

પાલિકા

સ્થાપક: સ્વ. નરસિંહભાઈ ઇશ્વરભાઈ પટેલ

[૨૦૦૩]

જાન્યુઆરી-૪૭

[માહ]

અહીં જાન્યુઆરી સંસ્કરણની કાનૂની જવાબદારી હું વહીવટી
 સંસ્થાએ મદદ આપી છે. સંસ્કરણના એકાદશ પાનાની
 વચ્ચે એ મદદની વચ્ચે આગાઓએ મેળવવી જોઈએ.
 તેમ જ એકાદશ, કેમ જાને કેમ એ, કેવી રીતે કેમ
 પડે એ એ, ઇત્યાદિ તમામ વર્ણનની નાનામાં નાની
 વિગતમાં પણ સંસ્કરણ તરી આવવી જોઈએ, જેથી
 સંસ્કરણ માટે નમો દેવતાને ને જાણી શકે તમા
 જાણવેલાં છે. તમારા જોડામાં, મુલાકાતે આવનારની
 સાથેના તમારા વર્ણનમાં, આવવામાં બીજા સાથેના
 નેમજ વરીલા સાથેના નમારા વર્ણનમાં એકાદશ
 સંસ્કરણની એકાદશ આવવા જોઈએ

નેશનલ ઇન્ડિયન

લાઈફ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લી.



માં તમારું ભાવિ સલામત છે.

વિશ્વ તમા એજન્સી માટે લખો:—

એન. એલ. અમીન, સેક્રેટરી.

મુખ્ય શાખા: નેશનલ ઇન્ડિયન ઇન્સ્યુરન્સ પ્રીમીયમ
હાલાવોડ, કોટ, મુંબઈ નં. ૧

—: એજન્સી અગર પ્રોપ્રેટર માટે લખો યા મળો:—

મણીભાઈ જે. અમીન, કોટવાપર		કે. ડી. પટેલ, કોટવાપર, મોરંગી,
ઈન્ડિપેન્ડન્ટ.		આરંગેતામકર જોડે એજન્સીઝ.
દહેગામ.		રતનપોળ, અમદાવાદ

એન્જન. પંપ. વગેરે મશીનરી રાખનારાઓને
સંકટ સમયે સાંકળ ખેંચવાનું રચળ

શ્રી લક્ષ્મી એન્જિનિયરીંગ વર્ક્સ

આણંદ

[એસન રોડ, ગામડીયાદના વડ પાસે]

અમારે ત્યાં એન્જનરીપેરીંગ વખતસર, સતોપકારક અને
કિંદ્રાયત દરે દરી આપવામાં આવે છે. તેમજ એન્જનને
લગતો અધો સામાન-પંપ, પાર્કપ વગેરે વ્યાજની દરે મળશે.

જોક વખત અમાની સાથે કામ પાડવાથી

તે અંગે આપને પૂરેપૂરી ખાતરી થશે.

આ માસિક આણંદ ચરોતર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં શ્રી. આશાભાઈ ગોરખનભાઈ
પરેશે ઇશ્વરભાઈ મોનીભાઈ પટેલ માટે છાપ્યું. ના. ૨૫-૧-૪૭

નવાં ઉપયોગી પ્રકાશનો

- શ્રીમદ્ ગવદ્ગીતા-ત્રણ પ્રયોગાં શ્રી સાતવલેચરુની ટીકા સાથે -૧૧- ૦
- પરિચિત્ પદસંગ્રહ-૧૧૨ બંક્તોનાં હૃદય લાંબોનાળી નવી આવૃત્તિ -૧-૧૨
- સર્વ-વેદાંત-સિદ્ધાંત-સારસંગ્રહ-શ્રીમદ્ શંકરાચાર્ય-મૂળ સાથે લાખાંતર ૧- ૪
- બાલ ભારત-સક્ષિત ગદ્યાભારત રૂપે (સચિત) ગાલોપયોગી પુસ્તક ૧- ૮
- પરમપદ-ધર્મનાં પદો-મૂળ, અર્થ તથા બેચરદાસ દોશીની ટીકા સાથે ૧- ૦
- આત્મસાક્ષાત્કારની કસોટી-જે. બાંગા નાગીનાસિંહ. છપાવ કે. ૧- ૪
- સાહિત્યપ્રારંભિકા-જે. દિગ્ગજાલ ગ૦ અંગદિયા ૧- ૦
- શ્રી જ્ઞાનસત્ર ગીતા-મૂળ શ્લોકો, પદ્મકેદર, અન્નપૂ, રામદાસ સાથે ૧- ૪
- સ્વરૂપવિચાર-દશરૂપો સદિત મોક્ષ-વેદાંત વિષે શુરુ-શિખરો સંગ્રહ ૦-૧૦
- બળવાન બનો !-‘યલુવેદ’ સંદિવાનોના ૧ લો અધ્યાયઃ ૦- ૮
- એકાદશ સ્કંધ-શ્રીમદ્ભાગવતનું-મૂળ સદિત મુદ્રાની લાખાંતર ૧- ૪
- વિવેકાનંદસાર-સ્વામીશ્રીના ગદ્યા ઉપદેશોના સારરૂપ ઉપયોગી ગ્રંથ ૨- ૦
- અંતરની વ્યથા-‘સોપાનો’ લખેલી માનદારી કદીઓની ૫ આત્મકથાઓ ૧- ૪
- મુખલુધુગ-કે. મો. મુત્તશીનાં ત્રણ વ્યાખ્યાનોનો સંગ્રહ ૦- ૮
- ખોરાકના શુણ્ઢોપ-આયુર્વેદની દૃષ્ટિએ (સેબરઃ કોટકર રસિકમાલ પરીખ) ૦-૧૦
- કલ્યાણમયી-શ્રીકૃષ્ણગીતાના ત્રણ શ્રીઓના રોગો ને છતાંજે ૧- ૦
- શ્રીઓના વિવિધ પ્રશ્નો-૭ અંબારીઓના દાથે લખાયેલાં વિવિધ લખાણો (સંપાદકઃ લેડી વિદ્યાગૌરી નીતકકે તથા પટવારી વક્રોલ) ૧- ૮
- શ્રીશારદામણિદેવી-શ્રીરામકૃષ્ણપદગદસંદેશનાં સાધના પત્રોના પત્રિકા ૦- ૮
- સ્વામીસહજનંદજી-અચિત ને ઉદ્દેશોર્જિત સુધારાવાળી નવી આવૃત્તિ ૧- ૮
- આત્મનિરીક્ષણ ને સંકલ્પ-જે. શ્રી રમણવાજ પ. દેશાષ. ૧- ૦
- આર્યભિષક-મુધારાવાદ સાથેની નવી ૧૧ મી આવૃત્તિ ૧- ૦
- ઔપધિ કલ્પલતા-૪૪ ઔપધિઓના કલ્પ પ્રયોગો બતાવતું પુસ્તક ૦-૧૨
- આરોગ્ય વિષે સામાન્ય જ્ઞાન-લે. મદાત્મા મુંધીજી ૦- ૮
- અખાની વાણી-શ્રી. ઉમાશંકર નેણીના આમુખ સાથે ૩- ૦
- દીવાને સાગર-‘સાગર’ કૃત સુશી કવિતાનો સંગ્રહ ૪- ૮
- પરમ મુખી થવાના ઉપાય-શ્રીમત્કુન્દાગ શર્માનાં વ્યાખ્યાનોનો સંગ્રહ ૨- ૦
- પંચાંગ-સં. ૨૦૦૩નું (અદ્વાઈતાચાર્ણિકા) ૦- ૬

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

લદ્દ પાસે, અમદાવાદ અને કાલ્યાણદેવી રોડ, મુંબઈ-૨

કહાની

એક અનોખું વાર્તા માસિક

વાર્ષિક ૬-૧૨-૦ છુટક ૦-૧૦-૦

ગુજરાતના
કલા ગુરુનો
અભિપ્રાય

“...આ માસિક ગુજરાતનાં કુટુંબોન વાચનવૃખ
હિં તંદુરસ્ત રીતે પૂરી પાડી શકશે.”
—સ્વર્ગદેવ શાયળી, સંસ્થાપક, ‘કુમાર’

“કહાની...ની વાર્તાઓ વાર્તાઓના રસિયારો
આનંદપ્રદ નીવડે તેવી છે, તેમજ નવરાશને
વખતે વા કંઈક પણ વાંચવાની જિનાસા
જગતાં આ અંક દાયમાં લઈ વાંચવા માંડતાં
જરાય નિરાશ નહિ થવું પડે.”

‘પુસ્તકાલય’ — (માસિક)

કહાનીના એક
સુસ વાચકની
માગણી

“તમારી ‘કહાની’નો સર્ગળ અંક ૨૧ મો
જોયો. બહુજ પસંદ પડ્યો. શરૂઆતના ૨૦
અંક અને ત્યાર બાદના અંકો મોઝમશી.”
— હસમુખલાલ દયાળજી (કગમી)

“કહાની” દરેક અંકે દરેક પ્રકારની
વાર્તાઓનો રસથાળ પીરસે છે

કુટુંબ, સંસ્થા, પુસ્તકાલય, છાત્રાલયમાંની “કહાની” ની હાજરી
પ્રત્યેક સભ્યને ઉદ્દાસ અને ઉદ્બોધનપૂર્ણ રસપ્રદ વાંચન આપશે.

દેશ-પરદેશમાં જતી “કહાની” જાહેરગથરનું
પણ સળંગ સાધન છે

કહાની કાર્યાલય, ઢાઢાપીઢ ભાવનગર
(કાઢિયાવાઢ)

સને ૧૯૩૪માં શરૂ થયેલી

ગુજરાતમાં બહોળો ફેલાવો પામેલી

ગૃહલક્ષ્મી ગ્રંથમાળા

નૂતન ગ્રંથમાળા

વા. લ. દેશમાં રૂ. ૬-૦

વા. લ. દેશમાં રૂ. ૮-૦

આફ્રિકા રૂ. ૯-૦

આફ્રિકા રૂ. ૧૨-૦

જેણે નવન યુગના યુવક યુવતીઓમાં નવચેતન પ્રગટાવ્યું છે.

જેણે રાષ્ટ્રીય પ્રજોતી નિર્ભયપણે જણાવટ કરી છે.

જેણે આપતી કાલની સમાજ રચના અને સંસ્કારનું નિરુપણ કર્યું છે.

જેણે સંયમ અને શ્રેષ્ઠ માનવતાની ઉચ્ચ બુધ્ધિનું દર્શન કરાવ્યું છે.

નિર્ધામતતા અને સુવાચ્ય વાચન એનો મુદ્રાલેખ છે.

આપ આ ગ્રંથમાળાઓના આદ્યક કો? ન દો તો તુરત એક પોસ્ટ કાર્ડ લખી આદ્યક મઠ સંકાય છે. આફ્રિકા પી. પી. યજ્ઞ શક્તિ નથી. જેથી પોસ્ટલ કોર્ડર મોકલવો આદ્યક મોકલવો સંકાય છે.

—: કેટલાંક નવાં જ પ્રાણવાન પ્રકાશનો:—

લગેવાન ચાણક્ય મંત્રુ દેસાઈ ૨-૮	કાન્તિનાદ દિવ્યાનંદ ૩-૦
'પંડનો દાવાનળી ચંદુલાલ' ભટ્ટ ૪-૦	અંધરનું બુન " ૨-૧૨
ભલૂકિત જવાળા રામુલાલ અ. ૪-૦	યોગીકોણે? " ૧-૮
આશીર્વાદ શેવક ભોજરાજ ૨-૦	પ્રીતમની પ્યાસ " ૧-૮
રજની ચિરંતન ૪-૦	પ્રયાણ હંદ્ર વસાવડા ૩-૮
તણ પાંખડી નિરુ દેસાઈ ૩-૦	ચંદા " ૩-૦
નિશિગંધા સત્યમ્ ૨-૮	આમીઝમ રામરાય મુનશી ૩-૮
ત્રેમળ જ્યોત મુરઝી હાકર ૨-૮	સ્વાધ્યાય ડૉ. હરિપ્રસાદ ૧-૮
રાત્રિચિરંતન દેવચનસંકર ત્રિપાઠી ૪-૦	રાજલક્ષ્મી પ્રહલાદજી ૪-૦
જીવનસાથી હુંગરસી સંપટ ૨-૮	શ્રીદેવી બંદિમચંદ્ર ૩-૮
રૂપાં દૃષ્ટાન્ત શાહ ૨-૮	કુંદન " ૩-૮
તણ હુયાં " ૨-૮	સાદાગણુ રમાકાન્ત ગૌતમ ૪-૦

લખો :

નવચેતન સાહિત્ય મંદિર

૨૪૫૬
ભદ્ર:

અમદાવાદ

પાટીદાર

પાટીદારસમાજના વિવિધ પ્રશ્નોની ચર્ચા ચલાવતું માસિકપત્ર

વાર્ષિક કાવાજમ : દેશમાં રૂ. ૩, પરદેશમાં શિલિંગ ૬

દ્રાવિડ — ‘પાટીદાર’ મંદિર, ગ્યાલ્હોદ

માસ
સં. ૨૦૦૩]

જાન્યુઆરી-૪૭

[વર્ષ - ૪૪
અંક - ૪]

વલ્લભ વિધાનગર

શ્રી. ભીખાભાઈ કુ. પટેલ

આપણા દેશ ગામડાંનો મુક્તક છે એટલે ગામડાંની દેશસેવાનું રહસ્ય ગ્રામોદ્ધારની પ્રવૃત્તિઓમાં રહેલું છે. અગત્યના ગ્રામોદ્ધાર મંડળ આ સિદ્ધ કરવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યું છે. ગ્રામજનતાના ગામડાંમાં ગદારનાં અને અંદરનાં નરખોની નવરચના કરી નવજીવન પ્રગટાવવું એ આપણો મનોરથ છે. સ્વચ્છ અને સુધ્ધ ધરો, વિશાળ રસ્તા, દરવા ફરવા તથા આનંદ મંગત માટે સુશોભિત ગામડાંની આ અને ખુશ્કાં મેદાન પંચે સામગ્રી સર્જાય તથા પાણીના નળ, મટરો, પિંડળી, ગ્રામોદ્યોગોનો વિદ્યાર્થ, પંચે દ્વારા ગામડાંનાં જીવન બાહ્ય રૂપરંગ દેરવાય એટલાથી સંતોષ માનવાનો નથી. આપણે તો ગામડાંની અંદર જે જોઈએવન આત્મારૂપે ધગદગ રહ્યું છે તેને પણ સમુદાય કરવા કમર કરી છે.

પ્રત્યેક ગામ કે ગામડાંનો સર્જક સ્વસંપૂર્ણ બને અને પરાધીન ન રહે એમાં સમગ્ર દેશના ગ્રામજનનું રહસ્ય છે, એ દૃષ્ટિમિત્ર આપણી સઘની પ્રવૃત્તિઓના મૂળમાં છે.

હવેનની જરૂરિયાતોની અને તેથી વસ્તુઓ અર્ધજીવ હિતવન્ન થાય અને ને સોફિસ્ટિકેડ ગ્રામજીવિતા બને; જીવિતા, વિદ્યા અને ભાવનાશીલ માણસોનો પ્રવાહ જે અન્યારે શહેરો તરફ વળા કરે તે ને અદલાય અને શહેરોનો પ્રવાહ ગામડાં તરફ વળે; અને ગ્રામજીવન રસવાણ અને આદર્શ બને એવું સંસ્કારધામ “વલ્લભ વિધાનગર”માં સર્જવાનો મનોરથ છે.

વિકુલભાઈ પટેલ મહાવિદ્યાલય

આ મહાવિદ્યાલય જુન માસથી શરૂ થયે તેમાં પ્રથમ વર્ષથી ૮૦ થી એ., બી એમ્.સી. સુધીના વર્ગોનું શિક્ષણ આપવામાં આવશે. યુનિ-વર્સિટીને આ સંસ્થા માન્ય કરવા માટે અરજી કરવામાં આવેલી તેના પરીણામે સાયન્સ અને આર્ટ્સની તપાસ સમિતિઓ આવી ગઈ છે. અહીંની અનેક પ્રવૃત્તિઓ નિહાળી તેમને ધજોળ સંતોષ થશે કે

આ મહાવિદ્યાલયની અમારી દરખા નુદી જ છે. તે માત્ર પોષ્ટિક જ્ઞાન આપનારી કોલેજ નહિ, પણ જનતાના હૃદયનું અંગ જતી તેની સાથે ઐતિહાસિક થઈ ગયે એવું એવું સ્વરૂપ અને દરખુ છે. ઉચ્ચ પ્રકારના શિક્ષણ ઉપરાંત મેળોધન અને અભ્યાસ માટે વિશાળ પુસ્તકાલય તથા સમૃદ્ધ મંત્રદર્યાન એવી કોબાં કરવાની અમારી અભિલાષા છે. દરેક વિદ્યાર્થીને રહેવા માટે અલાયદી સ્વચ્છતા અને સુવસતાજરી સગવડ આપવી, અભ્યાસ મંડળો રચ્યાં, વિદ્યાર્થીઓના નાના નાના સમુદાયને એક એક અધ્યાપકના માર્ગદર્શન નીચે રાખવા, વગેરે અનેક નવી બાબતો આ યોજનામાં છે. આ ઉપરાંત આ પ્રદેશના તથા બહારના વિદ્વાનો અને વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓનો જ્ઞાન, અનુભવ અને વિવેચનના લાલ અહીંના વિદ્યાર્થીઓ અને અધ્યા-પકોને જ નહિ, જનતાને પણ નિર્વામિત રીતે મળતો રહે એ હેતુથી નિમિત્ત અધ્યાપકોની યોજના છે. બહારના સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાનોના સંપર્કથી આ સ્થાન જરા પણ વચિત ન રહે એ આ યોજનાનો આશય છે. મન અને બુદ્ધિના વિકાસ સાથે શારીરિક વિકાસની સંપૂર્ણ યોજના કરવામાં આવી છે. આધુનિક શાળાઓ સંપન્ન એક વિશાળ વ્યાયામશાળા માં ૫૦ વિદ્યાર્થીઓની અત્યંત શાખી છે. તેમાં જ્યાં જ રમનમમતો અને વ્યાયામની પ્રવૃત્તિઓ નિષ્પાતો કાઢીને કરવામાં આવશે. ટ્રસ્ટરી તાલીમ પણ આપવાની અમારી અભિલાષા છે. અહીંના વિદ્યાર્થી શરીર, મન અને બુદ્ધિનું આરોગ્ય મેળવી પોતાને તથા દેશને ઉપયોગી નીવડે એ અમારું ધ્યેય છે.

જમે તે કારણે, ખાસ કરીને ઉચ્ચ શિક્ષણની દિશામાં કન્યાશિક્ષણની પ્રગતિ આપણા પ્રદેશમાં જરા મંદ દેખાય છે. આ મંદતાના કારણે શાખી તેને દૂર કરવાનાં છે. તે માટે સગવડ, સંભાળ અને સહાયતાનાં એક કન્યા છાત્રાલય આમે ગાંધી રોડ કીર્તિ. તેની દેખભાળ એક સુશિક્ષિત અને સંસ્કારી અધ્યાપિકાને દબ્બક રહેશે. સર્વ પ્રકારનું શિક્ષણ વિદ્યાર્થીઓ

નેટવર્ક વિદ્યાર્થીનીઓને પણ મુલતબ અનાવડું એ આશય અમે રાખ્યો છે અને તે માટે જોઈતી જગ્યા જ સામગ્રી એકત્ર કરવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છીએ.

આ જવા માટે કામ કરનાર માણસો અને સાધનો ઉત્તમ પ્રકારનાં એળવવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છીએ. મોંઘી દેખાતી પણ સારી ચીજ પરીણામે સોંઘી પડે છે એમ અમે માનીએ છીએ. એટલેજ અધ્યાપકો નિશ્ચિત કૌટુંબિક છવન ગણી શકે તે માટે નેમને ફીક ફીક પગાર આપવાની યોજના કરી છે. આ યોજનામાં ખર્ચ તો કાદને ચોક્કસે તેવો થાય એ સ્વાભાવિક છે. પણ અમારે મન શિક્ષણ એ કંઈ વેપારધંદા નથી. અમને તો સતોષ છે કે જેટલો ખર્ચ થશે તેટલો જનતાના સાચા વિદ્યાર્થીમાં થશે અને એ ખર્ચ પડે તથા કાર્યકરોના અમથી પુરાવેલા પાયા ઉપર ભવિષ્ય પ્રગતિ છવનની મંજૂરત દરતાથી ઓળી રહેશે.

શિક્ષણની પ્રવૃત્તિઓમાં કાંઈપણ વિદ્યાર્થીને મારી નરીકે રાખવામાં આવશે નહિ. પણ જોઈતી સાધનવાળા વિદ્યાર્થીઓ અવકાશે સંસ્થાની પ્રવૃત્તિઓમાં કામ કરી શી અને બીજું ખર્ચ પણ મેળવી વિદ્યાર્થીઓ કરે અને ડોકુ ઝેંચુ રાખી સમાજમાં ફેરે તેવી યોજનાઓ થશે.

સન ૧૯૪૭થી આણંદની ખેતીવાડી સંસ્થાના આશ્રયે ખેતીવાડી કોલેજ શરૂ થાય છે. તેજ સંસ્થાને અંજે થોડા વખતમાં દોરોની સારવારની કોલેજ પણ ઓળી થશે.

વિદ્યુલભાઈ પટેલ મહાવિદ્યાલય સન ૧૯૪૭માં અને ઈન્જનેરી કોલેજ સન ૧૯૪૮માં શરૂ થશે. એટલે વિદ્યુલભાઈ પટેલ મહાવિદ્યાલયના વિદ્યાર્થીઓને ઉપર જણાવેલાં મહાવિદ્યાલયોમાં સમાવે થવામાં પડેલી પસંદગી મજે એ સ્વાભાવિક છે. સાથે સાથે મેટ્રિક સુધીના અભ્યાસવાળા વિદ્યાર્થીઓ પણ નુનરક્ષા અને ધંધાદારી શિક્ષણ મેળવી શકે તેવા અનેક વર્ગો કલાકમાં આવશે.

અહીં જંધાઈ રહેલા વિજ્ઞાનમંડળ નામ “વલ્લભ વિદ્યાનગર” અને મંડળના પ્રથમ મહાવિદ્યાલયનું નામ “વિદ્યુલભાઈ પટેલ મહાવિદ્યાલય” રાખવામાં આવ્યાં છે. ચરોતરના આ જને વીર મુખુત્રેનાં નામ મંડળોની પ્રવૃત્તિઓ સાથે જોડવાથી સંસ્થાઓમાં કામ કરનાર અધ્યાપકો, તેનો લાભ લેનાર વિદ્યાર્થીઓ અને નગરમાં રહેનાર અને કામ કરનાર અન્ય સ્ત્રીપુરુષોના આગળ સેવાનું જ્વલંત દર્શાવે ખડું રહેશે અને ભવિષ્યની પ્રજા તેમાંથી પ્રેરણા મેળવશે એવી આશા છે.

આઝાદીના ઓવારેથી

શ્રી. ચિમનલાલ મૂ. અમીન

હિંદુસ્તાન દેશ સંકેત વર્ષની મુલામી બોગમીને આજે સ્વતંત્રતાના દિનારે આવીને ઊભો છે. મુલામ હિંદુસ્તાન એ આખી દુનીયામાં હાલ્ય અને દયા પાત્ર દેશ ગણાતો હતો. આલીસ કરોડની પ્રજા પાંચ કરોડની વસ્તીવાળા દેશનો મુલામ હોય તે દુનીયાની નજરે હાલવારૂપદ અને હિંદુસ્તાનને માટે દયાગળનક ખીના છે. એ વાતનું દેશના ફેરલાદ યત્રુત આત્માઓને લાગે થયું. તેમણે દેશની આઝાદી મેળવવાનો યત્ન આરંભ્યો. એ યત્નમાં દેશના અનેક સપુતોએ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે આદૃતિ આપી. પરીણામે આજે દેશ આઝાદીને ઓવારે આવીને ઊભો છે.

આવની આઝાદી મેળવવાનું હાલ્ય આજના જુવાન વર્ષને મળવાનું છે. જુવન આ વર્ષે એ આઝાદીનો ઉપયોગ કરી દુનીયાના અગ્રગણ્ય દેશોમાં આ દેશની ગણતરી થાય તેમ કરવા માટે શુ કરવાની જરૂર છે તે વિચારવું અને તે પ્રમાણે ઇવન ઘડવા પ્રયત્ન કરવા એ ખાસ આવશ્યક છે.

આજે ઘણે રથએ આપણાં બધાં દુઃખો માટે હાલની સરકારને જ જવાબદાર ગણવામાં આવે છે. આઝાદીની હાલત માટે હાલની સરકાર નિરદ્ધ લોકલાગણી જગાડવા આ યત્નના પ્રચારની જરૂર હતી. પરંતુ આઝાદી મેળવ્યા પછી આપણે ખીન દિશામાં વિચાર કરવા પડ્યો; અને સત્ય વસ્તુ, કમછ તેના ઉપાય જાગ્યા જોઈએ.

આ રીતનો વિચાર કરતાં આપણને જણાશે કે પરદેશી સરકારનો અંત આવ્યા પછી પણ આપણે સુખી થઈ દેશને આગળ આણુંવા હશે તો આપણા ઇવનમાં ઘણા મહત્વના સુધારા વધારા કરવા પડશે.

સૌથી પ્રથમ આપણે આપણા સમાજ ઇવનને સુધારવું પડશે. આપણાં ઘણાં દુઃખોનું મૂળ આપણા સામાજિક ઇવન વિષેના આપણા ભૂલભરેલા ખ્યાલોમાં છે. આપણે વ્યક્તિ વ્યવસ્થામાં માનીએ છીએ, પરંતુ તે આપણી જાન માટે જ. સમાજના ખીન વર્ષના આવાજ હોય આપણે સ્વીકારતા નથી. દાખલા તરીકે, આપણે સ્ત્રીઓ અગર દીલિત વર્ષના હોદ્દાનો વિચાર કરતા નથી. આઝાદ હિંદમાં આપણે આ વલણ અતરનાક નીવડશે.

આપણે સ્વચ્છતામાં માનીએ છીએ, પણ તે આપણી જાતને જ સાફસુદ રાખવામાં. આપણા મંદોહલા કે ગામની સ્વચ્છતામાં આપણને રસ નથી. પરીણામે, આપણે પ્રજા તરીકે, આપણાં શહેર તથા ગામમાં સ્વચ્છ ને સુંદર બનાવી શક્યા નથી. સામાજિક રીતરિવાજની જાગતમાં આપણે તદ્દન બેખરવા છીએ. આપણે આપણાં માગાપની દૈન્ય કે શક્તિ વિરદ્ધ

ચાલું એવું વર્તીએ છીએ કે જે આપણને ન્યાયી લાગે છે. પરંતુ જન દે એવા પ્રસંગોએ સાચાં પક્ષને બારે અન્યાય દે એવો વહેરવાનું ચાલુ એવું વર્તન આપણા કુટુંબ તરફથી શાય છે ત્યારે આપણે “માથાપને ખોદું કેમ લગાડાય?” એ પ્રશ્નના નીચે શાય તે શવા દેવો છીએ અને જાગૃતોમાં આપણા કુટુંબના વડીલોને નારાજ કરીએ છીએ, પરંતુ તે પોતાની જાતનાં જ સુખ સવડો સલાલ હોય ત્યાં સુધી. એ સિવાય આપણા વડીલો તરફથી ગામના કે જાતિના કોઈને અન્યાય થતો હોય ત્યારે આપણે “વડીલોનું માન રાખવા માટે” ગૂપચૂપ બેસી રહીએ છીએ. આ રીતે અંગત સ્વાર્થની આગત સિવાય આપણી દવતંત્રતાની ભાવના જન્યત નથી.

અક્ષિત સ્વાતંત્ર્યની જાગૃતોમાં આપણા વિચારો અપ્રકાશ છે. આપણને કાંઈ તેમ જોલણું, ફરવું અને આચરવું જોતેજ આપણે દવતંત્રતા માનીએ છીએ. બીજી સ્વાતંત્ર પ્રાંતોમાં આનું નથી. દાખલા તરીકે, છંદેડ જેવા દેશમાં ફરેક શહેરીને દેશ પ્રત્યે અમુક ફરજો અદા કરવી જ પડે છે ફરેક વિદ્યાર્થીએ શાળા તથા હોસ્ટેલમાં અમુક ફરેલા ધોરણે રહેવું જ પડે છે, અને છતાં ત્યાં જ્યાં પોતાની જાતને દવતંત્ર માને છે. અક્ષિત તથા સમાજના છત્રનનો મેળ સધાય અને અક્ષિત તેમજ સમાજનું છવન ધોરણ ઉચ્ચ થતું જાય, તે માટે આપણે અમુક ધારધોરણો સંપૂર્ણ પૂર્વક ધરી તે પાળવા પડશે.

આપણા દેશમાં રહેતા લોકોને અનેક પ્રકારનાં દુઃખો છે. એ જ્યાં દુઃખોનો અંત દેશને દવતંત્રતા મળ્યાની સાથેજ આવવાનો નથી. એવું પરીણામ લાવવા માટે તો આપણે આપણા સમાજનાં અમુક ફરેક જગેલાં તરફ અને આપણી અમુક સંકુચિત માન્યતાઓ સામે લડવું પડશે. આ તરફની વાદી કરતી અશક્ય છે. ઉધાડી આપે ફરનાર ફરેકને ડગલેને પગલે આપણે આપણા છવનવ્યવહારમાં કરવા નિષ્ઠતા ફરનાર સમજાય છે, આપણે ફરેક તરફ દષ્ટિજા છોડવાની છે.

આઝાદીના ઓવારે આવેલા આ દેશનાં યુવાન વર્ગે હવે આ દિશામાં વિચાર કરવાનું જરૂરી છે. દુનીઆની પ્રગતિમાં આ દેશે જાલુ અગમ્યનો કાજો આપવાનો છે. પરંતુ તે ત્યારે શક્ય જનશે કે જ્યારે આઝાદીને શાલાવવા આપણે અક્ષિત તેમજ સમાજનું છવન ત્રીણવટથી અભ્યાસ કરતા ચક્ર જઈશું અને આપણામાં રહેલી ત્રુટિઓનો સામનો કરવા કટિબદ્ધ થઈશું. આ શમના મોટામાં મોટી જવાબદારી આજનાં યુવક-યુવતી છે. એ જવાબદારીનું ભાન આપણ સૌને વળાસર આપો એવી આપણે પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના કરીએ.

‘જો ગઈ વાત સાચી પણ મારા તરફથી લીધા વિના ન ચાલે.’

‘કાઈ પણ રીતે લઈ શકું એમ નથી જ. તમારો લઈ તો ગીંગનાં સા માટે નહિ ? જો પદ્ધતિ ય કાઢ્યે જ છૂટકા.’

૪

‘ખૂબ આનંદ થયો. મને ઘણું જ ગમ્યું. લાઈ, તમારી દિશ્મતને ધન્ય હે. કીડ ક્યું.’

એક બહુ વડીલ આદમીએ મને નવાળ્યો. જો કાશ લગ્ન પહેલાં પણ આવી જ કંઈક સલાહ આપતા અને જો સગા, સંબંધીઓ અને ઝોળાળીતા-ઝોમાંના ઘરડા માણસોમંથી આવી સલાહ આપનાર હોય તો જો એક જ વ્યક્તિ મને મળી હે. ત્યારે એમણે જાણ્યું કે ચાંદ્રો પણ કાઈના ય લીધા નથી ત્યારે તો એમણે મને વધુ નવાળ્યો. વંદન લગ્ન એ ઘરડા પણ લુવાળ આત્માને !

૫

‘અડવા, આટલાં ગયાં વર્ષ શાહ જોઈ ત્યારે તારાથી બે-ચાર માસ વધુ શાહ ન જોવાઈ ?’ મારા એક મિત્રે પૂછ્યું.

‘કેમ ?’

‘તો બંને પક્ષ સગાંવડાલાં આવી રાકવ તે ? અને આ દોડદોડી ન કરવી પડત.’

‘શાથી’ શાહ ન જોઈ, જો વિશે ખુલાસો કરવો મને યોગ્ય નથી લાગતો. પરંતુ એટલું તો જરૂર હતું કે કોઈ પણ લાંબેલ પગલું ખોડું નથી જ. અરમાવા જેવું ય નથી. તો પછી થોડી ઉતાવળ થઈ હે એ સમય, સાધન અને સંજોગો આગળ જોઈ શકું નય હે. અને સગાંવડાલાંમાં તો સૌ કાઈ લાગતુ હતું. હા ! વતનમાં લેવાતાં લગ્ન સમયે જે લહાવ-લશ્કરની ભરતી થાય હે એવી ભરતી નહોતી કરી. કાગલુ રોની જરૂર જ નહોતી. અને દોડદોડી તો મંદિરગોળને કરવી પડી હે એ બદલ. જો-તની અમે માણી માગી હે. એમની હાજરી અને એમના આશીર્વાદ મળવાથી અમને સપૂર્ણ સંતોષ હે. લગ્ન એ એક લગ્નજ હતું, નહિ કે તાન, માન, ખાતું અને પીતું.’

૬

‘તમારા સસરાએ શું આપ્યું ?’ એક આદેઃ વયના સંબંધીએ પૂછ્યું.

‘કેમ એમ પૂછવું પડ્યું ?’

‘આ-તો અમરતુ જ કે લગ્ન સમયે શું શું આપ્યું ?’ છંજાસાવરિને સંતોષવા એમણે કારણ આપ્યું.

‘એમણે એમની કન્યા આપી.’ એ જવાબ આપ્યો.

પ્રગતિ

શ્રી. મુમનલાલ ભા. અમીન

સામાન્ય રીતે જોતાં આજે એક ને બીજા દુઃખ, વિદ્યવ્યાપ્તિ, ગિરાશાઓ અને બુદ્ધિના ગંદા અગ્રપ્રયોગ દેખાય છે. છતાં શક્તિશાળી માણસોને કામ કરવા આજે વિશાળ અને વિવિધ ક્ષેત્ર છે. જે માણસ જે પ્રકારની કાર્યશક્તિ કેળવશે તેને પોતાની પ્રકૃતિને અનુકૂળ આજે કાર્ય મળવાનું છે. પત્ની એ શક્તિ ગમે તો ફેરી કે આશુરી હોય. આ-યુગની યુવર્ણ તંદ્રા જે મનુષ્ય ગુમાવશે એ માનસીની દરેકભાંયે નીકળી જશે. જેને મનુષ્યોચિત્ત હવન હવતાં નહિ આવડે તેને પરમશ્વરજી પાંડા બોલાવી લેશે, સરખા, એનું અંત કામ કરવાજ આપણે જ્યાં આ દર્મભૂમિ ઉપર વિવિધ રૂપે ગાળ્યા છીએ

આગણી કુટુંબો અને હાજરોમાં જરા સરખા વિશેષ પડાંજ આપણે બિનાઈ જોડીએ છીએ ને વાતવાતમાં મુશ્કેલી સર્જીએ છીએ. મત્તર વર્ષનો બુવન જોધ મેટ્રિક જેવી પરીક્ષામાં નપાસ થતાં આપણાં કરવા થતાં કરે છે. સંસાનો સિદ્ધ મણાતો કન્યાને પિતા પુત્રીની સગાઈ કરવામાં જરા સરખી વાર લાગે એટલામાંજ મરવા પડે છે. આટલા આજે આપણે મુશ્કેલી અને કાયર ગતી ગયા છીએ. હવની જરૂરિયાતની કાંઈ ચીજ નળવતાં જરા મહેનત કે મુશ્કેલી પડે તો આપણે કંટાળી જઈએ છીએ અને આવી રીતે દુઃખને પેદા કરીએ છીએ. આપણે પાંદ રાખવું ઘટે કે પૃથ્વીની સમૃદ્ધ પ્રજાઓની સંપત્તિ એ મુશ્કેલીઓનીજ મૂડી છે. ધરતી પર હવની બુદ્ધિની તેજસ્વીતા એ મૂંઝવણોનીજ પ્રસૂતિ છે. કપરા કાળની ક્ષોડી વિના જરૂર કે ચેતન એકપત્રો વિકાસ શક્ય નથી. પરંતુ એ ક્ષોડી-કાળમાં જેની કાર્યપ્રણાલિ હૃદય-પ્રધાન અને નિર્માળ હશે તેનું કાર્ય હિતપ્રદ અને અક્ષય હશે; જેની કાર્યપ્રણાલિ કેવળ બુદ્ધિપ્રધાન અને કપરી હશે તેનું કાર્ય અપહરણી અને સ્વાર્થી હશે.

આજે આપણે આત્મા-કરતાં શરીરની વધારે માવજત કરીએ છીએ. શરીર કાંઈ ત્યારે આનંદીએ છીએ. માટેજ આપણા કામમાંથી આનંદ ગાડી જાય છે અને શરીરની સલામતી માટે આપણે આત્માને દુભરીએ છીએ, દુરપોષ ગતીએ છીએ. સર સર્વપક્ષી ગ્રાધાદૃશ્યુમ કહે છે તે પ્રમાણે-માણસ એ સામાજિક હવનની નિર્ણય પેદાશ નથી પણ સર્જન અને પ્રેરણાનું ઉગમ સ્થાન છે, એવી શ્રદ્ધા આપણે કેળવવી જોઈએ, મનુષ્ય સ્વભાવને આપણે તેની તાત્કાલિક હાજરો ને જરૂરિયાતોમાંથી ઉપાડી લેવો જોઈએ, ને હવનતાં ઉચ્ચ સ્થાનો પર પહોંચાડવો જોઈએ.

માનવીની સાચી શક્તિથી આપણે એટલા અગત્ય રહ્યા છીએ કે સહેજે કંપરું કામ આવતાંજ આપણે નિસાસા નાખીએ છીએ. મહેનતુ અને શ્રદ્ધાળુ માણસોને અપવાદ માની, દેવ ગમી, કર્તવ્યમાંથી ઝટકવા યત્ન કરીએ છીએ. આપણે એટલું મહદાલ હવન છરી રહ્યા છીએ કે વનગતિ કે પ્રગતિને આપણે કાન્તિ માનીએ છીએ અને ભડકીએ છીએ. આપણે એટલા વિલાસી અને આળસુ બની ગયા છીએ કે એ વિલાસને આપણે શાંતિ અને આજ્ઞાદીના નોમથી લોકવા માગીએ છીએ. પરંતુ શાંતિ તો યોગ્ય અને ઉચિત કર્તવ્યમાંજ સમાયેલી છે.

કોઈ કામમાં નિષ્ફળતા મળે છે ત્યારે આપણે નિરાશ થઈએ છીએ અને એમાં પોતાની આજરૂને ઘોંકા લાગે એમ માનીએ છીએ. આ એક વિચાર બુદ્ધિ છે. કાર્ય સાચું હોય પણ દાણ હોય ત્યારે એક તો મું અનેક નિષ્ફળતાઓ મળે છે નિષ્ફળતાથી માણસની આજરૂ જોખી થતી નથી કે ઇજ્જત જામવાની નથી. સફળતા નિષ્ફળતા એ એટલી મહત્વની વસ્તુ નથી એટલી મહત્વની વસ્તુ કાર્ય અને કાર્યની પસંદગી છે. કાર્ય કરવાની રીત વખાણવા કે વળોડવા જેવી હોય, તેની દાર કે છત નહીં. ઇતિહાસ આદરે છે તો કેટલી યે દાર છત કરતાં વધુ જ્વલંત છે અને કેટલી યે છત દાર કરનારે દગ્ગર ઘણી ફલકી છે.

આપણે પોતપોતાના ક્ષેત્રની કાર્યપ્રણાલિમાંથી એટલા અધૂર થઈ ગયા છીએ કે પોતાની કરજને માટે પણ આપણે જાહેરા માગીએ છીએ. આપણો વ્યક્તિગત સ્વાર્થ આજે દર વગ્રની ચૂસે છે. પોતાની મુશ્કેલીઓ માટે આપણે સરકારી વડીવડની બૂલો શોધવા યત્ન કરીએ છીએ, પરંતુ જ્યારે કેટલી નોકરીથી પોતાનું કાર્ય કરી રહ્યા છીએ તે તો તપાસતા જ નથી. કોઈ પણ દેશ કે સરકારનો વડીવડ જો તેટલો વિચાર શુદ્ધ અને હિનપ્રદ હોય પરંતુ જો એ કાર્ય કરનાર વ્યક્તિઓમાં નોકરી અને શુદ્ધ હુદ્દિથી કામ કરવાનું ચારિત્ર્ય નહિ હોય તો એ કાર્યનો લાભ જનતાને મળવાનો નથી. માટે પ્રત્યેક પોતાની જાતને જાદ કર્યા વિના ચારિત્ર્ય ખીલવવું રહ્યું. પોતાનું કાર્ય શુદ્ધ અને પવિત્ર રીતે કરવા માટે નિર્ભય ચારિત્ર્ય જરૂરી છે.

આજનો યુગ એ યુવાનોનો યુગ છે. ગતિ અને પ્રગતિ એ યુવાનોનું પ્રાણરુપ કર્તવ્ય છે. ચારિત્ર્ય અને સંસ્કાર એ આ કર્તવ્યનાં અગત્યનાં તરવો છે. શિક્ષા અને શ્રદ્ધા એ યુવાનોની તપશ્રયા છે. સંસ્કાર, શાંતિ અને આજ્ઞાદી એ આજના યુવાનોની સિદ્ધિ છે.

ખેતીમાં યંત્રો

[૧]

‘ખેતીમાં ટ્રેક્ટરનું’ સ્થાન’ એ વિષે શ્રી. લાલલાલલાલ સાહેબનો લેખ ગયા માસના અંકમાં વેળે. હું પણ શ્રી લાલલાલલાલ સાહેબની માફક માનું છું કે હજી કરતાં ટ્રેક્ટર પાખરનું લાભદાયી છે. પણ તેમ છતાં એને અંગે કેટલાક અગત્યના મુદ્દા વિચારવા લેવા છે.

ગયા મુદ્દ મહેલાં આપણે જાણજા માનતા હતા કે હિંદુસ્તાન ખેતી પ્રધાન દેશ હોવાથી દેશમાં અનાજની તંગી હોયજ નહિ. એલકું, સંતતિનિયમન જેવા પ્રશ્નો ચર્ચાની વખતે ઓછીજ લેવાયે પણ કહેણું કે હિંદુસ્તાનમાં તો હાલ જે તેથી એવડી વરતી પણ પોપાઈ સંકે. પણ યુદ્ધે આપણી આંખ ઉધાડી નાખી અને જણાવ્યું કે હિંદુસ્તાન તો અનાજ વાગત અજાનનો દેશ છે. આથી આપણે અનાજનું ઉત્પાદન વધારવું જ રહ્યું. આ ખે રીતે શક સંકે. (૧) પડતર જમીનમાં ખેતીનો પાક દરવાથી, અને (૨) ચાલુ ખેતણ જમીનમાં વધુ પાક ઉગાડવાથી. મહેલા ઉપાયમાં એક મોટા ગેંગલાભ એ છે કે એથી ઘાસનાં મેદાન ઓછાં જાય અને તેટલે ઘેરજે જાય, ઘેરાં, બકરાં વગેરે માટેનું છવનનું સાધન નષ્ટ થાય વળી એ જમીનમાં મોટ વગેરે હોય તેના પણ નાશ થાય. અને જમીનની તંગી દાલના કરતાં પણ વધુ એટલે જીતે ઉપાય લેવો એજ ઉત્તમ છે. આને માટે પ્રજા નીચે લેખજે-ખેડ. ખાતર અને પાણી. આ લેખમાં આપણે ફક્ત ખેડ વિષે વિચાર કરીશું.

ટ્રેક્ટરથી જમીન ખેડવામાં આવે તો ક્ષાભાવિક રીતે જમીન ઘણી સારી અને જલદી ખેડાય. એટલે કે લગભગ ૧૦ થી ૧૨ ઇંચ ઊંડી જમીન ઉપર નીચે સર્પ જાય. આનો અર્થ એ કે જે-આ જમીનમાં ખાતર નાખ્યું હોય તો તે ખાતર એક ફૂટ ઊંડા થરમાં ફેલાઈ જાય. હવે જે ઝાડનાં મળિવાં ૬ થી ૭ ઇંચ ઊંડાંજ જતાં હોય તો નીચેના બાકીના પાંચ-છ ઇંચનું ખાતર નકાસું જાય. એટલે જે પાકનાં મળ ૧૦-૧૨ ઇંચ ઊંડાં ઉતરતાં હોય તેજ પાક (ગુજર વગેરે) માટે ટ્રેક્ટર ચોખ્ખા ગણાય. પણ જાવરી, કાદરા, ગંજર. જાવરી વગેરેનાં મળ તેટલાં ઊંડાં જતાં નથી તેથી તેના પાક પૂરનું ટ્રેક્ટર અપોગ્ય ગણાય.

૧ ટ્રેક્ટર માટેનું જમીન ખેડવાનું કંઈ નાનું મોટું આવે છે. એટલે કેટલાં ઊંડાં ખેડવાં હોય તેટલાં ખેડી યશાય છે —ત્રી

વળી આના કરતાં વધારે મદત્તવનો મુદ્દો જો વિચારવાનો છે કે જેલુટ ટ્રેક્ટરથી જમીન ખેડાયે અને ખેલાના જગદને એસાડી મંકે. જો ધંધો તેને પોપાય ખરો? આનો જવાબ એમ હોય શકે કે ટ્રેક્ટરની મદદથી જેલુટ એકાદ જગદથીજ ખેતી કરી શકે અથવા તો એક જોડ ઉપર વધારે જમીનમાં ખેતી કરી શકે. વળી આવી એ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે કે એક જોડ ઉપર વધારે જમીનમાં ખેતી કરવા જન્ય ખર્ચ પણ તેટલી જમી જમીનમાં તે વાવણી વખતે વાવણી કરી શકે ખરો? કારણ કે વાવણી તો અમુક દિવસમાં કરી નાખવાની હોય છેજ. તે ઉપરાંત કરજડી વગેરે પણ વધારાની જમીનમાં રફ સહાય ખરી? આ બધા ઉપરથી એટલો સાર નીકળે છે કે જેલુટ જો ટ્રેક્ટરથી જમીન ખેડાયે તો તેના જગદ એસી રહે અને ટ્રેક્ટરનું ભાડું ગંડું ખર્ચે, આમ તેને કોઈ ધંધો થાય. કારણ ટ્રેક્ટર આવે કે પંપ આવે પણ જેલુટને જગદની તો જરૂર રહેવાનીજ. જગદને એસાડી મૂકી જેલુટ પંપના કે ટ્રેક્ટરના પૈસા ખર્ચે તેટલે દરજ્જે તે તરીક રહેવાનો. એટલે કંઈક તો એમ લાગે છે કે ટ્રેક્ટર તો ફક્ત નવી જમીન ખાળવા પૂરતુંજ જેલુટને પાપાય.

શ્રી. આઈસાક્સમાઈ સારેજના લેખનો મ્હનિ તો એ છે કે દાલમાં જગદની આજન શકે ગઈ છે તેથી ટ્રેક્ટરની મદદ લેવી જોઈએ. પણ એનો ઉપાય એ છે કે જગદના ઉંડરનો આખો પ્રશ્ન નવી દ્રષ્ટિથી વિચારવો જોઈએ. માળનાં ઘાસનાં મેદાન ગયાં એટલે રજારીનો વર્ણ તો નાબૂદ થવાનોજ, કારણ કે કોલા પાક બેલાડીને કંઈ લાગે વખત તેનું ગાડું નમે નહિ. એમ તો જેલુટ સાર્થ નેને ઝગડ વધતા જન્ય અને સાથે સાથે બેલાડથી સમાજને પણ પાકનું નુકસાન થાય. આથી નવા સંલોગમાં જેલુટે ગોતે બળે બેંસોને બદલે એક બેંસ અને એક ગાય રાખવી જોઈએ. જેથી રજારીનો તાસ મટી જન્ય અને તેને જગદ મફત મળ્યા કરે. બેંસ કરતાં ગાયના વી-ફ્લૂમાં ચતુ નુકસાન વાહરડાંમાંથી મેળવી શકાશે. કારણ કે ગાયની વાહરડી અથવા વાહરડો ખેતના પૈસા ઉપજે, જ્યારે બેસનો પાટો ઉછરેતોજ નથી અથવા ઉછરે તો તેના પૈસા ઉપજે નહિ. બેસની ફક્ત પાડીનાજ પૈસા ઉપજે. આમ જેલુટના દોરઉંડરમાં પરિવર્તન કરવાની જરૂર છે.

શ્રી. અખાલાલ જ. અમીન

૨ ટ્રેક્ટર વપરાય છતાં એક જમીન ઉપર વધુ પાક લેવાય એટલે જગદને પૂરતું કામ ગળી રહેશે. —ત્રી

[૨]

ડિસેમ્બર માસના પાણીદારમાં શ્રી. ભાઈલાલભાઈએ ‘ખેતીમાં ટ્રેક્ટરનું સ્થાન’ વિષે જે પોતાનો મુક્ત અભિપ્રાય આપ્યો છે, તે માટે તેઓશ્રીનો ખેડૂતોએ આભાર માનશે જોઈએ. તેમના વિચારનું મહત્ત્વ હજી હમણાં કદાચ જાણી નહિ સમગ્રતઃ પણ ભવિષ્યમાં સમગ્રતઃ. શ્રી. ભાઈલાલભાઈએ પહેલાં પેરેબ્રાફમાં જે વિચારો દર્શાવ્યા છે, તે ખૂબ જ મહત્ત્વના છે, જે વિચારો દરેક જાગૃતમાં લાગુ પડે છે. ઘણાને જાણે દરેક જાગૃતમાં પોતાના અભિપ્રાયો આપવાની ફરિયાદ પડી ગઈ હોય તેમ લાગે છે. અન્યારે તો ખેતી અને ખેડૂત વિષે કંઈપણ ન જાણનારો પણ ખેતીની મોટી મોટી યોજનાઓની વાતો કરે છે. તેથી જ રીતે જાણણી સંબંધી જેમણે સ્વપ્ને પણ વિચાર કર્યો નથી તેવા જાણણીની યોજનાઓ રજૂ કરે છે. પંચવર્ષિય યોજનાઓ માટે જે જે કમિટીઓ નિમાઓલ છે, તેમાં આવું જ કંઈક થયું હોય એમ લાગે છે. ખર્ચ જોતાં તો જે વિચારો જે નિષ્ણાત હોય તેનો જ અભિપ્રાય ખરો ગણાય. એ સિવાયના જીગૃતતા અભિપ્રાયને મહત્ત્વ આપવું ન જોઈએ. છતાં જો એવું મહત્ત્વ આપવામાં આવે તો લાભને બદલે હાનિ જ થવા સંભવ છે.

શ્રી. ભાઈલાલભાઈ કહે છે તેમ ખેતીવાડીના નિષ્ણાત જ ખેડૂતોને કયું મશીન ઉપયોગી છે તેનો ન્યાય આપી શકે. જેવું ટ્રેક્ટર સંબંધમાં કહ્યું છે, તેવું જ પાણીના પંપ સંબંધમાં કહી શકાય તેમ છે. શુદ્ધરાતમાં પંપ ટેક ટેકાણે જોવામાં આવે છે, જે એ પંપ ન હોય તો શુદ્ધરાતમાં અન્યારે જેટલા ખર્ચમાં જેટલું ઉત્પન્ન લાભ થકાય છે, તેટલું લાભ થકાત ખર્ચ ! કાઠિયાવાડમાં ખેતીની ખીલવણી નહિ જેવી જ છે. ટ્રેક્ટર તો ખેડૂતોએ લાગે જ નેયું હશે. પાણીના પંપ પણ કોઈ કોઈ જગ્યાએ જ જોવામાં આવે છે. જે ખેડૂતો પાસે પંપ છે તે ખેડૂતો જેટલા ખર્ચમાં પાક ઉત્પન્ન કરી શકે છે, તેના કરતાં ઘસથી પાણી પાનારને ઘણું વધુ ખર્ચ આવે છે. આઠ ઘસનું પાણી કાઠનાર પંપની સામે ૧૬ અગદ, આઠ માણસોએ, અગદ તથા માણસોને દેવના ખાવાના ખર્ચનો વિચાર કરીએ ત્યારે જ પૂરો ખ્યાલ આપી શકે છે. જેની પાસે પંપના સાધન છે, તે દરેક ખેડૂત અત્યારે સારી રીતિમાં છે. ન્યારે પંપના સાધન સિવાયના ખેડૂતો ધેરા ધણા હજી પણ

દેવામાં ડબ્બેલા છે. પિતૃગીનું સાધન હોય તો જોશી પણ જોશી ખર્ચમાં અને અરજનારી કામ થઈ શકે તેમ છે. આવા મશીનોશી નાના ખેડૂતોની જમીન જતી પણ રહેતી નથી, તેમજ જમીન ગમડતી પણ નથી. કોલ્ટુ ગીન કામ ઉપર વધુ પૈસા અપાવાથી નથા જમીન સારી ખેડવાથી જમીન સુધરે છે અને પાકે પણ વધુ ઉતરે છે. વળી પંપથી વધારે જમીનમાં પીત મહં શકે છે તેથી ખૂબ જમીન ખેડવાનું કરતાં પંપથી થોડી જમીનમાં પણ વધુ પાક લઈ શકાય છે. મશીનના ઉપયોગથી જોશી ખર્ચમાં, થોડા વખતમાં વધારે પાક લઈ શકાય છે. તેથી દેશના અનાજ સંકટમાં પણ મદદ કરી શકાય તેમ છે. દરેક દરેક તાલુકામાં ટ્રેક્ટરની સગવડ થઈ શકે તો જમીન સારામાં સારા પાક આપતી થઈ જાય. વધતી જતી વચીને અનાજ પૂરું પાડવાનું કામ યાંત્રિક ખેતી સિવાય થઈ શકેલું મુશ્કેલ છે. સરકાર પણ પંપ, ટ્રેક્ટર જેવા સાધનો મેળવી આપવામાં જોડણી વધુ સગવડ કરી આપશે તેવો દેશને વધુ લાભ થશે. તેમાં શંકાને બિલકુલ સ્થાન નથી.

શ્રી. જીવરાજ ભગવાનદાસ પટેલ

અંતરવીકાર

[૧] ભગવાન ચાણુક્ય (અનિદાસિઃ નવલકથા): લેખક-મંજુલાલ દેસાઈ, પ્રકાશક-નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, દિ. ૩. ૨ા.

[૨] પાણો દાવાનળ (તેજવી ક્ષમે લખાયેલી કથા): લેખક-અંકભાઈ ભટ્ટ, પ્રકાશક-ઉપર પ્રમાણે, દિ. ૩. ૪.

[૩] શ્રી. રત્નરંગા સ્મારક પ્રસન્નિગૃહ અને દવાખાનું-ગ્રાસ, વાર્ષિક હિવાલ. સં. ૨૦૦૨.

વિના-ચોખા-લવાજમ ફંડમાં મદદ

દેશના અને હાલ વડોદરા રહેતા શ્રી. ઉગદભાઈ અગેરભાઈ પટેલ તરફથી રૂ. ૨, જે સામાર રવીકારી તે ખાતે જમા કર્યા છે.

નર્સ બેઠકો છે

કાંઈ સેવાભાવી શ્રી નર્સ તરીકે હાંટી ગુજરાત માગતી હોય તો તેને સુધર તક છે. નર્સોગિતું કામ નહિ આવડતું હોય તો તે અંગેની તાલીમ પણ આપવામાં આવશે. ગમે તે જ્ઞાતિની મહેન જો અંગે લખી શકે છે, પરંતુ પાટીદાર જ્ઞાતિની અને તેમાંય નિરાધાર ગર્વનને પહેલી પસંદગી મળશે. એક આશુ દવાખાનામાં તેની જરૂર છે. લખો:—

યુ. C/O 'પાટીદાર' મંદિર, આણંદ

ઉંમરનાં કળેડાંનાં લગ્નો

શ્રી. દિગ્ગજસાહ વ. મહાસ્વામી

શ્રીમતી લીલાવતી મુનશી મુસ્લિમો સિવાયના ગાદીના લેણામાં છવતી પર ખીછ સ્ત્રી લાવી કરવામાં આવતાં ડાકો દરાવવાનો કાયદો મુંબઈ પ્રાંતમાં મંજૂર કરાવવામાં અદ્ય ૨૪ વૃક્ષાં છે. દરે તેમજે ઉંમરનાં કળેડાં એટલે કે, અગર પાંચી ગોટ્ટી ઉંમરની સ્ત્રીનાં પિન્તાળીસ વર્ષથી વધારે ઉંમરના પુરુષ સાથેનાં લગ્ન થતાં અટકાવવાના આશયથી એક કાયદાનો અગ્રો મુંબઈ પ્રાંતની ધારાસભામાં રજૂ કર્યો છે. એ ખરડામાં આવી ગતનાં લગ્નમાં ભાગ લેનારાઓ પૈકી મુખ્ય મુખ્યને સગા કરવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે છવતી પર ખીછ કરવાના રિવાજના હિસાબ તરીકે જે કાયદો કરવામાં આવ્યો છે, તેમાં એ પ્રકારે ચોક્કસ લગ્નને ફેરફાર કરવાની જોગવાઈ છે, તેમ જા પ્રકારનાં ઉંમરનાં કળેડાંવાળાં લગ્નોને જા કાયદો ફેરફાર થયેલાં અથવા ફેરફાર કરવા જેવાં જાહેર કરેલાં નથી.

સગીર વયના કાયદાને લગતો આપણા દેશમાં પંચા મુંબઈ છે. સામાન્યપણ માણસની અગર પરમની ઉંમર પૂરી થાય, એટલે તે સગીર મરી પુખ્ત ઉંમરનું થયેલું ગણાય છે. પણ અગર પરમ પૂરું થાય, તે પહેલાં જ તેના કુટરની વાલીનું જીવ તેને માથેથી દૂર થવાથી તેને માથે ખીન્ન જીવ તરીકે કાઢવાલીની નિમજૂક કરવાનો અપાલ અદાલત આગળ આવે, તો તે સગ્ગેમાં પોતાનાં ગધું સંભાળી લેવાની કુલમુખત્યારી તેને એકલીસ વરસની ઉંમર પૂરી થતા સુધી મળતી નથી. ખીછ ગાલુ પર લગ્નને માટે કન્યા આદ વરસની થતાં પુખ્ત ઉંમરની થયેલી ગણાય છે અને વાલીઓ તે ધોડિયામાં રમતા ગાળકને પણ લગ્નના અંધનમાં જોતરી રાંકે! સારા કાયદો આગળનો થતાં અટકાવવાના આશયથી ધરવામાં આવેલો છે, છતાં તેમણે થયેલા લગ્નને ઝેરકાયદો કરાવવામાં આવતું નથી; તેમાં ફેરવ થોડાક લેણાને દંડ કે દંડની સગા કરવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. દરે એ દંડ વસુલ કરવામાં આવે અથવા દંડની અનગ્ગેનો અમલ થાય, તોયે અસલ લગ્ન તે પરાણુનાર વર અને પધુ બંનેને લગ્નનાં અંધનમાં જાહેર કરેલાં જ ગણે છે લગ્ન કંઈ ફેરફાર જતું નથી.

શ્રીમતી મુનશીના " ઉંમરનાં કળેડાંનાં લગ્નો " નો કાયદો આજ નનગાનો છે. કાયદો વચ્ચે પડીને લગ્ન થતાં અટકાવી રાંકે, તે પહેલાં લગ્નનો

વિધિ કોટલી ગયો, તો પછી સગીર કન્યા અથવા તેનાં દિતેન્દુઓને એટલા જ દિલાસો લેવાનો અથવા મન મનાવવાનું રૂંદ છે કે, ચાલો, કંઈ નહીં, તો ખોટું કામ કરનારા થોડાકને સજા તો કરાવી !

મને લાગે છે કે, આટલું પૂરતું નથી. આવી વતના કાયદા મુજબ, લગ્ન કરનાર પુરૂષ પાત્રને ગુનેગાર ડરાવવાની સાથે નીચે ગતાંડલા કાઢી દેવાની જોગવાઈ તે કાયદામાં કરી જોઈએ; લગ્ન કરનાર પાત્રને ગુનેગાર ડરાવનારા હુકમને જ લગ્નને કાંઈ ડરાવનારો પ્રાર્થમિક હુકમ ગણીએ. તે પછી સગીર કન્યા તે પુખ્ત ઉંમરની સાથે, ત્યાં સુધી કાંઈક લાયક વાલીના જીવમાં અથવા કોઈક મર્યાદાને સોંપી. કન્યા સગીર મટીને પુખ્ત ઉંમરની સાથે, ત્યાર બાદ ત્રણ મહિનાથી વધારે નહીં એવી મુદત દરમિયાન પડતી એક નારીબ આ મુદ્દામાં એકે સંવત્સરો દેસલો લેવાને માટે જાને પક્ષે અદાલત આગળ હાજર રહેવાને મુકરર કરવી. તે તારીખે કન્યાની મરહુમી છે, તેની ચોકસાઈ કરી લેવી. તેની ધરજી જો લગ્નને કાંઈ કરવાની જણાય, તો બીજા સંવત્સરના હુકમથી મળી લગ્નને કાંઈ થયેલું નાંદર કરવું. અંથી ચેલવું, કન્યાનો વિચાર મળી લગ્નની પ્રતિજ્ઞાને વળગી રહેવાનો હોય, તો પ્રથમ થયેલો હુકમ રદ કરવો. એ કહેવાની જરૂર નથી કે, આ ગાળા દરમિયાન બેમાંથી એકે પણ બીજે કેકાણે લગ્ન નહીં કરી શકે.

કાયદાનો આશય જો જોઈએ તો આપવાનો હોય તો કાયદાથી તેને પૂરતું તેમજ અસરકારક રક્ષણ મળવું જોઈએ. જે પતિને જે સ્ત્રીની સાથે લગ્નથી જોડવાના કાગળે રાગ ખમચી પડી હોય, તે સ્ત્રીને તે પતિની સાથે દલાલ કાટવામાં સુખ મળવાનો સંભવ રહેતા નથી. એના કરતાં આવા લગ્નના મામલાને કોર્ટદારી અદાલતને જાણે મુકદ્દી અદાલતની હકૂમતમાં લેવાથી સ્ત્રીને પૂરેપૂરું રક્ષણ મળતું હોય, તો તે રહેતા જ બહેનર છે.

આ ઉપરાંત કાયદાનો ખરેખર જોવા છે, તે મુજબ ઔદ ચરસની કન્યાને સુમ્માળીસ વરસના પુરૂષની સાથે પરણાવવામાં કશી બાધ જાણી થતી નથી. અને સત્તર વરસની કન્યાને પિત્તાળીસ વરસના પુરૂષ સાથે પરણાવી નહીં સમય. આના કરતાં મને લાગે છે કે, કોઈ પણ ઉંમરની સગીર કન્યાનાં તેનાથી કહો કે, અહીં ગણી ઉંમરથી વધારે વધારે ઉંમરના પુરૂષ સાથેના લગ્નને આંધા કાયદો લાગુ કરવામાં આવે, તો કાયદાનો અમલ વધારે સરળ થાય તે આશય કંઈક જરૂર આવે. *

મગરનાં આંસુ

કવિર પેટલીકર

સુશીલને મળ્યાં ઘણા મહિના થયા હતા એટલે એને જોતાંજ હું ખુશી ખુશી થઈ ગયો. પરંતુ મારા એ આનંદ ઉપર કંઈ પાણી રેડતાં એ બેઠ્યો : ‘આજે તો હું તને ખાસ લલવાજ આપ્યો છું.’

સુશીલના બોલવાનો વ્યંગ હું ન સમજી શક્યો. મેં કહ્યું : ‘કેમ કંઈ, લડવું પડે એવો મેં શો ગુનો કર્યો છે ?’

સુશીલ મનની ખીજ દાઝતાં કાંત પીસીને બોલ્યો : ‘લેખકના જેવાં માર્ગ મતિદ્રોહી થઈ નહીં.’

વસ્તુનો ખ્યાલ આવતાં હું હમ્પો. બોલ્યો : ‘આટલે લાંબે માળે આપણે મળીએ છીએ ત્યારે નવું અંગત વાત કરવાની મંત્રી લેખકના મતિદ્રોહની વાત કયાંથી મૂકી !’

‘તું જ બધા લેખકોની જેમ મતિદ્રોહી પાડ્યો મારે !’ સુશીલે મોં ઉપરની ગંભીરતા આલુ રાખતાં કહ્યું.

મેં એ વાત બંધ કરવાના ઇરાદે કહ્યું : ‘તે તારે પ્રથમ લડી લેવું છે, કે પછી ચાન્નાતો કરી તારા ચંદને લડવું છે !’

‘બંને સાથે થઈ શકશે,’ સુશીલ દસીને. ભગવતી નજેથી કપડાં ધોઈને ડાહ્ય લઈ ઉપર આવી તેના સામું જોતાં બોલ્યો : ‘ભગવતીબહેન ! આજ તો ઘેરથી નીકળ્યો ત્યારેથી ચમત્ક્રમ સાથે પૂરેપૂરો લડી લેવાનો વિચાર કરીને જ આવ્યો છું.’

ભગવતી એ દાદર ચડીને લાંચી ગઈ હતી એટલે બહુની પચ્ચે ડાહ્ય મટા દેઈને બોલી : ‘આ તો તમે નાંખી જ પાત કરી !’

‘કેમ ?’ સુશીલે પૂછ્યું.

ભગવતી મારા સામું જોઈને સુશીલને ઉદેશી બોલી : ચમત્ક્રમના ગર્વનું જો તો મોટું ખંડન કહેવાય મને એ દર વખત કહે છે કે, ભગવતી ! મારા આટલા મિત્રો છે, સખીઓ છે, પ્રસન્ન છે, કાઈ કહેતાં કાંઈ મારા માટે ફરિયાદનું કારણ નથી, ફક્ત તું જ એક કન્યાદેવ છે. તો એમાં કાણુ સાચું, હું કે તું ? એટલે સુશીલબાઈ, નામ પાળ એમનો વિરોધ કેમ કરી એ ચમત્ક્રમનું ઓછું ગર્વખંડન નથી !’

સુશીલે જવાબ આપ્યો : ‘ભગવતીજીને ! પણ મારી ફરિયાદ તમારી- સ્ત્રીજનતિની-વિરુદ્ધ કાય જેવી છે એટલે તમને જાણ્યે ગયું.’

ભગવતીને કંઈ જતાવતાં હું હત્યો. પણ મારા એ કંઈને ધોઈ પીતાં ભગવતીએ કહ્યું : ‘સ્ત્રીજનતિની શું, ખુદ મારો વિરુદ્ધ હોય તો પણ રજુકર સામેની ફરિયાદ મને ગમવાની નહ.’

સુશીલ બોલ્યો : ‘ત્યારે તો એટલું મને વંધુ ગળ મળ્યો ચાલો એ માટે મને ચાનાગતો કરાવો એટલે મને એ બહાદુર સામે ઝૂકતાં ફાવે’

ભગવતીને હવે હાંફ સમી ગયો હતો એટલે ડોલ ઉપાડી કપડાં સુકવવા એ પાછળ ગેલેરીમાં ગઈ.

સુશીલ મારા સામે તાકીને બોલ્યો : ‘આટું કદ જુ. કદાચ ૭ મામરી જુદાં જુદાં માસિકામાં આવતી તારી વાતાંજો વાંચી હું સમસમી ગયો છું. ગયે અડવાડિયે ‘સંસ્કાર’ માસિકમાંની ‘મેનાના નિસાસા’ વાનાં ગંધી વાંચીને એયો ગુસ્સે ચઢ ગયો અને માસિકને કે.વા નંદરી ટંગત ઉપર પછાડ્યું કે ધસધસાટ કાંધની ઈલા ઝગડી ઝડી. મને એ પહે ને પહેલાં મેં કહ્યું— તમને સ્ત્રીઓને જે કાંઈ ફટવતું હોય તો લખાવજે કે. સૂંડને ગાંજડે ગંધી ચર્ચ ગયેલા ક્ષીખવા લેખકાથી માંડી સિદ્ધહત મુધીના દંક. સમાજમાં વાળે ખીજત પ્રજા મરી પરવાર્યા હોય તેમ જસ સ્ત્રીના દુઃખનીજ વાત મૂંઢવા કરે છે. રજુકરની આ સાવ કચરો વાર્તા

‘ઈલા વાન સમજી જતાં પગારીમાં એકદમ જેડી થઈ ગઈ. બોલી— ‘મેનાના નિસાસા’ વાતને તમે શું કચરો વાનાં કંડા જો ! સ્ત્રીને કીંગડી માનતા પુરુષ માનસનું એ વાનાંજો એવું સરસ નિરૂપણ કરું કે કે મેનાને સંવદ પતિ તરછોડીને કાઢી મૂકે છે એ કહ્યાંત વાંચી મારી આંખમાંથી તો આંસુ વહ્યાં દતાં !”

ત્યાંજ એ વાનને અટકાવી સુશીલ મારા સામે તાકીને બોલ્યો : ‘રજુકર ! તમને લેખકાને સ્ત્રીનાં દુઃખ ગાવા સિવાય બીલું કંઈ ‘દમ ઝૂકવું’ નથી ! પોતાની જનતિનો દોષ કરનાર જે કાંઈ સૌથી મોટો વર્ગ હોય તો મોં લેખકા હાજે છે. પુરુષ હોવા છતાં એને પુરુષજનતિનું દુઃખ ગિલકુલ દેખાતું ન હોય તેમ, કાંઈ કદતાં કાંઈ પુરુષના દુઃખની કથા લખતું નથી. પુરુષના પનારે પડી સ્ત્રી દુઃખી થાય કે એની ના નહિ, પરંતુ ગ્રામી બાલુ નજર કરે તો એટલીજ સત્ય બીના કે કે સ્ત્રીઓએ પણ કેટલાય પુરુષનાં જીવન ધૂળ કરી નાખ્યાં છે. એ સંખ્યા થોડી હશે, પણ કે એનો કાંઈ ઇન્કાર

હરી સંકે તેમ નથી. છતાં તમને લેખંદ્રને પુત્ર થઈને પણ એ દુઃખ લખવા જેવું લાગતું નથી ત્યારે મને ક્યાં કે લેખંદ્ર જેવો ક્ષાંતિપ્રોડી વર્ગ નથી.’

હું થીમું હમ્મે.

માં તંત્ર દરીને સુશીલ આગળ બોલ્યો : ‘હસવાની વાત નથી. તારી વાર્તાઓમાં બહેલી મેના, ઈન્દુ, જ્યા, શિન્દુ વગેરે ફટલાં દુઃખી છે તે બધું આવું છે. પરંતુ એજ લાંબેલી ઈલા, દનકે ને રાદિણી પતિને ફટલા દુઃખી છે છે તે તું તારી આંખોએ જુલો છે. છતાં એ પણ લખવાનો વિષય છે એમ તને દેખાતું નથી ! સુશીલ સામેજ અગળેલ થઈ ગયો હોય તેમ અગળ ન બોલી મક્યો.

સુશીલ અને દલાનું આખું કદ જીવન મારી દૃષ્ટિ સન્મુખ આવીને ખડું થયું. કોલેજ યુવનીઓમાં એ વળતે રૂંદે આગતમાં ઈલાની જોડી ન હતી. એની મીઠી નગર પોતા હિપર થઈ તે પાંચાને બાળ્યશાળી માનતા ફટલાય કાંઈજ પુરંક હતા. એ તાત દરમિયાન જેટલું પોતાને મદરત આપે એથી ખુશ ન થનાર લાગે કાંઈ હશે. અને એથી આગળ વધી એની મૈત્રી મેળવવી.....સુશીલ પાણીનાર મળી તેા ખંડા, પણ સામી જાલુ બહુ સાન્ન, સીધા, સાદા ને અતડાય ખંડા. છતાં ઈલાને અને એને મૈત્રી થઈ ત્યાંથી દરેકને લાગ્યું કે સુશીલ પાંડા ખલાડી છે. ઈલા માંડ જોણે માગાપનો વિરોધ વહાર્યો અને તર ઈલ્યું.

લખતા ચોથે વર્ષે ઈલા સીમંતિની ગતી ત્યારે માગાપ પીગળ્યાં. સુશીલને એ મંગળ પ્રસંગે ઘેર આવવા લખ્યું. કુળવાનશાહીમાં ગયતાં માગાપ કુળ. મામ કે જાતિ મુદ્રી પરનાતિની પુત્રવધૂને આવસરવા અધીરાં ગન્યાં. પરંતુ ઈલાએ ઘસીને ચોખ્ખી ઘેર જવા ના પાડી. કારણ !

એ તણ વરસમાં સુશીલનાં માગાપ એક વખત પણ મળવા આવ્યાં ન હતાં. ઘેર આવવા લખ્યું હતું તેમાં પણ દલાને સંજોધી કંઈ લખાણ ન હતું, પરંતુ સુશીલને સંજોધી અંધા કાગળ લખ્યો હતો. ઈલાએ કહ્યું કે, મોલી નાહલીડી તાબુને પોતે કાંઈને ઘેર જવા નેવાર નથી.

સુશીલ આશ્ચર્ય પામતાં કહ્યું : ‘ઈલા ! આ તું શું બોલે છે ! મારા ઘરને તું કાંઈ ખર કંઈ છે.’

ઈલા કારણ તરફે આવી. ‘સુશીલ ! તમે તે ગાંડા માણસ જેવી વાત

ડરે છે ને? જો એ તમારું ઘર હોય તો તમને જાણશે મળ્યો જ ન હોય. એ ઘર તમારા માથાપનું છે, તમને બોલાવે છે એટલે તમે જઈ શકો છો.....'

સુશીલે વચ્ચે કહ્યું: 'પણ તને શું સાથે લાવવાનું ક્યાં નથી લખ્યું?'

ઈલા અભિમાનમાં નાક ફાડી બોલી: 'જોવા લખ્યા હતા ત્યાં નાહલીટી' કરતી હતી એવી ઈલા અકિતવચિત્રાણી નથી.' અને ફરી જોઈને એણે કહ્યું: 'હું નાનકતલ કે અંચનીચના બેઠમાં માનતી નથી. હતાં જો તમારાં માથાપને પાટીદાર નાતિનું એટલું 'અધ' અભિમાન હોય, તો હું કેમ જોવા દત્તાકા પર્ણની નમી કે મારે એથી દયાયુ' પડે. નાજરી નાનની પુત્રવધૂ જોમને આંજો ત્યારે જ પણ નહીં કે જો અહીં મને તેડવા આવે મેં કંઈ એવું નીચ કાર્પ નહીં કહ્યું કે મેમ ડાનીમાની સસરાના ઘરમાં છપાઈ જઈ.

ત્રણ વર્ષના પૂરા અનુભવની ઈલાને જરૂરની ઝાળાળી ગંગા મુશીકે બીછ દલીલ ન કરી.

ઈલાએ આગળ શરૂ કર્યું: 'સુશીલ! તમારું માથાપ વિરુદ્ધની વાત છે એટલે તમને બોલું તો જાણશે. પણ મારે પ્રતિજ્ઞાનંત કરે એવી તમાર માથાપની વાત હું શી રીતે કહી શકું? તમને હું પગથી નેથી મુમાન્યુ' તો મારાં માથાપે છે. હતાં જોમને ધન્ય નહિ. કે તમને જોમણે જમાઈ તરીકે સ્વીકારી. માત્રી જેમ તમને પણ પુત્ર તરીકે માની કુટુંબીજન ગણી લીધા છે! ત્યારે તમારાં માથાપે જણે હું 'કાર્પ' દાગી પાઘડીની કન્યા હોઉં તેમ મારા મારે જોમનાં જાણનાં 'અધ' કર્યો.' સંકુળ રૂઢીને જો બોલી: 'આજે ત્રણ વર્ષના પૂરા અનુભવ પછી જોમને બહુ તો સમજાઈ છે. મારા મારે જે જાણનાં 'અધ' હતું, તે ખુલ્લું કરે છે. પણ મનમાંથી દગ્ગુ બોલું અભિમાન જતું નથી. પુત્રવધૂ નાહલીટી તાળની આવે તે જોમને જાણું છે પણ સ્વમાનપૂર્વક જોત આવીને નેડી જતી નથી! એવી રીતે હજા સસરાને ઘેર તો શું પ્રભુને ઘેર પણ જતા નૈયાર નથી.'

ઈલા નજ ગઈ! સુશીલે વિચાર્યું 'કે જો પાને ઘેર જતો આવતો કશે તો ભવિષ્યમાં ઈલા છત્ત છે તે રીતે જોને માથાપ સ્વમાનપૂર્વક તેડવા આવે તેવી સ્થિતિ હોવી જરૂરી ગણશે. વળી માથાપનો સ્નેહ જાણે ન આપે!'

ઈલાની સંમતિથી જ સુશીલ જોકે ઘેર ગયો દત્તા, હતાં અધવાડિયું રૂઢીને જો આવ્યો ત્યારે દત્તા ફરી જોઈ દત્તા. તે દિવસ સુધી બોલી નહિ,

સાથે જમવા પણ બેસતી નહિ, અને ત્રીજે દિવસે મનનો ઉલસ કાઢ્યો ત્યારે એ બધી બગર પડી.

ઈલા વધુ પડતી સ્વમાની હતી એટલે બીછ સ્ત્રીઓની જેમ વાતવાતમાં રડતી નહિ. અને એ રહે ત્યારે બાલકુલું કે ભાણે ધમસાણુ મચ્યા વગર રહેવાનું નહિ. એ રડતી રડતી બોલી: ‘મુશીસ! જગત તો એમ જાણે છે કે આપણે ધતિપત્ની છીએ. અહવાદિયા પહેલાં હુંય એમ માનતી હતી. તમે તો આજે પણ એમ માનતા હશે. પરંતુ હવે મને લાગે છે કે હું ‘શાઈ અગ્નિપ્રાના ધરમાં રહું છું.’

સુશીલે પૂછ્યું: ‘આ તારું ઘર નથી?’

ઈલાએ આજખોચટ જગાળ આપ્યા: ‘ના, બિલકુલ નહિ.’

‘ત્યારે?’

‘તમારું!’

‘ને મારું ઘર એ તારે માંદ શાઈ અગ્નિપ્રાનું ઘર?’

ઈલા નરમ શબ્દે બોલી: ‘મુશીસ! તમને આથી દુઃખ થતું હશે, એ મને બગર છે. જે સત્તા મેં જાણ્યું તે મારે તમને જણાવ્યું જ નોંધ્યું. શબ્દ કાલ મુઠ્ઠી આ ધરને હું લાગતું કે મુશીસનું નહિ, પરંતુ મારું માનતી હતી. પરંતુ એ ધર જે પાયા ઉપર ગતું હતું. તે મુશીસ માંદ નથી એની ત્યારે મને ‘બાતરી થઈ.....’

‘શા ઉપરથી.’

‘ઈલાને મૂઠ્ઠી મુશીસના પગ જણાવે માળાપ પાસે જ્યા ઉપડ્યા...’

પણ તેં કહ્યું ત્યારે હું તો.....’

‘હું ના કહું ત્યારે તો નાનો કીંકર ન જાય. એમી મને ખાતરી થઈ કે મુશીસ એ મારા નથી. પણ શાઈ અગ્નિપ્રાને છે. એના ધરમાં રહેવું એ ‘શાઈ અગ્નિપ્રાના ધરમાં રહેવા જેવું છે.’ ઈલા નિશ્વાસ નાખતી બોલી: ‘મારું સ્વમાની લાઈ તો એજ અગ્નિપ્રાના ધરમાં ઘડી પડ મૂકે એવું નથી. પરંતુ બીછ ગાઠું, મુશીસ. મને સમાજ દોષ છે. ‘કળાશીને લોકા વગોય, આંતરજાતિય સન્મની નિષ્ક્રિયા ટાંકે, કિચકુનોને બોલતાં કાંઈ અને યુવક યુવતી આગળ ખાંડા દાખલો બેસે.’

મુશીસ રોગાતો હતો એ એનું મન બાલકુલું હતું. ઘેર મરો ત્યારે માળાપે કંઈકમાં આડી ગળ્યું ન હતું. એની તૂંડમિગળ વધુ નામરની હતી તો મું પણ મજબૂત હોને આગળ મજબૂત હોય તો પણ એને

સામું આવીને તેડવા નાંચે એ આ બધે તો 'હુ' પણ સાત બધે 'બને' તેમ નથી, એવો હેડેલો સુદાહો માંખાપે એને સંભળાવ્યો હતો.

પોતાનો લગ્નકલ્પનમાં વિશેષ કંટુતા ને લાવવા સુશીલ પત્ની એકેય વખત માંખાપે પાસે ગયો ન હતો. ઈલાના સ્વભાવી સ્વભાવના કાંટા તો 'એને કાયમ સહેવાજ' પડતા હતા. ઉપરાંત સસરા આગળ પંથુ એની રિશ્તિ ટકાવી હતી.

કપિલરાયની મુશ્કેલીમાં મોટી ઇમ્પાઈ એક્સપોર્ટની કંપની હતી. લગભગ પંદર મોણમે આશીસમાં કામ કરતા હતા. સુશીલ એના પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે પ્રોફેસર તરીકે યશસ્વી નીવડે તેમ હતો. એમ. એ. મા ફર્ટ ફક્લાસમાં પાસ થયેલો હતો. રૂઢિયાં અને પાંદારે દાલેજમાં ગુજરાતીના પ્રોફેસર તરીકે ચુંટાવાનો ખાસ સંભવ હતો. પરંતુ કપિલરાય અને ઇલાએ, નરસિંહ મહેતાને લગ્ન મુકાબી દેઈ કમાવા બેસાડે તેમ, સુશીલને આશીસમાં બેસાડ્યો. એનો હોદ્દો મેનેજર તરીકેનો રાખ્યો હતો, છતાં એ ગંધી સત્તા કપિલરાય અને અત્યાર સુધી ને મેનેજર હતો અને સુશીલના આવવાથી જેને એક પગથિયુ નીચે ઉતરવું પડ્યું હતું તે, કેશુર, બોગવતો હતો.

કેશુરનો ધંધો સુશીલની ઝીણી મોટી બહેન શાધી કપિલરાયને બતાવવાનો સ્પષ્ટ પડ્યો. કપિલરાય જાણે સુશીલને માંખાપે ત્યજી દીધો હોવાથી ઉપદ્રવ કર્યો હોય તેમ એની સાથે વર્તતા. કાંઈ કાંઈ વખત ગંધાના સંભળતાં એ કહી પણ દેતા કે, 'જુઓ મુશીલચંદ્ર, સસરા જમાઈનો સંબંધ ઘેર. અહીં તો આશીસના સ્ટાફ તરીકે સમજીને જ તમારે કામ કરવું જોઈએ.'

સુશીલ મુગાઈ જતો ત્યારે ઇલા આગળ વળાણ કાઢતો: 'મને આ આશીસનું કામ બિલકુલ પસંદ નથી. મારા સ્વભાવમાં જ એ નથી.'

ઇલા એનો હોધો અર્થ કરતી ગાલની: 'જુઓ મુશીલ, એક અવાડિયું વાળું નથી ને નમે આ વાંત મારી આગળ સંભાર્યા કરે છે. એનો અર્થ હું નથી સમજતી એમ ન માનશો. આપણ ઉપર કે મારા ઉપર, એ કામ કરાવે તમે ઉપકારે થકાવો છે, એમ હું માનવા તૈયાર નથી.' અને શેષભર્યા દ્વારા એ બોલી નાખતી: 'પ્રોફેસર પ્રોફેસરની ગતિદિવસ વાતો કરે છે, પરંતુ રૂપ૦-૨૦૦થી એમાં વધારે મળ્યાનું થું છે અને અહીં તમને ૩૦૦ રૂપિયા મળી આપે છે તે કંઈ તેમના કામ ઉપર.'

સુશીલ બોલતો: 'ઇલા, હું તારા આવા અર્થ કરે નેની મને ખબર ન હતી. હું તો એમ કહું છું કે આપણનો સંભાવ.....'

પરંતુ જ ગાંધી એકનાં ઇંદિયા કહેતી : ‘આ વાત પણ તમે કેટલાગી વખત કરી હશે? મેં તમને પહેલે દિવસે જ વાત નથી કરી દીધી કે જાણીને બચાવ થોડો ઉમર છે. જાને, મને, ગમે તેને એ બોલવા એસે ત્યારે બાકા મૂકતા નથી.’ અને નરમ પડીને એ આગળ બોલી : ‘આ લગાઈને વખત છે, આના માનવર કમાણી વખતે ઔશીસમાં ચોતાનો વિશ્વાસુ એકાદ પણ માણસ નોંધ્યે એટલે તમને જાણુ છ કે હું જણાવું કરીએ.’

આ ગિચિનમાં મુશીલ છે વર્ષ ઔશીસની નોકરીમાં કાઢ્યાં, ગમે ‘ભે’ એનો સાંગો-અનિલ-બી. કોમ. થઈ ગયો અને ઔશીસ સંભાળવા લાગ્યો. એટલે મુશીલને છોડી કર્યો, મુશીલને એનો અફસોસ ન હતો. પરંતુ દર વર્ષે એના નામે ધરસ આખરે એ અડી લગ્નરૂપિયા બોનસના જમા થતા હતા. જે એકમાં જમા મૂક્યા કે ઔશીસમાં જ રહે, તે મુશીલને મન સરખું હતું; તે તેર લગ્નરૂપિયા ઔશીસ કોડની વખતે એને ન મળ્યા!

કપિલરાયે કાગળ આપતાં કહ્યું : ‘લુઓ મુશીલચંદ્ર, તમારે હાલ એની જરૂર નથી. વળી હજારને તમારાં માથાપે ચોતાના કુટુંબીજન તરફ સ્ત્રીકારી નથી. એટલે એની અને એનાં જાણકારની જવાબદારી હલુ મારા માથા ઉપર જ છે. એટલે એવી શ્રદ્ધ રક્ષ એના નામ ઉપર હોય તે અવધારિક થીન છે. આ રક્ષ ઇલાના નામ ઉપર જમા મહેશે.’

ઇલાને પણ એ વાજાગી લાગ્યું હોય તેમ એણે કહ્યું : ‘મુશીલ! એમાં તમ જાણુ છો ઉપર જોડું લગાડ એનો અર્થ તમે તમારો જ વિચાર કરી હો, આમા પક્ષનો તમને ખ્યાલ જ નથી.’

મુશીલ આ કંઈ છુટું જાણી ગયો. પરંતુ કપિલરાય સાથેનો ઘેર જના આવવાનો સંબંધ તે પડી એણે કાળી નાખ્યો. ઇલા પૂર્વવત માતાપિતાને ઘેર જતી આવતી. પરંતુ એ આસમાં મુશીલ એક વખત પણ એની સાથે ગયો ન હતો એટલે હજારને પિતાજી ઉપર મુશીલના રિસાવાનો ખ્યાલ હંમેશા આપ્યો. કપિલરાયે પણ ઇલાને એ અંગે કહ્યું. આ તો આંખમાં આંસુ લાગીને ઇલા આગળ રડી પડી હતી.

તે દિવસે ઘેર આવીને ઇલાએ કહ્યું : ‘મુશીલ! આટલા વર્ષે પણ હું તમને નથી સમજી શકી કે તમારામાં આટલી દદ મુશીલનો કોષ છે. જાણુએ તમારું શું જગાડ્યું છે? તમારા રૂપિયા એ ખાઈ ગયા તો નથી ને? અને એમને ખાઈ જવા હોત તો તમને બોનસ જ શું કરવા આપત? તમારો કંઈ એમાં દદ લાંબા ન હતો. જીવ કોઈને એટલું બોનસ નથી આપ્યું તે પણ તમે જાણો છો. છતાં એ રક્ષ મારા નામે મૂકી તેમાં તમે આટલો દિનનો

રાખો, ઝા ? બા બિચારી આજે કેટલું રેડી.

સુશીલથી બોલી જવાયું : ' તારી આ રહે તેનું તને દુઃખ થાય કે. પણ સુશીલની આ રહે તેની તને.....'

'નાક કુલાવીને ધસાએ કુકુદો મારનાં ક્યું : ' એ.....મ ! ત્યારે એમ કહેને કે તમે મારાં માળાપ ઉપર' વર લો ઝા ! '

બિચારો સુશીલ ! તે પડી એનું લગ્ન છવન ઘણું કટુ ગની ગયું કે. એ બધો બિચાર આવતાં જ હતું કમકમી ગયા. હું સુશીલ સામે લુખખી દષ્ટિ નાખતાં કંઈ બોલ્યાઆપ્યા વગર મૂંઝા બોધ રહ્યો. એજ રીતે કનક અને રાહિણી સાથેના લગ્નછવનથી પણ અમારા બે મિત્રો દુઃખી હતા.

મૌનથી જ આ કથની મને કરી દીધી હોય તેમ જવર સુશીલ ક્યું : ' રણછત ! પુરુષના દુઃખની આ કથાઓ લખવાનું તમને લેખકને કેમ સૂઝ્યું નથી ! '

હું જવાબ આપું તે પહેલાં ભગવતી આ-નારતો લેઈ ખંડમાં દાખલ થઈ, અને ટેબલ ઉપર મૂકતાં બોલી : ' કેમ, સુશીલભાઈ, શું વાત છે તમારી ? ' સુશીલ હસીને ક્યું : ' રણછતને એમ કહેતો હતો કે, તમે લેખકો પુરુષો થઈ સ્ત્રીનાં દુઃખની વાત કાયમ રડવા કહે છે, ત્યારે.....'

ભગવતી વચ્ચે જ મારા સામે કટાક્ષ કરતાં બોલી : ' સુશીલભાઈ ! એ લેખકોની વાતો તો મગરનાં આંસુ જેવી છે. '

' એટલે ? ' સુશીલ પૂછ્યું.

ભગવતીએ લેખિકાના માનસનું ધ્યક્ષરણ કરતાં ક્યું : ' સુશીલભાઈ ! મને પોતાને જે જાત અનુભવ છે, તે ઉપરથી મેં તો અનુમાન ક્યું કે જે જે લેખિકા હસહસતું જુઠાણું ચલાવે છે તે જ સત્યની વધુ ચર્ચા કરે છે. જે વધુ અપ્રમાણિક છે તે જ પ્રામાણિકતાની ફીલસૂફી હાંકે છે, જે આરિચ્છીન છે તે જ આરિચ્છની વધુ વાતો કરે છે. જે છવનમાં મુદ્દલ ધર્મ આચરતા હોતા નથી તે જ મોટે ભાગે ધર્મનાં ફિયાકોંડ ને આચારવિચારની આળપંપાળ કર્યા કરે છે. '

સુશીલને હજુ આમાં કંઈ સમજ પડી ન હતી એટલે તે એક ધ્યાને સાંભળી રહ્યો હતો. ભગવતી એ ઉપરથી સિદ્ધાંત તારવતાં બોલી : ' સુશીલભાઈ ! એ જ પ્રમાણે પુરુષ નંતિમાર્થી, જે વર્ગ સ્ત્રીને વધુમાં વધુ અન્યાય કરે છે, તે લેખિકા જ એના દુઃખનાં વર્ણનમાં વધુ આંધુ સાચાં કરે છે ! '

હું અને સુશીલ બંને હસી પડ્યા !

પ્રસંગકથા

અરુપૃથક વિધવા !

પાટીદાર નાનિની રૂઢિચૂરતતાને પૂરેપૂરી ત સમજી શકેલા, શહેરમાં રહેતા એક પર નાતિના સમાજસુધારક મુરબીએ 'પાટીદાર'માં જાણેલ. એક 'દુન્યા નેદરો છે' ના, અ.ના જવાબમાં પત્ર લખ્યો કે, "મારા એક સંગ્રામીના મિત્ર નરહરી મને એક લેહવા પાટીદાર બહેન, જે મેટ્રિક થયેલાં છે, ઉમર ૨૬ ની છે, શરીર સશક્ત છે અને વિધવા છે તેમના લગનનું કામ માંપવામાં આવ્યું છે. એ બહેનને હું બહુ સારી રીતે જાણુ છું અને કાંઈપણ સારા સુશિક્ષિત અને ઉદાર આમળ પડના વિચારવાળા યુવકનો સસાર તેમની સાથે સંગ્રામ બાંધી સારી રીતે મુખી થઈ શકે. એમ હું ખાત્રીપૂર્વક માનું છું. આપે જેમને માટે શહેર અથવા આખી દેશ તે સાધની વધારે વિગત જાણારી શકશે. આપની આપેલી બંધી માલિની ખાંભીજી જે રહે છે જાણવાની જરૂર નથી."

અધુર પુરુષ !

ત્યારે એક મરીમ માળાપત્ની ૨૦ વર્ષની અને મેટ્રિક સુધી બહોલી દીકરી માટે 'વર નેદરો છે' એ માગણીના જવાબમાં અંગ્રેજીમાં દાખલ કરેલો. પત્ર મળે છે— "હું એકસ કહી શકું તેમ છું કે, જે તે બાળાનાં માળાપ બેરખર મરીમ મિત્રિનાં હોય અને લગન અંગે કંઈ અર્થ. કરી શકે તેમ ન હોય નો, એમની ઈચ્છા હોય. તો, હું તેની મરીમ યુવતીને સ્વીકારવા તૈયાર છું. તમારી મળ ખાતર જાણવું છે કે હું જ શામ પેકીના—ગામના—કુટુંબનો છું. લગલગ અડનાલીસ વર્ષનો અને પરણેલો, પરંતુ એક જ બાળક હવાત નથી."

"અંતમાં, એકસથી હું બારી જન માટે કહી શકું તેમ છું કે, હું સુધારક છું અને વિધવાવિવાહમાં નિષ્ઠાપૂર્વક માનું છું. પરંતુ મને જાણવાતાં વિગતોની થાય છે કે એવી કાંઈલાયક વિધવા વિધવા પૂર્વક લગન માટે પગલું બગી આપણા સમાજમાં દાખલો બેસાડે તેવી મેળવવામાં હું નિષ્ફળ ગયો છું. અને, તેથી હવે મારે મારા વિચારો બંધવા પડ્યા છે. એટલે જે તે બાળા મારી સાથે જોડાય તૈયાર હશે નો હું ખાત્રીપૂર્વક કહું છું કે તે સંપૂર્ણ નિષ્ઠામન અને મુખી હશે. ફક્ત તે સંસ્કારી કુટુંબની અને સારી કેળવણી લીધેલી હોયો નેદરો !"

આ અને પત્રો બતાવે છે આપણા સમાજનાં ઊંડાં દર્દ

મેં જા મુરખીથીને પત્ર લખ્યો કે, 'જા. ખ. આપનાર લાઇ વિધુર કે અરા, પણ એમને કન્યા જોડ્યો કે, વિધવા નહિ. વળી પાટીદાર સમાજની ના એ દિશાનું કે કે એની જોડેનદીકરીઓએ જોડ્યાં આંતરજાતિય લગ્ન કર્યાં કે, તેટલી સંખ્યામાં પણ વિધવા જોડેનદીકરીઓનાં પુનર્લગ્ન થયાં નથી !' હારજુ કે, એવી વિધવાઓ લગ્ન માટે તૈયાર હોય તો પણ કોઈ પરુષ એ અસ્પૃશ્ય વિધવાનું પાણીચલણ કરવા તૈયાર નથી. અને કોઈ ભાઈ ઉપરના પત્રમાં તૈયારી જનાર્યાનું લખ્યું કે નેમ (જો કે તે સાચું માનવાનું એ પત્ર ઉપરથી કોઈ કારણ દેખાતું નથી) દરેકે તો તે વિધવાને માટે તો જીવમાંથી ચૂંતમાં પડવા જેવું જ દરેકે જે મુરખીએ વિધવા જોડેન માટે લખ્યું કે એ મુરખીમાં જોડેના જાણીતા કે કે એમની ભલામણવાળી જોડેન. સાચે જાણથી જોડવાનું મંગે તે, જે સાચેજ સંસ્કારી યુવક હોય તો ધનભાગ્ય માને, છતાં સમાજની એથી જોડાટી સ્થિતિ કે! અને વિધવાનીજ આ સ્થિતિ કે એમ પણ ક્યાં કે! આજે આપણી કેટલીય સંસ્કારી જોડેના લાયક, ઉમરની હોવા છતાં, માગ્યા પાસે મોંમાગ્યો શો આપવાનો નહિ હોવાથી કોમાર્થ સેવે કે! જ્યારે સાચી જાગૃતિ જોડેના જામ લેવા અડતાલીસ વર્ષના સધુર વિધવા મોઢવામાં નિહાળી જ્યાં જોડે કન્યા પરણવાના નિર્ણય ઉપર આગ્રહ કે!

આનો ઉપાય?

મુંજઈ ધારાસભાએ અનેક પંક્તી પ્રતિજ્ઞાક કાપેલો કરીને જાણે પેલા ભાઈના જેવા ૪૮ વર્ષે સંતાનનાં અંભારે એક ઉપર ખીછ કરવા તૈયાર થનાર માટે રહેતા બંધ કરી દીધા. પરંતુ વિધવાવિવાહ માટે એવા કોઈ ઉપાય સરકાર કરી શકે તેમ નથી. સમાજનાં પુરુષવર્ગનું માનસ આજની રીત-રિવાજના તરત સુધરે તેમ શક્ય નથી. તે સ્થિતિમાં પુનર્લગ્ન કરવાં હવેની વિધવાઓ ગાળ, ગામ કે કુટુંબનો મોહ રાખ્યા વગર લાયક સાથી મળે તેની સાથે જોડાવું જોઈ ઉચિત છે.

૨૭ વર્ષની કન્યા અને ૫૦ વર્ષના ત્રીજે વર!

આ અંકમાં, શ્રી. કિશોરલાલ ધ. મશરૂવાળો 'હરિજન બંધુ' માં 'ઉમરનાં કળેડાંનાં લગ્નો' એજ છપાયા છે. અને આ પ્રસંગકથા લખાય કે તે વખતેજ જાણર મળે કે કે, અડતાલીસ એક લાઇએ તેમની સત્તર વર્ષની દીકરીનાં લગ્ન કરવાનું વડાદનાં એક જગલમ પચાસ વર્ષના વૃદ્ધ પુરુષ સાથે નક્કી

કુપું છે. પરંતુ આ કોમો થયેલા એ મદાશયને ગત છે પત્નીઓનાં મંજુ જાગર છે અને તેમાં સૌથી મોટો દીકરો સત્તર વર્ષનો છે ! અને સામી જાગુ એટલી જ ઉમરની એક કન્યા સાથે એ લાઈ પરંતુ તૈયાર થયા છે ! આ કિયતિ કંઈ નવી નથી. પુરુષ કે સમાજ સમજને સીધા આલે એ આગની કિયતિ બેતાં હાલ શક્ય નથી. જ્યતંત્ર દિંદેમાં પ્રગ્ન કેળવાય અને તે બે તો ના નથી. પરંતુ હાલ તો જે વર્ગ કચ્છાએલો છે તેને કાયદાથી રક્ષણ આપવાની જરૂર છે. અને એ રીતે શ્રીમતી લીલાવતી મુનશીનો ‘ઉંમરનાં કળેશં લખો’નો ખરો અપૂર્ણ છે, એમ અમે અગ્રાહ આ નોંધમાં કહી જાય છીએ. અને શ્રી. મશરૂવાળાના કથન સાથે સંમત થઈ જણાવીએ છીએ કે એવાં લખા જેરકાયદેસર ફેરવવાં જોઈએ. ઉપગ્રંથ ઉમરનું જે અંતર જોખરમાં ગામ્બું છે તે વિશેષ છે એટલું જ નહિ, પરંતુ એમાં રહી જતી જાગી માટે એક ધોરણ રહે તે માટે શ્રી. મશરૂવાળાએ જે સૂચન દયું છે— ‘દાઈ’પણ ઉંમરની સગીર કન્યાનાં તેનાથી કંઈ કે, અદી ગણી ઉંમરથી વધારે વધારે ઉંમરના પુરુષ સાથેના લખને આંખ કાયદો લાગુ કરવામાં આવે. તો કાયદાનો અમલ વધારે સરળ થાય ને આશય કંઈક ‘જરૂર આવે.’ ખરડમાં છે ને કરતાં આ મુધારો સ્પષ્ટ છે.

એક કાગળ આગળ

પરંતુ એથી આગળ જરૂર, સગીર કન્યાઓના કિત્તો જ કાયદાનું વિચારવાનો હોય તો એમ દરાવવું જોઈએ કે સગીર કન્યાનાં લખ એનાથી દસ વર્ષ કરતાં વધારે મોટા પુરુષ સાથે થવાં ન જોઈએ. એ લખમાં શ્રી. મશરૂવાળાએ લખ્યું છે કે, ‘જે પતિને જે સ્ત્રીની સાથે લખથી જોડાવાના ફળકે સગા ખમવી પડી હોય, તે સ્ત્રીને તે પતિની સાથે દહાડા દાદવામાં સુખ મળવાનો સંભવ રહેતો નથી.’ એ ઉપ- વિચાર કરતાં લાગે છે કે, એ કારણે જ સ્ત્રીને સુખ ન મળે તેમ માની લેવાનું ખાસ કારણ નથી—સિવાય કે એ સ્ત્રીને જાતે પતિ ઉપર ફરિયાદ માંડી હોય. કારણ કે, પુરુષ જાણતો હોય છે કે એ સગા કરાવવામાં સ્ત્રીનો કંઈ હાથ નથી. કાયદો હતો અને તેનો લાભ લેઈ તેનાં હિતેચ્છુઓએ પોતાને સગા કરાવી છે. જે રીતે જાગરજનના પ્રસંગમાં કન્યા સસરાઓ દંડાયા છે જતાં તે કારણે એમને જેમ પુત્રવધૂ ઉપર ક્રોધ જાતનું દુઃખ થયું નથી. તેમ આમાં પણ પતિને પોતાની પત્ની ઉપર માફ સામવાનું કારણ નથી.

પણ અડાસની આગાનું શું?

કાયદા વિના આપણે બીછ રીતે પણ આપણા પ્રદેશ વિચારવા બેઠ્યો. કન્યાનો જાપ અને પરણવા નેયાર સ્નાત્ર, એ એ તો જાણે દેખીતા ગુનેગાર છે. પરંતુ તે સિવાય એ અને પક્ષના સંગમોળો, દિતેન્દ્રુઓ અને ગામના યુવકોની પણ તે ગુનો અટકાવવાની એટલી જ ફરજ છે. તેમાંય એનો ભાગ સ્નાત્ર બહેને એમ સગા રહી અતર વર્ષની ઉંમરે એ માઆપના પગલાને તાણે ચલું એ પણ સિક્કા નથી. જાને પક્ષના દિતેન્દ્રુઓએ એ લગ્ન ન થાય તે માટે શક્ય તેટલા પ્રયત્ન કર્યો. છતાં એ બંધ ન રહે તો દરેક સમજૂતી માણસે એમાં બિલકુલ લાગ ન લેયો. અને એ પગલ અમે પોતાને વિરોધ છે તેમ જતાવવા અને ગામના યુવકોએ કાળા વાવટા ધર્યા. કાંઈ કહેશે એથી શું બળ્યું? લગ્ન કંઈ બંધ રહ્યું? હા, એથી તો ધણું વધે. માટેબાએ લગ્ન બંધ જ રહે. કાંઈક એ પગલું ભરનાર પક્ષ પોતાના દિતેન્દ્રુઓનો વિરોધ નથી માટે જ આમ છે. વળી એથી સૂગી રહેલી આગાને પણ પોતાનો વિરોધ ત્વરે કરવાની શક્તિ આજે છે. અને એમ એમરથી પ્રયત્ન કરતાં કાંઈ અપવાદ સિવાય લગ્ન બંધ જ રહે. અને એવું અપવાદરૂપ લગ્ન થાય તો એમાં પોતાનો વિરોધ જે ને જાહેર કરવા કાળા વાવટા જતાવવા, એજ અગમર છે. આ પ્રમાણેની ફરજ જ્યાંસુધી લાગનાવગના વર્ગો ન જતાય ત્યાં સુધી આ અરોગ્ય પગલાની નૈતિક જવાબ નહીં. બંધની છે. આગા છે કે જાને પક્ષના દિતેન્દ્રુઓ, યુવકો અને સમાજસેવક પોતાની ફરજ જાનવી આ લગ્ન અટકાવશે.

ચારતર અને ચરોતર

ચારતર કંગવણી મંડળ તરફથી વડવજી વિદ્યાનગરમાં ગંધાતી કોલેજને અંગે અમદાવાદના એસ.એલ. ડી. કોલેજના પ્રોફેસર શ્રી. એચ.દાસ દોશીએ ઉપરના એ શબ્દો માટે પોતાનો અભિપ્રાય પર્તમાનપત્રોમાં દર્શાવ્યો છે. 'જાપણો હરા એમ જાણ્યું' છે કે આણંદમાં ચારતર વિદ્યલલાઈ કોલેજ નામનું એક મહાવિદ્યાલય સ્થાપવાનું છે. મહાવિદ્યાલયના કર્તાધર્તાઓ ચરોતર નામના પ્રદેશ માટે ચારતર શબ્દ વાપરના હોય તો તે અંગમર નથી. ચરોતર એટલે એકસોને ચાર ગામનું જૂથ, અર્થાત્ જે પ્રદેશમાં એકસોને ચાર ગામ આવેલાં છે તે. ચારતર શબ્દ કોઈ રીતે ચરોતરના લાવને જતાવી શકતો નથી. તે શબ્દનો સાધારણ અર્થ 'વંધારે આરે' એટલે જ થાય છે. બીજું, કોલેજને જાહેર મહાવિદ્યાલય શબ્દ જ વિશેષ ઉચિત છે.

ખીલું, પ્રગતિ પાળુ આનો વિચાર કરવાનો છે.

આમ નવો ધર્મગુરુઓ ઉપર દીકરા કરી બેસી રહેવું એ ગમત પ્રગતિ લક્ષણ નથી. પ્રગતિ પાળુ તે અંગે ગુરુઓને જગાડવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. અને તેમાંય સામાન્ય રીતે આપણા આગેવાનોએ તો આવી આગતમાં વિશેષ ગમત રહેવું જોઈએ. હંજા દસકામાં શ્રી વિદ્યાનંદજી મહારાજે ખીતા મંદિરના નામે ખીતાની મૂર્તિની જે નવીન રચાપના કરી ત્યારે એ અંગે મહાત્માજીએ પોતે પાળુ એનો વિગ્રહ કર્યો હતો. પરંતુ એ વિચાર દરેક માણસ માન્ય એમ ફરજ ન પાડી નહીં. પરંતુ એ મંદિર પાળુ અંમે માણ્યો છીએ ત્યાં મુખી દરિજન માટે ખુલ્લાં નથી, છતાં એવી સ્થિતિમાં નાગપુરમાં બેએક માસ ઉપર ત્યારે એવું એક નવીન મંદિર રચાપન કરવાનો પ્રમુખ આગ્યા ત્યારે તેનો સમારંભ આપણા વડી ધારાસભાના પ્રમુખ, માનનીય માવજંદર દાદા સાહેબના પ્રમુખપણા નીચે થયો. તો જો એવાં મંદિર દરિજન માટે ખુલ્લાં ન હોય તો એના ઉદ્ઘાટન કે શિલારાપણમાં સિદ્ધાંતની રીતે લાગ ન લેવો જોઈએ, એવાં આગેવાનોએ ચીસો ન પાડવો જોઈએ. મનસા કે, ફક્ત ધર્મગુરુઓ જ નહિ, પણ આપણા આગેવાનો અંગે વિચારજોઈ, દરેકે આ કદ ધર ગયેલી પ્રયાને નાખંદ કરવા માટે ગમત રહેવાની જરૂર છે.

વર જોઈએ છે

એક શિક્ષિત, મુશાલ વિવાદ યોગ્ય કન્યાને માટે એવા સંસ્કારી અને શિક્ષિત વર જોઈએ છે. જે પરણુ કે એવી કુપ્રયાઓને દાનિધારક માનીને સાદાઈથી વેદિક પદ્ધતિથી લગ્ન કરવા માગતો હોય તેણે તખવું. ઉમર ૨૦-૨૫ વર્ષની વચ્ચે હોવી જોઈએ. લગ્નો:—

મંત્રી 'પાટીદાર પુવક મંડળ' મુ. ચો. ઊન, વા. અરગૌન.

ખીલું. પ્રવતએ પણ આનો વિચાર કરવાનો છે.

આમ નવાં ધર્મગુરુઓ ઉપર દીકરા કરી બેસી રહેવું એ જાતનું પ્રગતનું લક્ષણ નથી. પ્રગતએ પણ તે અંગે ગુરુઓને જગાડવા પ્રયત્ન કરવા જોઈએ. અને તેમાંય સામાન્ય રીતે આપણા આગેવાનોએ તો આવી જાગૃતમાં વિશેષ જાગૃત રહેવું જોઈએ. છેલ્લા દસકામાં શ્રી વિદ્યાનંદજી મહારાજે ગીતા મંદિરના નામે ગીતાની મૂર્તિની જે નવીન રચાપના કરી ત્યારે એ અંગે મહાત્માજીએ પોતે પણ એનો વિશેષ ધ્યેય દત્તો. પરંતુ એ વિચાર દરેક માણસે માનવા એમ ફરજ ન પાડી શકીએ. પરંતુ એ મંદિરે પણ અંતઃ જગ્યાએ જીએ ત્યાં મુંદી હરિજન માટે ખુલ્લાં નથી, છતાં એવી સ્થિતિમાં નાજપુરમાં બેઝોક માસ ઉપર ત્યારે એવું એક નવીન મંદિર રચાપન કરવાનો પ્રયત્ન આગેવા ત્યારે તેનો અમારેલું આપણા વડી ધારાસભાના પ્રમુખ, માનનીય માવજંદર દાદા સાહેબના પ્રમુખપણા નીચે થયો. તો જો એવાં મંદિર હરિજન માટે ખુલ્લાં ન હોય તો એના ઉદ્ઘાટન કે શિલારોપણમાં સિદ્ધાંતની રીતે જાન ન મેલે જોઈએ, એવાં આગેવાનોએ સીસો ન પાડવો જોઈએ. મનલગ કે, ફક્ત ધર્મગુરુઓ જ નહિ, પણ આપણા આગેવાનો અંત વિચારદારો, દરેક આ ફડ સહ ગણેલી પ્રમાણે નાખું ફરવા માટે જાગૃત રહેવાની જરૂર છે.

વર જોઈએ છે

એક શિક્ષિત, મુશાક વિચાર યોગ્ય કન્યાને માટે એવા સંસ્કારી અને શિક્ષિત વર જોઈએ છે, જે પરજી કે એવી કુપ્રથાઓને દાગિકારક માનીને સાદાઈથી વૈદિક પદ્ધતિથી લગ્ન કરવા માગતો હોય તેણે લખવું. ઉમર ૨૦-૨૫ વર્ષની અંદર હોવી જોઈએ. લગ્નો:—

મંચી 'પાટીદાર પુવક મંડળ' મુ. પો. ઊન, વા. અરગીન.

નેશનલ ઇન્ડિયન

લાઈફ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લી.



માં તમારું બાવિ સલામત છે.

વિગત તથા એજન્સી માટે લખો:—

એન. એલ. અમીન, સેક્રેટરી.

મુખ્ય શાખા: નેશનલ ઇન્ડિયન ઇન્સ્યુરન્સ પ્રીમીયમ

સ્થાપના-૧૯૦૬

કલકત્તા, ૩૮, મુખ્ય નં. ૧

—: એજન્સી આગર પ્રોપ્રિયેટર માટે લખો. યા મળો:—

મણીભાઈ જે. અમીન, એક્સવાયર

કે. ડી. પટેલ, એક્સવાયર, મારનીંગ,

ઈન્સપેક્ટર.

આરજેનાઇઝર એફ. એજન્સીંગ.

દહેગામ.

રતનપોળ, અમદાવાદ.

એન્જીન, પંપ, વગેરે મશીનરી રાખનારાં ગાને

સંકટ સમયે સાંકળ. જે થવાનું. સ્થળ

શ્રી લક્ષ્મી એન્જીનિયરીંગ વર્ક્સ

આણંદ

[રોયન રોડ, ગામડીવાટના વડ પાસે]

અમારે ત્યાં એન્જીનરીયરીંગ વખતસર, સંતોષકારક અને કિંદ્રાયત દરે કરી આપવામાં આવે છે. તેમજ એન્જીનને લગતો બધો સામાન-પંપ, પાઈપ વગેરે વ્યાજખી દરે મળશે.

એક વખત અમારી સાથે કામ પાડવાથી

તે અંગે આપને પૂરેપૂરી ખાત્રી થશે.

આ માસિક આણંદ ચરોતર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં શ્રી. આશાબાઈ ગોરખનલાઈ પટેલે ઈશ્વરભાઈ મોનીભાઈ પટેલ માટે છાપ્યું. તા. ૨૫-૨-૪૭

મુદિણી વિના ઘર ન શોભે : શણગાર વિના મુદિણી ન શોભે
જ્ઞાન વિના શણગાર ન શોભે : સંસ્કાર વિના જ્ઞાન ન શોભે
સ્ત્રીઓ અને કન્યાઓમાં સંસ્કાર પૂરતું સ્ત્રીઓનું માસિક

સ્ત્રી જીવન

❖ ગૃહગતના જાણીતા લેખકોનાં કાવ્યો, ગરબા, વાર્તાઓ, નિબંધ અને વ્યાખ્યાનો આ માસિકમાં નિયમિત આવે છે.

❖ લક્ષ્મીવન અને સંસ્કાર પૂરે તેવા લેખો, કળેકાંતા પત્રો, અશ્રુધારાઓ અને લક્ષ્મીવન

❖ પોશાક અને શૃંગાર પસંદ કરવાની અને પાંદરવાની કળા ચાંદનો, મુડી અને કેશની વિવિધ મુશ્કેલીઓ.

❖ રસોઈની વાનીઓ, મોસમનાં શાકભાજી ખનાવવાની રીત, શ્રાવણમાં માટે ટ્રાસીમાનું વેદું અને સ્ત્રીઓનાં શોભા.

❖ વૃદ્ધા ઉદ્યોગ, ભરત મુશ્કેલી ને મોતીનાં પરદા-તોરણ, ખગર ખરીદી જેવા કોઈના ઉપયોગી વિષયો.

❖ અંગકસરત ને વ્યાખ્યાની રીતો, પ્રવાસ અને સ્ત્રીઓ માટે ઘડના નવા કાવ્યકાની સંમજ અને મોંઝાપનો પ્રશ્નો.

❖ સ્ત્રીઓને લગતા સાચા કિસ્સાઓ, કાવ્યકાની દૃષ્ટિએ સ્ત્રીઓને ચતા, અન્યાયના કેસ ને મુજબતા પ્રશ્નોનાં જવાબો, સ્ત્રીસમાચાર અને પુસ્તક પરિચય.

વિવિધ સામગ્રી સાથે સ્ત્રીઓ માટે પ્રગટ થતું જગતના માસિક કાર્નકથી નવું વર્ષ સર થયું છે.

વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૬) પરદેશ માટે રૂ. ૭-૨૨-૦

સ્ત્રી-જીવન કાર્યાલય, મહેરીવાડ, અમદાવાદ

વિધાનગરમાં પ્લોટ જોઈએ છે?

૧. આરતર વિદ્યામંડળ આર્ચુક, કરમચંદ અને બાકશેલન સીમમાં વસતબ વિધાનગર આંધે છે, જો હવે સૌ જાણે છે.
૨. આ વસતબ વિધાનગરમાં ઉચ્ચ કેળવણીની કોલેજો માટેનાં મકાનો તૈયાર થાય છે. આર્ટ્સ અને સાયન્સ કોલેજો આવતા જુનમાં શરૂ પણ થશે.
૩. આ રથજો જેઠાણી ટાવનાં મકાનોવાળું ૧૦૦૦-૧૫૦૦ પ્લોટનું નગર તૈયાર થવાનું છે. ૫૦૦ ચો. વારના પ્લોટની કિંમત રૂ. છે. પ્લોટ ખરીદનારને આટલી જગ્યા એકબી મળવાની છે. તેમાંથી રસ્તા કે એવી કાંઈ જગ્યા કપાવાની નથી.
૪. પ્લોટ રાખનારે આરતર મંડળને રૂ. ૩૦૦ રોકે માટે અને રૂ. ૨૦૦ રસ્તા ખર્ચના મળી કુલ રૂપિયા ૫૦૦ જુદા આપવાના રહેશે.

આ બધું જ શિક્ષણ ભણાયા શ્રી. શાન્તિલાલ મગનભાઈ પટેલ,
પો. બો. રૂ. નાકરોબીના શિક્ષણ લગ્ન

મનોરભાઈ જીજીભાઈ પટેલ,

હે. ચ. પ્ર. આર્યસમાજ, આણંદ



શક્તિ માટે સર્વથા પ્રયત્ન

અમૃતગુરુકા

રજીસ્ટર્ડ ટેકમાર્ક

જેનરલ.૩૦૨



વીર્યબીકારનાં તમામ દર્દો જરૂરમુજમાંથી દૂર કરી જલ્દન તાકાતથી હરપુર અને પ્રકૃષ્ઠીત થાય છે, નીસ્તેજ અંકુરને કાન્તિયાન અને આનંદી બનાવે છે. મગજની કમજોરી, જલ્દનનો દુઃખાવો, માંસી પછીની નબળાઈ, અરુચિ, આપચો, હાસ્યાદિ અનેક પ્રકારની નબળાઈઓ દૂર કરી નબોની શિશિલતા મશરૂ છે. દરેક રૂતુમાં એક સરખો ગુણ આપે છે. જોગો માટે પણ ઉપયોગી છે. કિંમત ૩૨ રીકીઓની ૧ ટ્યુબના રૂ. ૨) ૨. ખ. જુદું.

—દરેક જાણીતા દવા વેચનારને ત્યાંથી અથવા શહેરોમાં મળી શકશે—

જે. એન. શેઠના જીવનધારા ગ્રાહીસ નીચાડ. [ગુજરાત]

સંતાપીશ-કંચનલાલ વાડીલાલની કું, મંજવદસ રોડ, પ્રીત્વેસ રીટ-સુબધ-૨

પાટીદાર

પાટીદારસમાજના વિવિધ પ્રશ્નોની ચર્ચા ચલાવતું માસિકપત્ર

પાલિકા ક્ષેત્રમાં : દેશમાં રૂ. ૬. બહારમાં શિલિંગ ૬

કર્ણાટક — 'પાટીદાર' મહિના આબુદ

કાગળ
સં. ૨૦૦૩

ફેબ્રુઆરી-૧૯૭૭

[વર્ષ - ૨૪
અંક - ૫]

મારો નિશ્ચય

ઘણા લોખા સમયના મનન અને મંથન પછી, પાટીદાર સમાજમાં જાળવિધવા પ્રત્યેના પ્રવર્તતા સામાજિક અન્યાયી વર્તાવ અને જોડુકમીનાં બુદ્ધિ તળે પગાવવામાં આવતી ફરજિયાત વૈધવ્યની પ્રથા સામે, હું મારો સખ્તમાં સખ્ત વિરોધ જાહેર કરવાને પ્રેરણા છું.

અન્યાયી અને નિર્દોષ જાળવિધવાઓ ઉપર સુજરતા બુદ્ધિમોહના લાન ઘસું ત્યારથી, જોડે કે હું લગભગ વીસેક વર્ષના કોઈક ત્યારથી, મને લાગ્યું છે કે જે સમાજમાં સંકટો જાળવિધવાઓને ફરજિયાત વૈધવ્ય પગાવવામાં આવે છે અને દુઃખદ ઓશીઆણું જીવન સુજરવું પડે છે એવા સમાજમાં કુવારી કન્યા સાથે લગ્ન કરવું એ, એ સમાજમાં પ્રવર્તતા અન્યાયમાં ભાગીદાર બનવા અમાન છે.... કોલેજના અભ્યાસ સાથે મેં આ વિચારને પોષ્યા કર્યો અને એ વિચાર દિનપ્રતિદિન દૃઢ બનતો ગયો. દૃઢ બન્યા બાદ મેં દૃઢ નિશ્ચય કર્યો કે મારે લગ્ન કરવું તો કોઈ જાળવિધવા સાથે જ, નહીંતર આ જીવન અપરણિતજ રહેવું. મેં આ વિચાર મારા વડીલોને અને ૧૯૩૯માં બી. એ. પાસ થયા બાદ જણાવ્યો. તેઓએ મને પ્રગણિત અર્થમાં જે સુધારક લગ્ન જણાય છે તેવું લગ્ન કરવા જણાવ્યું, પણ મેં ના પાડી અને હું મારા નિશ્ચયમાં અચળ રહ્યો.

હાલ મારી ઉંમર ૩૩ વર્ષની છે. જેવી રીતે વિધવાઓ પ્રત્યે મને દિલસોજી અને આદર છે તેવી રીતે સમાજમાં અનૃશ્ય, ગણાતા હરિજનો પ્રત્યે પણ આદર અને દિલસોજી છે. આવાં કારણોને લીધે અન્યાય નીચે કચડાતા વર્ગોની ઉન્નતિ કરવાનાં કામોમાં મને રસ છે અને શક્ય એટલું કામ કરી છૂટવાની તમન્ના છે.

મોટાં ગણાતાં ગામો પૈકી એટલે કે છ ગામ, આર ગામ વગેરે ગોળ પૈકીની કોઇ પણ ગાળવિધવા મારી ઉપર જણાવેલી જીવન લાવનાને અનુસરવા તૈયાર હોય તો હું માફ લગ્ન એની સાથે કરવાને ઉત્સુક છું. ગાળવિધવા અથવા વિધવા કે જેણે પોતાના પતિનું યોગ્ય ગણાય એટલું મુખ જોયું નથી. અને તે વિધવા ઉપર જણાવેલી મારી જીવન લાવનાને અનુસરવા તૈયાર હોય તો હું માફ લગ્ન એ વિધવા સાથે કરવાને ઉત્સુક છું. આટલી જ લાયકાત એ વિધવા માટે પૂરતી છે.

ઉપર પ્રમાણેનો મારો નિશ્ચય હું પાટીદાર સમાજ સમક્ષ પ્રવિનય જાહેર કરું છું. આથી કુટુંબમાં કુટુંબીઓની અને સમાજમાં સુરક્ષીઓની લાગણી દુભાય તો તેઓની ક્ષમા પ્રથમથી જ મારીને મારો આ ધર્મ જાગવવા તરફ થયો છું.

— દાલમાં :—
હરિજન ઉલોગ મંદિર
મગીઝા ભાગોળ,
નરિયાદ

લિ.
જરાભાઈ ચિત્તભાઈ પટેલ
ક્રાંતિ કમિયું,
ભાદરણ (વાયા આણંદ)

વર જોઇએ છે

લેઉઆ પાટીદારની મેટ્રિક થયેલી એક વિધવા ઉંમર વર્ષ ૨૫ને સારા મુશિક્ષિત પાટીદાર સાથે લગ્ન કરવાની ઇચ્છા છે. પુરુષની ઉંમર ૩૫થી વધુ ન હોવી જોઇએ.

લગ્નો :—એસ., C/o 'પાટીદાર' મંદિર, આણંદ

જીવન અને લગ્નનું ધ્યેય

[શ્રી. મગનભાઈ દેસાઈ]

એક યુવકે મને દેટલાક સવાલો પૂછ્યા છે. તેનો જે જવાબ મેં તેને આપ્યો તે એના સવાલોની સાથે નીચે આપું છું. માનું છું કે, એના જેવા અનેક યુવકોને તે મદદરૂપ થશે.

સવાલો

“એક યુવકના જીવનને સ્પર્શતા નીચેના પ્રશ્નોમાં આપ સલાહ અને દોરવણી આપશો એવી આશા સાથે આ પત્ર પાઠવું છું.”

(૧) અ. માનવ જીવનનું ધ્યેય શું હોઈ શકે ?

ક. ‘મનુષ્યપ્રાપ્તિ’ અગર ‘મોક્ષ’ એજ જીવન-ધ્યેય હોઈ શકે, કે પત્ની પોતાની મર્યાદા મુજબ પ્રત્યેક મનુષ્યે મનુષ્યપ્રાપ્તિની નીચું ધ્યેય નક્કી કરવું જોઈએ ?

ક. શક્તિની આવી મર્યાદા શી રીતે નક્કી કરી શકાય ?

(૨) અ. લગ્ન અને લગ્ન-જીવનનો હેતુ શો હોઈ શકે ?

ક. લગ્ન-જીવનમાં શારીરિક સૌંદર્યનું શું સ્થાન હોઈ શકે ?

ક. જાળ-લગ્નને પરિણામે મેટપણમાં પતિ-પત્ની વચ્ચે શારીરિક અભુગમને પરિણામે અગ્રેમ ઉત્પન્ન થયો હોય તો છૂટાછેડા કેટલે અંશે જાનજીવી ગણાય ?

ઉપરના પ્રશ્નોનાં દૃઢમાં પણ જવાબ આપશો તો આપનો ધણોજ આભારી થઈશ.”

ઉત્તર

તમારો ૧૫/૧૧નો પત્ર મળ્યો. તમારા પ્રશ્નો જાણે છે, પરંતુ તે તમારા જેવાને ઊડી શકે છે ને તેમનું ઘટવું સમાધાન કરવું જોઈએ, એ હું સમજું છું. તમારી ઉમરે આપા પ્રશ્નો મનેયે સારી પેઠે ઊઠ્યા હતા. એમનું સમાધાન કેવળ શબ્દોથી કે ગાંઝવાકોથી નથી થઈ શકતું, એ તો નમને અગર દરે; એ સવાલો તો મૂળે જીવનમાંથી ઊઠે છે અને જીવનના વિદ્રાસ દ્વારાજ એ દ્રાગાન્તરે ઊઠે છે. અને એમજ હોઈ શકે, કેમ કે એ એવા ઊંડા ને જીવન સાથે જડાયેલા છે. કેવળ તાર્કિક તે નથી હોતા. આમ જનાં, જુદીથી અને તેટલું સમજવાની પણ જરૂર છે; અને એથી

પેલા હવનના પ્રયત્નમાં મદદ પણ મળે છે. એટલે તમારા પ્રશ્નો ઉત્તર તો આપવા જોઈએ. એ પેરા અનુભવે મળનારા ખરા જવાબની શરૂઆત છે એમ સમજ લેવું જોઈએ. એટલું જ.

આટલી પ્રસ્તાવના ગાદ, હવે તમારા પ્રશ્નોના ઉત્તર આપું. તેમાં તમને વધારે પૂછવા ઈચ્છા થાય તો વળી ફરી લખશો. યા 'કાક વાર કંઈ મળવાનું' થાય તો ત્યારે પૂછશો તો તો સરસ

(૧)

માનવહવનનું ધ્યેય આપણામાં રહેલી ખરી માનવતાને વ્યક્ત કરવી કે તેને પહોંચવું એ છે. માનવ શરીરે પશુ જેવો છે, પણ નેટલો જ માન એ નથી. તેને શુદ્ધિ છે, સમજ છે; તેથી તે હવનમગ્નનો, સારાનરક્ષાનો, મુખ્યમુખનો, સ્વાર્થપરાર્થનો, ક્રેવસક્રેવસનો વિચાર કરી શકે છે. આપું વિવેકમય હવન સાધવું એમાં ખરી માનવતા છે

એટલે તમે કબૂલ કરશો કે, આતો પાયો અને પ્રારંભ સરળ સદાચારી અને જનમત કે પ્રમાદ વગરના હવનથી શંકા જાતી એ ધ્યેય ગ્રાખીને આશ્વતા આગળ તે આગળ વધી શકાય છે.

આપું ધ્યેય સૌને માટે છે. કાઈ તેમાંથી મુક્ત નથી, કમંદિ આજીવતા અંશે સૌ સારા નમજ ખરાય, પ્રમાદી તેમજ અપ્રમાદી, દેવી તેમજ આસુરી હોય છે એટલે દરેક જણે હવન વચાવ્રક્તિ સારા સદાચારી કે ઉત્તમ માનવ બનવા મથે; પણ એ આદર્શમાં તો ફરી મર્નાદ ન હોય. એટલે કે, કાક એમ ન કહે કે હું તો આટલો જ સાદો બનીશ, વધારે નહિ. પૂરી સારાઈ કે સાધુતાને પહોંચવા માટેના પ્રયત્નમાં આટલીવત્તી માત્રા હોય છે, એ તો સૌ જાણે છે. એટલે શક્તિની મર્નાદથી આદર્શને નીચા કરવાની જરૂર નથી.

અને શક્તિ પણ કાંઈ જવતી નથી એવું એણું જ છે! શક્તિ મૂળે આપણું સંયમ, ધ્યેયનિષ્ઠા, એકાગ્રતા વગેરેનું કૃષ્ણ હોય છે. અને આ બધા મુળો પ્રયત્નથી, કેળવી શકાય છે. ભલે તેમાં વરસો જાય, અને જન્મ જન્મનારો પણ જાય. પરંતુ તે કેળવી શકાય છે, એ મોટી વાત છે.

આટલાથી તમારા પ્રશ્ન ૧ બ, ક આવી ગયા. વચ્ચે પ્રશ્ન પ્રભુપ્રાપ્તિ કે મેલના આદર્શ અંગેનો રહે છે. તે જ ચોટક તો ઉત્તરના જવાબમાં શરૂ થઈ ગયા. 'દેવી રીતે' :-

એ જે સાચી માનવતા છે એનું સ્વરૂપ શું? એ વિચાર કરવામાંથી આ મોક્ષ પ્રભુ ઈવં વસ્તુઓ વચ્ચે છે. માણસ મર્યાદિત પ્રાણી છે, જંધનમાં છે, દુઃખી છે: આ વસ્તુસ્થિતિના મૂળ વિચારમાંથી જે આદર્શ ધ્યાનપાત્ર :યો તેનું નામ મોક્ષ પાડ્યું. અને આવો મોક્ષ મળી શકે? એનો દાખલો છે?—એ વિચાર પરથી પ્રભુપદ મનુષ્યને લાધ્યું. પ્રભુ એક સદા મુક્ત છે: અને આપણે તે સમગ્રએ તો આપણે જધા—જધું જ મળી રૂપે તો તેના જ અંશ છીએ આવી પ્રભુને મેળવવો એ મોક્ષ છે, એ ખરી માનવતાની સિદ્ધિ છે, એમ જણાવવામાં આવ્યું.

એટલે, આમ જો તમે સમગ્રએ તો માનવતા વસ્તુ વિકસતાં વિકસનાં, પ્રભુતા અને આત્માની પરમ મુક્તતા એ છે, એમ જણાશે. પ્રભુપ્રસાદ કે સત્તાવાળો એ તમને જાણર દશે. એ જ અર્થ ઈશ્વર શબ્દનોય છે. આપણે માણસો જગનમાં દારીએ છીએ; પામર છીએ, દુઃખી છીએ. પણ પામરતા આપણને ગમતી નથી; દુઃખ નોંધવું નથી. તેનો જ આદર્શ તે પરમેશ્વર છે. તેને મેળવવો એટલે પ્રભુપ્રાપ્તિ અને એમાં જ માનવતાની કૃતકૃત્યતા પણ છે.

(૨)

તમારા બીજો પ્રશ્ન લમ અમે છે, ઉપરનો પહેલો ઉત્તર જો સ્વીકારો તો આપોઆપ એમાંથી સિદ્ધ થાય છે કે, છવનની જધી ખાખતો—ધધી-ગાંગાર, સમાજવ્યવહાર, લમછવન છં—એ ધ્યેયની પરિપૂર્તિને માટે નાનાં મોટાં મદદરૂપ સાધનો તરીકે હોય એટલે કે, લમ એ આપણામાં રહેલી માનવતાના ઉદ્ધારના ઉપર જણાવતા આદર્શને પોષવાને માટે છે. બર્તુદરિનું પેશું મદાન વાક્ય તમને જાણર દશે કે—

આહાર, નિદ્રા; શય અને મૈથુન એ ચાર વાતો મનુષ્ય અને પશુને સરખી લાગેલી છે. જેમાં ફેર માત્ર એક વાતે કરીને છે અને તે ધર્મ. તેથી ધર્મરહિત છવન પશુછવનની જરોજર છે.

કમવાસનાં પશુમાં છે. પણ મનુષ્ય તેમાં માનવતાની સિદ્ધિની નજર રાખીને વર્તે છે. પશુ કુદરતી પ્રેરણાથી વર્તે છે, એટલે કુદરત જેમ તેને ચલાવે તેમ અને નેટલા સદજ સંયમથી તે આવે છે, પણ મનુષ્યે તો પોતાનો સંયમ મનને કળવવો જોઈએ. તેથી માનવ સમાજે લમસંસ્થા આદિકાજધી પોતાને માટે યોછ છે. જગત્તીમાં જગત્તી કહેવાતા સમાજમાં પણ લમસંસ્થા અને તેની વ્યવસ્થાના કોઈ ને કોઈ નિયમો હોય છે, તેનું કારણ આવ છે. આમ જોતાં, સામાજિક દષ્ટિએ લમસંસ્થા એ સમાજની

સામુદાયિક વ્યવસ્થાનો એક પાયારૂપ ભાગ છે. દેશીજ સરકારે આ બાબતમાં કાયદા કરી શકે. તે દેવળ વ્યક્તિક કે ખાનગી ગમાચાલુગમાના તરંગ ઉપર અવલંબતી વસ્તુ નથી. પણ તેવો અંશ પણ એમાં છે, એની ના ન પાડી શકાય.

ઉપર મેં એક વાત કહી તે ખ્યાલમાં આવી હશે કે, પણ માટે પ્રકૃતિ-સિદ્ધ નિયમન હોય છે; માણસ માટે તેમ નથી. આત્મી દામવાસના બાબતમાં પણ માણસ વિદ્યુત અને સંદૃત બેઉ બની શકે છે. તે વાસનામાં તે રૂખી પણ મરે અને તેના ઘટના સંયમ દ્વારા ચડી પણ શકે. લગ્નહવનનો આદર્શ આવી સંદૃતતા કે ચડતી સાધવા માટેનો છે. તે દ્વારા (૧) દામવાસના વ્યવસ્થિત બને છે, (૨) સામાજિક સંતતિ-વ્યવસ્થા ચાલુ રહી શકે છે. (૩) અને આ રીતે સ્ત્રીપુરુષ સદર્શ અને એકનિષ્ઠાત્મતા પાલનથી એક એવી મૂઠા એકતાનો અનુભવ કરી શકે છે કે જેને દ્વિઓળે લગભગ દિવ્ય કહી છે. આજ વસ્તુ તે પ્રેમ છે. જે મોહથી ભુલી વાત છે. મોહ સ્વાર્થી હોય છે, પ્રેમ પરાર્થી ને નિરપાર્થી હોય છે.

આમાં મેં તમારો ૨ અ સવાલ પૂરો કર્યો.

તમારો ૨. વ સવાલ એવા છે ને કે, સ્ત્રી રૂપાળી ન હોય તો લગ્ન-હવનનું શું થાય? કવિની પેઠી કરી યાદ છે ને કે 'હેલલમની અને પ્રેમલમની વિધવા'વાળી. રૂપ બેઢોને પરજેલાં પણ પાછળથી ઊંચા મનવાળાં બને છે અને ખાસ રૂપ ન હોવા છતાં સરસ મુખી દંપતીહવન સંભાલિત હોવાના દાખલા છે. મનલબ્ધ કે, સફળ લગ્નહવન અંગે શરીરના રૂપનો સવાલ બીજો બને છે. ખોનાને માંદ પતિ કે પત્ની પસંદ કરતી વખતે આ સવાલ આજે નવરુત્થાનોને પજવે છે, એ વાત ખરી. તો તેઓએ તે ધ્યાનમાં રાખવું હોય તો ગ્રામે. તેમાં તો આજે ટ્રાન્સગ્રાઓ લખતર, સસરાના પેસા. ને કાંઈ કાંઈ દવે તો જુલો છે. લગ્નના આદર્શની દૃષ્ટિએ એ બધું બાબ છે, ને કેટલુંયે તો સુધારવા જેવું છે. પૂં કરતુરગા બગેલાં નહોતાં. છતાં માંધીહ અને તેમનું હવન કેવું ઉત્તમ હતું? અને છટાકંડાની વાતો તો તમે ફરહીવ વાંચી હશે, જેમાં રૂપ કે બાહુરનું કારણ નથી હોતું. આજકાલ એક ઉપર બીહ કે બીંદ કરવાના રાખલા બગેલાં ને નવા જમાનાનાં ગણાતાં લોકમાં બને છે. આમાંથી તમારો ૨. વ સવાલનો ઉત્તર નમં વિચારશો.

૨. ક.માં તમે છટાકંડાની વાત કરો છો. હું કહી દઉં કે, મને આ વાત બહુ ગમતી નથી. લાચારીએ ક્યાંક તે માનવી પટે એ અપચાદની વાન જુદી. શારીરિક અબળમાથી જે ઉત્પન્ન થાય એને હું અપ્રેમ નથી

કહેતો; એ શારીરિક રૂપના મોદની વાસનાનો ભંગ છે. તેમાં પ્રેમ અપ્રેમનો સવાલ નથી, કેમકે એ તો આંતર ગુણ-છવનનો વિષય છે. એટલે સ્ત્રીનું રૂપ ન ગમે માટે તેને છોડી. એ તો છૂટાછંડાનો કાયદોય રગ્ન નહિ આપતો હોય એમ તો ઓછું જ છે કે, આપણને દમેશ એક જ રૂપ ગમે? ફરી કોઈ ખીનું રૂપ ગમે તો શું થાય? રૂપના કે શરીરના ગમેઅગમા ઉપર ચાલવામાં આમ મુશ્કેલી આવે છે. તેથી તમે પૂંછા છો તેમાં મને વાગ્યોપણ નથી લાગતું.

ઉપરના આદર્શોની રીતે જોતાં એક-પતિ-પત્નીત્વનું શ્રેષ્ઠ વસ્તુ છે, એમ આપણી સંસ્કૃતિએ કહ્યું છે. અને તેથી જ એમણે કહ્યું છે કે, જે પોતાના વિદ્યાસને માટે લગ્નછવન જરૂરી ન માને તે કુંવારા રૂલી બ્રહ્મચર્યા કરે. બ્રહ્મચર્યા એટલે એનો વિશાળ અર્થ—જગતનું પરમ સત્ય બ્રહ્મ શોધવા સમજવાનો પ્રયત્ન. લગ્નથી પણ એ જ કામ કરવાનું છે અને કુંવારાએ પણ એ જ. તેથી જ સાત્રો મૃદન્ધના બ્રહ્મચર્યની પણ વાત કરે છે. જેટલું અને તેટલું સૌએ તે તરફ જવાનું છે.

તમારા સવાલોના જવાબ પૂરા થયા. તમે ટૂંકમાં તે માગેલા. આ ટૂંકા છે કે લાંબા તે તમે જોઈ લેશો. જવાબ લખતાં લખતાં જે લાંબાણું કરવું જરૂરી લાગ્યું તે કપું છે. છતાં, તેમાંથી તમને સમાધાન થશે કે કેમ, એથી શંકા તો રહે જ છે. તો તમે ચોક્કસ રૂપે તે વિશે પૂછી શકો એ શરૂમાં કહી ગયો. એ જ.

* શિ. સા. માંના લેખમાંથી

પર જોઈએ છે

અરોતરના એક અગત્યના ગામની ક્વે. મેટ્રિક પાસ થયેલી કન્યા માટે લાયક વરની જરૂર છે. જમાના પ્રમાણે થોડા સુધારા કરવાની વૃત્તિવાળાએ નીચેના શિરનામે વિગત સાથે લખવું. પત્રવ્યવહાર ખાનગીમાં રહેશે.

લખો:— ‘ધગશ’

ઠ: ‘પાટીદાર’ મંદિર,

આણંદ

ચરોતર વિ. ચારુતર

[૧]

તંત્રીશ્રી, 'પાટીદાર'

'ચારુતર' વિદ્યામંડળ'માં વપરગેલો 'ચારુતર' શબ્દ ખરાબ નથી એમ વિદ્યામંડળના સંચાલકને લખવા મને વિચાર થયાં કરતો હતો, તેવામાં પ્રા. બેચરદાસ દોશીએ એ સંબંધી જાહેર કરેલા અભિપ્રાયની નોંધ 'પાટીદાર'માં લાંચી.

પ્રા. બેચરદાસ દોશી વ્યુત્પત્તિશાસ્ત્રના પ્રખર જ્ઞાતા છે એટલે એમની સચના વિદ્યામંડળ લક્ષમાં લેશે એમ આશા રાખી શકાય.

આ સંબંધી વડોદરા સાહિત્યસભાએ પ્રસિદ્ધ કરેલા 'સાહિત્યદાર' ત્રેમાસિકના 'પ્રેમાનંદ અંક' માં પૃષ્ઠ ૩૬-૩૭ ઉપર નીચેની માહિતી મળે છે. વડોદરા સાહિત્યસભા તરફથી પ્રસિદ્ધ સાક્ષરશ્રી ડાહ્યાભાઈ પીતાંબરદાસ દેગસરીના પ્રમુખપણા નીચે પ્રેમાનંદ સંબંધી વિવેચનો થયેલાં તે પ્રસંગે શ્રી. અંબાઈદાસ ડા. પટેલે કરેલા વિવેચનની નોંધમાંથી તે ઉતારું છું:—

“પ્રેમાનંદ 'ચરોતર'ની 'ચારુતર' એમ જે વ્યુત્પત્તિ કરી છે તે ખોટી છે એમ પ્રા. નરસિંહરાવનું કહેવું છે. હું તે કબૂલ કરું છું. 'ચરોતર' 'ચારુતર' ઉપરથી નહિ પણ 'ચિરોતર' ઉપરથી થયેલો શબ્દ છે; અને 'કદાનંતે પ્રબંધ'માં “ચિરોતર” અને 'કદાનંત' એ જે ભાગ ખતાવ્યા છે, તે દાક્ષના ચરોતર અને કાનંત નહિ, એમ જે રા. બ. દેશવસ્ત્રાલભાઈનું કહેવું છે તે ખરાબ નથી. તેમાં દાક્ષના 'ચરોતર' અને 'કદાનંત' ને 'ચિરોતર' અને 'કદાનંત' કહ્યા છે.

રા. બ. રમણલાલએ પ્રસિદ્ધ કરેલા લેખોમાં એક જૂનો અર્ધસંસ્કૃત અને અર્ધગુજરાતી દસ્તાવેજ, એક સાલજીના ઘરનો પ્રસિદ્ધ થયો છે. તેમાં 'ચાર ખૂટ'ને બદલે 'ચિરોતર ખૂટ' એમ જણાવ્યું છે. તે ઉપરથી 'ચિરોતર' એટલે 'ચાર' સ્પષ્ટ સાબીત થાય છે. હવે 'ચરોતર' એ અમુક બે નદીઓ વચ્ચેનો કે તેવા કોઈ પ્રદેશ નથી, પણ 'ચાર સો ગામના જગ્યા' ને ચરોતર કહેવામાં આવે છે. 'ચિરોતર' એટલે 'ચાર સો' સોનો આંકડો આપી બાબતમાં સામાન્ય વાતચીતમાં પડતો મૂકવામાં આવે છે: જેમકે 'એક સો વીસ ગામનો જગ્યા' તે 'વાકળ', તેને બદલે 'વીસ વાકળ' કહેવામાં આવે છે, અને મે. ભાદરવા કક્ષિરતે ભાટચારણો 'વીસ વાકળનો ધણી' કહે છે. તે જ પ્રમાણે 'ચિરોતર સો' ને બદલે 'ચિરોતર' વપરાતું હોવું જોઈએ, અને 'ચિરોતર' ઉપરથી 'ચરોતર' થયું; આ ચરોતરની ખરી વ્યુત્પત્તિ છે.

પણ તેટલા ઉપરથી પ્રેમાનંદનાં નાટકો સંગ્રાંધી સંગ્રહ લેવાને કારણ નથી. ચરેતરની પ્રેમાનંદે ખોટી વ્યુત્પત્તિ કરી છે. પણ તેની ખરી વ્યુત્પત્તિ શ્રી. નરસિંહરાયને પણ માલુમ પડી નથી, અને ‘ચરેતર’ ઉપરથી ‘ચરેતર’ થયો હશે એમ ખાલી ફાંફાં મારે છે.”

ઉપરની નોંધ નીચે પ્રેમાસિકંદના સંપાદકે નીચેની નોંધ કરી છે:—

“‘પાટણ લંકાર’ માં કવિ-વિનયચંદ્ર કૃત ‘કાવ્યશિક્ષા’ ની તાટપરની પોથી છે. કવિ, યથા માટે કેટકેટલા વિષયોનું સામાન્ય જ્ઞાન જોઈએ એ તેનો વિષય છે. તેમાં ૮૪ દેશનું વર્ણન કર્યા પછી રાજ્ય વડીવડી વિભાગોનાં વર્ણન આપ્યાં છે; અને ગુજરાતના કેટલાક પ્રમુખ કૃષ્ણાગ્રાનાં નામ અને એ કૃષ્ણાની હકુમતમાં કેટલાં ગ્રામનો જથ્થો કર્તાના સમયમાં રાખવામાં આવ્યો હશે તે ગણાવ્યું છે:

પત્તાદિ દ્વાદશકમ્ । માતરાદિ મતુર્વિસત્તિઃ । વડુ દત્ત્યાદિ પદ્મિસત્ત્વ । જમ્બૂસપ્રવૃત્તિ પન્દિઃ । દેભાવતીપ્રભૃતિ ચતુરસોત્તિઃ । પેટલાપદ્માવૃત્તિ ચતુરસ્રસત્તમ્ । પદિરાલપ્રવૃત્તિ શતમ્ । દસોત્તર ધ્વલકપ્રભૃતિ પચસતાનિ ।

એ પ્રમાણે ચતુરસ્ર સતમ્ ‘એકસો ને ચાર’ ગામડાનો સમૂહ, જેમાં પેટલાદ (પેટલાપદ) મુખ્ય છે તે ભાગ ગણાવેલો છે. એ સામાસિક પદમાંથી અંત પડેલો લેખ યતાં, ચતુરં ઉત્તર અને ચોત્તર એમ થયું સંભવે છે. આ હપ્તકૃત ઉપરથી, ઉપરની કાલ્પનિક વ્યુત્પત્તિઓ માત્ર છુદ્ધ ખોલ બની જાય છે. જુઓ ‘મુખાષ્ટ યુનિ. જર્નલ’, મે ૧૯૩૭નો અંક; પૃ. ૧૫૦-૧૫૧.”

ઉપરની હપ્તકૃત ઉપરથી પ્રા. જેચરદાસના કથનને યુષ્ટિ મળે છે કે ‘ચરેતર’ શબ્દ ‘ચારુતર’ ઉપરથી આવેલો નથી; પરંતુ એ ‘ચિરેતર’ કે ‘ચિરોતર’ કે ‘ચુરુતર’ સતમ્ કે એવા કોઈ બીજા શબ્દમાંથી બનેલો લાગે છે. આથી ‘ચારુતર’ શબ્દ વિદ્યામંડળે રાખવા જેવો નથી.

‘ચરેતર’ કળવણી મંડળથી આ સંસ્થા જુદી છે એમ બતાવવા માટે ‘ચરેતર વિદ્યામંડળ’ એમ વાપરીએ તો તે પૂરતું નથી? એ પૂરતું ન હોય તો ‘ચરેતર’ ને બદલીને ‘ચારુતર’ કરવાને બદલે બીજું જ કંઈ કરવું જોઈએ.

ગુજરાત યુનિવર્સિટી સ્થાપનાની દિલચાલ ચાલુ છે. એનું મથક અમગવાદ થાય કે વડોદરા એ માટે લાગતા વળગતા વિચારણા કરે છે. એનું મથક વિદ્યામંડળ જ બને તો કેમ? એમ થવા માટે ‘વિદ્યામંડળ’ આગળ ‘ચરેતર’ કે ‘ચારુતર’ શબ્દ ન જ હોય તો ઠીક પડે; ‘વિદ્યામંડળ’ આગળ બીજો ઉચિત શબ્દ પસંદ કરવો જોઈએ.

વડોદરા,

શ્રી. શંકરભાઈ સો. પટેલ

[૨]

‘પાટીદાર’ માસિકના મહા, ૨૦૦૩ના અંકની પ્રસંગિકશ્રમાં “ચારુતર અને ચરોતર” એ મથાળાથી શરૂ થતી નેધિ વાંચી, આ પ્રશ્ન ઉપર વિશેષ ચર્ચા કરવાની બહાર લાગે છે.

સદ્ગત મોતીલાલ અમીનનું છવન ચરિત્ર લખવાનું કામ કરતાં કરતાં ચરોતર શબ્દનો અર્થ અને ચરોતર પ્રદેશની વ્યાખ્યા શોધવાનો મેં પ્રયત્ન કરેલો. તેને પરિણામે એ રમણીય અને કૃષ્ણદુષ ભૂમિ વિષે કેટલીક કામતી માહિતી મારી પામે એકઠી થયેલી. તે ઉપરથી “ચરોતર પ્રદેશનો ઇતિહાસ” એ નામની લેખમાળા ૧૯૪૦ના જૂન માસના ‘ચરોતર’ માસિકમાં મેં પ્રગટ કરવા માંડેલી. તે લેખમાળા આ ચર્ચાને અગે વાંચી જવા ચરોતર પ્રદેશના અને ચારુતર વિદ્યામંડળના હિતચિંતકોને મારી નામ લલામણુ છે.

એ લેખમાળામાં એ મુદ્દા તારતી કાઢેલા છે. એક એ કે ચરોતર શબ્દ મૂળ ચુસ્તમ્ શતમ્ (એટલે ૧૦૪) એ સંસ્કૃત શબ્દ પ્રયોગનું કાળાંતરે શોક બોલીમાં ફેરવાયેલું રૂપ છે. વિદ્વાનોએ કરેલી શોધ મુજબ આ શબ્દ-પ્રયોગના ઉદ્ભવે એક જારમી તેરમી સદી સુધીનાં લખાણોમાં જોડે છે. અને જે ૧૦૪ શામનો તેમાં ઉલ્લેખ છે તે હાલના પેટલાદ, ભાદરણ, ભોરસદ અને થોડે અંશે આણંદ તાલુકાના પ્રદેશનાં ગામો અચ્ચે છે.

ખીલો મુદ્દો એ તારવેલો છે કે ચરોતર શબ્દની ભૌગોલિક વ્યાપ્તિ ક્રમે ક્રમે વિસ્તાર પામતી દેખાય છે. તે કેથી રીતે વિસ્તાર પામી તેની ચર્ચા કરવાનું જાણી છે. પરંતુ જે પ્રમાણે મળી શકે છે તે ઉપરથી એમ કહી શકાય કે મૂળ ચરોતરમાં વસતો એકૂત અને એની કૃષ્ણદુષ ભૂમિ જ એ જાનેની ખ્યાતિ સાથે ચરોતર શબ્દ પ્રચાર પામ્યો છે. ચરોતરનો એકૂત ન્યાં ન્યાં ગયો ત્યાં ત્યાં એણે ચરોતર સમ્યુ” અને પોતાની ભૂમિને એણે ચરોતર નામથી નવાજી. એ રીતે ચરોતર શબ્દ, થી. ભાઈલાલભાઈ પટેલ કહે છે તેમ, મઢી અને વાતક નદીઓ વચ્ચેના પ્રદેશનો અચ્ચ જન્મ્યો.

ચરોતર પ્રદેશની ઉપર ઉલ્લેખેલી વ્યાખ્યા ઇ. સ. ૧૯૦૧માં ડાપેલા બોમ્બે ગેઝેટિયર વો. ૯, ભા-૧માં આપેલી છે. પછી ઇ. સ. ૧૯૧૬માં સ્થપાયેલી ચરોતર એન્ડ્યુકેશન સોસાયટીના જધારણમાં એ વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે આપી છે. “Charotar is defined for the purposes of these rules as the whole of the Kaira District of British Gujarat, Bhadaran and Petlad Talukas of Baroda

State and the whole of the Cambay State." બોમ્બે ગેઝેટિયરમાં આવેલી વ્યાખ્યા અને આ વ્યાખ્યામાં ફેર જો છે કે ગેઝેટિયરની વ્યાખ્યામાં ખંભાત રાજ્યનો ઉલ્લેખ નથી, ત્યારે આ નવી વ્યાખ્યામાં જો વિભાગ ઉમેરવામાં આવ્યો છે. જો રીતે આ વ્યાખ્યા પ્રમાણે ચરોતર પ્રદેશ પશ્ચિમે દરિયા કાંઠાથી શરૂ થઈ પૂર્વે કપડવંજ તાલુકાની હદ સુધી, ઉત્તરે વાતક નદી સુધી અને દક્ષિણે મહીકાંઠા સુધીનો એક સળંગ એકમ ગની રહે છે, અને ચરોતર શબ્દમાં એકત્રિત થયેલા જૂના નવા ઇતિહાસને સુંદર રીતે મર્તિમંત કરે છે.

ચરોતરની ભૂમિ ખરેખર સુંદર છે. 'ચારુતર' શબ્દનો અર્થ 'વધારે સુંદર' એવો થાય છે. 'ચરોતર' કરતાં 'ચારુતર' વધારે અર્થવાહક અને વ્યાકરણ શુદ્ધ છે. એમાં નખીનના પણ છે. 'વિદ્યામંડળ' શબ્દની સાથે જોએ એવો જો શબ્દ છે. એટલું જ નહિ, પણ રૂઢ શબ્દો અને રૂઢ માન્યતાઓને અવગણી સંસ્કૃત ભાષાના જ્ઞાનનો આ રીતે ઉપયોગ કરતા થઈએ તો આપણે ધણી યશસ્વી પ્રગતિ કરી શકીએ, એમ પણ દલીલ થઈ શકે.

પરંતુ ચરોતર શબ્દમાં તે ભૂમિની પ્રજાનો ઇતિહાસ, તેની નૈસર્ગિક એકતા અને અસ્થિતા એકત્રિત થયેલાં છે. જો શબ્દ સારા ગુણગતમાં અને સિંદુરમાં પણ છેડલી એક પેઢીથી પ્રચાર પામ્યો છે. જો પ્રચારની પાછળ ચરોતર એકત્રીકરણ સોસાયટીના સ્થાપકો તેમજ હાલ ચારુતર વિદ્યામંડળની સ્થાપનામાં જાહેમત ઝીંકાવી રહેલા અને તેમના જેવા અનેક સંસ્કારી સજ્જનોનાં હૃવનની સુવાસ અને તપ રહેલાં છે. જો અધાની વીસારી દ્રષ્ટિ એક મદાન સંસ્થાના સર્જન પ્રસંગે નવો શબ્દપ્રયોગ યોગ્યો જો દિતાવડ છે કે કેમ જો જાણતમાં મનએદને અવકાશ છે.

ચારુતર વિદ્યામંડળના સ્થાપકો જો ખરેખર વિચારપૂર્વક 'ચારુતર' શબ્દ અપનાવવા પ્રેરણા હોય તો તેમણે તે જાણતમાં સત્તાવાર ખુલાસો બહાર પાડવો જોઈએ. 'ચારુતર' શબ્દની વ્યાખ્યા વિદ્યામંડળના બંધારણમાં આપી હોય તો તે આ ખુલાસામાં સમજાવવી જોઈએ. 'ચારુતર વિદ્યામંડળ' અને "ચરોતર એકત્રીકરણ સોસાયટી" એ બંને સંસ્થાઓની ભાવના કાર્યક્રમ અને તેના કાર્યકર્તાઓ મોટે ભાગે એક જ છે. જો ભેદ 'ચરોતર' અને 'ચારુતર' એવા સિત્ત શબ્દ પ્રયોગદ્વારા જો બે સંસ્થાઓના વ્યક્તિત્વનો ભેદ સ્પષ્ટતાનો હેતુ હોય, તો તેનો પણ ખુલાસો થવો જોઈએ.

એક સમય એવો આવશે ત્યારે આજે રચપાતી સંસ્થાઓના વિદ્યાર્થીઓ અને અધ્યાપકો પોતાની સંસ્થાના નામનો અર્થ અને ઇતિહાસ શોધવા

દંપતીઓ રચપાછ જાણી નથી. પૂરતા સાધન સાથે જેતી કરવામાં આવે તો તે આર્થિક રીતે ખોટમાં જાય તેમ નથી.

બીજા ધંધામાં ઘેસ મેળવવા એટલેએક પામેથી લઈને બીજાની પાસે બેગા કરવાના હોય છે. બ્યારે જેતીમાં તો નવું જ ઉત્પાદન કરવાનું હોય છે. દેશને સુંદર બનાવી શકાય છે. ફેરલાય જણને પ્રામાણિક રીતે શ્રેષ્ઠ આવી શકાય છે, અત્યારે જેતી સિવાય વધુ પ્રામાણિક ધંધા બીજા કાંઈ હોય. તેમ જણાવું નથી. અને દેશને ઉપર લાવવા હશે તો જેતીની ખીલવણી કર્યા સિવાય છૂટકા નથી. જેનો વંશપરંપરાનો ધંધો જેતી છે, તેવા ખેડૂતના બાળકો સિવાય એ કામ કાણ કરી શકનાર છે? અત્યારે તો ખેડૂતના લંબેલા બાળકો પોતાને ઘેર સારી એવી જેતીવાડી હોવા જતાં પચીસ પચાસની નોકરી ખોળવા નીકળે છે. જેતીવાડીની રિઝી લેનારા જાતે જેતી નહિ કરતાં નોકરી ખોળવા નીકળે છે; એ અરેખર ચરમની વાત છે. જોઈ હમણાં દેશવાએલા ધણા લાઈઓની દૃષ્ટિ ખેતી તરફ ગઈ છે. પણ ખેતીનો અનુભવ, હિંમત, પૂરતી આર્થિક સગવડતા વગેરેને અભાવે ખેતી કરતાં એ વ્યવસાય છે.

હવે એવો વખત આવી લાગ્યો છે કે જે જે લાઈઓને જેતી ગંધી રીતે કરવા લાયક ધંધો છે, એવું લાગતું હોય તેવા લાઈઓએ એકલા મળી દાર્દ્ર્ય યોગના ધડી કાઢીને તેને અમલમાં મૂકવાની જરૂર છે. હાલમાં દેશમાં રાષ્ટ્રીય સરકાર રચપાછ છે, ઇસ્ટાકામાં પણ મહાસભાના પ્રધાનમંડળો છે; અને દેશીરાજ્યોમાં પણ જેતી ઉપર ખ્યાન અપાવા લાગ્યું છે. દેશની ઉત્પત્તિ કરવી હોય તો દેશના આજેવાનોએ દેશવાએલા યુવકો મારફત જ એ કામ કરાવવું પડશે. જેનો વંશપરંપરાનો ખેતીનો ધંધો છે તેવા લાઈઓ સિવાય ખેતીનું કામ સારી રીતે કરનાર બીજા કાંઈ મળનાર નથી. એટલે જે જે દેશવાએલા લાઈઓને ખેતી ઉપર પ્રેમ હોય તેવા લાઈઓનું આપણે એક સંગઠિત મંડળ તયાર કરવું જોઈએ. અને ખેતી સુધારવા શું શું પ્રયત્નો કરવાની જરૂર છે, તેની સતત વિચારણા કરવી જોઈએ. સરખા વિચારના લાઈઓએ એકલા મળી સમૂહ ખેતીની શરૂઆત કરવી જોઈએ.

ઘણા લાઈઓ તરફથી ખેતી સુધારણા મારે કંઈક કરવું જોઈએ તેવી વાતો સાંભળવામાં આવે છે. આવા લાઈઓ પૈકી જેમને સમય હોય તેમણે વ્યક્તિગત રીતે ખેતી કરવાની શરૂઆત કરવી જોઈએ. અને એવી રીતે વ્યક્તિગત ખેતી કરી શકે તેવા સંસ્તેઓ ન હોય તેમણે થોડા થોડા મિત્રો સાથે મળી પણ આવી શરૂઆત કરવી જોઈએ. દેશવાએલા લાઈઓ આ પ્રશ્ન ઉપર ખૂબ ખંભીરતાથી વિચાર કરે, અને જે જે લાઈઓ મારા આ વિચારને મળત હોય તેવા લાઈઓ પોતાના વિચારો જણાવશે, એવી આશા છે.

પાટીદાર બહેનની બહાદુરી

[શ્રી. બખ્શિસાઈ મહેતા]

રાત પડવા આવી છે. અમારિયા રેલ્વે પાટા ઉપર સર્ચલાઈટનો પ્રકાશ વેરતી વેરતી વિરમગામથી ઉપડેલી ફાસ્ટ ૪૦ માઈલની ઝડપથી મુંબઈ તરફ દોડી રહી છે.

પાલગઢ સ્ટેશન આવ્યું. ગાડી ઊભી રહી. એક માણસે જોઈ લીધું કે જોઈ સેકન્ડ ક્લાસ લેડીઝ કમ્પાર્ટમેન્ટમાં માત્ર એક બહેન અને એનું નાનું બાળક જ છે.

ઉતાડ્યો ચડ્યા કાંતર્યા અને ફરી રીટી મારીને ગાડી ઉપડી. ગાડી સ્ટેશનનું પ્લેટફોર્મ પૂરું વઢાવી ન્ય એ પહેલાં સામી બાજુએથી એક માણસ પેલી બહેનવાળા ખાનામાં દાખલ થવા માટે પગથી ઉપર ચડ્યો. બહેને જોયું કે તરત ખૂબ મારી: 'ભાઈ, જોતા નથી આ તો સ્ત્રીઓનો કમ્પોર્ટમેન્ટ? બીજા કમ્પોર્ટમેન્ટમાં જતવ.' આવનાર કાંઈ સાંભળ્યા વિના લોખંડનું હેન્ડલ ઝાલીને ઊભો રહ્યો. એણે ડાઠ પાટલન પહેર્યા હતાં. આંગળીઓમાં ત્રણચાર સોનાની વાંટીઓ પહેરી હતી. એ બેઠકદારી બતાવીને કમ્પોર્ટમેન્ટમાં ઘૂસવા જતો હતો. આથી બહેનને વહેમ પડ્યો. એણે એને રોક્યો અને કહ્યું કે જો બંદર આવશે તો હું સાંકળાં ખેંચીશ.

આવનાર માણસ બહાર જ લટકી રહ્યો. બહેને આવનાર સામેનાં બારીનાં બારણાં બંધ કરી દીધાં. ગાડી તો ચાલી જતી હતી. થોડી વારમાં વસંતની ગાડી આવી. પૂલ ઉપર ધમધમાટા બોલાવતી ગાડી તો આગળ જ વધે જતી હતી.

હવે પેલો આવનાર બાજુની બીજી બારી પાસે આવીને નમ્રભાવે બોલવા લાગ્યો: 'બહેન, બહાર દરિયાનો કાંઠો જતન શુસવાટા કરતો આવું છું. મારા હાથ કુંડલાઈ ગયા છે. બારણું ખોલો નહિ તો મારા હાથ છૂટી જશે અને હું ખાડીમાં પડી જઈશ. હું કાંઈ સોફ્ટ નથી પણ સારા કુટુંબનો માણસ છું. ગાડીમાં ચડતી વખતે બૂલચી આ કમ્પોર્ટમેન્ટ આવી ગયો એટલે અહીં ચડી ગયો. ચાલતી ગાડીએ શી રીતે કોન્ટ્રોલ? થોડું બારણું ઉઘાડો તો હું એક બાજુ પર ઊભો રહીશ અને બીજા સ્ટેશને કોતરી જઈશ.

ત્રીમુક્તબ દયાની ભાવનાથી પ્રેરાઈને બહેનને એના વચન ઉપર વિશ્વાસ આપ્યો. વળી આ ગાડી હવે પછીના ખોરીવડી એશને ડાબી રહેવાની હતી. બહેનને ત્યાં જ કીતરી જવાનું હતું. વચ્ચે એક ડાહીસર 'રેશન આવવાનું' હતું પણ કાન્ટ ત્યાં ડાબો રહેતો નહોતો. અધો વિચાર કરીને બહેને ગારી ઉઘાડી અને અંદર આવ્યા માટેનો દરવાજો પણ ખોલવા દીધો.

પેલા ભાઈ અંદર આવીને ગારણા પાસેના ખુલામાં જ થોડી વાર ગેમા રહ્યો. પછી એકાએક ફરીને એણે બહેનનું ગળું પકડ્યું અને એને ખેંચીને ડબ્બા બહાર ખાડીમાં ફેંકી દેવા લાગ્યો.

આને વિશ્વાસભંગ થયો એવી બહેનને સહેજે કલ્પના ન હતી. સાંકળ ખેંચતોનો હવે અવકાશ જ ન હતો. ગળું દબાવેલું હોવાથી ખૂબ પાડી શકે એમ ન હતું. હવે તો એ ગુંડાની પકડમાંથી છટકવું એ જ એક ઉપાય રહ્યો હતો. આ અધું બેઠેને પાસે એકેલી તણ ચાર વર્ષની નાની બેબી તો ડ્યાર્થજ ગઈ. બાએ લાત મારીને ગુંડાને જરા દૂર હટાડેલી દીધી. એ જાણને બેબીમાં પણ દિમ્મત આવી. એટલામાં ગુંડાએ આગળ ધરી આવીને ફરી બહેનની ગળાચો પકડા અને ગળું ખૂબ દબાવ્યું. એમાંથી છૂટવા માટે બહેન તરફડિયા મારે કે એટલામાં નાની બેબીએ બાના હાથમાં પેચવાળો કાંટો આપ્યો. એ લોટા વતી બહેને ગુંડા ઉપર બેતણુ ધા ક્યાં. છેલ્લો ધા ગુંડાના કપાળ ઉપર પડ્યો અને એમાંથી લોટી નીકળવા લાગ્યું. આથી ગુંડા વધારે ઓગળ્યો અને બહેનને દસડીને એ ગારણા સુધી લઈ ગયો. પણ બહેને ગારણાને પકડી લીધું હોવાથી એ ઝટ લઈને એને બહાર ન ધકેલી શક્યો.

આ અધી ધમાક દરમ્યાન ગાડી તો ચાલ્યા જ કરતી હતી. એના કુચુવાટા આગળ આ નાની ડબ્બામાં ચાલતું ધાંધલ કાંઈ દિસાળમાં ન હતું. અજાણના બાનામાં જ ચાલ્યાના કલેક્ટર બેઠા હતા પણ એમનેય કશી ખબર ન પડી. પણ આ ખેંચાખેંચો અને ધક્કાધક્કી કરતાં વસત્રની ખાડી પસાર થઈ ગઈ. ડાહીસરે રેશન પણ ગયું. ડાહીસર રેશન ગયા બાદ એકાદ માર્છલને અંતરે પેલા ગુંડા બહેનને બહાર ધકેલી દેવામાં સફળ નીવડ્યો એ વખતે પણ બહેનના હાથમાં બહારનું ડબ્બાનું હેન્ડલ આવ્યો ગયું એટલે એ થોડી વાર તો હેન્ડલ અને બહારની પગથીની મદદથી લટકી રહી. પણ થોડી વારમાં જ પેલા ગુંડાએ એણે કે આ તો હજુ ડબ્બા બહાર લટકી રહેલ છે

એટલે એણે બહેનના હાથ મેલવાની દીધા અને બહેન સામેના પાટાઓ ઉપર ચાલીસ માઈલની ઝડપે ચાલતી ગાડીમાંથી નીચે પડ્યાં પડી.

નીચે પડ્યા પછી થોડી વારે બહેનને કંઈ વળી અને એણે જોયું કે પાતે લોહીથી ખરડાયેલી દશામાં પાટા ઉપર પડેલાં છે અને સામે દૂરથી ખીછ ગાડીનો પ્રકાશ નહીં આવતો દેખાય છે. એણે જોયું કે હવે ગાડી તથા કચરાઈ જવાનું જ થશે. એણે ધવાની નાકાત ગૂંધી નહોતી. બેપરી ઉપર જખમો સયા હતા, અણુ અણુ કુલી ગયું હતું અને પણ મચકોડાઈ ગયો હતો પણ મોતમાંથી બચવા માટે માણસ મરણિયો પ્રયત્ન કરી શકે છે એ હિસાબે આવી દશામાં પણ એ બચીને રહેવા પાટાથી દૂર પડી. ત્યાંથી લયડીને એ નહીં જતા ખાડામાં ગળડી પડી.

બેપરીવલી સ્ટેશને એમના પતિ એમને લેવા સ્ટેશને સામા આગ્યા હતા. એમણે જોયું કે સેકન્ડ ક્લાસના સ્ત્રીના ખાનામાં એકલી બેબી જ છે એમણે પૂછ્યું કે ગા ક્યાં છે? બેબી એટલું જ બોલી શકી કે બાને મારીને કંઈ દીધી અને એ બાપુને વળગી પડી. પેલો ગુંડો તો બેપરીવલી સ્ટેશને ગાડી ધીમી પડી હતી ત્યાં જ ઉતરી બાબુએથી ઉતરી પડ્યો હોવા નંદ્યો.

પેલા ભાઈએ જોયું કે રૂબરૂમાં લોહી પડ્યું છે એટલે આ હુક્કડના જમાનામાં સ્ટેશીનનો બનાવ, અચો જાણાય છે. એમણે પોલિસને બગર આપી અને તપાસ શરૂ થઈ.

બહેનની ચામડાની પેટી તોડેલી પડી હતી. એમાંથી રૂ. ૧૭૫૦ની નોટો ગઈ હતી અને ખીછ ચીજ વસ્તુઓ ફેંદાયેલી પડી હતી.

પાંચગથી બહેનનો પત્તો લાગ્યો. એમને હોસ્પિટલમાં લઈ ગયા અને આજે તો એ હોસ્પિટલમાંથી સાજા થઈને પાછાં ઘેર પણ આવી ગયાં છે. પણ આવા ગુંડાઓનો સામનો એમણે જે રીતે કર્યો એથી પણ વધારે ભેરમી કરવાનો આજે એ હિસાબ કરાવે છે.

એ બહેનનું શરીર જોયું હોય તો સાવ સુકકાકડી જેવું છે. વયોથી નિયમિત કાંતીને ખાદી પહેરે છે. ઘરેણાં-ઢાગીનાને તિલાંજલી આપી છે અને સાદાઈથી રહે છે એટલે એમને લુંટવાનો બો અહુ ઝાઝો હતો. ‘હરિજન બંધુ’ માં ગાંધીજીના વિચારો વચ્ચે એટલે એકલા પ્રવાસ કરવાની કે મુશ્કેલ પરિસ્થિતિમાં પણ માર્ગ કાઢી લેવાની હિમત ખરી પણ એ બહેન આટલા

ઝૂલથી અને બહાદુરીપૂર્વક ઘુમ્મ સામે ઝૂકી શકશે અને સામનો કરશે એ તો કલ્પના જ ન હતી.

આજના જમાનામાં એક સામાન્ય ગૂંચરાતની બહેનમાં પણ કેવી દિમ્મત આવી છે તેનો આ એક નમૂનો છે. આપણે ઇચ્છીએ કે પોતાનું રક્ષણ કરવાની આવી જ દિમ્મત આપણા ભાઈઓ અને બહેનોમાં બધે જ વ્યાપી વળે. નગના સરીરમાં પણ મજબૂત મન પડ્યું હોય તો શું કરી શકે છે તેનો આ નમૂનો છે, મજબૂત શરીર અને મજબૂત મન અને હોય તો ?*

* જે મહિલા પહેલાં અમારા ચામણા ગામનાં જ એક બહેને અનુભવેલો, આ કિસ્સો છે.

સુખનો ઓડકાર

[ઇંદર ઘેરસીકર]

ભાઈભાણનો જન્મ થયો હતો ત્યારે જેટલો આનંદ નહિ થયો હોય તેથી અનેકધણા દારૂ નશત્તમકાકાને એના એક પત્ની થયો. એ તો ભણેલા નહેના, પરંતુ ટપાલીએ ઘડી કાપમાં મૂક્યો ત્યારથી એ બળ્હી ગયા હતા કે ભાઈભાણના કાગળ છે. એમાં જાતુ બુદ્ધિ પહોંચાડવાનો પ્રયત્ન પણ નહોતો. દસ વર્ષનો હતો, આજે તો નીજમાં ભણતો એટલે ભાંચુંવટ્યું વાંચી શકે, પરંતુ નિશાળેય નહેનો એસાડયો તે પહેલાંથી ટપાલમાં કાગળ આવતો કે નાચી ગોડતો : ‘માલા જાપુનો કાગલ, માલા જાપુનો કાગલ !’ કારણ કે, નશત્તમકાકાને દીકરાના કાગળપત્તર વગર ખીજેથી ટપાલ આવવાની ન હતી.

ટપાલીના પગરવને પિંજાની ગયેલી શાન્તા તરત રસોડામાંથી બહાર આવી. થોડું કળતાંવાંચનાં શીખેલી શાન્તાને ભાઈભાણે પોતે થોડો આગળ અભ્યાસ કરાવ્યો હતો, એટલે કાગળ વંચાવા લખાવાની નશત્તમકાકાને પસંદ ન હતી. શાન્તા હિમરાની અંદર લાગતો એવો કરીને બીજી રહી એટલે જોસરીમાં બેઠેલા નશત્તમકાકાએ એમના કાંડમાં હતું તેટલું જોર કરીને ઘડી હિમરા બંધી દેંદ્યો, પરંતુ માંડ એમનાથી એક હાથ દૂર એ પડ્યો.

લાજનો મોટો જરા લગ્નિ જોયી શાન્તા ઉમંગ બહાર આવી. કાઈ લેવા નીચી નમી ત્યારે વિચારમાંથી જન્યા હોય તેમ નરોત્તમકાકા બોલ્યા : 'વહુ ! આવડું નાનું પતું શા મેળનું આ વખત આનું ?' દારણું કે, લાઈલાલ નરકથી ગ્રીડેલું કવર આવતું કે લક્ષ્મણમાં પોરત ખાતાએ હવાઈ વિમાન માટે કાઢેલો આસમાની 'એટ લેટર' આવતો.

શાન્તા જોતો કંઈ જવાબ આપે તે પહેલાં જોતું હંધું નાચી ઊઠ્યું. મોં ઉપર હર્ષની શેરો વહેવા લાગી. એ આનંદ લાજ જોયે દંકાયેલા મેનિ લીધે નરોત્તમકાકાને દેખાય તેમ ન હતો. વળી વહુના સામું એ નક્કરજ લોતા, એટલે વહુ તરફથી ઝટ જવાબ ન મળ્યો ત્યારે એમણે દષ્ટિ ઊંચી કરી. એમની ઊંડી ગયેલી અને તેજ સુકાઈ જવા આવેલી ધરડી આંખે નજીક જગજગ લેઈ સકાતું પણ ન હતું.

વહુના શરીરનું કાંઈ અંગ જો નરોત્તમકાકાને ઘણી વખત જોવા મળ્યું હોય તો તે શાન્તાનો જંમણું દાંય. ઘરમાં કનુ સિવાય કાંઈ નાનું મોઢું હતું નહિ. એટલે વસ્તુની આપલે વહુ-સસરાને મનોમનત કરવી પડે એ અનિવાર્ય મુશ્કેલીને લીધે શાન્તાના જંમણા હાથને નરોત્તમકાકા સંપૂર્ણ જાળણી ગયા હતા. આ શિયાળામાં શાન્તા વધુ સુકાઈ ગઈ હતી એ પણ જોના હાથ ઉપરથી એમને ખબર હતી. પોપની ભૂંજારી ફંડી શરૂ થઈ ત્યારે એ સુકાયેલા કાંઠા ઉપર ફાંટો પડી ગઈ હતી એય એમની ધ્યાન બહાર ન હતું.

ગઈ કાલના એ સુકાયેલા અને ફંડીથી ફાટી ગયેલા હાથ ઉપર, નરોત્તમ-કાકાની જાંખું દેખની આંખ પડી ત્યારે એમને તરત એમાં ચયેલો ફેરફાર નજરે પડ્યો. છબ નીચે જેમ થરમામિટર મૂક્યું હોય અને દરદીના તાવનો પારો ઊંચે ચડવા માંડે, તેમ જંમણા હાથમાં પકડેલા પત્રને લીધે શાન્તાનો એ હાથ હર્ષને લીધે ખિલ્ખિલાટ 'ચઈ' ગયો હતો. ચામડીની ચિરાડો ઝાચિંતી પુરાઈ ગઈ હોય તેમ નરોત્તમકાકાને લાગ્યું.

શાન્તા કાઈ વાંચી રહીને હર્ષની કળા વળી રહેતાં બોલી : 'બાપા ! એ પરમ દહાડે મુંગઈ આવી ગયા. આવતી કાલે બપોરે અહીં આવી પહોંચશે, એમ લખ્યું છે.'

દિલિ મળશે તો પહેલી સ્ત્રીમર્યામાં આવું જુ, એવો જ્ય ભાઈલાલનો આવી ગયો હતો. પરંતુ એ ચોક્કસ ન હતું. એટલે આ ઓચિંતના દર્શના સમાચાર સાંભળતાં નરેન્દ્રમકાફા મોંઘાવેલા થઈ ગયા—મારો ભાઈ, મુંઝવે આવી ઓ!

અને બરાબર નવ વરસ અને ત્રણ માસ ભાઈલાલને આકિડા ગયાં થયાં હતાં, એ આખો ૩૩૧૪ દિવસના સમયનો પ્રવાસ નરેન્દ્રમકાફાની દષ્ટિ આગળ વહેવા લાગ્યો.

૨

એકના એક દીકરાને પહેલે ભાઈલાલનાં નરેન્દ્રમકાફાનો કુલ ચાલતો ન હતો. ગીછ બાલુ એ સિવાય બીજો ઉપાય ન હતો. મારા ઉપર દેવું વધી ગયું હતું. નરેન્દ્રમકાફાની ગણતરીએ તો ભાઈલાલે લણવાનું કંઈ કહેતાં કંઈ બાકી મૂક્યું ન હતું. વર્ષવચ્ચેના ચોપડામાં જાપરા ગામ બધાયાનો ઇતિહાસ નથી. પરંતુ અગળજથી ચક્રવર્તી પટેલ સાડી છમો વર્ષ ઉપર આ ગામમાં આવીને વસ્યા. એમના ત્રણ દીકરા ઉપરથી આજે ગામમાં ત્રણ અડકીઓ છે. એટલા સત્તાવાર ઇતિહાસને કબજા કરીએ તોપણ સાડી છમો વર્ષના ઇતિહાસમાં ચોવીસ વર્ષની ઉંમર થતાં મુઠી જાપરા ગામમાંથી કોઈ કહેતાં કોઈ કહેશે—ભાઈલાલ સિવાય—લણ્યો ન હતો. એ વાતનેય આજે ઈસમું વર્ષ વળ્ય છે જતાં આજમુઠી પણ એટલો ઉંમર મુઠી કોઈ ભણ્યો નથી. મનમુગ્ધ શેઠનો વિદુલ, ભાઈલાલ કરતાંય એ ચોપડી વધારે ભણ્યો છે એમ કોઈ કહેતું. પરંતુ નરેન્દ્રમકાફાને ગમે એ ગતરતુંજ નહિ. કાગળ કે વિદુલ બાવીસમે વર્ષ ભણીને કીડી ગયો હતો. પછી એ ચોવીસ વર્ષના ભાઈલાલ જેટલું બાવીસમે વર્ષ ભણીજ શી રીતે રહે? તો પછી એ ચોપડીઓ આગળ તો બેઠેજ ક્યાંથી!

જનાં આં દેશના લોકોને એ લણતરની કહરજ ન હોય તેમ જો હોય તે ૪૦-૫૦ની અંદરજ પચાર આપવાની વાત કરતું હતું. નરેન્દ્રમકાફાની ભૂખ એથી ભણે એમ ન હતી. ત્રણ દગર રૂપિયા માથે દેવું હતું; ઘરમાં ખર્ચાનું જો મળે તે પોતે એકલા હતા. એટલે એમના મરણ પાછળ ભાઈલાલ ગામ જમારે તોજ એમની મરતી વખતની વાસના પૂર્ણ થાય એમ હતી એટલે એવ નહિ નહિ નોપણ બેવાનુંની ગમ્યે નેદરે. પરંતુ એ સૌ કરતાં એમના મનની મોટી મુશ્કેલી બીજી હતી. બાપનો કુલ પણ

સસરાને ફેંકણે બીજું ઘાઈ હોત તો જરૂર શાન્તાદેવી ખડખડ હસી જવાયું હોત. મોં ઝંભીર ગૂંપીને એણે ક્યું: 'આપણે અહીં બોલીએ છીએ એવી ત્યાં બોલી નહિ. એ દેશમાં જો બોલી બોલાતી હોય તે એક વખત માણસ ધીમે ત્યારે આગળ કંઈ કામ કરી શકે ને?'

તુંગડીમાં કાંકરા ઘાલી કાંકર દલાવે તેવું નરોત્તમકાકાને લાગ્યું. એવીસ વર્ષ સુધી શહેરમાં ભણેલા કાંકરને વાળી નવું તે શું હોય કે શીખવું પડે! એમને થયું કે ત્યાંના લોક અગ્નિજ્વાળાને જરૂર છેતરી પાડતા હશે. મારે ભટ્ટા, 'એ તેટલો હોશિયાર પણ તમો તો અગ્નિજ્વાળા! ત્રીજે મહિને એમણે વડુ પાસે કાગળ લખાવ્યો કે, પરદેશનો મામલો છે, ચેનતો રહેજે, બાકી આજના લોક તો છેતરી ગયા વગર નહિ રહે!

છઠ્ઠે મહિને પત્ર આવ્યો. એક અઢિચ નિશાળમાં એ મહિના નોકરી કરી નેષ, પગાર દોઝો સિલિમ હતો; અહીંના ખર્ચ પ્રમાણે બહુ ઓછા કંઠવાય. વાળી માત્તરની અહીં કંઈ કિંમત પણ નથી. પૈસા કમાવા હોય તો વેપારમાં પડ્યા વગર બીજો ઉપાય નથી. એક વેપારીને ત્યાં જાઉં છું. પગાર તો સો સિલિંગજ આપે છે. માટું પોતાનું ખર્ચ પણ પૂરું થતું નથી; પણ આગળ ઉપર લાભ મજા તેવો છે.

નરોત્તમકાકાને થયું—ભટ્ટા, ભણવામાં ભલે હોશિયાર હોય પણ બોલો તો ખરો; જગો અને ચંકર તો મવા એવાજ રેલવેની નોકરીમાં પેસી ગયા હતા. પહેલવહેલાય સરકારને ખર્ચે મુજબથી ગયા હતા. છઠ્ઠે મહિને તો ચંકરે ત્રણસો રૂપિયાની ફૂંડી મોકલી હતી. સોમાલાદેએ હું સાથે હતો. ને નાથા પાદેએ ત્યાં વટાવી હતી.

નરોત્તમકાકાને થયું છટે, કે એ 'રૂંડની સાલ હતી અને આ '૩૮ની સાલ હતી?

જતાં એમને એટલા સંતોષ હતો કે એ માત્તર મટી ગયા. પૂજનલાલ માત્તર ગામમાં વીસ વર્ષ રહ્યા હતા. પરંતુ બદલી થઈ ત્યારે પચાસ રૂપિયા ગ્રામમાં દેવું હતું, તે ગ્રામના લોકોએ જતી વખતે સો રૂપિયા અગ્ર પ્રમાણે બેટ અપી, તેમાંથી તે દેવું વળ્યું. એટલે એ બધા ન ક્યાં તેથી એમને સંતોષ થયા.

ખીન્ન મણુ મહિના ગયા પણ ધધા અંઝે કંઈ ખોલ ન આવ્યો, એટલે એમણે લખાવ્યું કે, માઆવગર તો માય ન પીરસે. શેઠને તારે ચોખ્ખું કહેવું કે ઘેર મારા ઉપર મણુ જણ ખાનાર છે, ચપડી મૂકી દેવું છે તે આપવાનું છે. શાન્તા કાગળ લખવા બેસતી ત્યારે એ ચોસરીમાં બેઠા બેઠા આવું ફેટણું જોડ્યે જતા.

ખીન્ન આર. મહિના ગયા ને જે પત્ર આવ્યો તેમાં લખ્યું હતું—મને હાલટો અહીં આઆનો પરતાવો થાય છે. હાલુદાની તો અહીં કિંમત જ નથી; જે સારું કમાય છે તે મોટો. સાચી વાત કરવા જઈએ તો પણ અપમાન કરે છે; હાલુતરની મસ્કરી કરે છે—આ તો નાચ ચોપડીઓ ગોખી પાસ થવાનું! આ દુકાને જેણે સાડાચાર મહિના થયા પણ મારું મન જાણે છે, હું ફેટલો મનમાં બળી જઈ છું. જિંઘમાંય તમે બધા મારી આંખ આગળ દેખાયા કરો છો. પૈસા કમાઈને ક્યારે મોકલું તેમ દિલમાં થયા કરે છે. છતાં તમેજ ખ્યાલ કરજો કે મેં આ નોકરી છોડી દીધી તે મને ફેટણું દુઃખ થયું હશે? ખીછ નોકરી મળી જાય તેવી છે, એકાદ અઠવાડિયામાં મળી જશે.

બાપાને ચિંતા થાય તે માટે આ હકીકત ન કહેવા લાહલાલે પત્રમાં લખ્યું હતું. પરંતુ શાન્તાનો સ્વભાવ હતો કે એ કોઈને છેતરી શક્તી ન હતી. એ વાત આટલા વરસના અનુભવ છતાં લાઈલાલ કરતાં નરોત્તમ-કાકા સારી રીતે જાણતા હતા; એટલે વચ્ચે એમને તાવ આવતો હતો ત્યારે શાન્તાને ચોખ્ખું—સમ દેખને—કહી દીધું હતું કે એને ચિંતા થાય એવું મારી બાજતમાં તારે કંઈ લખવું નહિ.

લાઈલાલનો તે પછી છેલ્લો કાગળ આવ્યો. તેમાં એણે શહેર જોડી ગામડામાં—જંગલમાં—જવા વિષે લખ્યું હતું. ત્યાં સારી કમાણી છે અને પ્રભુની કૃપા હશે તો એકાદ વરસ પછી કોઈ હોશિયારી બોધ ધધામાં લાગ રાખનાર મળશે. જંગલની અગવડને લીધે પોતે નિયમિત પત્ર નહિ લખી શકે, માટે ચિંતા ન કરવા પણ સાથે સાથે જણાવ્યું હતું.

નરોત્તમકાકાએ કહ્યું હતું કે પોતાનો લઈયા આફ્રિકા. પહોંચતાં જ ધડીના છંદા લાગમાં પૈસાનો ટમાવાળી દેશે. આ અધારી અગિયારશે એને ગયાં બરાબર એક વરસ થયું. પરંતુ પૈસાનું દર્શન તો રહ્યું, ધધોજ એને જડતો ન હતો!

નરેત્તમકાકાનું લાહલાલ રહે રાખશે, એમ યામના સૌ લોક કહેતા. અગ્રેજ સાત લગ્નો ત્યાં સુધી શી આપની પડી ન હતી. કોમેજનાં ચાર વર્ષમાં નરેત્તમકાકાને યસો રૂપિયા જ લેડ્યા પડ્યા હતા.

ઠોકરે ભણવામાં હોશિવાર છે એટલે કમાશે ત્યારે ખાટી નહિ મૂકે એ નશામાં નરેત્તમકાકા રેવું કરી બેઠા. ઘરને તોડીને જરા ફીક કર્યું. એન્જિનમાં કંઈ ન સમજતા હોવા છતાં મોટાં રવખો સેવી પંપમાં ચાર આની ભાગ રાખ્યો. લાહલાલને ધામધૂમથી પરણાવ્યો. અને ત્રણ હજારના દેવા તો પેસી ગયા. ઠોકરા એ વર્ષથી વ્યાજ પણ આપી શકાયું ન હતું.

પરંતુ લાહલાલ ઉપરની શ્રદ્ધા લોકોને ડગવા લાગી. નરેત્તમકાકા એના પત્રોની વાત કરતા એ ઉપરથી જુદો જુદો સર નીકળવા લાગ્યો. બહુ ભણે એટલે ઠોકરા બેમાં હાડકાના યધ જાય છે. ટેકા નમાવીને કામજ નહિ કરવાના. કામના ભેગો રેસો રળી આવે હોય તો એ એ વાનાં કહે તે સાંભળવાંય પડે. દીકરો યધને ખવાય, કંઈ ખાપ યધને ખવાયું!

નરેત્તમકાકાને વણમાગી સલાહ પણ મળવા લાગી: ઠોકરાને ભણે દેવે ના રહેશે. ઉકરડીને (ઠોડીને) અને દેવાને વધતાં વાર નહિ. ત્રણ હજાર તો હતા. એ વરસનું વ્યાજ સાડીચારસો થયું. આવતે વર્ષે ત્રણ વરસ થશે એટલે વ્યાજ ઉમેરી નવું ખાતું પાંચનું પડશે. વ્યાજનું વ્યાજ વધીને મારી નાખશે. અને આ મોંઘવારીનાં વરસો! ખેતીમાં કશી ખરકા નહિ. ભાવ આવે નહિ અને પહેલાં જેવી દેવે ખેતી ખનવાની નહિ.

એ સલાહ આગળ ચાલની: આપણો પાટીદારનો સ્વભાવજ એવો. કાલું ત્યાંથી કાપે નહિ અને વધવા દે. જેવટ બધુંય હાથમાંથી જાય ત્યારે રહે. આપણી બધાંની આંખે મગન ભગતનું લેયું. પહેલેથી કાપ્યું હોત તો રોટલો ખાવા જેટલું રહેત. પણ ના માન્યું. જેવટ આછડીને ઘર ને જમીન બધું લખી આપનું પડ્યું. માટે મારું માનો તો, નરેત્તમકાકા, આંખાવાળા-માંથી અધું કાપી નાખો. પૈસા હશે તો એ નહિ ને એનો ખાપ, ઘણુંય ખેતર મળી રહેશે!

ચાર જ માસ ખીજા ગયા. નરેત્તમકાકા ખેતેન ખનતા ગયા. એક પડખું ખાટલામાં ફેરે ત્યારે મરેલો ખાપ દેખાય છે. ખીજું પડખું બદલે ત્યારે શિખામણ આપનાર લોક દેખાય છે. અને તેની પાછળ દૂર દૂર પરદેશ પડેલો દીકરો દેખાય છે! કાનું કલું ફેરે!

(આવતે અઢે આ વાર્તા પૂરી થશે.)

પ્રસંગકથા

ખહેન ઈલાખહેનનાં લગ્ન

‘પાટીદાર’ માસિકના રૂઝાપક સદગત નગરસિંહકાકાનાં પૌત્રી, શ્રી. રમણલાલનાં દીકરી, ખહેન ઈલાખહેન ઉર્ફે વિનોદિનીખહેનનાં લગ્ન તા. ૧૯-૧-૪૭ના રોજ નડિયાદના જ્ઞાતીતા નાગરિક શ્રી. ધર્મવરભાઈ વી. પટેલના દીકરા ભાઈ મધુકાન્ત સાથે થયાં. ખહેન ઈલાખહેનની ઉંમર ૧૯ વર્ષની છે. ભાઈ મધુકાન્ત ૨૪ વર્ષના છે. એ લગ્નમાં પૂર્વ શરત તરીકે દોઢ જાતની લેવડદેવડ નક્કી થઈ ન હતી એટલું જુલ તત્ત્વ એ લગ્નમાં હતું. બાકી, સદગત નગરસિંહકાકાના સુધારક વિચારને એમાં ઝાઝો અમલ થયો ન હતો. જનમાં જમણવારની મર્યાદા પ્રમાણે ૨૪ માણસો હતાં. પરંતુ કન્યાપક્ષનાં માણસો એમાં ઉમેરાય એટલે કાયદાનો લંગ થાય, એ ચોખ્ખી ખિના હતી. સુધારક વિચારને લીધે નહિ, પરંતુ કાયદાને લીધે હવે ઘણી કંઠાત્રીઓ એ જુલ પ્રસંગે ‘આપ આપના આગ્રાવાઈ પાકવશો’ એમ જણાવી, પ્રસંગ ઉપર પધારવાની જરૂર ટાળે છે. પરંતુ ઈલાખહેનના લગ્નની કંઠાત્રીમાં તો એનો એ જ ચાલો ચાલુ રહ્યો — ‘આપ સહકુટુંબ મિત્રમંદળ સહિત પધારી શોભામાં અભિવ્રદિ કરશોછ.’ ત્યારે જરૂર આશ્ચર્ય થાય કે સદગતની પૌત્રીના લગ્નમાં આ તો ન જ શોભે! શ્રી. રમણલાલ પોતે આફ્રિકા હોવાથી દીકરીના લગ્નમાં હાજર ન હતા એટલે વડીલ તરીકે શ્રીમતી લીલાવતીખહેનને અનેચ્છએ પણ વ્યવહારની શરમમાં તણાવું પડ્યું હશે. પરંતુ એ ગમે તે હો, આજે ઘણાં લગ્ન સાદાઈથી, જમણવાર ટાળીને થાય છે. ત્યારે સદગતની પૌત્રીનું લગ્ન જૂની રૂઢિના વ્યવહાર પ્રમાણે થાય એ હીક તો નથી જ.

સ્નાતકનાં સાદાઈથી થયેલાં લગ્ન

. વીરસદના વતની અને હાલ આફ્રિકા રહેતા ભાઈ મધુસૂદન વલ્લભભાઈ અમીન ડાંગડી ગુરુકુળના સ્નાતક છે અને આર્યસમાજ છે. એ ભાઈનું લગ્ન તા. ૧૬-૧-૪૭ના રોજ વડોદરા તાલુકાના ગોરવા ગામના શ્રી. જેઠાભાઈ ભાઈલાલભાઈ પટેલનાં પુત્રી ખહેન ઉમાદેવી સાથે થયું. એ પ્રસંગે ખોટા રિવાજ અને પ્રચાને તિત્તાંજલિ આપવામાં આવી હતી. વિવાહની માટલી પણ નહોતી લેવામાં આવી. ચાંબલી ઘાલવી, ગૃહશાન્તિ, વર ઉઘલાવવો વગેરે કંઈ પણ કરવામાં આવ્યું ન હતું. જનમાં ૧૧ માણસ મળ્યાં હતાં.

મંગળમાં જલુગો આપવાની જે પ્રથા હમણું હમણું રૂઢ થઈ છે તે પ્રમાણે તેમના સગરા તરફથી લાઇ મધુસદને સોનાનું ઘડિયાળ, અંગેડો, બદન વગેરે બેટો આપવા મારેલાં, પણ લગ્ન નિમિત્તે કાંઈ પણ બેટ લેવાની એ ભાઈએ સવિનય ના પાડી દીધી હતી. જન પણ એક જ દિવસ શેઠાઈ હતી. ઉપરાંત આ શુભ પ્રસંગ નિમિત્તે એ ભાઈએ જુદી જુદી સંસ્થાઓને રૂ. એ હમરનું દાન કર્યું. ઇ. અને આ રીતે લાઇ મધુસદને તેમનું સ્નાતકપણું અને આર્ષસમાજ વિચારો, સાચેસાચ અમલમાં મૂકી ગતાવ્યાં છે, તે બદલ તેમને અભિનંદન. અને સાચી આત્મો યુનિવર્સિટીના પદવીધરો પોતાના લલુતરમાંથી લગ્નદારા વળતર શોધવાનાં સ્વપ્નાં સેવના હોય છે, તે ભાઈ મધુસદને અનુસરે તો ?

એવું જ બીજું સાદું લગ્ન

અલિદ્રા તા. માતરના શ્રી. ગોરધનભાઈ મોતીભાઈ પટેલ, વડોદરાના મમસ્ત પાટીદાર જાત્રાલયના ગૃહપતિ છે. એમનાં દીકરી બહેન બંદુબહેનનું લગ્ન નાપાડના શ્રી. ઉમેદભાઈ નારણભાઈ પટેલના દીકરા ભાઈ રામભાઈ સાથે તા. ૬-૨-૪૭ના રોજ સાંજના સાડા પાંચ વાગ્યે જાત્રાલયમાં થયું હતું. લગ્નવિધિ વરકન્યા સમજે તેવી રીતે પૂ. રવિશંકર મહારાજને હસ્તે થયો હતો. જનમાં પંદરેક માણસો હતાં. થોડી બહેનો પણ વરપક્ષ તરફથી જન પ્રસંગે હાજર હતી. આ લગ્નમાં આગળથી લેવડદેવડ નક્કી થઈ ન હતી. માટલી-મારનાનો વ્યવહાર તથા ચાંદલાનો વ્યવહાર પણ જન પક્ષ તરફથી બંધ રાખ્યો હતો. વરપક્ષ તરફથી લગ્ન પ્રસંગે રૂ. ૨૫૧ સદર જાત્રાલયને તથા રૂ. ૨૫ હરિજન આશ્રમને તથા રૂ. ૨૫ ખાદી પ્રચાર મંડળને દાન આપવામાં આવ્યા છે. કન્યાપક્ષવાળા શ્રી. ગોરધનભાઈએ રૂ. ૧૦૧ પૂ. રવિશંકર મહારાજને તેમને યોગ્ય લાગે તે રીતે ઉપયોગ કરવા દાન તરીકે આપ્યા છે. આ લગ્ન પ્રસંગે આશીર્વાદ આપવા તેમજ પાન-સોપારીમાં હાજરી આપવા ચહેરનાં તથા તેમાંયે પાટીદાર જાતિનાં સ્ત્રીપુરુષો મોટી સંખ્યામાં હાજર હતાં. આમ સાદાઈથી લગ્ન પતાવવા બદલ વર અને કન્યા પક્ષના વડીલોને અભિનંદન.

ઉપરનાં ત્રણ લગ્નો

જુદા જુદા પક્ષો લગ્નમાં શ્રી લાગ લગ્નો શકે છે, તે ઉપરનાં ત્રણ લગ્નોમાં સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે. પહેલા લગ્નમાં રૂઢિને તાબે થવા વગર સાદાઈથી લગ્ન પતે એમ દરેક આશા રાખે. છતાં એવું કંઈ ન બન્યું,

કારણ કે વડીલોએ તેમજ વરકન્યાએ જો જાગતમાં હિસાબ લખાવ્યો નહિ. જોયા જે ઘેર જેની આસા ગાળી હોય તેથી ઉલટું જાન્યું! ખીસ્ત લગનેમ્મે વર જોકવાની ભાવનાથી કન્યાપક્ષની વૃત્તિ કામધૂમ કરે જોયા હોવા છતાં, વરને બેટ આપવાની તૈયારી હોવા છતાં, જો પ્રસંગ સામઘથી પડ્યો. અને વર જોકવાની વૃત્તિ જોયી હોય તો કન્યાપક્ષ સરળ રાહ ભાય તેમ જનાવ્યું. ત્યારે ત્રીજા લગનમાં જને પડના વડીલો સુધારક વિચારના હતા એ કારણે જોમના દીકરા દીકરીનું લગન, જમણવાર ન હોવા છતાં, જહેળા મિત્રમંડળની હાજરીમાં સાદાંધથી પડ્યું. મતલબ કે, લગનમાં જે પક્ષોમાંથી વડીલો કે પરણનાર યુવકયુવતી ઘોડી તૈયારી જનાવે તો ફરિયાદ જરૂર નરમ થાય. 'હું શું મરું?'

ગયા અંકની પ્રસંગિક્યામાં '૧૭ વર્ષની કન્યા અને ૫૦ વર્ષનો ત્રીજા વર!' એ હકીકત ઇલાક છે. જો કન્યાના પિતાને અડાસમાં રૂબરૂ મળતાં જે જવાળા મળ્યો તે ફરિયાદ કરણતા જતાં છે. જો કન્યાપિતાએ ત્યારે જાણ્યું કે જો લગન ન થાય તેમ કહેવા અમે (તંત્રી તથા આણંદના યુવાન વકાસ ભાઈ ભાઈલાલભાઈ જાગરભાઈ પટેલ) આત્યા છીએ ત્યારે જોમનું પહેલું વાક્ય હતું: 'આજે તમે ના કહેવા આપો છો. પણ હું શું મરું! જે વરસથી અચકાઉં છું પણ કોઈ હાથ મકરા દેવું નથી. જે હોય તે આટલા તોલા જણશે છે ને આમ આપવાનું ને તેમ કરવાનું છે, જોયી જ વાતો કરે છે. કંપટ બધેથી ઘેરાઈ ગયેલો હું શું મરું?' અને પૂછ્યું: 'તમે ઘેરાઈ ગયા તેથી ધકો તો દીકરીને મારો છો ને?' જોમણે કહ્યું: 'કોડીને કશું દુઃખ નથી. જે લાખની આસામી છે, ઘેર નોકરચાકર છે. ૫૦ વર્ષની વાત જૂની. ૩૫ વર્ષ થયાં છે.' શું સાન્યું, ૫૦ કે ૩૫?

વરની ઉમર વિશે જે રિપોર્ટ મળ્યો હતો, ઉપરાંત જે અક્ષિતદ્વારા જે જાનરી કરી હતી તેમાં પણ ૫૦ વર્ષની વાત હતી. અને તે આધારે પ્રસંગિક્યામાં ઉમર લખી હતી. છતાં કન્યાપિતાએ પોતાની હકીકતમાં જોડેલે 'મુધી ભાર મૂક્યો કે ૪૦ વર્ષ કરતાં જે ઉમર વધારે હોય તો મારે વિવાહ ન કરવો. વરપક્ષ તરફથી ઉમરની ખાત્રી માટે કાગળિયાં રજૂ કર્યાં. જે રિપોર્ટ અને ખાત્રી મેળવી હતી તેથી ઉમર જોડી નીકળી. ૩૮ વર્ષ! લગનનું જે કન્નેક્ટ થયું હતું તેમાં જરૂર ફેર પડ્યો કહેવાય. છતાં જો કન્નેક્ટ તો રહેવું હતું જ, છતાં વિરોધનું જે મોટું કારણ હતું તે જોયી નાખૂદ થયું. ઉમરની જોયી ખોટી

નોંધ લેવાઈ તે બદલ અને દિલ્લીની છીજો રિપોર્ટ મોકલનાર કે ખાતરી આપનાર ઉપર મોટેભાગે આધાર રાખવા પડતો હોય, તે ભાઈઓ પણ પૂર્વગ્રહ કે ખોટી ધર્મને કારણે અર્થસત્ય હટીકા ન મોકલે, એની સાથે સાથે વિનંતિ છેવટે રૂઢિએ લોગ લીધો.

આ માસે એ લગ્ન થઈ ગયું. રૂઢિએ એક સુધાન બાળાને અધેડ પુરુષ સાથે બેઠી. એટલે કહેવાની મંતલબ કે, ત્યાં સુધી રૂઢિને તાબે થઈને ગયું કે કાયદા લગ્નનો સ્વાસ્થ હોય ત્યાં સુધી તો ઠીક. પરંતુ એ રૂઢિ બ્યારે કન્યાનો ભોગ લેવા સુધી તૈયાર થાય તે ત્યારે જરૂર એ સ્થિતિ કરેલું બને છે. ત્રિવિદ્યામાં સરળતા હોય તો કાઈ કન્યાગિતા ૩૮ વર્ષના ત્રીજા વરને કન્યા આપવા તૈયાર ન થાય એ ઉચારી વાત છે. અને હાયાં ચાકવાનું આ પગલું કે એમ ઉપરના એ કન્યાખિનાના જવાબમાં અપ્પ મહામ પડે છે. એવો બીજો બોલ લેવાશે ?

ઉપરના જેવું કન્યા લગ્ન એકના એક ભાઈ ૪૫-૫૦ વર્ષની ઉંમરે કરવાના છે, તેવો સમાચાર છે. નારના એક ભાઈ કન્યા આપવા પણ તૈયાર થયા છે. આવાં લગ્ન ખરાબ કે એમ કહેવાયી એ બધું થનાર નથી. વરના હાથ જે વધી ગયા છે તેનીજ આ મોકાણ છે. રૂઢિ તોડીને અને ત્યાં કન્યા આપવામાં આવે તો આ સ્થિતિ નાબૂદ થાય તેવી છે. પરંતુ સામાન્ય માણસોમાં એટલી શક્તિ હોતી નથી, અરે ! સુધારક વિચારના માણસો પણ એ પગલું ભરવા તૈયાર નથી હોતા ! એટલે સોમની લીલાવતી મુનશીનું કન્યા લગ્નનું બીજા કાયદાનું રૂપ લેશે ત્યારે સ્થિતિ થોડી સુધરશે. બાકી કન્યાઓ પેતે હિંમત બતાવી પોતાના લગ્નનો વિરોધ નહિ કરે ત્યાં સુધી રૂઢિ જરૂર માળાપો તો આગરના નામે તેમનો ભોગ આપ્યા કરવાનાં.

છૂટાછેડાની ભેગાવણ આપતો ખરડો

અમુક સંલેગોમાં હિંદુઓની તમામ રીતિમાં છૂટાછેડાના હકની ભેગાવણ આપતો ખરડો મુંબઈ સરકારના એજેન્ટમાં તા. ૧૨-૨-૪૭ના રોજ પ્રસિદ્ધ થયો છે. આ ખરડો હિંદુઓમાં નીચેના સંલેગોમાં છૂટાછેડાની પરવાનગી આપે છે. (૧) નિપુણતા (૨) લાગણ્ય સાત વર્ષ સુધી ઠાંડીને આજ્ઞા જતું થા મુમ રહેવું (૩) સાત વર્ષ સુધીનું ગાંડપણ કે રક્તપિત્ત (૪) જે પણીએ બીજી પત્ની કરી હોય અને તે અનિત હોય તો પ્રથમ પત્નીને છૂટા-છેડાનો હક રહેશે. બીજી પત્ની કે તેના પછીની કોઈ પત્નીને પોતાના ધર્મીના છૂટાછેડા લેવાનો હક રહેશે નહિ, કેમકે તેના ધર્મીએ બીજી પત્ની

દશત હોવાની દક્ષિણ છુપાઈ હોવા છતાં તેની સાથે મન કરતી વેળાએ એક પત્ની તો હાથ દતી જ. રક્તપિત્તના સંગ્રહમાં જો કાંઈ પણ ચાહે તો હાનુતી રીતે ગણાયેલો ચંદ્ર શકે એવી ભેગવાઈ રખાઈ છે.

આ હાથદારી ભડકવાની જરૂર નથી

સામાન્ય રીતે સમાજના મોટા હાથને, સુધારક ગણ્યતા વર્ગને પણ છૂટાકંડાનો કાપેલો છિદ્ર નથી લાગતો. કારણમાં, કુટુંબ સંસ્થા અસ્તવ્યસ્ત ચંદ્ર જશે, સ્વચ્છંદતા વધી જશે અને હાથ પતિપત્નીમાં એક બાબતને વફાદાર રહેવાની, નિભાવવાની લાગણી છે તે ચાલી જશે. આ શંકા લાવવાનું કારણ પશ્ચિમનું લગ્ન છવન એમની આંખ સામે મોટુંદ છે. પરંતુ એથી બહુ રાખવાનું કાંઈ કારણ આ કાયદામાં નથી. પશ્ચિમમાં તો છૂટા થવા માટે ગમે તે કાંઈ કારણ આપવાનું દેખા છે. એનાં કારણો એતાં આપણને હસવું આવે તેવી આકર્ષિતા એમાં હોય છે પત્ની કહે છે-મારો પતિ ગંધમાં એટલાં બધાં નસાવેલાં બોલાવે છે કે મને ગંધ આવતી નથી ! કાંઈ પતિ કહે છે-પત્ની જે જાનના વાળ એણે છે તે મને પસંદ નથી ! રશિયાએ તો એથી આગળ વધી છૂટા થવા માટે કાંઈ કારણની જરૂર માની જ નથી ! આથી લગ્ન છવનની ઊભી ચણેલી કચ્છ રિયનિશી પશ્ચિમના વિચારકા ત્રાસી ગયા છે અને ભવિષ્યમાં છૂટાકંડા ઉપર હુકમ મર્યાદા મુકાય તો નવાઈ નહિ. એટલે જો કાયદો આપણા સમાજમાં લાખવ કરવા માગતા આગેવાનો પશ્ચિમનું આંધળું અનુકરણ કરવા નથી માગતા, જો ઉપરના ખરડાની મર્યાદાઓ એતાં ફરકને જણાશે અને એથી પશ્ચિમના જેવું લગ્ન છવન હિતલિત ચંદ્ર જશે એમ માનવાનું કાંઈ કારણ આ ખરડાનાં કારણો એતાં જણાવું નથી. વળી હિંદુસમાજની પછત ગણાતી રાતિઓમાં છૂટાકંડાનો રિવાજ વર્ષોથી છે, છતાં એવા પ્રસંગો જવડે અને છે જો આપણો રાજનો અનુભવ છે. એટલે આ અંકના લેખમાં, પાન ૧૨૪ ઉપર શ્રી. મનભાઈ મેસાઈ કહે છે ‘હું કહી દઉં કે, મને આ વાત (છૂટાકંડાની) બહુ ગમતી નથી. લાચારીએ ક્યાંક તે માનવી પડે જો અપવાદની વાત જુદી’, તેમ આ કાયદો એવા લાચારીના પ્રસંગે જ અપવાદ તરીકે છૂટા આવે છે.’

શ્રી પાટીદાર યુવક સંઘનું ત્રીજું વાર્ષિક સ્નેહ સંમેલન

તા. ૨૬-૧-૪૭ના રોજ, સુંદરઆઈ હોલમાં શ્રી. બી. કે. પટેલ, આઈ. સી. એસ., મુંબઈ મ્યુનિ. કમિશનરના પ્રમુખપણા હેઠળ સંઘનું વાર્ષિક સંમેલન યોજવામાં આવ્યું હતું. જેમાં રંગન કાર્યક્રમ પણ રાખવામાં

આઓ હતો. આસો પાટીદાર લાઈબ્રેરીની હોલ ચિત્રર લગાઈ મર્યો હતો. સંઘના પ્રમુખ શ્રી. હંવરભાઈ બી. પટેલે મહેમાનોનું સ્વાગત કર્યું હતું. મંત્રી શ્રી. જશભાઈ એસ. પટેલે સંઘની વર્ષ દરમિયાનની પ્રગતિનો દુકમાં ખ્યાલ આપ્યો હતો. સંઘ તરફથી જાહેર પુસ્તકાલય, ફરતું પુસ્તકાલય, સ્વયંસેવક દળ, વિદ્યાર્થીઓને પાઠ્યપુસ્તકોની મદદ, શિષ્ય પ્રતિષ્ઠા વગેરે ચાલતી પ્રવૃત્તિઓને વેગ આપવા મંત્રીએ મદદની માગણી કરી હતી. જેના જવાબમાં મુંબઈના જાણીતા આગેવાન વેપારી શ્રી. હીરાભાઈ આશાભાઈ પટેલે વિદ્યાર્થીઓને પાઠ્યપુસ્તકો આપવા માટે રૂ. ૧૦૦૦ આપવાનું જાહેર કર્યું હતું. આ ઉપરાંત બીજા પંદર લાઈઓ તરફથી રૂ. ૧૨૦ ની રકમની શિષ્યપ્રતિષ્ઠા માટે જાહેરાત કરવામાં આવી હતી. સંઘ તરફથી આવતા જૂન માસથી એ શિષ્યપ્રતિષ્ઠા આપવામાં આવશે.

પ્રમુખરચનાથી બોલતાં

શ્રી. બી. કે. પટેલે જણાવ્યું હતું કે શિષ્યપ્રતિષ્ઠા માટે રૂ. ૧૨૦ ની રકમ આપવા કરનાં મોટી રકમ આપી તેના વ્યાજમાંથી શિષ્યપ્રતિષ્ઠા અપાય એવી યોજના વધુ દિનાવડ છે. ઉપરાંત, આંખણ સમાજમાં ચાલી રહેલા ભેદભાવ અને દુગવાન અકુળવાન તેમજ અન્ય નાના નાના વાડાઓનો ત્યાગ કરવાનું જણાવનાં તેમણે કહ્યું કે દુનિયા જ્યારે આગળ વધી રહી છે ત્યારે પાટીદાર સમાજે પણ કુચ કરવા તત્પર થવું જોઈએ. અને પાટીદાર યાત્રિ ચિદ્ધલ, સંસ્કૃતિ અને અન્યદેશોમાં આગળ વધવા પ્રયાસ કરે એવી આશા વ્યક્ત કરી હતી. અંતમાં યુવક સંઘે ત્રણ વર્ષમાં સાધેલી સિદ્ધિ બદલ તેના કાર્યકરોને અભિનંદન આપ્યાં હતાં. ડેવર શ્રીમતી કાન્તાબહેન બી. પટેલના શુભ હતો ધનાગો વહેંચાયા બાદ વહેમાનરમ્મ ગવાઈ કાર્યક્રમ પૂરો થયો હતો. શ્રી પાટીદાર યુવક સંઘની સામાજિક પ્રવૃત્તિ શી?

યુવક સંઘની ઉપર જણાવેલી વિવિધ પ્રવૃત્તિની અમે કદર કરીએ છીએ. એ પ્રવૃત્તિઓમાં વિશેષ પ્રગતિ કરે એમ ઇચ્છીએ છીએ. પરંતુ જ્યારે શાક સંઘ પોતાના નામ સાથે યાત્રિની સંજ્ઞા જોડે ત્યારે એની મુખ્ય ફરજ સામાજિક પ્રવૃત્તિની થઈ રહે છે. સંઘના નામ સાથે ‘પાટીદાર’ શબ્દ જોડાયેલો છે, તો પાટીદારસમાજના અંગન પ્રશ્ન સંબંધી એણે શું કર્યું? ભવિષ્યમાં એ શું કરવા માગે છે? એ ઉપર જ એની સાચી મદદતા રહેલી છે. પ્રમુખરચનાથી શ્રી. બી. કે. પટેલે સામાજિક પ્રશ્ન સંબંધી જે સૂચન કર્યું છે, સમાજમાં ચાલી રહેલા ભેદભાવ અને દુગવાન

અકુળવાન તેમજ નાના નાના વાઙ્મયોનો ત્યાગ, એ પ્રવૃત્તિમાં સંઘનો શો ફાળો છે? સંઘે વિશેષ નહિ તો, સાદાકથી લઈને પત્તે એવા પ્રસંગો પોતાને આંગળે ચોળવા નોંધજો. આશા રાખીએ કે સંઘ પોતાની પ્રવૃત્તિમાં સામાજિક પ્રયત્નોને પણ અગત્યનું સ્થાન આપી પાટીદાર સમાજની સાચી સેવા બજાવશે.

સ્ત્રીમરની ટિકિટનાં કાળાં બજાર અંગે

આફિકાથી એક લાઇ લખે છે: 'હિંદમાંથી અહીં આવતાં એજન્ટોને કાળા બજારના ત્રીજા વર્ગની ટિકિટના ૨૦૦ થી ૪૦૦ રૂપિયા સુધી આપવા પડે છે. અને દરેક સ્ટ્રીમરે જ્યાં રહેતા હોય ત્યાંથી મુંબઈ બોલાવી પછી પાછા કાંટે કે ટિકિટ મળી નહિ ! અને જે કાળા બજારનો વધારે ભાવ આપે તેને ટિકિટ આપી દે છે. આપણા લાઇઓને મુંબઈના નકામા ધક્કા ખાવા પડે, અને આફિકા જવાની ઉતાવળ હોય એટલે કાળા બજારના ભાવ આપવા પડે છે. આવી ફરિયાદ અહીં આવે છે તે બધાની લગભગ છે. આ હાડમારીઓ ઝોંઝી કરવા માટે નીચે પ્રમાણે ઉપાય લેવાય તો જ કંઈક તે ઝોંઝી થાય. મુંબઈમાં પાટીદાર સેવા સમાજ સ્થાપવું નોંધજો. તેની ફરજમાં આફિકા અથવા પરદેશ જતા આવતા દરેક પાટીદાર લાઇને મદદ કરવી. જેમ કે, સ્ટ્રીમર ઉપર લેવા જવું, રોશન ઉપર લેવા જવું, તેમજ તેમને સ્ટ્રીમર તથા રોશન ઉપર પહોંચાડવા. તેમની પરદેશની ટિકિટો માટે બદોબસ્ત કરવો અને અરજીના ક્રમમાં તેને ટિકિટ મળે. મદદન તથા ઉતારાની સગવડ કરવી. આ ખર્ચને પહોંચી વળવા પેસેન્જર દીક અમુક રૂપિયા શી રાખવી. સ્ટ્રીમર કંપની પાસેથી ટિકિટોની એજન્ટની લેવી અને ખૂટે તો ઉચરાણું કરવું. મોખ્યાસા પટેલ સમાજ આ જાતની ફરજ બજાવે છે. સ્ટ્રીમર ઉપર તથા દરેક ગાડી ઉપર માખ્યો મોકલે છે. અને તેથી ઉતારુઓને અગવડ પડતી નથી. સમાજ સ્ટ્રીમરની ટિકિટનું કામ કરતો નથી, કારણકે અહીં ટિકિટોનું દેશના જેવું કાળું બજાર ચલું નથી.'

આ પ્રશ્ન વિચારવાનો વખત પાટી ગયો છે

આ પ્રશ્ન આ અગાઉ થોડા માસ ઉપર આફિકાના એક લાઇએ ઊઠાવ્યો હતો. અને મોગ્યાસામાં લગાવેલ પાટીદાર પરિષદે એ કામ ઉપાડવું નોંધજો તેમ મુચન 'કર્ચું' હતું. પરંતુ એક લાઇએ ટિકિટનાં કાળાં બજાર થવાને કારણે આ મુદ્દો ઊભો કર્યો છે. કાળાં બજાર થયાં છે, થાય છે એ સ્પષ્ટિત છે. પરંતુ બધા હેતુમાં એ બદી જ્યાં છે એટલે એ તો પરિસ્થિતિ સુધરશે

નવાં પ્રકાશનો

ભગવદ્ગીતા-પં. સાતવલેકરદ્વની પુરુષાર્થભોધિની ત્રીકા, મૂળ, અન્યથા, ૧૧-૦

ભાવાર્થ સાથે ત્રણ દળદાર અંથો-૩૬ જા" x ૧૦"

સર્વ વેદાંત-સિદ્ધાંત-સારસંપ્રદાયી શંકરાચાર્યકૃત, સરળ ભાષાંતર સાથે ૧-૪

ત્રિવેદ્યુદ્યામણિ-સરળ ભાષાંતર સાથે ... ૦-૧૨

ઉપનિષદો-(૧૧૨) નીચે પ્રમાણે ત્રણ અથોમાં

(૧) એકાદશ ઉપનિષદ-મૂળ મત્રો સાથે સરળ ભાષાંતર ૨-૮

(૨) બૃહદારણ્યક ઉપનિષદ " ... ૧-૮

(૩) સો ઉપનિષદો-૨૩ ઉપનિષદો મૂળ મત્રો તથા

સરળ ભાષાંતર સાથે અને ઉપનિષદોનું ૭૭ ભાષાંતર સારરૂપે ૪-૦

શ્રીજ્ઞાનસત્ર ગીતા-મૂળ શ્લોકો, પદચ્છેદ. અન્યથાને શબ્દાર્થ સાથે ૧-૪

મહાવાક્ય રત્નાવલિ-મૂળ સાથે સરળ ભાષાંતર ' ... ૦-૧૨

સ્તોત્રસંપ્રદાય (શ્રી શંકરાચાર્ય) ભક્તિ ને વેદાંતનાં સ્તોત્રો ભાષાંતર સાથે ૦-૧૦

વિચારસાગર-(પં. નિશ્વાસાસહ) વેદાંત-અંશ, સરળ ભાષાંતર સાથે ૨-૮

એકાદશ સ્કંધ-મૂળ શ્લોકો સહિત સરળ ગુરુદાતી ભાષાંતર ... ૧-૪

આત્મસાક્ષાત્કારની કસોટી-લે. જાગ્યા નગીનાસિંહ ... ૧-૪

સુધુયોગવશિષ્ઠ-‘ગોગવસિષ્ઠ’ના સારરૂપે વેદાંત અંથ ... ૨-૮

ધર્મપદ-ધર્મનાં પદો-મૂળ, અર્થ તથા (પરિત્ર ભયરક્ષા સ્તોત્રી) ૧-૦

કર્મગાથા-કર્મની શ્રેષ્ઠ ભાવના સચવતો કાવ્યસંપ્રદાય ... ૧-૦

પરિચિત પદસંપ્રદ-૧૨૨ ગદ્યોનાં ૬૯૭ ભગ્વનોનો ઉપયોગી સંપ્રદ ૧-૧૨

મીરાં ને નરસિંહ-(જગિસ દિવસિયા) પસંદ કરેલાં ૧૯૩ પદોનો સંપ્રદ ૦-૧૨

અખાની વાણી-અધરા શબ્દોના અર્થ તથા ઉમાશંકર બાપીના

આમુખ સાથે ... ૩-૦

દીવાને સાગર-‘સાગર’કૃત ગ્રંથ દ્વિતાઓનો સંપ્રદ ... ૪-૮

આર્યભિષેક અથવા હિંદનો વેદરાજ-મુધારાવધારા સાથેની આગતિ ૬-૦

વિવેકાનંદસાર:-સમગ્ર ઉપદેશના સંસ્કૃતપ્રથમ ૨-૦

કલ્યાણમયી-શ્રી ઉપયોગી વાતો, તંબા કેટલાક સ્ત્રી-સંગો ને દલાલો ૧-૦

આલભારત-જાગજી અને સ્ત્રીજી માટે ઉપયોગી સક્ષિપ્ત મહાભારત ૧-૮

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

કેશનંદાઈ પાસે, બદર અમદાવાદ અને કાલ્યાણદેવી રોડ, હાથીગિરડીંગ, મુંબઈ-૨

પાત્રીકા

સ્થાપક સ્વામીશિલાઈ ઇસ્વારભાઈ પટેલ

૨૦૦૩]

માર્ચ-૧૯૭૭

[ચિત્ર

ગળુ વસ્તુમાંથી આનંદ લાભકર્તા થાય છે, અંતે તથા
પરવૃત્તિમાંથી આનંદ. નૃકસાનકર્તા થાય છે. શ્રીગુરુ
અને સંગીતના વિવેકપૂર્ણ અભ્યાસમાંથી મેળવેલા
આનંદ. ગીતની જાણમાંથી વાંચના કરવામાંથી મેળવેલા
આનંદ, અને અનેક લાવક મિત્રોની મૈત્રીમાંથી મેળવેલા
આનંદ --- એ ગળુ લાભકર્તા છે. મયોદા બદાનના
વિજ્ઞાનમાંથી મેળવેલા આનંદ. આજ્ઞામાંથી અને
જટકવામાંથી મેળવેલા આનંદ. અંતે ભોજનમાંથી
મેળવેલા આનંદ --- આ ગળુ નૃકસાનકર્તા છે.

—કેન્દ્રેશ્વરિયસ

વંતી :

ઈશ્વર ચેટલીદર

નેશનલ ઇન્ડિયન

લાઈફ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લી.

માં તમારું ભાવિ સલામત છે.

વિગત તથા એજન્ટ્સી માટે લખો:—

એન. એલ. અમીન, સેક્રેટરી.



મુખ્ય શાખા: નેશનલ ઇન્ડિયન ઇન્સ્યુરન્સ કોર્પોરેશન

સ્થાપના-૧૯૦૬

શ્રદ્ધાચોદ્ર, ટ્રસ્ટ, મુખ્ય નં. ૧

— એજન્ટ્સી આગર પ્રોપ્રિયેટર માટે લખો તથા મળે:—

માધીભાઈ બે. અમીન, રોસવાયર

ઈન્ડિયન

દરેશામ.

કે. ડી. પટેલ, રોસવાયર, મારનીંગ,

ચારગેનાઈઝર ગોલ્ડ એજન્ટ્સીઝ.

રતનચોળા, અમદાવાદ.

એન્ટન: પંપ. વગેરે મશીનરી રાખનારાઓને

સંકટ સમયે સાંકળ જેવવાનું રચણ

શ્રી લક્ષ્મી એન્જિનિયરીંગ વર્ક્સ

આશુદ

[નેશનલ એન્જિનિયરીંગ, ગામડીવાટના વા. પ મે]

આમારે ત્યાં એન્ટનરીયરીંગ વખતસર, સતોપકારક અને
દિશાયત દરે કરી આપવામાં આવે છે. તેમજ એન્ટનને
લગતો બેંચા સામાન-પંપ. પાઈપ વગેરે વ્યાજબી દરે મળશે.

એક વખત આમારી સાથે કામ પાડવાથી

તે અગે આપને પૂરેપૂરી ખાત્રી થશે.

આ માસિક આશુદ અંગતર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં શ્રી. આશાભાઈ ગોસ્વમીભાઈ
પટેલ ઇન્ચાર્જમાં ગાંધીભાઈ પટેલ, આર. જયપુ. ના. ૨૫-૩-૪૭

નવાં પ્રકાશનો

લેગવદ્ગીતા-પં. સાતવસેકરણની પુરુષાર્થબોધિની ટીકા, મૂળ, અન્યથા, ૧૧-૦

ભાવાર્થ સાથે ત્રણ દળદાર ગ્રંથો-૬૬ જા" x ૧૦"

સર્વ વેદાંત-સિદ્ધાંત-સારસંગ્રહ-શ્રી શંકરાચાર્યકૃત, સરળ ભાષાંતર સાથે ૧-૪

વિવેકચૂડામણિ-સરળ ભાષાંતર સાથે ૦-૧૨

ઉપનિષદો-(૧૧૨) નીચે પ્રમાણે ત્રણ ગ્રંથોમાં

(૧) એકાદશ ઉપનિષદ-મૂળ મંત્રો સાથે સરળ ભાષાંતર ૨-૮

(૨) બ્રહ્મદ્વારચૂડ ઉપનિષદ ... ૧-૮

(૩) સો ઉપનિષદો-૨૩ ઉપનિષદો મૂળ મંત્રો તથા

સરળ ભાષાંતર સાથે અને ઉપનિષદોનું ૭૭ ભાષાંતર સારરૂપે ૪-૦

શ્રોજ્ઞાનસત્ર ગીતા-મૂળ શ્લોકો, પદ્મશ્લોક, અન્યથા, ગ્રાન્થાર્થ સાથે ૧-૪

મહાવાક્ય રતનાવલિ-મૂળ સાથે સરળ ભાષાંતર ૦-૧૨

સ્તોત્રસંગ્રહ-(શ્રી શંકરાચાર્ય) લક્ષિત ને વેદાંતનાં સ્તોત્રો ભાષાંતર સાથે ૦-૧૦

વિચારસાગર-(પં નિગલદાસજી) વેદાંત-ગ્રંથ, સરળ ભાષાંતર સાથે ૨-૮

એકાદશ સ્કંધ-મૂળ શ્લોકો સહિત સરળ ગુજરાતી ભાષાંતર ... ૧-૪

આત્મસાક્ષાત્કારની કસોટી-લે. બાબા નગીનાસિંહ ૧-૪

સમુદાયવસિષ્ઠ-'યોગવસિષ્ઠ'ના સારરૂપે વેદાંત ગ્રંથ ... ૨-૮

ધર્મપદ-ધર્મનાં પદો-મૂળ, અર્થ તથા (પંડિત એચરદાસ દોશી) ૧-૦

કર્મગાથા-કર્મની શ્રેષ્ઠ ભાવના સૂચવતો કાવ્યસંગ્રહ... ૧-૦

પરિચિત પદસંગ્રહ-૧૧૨ ભક્તોનાં ૬૯૭ ભજનોનો ઉપયોગી સંગ્રહ ૧-૧૨

મીરાં ને નરસિંહ-(જલિસ દિવેદિયા) પસંદ કરેલાં ૧૯૩ પદોનો સંગ્રહ ૦-૧૨

અખાની વાણી-અપરા શબ્દોના અર્થ તથા ઉમાશંકર જોષીના

આમુખ સાથે ૩-૦

દીવાને સાગર-'સાગર'કૃત સ્ત્રી કવિતાઓનો સંગ્રહ ... ૪-૮

આર્યભિષેક અથવા હિંદનો વૈદ્યરાજ-સુધારાવધારા સાથેની આવૃત્તિ ૬-૦

વિવેકાનંદસાર:-સમગ્ર ઉપદેશોના સારરૂપગ્રંથ ૨-૦

કલ્યાણમયી-સ્ત્રી ઉપયોગી વાર્તા, તથા કેટલાક સ્ત્રી-રોગો ને દલાલો ૧-૦

ગાંધીભારત-આગેશ અને સ્ત્રીઓ ગાંધી ઉપયોગી સંક્ષિપ્ત મહાભારત ૧-૮

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

સેશન ડ્રોઈ પાસે, ભદ્ર, અમદાવાદ અને કાલ્યાણદેવી રોડ, લાથી બિરડાંગ, મુંબઈ-૨

શ્રુતિણી વિના ઘર ન શોભે : શણગાર વિના શ્રુતિણી ન શોભે
 જ્ઞાન વિના શણગાર ન શોભે : સંસ્કાર વિના જ્ઞાન ન શોભે
 શ્રીઓ અને કન્યાઓમાં સંસ્કાર પૂરતું શ્રીઓનું માસિક

શ્રી જીવન

- ✽ ગૃહરાતના મહાદેવીના લેખકાનાં કાવ્યો, ગદ્યા, વાર્તાઓ, નિબંધ અને આખ્યાનો આ માસિકમાં નિયમિત આવે છે.
- ✽ લક્ષ્મીજીવન અને સંસ્કાર પૂરે તેવા લેખો, કવિતાનાં પત્રો, વ્યવસ્થાઓ અને લક્ષ્મીજીવો.
- ✽ પોશાક અને મૃગા પસંદ કરવાની અને પહેરવાની રીતો, ચાંદસો, ચુડી અને 'કાશી' વિવિધ મુશ્કેલીઓ.
- ✽ ગ્રોહની વાર્તાઓ, ગાંધીજીનાં શાકભાજી ગાવાવાની રીત, આળોશ માટે 'પ્રાચીન' વસ્તુ અને શ્રીઓના રોગો.
- ✽ દુષ્ટ ઉદ્યોગ, બરન મુશ્કેલી ને મોનીના પરન-તોરણ, જગત ખરીદી જેવા કે જતા ઉપયોગી વિષયો.
- ✽ અંગકસરત ને વ્યાયામની રીતો, પ્રવાસ અને શ્રીઓ માટે ઘડના નવા કાપડાની અમર અને માળાપના પ્રશ્નો.
- ✽ શ્રીઓને લગતા સાચા કિસ્સાઓ, કાપડાની દૃષ્ટિએ શ્રીઓને ગાના અન્યાયના કેસો ને મજબૂતા પ્રશ્નોના જવાબો, શ્રીમમાચાર અને પુસ્તક પરિચય.

વિવિધ સામગ્રી સાથે શ્રીઓ માટે પ્રગટ થતું દર્શકાર માસિક
 કાર્તિકથી નવું વર્ષ શરૂ થતું છે.

વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૬) પરદેશ માટે રૂ. ૭-૧૨-૦


શ્રી-જીવન કાર્યાલય, અવેરીવાડ, અમદાવાદ

વિધાનગરમાં પ્લોટ જોઈએ છે?

- * ચારુતર વિધાનમંડળ આણંદ, કુરમસદ અને ગાકરેલન સીમમાં વસતલ વિધાનગર બાંધે છે, જો હવે સૌ જાણે છે.
- * આ વસતલ વિધાનગરમાં ઉચ્ચ કેળવણીની કોમેલે માટેનાં મકાનો તૈયાર થાય છે. આર્ટ્સ અને સાયન્સ કોમેલે આવતા જુનમાં શરૂ પાડે થશે.
- * આ રથજે સંસ્કૃતી. ટપાનાં મકાનોવાળું ૧૦૦૦-૧૫૦૦ પ્લોટનું નગર તૈયાર થવાનું છે. ૫૦૦ ચો. વારના પ્લોટની કિંમત રૂ. છે. પ્લોટ ખરીદનારને આર્ટ્સની જગ્યા એકાદની મળવાની છે. તેમાંથી રહેતો કે એવી કાંઈ જગ્યા કપાવાની નથી.
- * પ્લોટ ગ્રામનારે ચારુતર મંડળને રૂ. ૩૦૦ જેટ માટે અને રૂ. ૨૦૦ રહેતા ખર્ચના મળી કુલ રૂપિયા ૫૦૦ જુલ આપવાના રહેશે.

મનોરભાઈ જીજ્ઞાસુ પટેલ,

ઠે. ચ. પ્ર. આર્થિકમાજ, આણંદ




શક્તિ માટે અર્થથી એક

અમૃતગુરૂકા

રજીસ્ટર્ડ ટેકમાર્ક

જુનરા નં. ૩૦૨



વીર્યવીકારનાં તમામ દર્દો જડંમુળમાંથી દુર કરી જલન તાકાતથી ભરપુર અને પ્રકૃષ્ઠ થાય છે, નીરતેજ અહેગને કાન્તીવાન અને આનંદી બનાવે છે. મગજની કમજોરી, જલનનો દુઃખાવો, માંદગી પછીની નબળાઈ, અરૂચિ, અપચો, દંત્યાદિ અનેક પ્રકારની નબળાઈઓ દૂર કરી નસોની શિથિલતા મટાડે છે. દરેક રૂપમાં એક સરખો ગુણ આપે છે. સ્ત્રીઓ માટે પણ ઉપયોગી છે. કિંમત ૩૨ ટીકડીઓની ૧ ટપુચના રૂ. ૨) ટ. ૫૫. જીલ્ડું.

—દરેક જાણીતા દવા વેચનારને ત્યાંથી અથવા શહેરોમાં મળી શકે—

જે. એન. શેઠના

જીવનધારા એડીસ
નડીઆદ. [ગુજરાત]

રેડાશીર-કચ્છનલાલ વાડીલાલની કુંડ, મંગલદાસ રોડ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ-સુબધ-૨



સરસ્વતી પાપડ અને મસાલા

ભાવતાં બોગનથી લગ્નનો દહાવો લેવા માટે સારી વસ્તુ નથી મળતી એ તો 'કેવળ કંઠસુત્ર' ગદ્યાનું છે.

પહેલું: તો ગળણું 'કે' આ તો શરદ પૂર્ણિમાનો

ચંદ્રમા ઉતરી આવ્યો, પણ પછી જાગર પડી 'કે' આ તો છે આણંદના સ્ત્રી પી. પંડ્યાની કિમતી જતાવડના સ્વચ્છ અને સ્વાદિષ્ટ સરસ્વતી પાપડ.

વધારામાં
મળે છે
કંઈજ નહીં

}

દાળના ધમધમાટ→
સાડના ધમધમાટ→
અદાના નનનનાટ→

મસાલા

છુટક તથા જવાળાંધ પાપડ અને મસાલા વેચનાર
શ્રી સરસ્વતી પ્રોવીઝન એન્ટ જનરલ સ્ટોર્સ
જુના રામછ માંદિર પાસે, આણંદ



બહેનો, પ્રદર, લોહીવા, અનિયમિત અરકાવ, અરકાવ વળતે પેટ કે પેટમાં થતી પીડા, પેશાબમાં બગતરા કે દગતર, ગર્ભ ન ચડેવો, ગર્ભ રહીતે થતી જવો-કુસુવાવડ, સગર્ભા અવરધામાં અત્ર ઉપર અભાવ, ઉંડી, ઉમકા, છાતીમાં દાહ, અમુંઝા, કોઈ રતવા, પ્રસવ સમયે પીડાવું, ગુલાવડની નળગાક, ગુલાગેગ, કાચબની અછત, ઉંઘ ન આવવી, હીરેટીરીઆ વિગેરે માટે ભોગેથી વાપરે. બીજી નિદેશ બનાવેથી સાવધાન રહેજો.

જ્યાં દવાવાળા વેચે છે

જોગલો:-કંચનલાલ વાડીલાલની કું. મંગળદાસ દાદ, મુંબઈ ર.

પાટીદાર

પાટીદારસમાજના વિવિધ પ્રશ્નોની અર્થા સલાવતું માસિકપત્ર

વાર્ષિક લવાજમ : દેસમાં રૂ. ૩, પરદેસમાં શિલિંગ ૬
કાર્યાલય — 'પાટીદાર' મંદિર, આણંદ

ચેત્ર
સં. ૨૦૦૩

• માર્ચ-૧૯૭૭

[વર્ષ • ૨૪
અંક • ૬]

મારા ભાવિ પ્રયોગો

શ્રી. ભાઈલાલભાઈ ઘાભાઈ પટેલ

આજથી પાંચ હજાર વર્ષો પૂર્વે સિંધમાં મોહનજો ઉદેશમાં સંપૂર્ણ ગટરો બનાવેલી હતી. બીજી જગ્યાઓએ પણ હશે, પણ મોહનજો ઉદેશના ખોદામમાં બધી ગટરો એની અસલ રીતિમાં નીકળી આવી છે. આખી પૃથ્વીમાં હિન્દુસ્તાનમાં જ પ્રથમ સ્વચ્છતા માટે આવાં સફળ કામો થયાં છે, તે વખતે સીમેન્ટ નહોતો, લોહું નહોતું, બધું બોધકામ ગટરો, મેનહોલ વગેરે ઈંટયુંનાથી જ થયું છે. મોહનજો ઉદેશનું ક્ષેત્રફળ અત્યારના સામાન્ય ગામડાના જેટલું જ છે. એટલે અત્યારનાં સાધનોથી નાનામાં નાના ગામને ગટરો આવવા મારા પ્રયોગો છે. હું માનું છું કે હું દસ ધરના ગામડાથી માંડીને દરેક ગામને જરૂરિયાત પ્રમાણે સ્વચ્છતાની સગવડ આપી શકીશ. અને તે પણ દરેકના ખિસ્સાને પોપાય તેવી રીતે.

પાણીના નળ અંગ્રેજ સરકારનું ગ્રન્ટ થતા પહેલાં હિન્દુસ્તાનમાં હતા. ઔરંગઝાદમાં અઢીસો વર્ષ પહેલાં બનાવેલું વોટર વર્ક્સ હજી પણ કામ આપી રહ્યું છે. જરાનપુરનું વોટર વર્ક્સ આજરે ત્રણસો વર્ષ પહેલાંનું એક જોગિનપરીજ કામતો નમૂનો છે. વિંચુર જે બે હજારની વસ્તીનું નાનું ગામ છે ત્યાં બસો વર્ષનું જૂનું વોટર વર્ક્સ છે, જે હજી ચાલુ છે. અમદાવાદમાં કેલીકા અને સારાનગરની વચ્ચે જૂના વોટર વર્ક્સનાં ખંડેરો છે. ઉપરના ત્રણજા એટલા માટે આપ્યા છે કે જૂના વખતમાં બધારે અત્યારનાં સાધનો નહોતાં ત્યારે પણ માત્ર ઈંટ-યુંનાથી વોટર વર્ક્સ અથ

સક્યાં દતાં. એટલે આત્યારના વિસ્તારના જમાનામાં તે આ કામ અતિ સહેલું અને સરલું થઈ શકે એમ છે.

ગાંધીજીમાં પોટર વડેને માટે જીમ્ન મહત્વનાં કારણો છે. સ્વચ્છ પાણી માટે આપણા પૂર્વજોએ વિચારપૂર્વક યોજનાઓ ધરી અમલમાં મૂકી હતી. ગૂંજરાતના જે ભાગોમાં રેનાળ અગર ગોરાકુ જમીન છે ત્યાં નીચે પ્રમાણે વ્યવસ્થા હતી.

દરેક ગામે જંકરિયાત પ્રમાણે એક અથવા વધારે તળાવો ભાગોળ અગર ભાગોળો ઉપર દતાં. આ તળાવ અગર તળાવોની જાગૃતમાં એકએક નાનું તળાવ હતું. જેને ઘોયું કહેતા હતા. આ ઘોયું એટલે એટલીજ ટેન્ક. મીમનું નથા ગામનું વરસાદનું પાણી પ્રથમ આ ઘોયામાં આવતું. ઘોયામાં પાણી આવતાંજ તેની મિતિ મંદ થઈ જાય. તેથી પાણી સાથે જે કચરા આવ્યો હોય તે એમાં ઝાંકેલા થાય અને નીતરેલું પાણી એક કાંસ વાટે મુખ્ય તળાવમાં જાય. આના જે કાંસ—એક, તળાવમાં કચરા ન જાય તેથી તળાવ પૂરાંજ જતાનો દર નહિ. જીમ્ને, મુખ્ય તળાવમાં સડે એવો પદાર્થ ન જાય. આને લીધે આ મુખ્ય તળાવ ઉપરજ ગામના પાણી પીવાના ફવા અંધાતા દતા.

અમદાવાદનું કાંકરિયા અવાચારસો વરસ જૂનું તળાવ છે. એમાં પાણી આવતાં પહેલાં જે ઘોયામાં થઈ તે આવતું હતું. આ ઘોયાં કાંકરિયા અને રેખે લાઈનની વચમાં છે. જેનાં નામ સુદકર અને દેડકી છે. આ ઘોયાંની પદ્ધતિથી કાંકરિયામાં વરસાદનું પાણી જકારથી આવે છે. એટલે તેથી એમાં કાચગવા માટી પણ જકારથી જણાઈ આવી નથી. મેં સન ૧૯૪૩માં એનું જયું પાણી પણ ગોડવી ખાલી થયું હતું, અને એનું અસલ તાલુ તપાસ્યું હતું. ઘોયામાં દર સાલ કચરા નીચે જેસતો. પાંદડાં વગેરે તેમાં સડતાં પરંતુ ક્વાઓથી ઘોયાં દર દોષાને લીધે ફવાના પાણી ઉપર એની અસર થતી નહિ. પાંપ મદિના સુધીમાં આ ઘોયાં ચૂકાઈ જતાં એટલે એમાં જામેલો કાંચ દોષી પછાંથી ખેડેલો ખેડી લેતા અને ખેતરમાં ખાતર તરીકે વાપરતા. એટલે ઘોયાં પૂરાંજ બધા વગર અસલ રિયલિટમાં રહેતાં. આ વ્યવસ્થા અગ્રેજી અમલ આવતા સુધી ચાલુ રહી હતી. તે પછી દરેક ગામની સુરેવે થઈ. માલિયાની જમીન માલિકોના નામે ચડી, ગામની સાર્વજનિક જમીન સરકારની ગણાઈ. એટલે ઘોયાં પણ સરકારી રયાં. ઘોયાં જોડતાં કનડગતો થવા માંડી. આખરે જોડવાનું કામ ધીમે ધીમે બંધ થયું. પરિણામે, આજે બધે દેશલે

ધોવાં કુદરતી રીતે પૂરાઈ ગયાં. એટલે દાલના વરસાદનું પાણી તળાવોમાં સીધું આવે છે. અને તેથી તળાવો પૂરાતાં જાય છે. ઘણાં ગામોમાં તો એટલાં બધાં પૂરાઈ ગયાં છે કે સરકાર આમોદ્ધાર ફંડમાંથી તેને ફરી ખોદાવવા પૈસા ખર્ચે છે.

આનું ભયંકર પરિણામ આંત્ર્યું છે. સડે ગોળી બંધી વસ્તુઓ સીધી તળાવમાં આવે છે તળાવને કિડિ ફૂલો હોય છે. જેથી આ સડો ફૂવામાં આવે છે. અપારથી ભાદરવા સુધીમાં એ ફૂવાનું પાણી પીએ તો પાણી પીધા પછી વાસ આવે છે. આ વાસ સડામાંથી પેદા થયેલ ગેસની છે. આ સડામાંથી ઉત્પન્ન થતો ગેસ માણસની તાકાતને તોડી નાખે છે. અને એકાદ મચ્છર કરડતાં મેલેરિયાનો ભોગ બને છે.

ગામે ગામ વોટર વર્ક્સ કરવામાં મુખ્ય ઉદ્દેશ આ રોગોને દૂર કરવાનો છે. પાણીના નળ અને ગટરો, એ બેઝિનું બેગું ખર્ચ ગામની વસ્તીના માણસ દીકે રૂપિયા પાંચીસ આવશે તેવી ગણતરી છે. જેટલી રકમ જોઈએ તેટલી રકમના કંટકાના આગળના શેર સમગ્ર ગામ બેગું રાઈ લે. અને તેની ફાળવણી શક્તિ પ્રણાલે કરી લે.

વોટર વર્ક્સનું ઓનિલન આઠ દસ કલાક ચોતાનું કામ કરે. બાકીના વખતમાં ખેતીમાં પાણી આપે. ગટરનું પાણી પણ ખેતીમાં જાય.

ઉપરનાં ત્રણે કામ, પાણીના નળ, ગટર અને ખેતીમાં પાણી, બે સસ્તી વિનળી મળે તો આથી ય સસ્તામાં થાય. સરકાર ઓડ સીસ્ટમથી વિનળી આપવાની ગોઠવણ કરે છે. જોના લાલ સારી રીતે લેઈ શકાશે. દસથી બાર ગામના એકમમાં એક સગરેશન થશે. એટલે બધે કરન્ટ લેઈ શકાશે. ત્યાં ફૂવા ન હોય ત્યાં બોરીંગથી ટયુબ વેલ કરી શકાશે. આથી ખેતી માટે અપાતા પાણીનો દર અત્યારે કલાકના ત્રણ ચાર રૂપિયા છે, તે આ યોજનાથી દોઢ સુધી ઉતારી શકાશે. અને છેવટ તે એક રૂપિયા સુધી જશે.

ઓડ સીસ્ટમ પ્રમાણે વિનળી ગામડે ગામડે આવે એટલે દળવાની ધંડીઓને ગીઅરીંગ ગોઠવી આપવું સુગમ પડશે. નાની હલેકટ્ટીકે મોટર મૂકી એની ગતિ હાથે દળવાની ધંડીની ગતિ જેટલી જ રાખવાથી લોટ ગરમ નહિ થાય. વળી હાથે દળવું હોય તેને પણ હલકી ફૂલ જેવી ગીઅરીંગ ધંડી આપી શકાય. વળી ત્યાં લેકોની ઘેર ઘેર ધંડી મૂકવાની કચ્છ ન હોય ત્યાં સહકારી ધંડી મૂકાય. જેથી અત્યારે થતી લૂંટ અટકે, અનાજ ખદલાવું અટકે, હડ જેવી જોઈએ તેવી ગોઠવી શકાય.

જ્ઞાતિમાં શ્રેણીઓ

શ્રી. ડાહ્યાભાઈ મનોરભાઈ પટેલ

જ્ઞાતિ એટલે રાટીભેટી વ્યવહારની મર્યાદા. આધુનિક હવે તેમજ વ્યવહાર અને સંપર્કનાં બહુવિધ સાધનોએ રાટી વ્યવહારની મર્યાદાને હિમ્મતિન દૂરી મૂકી છે. એની અગર ભેટી વ્યવહાર ઉપર પણ થતી જાય છે. આથી જિજ્ઞાસામાં જ્ઞાતિની અંદર જ ને અનેક શ્રેણીઓ ભેવામાં આવે છે તેના ઉપર વિચાર કરવાની ખાસ જરૂર છે.

જ્ઞાતિની અંદર શ્રેણીઓ એટલે કુળના દરજ્જાન. હિન્દુઓની કેટલીક જ્ઞાતિઓમાં દરજ્જાન છે. સાંકડી પેટાજ્ઞાતિઓ પડી જવા છતાં તેમાં પણ બધા એક સરખા નથી. ક્ષાત્રજાતિ કે વાણિયા જ્ઞાતિને પોતાના એકમ જેવું નથી. તેઓ અનેક પેટા જ્ઞાતિઓમાં સ્વતંત્ર નામથી નોખા પડી ગયા છે. આ પેટા જ્ઞાતિઓમાં પણ ક્યાંક ક્યાંક દરજ્જાન ભેવામાં આવે છે. પણ થોડો અપવાદ બાદ કરતાં એમાં પાટીદારો જેટલી વિષમ પરિસ્થિતિ હોતી થવા પામી નથી.

પાટીદારોમાં પેટાજ્ઞાતિઓ નથી પણ એથી કંઈક બુદ્ધ છે. એમાં ભેટી વ્યવહારની સમાજવ્યાતક દીવાલો છે. જન્મથી જ્ઞાતિ તરીકે બધાજ પાટીદાર ગણાય છતાં એમાં આમ આમ વચ્ચે, કુટુંબ કુટુંબ વચ્ચે, અકિત અકિત વચ્ચે અસમાનતા છે. દરજ્જાથી નીચે દષ્ટિ દેંદ્રતાં જીવંતોના ગિથ્યા ગર્વ છે અને દરજ્જાથી ઊંચે દષ્ટિ દેંદ્રતાં નાનમની ફીણતા છે. નવાં પરિવર્તન-શીલ જોએ એમાં ભારે સંઘર્ષો મચાવ્યાં છે.

પાટીદારોમાં રાટી વ્યવહાર માટે કોઈ મર્યાદા નથી. કન્યા લેવા માટે પણ કોઈ મર્યાદા નથી. મર્યાદાઓ છે કન્યાઓ આપવામાં એમાં કુળની શ્રેણીઓની પરંપરા છે. એમાં સૌથી નીચે છે કહેવાતાં કણ્ણી કુટુંબો અને મીથી ગોત્રે છે વસો અને નડિયાદનાં કેટલાંક કુટુંબો અથવા જીંજામનાં કેટલાંક કુટુંબો. આ બે સીમાઓ વચ્ચે અનેક શ્રેણીઓ છે. કન્યા આપવા માટે સરખી કે ઉપરની શ્રેણીમાં જવું એવું એક ચોક્કસ ધોરણ અથવા રૂઢિ છે. એ રૂઢિ ચૂકનાર પોતાની શ્રેણીથી કેટલીક શ્રેણીઓ નીચે ઉતરી પડે છે-જગડી પડે છે!

આ શ્રેણીઓને ધનારાં રૂઢિ થઈ ગયેલાં ચોક્કસ ધોરણો અને સરતો છે. સમજીને તેનો અભ્યાસ કરવા જેવો છે.

(૧) કુળની આત પેદીમાં ક્યાં સારું, શ્રેણીમાં ને નાતરું ન થયું હોયું જોઈએ.

(૨) કુળની કન્યાઓના અવધાર સરખી અથવા ઉપરની શ્રેણીઓમાં રવા જોઈએ. લગ્ન ખર્ચ જોટલા કે કપડાં, દાગીના, સાતિબોજન, દાપાં વગેરે પોતાની શ્રેણીમાં સારી રીતે શોભી જોઈ જોટલાં થતાં જોઈએ.

(૩) કન્યા લેવામાં નીચેની શ્રેણી હોય તો સારી પરદા અને સરખેરો હોય તો આગાં કપડાં દાગીના મળ્યાં જોઈએ.

(૪) કુળમાં હિંમર લાયક પુત્રો કુંવારા ન રહી જાય, વિધુરો ફરીથી લગ્ન કરવા શક્તિમાન હોય અને ગમે તે અવસ્થામાં ગમે તે જાદાને કન્યા મળવી શક્ય હોય.

(૫) ઘરની બહારનાં કાઠપણ કામ સ્ત્રીઓ દિવસે ન કરે. નોકર કે મશીનથી કરાવી લે. અથવા અજરાળું રવા પહેલાં જ આટોપી લે. (આગાં પાણી ભરવું, કપડાં યોવાં, વારીદું કાઢવું વગેરે કામોનો સમાવેશ થાય છે.)

(૬) સ્ત્રીઓ કાઠપણ સંલેગોમાં ખેતીકામ માટે કે દેખરેખ માટે પણ ખેતરમાં ન જાય જોટલાં જ નહિ પણ રોરને પાણી પાવા માટેય તળાવ ઉપર ન જાય.

આ ધોરણો અમલમાં આવે પેસો હોય તો ઠીક; બાકી કુળની ગણતરીમાં લક્ષ્મીનું નિરાળું રથાન આ કુલીનોમાં ગણાવું નથી.

આ રૂઢ થયેલાં ધોરણો આચરવામાં જેટલી ઉણપ તેટલી કુલીનતામાં પણ ઉણપ; અને એ પ્રમાણે ઘટતી શ્રેણીમાં રથાન.

આ ધોરણોમાં પ્રેતબોજનનાં ખર્ચ કરવાની શક્તિનો સમાવેશ નથી કર્યો. એ ધોરણ દબે ઘસાઈ જવા લાગ્યું છે. જો કે હજી તે નાબૂદ નથી થયું, છતાં તે ધોરણની ગણતરીમાં રથું નથી.

અમુક શ્રેણીમાં હોયું એ પુરુષાર્થ લગ્ન નથી. એ તો જન્મથી નિયત છે.

ઉપર કહેલાં ધોરણોમાં સૌથી મોટું અને ખાસ આચરવા જેવું ધોરણ તે વિધવાવિવાહ. કુટુંબની કાઠ વિધવા એ માર્ગે ચલી જાય, કુટુંબનો કાઠ કન્યા ન મેળવી શકે તો અથવા સુધારવાદી યુવક કે વિધુર વિધવાવિવાહ કરે તો તે કુટુંબ માટે મહાન આપત્તિય ગણાય; કારણ કે તેથી કુટુંબ કંઈ નીચડી શ્રેણીમાં અથવા જોડી ખાધમાં ગળડી પડે છે! ખાન ધોરણો ન અચવાય તો એક એ શ્રેણીનો જ ફરક પડે છે. ગમે તેવો સુધારક પણ અમલી કાર્ય કરવાનો અવસર આવતાં પાછો પડી જાય એવાં કુટુંબ માટે એનાં સામાજિક પરિણામો છે.

કહેવાય છે કે દડવા અને લેઉઆ પાટીદાર આ પ્રેમમાંથી જ બુદ્ધિ પડ્યા હતા. પરંતુ જ્યાં એક હતા, તે વખતે અમદાવાદના પાટીદારોને કન્યા આપવી એ ગર્વની ચાત મળતી હતી. આજે દડવા પાટીદારોમાં વિધવાવિવાદ વિવાદ જેટલો આમાન્ય છે. દડવા સાતિને ગોંધી શી દર્શન થઈ છે ! ગોંધી કીલડું લેઉઆ અને ગીચ કહેવાતી ઉગળીઆત ક્રમોમાં પળાતા વૈધવ્ય (જે એકંદરે જગાદક દે વૈધવ્ય છે) થી ઉભી રાખેલી દુર્દશાનો અને જાણતાનો મિતાર એક વખત લેખે અને પુસ્તકોમાં પ્રસિદ્ધ ગદ્ય ચુકોર છે.

વિધવાવિવાદનો નિષેધ સાચામાં નહિ જેવો છે, અને તે જુદા જાણપી તેમાં ધુસારી દીધેલો મનાય છે. પંડિતોમાં ખૂબ મતભેદ છે, પણ આ પ્રશ્નમાં જુલમના ગંધી માર્ગદર્શક કે નથી અનુકરણીય દારણ કે એમાં સ્ત્રીઓને સમાન નહિ તો પછી મનુષ્ય તરીકેના પણ દરેક ન હતા, આ પ્રશ્ન વર્તમાન સંજોગોમાં સમજાવનાં શ્રેય અને હાનિનો દર્શાવે વિચારવાનો છે. બાળસંજન જથ્થે થયાં છે, થતાં ગયું છે અને એમ બાળવિધવાનો પ્રેમ પણ નાબૂદ થતો જાય છે. એટલે કે સ્ત્રી વિધવા થતાં પોતાનું શ્રેય સુમને એવડી હોય છે. વળી હાલ મિલનની જેમ એમાં પણ વડીલો સહાદાર પાને જેમ વૈધવ્ય કે વિવાદ એ પુરુષ માટે મરજિયાત વિષય છે તેમ વૈધવ્ય કે વિવાદ સ્ત્રી સ્ત્રીના મરજિયાત વિષય મનુષ્યનાં છે. જે દેશદાનમાં તે નબી શકું હતું તે દેશદાન હવે રજા નથી. કુચ્છનનાં ધોરણ, રાંડુભીરણી કપાટાજથ્થે જલ્લાવા લાગ્યાં છે. વળી આ પ્રેમ કેવળ કહેવાતી ઉગળીઆત શ્રેણીઓનો છે અને એમાં તે કન્યા જાણણી પણ ખૂબ વધવા લાગી છે. જગાદકાં વૈધવ્યમાં નૈનિક દર્શનને પણ ખારાવાર હાનિ છે.

આ મર્દ કુખપ્રતિહાના દુર્ગના લોખંડી દ્વાર મમા મુખ્ય ધોરણની વાત. જે સોનો જ આમ નિર્બુધ જાંબીએ તે ગીતનાં ધોરણના આગેઆપ ભુક્ષા ભેડી જાય છે.

સાદું શ્રેણીમાં એ તો સમજાવનાં અસમાન અવસ્થાને લીધે એટલે કે વાંદા-ગોની વધી પડતી સંખ્યાને કારણે આવી પડતી ભાગ્યદ રિયતિ છે. મનુષ્ય તરીકેની, લાપક સાતિજન તરીકેની સમાન તંદ્રા મળતી હોય તો તે આગે-આપ જથ્થે થાય. કુળનાં ધોરણમાં આનો સમાવેશ એટલા માટે થયો છે કે કન્યા મળતી એ ધોરણ અને ન મળતી એ લીખાત મેમ મનાવું આપ્યું છે.

આથી કન્યા ન મળી શકતી હોય તે ગંધા કુળહીણો ચણાય છે. આ સ્થિતિમાં કન્યાના અંદે કન્યાના ભાઈ માટે કન્યા લાવવાની યોજના એવો નિરુપાયે કરે ઉઘાડું ગાખવા માટેનો ઇંદ્રો ઉપાય છે. એમ ન કરે તો ગંધા ભાઈઓ કુંવારાંવ એસા રાધ મરે અને વંશ નિર્વંશ થાય. કુલીનતાનાં નવાં ધોરણોમાં આ પ્રેમ જ લેવો સતો નથી.

ઉપર ગણાવેલાં ધોરણોમાંનું 'ગોલું' ધોરણ સાચવવું આજે અતિશય મુશ્કેલ ગતી રહ્યું છે. કન્યા આજવાની મર્યાદા અને તે આપતાં અમર્યાદ ખર્ચ.

ગીઝ ધોરણને ઉદ્ધટાળીએ એટલે 'ગોલું' ધોરણ થાય છે. ગીઝમાં કન્યા-પિતાની મુંઝવણ, આગખામણો અને મંથિ પડતો કન્યાનો ઉછેર. અને વારસામાં મળતાં કર્મ જો મુખ્ય છે. ગીઝમાં પોતાને પણ કન્યા પરણાવવાની છે એ ધ્યાનમાં રાખી પુત્રના જન્મમાં જોડેલો કમ કાદી લેવાય તેરલો કાદી લેવાની પ્રતિ હોય છે. ઉતરતી ગ્રંથીમાંથી પરકશુ મેળવવાની લોચનતા હોય છે. મરખેવટે કરેલા વહેવારમાં પણ કપડાં, વાસ્ત્ર, દામીના અને દાપાં મેળવવા અનેક મુક્તિઓ અજમાવાય છે.

ગાંધ્ય ધોરણ પહેલાં આર ધોરણના દિસાએ લોકો જોને કુલીન અણે છે નેમને મળતો લક છે અદ્ય વિશિષ્ટ લાભ છે. પુત્ર લાયક ન હોય, જોડવાળો દેવાય, વિધુરામર્યા કે પ્રદાવર્યા હોય અથવા ગમે તે કારણે એક ઉપર ગીછ લાવતી હોય ત્યારે આ કુલીનતાનો પાત્ર ખપમાં આવે છે.

જહું ધોરણ આ પાંચે ધોરણો સાચવનાર કુલીનોના કંધા ખ્યાલનું પરિણામ છે. માટાધના આ વિચિત્ર ખ્યાલથી અને શ્રમની નરી અવગણનાથી કરેવાતી ઉપલા વર્ગની સ્ત્રીઓ શરીરે છેક જ કંતાઈ નાય છે અને રોગ રોગ્યરોગ વધતા નાય છે. ઉપરાંત મર્યાદના નવા વિચિત્ર ખ્યાલોથી નોકર ચાકરો એ સમૃદ્ધિ અને કુલીનતાની નિશાની ગણાય છે. ઘરનાં કામકાજ ન કરવાં પડે એમાં શુભ મનાય છે. પેદી દર પેદી આમ ચાલતાં કુદરતનો નિયમ છે કે તાકાત ઘટે અને રોગ થયે. આ છે ગર્વથી ટકતી રખાતી કુલીનતાનું મુખ !

ેસક, અનિવાર્ય ન હોય તો સ્ત્રીઓએ ખેતરમાં જવાની કે પુરુષોના ગીઝ કીન કામોમાં પડવાની જરૂર નથી. શ્રમનાં ગીઝ એટલાં બધા કાર્યો છે કે તેણે પુરુષોના બાલકોમાં પડવાની કાંઈ જરૂર નથી. ધરકામ અને ગૃહઉછોગો એ બાળકોની સંભાળ લેવાતાં સાથે થઈ શકે તેવાં કાર્યો છે. જરૂર પડે તો દોરને તળાવ પર પાણી પાવા લેઈ જવામાં ત્યારે કીણપત નહિ ગણાય.

કહેવાની કુલીનનાનાં આ અર્થાં ધારણો સર્વથા ત્યાગ્ય છે. આને ઝોને સંઘરીને, સ્વચ્છતાને લગ્નક્ષેત્રમાં ઈશ્વરકૃપ દક્ષો રહેતાક ધરાવે છે. પણ તેમાં તેમની અને સમગ્ર જાતિની અવોગર્ભિ શરૂ રહેલી છે. માનવતાની વાત જ્યાં દૃષ્ટિએ તો પણ સમગ્ર સમાજ રચના અથવા સમાનતા અને સ્વતંત્રતાના આ જમાનામાં આ ધોરણો ધૃણપાત્ર લાગે છે. ઝોનાં પરિણામોનો વિચાર કરતાં એ ધૃણ દમર મણી વધી જાય છે. ઝોનાં ધાતક પરિણામોથી વ્યક્તિગત રીતે અનેક જાણી ગયા છે પણ સમુદાયને અલાવ ઝોનો નાશ નહીં આવતો નથી.

આનો છંદલ કેળવ સુધારાવાદી મંડલો સ્થાપવાથી કે દંડાનો પસાર કરવાથી શાય તેમ નથી. વ્યસ્તવમાં સમાજની કુળકુળ માપવાની વૃત્તિ ગદલાય તો જ ઝોમાં ફેરફારો શક્ય બને. આ વૃત્તિ પરિવર્તન માટે વ્યક્તિઓ અને મંડલો પ્રયત્નો જરૂર કરી શકે.

આ વૃત્તિ પરિવર્તન એટલે કે કુળ કે વ્યક્તિને માપવાનાં આગળ કહેલાં જૂનાં ધોરણોનો સદંતર ત્યાગ અને જન્મ પ્રમાણે નહિ પણ વ્યક્તિની અંતર દામકાતનો સ્વીકાર.

આખરી જાતિનો ધંધો હવે ઝોડો ખેતીનો રહ્યો નથી. બીજી જાતિ-ઝોને પણ આજ વાત લાગુ પડે છે. વસવાટ વતનમાં આવી રહ્યો નથી, જૂની રહેઠીકરણી અને પહેરવેશ લુપ્ત થતાં જાય છે. પંચ સુએ આપેલાં નવાં ધોરણો જાણે અનુષ્ઠે છવનમાં સ્થાન લેતાં જાય છે. ઝોય વખતે એ જૂનાં ધોરણો અને તેને પરિણામે ઊભી થતી અચંખ્ય શ્રેણીઓ કેમ દટા શકશે ! ક્યાં મુઠી દટા શકશે !

— ૨ —

વિના-આઠા-લવાજમ ફંડમાં મદદ

ઝોડાનાં અને લાલ ટાંસા રહેતાં શ્રીમતી હીરાગદેન નાથાભાઈ પટેલ તરફથી તેમની સમગ્ર પુત્રી પુખ્તગદેનના અવસ્થાન નિમિત્તે શિ. ૫૧ હોદ્દનલીધારી શ્રી ગોરધનાભાઈ ન. પટેલના શિ. ૧૪, લીલીગદેનથી શ્રી. અંગાલાલ દિગ્ગેરભાઈ પટેલના શિ. ૧૪, કરમસદના અને મુળે-રે રહેતા શ્રી. જાલાઈ વાચણભાઈ પટેલ તરફથી શિ. ૪, કરમસદના અને કંઠાલા રહેતા ગોરધનાભાઈ અંગાલાલ પટેલના શિ. ૩, સેનકુવાના અને કંઠાલા રહેતા શ્રી. ત્રિમુખનાસ જોડાભાઈ પટેલના શિ. ૩, મોખ્યાસાથી—શ્રી. મોખ્યાભાઈ કે. અમીન તરફથી શિ. ૬, મેસર્સ આર. જાગવાલની કું. તરફથી શિ. ૫ અને શ્રી. મેસરભાઈ જો. પટેલ તરફથી શિ. ૫, મળ્યા છે જે સભાર સ્વીકારી તે ફંડમાં જમા કરાશે.

વિધાનગરના પ્લોટો

શ્રી. ભીખાભાઈ કુ. પટેલ

[ધણા આફિકાના બાહ્યો અમને પ્લોટો અંગે માહિતી પૂછાવે છે. એટલે
સૌની નજી ખાતર વિધાનગરના મંત્રી શ્રી. ભીખાભાઈ કુ. પટેલ પાસેથી માહિતી
મેળવી નીચે પ્રસિદ્ધ કરી છે. તાંત્રી]

વિધાનગરના પ્લોટો સંબંધી નજીવા જોગ હકીકત:—

૧. નાતમત, ધર્મ કે સ્થળના ભેદભાવ સિવાય કોઈપણ સંબંધ આ
નગરના પ્લોટો ખરીદી શકે છે.

૨. પ્લોટો લેનારે પોતાની કિંમત અનુસાર નીચે મુજબ લવાજમ આપી
આદતર વિદ્યાર્મગના કોઈ એક વર્ગના સભાસદ થવું જોઈશે:—

(ક) મુરખી વર્ગ: રૂ. ૫૦૦૦ (ગ) દાતા વર્ગ: રૂ. ૫૦૦

(ખ) ઉપમુરખી વર્ગ: રૂ. ૧૦૦૦ (ઘ) સભ્ય વર્ગ: રૂ. ૨૫૦

૩. આણંદની હદના પ્લોટ નધાઈ ગયા છે. કરમસદની હદના ૫૦૦
ચો. વા. ના પ્લોટની કિંમત રૂ. ૧૭૫૧) અને બાકેલની હદનાની કિંમત
રૂ. ૧૫૫૧) છે. આ કિંમતમાં પાણીના નળ, જમીન અંદરની ગેસ પાણીની
બટર, રસ્તા વગેરેના પ્રાથમિક ખર્ચનો સમાવેશ થાય છે.

૪. મંડળ દ્વારા પ્લોટ રાખનારને પ્લોટની પૂરેપૂરી કિંમત એકી સાથે જ
પહોંચેથી ભરી દેશે પરંતુ તેમાંથી દરેક પ્લોટ દીઠ રૂ. ૩૦૦)ના અરેતર
ત્રામોદ્ધાર સહકારી મંડળ લિમિટેડના શેર પ્લોટના માલિકને ત્યારે પ્લોટ
તેમને નામે ચડાવવામાં આવશે ત્યારે આપવામાં આવશે.

૫. પ્લોટ ખરીદનારને અમુક નગરનો પ્લોટ આપી શકાય તેમ નથી.
આ સંબંધમાં અમુક ગ્રામોની સીમની હદ સિવાય ખીજ કોઈ વધારાની
વિગત નક્કી થાય તેમ નથી. જે તે હદના પ્લોટ લોટ નાખી વહેંચવામાં આવશે.

૬. ઉપર જણાવેલી પ્લોટની કિંમત ૫૦૦ ચો. વા. ની છે. વધારે
જોગ ક્ષેત્રગના પ્લોટ માટે ક્ષેત્રગના પ્રમાણમાં વધારાની રકમ હેવટે
આપવા લેવામાં આવશે.

૭. દરેક પ્લોટ તે રાખનારની સંપૂર્ણ માલિકીનો છે. તેમાં સરકારના
નિયમો મુજબ તે મકાન બાંધી શકે છે. બાંધકામ કરવા માટે મુક્ત વા
ખર્ચની રકમનું બંધન નથી. મકાન વા પ્લોટના માલિક તેને બાટે આપી

કહેવાની કુલીનતાનાં આ અર્થમાં ધારણા સર્વથા ત્યાગ્ય છે. આને એને સંધરીને, સાચીતે લગ્નક્ષેત્રમાં ઈશ્વરદેવ દક્ષો દેવતાક ધરાવે છે. પણ તેમાં તેમની અને સમગ્ર જાતિની અધોગતિ રજૂ રહેલી છે. માનવતાની વાત બધા ઈશ્વરે તો પણ સમગ્રુથ સમાજ રચના અથવા સમાનતા અને દ્વત-વ્રતાના આ જમાનામાં આ ધારણા વૃણાપાત્ર લામે છે. એનાં પરિણામોનો વિચાર કરતાં એ વૃણા હમર મણી વધી ગય છે. એનાં ધાનક પરિણામોથી વ્યક્તિમત રીતે અનેક જાણી ગયા છે પણ સમુદાયગતે અલાય એનો નાશ નહક આવતો નથી.

આનો ઉદ્ધવ કેવળ સુધારાવાદી મંડળો રચાપવાથી કે દરારો પસાર કરવાથી શાય તેમ નથી. વાસ્તવમાં સમાજની કુળાકુળ માપવાની વૃત્તિ બદલાય તો જ એમાં ફેરફાર થક્ય બને. આ વૃત્તિ પરિવર્તન માટે વ્યક્તિઓ અને મંડળો પ્રયત્નો બરૂંદ કરી શકે.

આ વૃત્તિ પરિવર્તન એટલે કે કુળ કે વ્યક્તિને માપવાનાં આકુળ કુદેસાં જૂનાં ધારણાનો સંકેતર ત્યાગ અને જન્મ પ્રમાણે નહિ પણ વ્યક્તિની અંમન લાયકાતનો સ્વીકાર.

આખરી જાતિનો વધો હવે એટલો ખેતીનો રહ્યો નથી. બીજા જાતિ-ઓને પણ આજ વાન લાયુ પડે છે. વસવાટ વનમાં રચાયા રહ્યો નથી, જૂની રહેણીકરણી અને પહેરવણી લુપ્ત થતાં ગય છે. વંશ યુગે આપેલાં નવાં ધારણાં બધે અન્નદાયે છવનમાં સ્થાન લેતાં ગય છે. એવં વખતે જે જૂનાં ધારણાં અને તેને પરિણામે ઝળી જતી અસાખ્ય શ્રેણીઓ કેમ છડી શકશે ! ક્યાં સુધી છડી શકશે !

— — — — —

વિના-ગોઝા-લવાજમ ફંડમાં મદદ

ગોઝાનાં અને હાલ હંમેશા રહેતાં શ્રીમતી હીરાગહેન નાથભાઈ પટેલ તરફથી તેમની સમત પુત્રી પુષ્પાગહેનના અવસ્થાન નિર્મિતે શિ. ૫૦ બોકનલીલથી શ્રી ગોરધનભાઈ ન. પટેલના શિ. ૧૪, હીર્ષીગહેનથી શ્રી. અંબાલાલ કિશોરભાઈ પટેલના શિ. ૧૪, કરમસદના અને મુખેન્દ્રે રહેતા શ્રી. જગન્નાથ વાવડગાઈ પટેલ તરફથી શિ. ૪, કરમસદના અને કંબાલા રહેતા ગોરધનભાઈ અંબાલાલ પટેલના શિ. ૩, મેન્નકુવાના અને કંબાલા રહેતા શ્રી. ત્રિભુવનદાસ જગદેશભાઈ પટેલના શિ. ૩, ગોઝાસાથી—શ્રી સોમાભાઈ કે. અમીન તરફથી શિ. ૬, મેસર્સ આર. જાપલાલની કું. નગરથી શિ. ૫ અને શ્રી. ભેસરભાઈ ગો. પટેલ તરફથી શિ. ૫, મળ્યા છે જે સભાર સ્વીકારી તે ફંડમાં જમા કર્યા છે.

જતે આવી ગધી વ્યવસ્થા જોવા અને સમજાવા પાંછી ખરીદે એ દ્રવ્ય છે.
૧૫. ઈટ, ચુનો, સીમેન્ટ, લાકડું, વગેરે બાંધકામનો સામાન ચોખ્ખા
કિંમતે આપવાની વ્યવસ્થા જનતા સુધી સંસ્થા કરશે.

૧૬. મંડળનું ઇજનેરી ખાતુ નીચેની શરતોએ ઇજનેરી કામ કરી આપે છે:

(૧) કાંઈપણ બાંધકામના પ્લેન એસ્ટિમેટ તૈયાર કરી આપવા બદલ
એસ્ટિમેટના ૧૬ % લેવામાં આવે છે. બદાર કરાવેલા તૈયાર પ્લેન ઉપર
એસ્ટિમેટનો ૬ % લેવામાં આવે છે.

(૨) કંટ્રાક્ટરને આપેલા કામકાજ ઉપર મંડળના ઇજનેરની દેખરેખ
માટે એસ્ટિમેટ ઉપર ૫% ચાર્જ લેવામાં આવે છે.

(૩) (ક) માલસામાન ખરીદી બાંધકામ અંગેનું બંધુજ કામ કુલ ખર્ચના
૧૦% વધારાના લઈ કરી આપવામાં આવે છે.

(ખ) કુલ એસ્ટિમેટની ૫૦% રકમ પ્રથમ જમા કરાવવી પડે છે અને
જેમ જેમ કામ થતું જાય તેમ તેમ બાકીના ૫૦% રકમ સુધી નાણાં
સુકવવાં પડે છે.

(ગ) મકાન પૂરેપૂરું તૈયાર થતાં એસ્ટિમેટ કરતાં કુલ ખર્ચ વધારે જોણું
થાય તો વધારા આપવા લેવામાં આવે છે.



વર જોઈએ છે

ચરોતરના એક અગત્યના ગામની હવે મેટ્રિક પાસ થયેલી
કન્યા માટે લાયક વરની જરૂર છે. જમાના પ્રમાણે ચોખ્ખા સુધારા
કરવાની વૃત્તિયાળાએ નીચેના શિરનામે વિગત સાથે લખવું.
પત્રવ્યવહાર ખાતગીમાં રહેશે:

લખો:—‘ધગશ’

ઠે: ‘પાટીદાર’ મંદિર,

આણંદ

વા વેચી શકે છે; પણ તેમાં કોઈ કારખાનું કે દુકાન કરી શકશે નહિ. મકાન એ માળથી વધારે હોયું જાણી શકાશે નહિ.

૮. આદતર વિદ્યામંડળની યોજાની જમીન ઉપર મંડળ જ દુકાનો આંધણે વા ગંધાવવાની વ્યવસ્થા કરશે. આ દુકાનો મંડળ ભાડે આપશે અને તેની આવક મંડળની કેળવણીની પ્રવૃત્તિઓ સંભાળવામાં વપરાશે.

૯. આખા નગરમાં રસ્તા નાખી પ્લોટો તથા ભાસમાં અંકાર્ષ જશે. પણ નગરની આખી યોજનાની મંજૂરી, આંધકામની શરૂઆત, મહેસુલ વગેરે આખોતો નિર્ણય સરકાર કરશે ત્યાર પછી જ પ્લોટમાં મકાન બાંધવાની શરૂઆત શક્ય થશે. આ માટે ફરજો સમય લાગશે તે કહેવું મુશ્કેલ છે. જૂન ભાસ પહેલાં જાણું પનાની દેવા જનનું થશે.

૧૦. ખેતીની જમીનનો ઉપયોગ મકાન બાંધવામાં કરવાના કારણે સરકાર નક્કી કરશે તેટલું મહેસુલ પ્લોટના માલિકને ભરવું પડશે. આ મહેસુલ જોખમાં જોખું નક્કી થાય તે માટે મંડળ બધા જ શક્ય ઉપાયો યોજશે. પાણીના તળાવ, મટર, વિજળી વગેરે માટે વાર્ષિક ખર્ચ પેટે શું ભરવું પડશે તે અત્યારે કહેવું મુશ્કેલ છે. નગરમાં જનરેર બાગબગીચા, દરવાકરવાનાં અને આરામનાં સ્થળોનો વાજ કરેલાં લાઇ શકશે.

૧૧. જૂન પહેલાં નગરની ઉત્તરે આલુંદ-નિશિદાના રોડથી ફંટાઈ મદાવિદ્યાલય સુધીનો પાટો રસ્તો બંધાવ જશે અને તે ઉપર મંડળની ખસ સર્વિસ ચાલુ રાખી જશે. મંડળની જમીનની દક્ષિણ દિશાએ, રેલ્વે લાઇનની દક્ષિણે આલુંદ-દરમસદ-મોહત્રા-ધોળકા પંથુકા-દારકા પ્રોવિન્શિયલ રોડ સરકાર આંધશે. આલુંદથી દરમસદ સુધીના આ રોડનો ટુકડો અને તેરનો વડેનો બંધાવ તે માટે જમીન પ્રવનનો ચાલુ છે.

૧૨. નગર રચનાના વધારાના ખાસ ધારાધોરણ લાઇ નથી; પણ તે માટે વખત આવ્યે પંચાયત, મ્યુનિસિપાલિટી કે કોઈ સમિતિ નીમવી જોઈશે. પ્લોટના માલિકને આ વ્યવસ્થામાં વ્યવજ રહેશે.

૧૩. નગર રચના જતાપતો જૂરો નક્કી કોઈને જોઈતા કરશે તો રૂ. ૨૫૦ ઓક્સમાં ભરાયા પછી તેની નકલ દર્જાવી આપવામાં આવશે. નગરની રચનાનો પૂરો ખ્યાલ આવે તે હેતુથી નગરના નકલોને બ્લોક કરાવી તેની ઝાંપલી નકલો એકાદ માસમાં જૂજ કિંમતે મળે તેવી વ્યવસ્થા થશે.

૧૪. પ્લોટો આપવાનું કામ હોટથી નક્કી કરવાનું હોવાથી કયા પ્લોટ વેચાઈ ગયા છે અને કયા ખાલી છે તે કહી શકાય નહિ. પ્લોટ ખરીદનાર

નતે આવી અધી વ્યવસ્થા લેવા અને સમજવા પછી ખરીદે ગો ઇન્ટે
૧૫. ઇન્ટ, સુનો, સીમેન્ટ, લાકડું, વગેરે બાંધકામનો સામાન મોગ્ય
કિંમતે આપવાની વ્યવસ્થા અનતા સુધી સંસ્થા કરશે.

૧૬. મંડળનું ઇજનેરી ખાતુ નીચેની શરતોએ ઇજનેરી કામ કરી આપે છે:

(૧) કાંઈપણ બાંધકામના પ્લેન એસ્ટિમેટ તૈયાર કરી આપવા બદલ
એસ્ટિમેટના ૧૬ % લેવામાં આવે છે. બદાર કરાવેલા તૈયાર પ્લેન ઉપર
એસ્ટિમેટનો ૩ % લેવામાં આવે છે.

(૨) કંટ્રાક્ટરને આપેલા કામકાજ ઉપર મંડળના ઇજનેરની દેખરેખ
માટે એસ્ટિમેટ ઉપર ૫% આર્જ લેવામાં આવે છે.

(૩) (ક) માલસામાન ખરીદી બાંધકામ અંગેનું બધું જ કામ કુલ ખર્ચના
૧૦% વધારાના લઈ કરી આપવામાં આવે છે.

(ખ) કુલ એસ્ટિમેટની ૫૦% રકમ પ્રથમ જમા કરાવવી પડે છે અને
જેમ જેમ કામ થતું જાય તેમ તેમ બાકીના ૫૦% રકમ સુધી નાણાં
ચુકવવાં પડે છે.

(ગ) મકાન પૂરેપૂરું તૈયાર થતાં એસ્ટિમેટ કરતાં કુલ ખર્ચ વધારે જોણું
થાય તો વધારા આપવા લેવામાં આવે છે

વર જોઈએ છે

ચરોતરના એક અગત્યના ગામની ક્વે મેટ્રિક પાસ થયેલી
કન્યા માટે લાયક વરની જરૂર છે. જમાના પ્રમાણે, યોગ્ય સુધારા
કરવાની વૃત્તિવાળાએ નીચેના શિરનામે વિગત સાથે લખવું.
પત્રવ્યવહાર ખાતગીમાં રહેશે.

લખો:— 'ધગશ'

ઠે: 'પાટીદાર' મંદિર,

આણંદ

ખેડૂતનું કલ્પવૃક્ષ

શ્રી. રાંછરભાઈ ભગત

શ્રી. ડાહ્યાભાઈ ડી. પટેલ

[શ્રી. ભગત શ્રોત્રસેવક અને માંધીવાદી વિચારસરણીના છે. શ્રી. પટેલ એન્જિનિયરશ્રી એન્જિનિયર છે. અમદાવાદના નવેલ્લારોડ કુપર થી સાયન્ટિફિક એન્જિનિયરશ્રી સર્વિસ ટ્રેડિંગ નામે સંસ્થા કાઢી મોટા પાયા કુપર તેઓ ખેતી કરે છે. ટ્રેક્ટર અંગે આ માસિકમાં આવેલા લેખો કુપરથી તેમણે એ અંગેના જ્ઞાન અનુભવ લખી મોકલ્યા છે.—તંત્રી]

એવો પાત્ર એક સમય હતો, ત્યારે ખેતી પ્રત્યે ગમે અશુભો અને ઉદ્ગ્રાસીનતા હતાં. ઉત્તમ ખેતી, એ સૂત્ર ખોલવા માટે જ રહ્યું હોય તેમ થયું હતું. પરંતુ હવે સમય બદલાયો છે. સર્વત્ર ખેતી પ્રત્યે આદર દેખાતો જાય છે. તેના સર્વાંગી વિદ્યાર્થી માટે અનેકવિધ પ્રયત્નો અને કારવાઈઓ ગર્વિમાન થઈ છે. આ શુભ સમયે પ્રત્યેક ખેતી વિષયક અનુભવ ધરાવનારે પોતાને થયેલા અનુભવો જનતા સમક્ષ રજુ કરવાની તક ઝડપી લેવી જોઈએ. તેથી અમેને ટ્રેક્ટરના જે અનુભવો મળ્યા છે, તે અંગે રજુ કરવા લક્ષ્યાયા છીએ.

૧૪૪ના માર્ચની ૨૭ મી તારીખે અમે અમદાવાદમાં ૨૦૭ પીધાં જમીન ૫૫ વર્ષના પટે સાથે રાખી. પંચી અમે ટ્રેક્ટરો વસાવ્યાં. હાલ અમારી સામે પેટ્રોલ, ડેરોલીન અને ડીઝી ઓલતાં ૭ ટ્રેક્ટરો છે. અમે ટ્રેક્ટરથી જમીન ખેડી તૈયાર કરી છે અને પાક પણ પાડ્યો છે.

મહાત્માજી અને 'કુમારગાંધી' કથન છે કે યંત્રથી માણસ બેકાર બને છે. દોર રાખવાં પોષાતાં નથી. મુઠ્ઠીબર માણસો પૈસાદાર બને છે. તેથી ચૂસનાર અને ચૂસાનાર એવો વર્ગ બનેો થાય છે. માનવ સમાજમાંથી સમતા અલોપ થઈ જાય છે, નરી હેવાનિયત પ્રવર્તે છે. માટે જ આમોલોગને અમરસ્થાન આપવાની જરૂર છે. આવા સમર્થ પુરોષોનું મંત્રવ્ય આજુ હોવા છતાં અમે ઘણી જ નમ્રતાપૂર્વક જણાવીએ છીએ, કે ટ્રેક્ટર ખેડૂતને ઘણું જ ઉપયોગી છે—જન ટ્રેક્ટરોની માલકીપણમાં કેરફાર કરાવામાં આવે તો. ટ્રેક્ટરનો માલિક દાઈ વ્યક્તિ ન હોવી જોઈએ, પરંતુ આખું ગામ અગર સહકારી મંડળી બનાવે જાય હોય.

ટ્રેક્ટર અમેરિકન ખેડૂતનું કલ્પવૃક્ષ છે. તેની મદદમાં ખીજાં સાધનોનો મેળ મેળવતે ખેડવાનું, વાડવાનું, લણવાનું, સપાટ કરવાનું, પાણી કાઢવાનું,

હળવાનું, ખાંડવાનું વગેરે અનેક કામોએ ખેડૂનો કરી શકે છે. જ્યારે આપણા દેશમાં ૮૦ ટકા લોકો ખેડૂત હોવા છતાં ભાગ્યે પાંચ ટકાને ટ્રેક્ટર ભોવાનો કાળ મળ્યો હોય તો !

ટ્રેક્ટરનાં હળ વધારે કે ઓછું ખેડેલું હોય તે પ્રમાણે કામ આપી શકે છે. ઉનાળામાં ખાસ ખેડી શકાય છે. ચોમાસામાં વધારે ઝડપી ખેડી શકાય છે. આમ ખેડવામાં જુદું અને જ્યારે ખેડેલું હોય તેવું અને જ્યારે ખેડી શકાય છે. અને ઉપર કહ્યાં તે બીજાં કામ ટ્રેક્ટર ઝોજામાં ઝોજા સમયમાં અને ઝોજામાં ઝોજા ખર્ચે કરે છે. અત્યારે ખેડૂતો પિયાત ખેતી પ્રત્યે રસ લેતા થયા છે અને તેમાં ફાલ સારો ફાયદો છે. એટલે કાળા ખમ્મરના ભાવે એન્જિનો ખરીદે છે, પાણુ તેઓ એમ જાણે કે ટ્રેક્ટરને પુલી આપતાં તે એન્જિન તરીકે ફાઉન્ડેશન કર્યા વિના પાણી કાઢે છે તો તેમને કાળા ખમ્મરનાં પાણી નહિ ખરચવાં પડે.

ટ્રેક્ટરથી જમીનની કળાપતા નાશ પામે છે, એ વહેમ છે. ટ્રેક્ટર ૧૮ ઇંચ સુધી ખેડી શકે છે. મદદમાણનું પણ ક્યન છે કે સુવર્ણ ખાતર કરવા માટે મનુષ્યના મગને જમીનમાં દોડ ફટ ઝાંઝાએ દાટી ઉપર માટી વાળી દેવી જોઈએ. એમ કરવાથી સૂર્યનાં કિરણોની મદદથી તે સુવર્ણખાતર જતી જશે. તે જ પ્રમાણે, દોડ ફટ ઝાંડી ખેડથી ઉનાળાનાં પ્રખર સૂર્ય કિરણો જમીનને જિદ્રાણુ જનાવે છે. તેમાં દવાની અને પ્રકાશની આવગતને અવકાશ રહે છે. તેથી કળાપતા ઘટવાને બદલે જલદી વધે છે. વળી દરે, ચીટ્ટા અને દોલ જેવાં હડકીલાં ઘાસનાં મૃગ ઉપર આવી જતાં તે દૂર થાય છે. ઝાંડી ખેડને લીધે ખેતીને નુકશાન કરનારાં કેટલાંક છવજંતુ ઉનાળાની સખ્ત ગરમીથી નાશ પામે છે. વરસાદના પાણીને પૂરતાં પ્રમાણમાં સંગ્રહવા લાયક જતાવે છે. જેથી ગ્રીષ્મીક વખતે જમીન ઠંડી પડતાં પાક સારો થાય છે. જમીન ખાત્યા થતાં ઘણી સહેલાઈથી મૃગિયાં વધી શકે છે અને ફેલાઈ શકે છે. તેથી જમીનમાંથી પોષણ મેળવવાનો પૂરતો અવકાશ મળે છે. ઝાંડી ખેડ જમીન ઉચલાવી નાખે છે, તેથી કરીને ઉપરનાં નકામાં ઘાસનાં બી અંદર દટાઈ જતાં તેની, છવનશક્તિ નાશ પામે છે અને જગી શકતાં નથી. નિંદામણુ ખર્ચમાં મોટામાં મોટો ફાયદો થાય છે. ટ્રેક્ટરની પાછળ ટ્રેલર લગાડવાથી ખેતરનો પાક બહાર લઈ જવાય છે. બહારથી ખાતર, ખોળ વગેરે ભરી લવાય છે. આથી જ, એનાં અનેકવિધ કામ અને ઉપયોગને લીધે એને અમેરિકન ખેડૂત કંડપટ્ટ માને છે.

આજે દેશનાં ગોચરે ઝડપે ઝડપે ઝાંખરાંબી ખીચીખીચી લગાઈ ચૂકી છે. દોરને મોં લગવાનો તલમાત્ર અવકાશ ઘણી જગ્યાએ રહ્યો નથી. એટલે જે હેતુસર તેને સ્થાન આપ્યું છે તે હેતુ સચવાતો નથી. જે આ ગોચરે ટ્રેક્ટરથી ખેડી સાફ કરવામાં આવે તો નકામાં બી અંદર દગાઈ જતાં સાફ ઘાસ ઉગે.

અંતમાં, જળદ ગોટલે હવે ત્રેક્ટર અને યંત્ર ટ્રેક્ટરની ચર્ચા કરીએ. ટ્રેક્ટરને જ્યારે અને જોડવા કામ માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે ત્યારે તેટલો જ ખર્ચ થાય છે. જળદનું ખર્ચ કામ ન હોય તો પણ ચાલુ જ રહે છે. મોટા વિસ્તારની ખેતી કરનારને ઘણા જળદ અને સાંતીની જરૂર પડે છે, જ્યારે ટ્રેક્ટર પાંચ જોડી જળદનું કામ આપતું હોય વિશેષ કાર્યસાધક છે. વાદવાનું, લણનાનું, જેવાં કેટલાંક કામ ટ્રેક્ટરથી કરી શકાય છે, જ્યારે જળદથી તે સંતોષકારક થઈ શકતાં નથી. ટ્રેક્ટરથી દિવસ અને રાત્રે ચાલુ કામ કરી શકાય છે. એને આગળ લાઈટ પણ હોય છે. ટ્રેક્ટરની જોડે ખેડ જળદની ચાર ખેડ કરતાં વધુ સાફ પરિણામ આવે છે.

ટંકમાં, જળદ અને ટ્રેક્ટર, એમ બંને સાધનોથી અમે ખેતી કરી છે. અમારી જમીનને માટે કહેવત હતી કે આ લોટિયા (જમીનનું નામ) માં મળી બી વાવીને આવે ત્યારે લોટું લગાય તેટલું પાક. પણ ટ્રેક્ટરની ખેડથી ખેડેલાં જો લોટિયામાં જાન્યોનો દગ થયો ત્યારે ગામના લોકોને આશ્ચર્ય થયું. અમે ખાત્રીપૂર્વક કરી શકીએ છીએ કે મર્યાદિત અને સદકારી લાવનારે યંત્રોના ઉપયોગથી ખેતીનું ઉત્પાદન વધે છે, અને ઝડપી અને છે. જેમણે પાક પડવી શકાય છે.

આધુનિક ટ્રેક્ટર પેટ્રોલ, ડેઝેલીન અને દૂધ ઓઈલથી ચાલે છે. મોટરની માફક તેને એન્જિનનાં પેડાં, લાઈટ તથા એન્જિનની માફક પુટી વગેરે આવે છે. તેમજ અન્ય ખેતીનાં સાધનો જેવાંની સમગ્રવડવાળાં હોય છે. ટ્રેક્ટર જુદી જુદી કંપનીનાં આવે છે એટલે ખરીદતા પહેલાં જે કામ માટે જોઈએ તે કામના અનુભવી પૂછીને મંજાવવું ઉચિત થશે જે ખેડ લાઈઓને એ અંગે વિશેષ માહિતી મળેલી હોય તે અમને જવાબ માટે પોસ્ટની ટિકિટ સાથે લખશે તો તેમને ઉપવચ્ચ માહિતી અમારા તરફથી આપવામાં આવશે.

સુખનો ઝોડકાર

ઈશ્વર પેટલીકર

[૨]

ઝોડિયા તો નહિ, પરંતુ ગ્રમણના લોકની દૃષ્ટિએ ઝોડિયા ઈશ્વર અને જર્મની વચ્ચે લગાઈ ફાટી નીકળ્યાના સમાચાર ફેલાઈ ગયા. નરેશતમકાકાને તો બાઈલાત્ર પરદેશ ન હોત તો લગાઈના પાપની ય સાગળાર ન હતી. પરંતુ ગામમાં ફતરું લડકાનું થાય અને બહાર રમવા ગયેલા ઝોડકાર માટે આ જેટલી ગજારાઈ જોકે, તેટલા નરેશતમકાકા ફફડી જાય.

ટપાલીને પાટી માલિતી માની ઝોગલે કળિયામાં બીગંને ઘેર કાગળ નાખવા એ આપેલો ત્યાં જઈ પૂછ્યું : 'શનાછ, આ લગાઈ ફાટી તે ચાકિલા મુઘી તો નહિ ને ?'

ઝોડી સતોષ નથી હોય તેમ મનમુખ શેડનો વિદ્યથી નાનો દીકરો મનુ, જે આપણે ગામમાં સૌથી વધુ બહુતો હતો, તેને ઘેર જઈને પૂછ્યું. ઝોડી પણ ધરપત ન વળી હોય તેમ નિશાળના મોટા મારનરને પૂછ્યું.

છતાં એમને જોઈએ તેટલો સતોષ ન થયો એટલે શાન્તાને કન્યું : 'વડુ, આપણે કાગળ લખી દો કે એવો બો હોય તો આવતો રહેજે. નહિ દમાવાય તો ખાસો માર્યું', પણ મરીને માળવો નથી લેવો.'

તે પછી, નરેશતમકાકા બાઈલાત્રનો પત્ર દેખે કે ખુશખુશ થઈ જતા. એ દર્પણમાં અંદર શું લખ્યું છે તે જાન માંડીને સાંભળતા પણ યાદ રહેતું નહિ. 'કાઈ પૂછે તો કહેતા : 'લઈના ખુશીમજામાં છે. મજાનો, વડુને વાંચતાં ય હાંફ ચડી ગયો એટલે લાંબો કાગળ લખ્યો છે. જાતે સાંભળે નરેશ હોય ત્યારે જ એટલું લખાય ને !'

સાંભળનાર મોટું મચ્છાડનું—ખુશીમજામાં છે એમાં શું ધોગકું ધોલ્યું ? ફેલ મોહલનું કરવું.....'

આ વખતે નરેશતમકાકાએ કાગળ પણ જુલો લખાવ્યો : 'જો વડુ, તું તો બહુ ઝડી ને સમજી છે. પરદેશમાં લગાઈનો મામલો. ઘડીમાં લગાઈ ત્યાં પણ જઈ પહોંચે. લોકો વાતો કરે છે કે દરિયાની રિફ્ટ કાચાપોચાને મળતી નથી. એટલે એના દુઃખમાં આપણે આપણું દુઃખ રડવાનું નહિ. એ સુખમાં રહે એ જ આપણે લખવાનું. લખ—આ વરસ સારું છે. ડાંગર અને કાદરાના આવ સારા એપત્યા છે. તૂલેરને ફૂલ પુષ્કળ થઈ છે. પરમ દહાડે પહેલીવાર

શાક પણ ક્યું. વાદળ ન આવે, માવડું ન થાય તો આ વરસે-બજે વરસનું આજ આપી દેવાશે. શો ભઈ પાક કિતરો છે પાક! સૌનો ભગવાન છે ને!’

આટલું એ બોલી ગયા, પણ શાન્તાની દૃષ્ટિએ એક અક્ષર પાડ્યો ન હતો. શાન્તાએ ફલીલ કરી ત્યારે એ બોલ્યા: ‘વડુ, હું બાપ થઈને છોકરાને જૂદું લખાવતો હઈશ તે કે અમરતો? આજ તું લખતાં પાછી પડે છે, પણ વખત હતો ત્યારે દુઃખ રૂઝવામાં મેં બાપી રાખ્યું છે? પૈસા માટે કેવું એને ખોટું લાગે તેવું લખાવતો હતો? તે વખતેય તું તો પાછી પડતી હતી ને? જેવો વખત, કહેવા જેવું હોય ત્યારે કહીએ, ના કહેવા જેવું હોય ત્યારે એ ન પણ.....’

નરોત્તમકાકા કરતાં શાન્તાને ભાઈલાલ કંઈ ઝોઝો વહાલો હતો? બાપા લખાવે છે કે, એમ આગળ શબ્દો મૂકી એ બધું જૂઠાણું પતિને લખી નાખતી. લગાઈ તો લખાતી જ મઠ. ભાવ પણ વધતા આત્યા. ખેતી માટે વરસ પણ ફીક ફીક આવવા લાગ્યાં. પરદેશ રહેતા લોકો અગ્નિશર વાનાવરણને લીધે બચન પૈસો ઘેર ધકેલવા મંગા. જગજીવને અને શંકરભાઈએ એક-સામટા પાંચ પાંચ દગ્ગર રૂપિયા મોકલી દીધા. લગાઈને ઓથું વરસ બેકું હતું. મઠ લગાઈની પેઠે ચાર વર્ષ થશે પણ આ વખત એ ગંધ નહિ રાંધે એમ દરેક માનતું હતું. ભાઈલાલે લગલગ એ વગન થઈ પંદરસો રૂપિયા મોકલ્યા હતા. નરોત્તમકાકા જે દિસાગ લખતા એ પ્રમાણે હવે દેવું રજું ન હતું. ત્યારે સાચી રીતે. દેવામાંથી દગ્ગર રૂપિયા ટુંકા થયા હતા. જે દગ્ગર બાપી હતા. ખેતી પણ હવે થતી ન હતી એટલે ભાગે આપી દેતા હતા.

લોકો એમને ચેતવણી આપતા: ‘જંગલમાં વાંદરાનું મતર પીધેલું નકામું જશે. જપાન લગાઈમાં પાંચું કે તરત પરદેશના રસ્તા સાવ બધે થઈ જવાના. બપોલો ત્યાં પૈસો રહી જવાનો. જગો અને શંકર કંઈ કાચા હશે? પીસ વર્ષથી ત્યાં રહે છે એટલે એમણે તો ચેતી જઈને મધા પૈસા ધકેલી દીધા.’

નરોત્તમકાકા દુઃખમાં ડૂબી ગયા. બધા રસ્તા બધે થઈ ગય તો અવાય શી રીતે? લોકો સ્ટીમરની ટિકિટ ન મળે તો વહાણમાંય અત્યાદે આવે છે. પરંતુ એ વ બધે થઈ ગયાં તો?

લોકો પૈસા મોકલવાનો પત્ર લખાવવા ફરતા હતા ત્યારે એમણે બીજો જ સદેશો મોકલ્યો: જે રસ્તો ખુલ્લો હોય તો હમણાં આવતો રહે. લોકો કહે છે કે પછી લગાઈ આવવાની છે એટલે નહિ નીકળાય!

જવાબમાં લાઈલાલનો કાળજી આપ્યો: લગાઈની બીક રાખશે નહિ. અહીં એની કરી બીક નથી. હાલ ધધો સાથે ચાલે છે. કમાણી પણ ઠીક ઠીક છે. કમાઈએ છીએ એટલે વેપાર વધારતા જઈએ છીએ. મારા બાગીદાર ગોરધનભાઈ, દેશમાંથી કાળજી ઉપર કાળજી આવે છે કે શુભાલા (તેમની દીકરી) સત્તર વર્ષની થઈ, ક્યાં સુધી એમી રહેવું, માટે એટલું લગ્ન પતાવવા આવી જતા. પણ આંચાં કમાવાનો મોક્ષ મૂકી અવાય તેમ નથી. એમણે લખી દીધું કે, એટલી બધી ઉનાવળ હોય તો પરણાવી દે. હું હમણાં નહિ આવી શકું. એટલે આવવાની વાત હમણાં કરતો નહિ. લક્ષ્મી સાંજે કરવા આવે ત્યારે કપાળ ધાવા જવા જેવી એ તો વાત કહેવાય. દેવું હવે રહ્યું નથી, અર્ધ ખેતરમાંથી નીકળે કે એમ લખાં છે એટલે પૈસા મોકલતો નથી. કારણ કે અહીં તો આજ ધધામાં રૂંદલા પૈસા આવતી કાલે બમણા થાય છે! એટલે ત્યાં જરૂર વગરના પૈસા પટી રહે અને અહીં.....પંદરમી તારીખ ચલાણ ગોપંડે નેમાં અહીંથી એક ભાઈ નડિયાદના, દેશમાં આવે છે. તેમની સાથે તમારા માટે એક ગરમ કામજો, આખી આવડું મંછુકાઈ અને ખેડ થાય તેવાં દેશની કંડકા. કનુ માટે ચોમાસામાં પક્ષજો નહિ તેવું ચોપડીઆ-રહેડ મૂકવાનું પાકીદ, મેલન અને ગરમ કાટ, એની બા માટે પણ એવી પરચૂરણ મીજો છે. દેશમાં આવ્યા પછી એ તમને કાળજી કાળજો એટલું જલદે જઈ આવશે. મારી ખુશીઆનંદની વાત પણ કરશે.

ખુશખુશ થઈ જતાં જોખા મોંએ થૂક ઉઠાડતા નરેત્તમકાકા બોલ્યા: 'મારા લઈયાને. હું જોખજી ને. એવાં કંડકાં આખા ગામમાં નથી. હવે કમાવા જેટલું છે એટલે બધાને ટીપી ના જલય તો એનું નામ લઈયા નહિ!'

શાન્તા ધીમેથી બોલી: 'આપણે તો સાથે છઠ્ઠેરે જાવ્યા જેવું થયું. એ જાણે કે અહીં દેવું નથી, અને પણે તો દેવાનું આજ ચડયે જાય છે!'

મોં મગજની જગાં નરેત્તમકાકા બોલ્યા: 'તે વડુ, તારું એમ કહેવું છે કે આપણે એ બધું લખવું?'

'એમાં શો વધો?'

'જોજો વડુ, આવું ઉધું ન મારતી. બા જોઈ તારા કનુના સમ કે એવું કંઈ નહિ લખે. એમાં બહુ મોટી વાત નથી. અહીં તો વરસે દાંડે

હિસાબ ! હા, મારો ઘાટ આવે તો તરત મંગાવું.’

અને એ ઘાટ યા-તાએ ઘણા વખત સાંભળ્યો હતો એટલે એ વાત આગળ લંબાવી નહિ.

લોકો આમાંની એકે ય વાત માનવા તૈયાર ન હતા. ત્યાં કમાતો હોય અને અહીં દેવું રહેવા દે એ અને શી રીતે ! અને અહીં દેવું હોય અને બાપ ન મંગાવે એ પણ કાણ માને ? લોકોને વસી ગયું કે ભાઈસાલ કંઈ કમાતો નથી, નરોત્તમકાકાની બધી મૂરખાઈ જંબી વાતો છે. એવા મૂરખા માણસને થોડી જમીન વેચી નાખી દેવું કાઢી નાખવાનું કહેવું એ ય અકારણ માની, એ અંગે હવે કાંઈ વાત પણ કરતું નહિ.

છતાં એક વાત ગળીને તો લોકોને ખાતરી થઈ થઈ કે નરોત્તમકાકાનું ખસ્યું છે એ ચોક્કસ. અને થોડા આકળા તો એમને મોટે જ બોલી કહ્યા : ‘કાકા ! કંઈ મગજ ખસ્યું છે કે શું !’

જાણ સાલ એક મહિનો શિયાળામાં તાપ રહ્યો ત્યારથી નરોત્તમકાકાનું શરીર વલ્યું ન હતું. કાયમ માંદલા જેવા જ રહેના. બહાર નીકળતી વખતે હવે લાકડીનો ટેકા જોઈતો. એ લાકડીનો ટેકા કોડારી લઈ રસ્તા વચ્ચે ખીચી જતાઆવતા સંભળે એ રીતે પૂછનારને એ જવાબ આપતા : ‘કાકાને તાંબે વેચતી હોય અને તેને પૂછ્યા જઠાએ એટલે ખસ્યું કહેવાનું હશે ! જેમ એને કાને વાત ન નાખી હોય તો એને ખબરે ય શું પડે કે આપણે જોઈએ છે !’

સાંભળનાર આગળ બોલ્યા વગર ચાલ્યો જતો. એને વિચારતે શું માલમ કે એ આંખાવાળા ખેતરનાં પાંચ વીધાંમાં તો નરોત્તમકાકા મરે તો ય છુપ રહી જાય તેમ છે !

નરોત્તમકાકાએ જાણ્યું કે, મોહન મરે છે. જ મહિના ઉપર આ માંધવારીમાં દોકરીના લગ્નના ખર્ચનું થયેલું દેવું અકળાઈ બાકી છે. પાછલી ઉંમરમાં થયેલો દોકરો નાતો છે. આ સ્થિતિમાં પોતાની હયાતીમાં દેવું પૂરું કરી ચોખ્ખો વહીવટ કરી જવો એમ મોહન વિચારતો હતો. એ મોટે જમીન થોડી વેચશે, એમ બધા વાત કરતા હતા.

નરોત્તમકાકાએ જાણે એટલું જ કહ્યું કે : ‘જો મોહન, આ તને કહી મૂક્યું. આંખાવાળું વેચે તો મને પૂછ્યા વગર છાનું કંઈ ના કરતો. વીધાના હાતર શું, એ હાતર થશે પણ હું રાખ્યા વગર નહિ રહું !’

જનપાનના પડયા પડી લગાઈ લંબાતી ગઈ. અહીં દેશમાં પણ લાયકાત વધારે. જનપાનવાળા પકડે છે, હુઆડે છે, એવી કે કે વાતો આવવા લાગી. એક વહાણ આફ્રિકા જતાં ફર્યું. ઘણા કહેતા કે જનપાને પકડ્યું છે. તે પડી તો નરોત્તમકાકાએ ભાર દબને પત્ર લખાવ્યો કે લગાઈ બંધ ન થાય ત્યાં સુધી તારે આવવું નહિ. રસ્તામાં શું છે કે શું નહિ!

દેવું તો ત્યાં હતું ત્યાં ફિયરજ હતું. વ્યાજ તો આ મોંઘવારીનાં વરસોમાં ભરી રાકાતું હતું. આંખાવાળું ખેતર મોહનને મટ્યું એટલું વેચવાનું હતું જ નહિ. નરોત્તમકાકાએ પૈસા મંગાવ્યા નહિ, ભાઈલાલે વચ્ચે વાપરવા લેગ, પાંચમો મોકલ્યા હતા. એનો ઇરાદો હતો કે હવે તો લગાઈ પડે સારી રકમ સાથે લેઈને જ જઈશ.

કાકાએ કહ્યું: 'નરોત્તમકાકા, લગાઈ હવે બંધ થઈ.'

લગાઈની ચર્ચાત થયાના સમાચાર જેમ ટપાલીને પૂછ્યા હતા તેમ બીજે કિવસે એમણે એને પૂછ્યું. એ ટપાલી તો બદલાઈ ગયો હતો, એટલે નવા મરઘાજીએ કહ્યું: 'હા, કાકા! હવે લગાઈ બંધ થઈ.'

નરોત્તમકાકાનું શરીર લગભગ ફેફલા એ વરસથી વધારે નંખાતું જતું હતું, છતાં એમણે એ અંગે દીકરાને ખ્યાલ ન આવે એવો ઇસારો કર્યો હતો. આ વખતે, લગાઈ બંધ થઈ, રસ્તાની બીક ન રહી એટલે એમણે શાન્તા પાસે કડક ઠાગળ લખાવ્યો. પોતાનું શરીર નરમ છે, દેહનો ભરોસો નહિ, ઘરમાં વહુ એકલી રહી, ક્યારે પૈસાની જરૂર પડે, માટે તરત દેશ આવવા નીકળ. અને તરત ન જાને તો પૈસા મોકલ કેટલાં વર્ષો થયાં, વહુ એકલી અહીં ક્યાં સુધી દુઃખી થાય, કનુ પણ હવે મને ગાંડતો નથી. માસ્તર કહે છે કે નિશાળમાં પણ જ્યાં હોકરાને મારે છે. માટે તું તારે આવીને ઘર સંભાળી લે.

ભાઈલાલે લખ્યું: પૈસા હમણાં વેપારમાં રોકાયેલા છે. બધું વેચી સાડીને પતાવનાં એકાદ વરસ તો સહેજે લાગે. દુકાને તાળું મારીને એક ભાગીદારો સાથે જ આવીશું. વહુ વરસ કમાયા ત્યારે જલે છ બાર માસ ધંધો બંધ રાઉં. તમને બંધાતે મજાનું થતી હશે એની મને ખબર છે. પણ અમે અહીં ધંધામાં એટલા દટાઈ ગયા છીએ કે મારાં અહીં જંગલમાં આઠ વર્ષ પસાર થયાં તેય માલમ ન પડ્યાં. હવે આપણને કાંઈ વાતની કમીના નથી, માટે જિંદા કરશે નહિ.

ઝેડ્યું વાક્ય સાંભળી નરેત્તમકાકાનું પેટ ભરાઈ ગયું. મોહન પાંચ ગિમાર પડ્યો હતો; જ્યે એમ લાગતું ન હતું. એ આંખાવાળું ખેતર પોને રાખી લે, પછી એમના છવનમાં કાંઈ તૃષ્ણા રહેતી ન હતી. ભાઈલાલને એમણે ને માટે લખ્યું હતું. એણે જવાબ પણ આપ્યો હતો કે ગમે ને પૈસા થાય, એવો મોંઘા ન જવા દેશો. હું મોંઘી આપીશ. તોડે જમીનના આસપાસે ગયેલા બાવની એને કુદમના પળ ન હતી. નહિ તો એવી મોંઘી જમીન રાખવા એણે હા જ ન પાડી હોત.

પણ નરેત્તમકાકાની ભગવાને લાજ રાખી. મોહન એ વેચે તે પહેલાં મુજરી ગયો. એની વિધવા આપને એ ડ્રી આવ્યા હતા. ભાઈલાલને કમળ પણ લખ્યો હતો. બીછ બાવુ કોંગ્રેસ સરકાર આવતાં ગણોત્તર બિલ આવવાની જાહેરાત થઈ. જમીનના આવ પણ નીચા પડ્યા. એટલે થોડો આવ વધારે આપવો પડ્યો તેનો નરેત્તમકાકાને યાંધો ન હતો. જેવટ ખાનગીમાં તો નહિ, પણ જાહેરમાં જે ચડે તે ખરીદે, એમ લેવા પણ ને નંધાર હતા.

ભાઈલાલનો એ અંજોનો જવાબ પણ આવી ગયો. લખ્યું હતું કે, ક્રિકેટ મળશે તો પંડલી સ્ટ્રીમરમાં જ આવવા નીકળું છું.

અને એ નવ વરસ પ્રજા માસનો સમય કાપી ભાઈલાલ પરમ દિવસે ખેંચ આવી ગયા હતા. આવની કાંઈ તો નરેત્તમકાકા એને નજરે નજર લેશે!

.

એ આખો દહાડો નરેત્તમકાકાને ઘેરથી માણસ ઊંડ્યું જ ન હતું. ખંડાં અંત પુર્યો આવતાં અને જતાં હતાં. ભાઈલાલનો આખા ગામમાં કાંઈ વાગી ગયો. શાન્તા માટે ચાલીસ તોલાની જાણી, અને આ મોંઘવાગીમાં દબાર ઉપર આવતાં ન મળે એટલાં ભાતભાતનાં કપડાં તો જ્યાં ખેંચાં જોડાં જોડાં જોડાં હતાં. હવે માટે પણ પાર વગરની ચીજો હતી. પોતાના માટેની વસ્તુઓ જોતાં નરેત્તમકાકા હસી પડ્યા: ‘ભઈયા! માટે આ અવતારે આ અંધી નરી જંગલ શું કરવા લેઈએ?’ અને અંદરના મુલુની વાત જણાવતાં ભાઈલાલે કહ્યું કે પાંચ દબાર રૂપિયા રોકડા મુંબઈની વટાવીને લાવ્યો છું. પંદર દબારનો એકનો ક્રાફ્ટ છે, તે નાથા પારેખ પાસેથી વટાવી લાવીશું.

કાંઈ સ્વપ્નની સૃષ્ટિમાં વિહરતા હોય તેમ નરેત્તમકાકા મોરલીમાં લીન થયેલા સાપ ડોલે તેમ ડોલતા હતા.

ગાંધી ગાંધી લગભગ વેરુઈ ગયાં ત્યારે મોદનની વડુ, પિધવા થયે છે મદિના થયા ન દત્તા અને ધરનો ખૂલો માંડ્યો ન દત્તો એટલે દસ-અગિયાર વર્ષના પોતાના જાળકને આંગળીએ વળગાડી લપાતીછુપાતી આવી.

જહાર જોસરીમાં. ખાટકા ઉપર બેઠેલા નરેશ્વરમકાકા કાળો જોજો જેતાં જોડ્યા: 'કાળુ દરેક!'

'એ તો હું, કાકા! જ્યાં આપી મોદનની વડુ મરણીને અંદર ગઈ. મોરલીમાં લીન થયેલો સાપ મોરલી બધે થતાં જેમ જળકી નવ્ય તેમ નરેશ્વરમકાકા 'એ તો હું, કાકા' ના શબ્દો સમા જળકી ગયા. અને 'દાદા' લખનાર દસ જેતા હોય તેમ ગજરાઈ કહેવા.

આ વડુ.....આ કાકરો.

મારી શાન્તાવડુ.....કંતુ કીકરો!

જાણે પોતે અને ભાઈલાલ ન હોય અને પોતાની જ પુત્રવધૂ અને પૌત્ર કાકા બીજાને ત્યાં જ આંગળાવાડિયું વેચવા જતાં હોય.....આગળ દસ ન લેઈ શકાવું હોય તેમ નરેશ્વરમકાકા આંખો મીંચી ગયા. મોંમાંથી એક જ ઉચ્ચાર નીકળ્યો: રામ...રામ...

અને ભાઈલાલને કે શાન્તાવડુને પૂછવા વગર નરેશ્વરમકાકા જોડી ગયા: 'જે અંગાવડુ, નમારા પુણ્યપરનારે ભાઈલાલ સાગું કમાયો છે. લગવાન આટલું સુખ ભોગવવા દે તો ય જસ છે. નમારે જ્યાંત્યાં વસુ દલ્લર દેવું છે તે લેઈ નવ્ય. જેવું આજ પાછ લેવું દરામ છે. કીકરો મોટો થાય અને અપાય ત્યારે આપજો.....'

નરેશ્વરમકાકાના મોંમાં એક જ વાક્યનું રટણ હતું: 'લગવાન આટલું સુખ ભોગવવા દે તો ય જસ છે!'

* લેખકના નાજેતરમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા વાર્તા સંગ્રહ 'માનતા'માંની એક વાર્તા.

લેખકનાં અન્ય પુસ્તકો

ગ્રામચિત્રો
જનમટીમ
લખ્યા લેખ



ધરતીનો અવતાર
પટલાઈના પેચ
તાણાવાણા

અનેક લગ્ન પ્રતિબંધક કાયદો

શ્રી. ભાઈલાલ પટેલ

હિંદુ સમાજમાં એક પત્ની હોવા છતાં બીજી કરવાના બનાવો દિવસે દિવસે વધતા જાય છે. અને એ અનિષ્ટને રોકવામાં ન આવે તો એ ક્યાં જાહેરે અટકશે, તે કહેવું અશક્ય છે. આ સ્થિતિમાં એ અનિષ્ટને અટકાવવા હાલની પ્રજાકીય સરકારે ધારો ઘડ્યો છે. અને તે કાયદો સન ૧૯૪૬ના નવેમ્બરની ૬મી તારીખે અમલમાં આવ્યો છે. પરંતુ આ નવીન ધારાનો પ્રજાને હજુ જોઈએ તેટલો ખ્યાલ નથી આવ્યો. તેમજ જે જાણે છે તેમને પણ એની સંપૂર્ણ માહિતી હોય તેમ લાગતું નથી. કાયદો નવીન હોય, આ સ્થિતિ ક્યાંકવિક છે. એટલે તે કાયદો અંગેની રૂપરૂપ કરવાનો આ નાના લેખમાં વિચાર રાખ્યો છે.

કાયદાનું કારણ ઉપર જણાવું તેમ હિન્દુઓમાં એકથી વધારે લગ્ન થતાં હોઈ, એ અટકાવવા માટે કરવામાં આવ્યો છે.

આ કાયદો, મુગર્થ સરકારનો ૧૯૪૬નો હિન્દુ અનેક લગ્ન પ્રતિબંધક કાયદો નં. ૨૫. છે.

આ કાયદો હિન્દુઓને લાગુ પડશે. હિન્દુમાં શીખ, જૈન, બૌદ્ધ, આર્યસમાજ, જ્ઞાનોસમાજ અને હિંદુ ધર્મનો અંગીકાર કરનારો સમાવેશ થાય છે.

આ કાયદો અનેક લગ્નની વ્યાખ્યા કરે છે, તે નીચે પ્રમાણે છે. 'કાઈ અકિતનો પતિ કે પત્ની હયાત હોય અને તેનું લગ્ન કાયદાની કોર્ટ રદ જાહેર ન થયું હોય અથવા તો જાતિના રીતરિવાજ અને પ્રજાલિકા પ્રમાણે છૂટાછંડા ન થયા હોય; અને તેમ છતાં કાઈ અકિત ફરી લગ્ન કરે તો તે અકિતએ બીજું લગ્ન કર્યું છે તેમ આ કાયદો જાણે છે.

આ જનનું, ઉપર પ્રમાણેનું બીજું લગ્ન જો આ કાયદો અમલમાં આવ્યા પછી કરવામાં આવ્યું હશે અથવા આવશે તો નાતવંત કે સમાજના રીતરિવાજ, પ્રજાલિકા કે કાઈ પણ કાયદો ખ્યાનમાં ન લેતાં તે લગ્ન ખાતલ ગણવામાં આવશે.

આવું લગ્ન, મુજબ ઇલાકાની રેડીશ ફેક્ટપલુ વ્યક્તિ જે પ્રાંતની બહાર જાહેરે પણ કરશે તો તે પણ રદ ગણાશે.

આમ આ લગ્ન રદ ગણાશે એટલું જ નહિ, પરંતુ આવો ગુનો કરનાર અકિતને, જો તે સગીર નહિ હોય તો ઇ. પી. કા. ની ૪૯૪ ક્લમ પ્રમાણે ગુનેગાર ગણવામાં આવશે. એટલે કે, સાત વર્ષ સુધીની જેલ અથવા દંડ, અથવા બંને સજાઓ કરવામાં આવશે. અને ઉપરાંત, આવા લગ્નમાં કાઈ પણ અકિત સીધી કે આડકતરી રીતે મદદ કરશે, તો તેને પણ આ ગુનો પૂરવાર થતાં ૭ માસ સુધીની જેલ અથવા દંડ, અથવા બંને સજા કરવામાં આવશે.

આવી જાતનું લગ્ન જો સગીરનું હશે તો સગીરનાં જો કાંઈ માળાપ. વાલી અથવા કાયદેસર કે કાંઈ રીતે જવાબદાર ગણાતી વ્યક્તિને સગીર જાગત ગુનેગાર ગણવામાં આવશે. અને તેવા ગુનેગારને જ માસંની જેમ, દંડ અથવા અને સગ્નજો કરવામાં આવશે. આ કાયદામાં સગીરની ઉંમર ૧૬ વર્ષ સુધી ગણવામાં આવી છે.

આ કાયદા નીચેના ગુનાઓ માટે ફર્ટ કલસ મેજસ્ટ્રેટ અથવા તો પ્રેસીડેન્સી મેજસ્ટ્રેટની કોર્ટ ફેસ ચલાવી શકશે અને સગ્નજો કરી શકશે.

આ જનના ગુનાને સરકાર પોતે પ્રવૃત્ત થઈને ગુનેગારને અદાલત સમક્ષ રજુ કરે તેવો (Cognisable) ગણવામાં આવ્યો છે, જો એની મોટી અસરકારક હલમ છે.

ઉપર જણાવી તે આ કાયદાની વિવિધ હલમો છે. હવે જો મોટી ગોખવટ કરવાની છે, તે આ પ્રમાણે છે. ઘણા હજુ એમ માનતા દેખાય છે, સગ્ન થશે ત્યારની વાત ત્યારે છે, યશો તો બોગવી લેવાશે. પરંતુ એથી ન બીતી વ્યક્તિઓને ચેતવણી આપવાની કે કદાચ તમે જો લગ્ન છૂપું ગ્રામણો, સરકાર તમારા ઉપર ગુનેગાર ગણીને કદાચ કસ નહિ કરે. પરંતુ તેથી તમે જગ છતી જતા નથી. એવું થયેલું લગ્ન જો રદ ગણાય છે, જો એની સૌથી મોટી અસરકારક હલમ છે. એટલે એવા લગ્ન દ્વારા થયેલી પ્રજા, જો કાયદેસર નહિ ગણાય તેમજ જો પ્રજાને માળાપનો કાંઈ વારસો કે મિલકત માટેનો અધિકાર નહિ મળે. એટલે એવી સ્થિતિમાં કોબી થતી કશ્ચુતા વિચારવાનું કાંઈ ન બહે, તેથી ખાસ ચેતવણીની જરૂર છે.

આ કાયદો જોતાં, દેરક્ષાક કાયદો જાણનાર લોકોએ પણ એવું માની લીધું છે કે આ કાયદા નીચે જનતા ગુનાઓ અગાઉથી ખજાર પડે તો પણ અટકાવી શકાય તેવું તત્ત્વ એની હલમોમાં નથી. પરંતુ આ જનતની માન્યતા મોટી છે. કારણ કે, આ કાયદા નીચેનો ગુનો છ. પી. કો.ની હલમ ૪૯૪ પ્રમાણે ગણવામાં આવ્યો છે. અને વધુમાં આ કાયદાની હલમ ૯મી પ્રમાણે આ જનના ગુનાને સરકાર પોતે પ્રવૃત્ત થઈને અદાલત સમક્ષ રજુ કરે તેવો (Cognisable) ગણવામાં આવ્યો હોઈ પોલીસને અગાઉથી ખજાર આપવામાં આવે, અથવા પોલીસખાતું જાતે જાણે તો તેને કી. પ્રો. કો.ની હલમ ૧૪૯-૧૫૦-૧૫૧ પ્રમાણે ગુનો થતો અટકાવવાની પૂરેપૂરી સત્તા છે. ઉપરાંત, પોલીસને લાગે કે ગુનો કરવા ઈચ્છે રાખતી વ્યક્તિઓને પકડવા સિવાય તે અટક તેમ નથી તો મેજસ્ટ્રેટના વોરંટ સિવાય પણ તેથી વ્યક્તિઓને પકડી અટકમાં લેવાની તેને સત્તા છે.

આ પ્રમાણે કાયદો ત્રણ રીતે સંપૂર્ણ અસરકારક છે. એક, એવું લગ્ન રદ જાતલ ગણાય છે. બીજું, એવા ગુનેગારને શિક્ષા કરે છે. અને ત્રીજું, અગાઉથી જાણુ કરવાથી જો ગુનો થતો અટકાવી શકે છે.

એટલે આ નવીન કાયદાનો-અનેક લગ્ન પ્રતિબંધનો-સમાજ તકેદારીથી લાભ લેશે તો જરૂર એથી એને મોટા લાભ થવાનો છેજ.

અંથસ્વીકાર

(૧) ગૌતમ બુદ્ધઃ અનુ-ગોપાલદાસ હવાભાઈ પટેલ, પ્રકાશકઃ
ગુજરાત વિદ્યાપીઠ-અમદાવાદ, ક્રિમત ૩. ૧૧.

ડૉ. રાધાકૃષ્ણનનું આખ્યાન 'Gautama the Buddha' નો આ
ગુજરાતી અનુવાદ છે. તા. ૨૯-૬-'૩૮ ના રોજ આ આખ્યાન લંડનની
બ્રિટિશ એકેડેમીમાં આપ્યું હતું.

(૨) સર્વોદયની કેળવણીઃ (વર્ધા-ગોશ્વરી) અનુ-ગોપાલદાસ હવાભાઈ
પટેલ, પ્રકાશકઃ ગુજરાત વિદ્યાપીઠ-અમદાવાદ, ક્રિમત ૩. ૧૧.

આચાર્ય કૃપાલાનીછ કૃત 'ધી લેટસ્ટ ફેઝ' સન '૩૮ માં લગાવેલ
પુસ્તકનો આ ગુજરાતી અનુવાદ છે. પાયાની કેળવણી અથવા વર્ધા
શિક્ષણના સિદ્ધાંતો સમગ્રવતું આ નાનું પુસ્તક શિક્ષકોનો અને વિદ્યાર્થીનો
આવકાર પામશે.

(૩) કાગડાની નજરેઃ લેખક-આશ્રમનો ઉદ્ધ, પ્રકાશકઃ નવચંપન
પ્રકાશન મંદિર-અમદાવાદ, ક્રિમત નવ આના.

હિંદી 'સર્વોદય' માસિકમાં આ લેખો પ્રથમ પ્રસિદ્ધ થયા હતા. તેનો
આ ગુજરાતી અનુવાદ છે. આ લેખો વિનોદી દ્વયને લગાવેલા છે. અને
જ્યાં જેમની હાંસી કરી છે તેમને પોતાનેયે તે વિનોદ દંપતી એવો નથી.
જ્યાં લેખો વિનોદાનમક હોવા છતાં વિચાર પ્રેરક પણ છે.

(૪) ચિરંજીવ સાહિત્યઃ સંપાદક-મણિલાલ પ્ર. આસ્, પ્રકાશકઃ
પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ ત્રિ-વંશદરા, ક્રિમત ૩. ૧૧.

સદગત મોતીલાલ અમીન આરંભમાળાના પાંચમા પુસ્તક તરીકે આ
અંથ પ્રસિદ્ધ થયો છે. તેમાં સારા લેખો, વિષયના વિભાગો પાટીને સંપાદન
કરવામાં આવ્યા છે. વિષયો આ પ્રમાણ છે, ધાર્મિક, સામાજિક, શિક્ષણ,
વિજ્ઞાન, ભૂગોળ, ઇતિહાસ, હવનચરિત્ર અને પ્રેરણા. મુખ્યપૃષ્ઠની પાછળ
સદગત મોતીલાલ અમીનનું જે વાક્ય મુદ્રિત છે- 'મારું કામ ત્યાં અંધારું
હોય ત્યાં અગ્નિવાળું કરવાનું છે.....' એ ઉદ્દેશ જરૂર આ પુસ્તક દરેક વાચક
માટે ઓછેવતે અંશે પૂરો પાડે.

(૫) આપણી પરિસ્થિતિઃ સંપાદક-ઈન્દરલાલ પટેલ અને કુલચંદ
કાપડીઆ, પ્રકાશકઃ ગુર્જર અથરન કાર્યાલય-અમદાવાદ, ક્રિમત એક રૂપિયો.

શ્રી. કાછીઆપટેલ જ્ઞાતિનું સંચોધન એ આ પુસ્તકનો વિષય છે. જ્ઞાતિનાં
સર્વપાસંચોને જેવાં કે વળી, રહેવાણુ સરીર અટક, ધર્મો, ધર્માંગો,
કેળવણી, પરિપદો કટિંગો, મંડળો. એકમ. ગોળ વગેરેનો સ્પર્શવાનો
ઓછોવતો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રસંગકથા

હરિજન યુવક સાથે પાટીદાર યુવતીનું લગ્ન

નારનાં જડેન સુર્યાલાખેડેન ૨૩ વર્ષની ઉંમરનાં છે. નરિયાદના વિદલ દન્યા વિજાલપમાં વિતીત મુખી અબ્યાસ કરેલો છે. કુર્વે મેટ્રિકનો પણ અબ્યાસ કરેલો છે. ઈંગ્લીશ લોકશાસ્ત્રમાં જે વખત જેલ જઈ આવેલાં છે. હાલ સાગરમળી હરિજન આશ્રમમાં છે. કાદંબ લેખર આર્ટનું કામ કરે છે. તેમણે ભાઈ આલકલાલ ટી. મકવાણા સાથે સીવીલ મેજેસ્ટ્રેટ એક પ્રમાણે લગ્ન કર્યું છે. એ ભાઈ હરિજન છે. ઉંમર ૨૫ વર્ષની છે. હિન્દી ભાષા વિશારદ છે. કાદંબ લેખર આર્ટ ટ્રેનીંગનો અબ્યાસ કરેલો છે. આશ્રમમાં આમજનાં નક્શીદાર પાટીદાર, પોર્ટફોલિયા, મનીપર્સ વગેરે બનાવે છે. જેકે જલ્મ આશ્રમમાં સાથે કામ કરતાં એક બીજાના નિઃકરના પરિચયમાં આવ્યાં અને એકબીજાનો સ્વભાવ અનુકૂળ આવતાં એ પરિચય આમ લગ્નમાં પરિણમ્યો.

વલ્લિક યુવક સાથે લગ્ન

ધર્મજનાં અને વડોદરા રહેતાં જડેન જમુમળીજડેને મૂળ હંદોગમના પણ કુટુંબ સાથે વડોદરામાં રહેતા ભાઈ બાબુલાલ કે. શાહ સાથે બધા માસમાં મૂરત આર્થસમાજના આશ્રમે લગ્ન કર્યું છે. ભાઈ બાબુલાલે ઇન્ટર મુખી અબ્યાસ કરેલો છે. હાલ રેશનીંગ ખાતામાં ઇન્સ્પેક્ટર તરીકે કામ કરે છે. આ લગ્ન પણ એકબીજાના પરિચય પછી થયું છે.

ચંદોતરની દન્યા લગ્નમમાં

જાણવા મળ્યું છે કે, બીજાં એક ધર્મજનાં જડેન સિતોદર મામના એક પાટીદાર યુવક સાથે લગ્નમર્યાદાં એકલાં છે. એ જડેન. જાણ્યું છે ત્યાં મુખી, ઉપરનાં જમુમળીજડેનનાં નાનાં જડેન છે. અને એમના વલ્લિક યુવક સાથેના લગ્ન પછી એક સગાએ સિતોદર ખાસે નાની જડેનનું લગ્ન બોલ્યું હતું.

પાટીદાર નાતનું શું થવા બેઠું છે?

ઉપરના એક સામગ્રી જલ્મ જડેનોના આલુ ચીલા બહારના લગ્ન પ્રસંગો મળી નાતની રૂઝિચુસ્ત વ્યક્તિઓ કાળો કકગાટ ફરી મૂકશે કે, પાટીદારને વધારે લજાઆનું અને બહાર ગમે તેમ ફરવા દીધાનું આ પરિણામ! પાટીદાર નાતનું આમ ને આમ સત્યાનારાય વળવાનું છે. વલ્લિક યુવક સાથે

જેગણ ગદારના લગ્નથી તો હીક પણ હરિજનયુવક સાથેનું લગ્ન તો અંતરના કોંડાળમાં જોવામાં આવે તો ભાગ્યે જૂઠ્ઠાં જોતે. આવકારશે અને જો જૂઠ્ઠાંમાં પોતાની દીકરીનો જોવો લગ્ન થવાનો પ્રસંગ આવે તો દેવતા હવેથી સંમતી આપી તેમાં ભાગ લે, એ તો કુદૃષ્ટાનાં પ્રશ્ન છે. હરિજન યુવતી સાથે લગ્ન કર્યાના દેશમાં જેટલા પ્રસંગો ગળ્યા છે, તેટલા હરિજન યુવક સાથે સપણું દિન્દુ યુવતીઓના લગ્નનાં ગળ્યાં નથી. પાટીદાર સમાજની કોઈ યુવતીએ આપું લગ્ન કર્યું હોય તેવો ખીન્ને દાખલો નથી.

એ બહેનનાં કુટુંબીજનોને ..

આ લગ્નનો આધાત, એ બહેનનાં કુટુંબીજનોને એ ગમે તેટલાં મુધાગ્ધરો તો પ જરૂર થયો હશે. માનવત્વભાવ જોવો છે. કે જુદી વસ્તુ રિયતિને કબૂલ કરે છતાં જન્મના સંસ્કાર એટલા વહેલા ગદગતા નથી. દયાને દુઃખ થાય જ. એ રીતે એ કુટુંબીજનોના આધાતને અમે સમજીએ છીએ. છતાં એમને આશ્વાસન આપીએ છીએ કે, એથી ધરતી રસાતાળ થઈ ગઈ છે માની છવ ગાળનાં હો તો તે વિચાર છોડી દેજો. આવી રહેલાં નવાં ગજોનાં પ્રથમ પ્રત્યાધાન તમને થયો છે એટલું જ, ગાંધી એમાંથી કોઈ જટકવાનું નથી. કોઈને મરો, કે શું બધાંનો દહારો જોકો છે તે આટલી દહ સુધી વાન જ્યાં દેશે ! તેમને એટલું જ કહેવાનું કે, નહકના જ બૂતકાળ તરફ રોકિયું કરો. પ્રથમ પહેલાં દરિયો જોળાળી પરદેશ જનાર માટે આપણે શું માનના હતા ! દેવો બહિષ્કાર અને પ્રાયશ્ચિતનો જુલમ કરતા હતા ! આજે એ વાન કરીએ તો ! અરપૂર્યતા નાતગનના ઝાટી વ્યવહારના બેદ અંગે આપણે કેટલા આચારવિચાર પાળવામાં ચૂસન હતા ! અને આજે આપણા વડોદરાના પાટીદાર જાનાલયના વિદ્યાર્થીઓ દારગન છાત્રો સાથે જોમે છે, એમ મળ્યા છતાં આપણે એથી ધરતીકપ અનુભવતા નથી એટલે જાલરીતે આપણે રૂઢિચૂસ્ત ફેખાયા ફરીએ છીએ, પરંતુ સમયના વહેણ સાથે સમાજજીવન પલટાઈ રહ્યું છે. અને તેથી ઉપરના બૂતકાળની રિયતિ આજે જેમ અદૃશ્ય થઈ ગઈ છે, તેમ લગ્ન-વ્યવહારમાં આગની ગિયતિ આવતી કાલે અદૃશ્ય થવાની છે, એની લાલ-ખતી ધરતો ઉપરનો હરિજનયુવક સાથેનો લગ્નપ્રસંગ છે. જોળના વાડા ન હોવાનાર સમાજને પરકાર છે કે જોળ, વાડા, નાન શું કરે હો, અપૂર્ય અરપૂર્યના બેદ પણ આવતી કાલના લગ્નવ્યવહારમાં નથી રહેવાના. આ દૃષ્ટિએ વિચાર કરીએ, એ બહેનનાં કુટુંબીજનોને કહેવાનું મન થાય છે કે

૩૮ થયેલા સંસ્કારોનો આઘાત સદી લેજો. એથી કુટુંબનું સત્યાનાશ વળી ગયું છે એમ માનશે નહિ.

સમાજે પણ આવતી સ્થિતિ સમજી લેવી જોઈએ.

આજે આપણી કુન્વાના લગ્નની કસ્ટો રિયલિટી છેડેલી ટાચે પહોંચી છે, એમ કહીએ તો વધારે પડતું નથી. છતાં આપણે એક તમુ ખસવા તૈયાર નથી. વ્યક્તિગત એવા દાખલા અપવાદ રૂપ બને છે, પરંતુ સમાજ આખાનો વિચાર કરીએ તો લગ્નક્ષેત્રે એ એટલો જ જડ રહ્યો છે. એનું પરિણામ ક્રાન્તિમાંજ આવે. અને એ ક્રાન્તિ રૂઢિ જેનો ભોગ લેતો હોય તે વર્ગ જ કરે. અને એ રીતે આપણી બહેનો એ ક્રાન્તિ જાગવવાની છે, એ નિર્વિવાદ છે. વાડા, ગોળા, કુળાકુળ અને પરડણ, જેવા પ્રત્યેક ઉદ્દેશવા હોય તો પાટીદાર સમાજે નાનામોટા બેદ ભૂંડી એક ચતું નેહજો, એ એનો એક ઉપાય ધણા માને છે. પરંતુ એ બધાં બંધન જશે તો લગ્નક્ષેત્રની વિશાળતા વધતાં મુશ્કેલી ઓછી થશે એટલુંજ. બાપી નાતમાં જ યુવકયુગતીએ લગ્ન કરવું એટલી મર્યાદા આપણી ઈચ્છા દર્શો તો પણ દેખાતી નથી. ઘરણીમાં આપણું બંધન રહેલું સમાજજીવન. બાળજીવન એ હવે પાછાં આવવાનાં નથી, બંધન દૂર દૂર છૂટાછેડાના પ્રદેશ ભણી આપણે જઈ રહ્યા છીએ. લગ્ન સિવાય જીવનના કોઈ ક્ષેત્રે નાત જેવું રહ્યું હોય તેમ વતન કોટી બદલે વસતી પ્રજાને લાગતું નથી. એ વાતાવરણમાં ઉછેરેલી ભાવિ પ્રજા, લગ્ન પૂરતું જ નાતનું બંધન ફાર્મરી દે તો એણે કંઈ નવામ કરી છે, તેમ માનવાનું કંઈ કારણ નથી. મોટી ઉમરે. પોતે પોતાની જવાબદારી સમજીને, અને પરિચય બાદ લગ્ન થતાં નેહજો એમ આપણે દિવસે દિવસે માનતા જઈએ છીએ. આ બધું નાતવાળા જોડે જ બને એ ક્યાંથી આશા રખાય ? એટલે નવા સમાજજીવન પ્રમાણે યુવક યુવતી સ્વભાવમેળ કે પરિચયવાળાં સાથે નાતગતતા બેદ સિવાય લગ્ન કરજો, એ આવની કાલનું ભાવિ છે.

એ ભાવિ ઉજળું છે ખરું ?

આવતી પરિસ્થિતિને સમજનાર પણ આજે એવું પગલું ભરતાં અચકાય છે. વિચારે છે કે, એ રહેતે જવાથી મુશ્કેલી ટળી જશે ? ઘણાં એવાં લગ્નોનો કંઈ અંત આવેલો નોવામાં આવે છે ત્યાં થાય છે કે આથી નાતગતતાનાં બંધન સાગાં કે મુખ્યદુઃખે બધું રાગે ચાલ્યા કરે. આ બધુંતરી મોટી છે, એમ કહેવાનો આશય નથી. જેમ આજના લગ્નોમાં મુશ્કેલી છે, તેમ આવતી કાલનાં નાતગતતાનાં બંધન રૂઢિત લગ્નના ક્ષેત્રમાં

પણ મુશ્કેલીઓ રહેવાની. સરકારબેદને લીધે, વિચારસરણીની ભિન્નતાને લીધે, માદને પ્રેમ માતો લીધાને અગે. એવાં અનેક કારણોને લીધે ભાવિ લગ્ન ક્ષેત્રમાં પણ આગતા જેવી નહિ તે, ભિન્ન રૂપે મુશ્કેલીઓ રહેવાની છે. માટે ભાવિ ઉજાણું જ છે એમ, આવાં લગ્નનો વિરોધ અમે કરતા નથી ત્યારે કહેવાનો આશય નથી. આશય તો એક જ છે કે, એવાં લગ્નજનન નિષ્ફળ નીવડવાની સક્યતાઓ હોવા છતાં આપણે ધન્યઅનેચ્છાઓ એ તરફ જઈ રહ્યા છીએ — નવી જીવનસરણીની એ અનિવાર્ય સ્થિતિ છે. એટલે જુની સ્થિતિને જાહેરમાંથી ગાળી રહેવાને બદલે. નવી સ્થિતિને આવશ્યકરોએ, એમાં રહેલી મુશ્કેલીઓથી અમત ધણે અને જે ભાવિ નિર્માણ છે તેની ઉપેક્ષા કર્યા વગર તેને અનુકૂળ થવા તૈયારી કરીએ, એજ આવાં લગ્નનો વિરોધ કરતા નથી ત્યારે અમારો કહેવાનો આશય છે. જાકી ઉજાણું એટલું દૂધ અંત પીણું એટલું મોનું, એમ માનવાનું કોઈ કારણ નથી. ૫૦ વર્ષની ઉંમરનો પંથવર

સમાજ આગતની સ્થિતિ ઓળખવા તૈયાર નથી ત્યાં ભાવિને ઓળખે એટલી લાંબી આરા શી રીતે મળવી? ગયે અંક લખ્યું હતું તે જોડના જાણ ૫૦ વર્ષની ઉંમરે પંથવર તરીકે ફાગણ વદ ૫ ના રોજ નાનાં એક ૨૦ વર્ષનાં બહેન સાથે પરણી આવ્યા! કોને પાપે? પરણીને પાપે. કુલવાનશાહીને પાપે. એવા લગ્નમાં સહકાર આપનાં કુટુંબીજનોને પાપે. માતાને બહુ ચડવવા બોલકાને લેઈ જતી વખતે જેમ અધલકતો બોલકાની સ્થિતિ બૂકી ઉત્સવ દરે છે, તેવી સ્થિતિ એક દોડતરી યુવતીને ૫૦ વર્ષના વર સાથે બાંધતી વખતે થાય છે પણ પેલા અધલકતો જેવો અમાજ એમાં કંઈ કંઈના ન બેતાં ઉત્સવ માણે છે!

એક પત્ની ઉપર બીજી કરવા જતાં!

એક ઉપર બીજી પત્ની ન કરવાના મુંઝઈ સરકારના નવા કાયદાને પણ ઘોષ પીવાનો પ્રયત્ન ફાગણ વદ ૩ ના રોજ આણંદમાં થયો. નાના અડધના એક વાહએ એક ઉપર પડાણના એક જાણ સાથે પોતાની દીકરીનો વિવાહ કર્યો છે, એમ વાત જહાર આવી હતી. પરંતુ દીકરીના આપે એ દટીકત એટલી જાતી રાખી હતી કે એ ફરી પરણવા આવનાર ભાઈ દોણ છે, તે કંઈથી ઘડી સુધી ખચર ન પડી. લગ્ન ફાગણ વદ ૩ નું હતું. અને છેવટે બીજીની રાત્રે પ્રથમ પત્નીનાં પિયરિયાંને મધે આવી. પડાણના એ ફરી પરણવા આવનાર ૨૨ વર્ષની ઉંમરના યુવક છે. પ્રથમ થામણ પરણેલા છે.

એ બાઈ અને તેમનાં માથાપ વડોદરા રહે છે. એટલે બધી જોડવાણ વડોદરામાં થઈ હતી. બાઈનું લગ્ન હતું છતાં સગી બહેનોને સુદ્ધાં જાણ થવા દીધી ન હતી! પછી ખીજાં તો જાણે જ ક્યાંથી! પરણવા પણ વડોદરાથી એ સાધ આવનાર હતા. પ્રથમ પત્ની પિયરમાં હતી એટલે ઘરમાંથી ગંધ બહાર જાય તેમ ન હતી. છતાં યોતીસ કલાક અગાઉ આ વાત ફરી. ચામળાવાળા, એ બહેનનાં બાઈજો અને કુટુંબીઓએ તરત હીંકચાક શરૂ કરી દીધી. બિસ્લા મેંછરેટ્ટે આજળ આ લગ્નની વિરુદ્ધ અરજ કરી. મેંછરેટ્ટે આણંદ પોલીસને એ લગ્ન અટકાવવા હુકમ કર્યો. પોલીસે લગ્નને દિવસે કન્યાનાં જાપને એ લગ્ન ન કરવા માટે મનાઈ હુકમ જાગર્યો.

મિયાં પડ્યા પણ તંગડી ઊંચી!

તરત જ જ્યોરની ગાડીમાં, લગ્નના દિવસે, વડોદરા વરપક્ષને કન્યાપક્ષે ખજાર આપી. કુશળ મેનાપતિ જેમ સંજોગ પ્રમાણે વ્યૂદ્ધ બદલે તેમ વરપક્ષે મોરચા જોડ્યા દીધો. જન તો આવવાની હતી તેમ સાંજે આપી. પોલીસને ખજાર મળી હતી તેથી એણે પરણવા આવનાર બાઈ ઉપર મનાઈ હુકમ જાગર્યો. અહીં તો ગાયકવાડી પોલીસ આજે એમ હતું નહિ. પોલીસ ચોકી કરતી મંડપમાં બેઠી હતી. જે બાઈ પરણવાના હતા તે બાલુજો રહ્યા, અને નેમના નાનાભાઈ, જેમનો વિવાહ જાગ્યા ગાંધે થયો હતો તે મોટાભાઈની વડાદે ચડીને પરણી ગયા! મિયાં ભલે પડ્યા પણ તંગડી તો ઊંચી રહી ને! કોની ઉપર અફસોસ કરીજો, લગ્નને કારસ, માનતા સમાજના માનસ ઉપર કે કાયદાને ખિસ્સામાં મૂકવા તૈયાર ચનાર વરકન્યાનાં માથાપો ઉપર, કે રર વર્તના ફરી પરણવા નીકળેલા યુવક ઉપર! આજને, કાયદાના ડફ્ટો પણ ન યોગજવાનો આંધળિયાં કરતા આપણો સમાજ આપની કાલને યોગજશે?

સમજીને યોગજે તેમ લાગતું નથી

જવાબ નિરાશામાં મળે છે. ના. ૧૫-૩-૪૭૫ 'સદેશ' જણાવે છે કે, 'વડોદરા રાજ્યના વસોના અમીન કે જેઓ હાલ વડોદરામાં ડે-ટ્રાક્ટર નર્સિ કામ કરે છે તેમના ભત્રીજાનું લગ્ન એક પત્ની હયાત છતાં નણિયારના એક હેઝારતરની પુત્રી સાથે ગયા મહા મહિનામાં થયું છે. કન્યાનો પિતા કાગળથીકાર હોવા છતાં પોતાની પુત્રીને એક ઉપર ખીજ પત્ની તરીકે આપી છે એ ખૂબજ દીકાને પાત્ર જાગત જનવા પામી છે.' કાયદાથી ન હોય એ પાટીદાર બાપડા દીકાથી વળી કરો. જતા હશે?

મરણ પાછળ દાન

જેડવાના શ્રી. લાઈલાલભાઈ લક્ષ્મીભાઈ પટેલ (મોન્યાસામાં શિક્ષક) અને શ્રી. ડાહ્યાભાઈ લક્ષ્મીભાઈ પટેલ, બંને લાઈઓ દગવાયેલા અને સુધારક વિચારવાળા છે. પિતાના અવસાન પાછળ તેમણે પ્રેતભોજન, શ્રાદ્ધ કે કાલુમાકલુની કાંઈ ક્રિયા કરી નથી. ગામને ઉપયોગી એવું કાર્ય, વરસાદના પાણીથી ગામને જે જગાએ દર વરસ ધોવણ લાગ્યા કરતું હતું ત્યાં રૂ. ૧૦૦૧ના ખર્ચે ખડિયાટ બાંધી આપવાનું તેમણે નક્કર કર્યું છે જૂનાં જુઠાં નિમિત્તે આવી રીતે દરેક ગામમાં જરૂર પ્રમાણે કામો થાય તો એથી આજે દરેક ગામે મોટે ભાગે સૌનું, સાર્વજનિક કામ, એટલે કોઈનું નહિ બની રહ્યું છે તે સ્થિતિ અટકે

સૌનો લાડકવાયો રિસાયો

પૂર્વ મહાત્માજી પાસેથી જેમણે રાષ્ટ્રીય શાયરનું બીરદ મેળવ્યું હતું તે ગૂજરાતના સમર્થ સાહિત્યકાર શ્રી અંગરથંદ મેઘાણી તા. ૯-૩-૪૭ના રોજ બોટાદ એમના નિવાસસ્થાને હૃદયઅર્થે પડી જવાથી અવસાન પામ્યા છે, એવા ઓર્થિતા સમાચાર સાંભળી કાને આધાન નહિ લાગ્યો હોય કે ૫૦ વરસના દૂંધા છવનમાં સાહિત્યના દરેક ક્ષેત્રને આવરી લેઈ ૮૦ પુસ્તકો આપનાર વર્તમાનના આપણે વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે કબૂલ કરવું પડે છે કે, હલે ગૂજરાતમાં આજે વિચાર સમૃદ્ધિએ અને શુદ્ધિની પ્રતિભાએ એને ઘડે એવા સાહિત્યકારો હોય, પરંતુ જનહૃદયને પીછળવાની એની શક્તિ, જનતા પ્રત્યેનો એનો આદર, જનતાને મુગ્ધ કરવાની ભાષા, એની પાસે જે હતી તે ગૂજરાતના આજના કોઈ લેખક પાસે નથી. અને આ સમૃદ્ધિની શક્તિ એટલી અજળ હતી કે વિદ્વાન માણસથી માંડી કંચીઆ સુધીનો સાધારણ માણસ, એનાથી એકસરખા મુગ્ધ થાય છે. પત્રકાર તરીકે, અનુવાદક તરીકે, કવિ તરીકે, લોકસાહિત્યના સંશોધક તરીકે, નવલ-નવલિકાકાર તરીકે, વિવેચક તરીકે, અને એમ દરેક ક્ષેત્રે એણે કસમ ચલાવી છે. અને દરેકમાં મોટા પ્રમાણમાં સિદ્ધિ મેળવી છે.

સાહિત્યનો સાચો લેખકારી

આ સિદ્ધિ પાછળ એનું તપ હતું. કોઈ લકડકોડેડો જેમ એના ધંધામાં જાત તોડી નાખે તેમ એણે સાહિત્યની ઉપાસનામાં જાત ધરી નાખી છે અને સામી આજુ, હજાર સુધીના પગારની પત્રકારત્વની નોકરીને ન સ્વીકારી, સાહિત્યે જે લૂખ્યો સમ્રો ધેરલો આપ્યો છે તે પ્રેમથી આપ્યો

છે. ગૂજરાત કદરવીન છે, એમ વારંવાર જે તે મહેલું મારે છે એ એણે કદી માર્યું નથી. કોલ્ટ એણે તો સૌથી જુદું જ કહ્યું છે—‘કાણુ કહે છે કે ગૂજરાત કદરવીન છે? એક પણ મને એવો દાખલો જતાવો તો ખરા કે, પ્રતિભા હોવા છતાં ગૂજરાતે એને પીછાપ્યો ન હોય? પેસાથી કદરની આશા રાખતા હો તો પણ એમાં ગૂજરાત પાંછળ છે એમ માનવાનું કંઈ કારણુ નથી.’ સાહિત્યકારની આખા દેશમાં એ રિધતિ છે. પેસાથી કદર કરવાનો જન્મનો. હજુ દેશમાં આવ્યો નથી. અને આવશે ત્યારે ગૂજરાત પાંછળ રહેશે એમ માનવાનું કંઈ કારણુ નથી.’ આ ભાવનાની સાથે એણે પોતે મોટા ત્યાગ કર્યો છે એમ પણ મનાવી ગૂજરાત ઉપર ભાર મૂક્યો નથી. એ વિષે જણાવ્યું છે: ‘મેં હજાર રૂપિયાના પમારવાળી જગાઓ નથી ત્રીધી અને કેવળ સાહિત્ય સેવા કરી છે, માટે ગૂજરાત ઉપર મોટા ઉપકાર કર્યો છે એમ પણ હું માનતો નથી. મને આ ક્ષેત્રમાં જે નિર્જનનંદ મળ્યો છે તે ત્યાં ન મળત. જે માટે મારુ હૈયું ઝંખતું હતું તે માટે મેં પરસેવો પાડ્યો છે. એમાં મેં ગૂજરાત ઉપર કશો ઉપકાર કર્યો નથી!’

પ્રેમસાગર જેવું હૈયું

આ ભાવના અને એમાંથી અખંડ વહેતાં લેખનનાં ઝરણાં જે દૈયામાંથી આવતાં હતાં, તેનો જેમને અક્રિતગત પરિચય થયો હશે, તેમને એ પ્રેમસાગર દૈયામાં તરબોળ થવાનો પ્રતાપો મળ્યા વગર રહ્યો નહિ હોય. એ દૈયામાં જે પ્રેમ હતો, માનવતા હતી, અને નાના મોટા દરેક માટે એક સરખી મીઠી લાંઝળી હતી, તેનો ખ્યાલ અનુભવ વગર આવી શકે તેમ નથી. એ જાતો ત્યારે હુંગેરા પણ રડી જોડતા, એ જે કંઈમાં દર્દ હતું તેનાં મૂળ પણ એ દૈયામાં હતાં. એ દર્દ કંઈમાંથી સંભળાતું હતું પણ એના બિતર દૈયામાં પણ એટલું જ દર્દ વસોવાતું હતું. એટલે જ ન્યાયાસને એકલા ન્યાયાધીશની આંખ પણ બીની ચઈ જતી. એથી જ એ ગંરીઓનાં, પીડિતોનાં ગીત સહી શકતો, ગાઈ શકતો અને ‘છેલ્લો કોરો’ પૂજ્ય જાણુને પાછ શકતો !

લખજો આંહી ખાખ પડી સૌના લાડકવાયાની !

૫૦ વર્ષની ઉંમરે, ગૂજરાતે હજુ એની પાસેથી કંઈ કંઈ મેળવવાની આશા રાખી હતી ત્યારે એ આજ્યો ગયો. આ પ્રસંગે, એનું એકાએક જવાનું કારણુ વિચારતાં યાદ આવે છે પૂ. મહાત્માજીએ ભારતસેવક ગોખલે માટે જણાવેલા શબ્દો: ‘આરામ લીધા વગર, શરીરની પરવા કર્યા વગર,

એમણે જીવનની મીઠુમતી અને જાન્યુથી જાળવા માંડી હતી કે જેથી તે વહેલી ખલાસ થઈ ગઈ! એજ પ્રમાણે ૨૫ વર્ષ સુધી, સાહિત્ય પાછળ એણે પણ રૂઝ દિવસ તોયો વગર જીવનની અને જાન્યુથી મીઠુમતીને જાળ્યે રાખી. ન લીધો આરામ કે ન જોગરી મુખમગવડ અને આમ એ જીવનની મીઠુમતી વહેલી ખલાસ થઈ ગઈ! કારણ ગમે તે માનો, પણ એ ગયો છે એ સત્ય. અને છતાં નથી ગયો (અક્ષર દેક) એ પણ એટલુંજ સત્ય છે. ત્યારે એની પાછળ આંસુ સારવાં વ્યર્થ છે. એના જતાં, કુટુંબીજનો એકલા જ નથી રહ્યાં, પણ સારું મૂલરાન રહ્યું છે. એવું મૃત્યુ એ પણ શું ગેર સંભાળ્ય નથી? કાંઈના લાડકાયા માંડના એના જે સગદો એની ખાંખી ઉપર આપણે લખીએ:

લખજો આંહી ખાખ પડી સૌના લાડકાયાની!

અવકાશ

ગાર ગામ પૈકીના એક સારા કુટુંબના ૩૩ વર્ષની ઉમરના યુવકને સાદાઈથી એજ ન્યાતમાં લગ્ન કરવા કુશળ છે સારી ગણ્યતી કંપનીમાં નોકરી કરે છે. પત્રવ્યવહાર ખાતગી રહેશે.

લખો :— થી., C/O પાટીદાર મંદિર, આણંદ

હિન્દુ અનાથાશ્રમ નડીઆદ

માળાપ વિનાનાં ગરીબ નિરાધાર રખડી ગએલાં બાળકોને પાળી પોષી લણાવી ગણાવી સ્વાશ્રયી જીવન ગાળવાની કેળવણી આપી જીવનના યોગ્ય રસ્તે ચડાવે છે. સંખ્યા ૧૫૦ની આસપાસ રહે છે. સંસ્થાના કાયમી રોકાણોની આવક રૂ. ચૌદ હજારને આશરે છે. ખર્ચ રૂ. ચાલીસ હજાર ઉપર થાય છે. સંસ્થાને આશ્રયે રહેલાં તથા આવતાંને નિભાવવા આપ આપનું બનતું કરશે.

મંત્રી, હિન્દુ અનાથાશ્રમ, નડીઆદ.

પાલિકા

સ્થાપક: સ્વ. જરસિંહભાઈ ઇ. ઇ. વરભાઈ પટેલ

૨૦૦૩]

એપ્રિલ-૧૯૭૭

[વેશાખ

ગુજામીનાં કુળ દનાં એ જોતાં કુળ દતાં, જેમણે મુશ્કેલી
મેંવા કરી અને જે આસપાસના ગરીબોની સેવા કરે
એ આગે કુળવાન છે. જુવાનીઆઓ આ વચ્ચે
સમગ્ર લેવાની જરૂર છે. પૂરા દામીના લાવી નથી,
પૂરી પરણ લાવી નથી, પૂરી પહેરામણી લાવી નથી,
એવા જાય તમે જુવાનીઆઓ દરે છોડી દેજો.
ગામમાં જેનું શાસ્ત્રિય જીવન અને ગામ જેના પર
મહોબ્બત રાખે એજ સાચો કુળવાન છે.

—સરદારશ્રી વલ્લભભાઈ પટેલ

વાંચન રસમય હોય તો, તળે બધા સંતાપ !

અસાંતિના જમાનામાં વાંચન જ દિલદુઃખ
ભુલાવનારું સાત્વિક રસાયન છે.

ગાંડીવાનાં નવાં પ્રકાશનો

તાણુવાણુ

રંગતરંગ

જનમટીપ વડે જનમભરનો જશ
જમાવનાર બુવાન લેખક
પેટલીકરની, ગુજરાતનું સાચું
ખમીર ધણકાવનારી નવલિકાઓ.

રૂ. ૩-૦-૦

હસાવી હસાવી લોધેપોધ કરનાર,
શ્રી જ્યોતીન્દ્ર દવેનાં રસમાણિક-
નો અભર લંડાર. છએ ભાગ
આથે જ ખરીદી લ્યો. દરેકનાં ૧૫૫

રૂ. ૧૦-૦-૦

પાનનાં ખીડાં

અરદેશર કેટલાળ

જ્યોતીન્દ્ર દવેનાં આ તાંબુલ
ભારા હોઠ પર જ નહિ, સમગ્ર
હિરા પર લાલી અળકાવશે.

રૂ. ૩-૦-૦

પારસી સાહિત્ય સિતારા રતન
રુસ્તમજી માર્શલ આ ચોપડી
દાશ સુરતના રગિક ઇતિહાસને
જીવતો દે છે.

રૂ. ૨-૦-૦

બકેર પટેલ

વિધેયક

ગુજરાતને હસાવવાનો ઇન્તરો
લેનાર આ મુરખીજને તમારે
ત્યાં પધરાવો.

૨૪ ભાગ રૂ. ૧૩-૦-૦

માંપળંધીના કાગળોના જમા-
નાનો હૈયાવલોખન ચીતાર
આપણી ચુનીલાઈની સોમરી
નવનવલ. રૂ. ૧-૮-૦

દરેક ચોપડીનું દપાલખર્ચ બુદ્ધ.
કોઈ પણ ચોપડી કે ભાગ છૂટક પણ મળી શકે છે.

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર :: સુરત

ગાંડીવ બાળપણવાડિકનું લવાજમ

રૂપિયા ૭, પરદેશ શિ. ૧૬ છે.

આ માસિક આણંદ ચરેતર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં શ્રી. આશાભાઈ ગોરધનભાઈ
પટેલે મંદિરભાઈ મોતીભાઈ પટેલ માટે છાપ્યું. ના. ૨૫-૪-૪૭

વિધાનગરમાં પ્લોટ જોઈએ છે?

- આરુઠર વિધાનગરમાં આલુંદ, ફરમસ અને બાકોલન ગ્રામમાં વસતલ વિધાનગર બાંધે છે, એ હવે સૌ જાણે છે.
- આ વસતલ વિધાનગરમાં ઉચ્ચ કળવર્ણની કોલેજો માટેનાં મકાનો તૈયાર થાય છે. આર્ટ્સ અને સાયન્સ કોલેજો આવતા જુનમાં શરૂ પાડે થશે.
- આ રથજે ઇંગ્લી કળનાં મકાનોવાળું ૧૦૦૦-૧૫૦૦ પ્લોટનું નગર તૈયાર થવાનું છે. ૫૦૦ ચો. વારના પ્લોટની કિંમત રૂ. છે. પ્લોટ ખરીદનારને આટલી જગ્યા ચોક્કસ મળવાની છે. તેમાંથી રસ્તા કે એવી કાંઈ જગ્યા કપાવાની નથી.
- પ્લોટ ગણનારે આરુઠર મંડળને રૂ. ૩૦૦ શેર માટે અને રૂ. ૨૦૦ રસ્તા ખર્ચના મળી કુલ રૂપિયા ૫૦૦ જુદા આપવાના રહેશે.

મનોરભાઈ જીજીભાઈ પટેલ,

કે. ચ. મ. આર્યસમાજ, આણંદ



ખહેતો, પ્રદર, લોહીવા, અનિયમિત અટકાવ, અટકાવ વખતે પેટ કે પેડમાં થતી પીડા, પેશાબમાં બળતરા કે કળતર, ગર્ભ ન રહેવો, ગર્ભ રહીને થતી જ્યોન્કુવાયડ, સગર્ભા અવસ્થામાં અત્ર ઉપર અભાવ, ઉલ્ટી, ઉખડા, છાતીમાં દાહ, અમુઝણ, કોડે રતાવા, પ્રસવ સમયે પીડાવું, મુલાવરની નબળાઈ, મુવારોગ, કાનણની અછત, ઉંઘ ન આવવી, હીસ્ટીરીઆ વિગેરે માટે જોએશી વાપરેા. બીજી નિર્દેશ બતાવશેથી સાવધાન રહેજો.

અથા ફાવાળા વેચે છે

જોઈએ: કંચનલાલ વાડીલાલની દુકા. મંગળદાસ રોડ, મુંબઈ ૨.

માસિકની ચોતાની વાત

(૧) પાછલા અંકો શિક્ષક નહિ હોઈ દરેથી નવા ગ્રાહક મનારને વૈજ્ઞાનિકી અંક રવાના કરવામાં આવશે અને ત્યારથી વરસ ગણાશે.

(૨) લેખકોએ ન સ્વીકાર્યેલો લેખ પરત મોકલેલો હોય તો સાથે ચોક્કસ આનાની ટિકિટ ખીડવી. નવામાં લેખ ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવતું નથી.

(૩) મ. ઓ. નાં નવાં કાર્મમાં વિશેષ લખવાની જે જગા નીચે હોય છે તેની પાછળ મોકલનારનું શિરનામું લખવા જગા આપવામાં આવી છે. માટે ત્યાં દરેકે પોતાનું પૂરું શિરનામું લખવું.

(૪) મ. ઓ. અગર વી. પી. થી લવાજમ ભરનારને અહીંથી જુદી પાવની આપવામાં આવતી નથી. વી. પી. નું રેપર અગર મ. ઓ. નું સ્વીકાર થઈને પરત આવેલું કાર્મ એ પાવની તરફ મારી લેવાં.

(૫) માસિક દર અંગ્રેજી ગણિતનાની રૂપથી તારીખે નિર્ધારિત રવાના થાય છે. અંક ન મળ્યાની કુરિયાદ આગર તારીખ મુધીમાં જાણવી દેવી.

(૬) આણંદમાં કમરૂ લવાજમ ભરનારની સમવદ ખાતર સ્ટેશન રોડ ઉપર અરેસ્ટર પ્રિન્ડિંગ પ્રેસમાં લવાજમ ભરવાની વ્યવસ્થા છે.

(૭) આફ્રિકાના જે ભાષાઓનાં લવાજમ આણંદ તથા પાછલાં જામી કાપ તે ભાષાઓ તે માફવી આપે તેની વિનંતિ છે.

હિન્દુ અનાથાશ્રમ નડીઆદ

માળાપં વિનાનાં ગરીબ નિરાધાર રખડી ગએલાં બાળકોને પાળી પોષી જાણવી ગણાવી સ્વાશ્રયી જીવન ગાળવાની કેળવણી આપી જીવનના યોગ્ય રસ્તે ચડાવે છે. સંખ્યા ૧૫૦ ની આસપાસ રહે છે. સંસ્થાના કાંચમી રોકાણોની આવક રૂ. ચૌદ હજારને આશરે છે. ખર્ચ રૂ. ચાલીસ હજાર ઉપર થાય છે. સંસ્થાને આશ્રયે રહેલાં તથા આવતાંને નિભાવવા આપ આપતું ખનતું કરશે.

મંત્રી, હિન્દુ અનાથાશ્રમ, નડીઆદ.

પાટીદાર

પાટીદારસમાજના વિવિધ પ્રશ્નોની ચર્ચા ચલાવતું માસિકપત્ર
 વાર્ષિક લવાજમ : દેશમાં રૂ. ૩, પરદેશમાં શિલિંગ ૬
 કાર્યાલય — 'પાટીદાર' મંદિર, આણંદ

વેરાળ
 સં. ૨૦૦૩]

એપ્રિલ-૪૭

[વર્ષ - ૨૪
 અંક - ૭]

એક પત્ર

ભાઈશ્રી જશભાઈ,

વંદેમાતરમ્!

ફાગણ માસના 'પાટીદાર'ના અંકમાં પાન ૧૧૯ ઉપર આપનો 'મારો નિઃશ્વ' વાંચી, વિચારતાં, જે જે વિચારો ઉદ્ભવ્યા તેને આપની સમક્ષ રજુ કરવાનો મારો ધર્મ સમજીને ગુદલાપે પ્રેમપૂર્વક આ પત્ર લખું છું.

એ સાચું જ છે કે આપણે ખાનદાન, ગર્ભશ્રીમંત, કુલિન અને ગૃહસ્થ ગણાવા છતાં હજારો અનાથોનો પ્રભુ આપણી સમક્ષ પડ્યો છે. આપણે એ અનાથો માટે કંઈજ કરી શક્યા નથી યુવક આલમ સશક્ત, નીર્ધવાન, ધર્મદેવે કુરુદેવ જગાવનારી હોવા છતાં આપણા જ ઘર, ગામ, કુટુંબ કે જાતિમાં હજારો અનાથ નિઃસહાય, નિસંતાન વિધવાઓ છે. એ નિર્દોષોને આપણે જ પાપે, આપણી જ કુલિનતા સાચવવા, આપણી તેમજ આપણા ભાઈઓની લગ્નના ખર્ચમાં જાતી કિંમત લેવા આપણા જ ધરના ખૂણામાં યથુજીવન જીવવું પડે છે. દિયેર, જેઠ, સસરાની વિકારી આંખોનાં ઝેર પી જવાં પડે છે. છપા બગાડકારો, છપા મર્જાપાતો, અને છપા આપઘાતો શાંતીયે ગણ બહાર નથી.

કૌમાર્યના અભિજ્ઞાપિત યનગનાટમાં લગ્નજીવનના રસિક ગંભીર ભાવોનો ચત્તા મિશ્રનને અંતે વિકાસ મુખ માગતી સ્ત્રીજીવનની ડાઈ ભાવના એમને ફળી નથી. અને આપણે કીર્તિમોહના શુદ્ધાગો બની યોક્ષ કુલિનતા ખાતર અનેક નિર્દોષ દીકરીઓના ભવ બોળવા નિમિત્તરૂપ બન્યા છીએ. પ્રભુ હૃદય આમળ આપણું કંઈ આલવું નથી! પરજાવનાં પાપ હશે માની મનાવીને

આપણે વીરઝ્યા છીએ! કુલિન આપની દીકરી અને કુલિન ઘરની પૂત્રવધૂયી શું થાય, કહી આપણે આગળ એ લખું નથી.

આજે સમાજને અધારે ખૂણે રડી રહેલા એ યાંવનને આપ જેવા સ્વતંત્ર રીતે મદાલતા યુવાનોના આશાખીના યૌવનસહચારની જરૂર છે. અને એ જરૂર પૂરી પાડવા આપે 'મારે નિશ્ચય' પ્રગટ કરી સાચે જ હમદર્દી, હિંમત અને હેતુચિત્ત દાખવ્યાં છે.

પાટીદાર સમાજમાં પ્રવર્તતા સામાજિક અન્યાયી વર્તાવ અને એકદુકમીના જુદામ તથા પાણવામાં આવતા ફરજિયાત વૈધવ્યની પ્રચ્છા સામેની આપની હમદર્દી અને દિલસોહતાનાં મૂલ્યાંકન થઇ શકે તેમ નથી જ. આપના 'વડીલોની પ્રચલિત અર્થની સુધારકૃતિની જગ્યામાં ન ફસાતાં આપે કહેલો 'એકા ગળવો' સાચે જ કદર માગી લે છે. પણ... એ મૂલ્યાંકન, કદર કે દિલના દર્દની જડીબૂટી શું એજ હોઇ શકે કે 'કાંઈ વિધવા સાથે લગ્ન?' હું માનું છું કે એથી આપની ગણતરી ખાટી પડ્યાનો સો દશ સંભવ છે.

વળી આગળ આપણાં આપ પસંદગી પ્રત્યે અગૂલિ નિર્દેશ કરે છે અને લખે છે કે 'મેટાં ગણુતાં માગો પેટી જોડે કે છગામ, જાગગામ વગેરે જોળ પેટીની જ!' આ મર્યાદાનો હેતુ જરા સ્પષ્ટતા માગી લે તેવો છે. આપે વિધવા સાથે લગ્ન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો પછી તે ક્યાંથી આપે એની મર્યાદાનું પ્રયોગન! ચરોતર, કાનમ, વાકળ, દસદોષ કે દશિણમાં વસેલા પાટીદારોમાંથી આપના વિચારોને અનુકૂળતા આપે એવા કાંઈ વિધવા હોય તો ન ચાલે? તારાપુર, પીરસદ કે સત્તાપીસના કાંઈ જોળની વિધવાબહેન માટે આપના ભાવિગૃહસ્થ જીવનનાં દરવાજા બંધ રાખ્યાનું કંઈ કારણ? માત્ર કુલિન ગણના કુટુંબની જ નથી જોડે આપની પસંદગીનું ઉતરે એમાં જોગ્યનીયતા બેદરજાવ નથી શું?

આપના જ કાર્યક્ષેત્રમાં, આપની માથે જ કામ કરતી, આપના આદર્શ જીવન સાથે ભારોભાર સંકળાયેલી અને ભાવિ સુખનાં અનેક સ્વપ્નો રચતી કાંઈ હરિજનબહેન કે જે વર્ગ પ્રત્યે આપને પૂરી હમદર્દી છે તેમાંથી કાંઈ નૈનારી જતાં તો શું એવડો લાલ નથી થતો? હરિજન અને તેમાંની વિધવામાં સુવર્ણ અને મુગધનો મેળ નથી શું? કે પછી આપના નિશ્ચયમાં માત્ર કુલિન ઘરની, ધન કુટુંબની કાંઈ વિધવા સાથે જ લગ્ન કરી આપના અને તેના જન્મેના કુટુંબની કહેવાની કુલિનતાના જન્મે શાલ પર તમારો મારી વેરવૃત્તિની તૃપ્તિ કરતી છે! વેરની તૃપ્તિ વેરથી ક્યાંય થઇ શકે! હવે ધારો કે આપની ગણતરી મુજબની કાંઈ બહેન આપને મળી ગઈ અને આપનાં લગ્ન થઇ ગયાં. એથી કુલિન કહેવાતા સમાજના માનસ અને વ્યવહારમાં શું ફેર પડશે? મારી માન્યતા મુજબ તો આપના જેવા

કુલિન કુટુંબનો એક દીકરો આવું કામ કરતાં વરની સંકડામણથી તારી ગયેલા કન્યાપિતાઓમાં એકનો વધારો થશે. અને પરિણામે આપની જ સાતિની એક કુંવારી કન્યાનું અલિદાન ક્યાંક દેવાશે.

આપે જોયું હશે કે આપણા ઘર, કુટુંબ, ગામ કે સાતિમાં તમારી સામેજ ૫૦-૬૦ વર્ષની ઉંમરના પુરુષોનાં નન્દીસગ્ન થાય છે. એક ઉપર બીજા કરવાના અનેક દાખલા અને છે, કૃપા હવાડા કરતી કે અગ્નિસ્નાન કરતી બહેનોનો તોટા નથી, ધર્મના બદાના હેઠળ દબરો પાપલીલાઓ ખેડાણ છે, અને છપાજના બ્યમિચારોનો તો ક્યાંય દિસાળ નથી. આ સૌનું મૂળ છે ગોળની મર્યાદા, કન્યાઓની વરનાં અભાવે વધતી જતી યૌવનાવસ્થા. આપને માત્ર વિધવાઓ પ્રત્યે હમદર્દી જગી છે પણ વરના અભાવે યૌવનાવસ્થા વધતી જતી ૨૦-૨૫ વર્ષની કન્યાના અકાળે દોહવાઈ જતા યૌવનદીપકની દીપીમાં તેલ પૂરવાની જરૂર જણાઈ નથી.

આ બન્ને દષ્ટિએ આપના નિશ્ચયને વિચારી જોતાં માથે નમ્ર અભિપ્રાય એ છે કે આપના નિશ્ચયથી માત્ર એક જ વિધવાબહેનનું જીવન અસ્પૃશ્યતાની કાંતિમાં આપની સાથે જોડાઈ જશે. અને એમ જોડાનાર બહેનના જીવનમાં પણ આપ પુરુષના આધિપત્ય અને ધણીપણની ગુલમીની રૂપાળી મહોર વાગી જશે. પણ એથી શું પાટીદાર વિધવાબહેનો, કુંવારી કન્યાઓ, છોટલી વડુદીકરીઓના જીવનમાં કાંતિની ચીનગારી મફતશે? હું નથી માનતો કે આમાનું કેઈજ બને.

હવે આપના નિશ્ચય પરત્વે પૂરી હમદર્દી રાખી કેટલાંક દિશામૂલ્યનો દર્શ છું. આપના એ નિશ્ચયને અમલી સ્વરૂપ આપ્યા પહેલાં ગોળના વાડને ભાંગી બૂકા કરવાનો કાઈ રચનાત્મક વ્યૂહ જોડવો. પહેલાં છીંડાં પાડો. કાર્યક્રમ મુજબ અંદરનાં બહાર કાઢો, વડીલસાડીની રાત્રી આંખ નીચે દખાઈ ગયેલી જોનદીકરીઓ ઝમે તે ગામ કે કૂળના લાયક યુવક સાથે સ્વતંત્ર રીતે સગનગ્રંથીથી જોડાય એવો કાંઈ ચકાચો ઊગો કરો. અને એમ કરતાં આવી પગનાર આપત્તિઓનો સામનો કરવાને જરૂરી દિંમત અને હેસિયત ફળવો. દેખીતું જ છે કે આમાં લગ્નોની રકાવારી વધતાં, વરનાં જાનરમાં મંદી આવશે. સંકુચિત વાડને બદલે આગણને સાથ દેનારી વીર બહેનો જુદા જુદા વિશાળક્ષેત્રમાં પથરાયેલી હશે અને એમ થતાં એમના પરિચયમાં આવતી વિધવા બહેનોના ઔચિત્કલગ્નગ્રંથીનો પ્રશ્ન આપોઆપ ઊઠી જશે. યાદ રાખો કે, કાંતિના રીપરમાં પુરવાનું તેજ ચોગવા, છીનવવા કે ઉધાર લેવાનો સૌ કોઈનો ધર્મ છે. અનેયુ દિં જાહના? કાંતિ અમર રહે!

દાસ
એચ. એમ. દેસાઈ
નાઈરોબી

સિ., આપનો સમવચરક,
વજુભાઈ ભાઈલાલભાઈ પટેલ
ડાહરી ફળિયા, ભાદરણ

‘મારો નિશ્ચય’ના પ્રશ્નો

શ્રી. જશભાઈ વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ

ફાગણ માસના અંતમાં ‘મારો નિશ્ચય’ લખાણ ત્રાંચ્યા પછી કેટલાંક ભાઈબહેનોમાં જે પ્રત્યાધાતો પડ્યા છે અને મને જે નોંધપાત્ર લાગ્યા છે, એજ મેં દૃષ્ટમાં સ્વાલભાષાખના રૂપમાં આપ્યા છે.

એક ભાઈ—તમને છ, આર ગામના ગોળની પસંદગીમાં ઉંડે એ કુળવાનશાહીનું અભિમાન નથી શું?

જવાબ—ના, એ જે કુળવાનશાહીનું અભિમાન તમને લાગે છે એ તોડવાનો મારો દરદો છે, અને તેથી જ મેં એ ગામોની ક્રમશઃ પસંદગી રાખી છે. બીજું કારણ એ પણ છે કે મારી અસર જે થવાની હોય તો મારા ગોળમાં જ સારી રીતે થઈ શકે. આ સંબંધમાં મને પૂ. ગાંધીજીનું એક વચન યાદ આવે છે. ‘નહુકનાની સેવા કરતાં દૂરના રહી જાય છે અગર તેમને હાનિ થાય છે એવો આભાસ આવવાનો સંભવ છે, પણ તે આભાસ માત્ર છે. નહુકનાની મુદ્દ રીતે સેવા કરવામાં આવે તો એ દૂરનાની પણ મેંજા જ છે.’

બીજા ભાઈ—આપણા ગોળમાં જે વૈધન્ય પાળવાની પ્રથા છે તે શોભા આપનારી છે. એમાં બહેનોનો ત્યાગ, સંયમ વગેરેની ભાવનાઓ રહેલી છે. આ તોડવા જેવી પ્રથા નથી. વિધવાને સંયમ પાળવામાં મદદ થાય એવું વાનાવરણ પેદા કરવાની જરૂર નથી શું?

જવાબ—એનું વાતાવરણ પેદા કરવાની જરૂર છે. પણ એ જરૂર ખતે જનિ માટે છે. ત્યાગ અને સંયમ છુટ છે પણ એ વાતો માત્ર આદર્શમય લાગે છે. વહેવારમાં ત્યાગ અને સંયમ જળપાતા નથી અને માત્ર વાંતો જ રહે છે મારા વિરાધ દુર્ગતિવાત વૈધન્ય પ્રથાની સામે છે.

ત્રીજા ભાઈ—નાતરીઆ નાતોમાં મહાન પુરુષો પાડ્યા છે? જે આપણી નાન નાતરીઆ થઈ જશે, તો તેજસ્વી પ્રજા નહિ પાડે. નાતરીઆ નાતો તપાસો, એમાં કયો મહાન પુરુષ પાડ્યો છે? ગાંધીજી, સરદાર સાહેબ, જવાહરલાલજી, રાબાઈ વગેરે શું નાતરીઆ નાતોમાં પાડ્યા છે?

જવાબ—મહાન પુરુષો પડવાનો ઇન્કાર કંઈ બેઠી કરેવાની કામોતો નથી. કહેવાતી નીચી કામોતો એટલી તક આપવામાં આવી નથી. બહે

મૂંટવી લેવામાં આવી છે. બીજા દેશોમાં ત્યાં પુનર્જન્મ એ સદજ સ્વાભાવિક છે ત્યાં મહાન પુરુષો નથી પાકતા ?

ચોથા ભાઈ—વિધવા અને દરિજનો પ્રત્યેના અન્યાયી વર્તાવમાં તમને શું ખાસ વિશિષ્ટ તત્ત્વ લાગ્યું છે ?

જવાબ—દરિજનોનો ધાર્મિક રીતે બદિષ્કાર છે. વિધવાનો સામાજિક રીતે બદિષ્કાર છે. લગ્નપ્રસંગ વગેરેમાં એ અદ્વૃત્ત જેવી છે. ખુદ એના છવનના અધિકાર ઉપર મૂંઝામણી જ ધા માયો છે. સ્ત્રી-પુરુષનું કાર્ય ગોતાના વંશને લંઘાવવા માટેનું છે. એ બૂળતરસની જેમ તદ્દન કુદરતી છે. દરેક પ્રાણી માત્રમાં નતિય સંભોગની ઇચ્છા એ તદ્દન સ્વાભાવિક, કુદરતી છે—જેનાથી વિધવાને વચિત રાખવામાં આવી છે. વિધવા સંગમ પાળે, કામ-વિકારને કાબૂમાં રાખે એ અબુઝ્ઠ છે. પણ વહેવારમાં તમને શક્ય લાગે છે ?

૫ પાંચમા ભાઈ—ઠોઠ વિધવા પરણવા તૈયાર હોય અને એને તમારું દરિજન કાર્ય આડે આવતું હોય તો શું ?

જવાબ—એ શી રીતે ચાલે ! મારે દરિજન કાર્ય કરવું છે. અને મારા ઘરમાં દરિજન ભેદભાવ સિવાય રહી ન શકે, જમી ન શકે તો કેવું બેહદું લાગે ! મારે એ ભેદ ટાળવો જોઈએ ને !

છઠ્ઠા ભાઈ—કુંવારી છોકરીઓ માટે વરનો પત્નો પડતો નથી ત્યાં તમે વળી વિધવાને પરણાવવાની વાતો કરો છો !

જવાબ—આ હોય આપણા પુરુષોનોજ છે. વસ્તીપતક મુજબ સ્ત્રીઓની પુરુષ કરતાં આઠ ટકા વસ્તી ઓછી છે. આપણે છોકરીઓ પરણાવવા માટે ગોળ આંધ્યા, છોકરા માટે નહિ. છોકરા ગમે ત્યાં પરણી શકે. એટલે છોકરીઓ વધી પડેલી છે. કન્યાઓ ગમે ત્યાંથી લગાય પણ ગમે ત્યાં દેવાય નહિ એટલે પ્રિણામ શું આવે ?

એક ગહેન—તમે વિધવા સાથે લગ્ન કરશો તો બીજી વિધવાઓ કે જેને બે ત્રણ છોકરાં હોય એ પણ પરણવા તૈયાર થાય તો એ બાળકોનું શું ?

જવાબ—ખરે જ, એવી ઠોઠ વિધવા પરણવા તૈયાર થતી હોય તો એને એમ કરવાનો અધિકાર હોવો જોઈએ પુરુષ બે ત્રણ છોકરાં હોય કે છતાં નથી પરીણતા શું ? બીજી કોમોમાં કે જેમાં પુનર્જન્મો થાય છે એમાં બાળકો માટેની ભોગવાઈ રાખેલી હોય છે. આપણે પણ એ રીતે અગર આપણને અનુકૂળ આવે એવી રીતે અવસ્થા કરી રાકીએ. દાદા પણ અકિન અગર કોઈ પણ વર્ગ ઉપર એક વર્ગના સ્વાર્સ જાનર ફરજ ન લાદવી જોઈએ.

ગીછ બહેન—તમને વિધવાનો ક્યો પ્રસંગ સૌથી વધુ ઠરણ લાગ્યો કે બેથી તમે આ પગલું ભરવા પ્રેરાયા ?

જવાબ—આપો એક પ્રસંગ મારા ગામનો જ છે. વિધવા ચનાર બહેન પરગામથી મોટરમાં આવેલાં. એ બંદનને પરણ્યાં માંડ માંડ ૭ મહિના થયેલા. એકાદ વખત કહેવા પૂરતું સાગરે આવેલાં. આ બહેનને એક પ્રૌઢ સ્ત્રીએ કહ્યું, ‘ઊંઝ ઊતર ધર આપ્યું’. આસપાસનાં બધાનાં મોં ઢીલાં થઈ ગયાં હતાં. બહેનને માંડ માંડ ઊભી કરે છે. ઉતરે છે. જેમ પગ ભાંગી ગયા હોય તેમ એ જમીન ઉપર લોચો ચઢતે દૃષ્ટી નય છે. એક લાઇ એ બહેનને અંચડી નય છે. આ દૃશ્યે મારા ઉપર ખૂબજ આસર કરી છે. ધર આગળ ભંગી મળેલી સ્ત્રીઓ ફટે છે. આ ફટવાના અવાજથી એ વિધવાબહેનને હીંસ્ટીરીઆ આવે છે. વારંવાર દુમલા આવે છે. મને લાગ્યું કે આ ફટવાનું બંધ રાખવું જોઈએ તો એને દુમલા ઓછા આવે. મેં એ ફટવાના મોટેરા-ગોને વાત કરી પણ સ્ત્રીમંડળમાં કાણ નય ? મારાથી ન રહેવાયું. હું ગયો. બહેનોને ન ફટવા ધિનંતી કરી-ફટવાથી એ બહેનને હીંસ્ટીરીઆ આવે છે. ફટવાનું બંધ રાખો તો ઘાહું સાટું. એક પ્રૌઢ બહેને એવા ક્ષણે તુરત જ જવાબ આપ્યો—‘જુવાન જોધ જેવો છોકરો મરી ગયો છે. પછી કાંકણમાંકણ કયાં વચર ચાલતું હતું ? વાયુ આવે એમાં શું થઈ ગયું ? છાં વાયુ આવતું, મરી જશે તોયં હોતી રહી ! એ જુવાન છોકરો ગયો ત્યારે ના રહ્યાં ?’ આ જવાબ મને ખૂબ સાલ્યો. હું રહી પડ્યો.....

ગીછ બહેન—વિધુર વિધવાને પરણે એ બાણે બરાબર છે. પણ તમે કુંવારા છો માટે કુંવારી કન્યાને પરણવું એ ન્યાય નથી શું ? એવો કાયદો ન ધરાય કે વિધુર વિધવાને જ પરણે ?

જવાબ—એવા કાયદો તો કેમ ચાલે ? ધારે કે કાંઈ છોકરી એવું કહે કે મારે તો આગ્રહ વિધુર સાથેજ લગ્ન કરવું છે તો ? આપણે એને શી રીતે ખાળી શકીએ ? લગ્ન એ એનો વ્યક્તિગત સ્વતંત્ર પ્રશ્ન છે. પણ મને લાગે છે કે વિધુરાને કુંવારી કન્યાઓ જ્યાં મુખી પરણવા મળતી હોય ત્યાં મુખીએ શું કામ વિધવાઓને પરણે ? તમને સ્વમાન હોવું જોઈએ તો એ કાયદો આપ-મેળેજ થઈ જશે. હું કુંવારો છું એ ખરું પણ મને લાગે કે મારે આ મારી ફરજ અજાવવી જોઈએ તો માંડે બચવાની રહી. મારાથી કેમ વિધુરાની ગાલ જોઈ ગેરી રહેવાય ?

લગ્નવિચ્છેદ અને હૃદયમેળ

શ્રી. અનીલા દેસાઈ

અનેક પત્નીવિવાહ પ્રતિબંધનો કાયદો થયા પછી લગ્નવિચ્છેદનો કાયદો તો અનિવાર્ય જ હતો. પુરુષો નિઃસંશય એક ઉપર બીજી સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરી જતા તેમને એ કાર્યમાં પ્રતિબંધનો કાયદો થયો એટલે એમણે કાંઈ રસ્તો તો શોધી જ કાઢવો જોઈએ ને? લગ્નવિચ્છેદના કાયદાની હું વિરોધ નથી. એક પત્નીવિવાહના કાયદા સાથે લગ્નવિચ્છેદનો અવકાશ રહેવો જ જોઈએ. જગતના જે દેશોમાં એક પત્નીવિવાહનો કાયદો છે ત્યાં બધે જ લગ્નવિચ્છેદની અનુકૂળતા રાખવામાં આવી છે. ખ્રિસ્તી ધર્મના રોમન કથોલિક ચર્ચમાં લગ્નવિચ્છેદની પરવાનગી નથી. જો કે એક પત્નીવિવાહ ફરજિયાત છે, તેમ છતાં જે જે દેશોમાં રોમન કથોલિક વસે છે તે બધા દેશોના કાયદામાં લગ્ન વિચ્છેદની પરવાનગી આપવામાં આવેલી છે, એટલે સંકટા રોમન કથોલિક ચર્ચની ઉપરથી થઈને કાયદાનો લાભ લઈ લગ્નવિચ્છેદ કરે છે અને રોમન ચર્ચ એવાં સ્ત્રી પુરુષોનાં ફરી લગ્ન કરવું નથી તેથી દેશના કાયદા મુજબ રજીસ્ટર્ડ લગ્નનો લાભ આવા માણસો લે છે. ઇટલી, ફ્રાન્સ, સ્પેન, આર્જેન્ટીના, દંગરી, ઓસ્ટ્રીયા અને અમેરિકાના તેમજ હિન્દના રોમન કથોલિકોએ લગ્નવિચ્છેદ પાંચ કર્માં છે અને ફરી રજીસ્ટર્ડ લગ્નો પણ કરેલાં છે.

હિન્દુ સમાજમાં ઝોંચી ગણાતી સ્ત્રીઓમાં લગ્નવિચ્છેદ થઈ શકતો નથી. આને પરિણામે દુઃખ તો મોટો લાગે સ્ત્રીઓને જ પડે છે, કારણ કે પુરુષો તો એક સ્ત્રીની હયાતીમાં, તે સ્ત્રીને છૂટી થવાની સ્વતંત્રતા આપ્યા વિના તેને તરછોટીને અને મુન્દરાનની વ્યવસ્થા પણ કર્યા વગર, બીજી સ્ત્રી સાથે લગ્ન કર્યા જ કરે છે. તે હવે અનેક પત્નીવિવાહ પ્રતિબંધના કાયદાથી બંધ થઈ ગયું. એટલે લગ્નવિચ્છેદના કાયદાથી વધારે રાહત તો પતિના ત્રાસથી પીડાતી, ક્રૂરપતિની મારબૂદ વેડતી, અસાધ્ય રોગથી અગર ગાંડપણથી પીડાતા પતિ સાથે કાયમની બંધાયેલી સ્ત્રીઓને મળશે. હિન્દુ સમાજની આવી અને એવી પણ વિશેષ ત્રાસ વેડતી સ્ત્રીઓમાંથી ફેટલી સ્ત્રીઓ આ કાયદો પસાર થાય તો તેનો લાભ લેશે એ જુદો પ્રશ્ન છે. મને લાગે છે કે બહુજ ઓછી સ્ત્રીઓ લાભ લેશે. મોટે ભાગે પુરુષો જ કાયદાની કાંઈ કાંઈ બારી શોધી કાઢીને એનો લાભ લેવાના છે. પરંતુ દક્ષીણ વર્ષે સમાજના વિચારોમાં ફેરફાર થશે ત્યારે સ્ત્રીઓ પણ આનો લાભ લેતી થશે એવી મને આશા રહે

છે. મારા મન મુજબ, લગ્નવિચ્છેદ માટે જે કારણો કાયદામાં જણાવવામાં આવ્યા છે તે ઉપરાંત બીજાં કેટલાંક મદસ્તવી કારણોનો એમાં સમાવેશ થયો જોઈતો હતો.

મારા ઉપર જણાવેલા વિચારથી આપને જણાયું હશે કે લગ્નવિચ્છેદના કાયદાનો હું જરા પણ વિરોધ કરતી નથી. તેમ છતાં તે આગતના મારા વિચારો જુદા છે અને તે હું રજૂ કરું છું.

લગ્નવિચ્છેદની જરૂર ક્યારે અને શા માટે પડે છે? વિચાર કરતાં મને લાગે છે કે જે દંપતીનો હૃદયનો મેળ સંપૂર્ણ રીતે મળેલો નથી હોતો, જેમનાં હૃદયન અભિન્ન નથી બની ગયાં હોતાં, જેમના વિચાર, દૃષ્ટિ, લાગણી, લાવનાઓ એકબીજામાં જોડાઈતો નથી થયેલો હોતો, જેમને એક બીજા પ્રત્યે સર્વથા નિઃસ્વાર્થ અને ઉન્નત પ્રેમ હૃદયવ્યો નથી હોતો તેમને જ લગ્નવિચ્છેદનો વિચાર પણ આવી શકે. જે દંપતીને પરસ્પર આઠ નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ હોય, જેમના હૃદયનો એકબીજા પ્રત્યે સંપૂર્ણ રીતે મેળ થયેલો હોય, જેમના હૃદયમાંથી ફક્ત બાવ નાનું થયો હોય, શરીર ભિન્ન હોવા છતાં જેમના આત્માએ અદ્વિત સાધ્યું હોય તેમને છૂટા પાડવાનો, વિચ્છેદનો અવકાશ જ શી રીતે રહે? મારા કહેવાનો અર્થ હું વધારે સ્પષ્ટ કરું. જે સંલેગોમાં નવા કાયદામાં લગ્નવિચ્છેદની પરવાનગી આપવાનું જણાવ્યું છે તે સંલેગોમાં—અસાધ્ય રોગ, ગાંડપણ, માનસિક અગર શારીરિક ત્રાસ—માના પોતાના પુત્રનો ત્યાગ કરવાનો, તેનાથી છૂટા થઈ જુદા રહેવાનો કદી વિચાર કરે ખરી? માતાનો પોતાના પુત્ર પ્રત્યેનો ગાઢ પ્રેમ, નિઃસ્વાર્થ સ્નેહ, હૃદયનું એકત્વ, વતસલતા એ એટલાં ઉચ્ચ દ્રાષ્ટિનાં હોય છે કે તેને એવો વિચાર જ ન સૂઝે, પુત્રના અસાધ્ય રોગમાં એ હૃદયના જોખમે તેની નિદ્રા રહી તેની સારવાર કરે, તેના ગાંડપણના બધા ત્રાસ પણ અદત કરી લે. માતા અને સંતાનનો સંબંધ જુદો જ છે એમ કાંઈ કહેશે, હું કહું છું કે પતિપત્નીનો પ્રેમ એવી ઉચ્ચ નિઃસ્વાર્થ દ્રાષ્ટિએ નહિ પહોંચ્યો હોય ત્યાં સુધી એ સાચો પ્રેમ જ નથી. એટલે જ હું કહું છું કે હૃદયનો સાચો મેળ ન હોવાને પરિણામે જ લગ્નવિચ્છેદની આવશ્યકતા ઓળી શકાય છે.

આપણા સમાજમાં જે પત્નીઓ અત્યારે પતિની ઉપર જણાવેલી વિષમ-ચિત્તિ વેડ્યા કરે છે, તેમાંનાં યદુ જ જુદા સંખ્યાનાં દંપતીનો સાચો હૃદયનો મેળ મળેલો છે. ઘણા મોટા લાગતી સ્ત્રીઓ તો કુટુંબના પરંપરાથી આલના આંધલા અંદારનો પરિણામે, સમાજની રૂઢ થયેલી માન્યતાઓને

લીધે, સમાજમાં ગિદ્દા થવાના લાયકો, કુટુંબની આગર અને પ્રતિષ્ઠાના માની લીધેલા ઘોરણનો લાંબ ન થાય એવી માન્યતાથી, છૂટા થયા પછીની નિરાધારી અને લાચારીનો ખ્યાલ રાખીને-એવાં એવાં કારણોથી અસહ્ય ત્રાસની સ્થિતિ વેડી લે છે. છૂટા થવાનો કાયદામાં અવકાશ ન હોવાથી કેટલાક સ્વચ્છંદને 'માર્ગે' પણ જાય છે. હૃદયનો સાચો મેળ ન મળે તો હોવાને કારણે એ સ્થિતિમાં રહેવાનું પસંદ કરનારાં આપણા સમાજમાં હજારે એક પણ લાગ્યે જ દશે એમ હું માનું છું. શી રીતે હોય? એમના હૃદયનો પરિચય થયા વિના જ એમને પરિણીત જીવનમાં નાખવામાં આવેલાં હોય છે. લાખો દંપતીને પરિણીત જીવનમાં પણ એકબીજાનાં હૃદયનો મેળ સાધવાના પ્રસંગો પણ લાગ્યે જ મળે છે. જન્મેના સંસ્કાર, આચાર, વિચાર, શિક્ષણ, જીવનની દૃષ્ટિ બધું જુદું જ હોય છે. દશામાં મેળ મળે તો હોતો જ નથી. પત્નીની આજ્ઞા ઊડાવવી, તેની સેવા કરવી, વંશવૃદ્ધિ, બાળકોનું પાલન કરવું અને મૃદનાં તથા કુટુંબનાં શ્રેણીજનોનાં નિયમિત કાર્યો કરવા ઉપરાંત તેમની બીજી કાંઈ પણ ફરજ, ઉત્તતલાવના, ઉચ્ચ અભિજ્ઞાવાળો, ઉન્નત ધ્યેય જેવું કાંઈ હોતું જ નથી. બીજા મુધરેલા ગણતા દેશોમાં ત્યાં પસંદગીનાં લગ્નો થાય છે-થવાનો અવકાશ છે એટલે થાય છે એમ માનવામાં આવે છે-ત્યાં પણ ઘણાં લગ્નોમાં આવેશ, મોહ, મોજશ્રેણીની અનુકૂળતા, જીવનમાં સુખ સમવડનાં સાધનો પ્રાપ્ત થવાની સરળતા વગેરે કારણોને લીધે ઘણાં લગ્નો થાય છે, અને લગ્નવિચ્છેદનો અવકાશ કાયદામાં હોવાને લીધે ત્યાં લગ્નવિચ્છેદના સંખ્યાગણે દાખલા બને છે.

દૂંકમાં. દંપતીજીવનમાં હૃદયનો સાચો મેળ એજ ખરી આવશ્યક વસ્તુ છે. એ ન હોય ત્યાં હોંગી જીવન ચલાવી લેવું. સમાજ કે કુટુંબની પ્રતિષ્ઠાની પરંપરાગત માન્યતાને ખાતર, અગર પત્નીની 'ફરજ' ના ખ્યાલને પરીણામે ઉત્પન્ન થયેલાં માનસથી અસહ્ય ત્રાસ નિરુપાયે વેડી લેવો એના કરતાં લગ્ન વિચ્છેદના કાયદાથી રાહત મેળવવી એજ માર્ગ વધારે પ્રમાણિક અને સમાજની સ્થિરતા તથા સ્વાસ્થ્ય માટે વધારે સારો છે એમ મને લાગે છે.

પરંતુ સમાજના ઉન્નત ઘડનારની દૃષ્ટિએ તો હૃદયનો સાચો મેળ કેમ મળે એજ પ્રશ્ન વિચારવાનું વધારે અગત્યનું છે. આની ચર્ચા આપના પ્રતના વાચકો કરે એવી મારી વિનંતી છે.+

+ ન્યેતિધર માંડી.

ગણેતધારે અને જમીનમાલિક

શ્રી. બાલુભાઈ જશભાઈ પટેલ

[મુંબઈ ધારાસભામાં ખેડા જિલ્લા તરફથી મહાસભા પક્ષે ચૂંટાઈને ગયેલા નડિયાદના શ્રી. બાલુભાઈએ 'ગણેતધારે અને જમીન માલિક' અને ખેડૂતોને લક્ષમાં રાખીને એ આખા કાયદાનું પ્રત્યોત્તરી રૂપે સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે. એમાંથી જમીનમાલિકોને સ્પર્શતા પ્રશ્નો અહીં ઉતાર્યા છે. તાંત્રી]

પ્રશ્ન: તાજેતરમાં મુંબઈ સરકારે ગણેતધારે આપી પ્રકતને સુધરેલા સ્વરૂપમાં લાગુ કર્યો છે. પણ આપણા ઇલાકામાં જમીનદાર અને ખેડૂતના સંબંધ યુક્ત પ્રાન્ત કે ગંગાળ જેવા નથી, તો પછી આવા કાયદાની લઠ્ઠર ન કર્યા છે?

ઉત્તર: આપણા પ્રાંતમાં યુક્ત પ્રાન્ત કે ગંગાળ જેવી જમીનદારી પદ્ધતિ નથી એ સાચું છે. પણ પોતાની મહેનતનો પૂરો બદલો ખેડૂતને મળે છે એમ તો આપણે કહી શકીએ એમ નથી. સમાજમાં સૌથી વિશેષ મળૂંરી ખેડૂત કરે છે; સમાજને હવે તો રાખવા માટે જરૂરી અન્ય એ પેદા કરે છે-છતાં કંગાલમાં કંગાલ દાલત મેલી જ છે. એને પેટ પૂરતું ખાવાનું નથી, પહેરવા માટે પૂરતાં કપડાં નથી, અને રહેવા માટે ભાંગીવૂટી ઝુંપડી છે. જમીનદારી પદ્ધતિ આ પ્રાન્તમાં બસે ન હોય, પણ ખેતી કરનારના આ દાલ છે એનો ઇન્કાર થઈ શકે તેમ ને! અને આ દકીકત સાચી હોય તો ખેડૂત અને જમીનદાર વચ્ચેનો સંબંધ સાથે શી રીતે કહી શકાય! હા, ખેડૂત માથું ઊંચકે તો નથી એટલા પૂરતા સાથે કહી શકાય ખરે. પણ એ આવો દીનહીન રહે એ સ્થિતિ ન્યાયી ગણાય ખરી! આ અન્યાયી સ્થિતિનો શાન્તિપૂર્વકનો ઊકેલ, તે આ ધારે છે. આ ધારે સમાજની સુવ્યવસ્થા, શાન્તિ, અને આત્માત્મની દૃષ્ટિએ જ ધડામે છે.

પ્રશ્ન: આ પ્રકારનો ધારો ધરીને મહાસભાવાદી પ્રધાનોએ જમીનદાર વર્ગનાં હિતનું નિકંદન નથી કાઢ્યું?

ઉત્તર: આ ધારે જમીનદાર વર્ગનાં વાળખી હિતનું નિકંદન કાઢે છે એ ખ્યાલ બૂલ ભરેલો છે. જમીનદારની જમીનની માલકીને તેમજ જમીનનો પોતાને યોગ્ય લાગે તે ઉપયોગ કરવાના તેમજ જમતે ખેતી કરવાનાં હકને આ કાયદો જગાં પણ સ્પર્શતો નથી. આ કાયદાથી ખેડૂતનું અમર્યાદિત અને અબાધિત શ્રેયણ કરવાની જમીન ધારણ કરનારાઓની

સ્વાધીનૃત્તિ પર માત્ર અંકુશ મૂકવામાં આવ્યો છે આ સંસ્કારી જમાનામાં
જોવી નૃત્તિ રાખવી એ સમાજનાં પ્રચલિત ધોરણથી વિરુદ્ધ છે અને
સમાજનો દ્રોહ છે.

જમીન માલિકને એમ લાગે છે કે પોતે મહેનત કરીને, પૈસા પેદા
કરીને ખરીદેલી પોતાની જમીનથી મૂડીનો પોતે કુલમુખ્યાર હોવો જોઈએ.
એમાંથી પોતાને પસંદ પડે તે રીતે અને તેટલું ઉત્પન્ન મેળવવાનો તેને
હક હોવા જોઈએ. આવા હક ઉપર મર્યાદા મૂકવી એ વ્યક્તિ-સ્વાતંત્ર્ય
ઉપર કાપ છે. જરા કાંઈ કિતરીશું તો આપણને સમજશે કે જાતે ખેતી
કરીને તેની જાયતમાંથી ખરીદેલી જમીન તો જૂઠ્ઠા જ છે. બાકીની જમીન
તો ધંધા, ઉદ્યોગ, વેપાર વગેરે મારફત પૈસા પેદા કરીને ખરીદેલી અગર
દેવાં પેટે આપેલી છે. અને એના જરૂરમાં આજરુએ મન કાપતું ઉત્પન્ન
મેળવ્યું છે. જેણે સાચી જાતમહેનતથી જ જમીન સંપાદન કરી છે તેને
તો ને ખેડવાનો જ શોખ છે. અને તેને તેમ કરીને પૂરેપૂરું ઉત્પન્ન
બોગમનાં અટકાવવાનો આ કાપવાનો સાંકડો પણ આશય નથી. પણ
જમીનને જો મૂડી તરીકે જ મળવાની હોય અને તેમાંથી લઈ શકાય તેટલો
નાંકા જીતવાની મજૂરીના જોર પર લેવાનો હોય તો તે પ્રકારનું વ્યક્તિ-
સ્વાતંત્ર્ય આધુનિક સમાજના વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યના ખ્યાલથી વિરુદ્ધ છે. આજનો
સમાજ મિલમાલિકને પોતાની મૂડીના શેકાણાના જાદલામાં અનિયંત્રિત નફો
કરવાનો હક છે એમ સ્વીકારતો નથી. મજૂરને રહેવાને ઘર, પહેરવાને
કપડાં, ખાવાને અન્ન, માંદગીમાં સારવાર, જલાવસ્થામાં પેન્શન, અકસ્માત
પ્રસંગે વગતર, સ્ત્રી મજૂરને સુવાવડની રજા, મજૂરોનાં આગ્રહો માટે
જાગૃતર અને કીડંગણો વગેરેની જરૂરી સમવડો, વગેરેની જોગવાઈ કરવાની
મિલમાલિક પાસે અપેક્ષા રાખે છે. પોતાની મિલમાં પોતાને કાંઈ તે
શરતે લોકોને નોકરીમાં રાખવા દેવાની તેને છૂટ આપતો નથી. વ્યક્તિ-
સ્વાતંત્ર્યને પણ મર્યાદા છે. સમાજની તંદુરસ્તી માટે જરૂરી હોય તેટલાં
અને તેમાં જાંધેનો વ્યક્તિએ સ્વીકાર્યો જ છૂટકા છે. આટલાં અને આવાં
જાંધેનો સમાજનાં જાંધાં જ તરવોને લાગુ છે. મિલમાલિક, ખાણવાળા, ચાના,
ખમીયાવાળા, રેડવેળો, કારખાનદારો, સ્ત્રીઓ આ જાંધન સ્વીકાર્યો જ છે.
એટલે જ જમીન માલિક પોતાની જમીનને ઉપરનાઓની માફક પોતાની
મૂડી ગણતા હોય તે આ જાતના અંકુશને પોતાના ખાનગી હક ઉપર
કાપ સમજે એ જોગ્ય નથી.

પ્રશ્ન : મહાસભા આજ સુધી જેમના ભોગ ઉપર સમૃદ્ધ થઈ, જે મધ્યમ વર્ગ અને મોટા જમીનદારોના કાર્ય અને ગતિદાનોના પરિણામે મહાસભાએ સત્તા મેળવી, તેમનાજ હક્ક ઉપર આ ગણેતધારો આ રીતે આક્રમણ કરે અને તેમને જ પોતાની સત્તાના પ્રથમ ગણિ બનાવે એ શી રીતે ન્યાયી છે ?

ઉત્તર : મહાસભાનો ઇતિહાસ જતાવે છે કે ઈંદ્ર ઉપરા ચરના માણસોના ટેકાથી મહાસભાની સરખાત થઈ, અને ધીરે ધીરે વિદાસ પામતી પામતી આજે એ વિશાળ આમરનતાની સંરચા થઈ પડી છે. એની રચના અને પૂર્ણિમાં ઉપલા ચરના અને મધ્યમવર્ગના માણસોએ ફામતી ફાળો આપ્યા છે એનો હન્કાર થઈ શકે તેમ નથી. પણ પોતે જે વર્ગના છે તે જ વર્ગનાં હિતો સાચવવા માટે એ સૌ આઝાદીના સંગ્રામમાં ઝૂક્યા હતા એમ દહેવું, એ એમના જ્ઞાતિ ત્યાગને લાંબા લગાડ્યા જેવું છે, મહાસભાનાં અદિદાનોમાં ભાગ લઈને પારાવાર યાતનાઓ વેડનાર કદી પણ એવા ખ્યાલ કરતા ન હતા કે પોતે જેને માટે લડે છે તે સ્વરાજ માત્ર ઉપલા થઈ અગર મધ્યમ વર્ગનાં સ્થાપિત હિતોના સંરક્ષણ માટેનું હશે. તે સીને તો સ્પષ્ટ ખ્યાલ હતો કે તેમણે તો નવા હિંદુસ્તાનનું સર્જન કરવાનું છે અને શોષણરહિત સમાજ બોલો કરવાનો છે. તેમ કરવામાં રાજ્યશીથી પહેલ કરવા તેઓ તૈયાર હતા. અને તેથી જ તેમણે ૧૯૩૬માં કરાંચી કોંગ્રેસના પ્રખ્યાત પ્રાથમિક મુળભૂત હંકારના ડરાવથી માંડીને વખતો વખત આજ દિન સુધી જનસમુદાયના હાથમા સાચી સત્તા અને જનત મહેનતનાં ફળ મૂકવાની પોતાની સંસ્થાના કરાંચા મારફત અસંદિગ્ધ ધોપણાઓ કરી છે. એટલે, વાસ્તવિક રીતે રાષ્ટ્રીય આઝાદીના સાચા લડવૈયાઓને તો આજે પોતાનાં વરસોનાં સ્વર્ગો સિદ્ધ થતાં જોઈને એક પ્રકારનો સતોષ અને આનંદ થયો છે.

પ્રશ્ન : ગણેતધારોમાં સાંચનું નિયમન ક્યા પ્રકારનું છે ?

ઉત્તર : પ્રાંતિક સરકાર વખતોવખત જુદા જુદા વિસ્તારો માટે સાંચના બંધામાં બંધા દરો નક્કી કરી જાહેર કરશે. આ દરો ટ્રાઇ પણ વિસ્તારમાં પીતની જમીન માટે તે જમીનના કુલ પેદાશના ચોથા ભાગ કે ભાગની ફોર્મતથી વધુ નહીં હોય. જે ટ્રાઇપણુ ફૂલિને કારણે અગર ગણેતપટ્ટા કે જીન્ટ લખાણને કારણે અગર ટ્રાઇ અદાલતના હુકમનામાની ફોર્મ આથી વધુ ભાગ કે સાંચ દરેલાં હશે તો પણ જમીન માલિક તે ધોરણે સાંચ કે ભાગ લઈ શકશે નહીં. પ્રાંતિક સરકાર જુદા જુદા વિસ્તારો માટે જાહેરતો

કરીને તે તે વિભાગમાં આપી સાંચ અગર સાંચનો અમુક દિવસો પાકના ભાગ નરીકિ લેવાનો અટકાવી શકશે અને કાયદેસર રીતે કરાવેલી પદ્ધતિથી નેટલા ભાગની કિંમત જોટલી સાંચની રકમ કરાવી શકશે આવી ગહેરાન અમલમાં આવ્યા પછી નેટલા વિસ્તારમાં તે ગહેરાનની વિરૂદ્ધ ભાગ લેવો ગેરકાયદેસર ગણાયો. તે ભાગના બદલામાં તેની કિંમત નાણાંમાં ગણીને સરકાર સાંચ કરાવશે અને તે જ લઈ શકશે. આવી ગહેરાન પછી તે વિસ્તારમાં કાંઈ જમીનદાર નક્કી કરેલી સાંચને બદલે ભાગ લેશે અગર આ કસમ મુજબ કરાવેલી સાંચ કરતાં વધારે નાણાં લેશે તો જોકે હજાર રૂપિયા મુંધીની દાંડની શિક્ષાને પાત્ર થશે. આ કસમ સરક્ષિત ગણોતિયો તેમજ સાદો ગણોતિયો જાનેને લાયુ પડે છે.

પ્રશ્ન : ગણોતિયાને કાયમનો ખેડદક મળી ગયો જોટલે ગણોતિયો લવે જમીનમાંથી પોતાને કાંઈ કાઢનાર ન હોવાથી ખેડરકાર બનશે. જમીન ખગાડશે. અને ફેટલીક વાર સાંચ અગર ભાગ પ નુ નિયમિત નહીં આપે એમ નહીં બને !

ઉત્તર : જો ગણોતિયો મહેમુલનો છેલ્લો દાંતો ભરવાની છેલ્લી તારીખ પછીના પંદર દિવસ સુધીમાં પણ સાંચ નહીં આપે, તો તેની પાસેથી કમલે મેળવવાનો જમીન માલિકને હક રહેશે. પણ તે બાબતમાં કમલે મોંપવાનો હુકમ કરતા પહેલાં ગણોતિયાને પંદર દિવસની અંદર સાંચની બાકી નથા દાવાનું ખર્ચ ભરપાઈ કરવાની અમર તેના જમીન આપવાની અદાલત મુચ્ચતા આપશે અને તેમ કરવામાં તે કસુર કરશે તો જ તે પોતાનો ખેડદક ગુમાવશે. પણ આવી રીતે ત્રણ વખત જે ગણોતિયો નિયમિત સાંચ આપવામાં કસુર કરશે તેને ફરીથી આવી તક આપવામાં આવશે નહીં.

વળી જમીનને કાયમનું નુકસાન થાય તેવું કાંઈ કૃત્ય ગણોતિયાએ કર્યું હશે તો પણ જમીન માલિક તેને લેખીત નોટીસ આપીને તોજે કરેલા ખગાડ નરફ તેનું ખ્યાન ખેંચશે અને જોકે વરસમાં જમીન પડેલાં હતી તેવી તે ગણોતિયો નહીં બતાવે તો તેને જમીન બાકી કરાવવા માટેનાં પગલાં લઈ શકશે. આ રીતે જમીનનો કાયમનો ખેડદક મળવાથી ગણોતિયાને ગમે તે રીતે વર્તવાનો પડવાનો મળી જતો નથી. કારણ કે કાયમનો ખેડદક આપવાનો હેતુ એને નિર્જય અને સ્થિર બનાવીને ખેતીની સુધારણા કરવાનો છે અને કરે તો એની મહેનતનું ફળ એને મળે એ જોવાનો છે.

પ્રશ્ન: સાંઘનું ધોરણ ચોક્કસ જ થયેલું હોવાથી જમીનની સુધારણામાં જમીનદાર કે ખેડૂત બેમાંથી એકને પણ રસ નહિ રહે. પરિણામે જમીનના કસ ઉતારી જશે અને ખેતીને નુકશાન થશે તેનું શું?

ઉત્તર: જમીનમાં સુધારો કરે તો પણ જમીનદાર ૧/૩ કે ૧/૪ જે નક્કી ધોરણ છે તેથી વધુ પાક તો નહિ મેળવી શકે, તે કારણે તે જમીન સુધારવા તરફ બહુ લક્ષ્ય ન આપે એ સમગ્ર શક્ય તેમ છે. પણ ખેડૂત કે જેને જમીન સાથે હવે સીધો અને ઘનિષ્ટ સંબંધ થશે તે જમીન વધારે રસપૂર્વક ખેડશે અને સુધારણા કરશે. આજ સુધી જમીનના ખેડકે વિશે તેને અશક્ત હોવાથી તેને તે સુધારવામાં રસ ન હતો. કારણ કે સુધારે તો પણ કદાચ જમીનદાર સાંઘ વધારે કે તેને બદલે એવો તેને લાયક હતો. હવે તે લાયક નામુદ્દ થતાં ખેડૂત પોતાના જ હિતમાં પરંતુ ને વધારે પાક મેળવવા ખાતર જમીનની સારામાં સારી કાળજી લેશે એવો સંભવ છે. એટલે પરિણામે આજના કરતાં જમીનનો કસ વધશે અને પ્રાંતને પાકની દૃષ્ટિએ અને આર્થિક દૃષ્ટિએ લાલ થશે.

પ્રશ્ન: સાંઘનું ધોરણ નક્કી કરવાની કુલ સત્તા મામલતદાર અને સિવિલ જજને આપી છે તેના પરિણામે ઘણો ખર્ચ આધાર આ અમલદારોના માનસ ઉપર જ રહેશે. અને ન્યાયનું એકધારું ધોરણ નહીં રહે. એ લાયક દેટલે અર્થે સાચો છે?

ઉત્તર: મામલતદારને સાંઘ નક્કી કરવાની સત્તા આપી છે, તથા જહેનના સિવિલ જજને એમના નિર્ણય ઉપર આપીલ સંલગ્ની ચૂકદો આપવાની સત્તા આપી છે તે સાચું છે. પણ સાથે સાથે જ તેને અંગે તપાસ માટે અમુક ધોરણ નિશ્ચિત છે.

જે કોઈ સાંઘ નક્કી કરવામાં આવશે તે પીતની જમીન માટે તે જમીનની કુલ પેદાશના ૧/૪ કરતાં વધુ નહીં હોવ. આ મર્યાદા લક્ષમાં રાખ્યા પછી નિર્ણય કરવામાં નીચેની ગાળતોનો ખ્યાલ રાખવો પડશે.

- (૧) આવા પ્રકારની આબુગાબુની બીજી જમીનોનું સાંઘનું ધોરણ.
- (૨) આ વિભાગમાં આ બતની બીજી જમીનોમાં ખેતીમાંથી ચોખ્ખો નફો.
- (૩) આ પ્રદેશમાં પાકોના અને લુદી લુદી સીએના બાવનું ધોરણ.
- (૪) જમીન માલિકે જમીનમાં કરેલા સુધારાની ગણતરી.
- (૫) આ જમીન માટે આપવું. પરંતુ મહેસુલ.
- (૬) સરકાર નિયમોથી બીજાં જે કોઈ ધોરણ નક્કી કરે તે.

આ બધા ચોક્કસ નિયમોને કારણે સાંઘ મનસ્વીપણે નક્કી થવાનો સંભવ નથી.

ગામડાંમાં વોટરવર્ક્સ

શ્રી. સોમાભાઈ દિશાભાઈ પટેલ

આજકાલ ચરોતરનાં કેટલાંક ગામે વોટરવર્ક્સ કરવાનું વિચારી રહ્યાં છે, તે વખતે એ સંબંધી મને આવતા વિચારો બંદર કરવાનું જરૂરી લાગે છે.

ચરોતરનાં ગામડાંમાં મોટે ભાગે પાટીદારો અથવા બ્રાહ્મણોની વસ્તી બહુમતિમાં હોય છે. મોટા ભાગે લોકો ખેતીનો ધંધો કરે છે. લઘુદનાં વરસા પહેલાં તો ઘણાં ખેડૂતો દેવાદર હતા. જમીનો ઘણી ટૂંકી છે. ગામમાંથી ખીજે ધધે બહારગામ કે પગલેશ ગયેલા લોકો ધેડી કેટલાકની આર્થિક સ્થિતિ સારી છે. રચાનિક રહેનાર, ધેડી ધ્રુષ્ટ વેપારમાં કમાવો કરી. બ્રાહ્મણોની મોટે ભાગે આર્થિક સ્થિતિ નબળી છે એમ કહી શકાય. દરેક ગામમાં જોગની પાસે બચતના હજાર. જે હજાર અને પાંચ હજાર રૂપિયા હોય તેવાં કુટુંબો ગામનાં કુલ કુટુંબોના કેટલા ટકા છે, તેના આંકડા જાણ કાઢે તો પરિસ્થિતિ જાણી છે તેનો તેને ખ્યાલ આવી જશે. હું તો માનું છું, કે એકઠેરે આપણા ગામડાંના લોકો મોટે ભાગે ગરીબ છે. તેમના ઉપર સરકારના સીધા અને આડકતરા કરનો મોટો ભોજો છે. દાવમાં પ્રગતકીય સરકાર છે પણ પ્રગતકીય સરકારને અનેક કામ કરવાનાં છે. તેથી કરનો ભોજો અત્યારે તો વધે છે, ઘટતો નથી. એક જ દાખલો આપું છું. ગમે વરસે મુંબાઈ સરકારે સેડ ટેક્સ નાખ્યો છે. લોકસભાએ એકને બદલે બે આના થયું છે અને ત્રણ આના થવાનો સંભવ છે. આમ એક બાબત કરનું ભારણ વધતું હોય ત્યાં તો વોટર વોટરવર્ક્સનો પાડવો તે ઈષ્ટ છે કે કેમ, તેના ખાસ વિચાર કરવાની જરૂર છે.

ગામડાંનું જીવન એટલે સાદું અને ગંદાનતુ જીવન. પુરોના ખેતીનું કામ કરે, સ્ત્રીઓ ઘરકામ કરે. વળી સ્ત્રીઓ ઘરકામ ઉપરાંત ખેતી કામમાં પણ થોડી મદદ કરે. જ્યાં આ રીતે સ્ત્રીઓ ઉત્તમી જીવન ગાળે છે ત્યાં યુક્તાદાર નથી મળતો હતાં તેમનું આરોગ્ય સાફ છે. ત્યારે બીજી બાજુ મધ્યમ વર્ગ અને કહેવાતા જિંદા વર્ગની સ્ત્રીઓને કસરતનાં કામ જોઈ થયેથી તેમની તંદુરસ્તી ખગડી છે, એ નિર્વિવાદ છે. ઘણાં નાનાં નાનાં ગામોમાં એકજનથી ચાલતી- ઘેડીઓ આવી છે. પરિણામે સ્ત્રીઓની રાજવાની કસરત ગઈ છે. હલર આવ્યાં છે તેથી ખાંડવાની કસરત ગઈ અને પોપણ તરવાની દૃષ્ટિએ ઉતરતા પ્રકારના સચે ખાંડલા સોખા લોકો ખાતા ચર્ચ ગયા છે. હવે વોટર વર્ક્સ આવે એટલે પાણી લાવવા નિમિત્તે ચર ગાદાર જવાનું બંધ થાય.

પરિણામે ફવા કડિ એક બીજાને મળવાનું, મુખદુઃખની વાત કરવાનું બધે ચાલ અને પાણી જેવવાની કસરત પણ જાય. ખેડૂતોની આવક એટલી ઓછી છે કે તેમાં જો તે કસરત ન કરતાં નવાં નવાં ખર્ચ વધારતો રહે તો અતિ તેના દેવામાં વધારોજ થવાનો. વળી દાલમાં લગાઈનાં વરસોમાં ધાણ ઘણા પૈસા હાથમાં આવેલા જણાય છે તેના ઉપર ફૂદાફૂદ કરી વિલાસને માર્ગે વેડફી દેવાથી પાછળથી પરતાવાનો વખત આવશે. -

વોટરવર્ક્સની સાથે ગટરોની વાત આવે છે. ત્યાં ગીચ વસ્તી હોય અને મોટાં શહેરમાં પાણી ઘણું દૂરથી લાવવાનું હોય, વળી ત્યાં સ્ત્રીઓ બીજા કોઈ હુત્તર ધર્મામાં રોકાઈ કમાણી કરતી હોય ત્યાં વોટરવર્ક્સ હોય તે અમોઘ શકાય તેવી વાત છે. અને ગીચ વસ્તીમાં વપરાતું નકામું પાણી બહાર જવાની સગવડ પણ જરૂરી રાખ પડે. પરંતુ હજી મુખ્યત્વે જેવા મોટા શહેરના પગમાં અને અમદાવાદ જેવા શહેરની બહાર વમેલી સોસાયટી-ઓમાં પણ ગટરની સગવડ નથી અને આપણે ગામડાંમાં ગટરો કરવાની વાત કરીએ છીએ, તે ખેડૂં નથી લાગતું ! શહેરોમાં ન હોય તેથી ગામડાંમાં ન કરવી એ દલીલ યોગ્ય નથી. જતાં હું માનું છું કે એ એક ઘણી અગત્યની યોજના છે. વળી ગટરોને આજુ સ્થિતિમાં રાખતાં અને પાણીનો નિકાલ કરતાં જે ખર્ચ વાર્ષિક આવે તેનો બોલે માણસ દીક કેટલો પડે તે જાણવા સિવાય ગટરોની વાત કરવી, એ ખેડૂં નથી ? આ કંઈ એવું ખર્ચ નથી કે જે એકવાર કરી દીધો એટલે લગભગ નિરાંત રાખ જાય. ગામડાંમાં ઘણીએ વગરના કરવા જેવી છે. દા. ત. શાળાઓ માટે મારી જગ્યાએ હવા ઉગ્રાસ-પાણું સાફું મુંદર મકાન, ત્યાં લવિચ્છના નાગરિકોનું ઘડતર થવાનું છે અને જેનું ખર્ચ એકવાર જ કરવાનું છે, તેમાં શાળાનાં સારાં મકાનો કેટલાં ગામડાંમાં છે ! એટલે આજસુ છવતની ટેવ પાડનાર અને ખેડૂનની દ્રષ્ટી આવકમાંથી ખર્ચ વધારનાર આવી યોજનાઓ ગામડાં માટે બિનજરૂરી છે એમ હું માનું છું.

૨. લાઇલાલભાઈ પટેલ એક બાહોશ એન્જનીઅર છે. વડલલ વિદ્યા-નગરની તેમની કંપના મુંદર છે. વ્યવહાર પલ્લ છે. મને તે કંપના ખૂબ ગમે છે. અરોતરમાં આવું એક આદર્શ નગર વસે અને ત્યાં બધી વર્તમાન યુગની મુખ્યસગવડો હોય તે અનેક કારણોથી ઇચ્છ્યા યોગ્ય છે. અરોતરનાં ગામોમાં થોડાક લોકો કીક કીક પૈસાવાળા થયા છે. આવા પૈસાવાળા લોકો જેઓ શ્રમ કરવામાં હીણપત માને છે અથવા મોટાઈના ખોરા ખ્યાલમાં મને કામ કરતા નથી તેવા લોકો ગામડાંમાં આ વોટરવર્ક્સ વગેરેની યોજનાઓ

અનુભવ પાણી

ધિર પેટલીકર

મોહનભાઈ સાથેનો મારો સંબંધ કોલેજકાળ દરમિયાનનો. એક બીજાના સહવાસમાં આવવાનું ગન્યું હોયતેજના એક રૂમમાં અનાયાસે સાથે રહેવાનું થયું તેમાંથી. પરંતુ તે વાતને આજે દસ વર્ષનાં પાણી વહી ગયાં. ઝેડકા ત્રાટ વર્ષથી મોહનભાઈ આફ્રિકા છે. વચ્ચે એક વખત છ મહિના આવ્યો ત્યારે થોડો અદવાસ સંબંધો હતો. આજે મણા સહૃદયી મિત્રો મને તે પછી મળ્યા છે. છતાં મોહનભાઈ અને હું, કોલેજકાળ દરમિયાન હતા એટલા જ ગાઢ મિત્રો છીએ. બીજા પરસોએ તો એમાં કંઈ ફેર કંઈ ફેર હોય તો એ મિત્રતાને માટનર બનાવવાનો. બીજી ગાળુ, આજે બંને કાગળપત્ર લખવામાં એવા આગમુ છીએ કે છ છ ગામના ગાળાની કાગળેની મગી ગયા છે તેની અમને બજાર પડતી નથી. અને પડે છે ત્યારે એકબીજાને પત્ર ન લખવાનો કપકો આપવાનો પણ લખીએ છીએ !

મોહનભાઈ જેટલી જ મારે સમજુબહેન સાથે માયા છે હૈયું દાઢમાં લેહતે જા પંડુ મારે સન્દાર કરતાં હોય તેમ ‘આવ્યા ભાઈ !’ એ એમના મીઠા શબ્દો એ ઘેર જ્યારે જ્યારે પણ મૂંઝો છે ત્યારે અચૂક માણવા મળ્યા છે. અમા કાળ મુધી એવેસો સાડસો, દૂધી મુધીની બાંધવાજો કળતે અને ડાળા માલ ઉપરનું માટા દાળા જેવડું છંદણું, મારા દેખામાં એવાં જણાઈ ગયાં છે કે સમજુબહેનની સૌમ્ય મૂર્તિએ મારામાં જે સૌસન્માનની લાવના જગાડી છે તેની આજ મુધીનું માફ ‘કાઈ’ વાચન જગમી શક્યું નથી. એમની માયાનો પ્રેરણો જ એ ઘર હું વણી વખત ગયો છું એમ કહું તો એ અતિશયોક્તિ નથી. રત્નઓમાં છૂટા પાની વખતે મોહનભાઈ કહે, ‘કે ઘેર આવીશ ને ?’ જાડી મોટરની સમવડ વગરનાં અમારાં છ ગાઉનાં અંતરવાળાં જામ હોયા છતાં દર રત્નઓમાં નિશ્ચય એક વખત તો હું એને ઘેર જાતા જ. મોહનભાઈને દસીને હું જ્યાંજ આપતો, ‘નને મળવા તો કોણ આવે ?’ ફરુ સમજુબહેનના દાગની રસોઈ ન જમું તો નવી દર્મમાં અમ્યાંજ દેવાની શક્તિ ન આવે !

મોહનભાઈ પણ મારા એ પ્રત્યુત્તરનો સ્વીકાર કરે : ‘સાચે જ જગદીશ’ બાનીની ‘મોહમાં’ એ તો કામણ છે કે એમની રસોઈ આખનાર એમને મૂંઝે નહિ !’

તે વખતે અમે અને કુંવારા હતા એટલે સમજુબહેનનાં ગમે તેટલાં વખાણુ કડીએ તો પણ એની છર્ષી કરે તેવું કોઈ ન હતું.

પરંતુ જે વરસ પછી મોહનલાલ પરંચો. સ્થિતિબદ્ધને ધરમાં આવતાં
જોકે સત્ય શોધી કાઢ્યું કે જેમ મોટા બાળના યુવક માવડિયા હોય છે તેમ
પોતાનો મોહન લાલ્લીધેશે કે !

અવિતાગંદને એક વખત હું ગયો ત્યારે કશું : 'જો મને. પહેલેથી ખબર હોત તો હું તમારા મિત્રને પરણત ન વાંચિ.'

‘મેં અંબીરતાથી ક્ષુધું : ‘શ્રધિતા’ખેન! જો મને પહેલેથી ખંખર હોત કે તમે આવ નગુણાંજ હો, મારા જ્યાંયા મજાના મિત્રની કિંમત સમજી શકો તેવાં નથી, તો મેં જોનું તમારી સાથે શ્રાવ્ન થવા જ ન દીધું હોત!’

અને અમે ત્રણ વસ્તુ જાણ્યા હતાં. સમજાવેલ અમે ત્રણેય ટાળટપ્પે
ચલતાં ત્યારે કદી મેડે આપતાં નહિ.

અલિનામકંને વાસ્તવતા ડામરે મળી રહેતાં કહ્યું : 'પુરુષ ગમે તેટલો મઝાનો હોય, સર્વશુભમંપન્ન હોય, પણ એક વસ્તુ એનામાં ન હોય તો પત્ની માટે સાચો ધાટીનો જી.'

મેં પૂછ્યું: 'જો જોઈ વસ્તુ ઈઈ? મારામાં ને જો ન હોય તો હું પરણવાનો વિચાર જ માંડીવાળું!'

‘હાનિનાગરંદે થાડી ઓડી મોનતી જાનિ પસાર થવા દીધા પછી કહ્યું :
‘ઐ એક વસ્તુ તે પ્રેમ.’

‘તો તો હું તમારી ચાતમાં, સવિતાગહેન, સહમત નહિ થાઉં.’ મેં
અર્ધાં મેઢ્યનો પછાં વિદ્વાંજ કર્યા વગર કહ્યું : ‘મોહનચાહનો તમારા પ્રત્યે
દેટનો પ્રેમ હું આં મારું અભાણું’ નથી.’

‘હું’ ન ગાનું’ સંલિનાજીએ મફતનાથી મારા કથનનો પ્રતિધર કર્યો.

‘ਦਾਤਲ !’ ਮੇਂ ਪੂਛਯੁਂ.

અસિતાપાંદને સાગો પ્રશ્ન કર્યો: ‘પુરુષ પાસે કેટલો પ્રેમ હોય છે તે તમે જાણો ના?’

મે' બે હાથ થાપ તેટલા પડેલા હીને કહ્યું: 'આટલો.'

મેં કહ્યું હતું કે સંવિનાશનું મારા જો અભિનય અને જવાબથી અત્યંત દરેકે. પણ એમના મોં ઉપરથી વાગતી લટ પાણુ ફરકી નહિ! શંભીરનાથી એમણે કહ્યું : 'તદન જોટું. જોટો પ્રેમ પુરુષ પાસે નોં પોત તો દોષતીલકનર્મો નિરૂપના ન હોત.'

મોડનવાદને લલિતાગદ્યેન આથે આવા વાદમાં પણ ઉતરતું પડતું એટલે
ત્રીજો કાર્ષ્વ ચર્ચા કરનાર હોય ત્યારે એ મોન સેવી સાંભળી રહેતો. મેં એના

સામે જોયું. મૌનની લાવામાં એણે કહ્યું—મને ફોજનો અનુભવ થઈ પડ્યો છે. જેઈં છું તું કેવો ટકકર ઝીલે છે.

મેં લલિતાબહેન સામે અનિમેષ નયને જોઈ રહેતાં કહ્યું : ‘તો પુરુષ પાસે કેટલો પ્રેમ છે ?’

‘અતિ અસ્પ.’ અસ્પતમનો મોં ઉપર લાવ જતાવી લલિતાબહેને જવાબ આપ્યો.

‘પણ એવું નાનું મોઢું કંઈ માથે તો જતાવશે કે નહિ ?’

‘ત્રમાણુભાન દર્શાવું હોય તો એટલું કહી શકાય કે પુરુષ પાસે એટલો અસ્પ્રેમ છે કે એ એકાદ એની પ્રિય એવી અક્તિ કે વસ્તુને સંતોષી શકે.’

મોં મલકાવીને મેં કહ્યું : ‘એટલો કે ત્યાં મુઘી હરકત નથી.’ અને મોહનલાઈ સાથે દર્શિતો ઈસારા કરતાં જણાવ્યું : ‘એને ભલામણ કરીશ કે એની પાસે જે છે તે તમને જ આપશે.’

‘પણ મારા આવતા પહેલાં ક્યારનો એમણે એ તો ખીંચીને પધરાવી દીધો છે.’

‘કાને ?’

‘લાલીને.’

‘લાલીની તમે છ’ો કશે કો, લલિતાબહેન ?’

‘ના, હું તો મારું ઝૂંટવાઈ ગયું છે તેના અદસોસ કરું છું.’ લલિતાબહેન એટલું કહી, સહેજ થોલીને બોલ્યાં : ‘જગતમાં એક ગંભીર ગેરસમજ પ્રવર્તે છે. પુરુષ ખીંચ ઉપર પ્રેમ રાખે એ એની પત્ની સહી લેતી નથી તે. અને આ ગેરસમજ બિલી કરનાર પુરુષ છે. અને વળી પુરુષ માને છે કે પોતે એટલો ઉદાર છે કે સ્ત્રીનો પ્રેમ જુદો જુદો વિભાજિત થઈ જાય છે છતાં પોને એ આશાએરાથી સહી લે છે. સત્ય તરીકે આ કથનનો ઇન્કાર થઈ શકે તેમ નથી. પરંતુ, એથી જે ગેરસમજ બિલી થઈ છે—પુરુષ ઉદાર અને સ્ત્રી સંકુચિત છે, એમાં વારતત્વ સાચું બિલકુલ છે. સ્ત્રી પ્રેમસાગર છે અને પુરુષ, મને એના પ્રેમ માટે ઉપમા જડતી નથી એટલા અસ્પ્રેમની મૂડીવાળો છે. પરિણામ એ આવ્યું કે સ્ત્રીનો પ્રેમ ગમે તેટલા વર્ગોમાં વહેંચાઈ જાય, છતાં એ સાગરમાં ઘટ ચતી નથી અને તેથી પતિ ઈચ્છે તેટલો માણી શકે છે. એને કુન્નિયાદ કરવાનું કંઈ કારણ હોતું નથી. જ્યારે અસ્પ્રેમની મૂડીવાળો પુરુષ એને ખીંચ કોઈ ક્ષેત્રમાં ખર્ચી

નાખે છે ત્યારે એની પત્નીના હૈયા માટે એક યિદુ પણ શેષ રહેતું નથી. અને એથી સ્ત્રી ત્યારે રાવ નાખે છે ત્યારે એને ધર્માખોર, સંકુચિત મનવાળી કે એવાં દેટલાં દેટલાં વિશેષણોનો ભોગ થવું પડે છે !

લલિતાગહેનના આ કથનથી હું એવો દિગ્ગ ચર્ચા ગયો કે અહોભાવ અનુભવતાં મેં મોહનભાઈ સામે દષ્ટિ નાખી. મોહનભાઈએ દષ્ટિથી સામે જાણ્યો—આવાં કંઈ કંઈ કથનો એની ખોપરીમાં ભર્યાં છે. વાદવિવાદમાં મેં તો એના આગળ કાયમની હાર દર્શાવી છે.

લલિતાગહેને એનું સ્પટીકરણ કરતાં જણાવ્યું : ‘આથી જ પુત્ર એની વધુ ઉપર પ્રેમ કરે તો મા એને વધુએકો કહે છે. મા ઉપર પ્રેમ કરે તો પત્ની એને માવડિયો કહે છે...’

‘અને ભાભી ઉપર પ્રેમ કરે તો લલિતા એને ભાભીએકો કહે છે.’ મેં દર્શાવે વાક્ય પૂરું કર્યું.

લલિતાગહેને ગંભીરતા આણુ ગ્રંથતાં કહ્યું ‘હમ્મવાની પાત નથી. તમારી સન્મુખ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે. આટલી ચર્ચા આલી પણ પત્ની પડે એક પણ વાક્ય તમારા કહેવાતા એ મજાના મિત્રે ઉચ્ચાર્યું છે? કારણ, પત્ની માટે કનેકનો જાંટો શિક્ષક હોય ત્યારે ને! જે હતું તે બધું ભાલીને.....’

આ રમૂજમાંથી કોઈ વખત અમે નહિ ચર્ચેલા વિષયમાં આવી પહોંચી. મને ઘણા વખત અંતરમાં એ વિચાર આવ્યો હતો. પણ બહાર વ્યક્ત કર્યો ન હતો. તે આજે સ્વાભાવિક બહાર સરી પડ્યો.

‘લલિતાગહેન! સામે જ, સમજુગહેનની ધર્મ દરેક સ્ત્રીને આવે તેવી છે. એમના પરિચયમાં આવનાર કોઈ પણ એનું નહિ હોય કે એમની મામાનાં આવરણ એને ન સ્પર્શ્યાં હોય. છતાં આપણા અંધ સમાજે એમની દરેકને દયા આવે તેવી રિયનિ કરી મૂકી છે! પતિનું એકાદ વખત મોં જોવા પામેલાં એ સ્મૃતિ ઉપર જારમા વરસથી વૈધવ્ય પાળવાની સમાજે ફાંસી ફરમાવી છે! અને આપણે ધરતાં ફાંસીખોરની ગરજ સારી રહીએ છીએ!

મોહનભાઈના મોં ઉપર મેં ઘણા વખત એવી દરણુતા જવાયેલી જોઈ હતી કે હું તે વખતે સામે સવાલ પૂછી શકતો નહિ. અને એ સમય ગયા પછી પૂછેલા એ પ્રશ્નનો જવાબ એક જ મળ્યો હતો કે, એ હૈવાના ખૂણામાં કોઈ ટોચિયું ન કરે એમ હું ધમ્મું છું. એની કરુણતા મેં એનાં મોં ઉપર ઘણી વખત જોઈ હતી. પરંતુ તે પછી મેં પ્રશ્ન કરેલો નહિ. જે કરણુતા આજે, એના મોં ઉપર જવાઈ જતાં હું આપોઆપ સમજી ગયો. ભાભીના દુઃખથી એનું હૈયું ભરાઈ આવતું ત્યારે જ એ કરુણતા જવાઈ જતી હતી, એની મને ખાતરી થઈ ગઈ.

મોહનભાઈના વિચારોથી કંઈ હું અગત્ય ન હતો. સિદ્ધાંત તરીકે એક વસ્તુ સ્વીકારે તો એને આચરતાં ફોટ કે વંચન એને પ્રોત્સાહન ન શકે એની મને પૂરેપૂરી શ્રદ્ધા હતી. એના અંતરમાં ચમત્કાર મચાવતો ભાખીના પ્રેમનો દુઃખસાગર મારા આંતર્યક્ષ આગળ ઘૂંચી રહ્યો!

મોહનભાઈની આંખમાંથી જોર જોર જેવડાં અંતરની દાયથી ઘળી ગયેલાં જે આંસુ એકેકી આંખમાંથી ટપક્યાં અને એટલે જ દુઃખપૂર્ણ અવાજ નીકળ્યો : 'જાદીશ ! એનો નીવેડો પુરપૂર્ણ વિચારથી નહિ થાય. જીને એ માટે તૈયાર કરવી પડશે. આજે તો એના પોતાના પગ ફટિની બેઠીથી એવા અકસ્માત ગયા છે કે બેઠી તોડી નાખીએ તો પણ એના પગ ડગ નહિ ભરી શકે.'

એ કથનની સમ્બાધનો રાજકાર સાંભળતાં મને લાગ્યું કે જરૂર મોહનભાઈએ એ પ્રશ્ન ભાખી આગળ ઠેકાનો દશે.

મોહનભાઈએ કહ્યું : 'જેને એ જીનું અંત જાણવા મળ્યું હશે તેને તો એ પ્રશ્ન જેવું લાગશે. જે સમાજ એના દુઃખનો યત્નક્રિયા પણ વિચાર નથી કરતો, એ જ સમાજની આગળનો પ્રશ્ન દરપણે એના સન્મુખ ખંડા હોય છે. એના પોતાના દુઃખને એ સમજતી હોય છે, પરંતુ એના મોંએ જવાબ હોય છે—કુટુંબની આગર જાય એવું પગનું મારું મોત આવે છતાં નેહિ ભરું.'

સમજાવેલેનો એ જવાબ હતો એમ મારા હૃદય તરત પડ્યો પાડ્યો. થયું પણ ખરું—ખાંધી માંડીને જ્યાં ઉછરીને ૨૫ વર્ષનું પાકટ થયું ત્યાં સુધી જે ભોંવમાં એનાં મુળિયાં જોડાં મ્યાં કે ત્યાંથી ઉમેડી એના ભક્ષા માટે ખીજે રોપવું એ લાગે છે તો મુંઝવે યોગના. પણ એ મુળિયાં સદિત, ખીજે એ સુકાઈ ન જાય તેમ છવત રોપવું એ કંઈ રમત નથી. કુશળ કલમીનું એ કામ એવા કુશળ કલમી વગર એ કરવા જનાર જાડના મુશમાં જ ધા કરે. સમજાવેલેને જેવા નાનુક જાડને ખીજે ઉપાડીને રોપવા જેટલો હું કલમી ન હતો, કલ્પના પ્રધાન હતો એટલું જ. અને મેં એ પ્રશ્ન ફરી ફરી સંભાર્યો નહિ.

પછી તો, છવનસંધ્યમાં અંગે જૂન જૂન ફેંકાઈ ગયા. મોહનભાઈ આક્રિષ્ટ ગયો અને હું કોલેજકક્ષમાં હતો ત્યાં અમદાવાદમાં સ્થિર થયો. વચ્ચે એક વખત મોહનભાઈ આવી ગયા હતા. લલિતા અને જે આગેશ દેશમાં હતાં તેમને તેડી ગયાં. પિતા મુંઝરી ગયા હતા એટલે પરમાં સમજાવેલેને એકલા રહ્યાં હતાં. મોહનભાઈએ એમને પણ સાથે આવવા દરખાસ્ત મૂકી હતી. પણ એમણે ના પાડી. કહ્યું—મારે દિવસને એટલો બધો ભાખી બેસો નથી થયા દેવો ! તે પછી સમજાવેલેને એમને પિયર રહેતાં હતાં. હું એકાદ વખત ત્યાં પણ જઈ આવ્યો હતો.

અમદાવાદ હું રિયર થયો ત્યાર પછી લ્યારે લ્યારે હું ગયો હોદ્દા ત્યારે ત્યારે એક વખત તો મારે ઘેર આવ્યા, એવો અત્યાચ્છ સમભુગહેનને કર્યા વગર હું નથી રહ્યો. અને એમણે પણ દર વખત એક જ જવાબ આપ્યા કર્યો હતો : 'આવીશ ભાઈ, કાંઈ વખત. અત્તજળ પાણી વગર કે અવાય છે ?' મોહનભાઈ આફ્રિકાથી આવ્યો ત્યારે હું અને દસા અને ગયાં હતાં. દસાએ પણ તે વખતે અમદાવાદ આવવા એમને ભાવળીનું આગમન આપ્યું હતું.

મારા એ અત્યાચ્છ અને દસાના ભાવળીના આમંત્રણનું અત્તજળ પાણી આજ કેટલા વર્ષે ફર્યું ? સમભુગહેનની માયાને દસ વર્ષ થવા આવ્યાં ત્યારે આજ એ મારે આંગણે આવ્યાં ! મારા હર્ષનો ઉમંગ કંઈ બાકી રહે ? પરંતુ એમને જોતાં મને હર્ષ થવાને બદલે ખેદ થયો.

એનો એજ અર્થો કપાળ સુધી જોરેનો સાક્ષ્યો, ફણી સુધીની પાંચ-વાળો કબજો અને શ્યા ગાત્ર ઉપરનું મોટા દાણા જેવું છંદલું ! પરંતુ એમાં રહેલી સૌન્દર્યભૂતિ આજે નિસ્તેજ થઈ ગઈ હતી. શરીર સાવ કૂશ થઈ ગયું હતું. આંખોમાં પણ શીકારો વર્તાતી હતી. વસ્ત્રતો વાસુ કંઈ તાજગીની વાત ભાવવાને બદલે નૈર્ઝત્યના ખૂબામાંથી, કાણ જાણે ક્યાંથી અશુભ વિચાર લાગ્યો કે સમભુગહેનને કાંઈ હોવા જોઈએ !

મેં એમને પેટ પાણી પડવા દીધા વગર ઉધડાં લીધાં : 'સમભુગહેન ! મોહનભાઈને અને મને જુદો માનો છે એમને ! શરીર આટલી હદે પાયમાલ થયું ત્યાં સુધી હું ન સંભર્યો !' આવાં ઉપક્રાંતિ માર્મિક કેટલાંય વાક્યો બોલી છેવટે મેં કહ્યું 'હવે તો, હું તમારી ગિલકુલ દવા કરાવવાનો નથી. તમારે જાણીને જાતેજ મરવું છે તો હું આ ધરમાં દવાત્રાટું કર્યા વગર રીયાળી રીયાળીને સારી રીતે મારીશ !'

મેં તો માન્યું હતું કે મારા આ કટાક્ષથી સમભુગહેન હસશે નહિ તો પણ, આવંવામાં પ્રિલંબ કર્યો તે બદલ જરૂર નિધગીરી ખતાવશે.

પરંતુ એ તો આધાર આંસુએ ઓચિંતાં રડવા લાગ્યાં. હું અવાક થઈ ગયો. હસાએ એમને છાનાં રાખવા પાંચે બેસી ધીરજ આપવા માંડી અને મને કપકો આપ્યા : 'તમને જેમાં હોય તેમાં મરકરી જ સજે છે. પારકે પનારે તમે પડ્યા નથી ત્યાં સુધી એ દુઃખ ક્યાંથી સમજાય ? ગોશિયાળો અવતાર હોય પછી ભાઈ હોય કે દિયર હોઈ, એ મરે કે જીવે, કાંઈને કંઈ પડી નથી હોતી. તમે જોલા છે એમ સ્ત્રી માણસને બહાર જવું સહેલું નથી તો...' અને દસાએ એવું તો સ્ત્રીગતિના દુઃખનું લાંબુ પીંગળું બલાવ્યું કે હું કાને લાય છેઈ તાત્કાલિક તો બહાર, ગેલરીમાં ચાલી ગયો.

દસા સમભુગહેનને શાન્તી આપી, એમનામાં સ્વચ્છતા આવવા દીધા પછી અંદરના રસોડામાં લેઈ ગઈ અને સમભુગહેન સાથે વાતચીત કરવાનો મારો હક જૂઠ્યાં લઈ દસા એમની સાથે વાતો કરવા લાગી.

સમભુગહેન પિયરમાં દુઃખી હતો, એ એક ગાત્ર વિચાર ઉપર મારું મગજ દોડી રહ્યું હતું. વિધવાના દુઃખનો જે થોડો અનુભવ હતો અને.

ધણું ધણું એના દુઃખ અંગે વાંચ્યું હતું, એ સર્વ પ્રત્યક્ષ થયું. વિચાર આવ્યો—ઝવેરી વગર જેમ લાખોની કિંમતનું રતન હોય તો પણ પથરા જ રહે છે, ત્યસ તેવું જ આને સમાજમાં સમજાવેલોનું થઈ રહ્યું છે. અંધ સમાજને એ રત્નોની કંઈ કિંમત નથી અને પર્યર માગી તેમનાં જીવનને પાપમાલ ફરે છે.

સમાજ ઉપરના ધિક્કારથી મારું હૈયું લગાઈ ગયું. થયું—સમજાવેલો અહીં મારે ઘેર જ કાયમ રહે તો શું વાંધો?

એના જવાબમાં હૈયે કહ્યું : 'જસ, હવે હું એમને અહીંથી ક્યાંય જવા નહિ દઉં!'

આ વિચારમાં હું તસ્લીન હતો એટલે હંસા મારા ખંડમાં આવી તેની મને ખબર ન પડી. સાવ નજીક આવીને ઊભી રહી તો થણ મારું ધ્યાન એના લાણી ન ગયું. આવો અનુભવ એને મારા તરફથી નવો ન હતો. મારું માથું એણે હલાવ્યું. હું એકદમ વિચારમાંથી જાગ્યો. ઊભો થઈ ગયો. બેગાકજો બોલ્યો : 'હમણાં ને હમણાં દવાખાને લેત્ર જવાં પડશે?'

મેં સ્વસ્થ ચતાં હંસા સામે નજર કરી. એના મોં ઉપર પણ નિસ્તેજતા જણાવેલી મેં જોઈ. પૂછ્યું 'એમ હોય તો ડોક્ટરને અહીં બોલાવીશું?'

હંસાએ મને ધીમેથી કહ્યું : 'સમજાવેલો... મહિતો જાય છે!'

વિના-ઓછા-લવાજમ ફંડમાં મદદ

મૂળ કાસોરના પણ ફંપાલા રહેલા શ્રી. સોમાલાલ જે. પટેલ તરફથી શ્રી. ૧૧ અને દહાણુરાઈથી શ્રી. વિદુલદાસ ગોરધનદાસ પટેલ તરફથી રૂ. ૧, મળ્યા છે જે આભાર સ્વીકારી તે ફંડમાં જમા કર્યા છે.

ગ્રંથસ્વીકાર

- (૧) શ્રી નેત્રમણિલાલને : લેખક-કાકા ધ્રુવેલકર, અંગત લખેલા પત્રનો સંગ્રહ, પ્રકાશક-નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ, ચૌદ આના.
- (૨) હિંદુસ્તાની વ્યાકરણ પ્રવેશ : લેખકો-નગીનદાસ પારેખ, હંસરાજ જૈન, પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે, ૭ આના.
- (૩) હિંદુસ્તાની કહાની સંગ્રહ, ભાગ પહેલો (ઉર્દુ) : સંપાદક-ગિરિરાજ કિશોર, પ્રકાશક-ઉપર પ્રમાણે, પાંચ આના.
- (૪) આધુનિક સાવિત્રી : લેખક-રમણલાલ જોષી, પ્રકાશક-નવજીવન સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ, ત્રણ રૂપિયા.
- (૫) ગ્રામ સ્વરાજ્યનું ચણતર : લેખક-શનાભાઈ પ્રજુદાસ પટેલ, પ્રકાશક-સેવા મંદિર, નડિયાદ, ચાર આના.
- (૬) જીવન પ્રકાશ : (નવીન શરૂ થયેલા માસિકનો પ્રથમ અંક.) સંપાદક-ધ્રુવરાલ ર. દવે. 'જીવનપ્રકાશ' કાર્યાલય, ગણપુર, વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૯, પરદેશમાં રૂ. ૧૪.
- (૭) આવાજ : (હિંદુજ્ઞાન નિવારણ અંક) તંત્રી-અકબરઅલી એ. કરીમ, પ્રકાશક - મિત્રગંડા, મોઝાસા.

પ્રસંગકથા

પૂજ્ય સરદારશ્રીની માલોમમાં પધરામણી

'૪૨ ની કાંગિદારી 'હિંદ હોડો' ઘોષણાની પૂર્વ ભૂમિકા રચવા સરદારશ્રી વક્તવ્યભાષ પટેલે ગુજરાતનો પ્રવાસ કર્યો ત્યારે એ ખેડ જિલ્લામાં આવ્યા હતા. તે પછી પાંચ વર્ષે એ વનનના પ્રદેશમાં આ માસમાં પધાર્યા. પરંતુ એ પાંચ વર્ષ ઉપર નાં પરાધીનનાનાં ખાત્રાં પાણી વડી જઈ આજે સ્વતંત્રતાનાં અભિ-જ્ઞાની સરવાણીઓ વડેની શરૂ થઈ છે. અને આવની કાલે તો એ સરવાણીઓ-માંથી અખંડ પ્રવાહ શરૂ થશે એવી સ્પષ્ટ નિશાનીઓ છે. એટલે સરદારશ્રીની લાક્ષણિકતા હવે લગાઈતી ભુલંદ ઘોષણા નથી પણ સ્વરાજ્યને લાયક થવાની રચનાત્મક કાર્યક્રમની જાત મુધારણાની લાક્ષણિકતા છે. ગઈ કાલ સુધી એમનાં ખાણ પદ્ધતી સરકાર ઉપર તમાતાં હતાં, તે આજે હવે આપણી તુટીઓ ઉપર નિશાન લે છે. આપણી પ્રગતિનો આધાર બદલાએલી પરિસ્થિતિ પ્રમાણે એ લાક્ષણિકતા સમજી દેવા જાત મુધારણા તરફ પ્રગતિ કરીએ છીએ તે તરફ છે.

એક જ થૂન—ગામડાંને આપણે તો ઊઠાવવાં છે

એપ્રિલની તા. ૪ થી ૭ સુધીનો ગ્રામજિલ્લાનો કાર્યક્રમ વક્તવ્ય વિધાનગરની મુલાકાતના મુખ્ય કારણસર યોજાયો હતો. સાથે બીજાં પણ બેત્રણ કામ પતાવવાનાં હતાં. તા. ૪ થીએ સાંજે વક્તવ્ય વિધાનગરમાં વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ મહાવિધાનયની ઉદ્ઘાટન વિધિ કરતાં સરદારશ્રીએ ગામડાં અંગે પોતાની દ્રષ્ટિ વ્યક્ત કરી, " મને લાગેલાં હું જેલમાંથી આવ્યો. પછી ચરોતરનાં ગામડાંમાં કામ કરવાની પોતાની કસબ આપી. મેં કહ્યું, શહેરમાં કામ કરનાર ઘણા મળશે. ગામડાંને આપણે તો ઊઠાવવાં છે. એ નહિ કરીએ તો હિંદ શોભશે નહિ. ગામડાંમાં તમે જોવું કરી જતાં જો સ્વતંત્ર હિંદમાં એક નમૂનો આપણે રજુ કરી શકીએ. જેમ જુદા દી. ચોટાઈને હાસીઓ પાસે જે રજુ કર્યું છે, આપણે આ અખતરો મારીને રજુ કરી જતાવવું છે. ચૌદ મહિના પહેલાં લાંબલાલ અહીં આવ્યા ત્યારે સાદડી લેકેને આવ્યા હતા. આજે ચૌદ મહિનામાં જે જીભુ ક્યું છે તે એક માણસ જંગલમાં શું કરી શકે તેનો ખ્યાલ છે. ધૂજમાંથી કંચન પેદા કર્યું છે. ચાંદીથી ગામડાંને શી રીતે નવેસરથી બનાવવાં તેની કસબ આપ્યા હિંદને મળનારી છે. ગામડાંની રચના ગમે તેમ નહિ થાય. એમાં ધૂજ ઉડતી નહિ હોય, અસ્વચ્છ હવા નહિ હોય, ગંદકી નહિ હોય, દોર ગમે તેમ નહિ રંગડાં હોય, અહીં તો

‘આદર્શ ગામ વસાવવાની કલ્પના છે. આજે જે નકશા ઉપર છે તે એક દિવસ ‘હિંદમાં પદાર્થપાક રૂપે બનશે’”

આદર્શ ગામ કેવું હશે?

તા. ૫-૫-૪૭ના રોજ સરદારશ્રીને કાર્યક્રમ રાસના કસ્તુરબા પ્રસૂતિ-ગૃહના ખાતમુહૂર્ત કરવાનો હતો. એક ગ્રામસેવકના શ્રમજો દોઢ લાખ રૂપિયા જેવી રકમ લેગી મળે તેવું લેણપેણગી કાર્ય થઈ શકે છે તે જણ આ પ્રસંગે જાણ કરનાર રામના લોકસેવક શ્રી. આશાભાઈ લાડુભાઈ પટેલને કાળે કનય છે. એ ખાતમુહૂર્ત પ્રસંગે સરદારશ્રીએ પોતાના આદર્શ ગામના કલ્પના રજૂ કરી : “આપણા આદર્શ પંચાયત રાજ્યનો છે. તમારે તમારા ગામડામાં એવું રાજ્ય વ્યાપવાનું છે. એમાં ‘કાંઈ જાંચ કે નીચ ન હોય. ન હોય એમાં કાંઈ કાંઈની વચ્ચે બંદ સૌનો અવાજ હોય તેવું’ એ રાજ્ય હોય. આજે વખત આરીક છે. કરોડો રૂપિયાનું દેવું ફરી બહારથી અનાજ મેળવવું પડે છે. બીજી પાસુ અનેક મુશ્કેલીઓ પડે છે. આ પરિસ્થિતિ લઘાળને કારણે થઈ છે. તમે ગામમાં કાંઈને બુખ્યો ન રહેવા દેશો, તમારે પૈસા બનાવવાની શક્તિ ઊભરી નેંછજો. ગામમાં કાંઈ માફા પડે તો એની સારવારની વ્યવસ્થા થી નેંછજો.”

હવે જમાનો જુદો આવે છે

તા. ૬-૪-૪૭ના રોજ કરમસદ ગામ તરફથી સરદારશ્રીને કૂમહારથી સ્વાગત કરતાં ૭૨ તોડાની સુવર્ણની યાગી અર્પણ કરવા માં આવી હતી. સાકરબા કન્યાશાળાની ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે તેઓશ્રીએ કહ્યું : “હવે જમાનો જુદો આવે છે. એમાં નવજુવાનોને માથે બોળે પડવાનો છે. હું અહીં આ ઝોટલા ઉપર પંડ્યા ખાસે લાલુનો. હવે એ જમાનો નથી. આ જમાનામાં નવજુવાનો ગમે તેમ વર્તશે તે નહિ આવે. જેમનામાં બહાદુરી અને આરિય છે તેમનો જમાનો આવી રહ્યો છે. અંગ્રેજના અમલમાં જે રક્ષાપિત હિતો હતાં, રાજ્ય મેદારાજઓ, જમીનદારો હતા એ લોકોને રાજ્યની ઓથ હતી. હવે એ ચાલી ગઈ છે.

સાચો કુળવાન

“આપણા ગામમાં જે પક્ષાપક્ષી છે તે દર થવી નેંછજો. ગુલામીનાં કુળ હતાં તે ખોટાં કુળ હતાં. જેણે મુલકની એવા કરી અને જે આસપાસના ગરીબોની સેવા કરે તે સાચો કુળવાન. જુવાનોએ આ વસ્તુ સમજી લેવાની છે. પૂરા દામીના નથી, પૂરી પરકણ નથી, પૂરી પહેરામણી નથી લાવી, એ

વાતો તમે જુવાનો હવે છોડી દેજો. ગામમાં જોતું ચારિત્ર ઊંચું અને ગામ જોના ઉપર મહાજન રાખે છે સાચો જુવાન."

ખેડૂતોના લલ્લા માટે

એજ દિવસે સાંજના આણંદમાં અંસીલાલ અમૃતલાલ ખેતીવાડી કોલે-જનો શિક્ષણપણુ વિધિ કરતી વખતે સરદારશ્રીએ ખેતીવાડીની એ સંસ્થા આઠ વર્ષે ઉપર આણંદમાં રચાવી હતી તેનો ઉદ્દેશ વ્યક્ત કરતાં કહ્યું હતું :
"ખેડૂતોના લલ્લા માટે અહીં આ કામ શરૂ કર્યું હતું. અત્યારે દેખાય છે તેવી જમીન આ ન હતી. અહીં તો ધૂળ ઊડતી હતી, એ જમીન આજે અશનરની ઉત્તમ જમીન સાથે ટકર લે એવી થઈ છે. આ સંસ્થા મારફતે હું કાંઈ સરકાર સામે લડ્યા માગતો નહોતો. લડવાના તો મારી પાસે અનેક રસ્તા છે. સંસ્થા તો ન વૂટી પણ સંસ્થાને તોડનાર આજે તો વૂટી ગયા છે. હવે તો સરકાર મગનભાઈને જીજ્ઞે લઈ જવાની દાશીશ કરે છે. પરંતુ એ સરકાર હવ નથી કે જે મારી મરણ ગિરફ એને લેઈ જઈ શકે."

આપણી ખરી શાલા

તા. ૭-૪-૪૭ના રોજ નડિઆદમાં વિદ્યુલ કન્યાવિદ્યાલયમાં સ્વ. વિદ્યુલભાઈની પ્રતિમાની અનાવરણુ વિધિ યોજાયો હતો. તે કાર્ય પત્યા પછી વિદ્યાલયની વિદ્યાર્થીનીઓ આગળ સરદારશ્રીએ બહેનો વિષે પોતાના વિચારો વ્યક્ત કર્યા હતા : "શાળા કોલેજોમાં લાગતી ગાળાઓમાં એક દોષ રહેલો છે, એને મહેનત કરતાં શરમ આવે છે. એ તો નોકરનું કામ છે એમ માને છે. અસલમાં વિદ્યા લેનારને એમ થવું જોઈએ કે મહેનત કરવી એ તો ઇશ્વરી કાર્ય છે. ઉદ્યોગ કરવો તે આપણું કામ છે, ને જ્ઞાનપૂર્વક ઉદ્યોગ, મહેનત કરતી એમાં આપણી ખરી શાલા છે. આ વિદ્યાલયની બહેનો મધમાખી જેમ મધ એકઠું કરનારી, સુવાસ લેનારી થાય એ હેતુ છે જ્ઞાનપૂર્વક યોગ કરતાં આવડવું જોઈએ. આ ગરીબનો મુલક છે. આપણે ગરીબ થઈને રહેતાં શીખવું જોઈએ."

આવતી કાલની સ્ત્રીશક્તિ.

"આજ સુધી હિંદુસ્તાન પરદેશી શક્તિ હેઠળ અપંગ થઈ ગયું હતું. એનું અર્ધું અંગ, અર્ધો સમાજ, તદ્દન નકામો પડ્યો હતો. એથી આપણને ખૂબ સદન કરવું પડ્યું છે. એક અંગ્રેજ અહીં એની સ્ત્રી સાથે આવે છે. એ સ્ત્રી એક એક કામ એનું સંભાળી લે છે. એ રસોઈ તૈયારી, એ ટાઇપ કરે, એ વાંચે-લખે, એ અનરની ખરીદી કરે, એ આગક ઉઠે, એ એની

નોકરીમાં પણ મદદ કરે, જરૂર હોય તો નોકરી પણ કરે. અને જરૂર પડે પાંદેર પેણુ ઊઠાવે એવી એ બહાદુર હોય છે. એ કશાથી ડરતી નથી. આખા સમાજનું એ અંગ કિયારીલ છે. આપણે અહીં પણ એવું કરવું છે.”

ગાંધીજી ગુજરાતમાં નહિ આવે!

એ દિવસની ખેડા જિલ્લાના કેમ્પેસી કાર્યકર્તાની સભામાં સરદારશ્રીએ અસ્પૃશ્યતા અંગે જણાવતાં કહ્યું : “ત્યાં સુધી ગુજરાતમાંથી અસ્પૃશ્યતા નહિ જાય ત્યાં સુધી ગાંધીજી ગુજરાતમાં આવવાના નથી. ગાંધીજીને મેં બારડોલીમાં આવવાનું કહ્યું હતું. પરંતુ તેઓએ મને જણાવ્યું હતું કે ત્યાં સુધી અસ્પૃશ્યતા દૂર નહિ થાય ત્યાં સુધી તેઓ આવવાની ના પાડે છે. દક્ષિણ ભારતના મંદિરો હરિજનો માટે ખુલ્લે છે એ સાચું છે. ત્યાં અસ્પૃશ્યતા નાબૂદ થઈ રહી છે. પરંતુ ગુજરાતમાંથી જલદી એવી નહિ જાય, તો એ શરમજનક ગણાશે.”

ગરીબાઈમાં માણસ ઘડાય છે

ઉપરાંત તા. ૧૬-૪-૪૭ના રોજ સરદારશ્રી વડોદરા પધારતાં સમસ્ત પાટીદાર ઇતિહાસવતી મુલાકાત લીધી હતી. તે પ્રસંગે તેઓશ્રીએ જણાવ્યું હતું કે, “હું અહીં રામજી મંદિરના એક જૂના ખંડેરમાં રહીને લાણેસો તે મુશ્કેલીભરી જગ્યા ક્યાં અને આ રાજમહેલ જેવું મકાન ક્યાં? જો કે મકાન કંઈ માણસ ઘડતું નથી પરંતુ સગવડ આપે છે. એ જમાનામાં અંધવાડિયાનું ભાથું લેંછને કરમસદથી લાણુઆ આવતા અને ખર્ચનો રજો-રજનો દિસાગ જણતા. સગવડ હોય તો વધુ લાણુઆત. પરંતુ ગરીબાઈમાં માણસ ઘડાય છે એ વિના છવનનો કશો નીકળતો નથી. આવા ભવ્ય મકાનમાં રહીને નિઘાર્યાંં ઘેર જાય ત્યારે ત્યાં નાનકડું મકાન હોય, દોર-ટાંખર, ખેતી અને ગરીબાઈ હોય અને એ જોઈને મૂંઝવણ થાય તો અહીં રહ્યા નકામું અને જોગવણ સમજવું. ત્યારે એ બધામાં ભૂખી જાય ત્યારે જ અહીં રહ્યાનું કાર્યકં છે. રહી મજેલી સગવડનો પૂરો ફાયદો ઊઠાવવો જોઈએ. જે ઉત્તમ લાવનાથી આ મકાન બાંધ્યું છે તે લાવનાને જોગબી લેજો. આજે કાન્તિકાળ આવે છે. આજાદી નહક આવી રહી છે તે વખતે અશાન્તિ થાય તો તેને પહોંચી વળવાની તૈયારી કરેકે કરવી જોઈએ એનો અર્થ એ નથી કે તોફાન, લૂંટફાટ કરવી. પરંતુ પ્રગતિ રક્ષણ કરવાની તૈયારી કરવી જોઈએ.”

નવજવાનોની જવાબદારી

તા. ૪ થી ૭ મુધીના ચાર દિવસના સરદારશ્રીના કચનના ઉપરના સારનો પણ સાર કાઢવા હોય તો એટલો જ કે, “હિંદુસ્તાન તો ગામડાંમાં વસે છે. એ ગામડાંના ખેડૂતોનો મીનો આપણે પકડી નાખવો જોઈએ. આજે ગામડાંમાં ગંદકી છે. સ્વરાજ આવી રહ્યું છે પણ એની એક નિશાની નજરે પડતી નથી. ખેડૂતોને તો ખરેખર પણ પડતી નથી કે સ્વરાજ આવી રહ્યું છે. પરદેશી સત્તામાંથી દિંદને મુક્ત કરવાનું જૂના માણસોનું કામ તો પૂરું થયું. પરંતુ સ્વતંત્રતાને હજમ કરી એની નવરચના કરવાનું કામ તો નવજવાનોનું છે. ખસો વર્ષના ન્વરમાંથી દિંદ મુક્ત થયું છે ને એને લૂખ લાગી છે. જે જુદાં જુદાં ક્ષેત્રોનાં દાર આપણે માટે બધે હતાં તે હવે ખુલી ગયાં છે. જવાનોને માટે એમનાં લાગ્યને ખીલવવાનો અવસર આવ્યો છે. જુવારના ખેતરમાં તાળી પાડીને ચણાં ઉડાડીએ તેમ આપણે વખર મહેનતે અગ્રેજને કાઢ્યા છે. હવે તો એ સ્વરાજ્યનું ધડતર કરવાનું છે. એ કાર્પ અતિ કઠિન છે. તમે એ લાગિ માટે તૈયારી કરા ને રાષ્ટ્રને શાભાવો.”

એક કાને સાંભળી બીજે કાને કાઢી ન નાખશો

સમયનાં એધાણ પીઝનતી પ્રજા માટે સરદારશ્રીના આ બોલ અતિ કિંમતી છે. અગ્રેજો દિંદમાં આવ્યા પછી જેમ ઇતિહાસે પકડે લીધો હતો તેમ હવે અગ્રેજો બાક છે ત્યારે પણ ઇતિહાસ પકડે લેઈ રહ્યો છે. આજ મુધીની સરદારશ્રીની હાકલો સેનાપતિની હતી. પ્રજાને મેદાને પડવા ગ્રેરે તેથી વીરવાણી હતી. હવે ઇતિહાસ પકડે લે છે તેમ એમની વાણીએ વળાંક લીધો છે. આપણને એક જ ચેતવણી આપી છે કે સ્વતંત્રતા ભોગવવા લાયક બનો. ગામડાંની પુનર્રચના કરો. ગામડાના પ્રાણ ખેડૂતને જગાડો. એનીને સુધારો. કુળાકુળના ખોટા ઊંચનીચના બેદ જવા દેઈ સાચા કુળવાન બનો. અર્ધા અંગ જેવી સ્ત્રી ભતિ અજ્ઞાનમાં અથડાતી હશે ત્યાં સુધી કંઈ નહિ બને. અત્યાર સુધી ઊધતા હતા એ સ્થિતિ જુલો જાય. હવે તમે સ્વતંત્ર દેશના નાગરિક થાવ છો એની લાયકાત કેળવો. એની પૂર્વ તૈયારી માટે બે સંસ્થાઓ આણંદમાં શરૂ થાય છે. વિદ્યાનગરની આમપુનર્રચના કરતી સંસ્થા અને ખેતીવાડી કોલેજ. પ્રજા એને જોડેલો સાથ આપશે અને જુવાનો એનો જોડેલો લાભ લેશે એટલો મુલકને કાયંદો છે.

વલ્લભ વિધાનગરનો મનોરથ

વિદ્યલભાઈ પટેલ મહાવિદ્યાલયની ઉદ્ઘાટન વિધિ પ્રસંગે, પોતાના નિવેદનમાં અધ્યક્ષ શ્રી. ભાઈજીભાઈ ટાભાઈ પટેલે એ ચોક્કસ પાછળનો પોતાનો મનોરથ આ પ્રમાણે જણાવ્યો હતો : ‘ આ પ્રદેશનાં ગામોમાં બહારનાં અને અંદરનાં તત્ત્વોની નવરચના કરી નવું છવન પ્રગટાવવું એ અમારો મનોરથ છે. સ્વચ્છ અને સુવ્યવસ્થિત, વિશાળ રસ્તા, હરવા ફરવાના બાગ જાગીયા વગેરે સામગ્રી સર્જાય તથા પાણીના નળ અને ગટરો, વિજળીની શક્તિ, આમોઘોગોનો વિકાસ વગેરે દ્વારા ગામોનાં કેવળ બાહ્ય રૂપરંગ ફેરવાય એટલાથી અમને સંતોષ થવાનો નથી. અમે તો ગામડાની અંદર જે લોકો છવન આત્મારૂપે ધગદગી રહ્યાં છે તેને સમુદાય ફેરવા ફેરવ કરી છે. આ દિશામાં અમારું પહેલું પગલું તે ચરેતર આમોદ્ધાર સહકારી મંડળની સ્થાપના આ મંડળ એટલે આ પ્રદેશની જનતા. આજે જ નહિ, ભવિષ્યમાં પણ આ મંડળ જનતાનું જ રહે એવી બાંહેધરી મંડળના બધા રજુમાં અમે આપી દીધી છે. બાજબાજી અને મૂડીવાદી માટે આ મંડળના દ્વાર બંધારણે જ બંધ કરી દીધાં છે. વળી મંડળનો વધારાનો નફો પણ જીવણીની અને આમોદ્ધારની પ્રવૃત્તિમાં જ ખર્ચાય એવી રૂપરૂટ પ્રતિષ્ઠા પણ બંધારણમાં સમાવેશ પામી ચૂકી છે. અન્યેક ગામ કે ગામોનો એક સમૂહ સ્વયંસંપૂર્ણ બને અને પરાધીન ન રહે, એમાં સમગ્ર દેશના સ્વાતંત્ર્યનું મહત્ત્વ અમે સમજીએ છીએ, અને આ દૃષ્ટિગિદ્ધ અમારી પ્રવૃત્તિના મૂળમાં છે. છવનની જરૂરિયાતોની જાને તેટલી વસ્તુઓ અહીં ઉત્પન્ન થાય, સુખસગવડનાં સાધનો મળી રહે, છતાં ગ્રામડાનું સ્વત્વ નાશ ન પામે એવું આદર્શ સરકારવામ સર્જવાનો અમારો મનોરથ છે. અહીંનું મહાવિદ્યાલય માત્ર પોષ્ટિકાન જ્ઞાન આપનારી એલેજ નહીં, પણ જનતાના છવનનું અંગ બની તેની સાથે જોતજોત ચર્ચ જાય એવું એનું સ્વરૂપ અમે કલ્પ્યું છે. અમારું મન શિક્ષણ એ પ્રાથમિક વંચાર્થ છે નથી. એની પાછળ બેટલો ખર્ચ થાય છે તેટલો જનતાના વિકાસમાં જ થાય છે અને એ ખર્ચ વડે તથા કાર્યકરોનાં શ્રમથી પૂરાયેલા પાયા ઉપર ભાવિ પ્રજાના છવનની ઇમારત દૃઢતાથી બાંધી રહેશે.”

આ મનોરથ પાર ઉતારવા સૌની મદદની જરૂર છે

આ સંસ્થા અને જઈ કાલની બીજી સંસ્થાઓ વચ્ચેનો એક ભેદ સમજી લેવાનો છે. અત્યાર સુધીની સંસ્થાઓના મૂળમાં સ્વનંતતા પ્રાપ્ત

કરવાની લાયકાત કેળવવાનો હતો, જ્યારે આ સંસ્થાનો ઉદ્દેશ સ્વતંત્રતા મેળવ્યા પછીની લાયકાત કેળવવાનો છે. પહેલા કાર્યમાં જેમણે ભાગ ન લીધો તેમને પણ પ્રયત્ન કરનારની સાથે સાથે સ્વતંત્રતા તો મળી. એટલે એમાં નિષ્ક્રીય રહીને એમણે કંઈ ગુમાવ્યું લાગતું નથી. પરંતુ આ બીજી પ્રવૃત્તિમાં જે પાછળ રહેશે તે કાયમ પાછળ રહેવાનો છે. વળી બીજી રીતે પણ આ પ્રશ્ન વિચારવાનો છે. આ પ્રવૃત્તિના મનોરથ પૂરવા કરવા બે આપણે સાથ નહિ આપીએ તો ગુમાવવાનું આપણે પોતાને જ છે. અગ્રેજી રાજ્યના અમલ દરમિયાન પ્રજાને આવી કાંઈ તક ન હતી. એટલે અગ્રેજી કેળવણી લેવાથી અને પરદેશ જવાથી પ્રજાના અસ્પ ભાગને આર્થિક રીતે ફાયદો થયો છે. સંસ્કાર નીતે તો એથી પણ ઘોડા લાભ થયો છે. એટલે હિંદમાં અને તેમાં ગુજરાતમાં વિત્તસરોહ મળ્યાં તો ખેત્ર નિહાળી, પ્રમાણમાં ભલે આગળ હોય, પરંતુ એનું મોટું માનવધન પડશે માગે છે. જો પછોટા આપવાનો મનોરથ વિદ્વાનગરનો છે. જો મનોરથ સિદ્ધ કરવા જો સંસ્થાના કાર્યકર્તાઓના હાથમાં જેટલું છે, તેથી ત્રિશેષ આપણા સૌના હાથમાં છે, એમ વિચારી એને સહાય કરીએ તો જ એ મનોરથ ફળશે અને જો આપણી ફરજ આપણે ચૂકીશું તો ભવિષ્યની પ્રજા આપણે માથે હોય મૂકશે-સંસ્થાને કાર્યકર્તા મળ્યા હતા, સરકાર જેવાં મુશ્કેલી મળ્યો હતો, પરંતુ પ્રજાએ પોતાની ફરજ ન બજાવી, અને એકાંતરે સ્વતંત્ર દેશનું આદતર બનાવવાનું સ્વપ્ન ધૂળ થઈ ગયું!

હાંડી સ્વીકારજો

આપણું મોટું કામ સંસ્થાએ ઉપાડ્યું છે ત્યારે ધણા, સૌ, એમ માનતા હશે કે એના ખર્ચના પૈસા મેળવવાની પણ કંઈ યોજના હશે જ. પરંતુ વિદ્વાનગરના ત્રિધર્માથી ભાઈલાલભાઈ કહે છે કે, મેં તો નરસિંહ મહેતાએ શામળશા ઉપર હાંડી લખી હતી તેમ જનતાજનાર્દન ઉપર હાંડી લખી છે. જો નહિ સ્વીકારાય તો મારી આજ્ઞા જવાની નથી, જનતાની જશે! ઉદ્ધાટન વિધિ વખતે જો હાંડીએ સ્વીકારવાની તબક્કાન થઈ હતી. મૂળ ધર્મજના અને કાસંજના હમારતી લાકડાના મોટા વેપારી થી. વિદુલભાઈ શિવાભાઈ પટેલે એમના પિતાથીના નામે મદાવિદ્યાલયનું ઓગ્રહ આપવા માટે રૂપિયા પચાસ હજારની હાંડી સ્વીકારી છે. ત્યારે શિષ્યવૃત્તિ આપવા માટે ખેડા નિહાળના તમાકુ એસોસિએશન રૂપિયા એકત્રીસ હજારની હાંડી સ્વીકારી છે. આવાં મોટાં દાન આ સંસ્થાને હંલુ આ પ્રથમ જ મળે છે. તે બદલ એના

દાતાઓને અમે અભિનંદન આપીએ છીએ. અને બીજાઓ આ પ્રમાણે : 'હાંડી સ્વીકારે એવી વિનંતી કરીએ છીએ.

આફ્રિકાના પાટીદાર સમાજે ત્યાંનું કામ ઉપાડી લેશે?

આવા મનોરથ સેવતી સંસ્થા પાસે ઈર્ષા મોટી રકમ નથી. એ સ્થિતિમાં એને મદદ કરવી એ સૌની ફરજ છે. અત્રી દેશમાં સ્થાનિક માણસો એ કાર્ય અંગે કાર્યકર્તાઓ નવ હે ત્યારે મદદ કરે છે. પરંતુ સંસ્થા પાસે આજે આફ્રિકા પ્રતિનિધિમંડળ નવ તેવા ફાવલ માણસો નથી. આફ્રિકાના લાખરો એમની પાસે જનાર હોય તો સાફ દાન આપે છે એ અનુભવ છે. આ સ્થિતિમાં આફ્રિકાના જે સંદેશમાં સ્થાનિક પાટીદાર સમાજે છે તેમના કાર્યકર્તાઓને અમારી વિનંતી છે કે વિજ્ઞાનગરનું એ કામ ગોતે ઉપાડી લે એ મારે સંસ્થા કરાવ કરી બંધારણરૂપ કામ ઉપાડે તો અહીંથી આવનાર પ્રતિનિધિમંડળની ગરજ જરૂર સાફ. આંગણે આવનારને આપણે દાન આપીએ છીએ, પણ એથી એક પગલું આગળ વધી, લાયક હોય તો પોતાની ફરજ માની તેને સામે ચાલી દાન આપવાની તૈયારી આપણે રાખવાની જરૂર છે. આશા છે કે અમારી આ વિનંતી ઉપર આફ્રિકામાંના પાટીદાર સમાજે ધ્યાન આપશે અને ગોંચ કરશે.

હરિજન યુવક સાથે વણિક યુવતીનું લગ્ન

ગયા અંકે પાટીદાર યુવતીના હરિજન યુવક સાથેના લગ્નની નોંધ અમે લખી ત્યારે એ ઉલ્લેખ કર્યો હતો કે સમાજશુદ્ધિને જે રીતે બદલાઈ રહ્યું છે તે રીતે આવા પ્રસંગો બનવાના. તે પ્રમાણેનો સર્વથા યુવતીનો હરિજન યુવક સાથેના લગ્નનો પ્રસંગ બન્યો છે. અમદાવાદ સાગરમતી હરિજન આશ્રમ પાસે રહેતાં જૈન વણિક જાહેન ધીરજીજીવન શાહે નવસારી તાલુકાના અને અમદાવાદમાં નોકરી કરતા હરિજન બ્રાહ્મણ શ્રી. નર્મદાશંકર જયશંકર પંડ્યા સાથે કારંલીયાજી આર્યસમાજ વડોદરામાં લગ્ન કર્યાં છે.

એક ઉપર બીજી પત્ની કરનારને વોરંટ વગર જેલમાં ધકેલાશે

ભરૂચના જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ એક યાદી બહાર પાડી જણાવ્યું છે કે એક પત્ની હયાત હોવા છતાં બીજી સ્ત્રી કરનારને વગર વોરંટ પકડી શકાય છે. તે તેથી જે કોઈ ગ્રામે આ કાયદાનો લંગ યાવ. તે ગામના ચાણુના પોલિસ અમલદારને તે ગામના પોલિસ પટેલે તત્કાળ ખબર કરવી. જે કોઈ પોલિસ પટેલ આ બાબતમાં ચૂક કરે તો તેની સામે નોકરીમાંથી બરતરફ કરવા સુધીનાં શિક્ષતનાં પગલાં લેવાશે. આ કાયદાની અમલ બજાવણી અંગે બીજા જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ પણ આ પ્રમાણે ચાલો જાહાર પાડે તે જરૂરી છે.

બોમ્બે ફોટો સ્ટોર્સ-કલકત્તા

૩૪, પાર્ક મેન્શન,
પાર્ક સ્ટ્રીટ.

—X—



કલકત્તાની ફોટો-
સ્ટોર્સની જાણીત
કંપની બોમ્બે ફોટો
સ્ટોર્સના માલિક શ્રી.
સી. ડી. પટેલ (ભેરી-
આવીવાળા) ના પુત્ર
શ્રી. કનુભાઈ ફોટો-
ગ્રાફીના વધુ અભ્યાસ
માટે ન્યુયોર્ક, અમે-
રિકા ગયા છે. આફિકા
તેમજ દેશના કોઈ
ભાઈને ફોટો ગ્રાફી
સંબંધીનું અમેરિકા
(ન્યુયોર્ક) સાથે કંઈ
કામકાજ હોય તો
ઉપરના સિરના મે
પૂછવું.

શ્રી કનુભાઈ સી. પટેલ

M. R. P. S., P. S. A.,

કન્યા નોંધણી છે

ત્રીસ વર્ષના એક નાના ગામના પણ કુળવાળા અને સંસ્કારી, સુંમધ
યુનિવર્સિટીના અમલ એન્ડ્ર્યુએટ પાટીદાર યુવક (કુંવારા) માટે પાટીદાર
સાતિની શુશિક્ષિત કન્યા નોંધણી છે.

લખો:- ડી. C/o 'પાટીદાર' મંદિર, આણંદ

ધર્મિય પેટલીકરનાં સાત પુસ્તકો

- | | |
|--------------------------|---------------------------|
| [૧] ગ્રામચિત્રો, રૂ. ૨૫, | [૨] જનમટીય, રૂ. ૩, |
| [૩] લખ્યા લેખ, રૂ. ૩૫, | [૪] ધર્મીના અવતાર રૂ. ૨૫, |
| [૫] તાણાવાણા, રૂ. ૩, | [૬] પટલાઈના પૈથ, રૂ. ૧૫, |
| [૭] માનતા, રૂ. ૨૫. | |

નવાં પ્રકાશનો

ભગવદ્ગીતા-પં. સાતવક્ત્રકરણની પુરુષાર્થભેદિની ટીકા, મૂળ, અન્યથા, ૧૧-૦

ભાવાર્થ સાથે ત્રણ દળદાર ગ્રંથો-કદ ૭ા" x ૧૦"

સર્વ વેદાંત-સિદ્ધાંત-સારસંગ્રહ-શ્રી સંકરાચાર્યકૃત, સરળ ભાષાંતર સાથે ૧-૪

વિવેકચૂડામણિ-સરળ ભાષાંતર સાથે ... ૦-૧૨

ઉપનિષદો-(૧૧૨) નીચે પ્રમાણે ત્રણ ગ્રંથોમાં

(૧) એકાદશ ઉપનિષદ-મૂળ મત્રો સાથે સરળ ભાષાંતર ૨-૮

(૨) બૃહદારણ્યક ઉપનિષદ ... ૧-૮

(૩) સૌ ઉપનિષદો-૨૩ ઉપનિષદો મૂળ મત્રો તથા

સરળ ભાષાંતર સાથે અને ઉપનિષદોનું ૭૭ ભાષાંતર સારરૂપે ૪-૦

શ્રીજ્ઞાનસમ ગીતા-મૂળ શ્લોકો, પદ્મકંઠ, અન્યથા, શબ્દાર્થ સાથે ૧-૪

મહાવાક્ય રત્નાવલિ-મૂળ સાથે સરળ ભાષાંતર ... ૦-૧૨

સ્તોત્રસંગ્રહ-(શ્રી સંકરાચાર્ય) બક્તિ ને વેદાંતનાં સ્તોત્રો ભાષાંતર સાથે ૦-૧૦

વિચારસાગર-(પં. નિશ્વલ્લભસહ) વેદાંત-ગ્રંથ, સરળ ભાષાંતર સાથે ૨-૮

એકાદશ સ્કંધ-મૂળ શ્લોકો સહિત સરળ મુદ્રાની ભાષાંતર ... ૧-૪

આત્મસાક્ષાત્કારની કસોટી-લે. બાબા નગીનાસિંહ ... ૧-૪

લઘુયોગવસિષ્ઠ-'યોગવસિષ્ઠ'ના સારરૂપે વેદાંત ગ્રંથ ... ૨-૮

ધર્મપદ-ધર્મનાં પદો-મૂળ, અર્થ નામ (પદ્ધિ ભેદરસ દેશી) ૧-૦

કર્મગાથા-કર્મની શ્રેષ્ઠ ભાવના મૂલ્યવતો ગ્રંથસંગ્રહ... ૧-૦

પરિચિત પદસંગ્રહ-૧૧૨ વાક્યોનાં ૬૮૭ ભગ્વતોતો ઉપયોગી સંગ્રહ ૧-૧૨

મીમાંસા નરસિંહ-(જગદિસ દિવેદિયા) પદ્મકંઠ દરેકાં ૧૬૩ પદોનો સંગ્રહ ૦-૧૨

અખ્યાની વાણી-અધગ શબ્દોના અર્થ તત્ત્વ ઉમાશંકર ભીખાના

આમુખ સાથે ... ૩-૦

દીવાંતે સાગર-'સાગર'કૃત સુષી કવિતાઓનો સંગ્રહ ... ૪-૮

આર્યભિષક અથવા હિંદનો વૈદરાજ-સુધારાવધાન-સાથેની આવૃત્તિ ૬-૦

વિવેકાનંદસાર:-સમગ્ર ઉપદેશોના સારરૂપગ્રંથ ૨-૦

કલ્યાણમયી-શ્રી ઉપયોગી વાર્તા, તથા દેવલાલ સ્ત્રી-રોગો ને ઇલાજો ૧-૦

બાલભારત-આગંધા અને સ્ત્રીઓ માટે ઉપયોગી સંક્ષિપ્ત મહાભારત ૧-૮

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

સેરાનગર્ટ પાસે, ભદ્ર અમદાવાદ અને કાલ્યાણદેવી રોડ, હાથી ગિરડીંગ, મુંબઈ-૨

પાલોદાર

સ્થાપક: સ્વ. જરસિંહભાઈ ઈશ્વરભાઈ પટેલ

૨૦૦૩]

મે-૮૭

[૧૭૮૬]

.....ખીજું જમું તો કીક, પણ પરણતાં પહેલાં વીસ વાર,
અરે મો વાર વિચાર કરજો. પોતાનું હૃદય અન્ય માનવી
લેટે સિંગસંગ ખેડે લેખું એ નૈતિક સમજદારીવાળા
માણસને માટે હૃદયગરમાં એ જે બાદમાં બાદે મહત્વનું કાર્ય
કરી શકે એવું અત્યંત મહત્વનું કાર્ય છે. અને એના ગર્ભમાં
પણાં પરિણામો રહેલાં છે. એટલે માણસનું કામ સદા એના
મરચ જેવું હોવું જોઈએ—અર્થાત્ જપારે અન્ય કોઈ ગતિ જ
ન હોય એવું એ અનિવાર્ય હોય ત્યારે જ એ થવું જોઈએ.

—દોશ્વોય.

★

૧૩

ઈશ્વર પેટલીકર

ચોચન રસમય હોય તો, દળે બધા સંતાપ !

અશાંતિના જમાનામાં ચોચન જ દિલદુઃખ
ભુલાવનારું સાત્ત્વિક રસાયન છે.

ગાંડીવનાં નવાં પ્રકાશનો

તાંબુવાણા

રંગતરંગ

જનમટીય વડે જનનંબરનો જશ
જમાવનાર બુવાન લેખક
પેટલીકરની, ગુજરાતનું આયુ
ખમીર ધણકાવનારી નવલિકાઓ.
રૂ. ૩-૦-૦

હંસાવી હસાવી લોથપોથ કરનાર,
શ્રી જ્યોતીન્દ્ર દવેનાં રસભાણેક-
નો સુલર લંડાર. છએ લોગ
આથે જ ખરીદી દ્યો. દરેકના ૧૫૫
રૂ. ૧૦-૦-૦

પાનનાં ખીડાં

અરદેશર કેટવાળ

જ્યોતીન્દ્ર દવેનાં આ તાંબુલ
તમારા હોઠ પર જ નહિ, ગમચ
ચહેરા પર લાડી અંગકાવશે.
રૂ. ૩-૦-૦

પારસી સાહિત્ય ગિતારા રતન
મુસ્તમલ મોશર્લ આ ચોપડી
દોરા સુરના રમિક ઇતિહાસને
હવતો કરે છે.
રૂ. ૨-૦-૦

બકેર પટેલ

વિષયક

ગુજરાતને હસાવવાનો ઇલ્લશે
લેનાર આ મુગ્ધાળીએ તમારે
ત્યાં પધરાવે.
૨૪ ભાગ રૂ. ૧૩-૦-૦

માખળીના કાજળકાળા જમા-
નોનો હૈયાવેલોવેલો રીનાર
આપની ચુનીલાઈની સોગરી
નવનવલ. રૂ. ૪-૮-૦

દરેક ચોપડીનું ટપાલઅર્થ ભુલું.
કેઈ પણ ચોપડી કે ભાગ છૂકે પણ મળી શકે છે.

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર :: સુરત

ગાંડીવ આખપખવાડિનું લવાજમ
રૂપિયા ૭, પરદેશ રિ. ૧૬ છે.

આ માસિક આર્થિક ચરોતર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં શ્રી. આશાભાઈ ગોરધનભાઈ
પટેલે ઇશ્વરભાઈ મોતીભાઈ-પટેલ માટે છાપ્યું. તા. ૨૫-૫-૪૭

પાટીદાર બહેનો માટે દંતામી નિયંત્ર

એડન કેમ્પથી ફી. ગ્રાહામાર્ક એન્ડ પોલ તરફથી રૂપિયા પચાસ મળ્યા છે. જેમાંથી અર્ધા પિના વચાવત્સ ફંડમાં અને અર્ધા દંતામી નિયંત્ર માટે. એમ ઉપયોગ કરવાનો છે.

આપણી અભણ બહેનોના દુઃખની યાત્રી ચર્ચા થઈ ગયેલી છે. રાજવાળી મળતાં બહેનો એ દુઃખમાંથી છૂટાઈ એમ મનાતું આવ્યું છે. છતાં આજે આપણી ભણેલી બહેનોનો મુજબણનો પાયુ પાર નથી. ‘આપણી ભણેલી બહેનોની મુજબણ’ એ અંગેના નિયંત્ર માટે રૂ. ૧૫ અને રૂ. ૧૦ એમ બે દંતામી રાખ્યાં છે. તે એ ઉપર આપણી પાટીદાર બહેનો નિયંત્ર લખી માફકશે તેવી વિનંતિ છે. તે નિયંત્ર સળવડ પ્રમાણે ‘પાટીદાર’માં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે. જે બહેન પોતાનું નામ છૂપું રાખવાની ઇચ્છા રાખતાં હશે તેમને એ પ્રમાણે ફૂટ રહેશે.

જૂન આખર સુધીમાં જે બહેનોની સ્મૃતિ હોય તે પોતાનો નિયંત્ર. ‘પાટીદાર’ મહિર, આણંદ, એ શિરનામ માફલી આપે.

વિધાનગરમાં પ્લોટ જોઈએ છે?

- ચારતર વિધાનગર આણંદ, દમસદ અને જાકોડાન સીમમાં વચાવ વિધાનગર બાંધે છે. એ હવે સૌ જાણે છે.
- આ વડાવતં વિધાનગરમાં ઉચ્ચ ફળવણીની કોલેને માટેનાં મકાનો નૈવાર સાય છે. આર્ટસ્ અને સાયન્સ કોલેને આવતા જુનમાં રાફ પણ ચર્ચ.
- આ રચણે બેઠ્ઠી ટપનાં મકાનોનાં ૧૦૦૦-૧૫૦૦ પ્લોટનું નજર નૈવાર ચવાનું છે. ૫૦૦ એ. વાદના પ્લોટની કિંમત રૂ. છે. પ્લોટ ખરીદનારને આટલી જગ્યા ગ્રાહ્યી મળવાની છે. તેમાંથી રસ્તા કે જોવી ગ્રાહ જગ્યા કપાવાની નથી.
- પ્લોટ રાખનારે ચારતર મેડેગને રૂ. ૩૦૦ એર માટે અને રૂ. ૨૦૦ રસ્તા ખર્ચના મળી કુલ રૂપિયા ૫૦૦ રુદા આપવાના રહેશે.

મનોરભાઈ જીજીભાઈ પટેલ,

ટે. ચ. પ્ર. આયસમાજ. આણંદ

માસિકની પોતાની વાત

(૧) નવા આવક મનાવને વેસ્ટાખચી અંક મોડલાશે. પાછલા અંક શિલક નથી.

(૨) લેખકોએ ન સીકારાયેલ લેખ પરત મોકલો હોય તો સાથે પોતાના આનાની ટિકિટ ખીડવો. નનામા લેખ ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવતું નથી.

(૩) માસિક અગ્રેષ્ઠ મહિનાની તા. ૨૫ મીએ નિયમિત રવાના થાય છે. અંક ન મળ્યાની ફરિયાદ આખર તારીખ સુધીમાં જખાવવી.

(૪) આલુદમાં રજૂ લવાજમ ભરવાની અવધ મેડેશન રોડ ઉપર ચરોતર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં રાખી છે.

(૫) આફ્રિકાના જે ભાઈઓનાં લવાજમ-ચાલુ તથા પાછલી સાલનાં-આડી હોય તે મોકલી આપે તેવી વિનંતિ છે.

આફ્રિકામાં લવાજમ ભરવાનાં સ્થળ

(૧) મોમ્બાસા—શ્રી. રજુહોડાઈ એમ. કેસાઈ જનરલ પોસ્ટ ઓફીસ

(૨) નાઈરોબી—શ્રી. જયંતકુમાર કે. પટેલ, પો. ઓ. ૬૪૦

શ્રી. હતેન્દ્રકુમાર પી. કેસાઈ, સીમેન્ટેટી ટીમ્બર કોન્ડ

લાર્ડવેર રોડ ડયુક સ્ટ્રીટ

શ્રી. દાનિશાલ એ. પટેલ, પી ફ્રેન્ચી

(૩) કંપાલા—શ્રી. મોમ્બાઈ ચાર્જ. પટેલ.

C/o એલ. મોન્ડ એ. લિ., પો. ઓ. ૩૨૪

(૪) દારેસલામ શ્રી. ડાલાલાઈ એમ. પટેલ, કર્ટમ્સ ઓફીસ.

(૫) નકુરૂ—શ્રી. નારણભાઈ એમ. પટેલ,

C/o કોલોનિયલ રોડ, પો. ઓ. ૧૦૨

(૬) નિજત—શ્રી. રાવજીભાઈ સી. પટેલ, પો. ઓ. ૧૪૩

(૭) ટાન્ગા—શ્રી. મન્દોહભાઈ કે. પટેલ, પો. ઓ. ૧૩૨

(૮) કેરીયા—શ્રી. રજુહોડાઈ હ પટેલ, પો. ઓ. ૪૦

(૯) કિમ્બુસુ—શ્રી. નારણભાઈ પી. પટેલ

C/o સનસાઈન સ્ટુડિયો, પો. ઓ. ૧૭૦

(૧૦) મ્યાસે—શ્રી. ધનજીભાઈ એલ. પટેલ, પો. ઓ. ૧૧૧

(૧૧) થીકા—શ્રી. અંબાલાલ એસ. પટેલ, પો. ઓ. ૩૬

(૧૨) મસાહા—શ્રી. ઈશરભાઈ એસ. પટેલ, પો. ઓ. ૩૩

પાટીદાર

પાટીદારસમાજના વિવિધ પ્રશ્નોની સ્વર્થ ચલાવતું માસિકપત્ર

વાર્ષિક લગાજમ : દેશમાં રૂ. ૩, પરદેશમાં શિલિંગ ૬
કાર્યાલય — 'પાટીદાર' મંદિર, આણંદ

જેઠ
સં. ૨૦૦૩

મે-૪૭

[વર્ષ • ૨૪
અંક • ૮]

પ્રત્યુત્તર

ભાઈશ્રી વરુભાઈ,

વૈશાખના 'પાટીદાર' અંકમાં મારા ઉપર લખેલો આપનો પત્ર વાંચ્યો. એ પત્ર આપે ધર્મ સમજી શુદ્ધ ભાવે લખ્યો છે તેવી હું કહી શકું છું. આપની ઘણી ખરી સંકાઓનું સમાધાન મારી એ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી પ્રતોત્તરીમાંથી મળી ગયેશે.

મર્યાદા ક્રમશઃ છે. ૭ ગામ, ૧૫ ગામ, સત્તાપીઠ ગામ વગેરે વગેરે નમગવાનું છે. વિધવા સાથે લગ્ન કરતું એ નક્કી છે, પણ જે ગોળામાં વિધવાઓ લગ્ન કરી શકતી હોય ત્યાં આવું લગ્ન કરવાનો અર્થ નથી એ સમજી શકાય એવી વાત છે.

આપ દરિગત વિધવા સાથે લગ્ન કરવાની સલાહ આપો કે. દરિગત વિધવાઓ લગ્ન કરી શકે છે એ વાત કલ્યાણ આપના ખ્યાલ બહાર રહી ગઈ હશે. આપણી વિધવા બહેનોને ગિરજુલ એ દરજ્જી વચિત રાખવામાં આવી છે, અને તેથીજ એ પ્રશ્ન મને સૌ કોઈ પ્રશ્ન કરતાં વાળે વધુ મહત્વનો લાગે છે.

સામાજિક સુધારા કરવામાં અક્રિયતા શક્તિને જ પ્રથમ અવકાશ છે. જો એ સુધારા સમાજને માલ લાગશે તો એનો જ્ઞાતિદાર થશે. આનો અર્થ આપના સુધારકના ચારિત્ર અને પ્રમાણિકતા ઉપર અવલંબે છે. મોંઘીજી અશ્રુપૂરના

નિવારણ કરવામાં ઘણું અંશે કૃત્રીજૂત રચા હોય તો એ એમના આરિત્ર અને બળને જ આભારી છે. સૂચનો કરવાથી માત્ર ધર્મ પૂરો થતો નથી. આજે અમલ એ મહત્ત્વનો પ્રશ્ન છે. સમાજમાં જે કંઈ અન્યાયી પ્રાર્થ લાગે તેની સામે શત્રુ અને એ અન્યાય પોતા પૂરતો ફર કરે એ જ એક ધર્મ છે. વચાસક્તિ, પ્રમાણિકપણે ફરકે પોતપોતાની રીતે પ્રયત્ન કરવો રહ્યો. એ જ માત્ર એક જ માર્ગ મને લાગાય છે.

આજે આપણા સમાજમાં કદાચ યદેન વિધવા ગતી એટલે એની મિલકત ખાઈ જવામાં આપણું સૌનું ધ્યાન પ્રથમ જાય છે. વિધવાઓને પેર ખોરાદી માટે ક્યેરીઓમાં જવું પડે છે એ સરમની વાત છે. સ્ત્રી વિધવા કદાચ એટલે બાર મહીને બાર મહુ દાદરા માટે, વધુ શું માગે ? એ સામાન્ય મનોદશા કદાચ પડી છે.

આપ આજે આજનાં લખો છે કે, ‘આપ આપું લગ્ન કરશો તો જ્ઞાતિની ...એક કુવારી કન્યાનું ક્યાંક અસ્તિત્વ રહેશે.’ કારણમાં આપ વરની અછત ગતાંવા દેા. આ અછત પણ આપણે જ કંબી કરી છે ને ? કન્યાઓ આપવા જોય જાંધ્યા અને કન્યાઓ લેવા માટે નહિ, એટલે પરિણામ સંક્રામણમાં જ આવે ને ? આનો ઉપાય જોય તોડના એ છે. પશુ ચિકિત્સાદીના મજે થંટ કાણુ બાધે ! આપણે જ્યાં જ્યાં વાતો કરીએ છીએ પણ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં પાટી પાની કરીએ. છીએ. એટલે મરી તો નત્ર માન્યના છે કે જેને જે કંઈ કરવા યોગ્ય લાગે તેણે તે જીમ્નની મદ જેવા સિવાય કરવા બેસી જવું. આમાજિક સુધારા ગરુ ધીમી ગતિએ શાય છે એથી કાદજો અકળાવું નહિ.

આપ હંદમાં નિર્ણય રૂપે જણાવો છે કે ‘જ્ઞાતિના દીપકમાં પૂરવાનું તેલ ચોરવા, જીનવવા કે ઉધાર લેવાનો સૌ કોઈનો ધર્મ છે.’ આ નિર્ણય મને ખૂલ લયો લાગે છે. મારા મન મુજબ તો ચોરવું, જીનવવું એટલે છુરા સાધતોનો ઉપયોગ આપણા સાધ્ય માટે કરવો એ બરાબર નથી. પવિત્ર સાધ્ય માટે પવિત્ર સાધનોનો જ ઉપયોગ કરવો ઘટે. આપણા સાધનોની જેટલી પવિત્રતા એટલી જ આપણા સાધ્યની સિદ્ધિ સમગ્રવી.

હરિન્દન ઉલોમ મંદિર,
મરીડા લાગોળ,
નડિયાદ

સિ. આપના,
જશલાકના પં. મા.

યુવકો વિચારે

શ્રી. રાવજીસાહેબભણીસાહેબ પટેલ

જ્યેષ્ઠ માસ ઉપર કોઈએ 'પાટીદાર' મારા હાથમાં સૂકું અને ભોઈ જસભાઈના નિમેદન પ્રત્યે માફ પ્લાન જેમ્સ. હું તે વાંચી ગયો. માફ હૃદય પરમાયું. ૧૯૪૦માં નાસિક જેલમાં 'દુર્લભ વિધવા' લખતાં 'મુલ્ય પુનર્લેખ' માં કહેલો એક 'પાટીદાર' યુવકના નિઃશ્વસની મને યાદ આવી. આટલાં ધરમોના ગંગા પછી પશુ એક નિઃશ્વસી યુવકની પ્રતિજ્ઞા વાંચતાં મારા હૃદયના તરંગ ઝબકી ઊઠ્યા. કામના અને દુઃખના મિથ્યાભિમાનમાં દુઃખની જાતી પાટીદાર કામમાંથી એક યુવક તો મળી આવ્યો, કે જેના હૃદયમાં નિર્દોષ જાળવિધવાના અંતરની પેદાશની એટલામી છે. હું તેમને જોળાણ છું. અને પછી તો મેં તેમની સાથે કીક કીક પરિચય સાધ્યો. તેમના હૃદયની પેદાશો ગાદીતગાર યનાં અંતરમાં જ પ્રભુને પ્રાર્થના થઈ કહે છે કે પ્રભુ તેમની અસિલાયા પૂર્વક કરે !

આ પ્રશ્ન હું કામની સંકુચિત દૃષ્ટિથી જોતો નથી. માનવતાની દૃષ્ટિએ જોઉં છું. જે સમાજ જાળવિધવાઓના નિર્દોષ હૃદયની હાયથી કથાતો જતો હોય તે સમાજ પોતાના મિથ્યાભિમાનમાં જલેને મક્કાતો હોય પણ નિર્દોષ હૃદયના દુઃખની દવાગા નેને છોડ્યો નહીં. આ વાત જૂનવાણી મનોદશા-જાળાઓના હૃદયમાં નહીં હિતરે. પણ પાટીદાર યુવકોએ જાંબીરતાપૂર્વક આતો વિચાર કરવો જોઈએ. હું નથી માનતો કે યુવકો અને મોટેરાઓ આતો વિચાર નહીં કરતા હોય, પણ હાથ દાળથી ચલી આવતી રહિના ગીલામાંથી જવાર નીકળવાની તેમની દિમત નથી.

આપણે ગદ્ય કહેવાની મનોદશામાં છીએ. આપણી પ્રૃષ્ઠિઓનું આપણામાંથી ધણીએને જાન છે. આપણો ગવ આપણે બદલીએ છીએ. પણ ગિલાડીને ઘેર કાલુ ગાંધે! આઈ જસભાઈએ તે ઘેર જાહેવાની દિમત કરી. પાટીદાર યુવકો ન વોલ દિમતને અપનાવી લેવી જોઈએ. યુવકો આ વિષે ચર્ચા લેકે કરે, પણ એકલી ચર્ચાથી કંઈ પણ નહીં. આપણા વિચારોની કાન્તિ સાથે આપણા વર્તનમાં પણ કાન્તિ થવી જોઈએ. વર્તન સિવાયના પાલી વિચારો વાંઝીઆ છે.

આ વિષ્ટ પ્રશ્નની મુશ્કેલી હું સમજું છું. યુવાન વિધુર કે યુવાન વિધવાએ પોતાના પ્રેમને વફાદાર રહીને આ જસભાઈનાં લમ, નિયમ, અને

સાતિનાં લેખક શા માટે ?

શ્રી. ડાહ્યાભાઈ મજાનપાઈ પટેલ

કોચીચના નેત્ર અને વર્ણ એક વા ગીબન અવધાનમાં જગતભરમાં સર્વત્ર જોવા મળે છે. ફરક એટલો જ—એને ને યાતક છે—કે હિંદમાં રાષ્ટ્રભેદીની મર્યાદા સહિત દોષાગ્રસ્ત થયો અને એક આખી વર્ણને એક જ અસ્પૃશ્ય દશામાં મૂકી દેવામાં આવી.

યત્રયુક્તી મંડાણ સાથે અને વિદિશા મગના આક્રમણ સાથે સમાજ-હવનમાં મહત્ત્વના ફેરફાર થયા. અવધિયત મત્તપદ્ધતિમાં મોટરશાહીનું એક વિસ્ફુટ નંત્ર રચાયું અને એનાં દ્વાર દરેક માટે વિતા બેઠા પુરો મુકયામાં આવ્યાં. રાજ્યાતમાં તે ઉપદ્રા ગર્જન આવ્યો, કાલ લીધા. પણ બધા વ્યારે અંગ્રેજી લખતા થયા લાખ્યા ત્યારે કહેવાતી દલદી વર્ણને જ એમાં પ્રથમ તક આપવાની નીતિ સ્વીકારવામાં આવી. વેપાર અને કારી-ગરીના તંત્રમાં પણ અંગ્રેજ ઉપદ્રાપાત્રો સદા. દેશના હુન્નારકોળોએ નાક કમવાની સરકારી નીતિની સાથે જ આપદાદાના ધંધા વૃદ્ધિ લાખ્યા અને ગમ તે વર્ણનો સાલુસ ગમે ને ધંધા દરે એવી જરૂર કાઢી સદા. વિવાના અનધિકારી અને અસ્પૃશ્ય ગણના એક માત્ર મુદ્દને જ આ તરનો લાભ ન મળે એમ હતું, પણ તેમ પ્રસાદ પાઠગણના ધર્માન્તરના આક્રમણમાં શક્ય બન્યું. સ્વાભાવિક રીતે જ ફારોની અનેક પેઢાનાતિઓ અને ગીંછ પણ દલદી ગણાતી સાતિઓ માટે બાધાવનો દલદા અને દુખાજનક ગણાતો ધંધા કાઢી, અસ્પૃશ્યતાથી ખસી ગયો તે ધંધામાં માનપૂર્વક પ્રવેશ કરવાની આ સોનેરી તક હતી. એથી અમાજહવનને એકદરે હતી પહેંચે એમ હોય તો વાંકે હિંદુસ્માનનો-વર્ણઅવધાનો હતો. હુંદમાં, યત્રયુગમાં મુલુકમનો કે જન્મકર્મનો વિચાર કરવાની કામ વાત જ નથી. અને ધંધાની નરત્તન સરત્તન સર્વ મર્દ, આ ને સર્વે મર્દ. કિંગનીઅન્ના, અસમાનતાના પાયા પર રચાયેલા ન હોય તો પણ વાસ્તવમાં એ જ સ્થિતિએ પહોંચેલા સમાજ માટે એની એવી યાતક વર્ણઅવધા તોડવાનું અનિવાર્ય હતું. યત્રયુગે બનણે અગળમે એ કામ કરી આપ્યું.

પણ આ ફરફાર તો અવસાન મુરનો, પેદ ભરવા પરનો નીવડ્યો. વાસ્તવમાં તો આજે પણ આપદાદાના ધંધા પ્રમાણે અને જન્મ પ્રમાણે સાતિનાં લેખક કાયમ રહ્યાં સુતાર બુદારનું કામ કરવા જતાં સુતાર, જ

રહી. પાર્ટીદાર દરેકનું કામ કરવા જતાં પાર્ટીદાર ન રહ્યો. વળી ખિસ્તી થયોલો રજપૂત કે પગી ખિસ્તી થયેલા દેડ કે લાંગી સાથે સામાજિક વ્યવહાર ન થાંધી શક્યો !

દિન-દિન વર્ણવ્યવસ્થાનાં એક શ્રેષ્ઠ આદર્શ તરોડ ગમે તેટલી સુદર ભાષામાં વખાણુ કરવામાં આવે છતાં તેના પોષણતા ઠાંડી રહે તેમ નથી. એ વખાણુ તો કહેવાની ઉપસી વર્ણુ ગોતાના વર્ણુના અદ્ભૂત નીપજનવે છે. આર વર્ણુની અદાર વર્ણુ થઈ અને અદારની અદારસો થઈ. વસ્તી-બહુમતીનો હેવાલ તો આપી જાતિઓ અને પેટાજાતિઓની સંખ્યા ૨૪૦૦ની ખતાવે છે.

ત્યારે જાતિ એટલે શું? જાતિ એટલે રોડીમેટી વ્યવહારની દોવાલખજ. મર્યાદા અને ધંધાની ઓળખ. સુતારે કહેતાં બ્રાહ્મણ સિવાય બીજા 'કાકુ' પાણી ન પીનાર, પોતાની જાતિની અંદર જ કન્યાનો વ્યવહાર કરનાર અને સુતારી કામ કરનાર જાતિ અને એજ પ્રમાણે તમાગ દારીગરની વિન્ન વિન્ન જાતિઓ. અનેક કારણોથી આ જાતિઓમાં પાછા ફાંટા-તડ પડી ગયાં અને એમાં પેટા જાતિઓ થઈ. અરુણ સ્વ ગણાતા શુદ્રોમાં પણ વણુકર, દેડ લાંગી, ચમાર, આદિ અનેક જાતિઓ હયાતીમાં આવી. વળી બ્રાહ્મણોમાં પણ પૂજ્ય કરનાર, ધર્મક્રિયાઓ કરનાર, જે વેદ જાણનાર, ત્રણ વેદ જાણનાર, અક્ષયમાં અમુક ગામથી આવેલા, એમ અનેક રીતે પેટા વર્ણુ થઈ. અને એમજ બધી જાતિઓનું સમજવું. વર્ણુવ્યવસ્થામાં જેની. ગાયોનું પાલન, અને વેપાર (કૃષિગોરક્ષાગણિજ્યમ્) કરનાર ત્રણે વૈશ્ય કહ્યો છે. પણ આજે તો જેન, લરવાડ અને વાણીઆમાં જાતિના હિસાબે માતું અંતર પડી ગયું છે અને એમાં અનેક પેટાવર્ણુ કયાનીમાં આવી છે.

જાતિનાં ત્રણ લક્ષણો પૈકી પ્રથમ તટસ્થ જન્મ પ્રમાણે આશુ' આવતું ધંધાની મર્યાદાનું લક્ષણ. આગળ કહ્યું તેમ ગમે તે જાતિ ગમે તે ધંધા કરતી થઈ ગઈ છે. એટલે ધંધાના અર્થમાં હવે જાતિને જાતિ કહી શકાય એમ નથી. તે પછી રોડી વ્યવહારની મર્યાદા તટી. ધંધાની મર્યાદા તટવાથી જ આ સકય બન્યું છે. હજી તે સાચ ગઈ નથી પણ તેટલાં ૨૫ પર્વથી તેના પર ભારે આઘાતો મળ્યા છે. બધી જાતિના લોકો એકજ ઝોરીસમાં, અંદે એક જ ઝોરડમાં કામ કરતા હોય ત્યાં ખાવાપીવાની મર્યાદા ક્યાંથી નબી રહે? ત્રણી છાત્રાલયોમાં, હોટેલોમાં, રેલ્વે અને સ્ટીમરની મુનાફરીમાં, દવાખાનાઓમાં, તિમ્મજ રાષ્ટ્રીય સમારંભોમાં ખાવાપીવાની

મર્યાદાઓ અલોપ થવા લાગી છે. આ મેદવાવમાં જે કંઈ બાકી છે તે થોડા વખતમાં નાશ પામશે એમાં શંકા નથી.

નીચું લક્ષણ ખેત્રીવ્યવહારનું. સાતિના દુર્ગ સમુ આ લક્ષણ અપવાદ બાદ કરતાં જેમ ને તેમ મોળુંદ છે. બહુ નજીકમાં કે સહેલાઈથી એ દીવાલો તૂટશે એવાં કથાં ચિહ્નો દેખાતાં નથી. આમ છતાં ઉપર કહેલી જે મર્યાદા-એનો નાશ થવામાં જ આ મર્યાદાના નાશનાં બીજા વચાઇ મયાં જે એમાં શંકા નથી. ધંધા પ્રમાણે સાતિ હતી ત્યારે ખેત્રીવ્યવહારની મર્યાદા સમાજને ખૂબ અનુકૂળ હતી એમ કહ્યા સિવાય ચાલતું નથી. વેદ બહુનાર બાહ્યની દીકરી અને હથોડો પકડનાર હુહારના દીકરાનો ક્યાંથી મેળ આવે? દરેકની દીકરી કડીઆના દીકરાને ધંધાની દૃષ્ટિએ આ અપની? કહીએ ત્યાં એક જ ધંધાની દૃષ્ટિએ સાતિમાં લગ્ન થતાં હોય ત્યાં તે કોઈને પાત્ર નથી. પણ આ તો જૂઠા દામણમાં હવે લાગુ પડે છે. વળી લગ્નક્ષેત્રનાં મુખમતા અને સરળતાને યોગ્ય રીતે વળગી રહેવાય તો તો બહુ ક્ષેમજ છે. ત્યાં ધંધાની શ્રેષ્ઠેશ ગઈ ગઈ છે ત્યાં આ વાત લાગુ પડતી નથી. વેપાર કરતો પાટીદાર ખેતી કરતા પાટીદારને, હાંધ્યાં પકવનાર કુંભાર કોન્દાકટરનું કામ કરનાર કુંભારને પોતાની કન્યા આવે એ માત્ર સાતિના લેખકના દિસાએ જ-મગ્નજનની સદ્ગતતાના દિસાએ તો એ ઝલટી જ વાત છે. બહારનાં આક્રમણો આ મર્યાદાને તોડી નાખ્યા વિના રહેવાનાં જ નથી. છાત્રાલયોમાં સાથે રહેતા, રમતા, જમતા, બહુના વિદ્યાર્થીઓને લાખી રહ્યા પછી જીવન-વ્યાપારમાં મોટે ભાગે તો ગમે ને ધંધે, મોટરી કે કારીગરી કરનાર એ યુવકને પોતાની સાતિના લેખકવાળા કન્યા લાવવાનો દુરાગ્રહ રાખવાનું શી રીતે સમજવાશે? વળી નવા જમાનાની વાર્તાઓ, બોલપટ્ટો અને રાષ્ટ્રીય સમારંભો એવા છે કે યુવકના મનમાં સાતિની દીવાલ પાતળી બની પીગળી જાય છે.

લગ્નક્ષેત્રમાં સાતિનું લેખક જેવા કરતાં સ્વભાવનો મેળ અને ભાવિજીવ-નની એકદંપતોનો ખ્યાલ કરવામાં આવે એ બહુ જરૂરી છે. સ્ત્રીને જે શયનખંડની એક માત્ર યુવતી જ બનાવી રાખવાની ન હોય તો એક સારો ડોક્ટર એક સારી નર્સ સાથે, એક સારો આચાર્ય એક સારી શિક્ષિકા સાથે, ખેતી કરનાર કુલજ ખેડૂત ખેતીના કામમાં ઉપયોગી નીવડે તેવી (સીમમાં કદાચ ન જાય એમ ધડીલર માનીએ તો પણ ચોટલા ઘડવા, દાણ પૂરવાં, બેંસ દોહવી, પાસીદાં કાઢવાં, દળવું, ખાંડવું, દાણા ઉપણવા, ઝાટકવા, સુકવવા, બી સંધરવાં, ખાતરની ત્રેવડ રાખવી વગેરે અનેક કામ તો આવડ-

વાંજ નોંધજો) રત્રી સાથે લગ્ન કરવા ઇચ્છે એ જ. સ્વભાષિક નં. એની એ ઇચ્છામાં સાતિની દીવાલો આડે ન આવવી નોંધજો. આડે આવતી હોય તો તેને ફગાવી દેવા પ્રયત્ન કરવો નોંધજો. પેટા સાતિઓ કે ગોળની તો દરહાર જ ન કરવી નોંધજો. એથી આગળ કંડેવાતાં કુળવાન અને કુળદીનનાં લેખણ માટે તો કંડેવાનું રહેતું નથી. કંડિ સિવાય એની પરંપરા ટકાવી રાખવાનું બીજું કોઈ જ કારણ નથી. આથી જો પોતાની અટક કે ઇન્કાબ બેદમાયને પોષતો હોય તો તે કાદી નાખી સાદી અટક રાખવી જોઈએ. 'અમીન' કે 'દેસાઈ'ને જદે 'પટેલ' બસ છે. 'પટેલ' અટક પણ અગિમાન કે ગર્વનો ચિન્હ ન હોવી જોઈએ. આમ જ ગંધી સાતિનું સમજવું.

આ યર્ધસાનિનાં લક્ષણની વાત. એ દષ્ટિએ સાતિનાં લેખણ કાગમ રાખવાનું કોઈ રીતે યોગ્ય જણાતું નથી. આધુનિક કેળવણી, વંચનનું ક્ષધાની સંરજોગવાણું હવન, રાષ્ટ્રીયતા, સમાજવાદ કે સામ્યવાદ, વિશુદ્ધ હિન્દુત્વમાં પણ સાતિવાદને જરાયે સ્થાન નથી. પ્રગતિ સાધવા છન્છતા રાષ્ટ્ર માટે સાતિઓ અને પેટા સાતિઓ પ્રગતિકાંધક છે. લાંગડા પહેલાકાતી ઘોડીની, મદદથી પર્વત ચઢવાના પ્રયત્ન જેવું છે. જાતિ ઉપર મમતા રાખી રાખવાનું ન હોય, પ્રગતિનું આપણું એકમ જાતિ નહિ પણ રાષ્ટ્ર હોય. આપણી દષ્ટિ એટલી વિશાળ બનવી જોઈએ.

સાતિનાં લેખણના હિસાબે નહિ પણ સ્વચ્છતાના હિસાબે કાદી બચવારનો આપણે આગ્રહ રાખીએ. જાતિનાં લેખણનો આગ્રહ ન રાખતાં સ્વભાવનો મેળ અને લાવિહવનની અનુકૂળતાના હિસાબે જેટીબચવાર યોગ્યવાનો હોય.

જાતિની જડ એટલી જાંડી અને મજબૂત છે કે તે ગતહરમાં તો તૂટી જવાની નથી જ. એમાં અંધીરા યોગે કંઈ વળે એમ નથી. પણ જડ જાંડી છે માટે હાથપગ નોડીને એમ્મી રહેવું કે ચાલે છે તેમ ચાલવું એ તો કાયદતા છે. સાતિઓને તોડવાની જરૂર છે, સાતિઓ તૂટવા લાગી છે, અને રાષ્ટ્રની પ્રગતિમાં તે વિધ્નકર્તા છે એટલું જો આપણને સમજાય તો પછી કમમાં કમ હવનના સામાન્ય બચવારોમાં જાતિનાં લેખણને તિલાંજલિ આપવી એ આપણી ફરજ યર્ધ પડે છે. લગ્નશ્રેણ, ગાહેર હવનનાં અને સેવાનાં ક્ષેત્ર જાતિ પાસેથી ખૂંચવી લેવાં જોઈએ. પછી કેવળ રાષ્ટ્રીયતા બાકી રહેશે અને તે સગમ સમાજહવનનું હૃદય બની રહેશે.

હિંદુધારાનો નવો ખરડો

સમગ્ર હિંદુ સમાજને એકસરખી રીતે લાગુ પાડી શકાય તેવો હિંદુ કાયદો ઘડવા મોટે સરખી ઝોન, રાવના અધ્યક્ષપદે એક હિંદુ ધારાસભિતિની રચના થોડા વર્ષો પૂર્વે કરવામાં આવી હતી. સરખી. ઝોન. રાવ ઉપરાંત એ સભિતિમાં ડૉ. હારકનાથ મિત્ર, પ્રિ. જે. આર. ધારપુરે અને શ્રી. ડી. આર. વેંકટરામ શાસ્ત્રી એ ત્રણ સભ્યો હતા અને શ્રી. કે. પી. રાજગોપાલન સભિતિના મંત્રી હતા.

સભિતિએ જે અહેવાલ રજૂ કર્યો છે તે સર્વાનુગતે નૈયાર થયો નથી. ડૉ. હારકનાથ મિત્ર, જેઓ ખંગાળના મુખ્યિદ્ધ ધારાવિદ છે, તેઓએ અહેવાલનો વિરોધ કરતી નોંધ લખી છે. તેઓ હિંદુ કાયદાને ધારાગદ્ધ કરવાની વિરૂદ્ધ છે અને ખરડામાં જે ફેરફારો સૂચવાય છે તે સંબધમાં એમનું કહેવું એમ છે કે, એવા ફેરફારો મોટે પ્રગ્તએ માગણી કરી નથી. પરંતુ સભિતિની વધુમતિએ કહ્યું છે કે, નથી પેઢીની વધુમતી ધારા ઘડવાની તરફદારી કરે છે અને એ હપ્તકનમાંથી અમને પુષ્ટિ ઉત્તેજન મળ્યું છે, કેમ કે એ પેઢી જ હવે પછી લાંબા કાળ છપવાની છે, અને પ્રસ્તુત ધારા એમના જ છવનનું નિયમન કરવાનો છે.

ખરડામાં જે મુખ્ય મુખ્ય મુધારા સૂચવ્યા છે તે સર્વ હિંદુ સ્ત્રીઓને ઉપકારક નીવડે તેવા છે. જેવો છે તેવો ચાલુ હિંદુ કાયદો પુરુષોને ખૂબ માફક આવે તેવો છે, એ નિર્વિવાદ છે, એટલે એમાં જે કંઈ મુધારા થાય તે સ્ત્રીઓને લાલકતો નીવડે તેવા હોય એ સ્વાભાવિક જ નહીં પણ આવશ્યક છે. ન્યાયમૂર્તિ રાનડે ચાંપાર કથા કરતા હતા કે, જન્મ અને મતિના બેઢને કારણે હિંદુ સમાજ જેટલું દુઃખ ભોગવે છે તેટલું ખીજા ક્ષાને કારણે નથી ભોગવતો. એ દુઃખ અથવા વિષમતાઓ દૂર કરવાની દષ્ટિએ એક સિદ્ધાંતરૂપે આ ખરડો સ્ત્રી અને પુરુષની સમાનતા સ્થાપી આવે છે. એટલે કે, લગ્ન અને મિલકતની ખાળતમાં સ્ત્રીઓને એવા અધિકારો જણે છે. જેનો લાભ પોતાની સ્થિતિ મુધારવાને કાળે સ્ત્રીઓ લેવા ધારે નો લઈ શકે. તથાપિ સભિતિએ જ સ્ત્રીઓને જે તેમ, ખરડાની મોટા લાગતી એમવાદઓ સહાયક રૂપની, મુમમના કરી આપનારી છે. એમાં દયાલુ જેવું કે ફરજિયાત બહુ જોણું છે.

હિંદુ કાયદો એક ગીચ જંગલ જેવો છે. શ્રુતિ, સ્મૃતિ અને લોકાચાર એ ત્રણ એના મુખ્ય આધારો છે. સ્મૃતિઓમાં મનુસમૃતિ, યાત્રવલ્કય સ્મૃતિ

અને નારદ સ્મૃતિ મુખ્ય છે. પણ સ્મૃતિઓમાં પણ પરસ્પર ઐકમ્ય નથી. ક્યારેક તો પરસ્પર વિરોધી નિર્ણયો એમાં અપાયા છે. પશ્ચિમમાં એમના પર જે રીકાઓ લખાઈ છે તે દેશના જુદા જુદા ભાગોમાં નિર્ણયક અથવા અધારભૂત મનાઈ છે—જેમ કે વાસપદ્ધત્યસ્મૃતિ પર ચિતાનેવરે જે મિતાસૂર રીકા લખી છે તે જંગાળ સિવાય દિંદના અથવા ભાગેને માન્ય છે, ત્યારે જંગાળમાં હાયભાગ એ કેઈ સ્મૃતિ પરનો રીકા અંતર નથી, કિન્તુ ગંધી સ્મૃતિઓને અર્ધ કાદીને વિશ્વતવાદને ૧૩મી અને ૧૪મી સદીની વચ્ચે ક્યારેક એની રચના કરી હોવાનું મનાય છે. હાયભાગ પદ્ધતિ અને મિતાસૂર પદ્ધતિમાં મુખ્ય ભેદ વારસાને લગતા હાયદાની બાબતમાં અને સંબંધિત કુટુંબ વ્યવસ્થાની બાબતમાં છે. મિલકતની ઝોંપણી માટે મિતાસૂર પદ્ધતિને બે પ્રકારે માન્ય છે: કુટુંબની મજીવારી મિલકતની બાબતમાં હિતગાધિકારને પ્રકાર અને કંઈકા કબજેદારની સર્વાંશે આચી એવી મિલકતની બાબતમાં વારસદારી નક્કી કરવાનો પ્રકાર. હાયભાગને એક જ પ્રકાર માન્ય છે: વારસદારી નક્કી કરવાનો.

આ બેમાંથી એક પણ પદ્ધતિ મિલકતની પૂર્ણતયા માધિકાર્ય જનવાનો સ્ત્રીનો અધિકાર માન્ય નથી ગણતી. મેનુ, કાત્યાયન અને નારદ એ ત્રણ સ્મૃતિકારોએ તો સિદ્ધાંત બાંધી રાખ્યો છે, સ્ત્રીઓમાં જ્યાંજ દારીનું જ્ઞાન જ હોતું નથી અને પરસ્વાધીન હોવાને કારણે પિતા, ભર્તા કે પુત્રના રક્ષણની જરૂર રહ્યા કરે છે. કાત્યાયને તો સ્પષ્ટ આજ્ઞા કરમાયી છે કે જે વિધવા અપુત્ર હોય તેને પોતાના મૃત પતિ સિવાય બીજા કોઈની શર્યાભાગિની ન થઈ હોય, અને જેના આચરે રહેલી હોય તેની સચચી આજ્ઞાઓ પાળતી હોય તો જીવે ત્યાં સુધી પતિની મિલકતને જોગવી રાકે અને તેના મરણ બાદ એ મિલકત વારસદારોને મળે. મતલબ કે, સ્મૃતિકારોના આદેશ પ્રમાણે મિલકતની કાવે તેની વ્યવસ્થા કરવાનો સ્ત્રીને અધિકાર જ નથી. દેશનો પ્રવર્તમાન હિંદુ કાયદો આ આદેશોને અનુસરતો રહ્યો છે. તદુપરાંત પ્રિય કાઉન્સિલે કરેલા નિર્ણયો ક્ષિતિશ દિંદની કારોને બંધનકર્તા હોવાથી જંગાળ, જ્યાં હાયભાગ પદ્ધતિનું ચલણ છે ત્યાંના એક કેમના સંબંધમાં પ્રિય કાઉન્સિલનો જે સુકારો પડ્યો તે ક્ષિતિશ દિંદના બીજા ભાગોને બંધનકર્તા તથા મિતાસૂર પદ્ધતિના જાવો હાયભાગ પદ્ધતિથી મર્યાદિત પણ થયા છે. એટલે એક સ્ત્રીને સિવાય મિલકતનો બીજાને એક એવો પ્રકાર નથી જેના પર સ્ત્રીનો વિશેષ અધિકાર હોય. અસખત, હિંદના બીજા જંધા ભાગો કરતાં મુજબ પ્રાન્તની હિંદુ સ્ત્રીઓને મિલકત અંગેના અધિકારો વધારે છે એટલું અહીં નોંધવું જોઈશે.

આનો ઉપાય ધીમે ધીમે શોધાતો જતો હતો અને વારસાના હાથગમરૂં અનન્ય સુધારા પછી થતા જતા હતા. પણ રાવસમિતિએ આ બાબતમાં વ્યાપક સુધારા મૂક્યો છે. મિલકત ધરાવતાના અધિકાર સંબંધમાં એ મિનાદાર પદ્ધતિને અનુસરે છે અને વારસાની જાગતમાં એ હાલમાં પદ્ધતિની બલામણુ કરે છે. આ બા દેશમાં મિનાદાર પદ્ધતિનું ચલાવુ રહેશે એમ પણ એણે ઠરાવ્યું છે. આ એક અત્યંત મહત્વનો સુધારો છે. એવી વ્યક્તિને પોતાની રહેલી કે વરસામાં મળેલી વડીલોનાર્જિત મિલકત પર સંપૂર્ણ અધિકાર મળે છે-પછી તે વ્યક્તિ સ્ત્રી હોય કે પુરુષ. સ્ત્રીઓ મિલકતની વ્યવસ્થા કરવાને અસમર્થ છે અથવા તે આબુગાબુના પુરુષ સર્ગાસર્ગથી એને ફાસલાથી જશે કે ફાલી જાશે એ મતદાનની પદ્ધતિને સમિતિએ દુધાવી દીધી છે. જે ખ્રીસ્તી, સિંહી કે મુસ્લિમ સ્ત્રીઓ મિલકતનો વહિવટ કરી શકે છે તે હિંદુ સ્ત્રીઓને વહિવટ કરતાં નહીં આવડે એમ માનવાનું ઠરાવુ નથી. સ્ત્રીને મિલકતનો અને વારસાનો અધિકાર મળવાથી હિંદુઓની મિલકતોના નાના નાના ભાગલા પડી જશે અને એ ઊંચાંચીના શબ્દ જશે એ દલીલ પણ સમિતિએ માન્ય નથી રાખી. સમિતિની સૂચના પ્રમાણે વિલ્લ હયાં વિનાની પિતાની મિલકતમાંથી પુત્રને મળે તેનો અર્થો ભાગ પુત્રીને મળશે, અને તે જ રીતે માતાની મિલકતમાંથી પુત્રીને મળે તેનો અર્થો ભાગ પુત્રને મળશે. અર્થાત્ ન્યાયની દૃષ્ટિએ બાળકને સરખાં હિસ્સો મેળવીશકીને લગતી મિલકતની વહેંચણી સંબંધી અને પરણેલી અને કુંવારી દીકરીઓના મિલકતના ભાગ સંબંધી સ્વતંત્ર નિર્ણયો કરવામાં આવ્યા છે, જેનો અર્થો દેવળ ઉદ્ભવ કરીશું.

મિનાદાર પદ્ધતિમાં કાયદાની અર્થ વ્યવસ્થા જે બાલનેદ થતી હતી, સંયુક્ત કુટુંબપ્રથા છૂટી જતી હતી. સ્ત્રીઓ પોતાના અધિકારો વિશે અધિકાધિક સ્વબળ ગળતી જતી હતી, અને હિંદુવારમાં એકસરખા હિંદુ કાયદાની માગણી વ્યાપક જનતી જતી હતી, એ બંનેના આ સુધારો અત્યંત આવશ્યક હતો એ નિર્વિવાદ છે. શ્રીમંત અને મધ્યમ વર્ગના રૂઢિચુસ્તો આ સુધારાથી ક્યવાશે એ ઠંધાતું છે. પણ સ્ત્રીની પરાધીનતાનું મુખ્ય કારણ, જે એનું આર્થિક પરાવલંબન, તે આથી દૂર થશે અને એનામાં આત્મશ્રદ્ધા પ્રગટતાં એની વ્યક્તિમત્તા ને યોગ્ય ગૌરવની તે અધિપ્રતિષ્ઠા જનશે, એ આ સુધારાનો નવો તેવો લાભ નથી અને હતાં એમાં ઠંધાતું એનામાં એણે આશા રાખે. સમયસર વસિયતનામું કરી દેશે

કૃતિયુક્તો આ મુધારાની આપણ દાખા શકે છે; પણ સ્ત્રી અને પુરુષ વચ્ચેનો બેદ કાયદામાંથી નીકળી જતાં છે નહીં માનવ યજ્ઞો તે મિથ્યા થાય તેમ નથી. એથી સમાજનું ક્ષેત્ર સુધારે કે નહિ એનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કરી શકાય છે. એમાં અભિપ્રાય બેદ પણ સંભવે છે. તથાપિ મુગલા અન્યાયથી આ રીતે જે પ્રાયશ્ચિત કરવામાં આવ્યું છે તેનો નૈતિક દૃષ્ટિએ વિરોધ થઈ શકે તેમ નથી.

આ તેમજ સમિતિએ મુલ્યવેદના બીજા મુધારાની ગાળતમાં વિરોધનું મુખ્ય દૃષ્ટિબિંદુ જો છે કે, જો સુધારા કાયદાનું કૌંસ પામનાં હિન્દુ સમાજનો પાયો જ અદલાઈ જાય અને હિન્દુ સમાજનાં ત્રિશિષ્ટ લક્ષણો કાળે કરીને ખૂંસાઈ જાય જો વિચારવા જેવી વાત છે. તથાપિ આપણા સમાજન્યાયવાદમાં જે અદ્યત્ત આર્થિક, સામાજિક અને રાજકીય પરિવર્તનો ઘૂમી રહ્યાં છે તે અન્યાયના રાહ શકે તેમ નથી. એમણે જે માનસપરિવર્તન આપ્યું છે, એથી સામાજિક સંબંધોમાં પણ જે પરિવર્તન આવતું નથી છે તેનો આ મુધારામાં કવચ સ્વીકાર મળે છે. આટલા મુધારાથી હિન્દુ સમાજમાં જે એકત્વ આવશે એથી એને આત્મચક્ષુ કરવી મુગમ થઈ પડશે. સમાજતાના સિદ્ધાંત પર અને એકશાસનની ઉદાર શ્રમિકા પર મંડાએલા પિરાણ હિન્દુ સમાજના હવે કાળબળની સામે ટકી શકે એમ છે, બીજા કાષ્ટ રીતે નહીં. એટલું જો પરિણામ આ મુધારા સાધી આપે તેમ છે એમ કાળે છે.

એટલે હવે બીજા મહત્વના મુધારા પ્રત્યે નજર કરીએ. જો છે એક પત્નીત્વને લગતો ધારો. મુગલ પ્રતિ જો કાયદો આગળથી ધરી લીધો કે આ સુવિદિત છે. અખિલ હિંદુ ધારણે એને કાયદો મતાં વાર થયા વિના નહીં રહે એમ માનીને જ જો ધરી લેવાયો છે જો પણ સુવિદિત છે. રાવ સમિતિએ જોને કાયદાના સિદ્ધાંતનું (rule of law) મહત્ત્વ આપ્યું છે. પુરુષને કાયદે એટલી પત્નીઓ કરવાની છૂટ જૂના હિંદુ કાયદામાં રહી હોવા છતાં ધર્મશાસ્ત્ર વિદ્યાસાગરથી આંડીને આજ મુખીના સામાજિક મુધારકાએ જે વાતાવરણ ફેરાલમાં પેદા કર્યું છે તેથી એકપત્નીત્વની ભાવના આપણા જમાજમાં દબ થતી લાગી. કાયદાએ જોના પર કેવળ સ્વીકૃતિની મોર મારી છે, અને એમ કરીને કાયદાની નજરે સ્ત્રી અને પુરુષની સમાનતા સ્થાપીને આજની સ્થિતિમાં સ્ત્રીનું સ્થાન પણ સુરક્ષિત થનારું છે. રીતસરની શોક્યનું સાદુ હવે પછી કાષ્ટ પણ હિન્દુ સ્ત્રીને ભોગવતું નહીં પડે.

પણ એકપત્નીત્વ જો છે કાયદાનો એક સિદ્ધાંત અને તો છૂટાંકાની ભેગવાઈ પણ સામ્યસાધક થતી જ નોંધીએ, કેમકે જે યજ્ઞસંગ્રહ વિદ્યુત જ

નહીં, કિન્તુ જને જલ્દે અસલ અને કલેસકર જાની રહ્યો હોય તે જો કલેસને કારણે અનિવાર્ય પણ જાની રહે તો બેમાંથી એકનું ચરણ જ એ દુઃખમાંથી હોડતી શકે એવી પરિસ્થિતિ બની શકે. એ વિચારોને રાવસમિતિએ છૂટા-છેડાની પણ જોગ્ય છે કરી છે. પરંતુ છૂટાછેડાને સત્તા કે સહેલા જનાવીને એ પ્રવૃત્તિને ઉત્તજન આપવાનું એવું નથી વિચારું. જોખમાં જોખાં પાંચ વર્ષ સુધીનો પરિવાર, અસાધ્ય માંડપણ કે કૂરતા એવી પરિસ્થિતિમાં છૂટા-છેડાનો માર્ગ ઉધાર રાખ્યો છે. સમિતિના અહેવાલમાં જણાવ્યું છે કે, “અમને વિવાસ છે કે અને સુચવી છે તે જોગવાઈઓ દુઃસહ સંનેજોમાંથી છૂટકારે અપાવવાને જ અષ લાગશે અને તેનો દુરુપયોગ બીજી રીતે તો નહીં જ થાય. એમાં મધ્યમ માર્ગ શ્રદ્ધામાં આવ્યો છે. એથી છૂટાછેડા સરળ જનતા નથી અને છૂટાછેડા અશક્ય પણ જનતા નથી.” સ્મૃતિકારોએ પણ આવા સંનેજોમાં જૂના લગ્નને ફેક સમજીને બીજો પતિ કરી લેવાની સ્ત્રીઓને છૂટ બહાનાં શાસ્ત્રવચનો ઉપલબ્ધ છે જ. નવા સ્મૃતિકારોએ એથી વિશેષ કશું ક્યું નથી. માત્ર ઉપલા વર્ણોનો લોકાચાર છૂટાછેડાની છૂટ નહોતો આપતો તે હવે કાયદાથી મળી રહેશે. વડોદરા અને મલગારમાં ત્યાં કાયદાએ છૂટાછેડાને અવકાશ કરી આપ્યો છે ત્યાં પણ એનો આજે લાભ નથી લેવાયો એ સૂચક છે.”

અંકુશો અને માપબંધી

શ્રી. મોમાલાલ દિરાલાલ પટેલ

અથા વિવિધ હુનિયાની અંદર ઘણી જાનાજરાથી કરી બધું જાતનાઓ સર્જાવી છે. અંકુશો અને માપબંધી એ પણ અથા મહાસુદની હુનિયાને એક બેટ છે. હુનિયાના અવનવ દેશોએ પોતાના દેશમાં આવા અંકુશો અને માપબંધી એકસ કારણે લખલ કરી દશે અને તેનાથી લાભ કોઠાવ્યા હશે એ હું કશુંક કહું છું. પરંતુ હિન્દુસ્તાનમાં તો તેણે કદાચ થોડા લાભ કર્યા હશે એમ માની લઉંએ તો પણ હીક હીક પ્રમાણમાં થોડું નુકસાન જ ક્યું છે એમ મને લાગે છે.

અજાતના સમયમાં વસતુના પ્રમાણમાં લેખિને ન્યાયો રીતે પોતાને જરૂરી વસ્તુઓ મળે એ જહાના હેતુ આવા અંકુશો મૂકવામાં આવ્યા છે અને માપબંધી લખલ કરવામાં આવી છે. કાથીના આવવાના અને દેખાડવાના, નાસ્તીજવના લેખમાંથી.

દાન' એમ લુદા લુદા હોય કે તેમ આ જાગતમાં પણ કે એમ મને લાગે છે. પદ્મના સમયમાં અહીં પંદરેલી ગાંધી હતું તે સુદમાં સંક્રાંતિયેલું હતું; અને તેથી તેણે પ્રગટને પૃથ્વીગાછ્યા વિના હિન્દુસ્તાનને પણ સુદમાં સામેલ કર્યું. કુદરતી કૃપાવાલો આપણો દેશ અનાજ અને અનેક ઉપયોગી ચીજોના ઉત્પાદનનો મુક્ત છે. વસ્તી પણ ઘણી ઓછી છે. ઇન્ફ્રેન્ડ એ એવો મુલક છે કે ત્યાં ખાદ્ય ખોરાકની ચીજો ઘણી ઓછી પડે છે. વળી લગભગ અંગે જોઈતો સરસામાન ઉત્પન્ન કરવાનો દોવાથી અને ખોખામારને લઈને પ્રારખાનાં વગેરેને નુકશાન થવાથી કાપડ અને ચીની ઘીછ કેટલીએ ચીનને માટે પણ તેને હિન્દુસ્તાન ઉપર આધાર રાખવા પડે એ સ્થિતિ તારાઈને ત્રીજી ઉત્પન્ન થઈ હતી. આ સંદેહોમાં લોકોને ચીનને ખરાબ મળતી રહે એ બહાના હેતુ તેણે અંકુશો અને માપજોથી દાખલ કરી. પરંતુ તેનો ખરો હેતુ તો મારા મત મુજબ પોતાના દેશને જોઈતી સાધન સામગ્રી હિન્દુસ્તાનમાંથી મેળવવાનો જ હતો. એ આમ ન હોત અને લોકોના ભલા માટે જ અંકુશો દાખલ કર્યા હોત તો ગંગાજમાં જે લાખો માણસો જૂન મરી ગયાં તે સ્થિતિ કદાપી થાત નહિ.

આ કંટ્રોલને પરિણામે આખા દેશમાં જ્યાં અનાજ વંદેરેલી વહેંચણીનું ધોરણ એક સરખું ન હતું. કેટલાક પ્રાંતોમાં કેટલીક ચીજો માપજોમાં હોયજ નહિ અને બીજા પ્રાંતોમાં તેજ ચીજો માપજોમાં હોય. દેખાવ તો એવો થયો હતો કે આ માપજોથી અને તેને અંગેના કાનુનો લેવાને કેવળ લેવાન કરવા માટે જ ન ધડાતા હોય ! વ્યવસ્થાશક્તિની જાગતમાં તો તોફાનીઓ પોતાની અણઆવડન પૂરેપૂરી બતાવી આપી છે. કંટ્રોલને પરિણામે અમુક વ્યક્તિઓને કંવેટા મળવા માંડ્યા. તે લોકોએ એમાંથી લાભો કીધાયા પેદા કર્યા. અમલદારોને ફાંચું તેમ વહેંચણી કરવા માંડી. ગામડાને તો કંઈ જ ગણતરીમાં લેવામાં આવ્યું નહિ. મુંબાઈને માસિક રા. થી ૩ રૂ. તરફ ખાંડ મળતી ત્યારે ગામડાંને બા રૂ. તરફ મળતી. ત્યાં વીજળી હોય ત્યાં રંગડીઓ અને રૂ. સળગાવવા આસપાસ હીક હીક પ્રમાણમાં અપાય અને ગામડાંને માસિક બા પીન્ટ-કેન્ડેલીન અપાતું. અમલદારોને લાંચરૂ. તરફ લેવાનું અને પોતાની લાગવગ વધારવાનું મોટું કોચ મળી ગયું. લોકોની તરફમારીઓના પાર ન રહ્યો. કુટુંબમાં કંટ્રોલો અને માપજોની મોકાણ વચ્ચેની લાખનાં તો પાનાંનાં પાનાં ફેરવા એટલી તકરોઈ. પ્રજાએ જોયવી છે. કાપડની મોલોતોગા મો તેનો રૂ. માલ ઉત્પન્ન કરે અને તે બધો

સરકાર લે અને લોકોને ગમે પાલે છે. આ રીતે મીસોવાગાને ન્યાય કરી દીધા છે. 'વહેંચણીનું' તે કંઈ દેહાણું નથી. સરકાર આપે તે માલ વહેંચવાનો. આ અધેર કારણોની તે કેટલીક વાત કરવી.

લગાઈ બંધ થઈ. પ્રમુખીય સરકારો આવી. લોકોએ માન્યું હતું કે હવે આ માપખંધીની મેંદાણુ અને અંકુશોની હોળી બંધ થશે. પણ ફેટલાયે મદિનાઓ રજાં હતુ આ પરિસ્થિતિમાં ખાસ કંઈજ ફેરફાર થયો નથી. લાગે છે એવું કે પ્રધાનો તેમના નોકરાને પૂછે. તેમને તો આ અંકુશોમાં ધી ક્યાં છે એટલે તે તો તેને કાઢવાની વાતજ શું કામ કરે? આંકડા રબડ કરે અને પ્રધાનોને લાયકર સ્થિતિ છે એવું દેખાડે. પણ આંકડા તો મોટે લાગે ખોટાજ હોય કે. હતુ તો ઘણા અંકુશો ચાલુ છે. મહાસભા જેવી સંસ્થાએ પ્રધાનપદાં સ્વીકાર્યાં છે છતાં તે પણ હજુ મુંબાઈને રા. રતલ આંકડ અને શામગાને બા રતલ આંકડ આપે છે. આ કમ જાતની સમજ છે તે સમજ શકાતું નથી.

દંદોસો બે જાતના છે. ફેટલાક અંકુશો પ્રાંતિક સરકારના તરફથી છે. 'ફેટલાક મધ્યરથ સરકારના તરફથી' છે જનતા વિચારી હેરાન થાય છે. તેમને પોતાની વાત સરકારના કાન સુધી પહોંચાડવાની ગનાગમ નથી. આજ મુધી ચતુ એવું કે જનતાની મુશ્કેલીઓ દૂર કરવા મહાસભાવાદીઓ મગતા. આજે તે હવે ગાંધી ચલાવવામાં પડ્યા છે. ને લાગે છે કે નોકરશાહીના આંધળા હુકમો અને અધેર કારણોનો ગચાવ કરવાનું મેહદું કામ તેમને માથે આપ્યું છે. આજે મહાસભા સમિતિઓનું કામ તો એવું જોઈએ કે જનતાને કમ કમ જાતની મુશ્કેલીઓ છે તેની નોંધ કરવી. તે મુશ્કેલીઓની રીતે વહેલી તકે દૂર ગાય ને આટે લટવું બહુજ તોણે કરવું જોઈએ. અત્યારે તો જે કંઈ કરે છે તે ગિલકુલ પૂરતું નથી. જનતામાં પોતે જે સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે તેને ટકાવી રાખવા માટે આ જરૂરી છે. પ્રાંતિક સરકારો તરફથી ક્યા ક્યા અંકુશો ચાલુ છે અને મધ્યરથ સરકાર તરફથી ક્યા ક્યા અંકુશો ચાલુ છે તેની એક યાદી કરવી જોઈએ. સરકાર પાસે જે અંકુશો શાસી ચાલુ રાખે છે તેનાં કારણો માગવાં જોઈએ અને પછીથી તે કારણો ફેટલે અંશે વલુદવાળાં છે તેની પૂરી તપાસ કરી તે અંકુશો દૂર કરવા કે તેમાં ફેરફાર કરી શકાય તેમ છે કે નહિ તેનો વિચાર કરવો જોઈએ. પ્રાંતિક સમિતિઓ તરફથી આ વાત છેક અગિય દિવ્દ મહાસભા સમિતિ સુધી ઝઈ જવી જોઈએ અને અ. ડિ. મહાસભા સમિતિની એકાદ રાજા

આજ માટે જરાય તો પણ તે તફત યોગ છે એમ કહી શકાય છે.

પ્રગતિમાંથી એકસ દોરવણી ગળ્યા સિવાય આ અંકુશો વગેરે દર શાય તેમ દેખાતું નથી. લોકોમાં બૃજભરે ફેલાયે, લોકોને ઉપાડો કરવું, પડે આ બધા બધ ઘણે અંશે કાકપનિકાં. પ્રાંતોના અને મધ્યના બધા મહાસભાવાદી પ્રથ નો અને જો. આઈ. સી. સી. ના સભ્યો તથા આ અંકુશોની દાલાઈમાંથી પ્રગતિ રીતે મુક્ત થાય અને લોકોની મુશ્કેલીઓ કમ કરીને એકી થાય તે આગતમાં રચનાત્મક મુશ્કેલીઓ કરી સહે તેવા જનતાના માણમાં બધા ભેગા થઈને આ પ્રગતિનો વિચાર કરે તો મને લાગે છે કે ઘણી મુશ્કેલીઓ દૂર થાય. આ અંકુશો જે બંધાયેલા રહેશે શકાય છે અને પરિણામે સરકારી ખર્ચ વધી ગયું છે તે પણ એકાંકી થાય. આ ખાતાં બધાં બંધ થાય તો આ માણસોમાંથી જાણને ધેર બેસવું થાય તેથી તેઓ તો આ ખર્ચ આજ રાખવાનું કહે એ સમજી શકાય એવી વાત છે. પણ પ્રધાનોએ પોતાની જવાબદારી જુદી વાપરીને આ બધાજ અંકુશો વહેલી તકે બંધ કરવાની જરૂર છે. હરિદાસ અને મુક્ત આપાર નહિ હોવાથી અને મોનોપોલી થવાથી જ કેટલીક દાડમારીઓ કાઢી શકે છે. સરકારનું કામ આપાર કરવાનું નથી. આ કામ સરકારના ખાતે અનુભવી અને જેમને પ્રગતિ દિતની જાણ પડી શકે તેવું દેખાતું નથી એવા નોકરોને હાથે આજવાનું પછી પ્રગતિ તકલીફ ન પડે તો આજવાનું થું થાય? લોકોને મન રો છે એ પ્રગતિય સરકાર આવી તો પણ 'મર્ધ' પૂછવું નથી. વર્તમાનપત્રોએ પણ કાકમન સરકારની આગળ રજુ થાય તે માટે આકાલન ચલાવવું જોઈએ. સરકારે પાનું લોકોને અમુક અંકુશો આજ રાખવાનાં બધાંજ કાઢ્યા જણાવી પછી લોકોને તે સંબંધી જે કહેવાનું હોય તે કહેવાની તક આપી તે ઉપર પૂરતો વિચાર કરવો જોઈએ. પ્રગતિ જવાગત સરકારની આ રજા છે. કાંઈએ એમ ન માની લેવું જોઈએ કે અંકુશ જુદા અમારામાં એટલે કે જેને પ્રગતિ આમ શરૂઆત આપ્યા છે તેમનામાંજ છે અને ખીજાઓ આ આગતમાં આપણને કંઈજ નવું બચવી શકે એમ નથી.

દુકામાં, એટલું જ કે આજની પરિસ્થિતિમાં પ્રગતિ તકલીફ થઈ છે. તેમાંથી કેટલી દૂર થાય તેવી છે તે આગતનો તરત અંકુશ વિચાર કરવો જરૂરી છે. આ આગતમાં વર્તમાનપત્રો, જનતા અને મહાસભા સમિતિઓ અને સરકાર એ સૌએ અંકુશો તરત વિચાર કરી કંઈક જરૂર કરવું જોઈએ. આવી રીતે વિચાર કરવામાં થયું મર્ધ કાકમ.

પરિણામે શરૂઆતમાં થોડા ઘણા દાવા કરવાની પરિસ્થિતિ રહેશે, પણ સંવાદો, કરાચી કચ્છના દાવા, સાંઘ મેળવવાના દાવા વગેરે દાવા બહુ ઓછા રહી જશે. ગણોત્તિયા પોતાના કીમતી હકના સંરક્ષણ ખાતર વધુ આક્રમક થાશે.

પ્રશ્ન : જમીનમાં લિક્ક જમીન પોતાને ખેડતી છે એ બહાના નીચે જમીન મેળવશે અને પછી થોડા વખત પછી નંગો ખેડૂત રોકીને જૂના ખેડૂતને બેકાર બનાવશે, એમ નહિ બને ?

ઉત્તર : આમ જમીન પાછી મેળવ્યા પછી જો જમીનમાલિક એક વરસની અંદર ખેતી કરતી શરૂ ન કરે અથવા જમીન જે બીન ખેતી ઉપયોગી કાર્ય માટે જમીન લીધી હોય તે ન આરંભે તો, અથવા આરંભ્યા પછી આરં વરસ મુધી તેમ કરવું આજુ ન રાખે તો તેમણે તે રીતે ખેતી કરતા અટક્યા પછી અગર બીજી જે રીતે ઉપયોગ કરવાની જાહેરાત કરો હતી તે રીતે ઉપયોગ કરતા અટક્યા પછી તરત જ તે ખેડૂતને તે જમીનનો ક્યાલો સે.પે.સે. લેઈશે. જો પહેલાંના જ ધોરણે જમીન ખેડવા ખેડૂત ઈન્કાર કરે અથવા જો તે રીતે ખેડવાની લેખિત નોટીસ આપ્યા પછી ત્રણ મહિનામાં દરખાસ્ત ન સ્વીકારી લે તો પછી જમીનદાર જવાબદાર નથી. રક્ષિત ગણોત્તિયાની પાસેથી ઉપરોક્ત કારણોસર જમીનનો ક્યાલો મેળવ્યા પછી જમીનદાર પોતાની બીજી કોઈ જમીન સાંધે કે ભાગે આપવા ઇચ્છતા હોય તો તેમણે તે જમીન પોતાના રક્ષિત ગણોત્તિયાઓને લેખિત નોટીસ આપીને બંને વચ્ચે સમજુતીથી નક્કી થાય તે શરતોએ અથવા બંને વચ્ચે મતભેદ પડે તો ગામસતદાર નક્કી કરે તે શરતોએ સ્વીકારવા પોતે તૈયાર છે એમ જે ત્રણ માસની અંદર લેખિત જણાવે તે પેકી ગમે તેને આપવી જોઈશે. જમીનદાર પોતાની જમીનનો ઉપર મુજબ ધરખેડ માટે ક્યાલો મેળવ્યા પછી જો પોતાના વારસ તરીકે એક વિધવા, સગીર અથવા માનસિક કે શારીરિક અશક્તિવાળા વ્યક્તિ મૂકીને મુજરી નાખે તો તેવા વારસના પત્ની તેના નોકરો અથવા મજૂરો જમીન ખેડતા હશે તો પણ તે જમીન તે વારસે ખેડેલી ગણાશે.

જો જમીન માલિક ઉપર જણાવ્યા મુજબ પોતે જમીન ખેડના અથવા જાહેર કરેલા બીજા ઉપયોગમાં લેતા ન હોવા છતાં પણ અયોગ્ય વિધાન કર્યા વિના જૂના ગણોત્તિયાને પાછી લેવા જણાવતા નથી અથવા બીજી જે

જમીન પેટે લાગે કે સાથે આપે છે તે તેને લેવા જણાવતા નથી. એમ મામલતદારને ગણેશધારો ખાત્રી કરી આપશે તો મામલતદારની મુચ્છાનાથી ગણેશધારો તાત્કાલિક કચ્છને તથા તેને ખેડૂતી રીતે કાઢી મુકવાને કારણે તેને થયેલા નુકશાન માટે મામલતદાર દ્વારા તેટલું વળતર મેળવી શકશે. પણ જો કાઢી દેવામાં ધરાવતી અસલને દરખાસ્ત કરશે કે જમીન માલિકને સાથે જ જમીન ખેડવા અગર બીજા કાંઈ ઉપયોગ માટે જ જોઈએ છે અને તે કારણે ગણેશધારો જમીન આવી કરાવવામાં આવી હશે તો ઉપર મુજબ વળતર મેળવવાના ગણેશધારોને હક્ક રહેશે નહિ. આ રીતે જમીન માલિક પ્રમાણિકપણે ખેડવા મામલતદારને દર્શાવે તો તેમને કશી જ અડચણ નથી. પણ જો બહાના હેતુ ગણેશધારોને કાઢવાના અગર સાંચ વધારવાનો ધત્ત કરશે તો તે બની શકશે નહિ અને ઉપરથી નુકશાનની આપણી પડશે.

પ્રશ્ન : સંરક્ષિત ગણેશધારો દાલુ ગણેશધારો આ કાયદે અમલમાં આવતા પહેલાં જ જો તેમને જમીન પરથી કાઢી મુકવામાં આવ્યા હશે તો જમીન ફરીથી તેમને પાછી શી રીતે મળી શકશે?

ઉત્તર : જે કાંઈ ગણેશધારો ૧૯૩૧ ના એપ્રિલની પહેલી તારીખથી માંડીને ૧૯૩૭ના એપ્રિલની પહેલી તારીખ સુધી લાગુલાગત ખેડતો હશે અને ત્યારપછી તેને કાઢી મુકવામાં આવ્યો હશે, તો તે પણ આ કાયદા મુજબ સંરક્ષિત ગણેશધારો ગણાશે. પણ ૧૯૩૮ ના નાના આતેશદારના ચૂંટણી માટેના કાયદા મુજબ ૧૧ મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૬ પહેલાં તેમને સાંચની આડી લાંબી નહિ લેવા તો તે સંરક્ષિત ગણેશધારો ગણાશે નહિ. પણ જેણે સમયસર સાંચ લઈ દીધી છે અગર જરૂરની તૈયારી બતાવી છે. તે ગણેશધારો ૧૯૪૭ના એપ્રિલની ૧૧ મી તારીખ પહેલાં જમીન માલિકને લેખિત નોટીસ આપીને જણાવ્યું હશે કે તેની પાસેથી ત્યારે જમીન લઈ લેવામાં આવી હતી ત્યારે જે ચરનોએ તે ખેડતો હતો તે જ ચરનોએ એ પછી ખેડવા તૈયાર છે તો તે કચ્છને પાછો મેળવી શકશે. પણ જો જમીન માલિક અતેજ ખેડતો હશે અગર કાંઈ બીજા જેતી ઉપયોગી કામમાં તે જમીન તેણે કાંઈ દીધી હશે તો તે આ રીતે પાછી મળી શકશે નહિ.

આવી જ રીતે જો કાંઈ ગણેશધારો ૧૯૩૮ ના એપ્રિલની પહેલી તારીખથી ૧૯૪૪ના એપ્રિલની પહેલી તારીખ સુધી ખેડતો હશે, અને ત્યારપછી તેને કાઢી મુકવામાં આવ્યો હશે, તો તે પણ સંરક્ષિત ગણેશધારો ગણાશે. આ રીતે કાંઈ મુકાબલો ગણેશધારો જો નવમી નવેમ્બર ૧૯૪૭

મુધીમાં જમીન માલિકને લેખિત નોટીસ આપીને જણાવશે કે, તેની પાસેથી ને જમીન હાથ લેવ માં આવી હતી ત્યારે જે સરતોએ તે ખેડતો હતો નેજા અરતોએ એ જમીન ખેતે ખેડવા તૈયાર છે તો તેનો કળતે પાછો મળી શકશે. પણ જો જમીન માલિક જાતે જ ખેડતો હશે અગર બીજા કોઈપણ બીન ખેતી ઉત્પાદી કામમાં જમીન માલિક જમીન રોકી દીધી હશે તો તે જમીન આ રીતે પાછી મેળવી શકાશે નહિ.

જે જમીન આમ ખેડતને પાછી મેળવવાનો હક્ક છે તે પટે અપાઇ ગયું હશે અને તે પટે ૧૯૪૭ના મેની ૩૧મી પછી પૂરા થતો હશે તો ત્યારે તે પટે પૂરા થતો હશે ત્યારે ગણતિયાને એ જમીન પાછી મળશે અને જો એવી રીતે પટે અપાઇ ગયું નહિ હોય તો ૧૯૪૭ જૂનની પહેલી તારીખે તેને કળતે મળશે.

ઉપર જણાવેલા બંને પ્રકારના સંરક્ષિત ગણતિયા ગણાશે. આ ઉપરાંત જે સમસો માત્ર સામાન્ય ગણતિયા હશે તે પણ જે ૧૯૪૭ના નવેમ્બરની નવમી તારીખ મુધીમાં જમીન માલિક મામલતદારને અરજી કરીને પોતાના માલુ ગણતિયા સંરક્ષિત નથી, એવી જાહેરાત નહિ મેળવી શકે તો ત્યાર પછી આજે જે ખેડતો જમીન ઉપર કામચલાઉ ખેડતો તરીકે હશે તે પણ સંરક્ષિત ગણતિયા ગણાશે. આ ત્રણે પ્રકારના સંરક્ષિત ગણતિયાના સંરક્ષિત ગણતિયા તરીકેના હકની રૂઢી આફ નાઇસમાં પણ ગોંધ થશે.

પ્રશ્ન : ખેડતને ઉપર મુજબ કાયમી ખેડહક મળે તેથી તે જમીન મુધારે એ સ્વાભાવિક છે. એ મુધારા કરે ત્યાર પછી જમીનદાર ધરખેડ અગર બીજા કારણે તેને કાઢી મૂકે તો તો તેને ગુફશાન થાય. આ સંબંધમાં કાયદામાં કોઈ જોગવાઈ છે ?

ઉત્તર : કોઈપણ સંરક્ષિત ગણતિયાએ તેને જમીનદાર તરફથી જમીનનો કળતે રોકી દેવા માટેની નોટીસ મળતા પહેલાં જમીનમાં કોઈ મુધારણા કરી હશે તો તે મુધારણા માટે વળતર આપ્યા પછી જ જમીનનો કળતે હોવાની શક્યતા. આ વળતરનો આધાર તે ખેડત જમીનનો કળતે મોખે તે વખતે જોણે દરેલી મુધારણાની કિંમત આંકી શકાય તેના ઉપર રહેશે. આ કિંમત ગણપામાં નીચેની બાજતો લઘુમાં રાખવામાં આવશે.

૧. આ મુધારણાને કારણે જમીનની કિંમત ઘટી વધી જે.

૨. આ મુધારણાની હાલની સ્થિતી ની જે અને એ મુધારણાની અસર કટબોદ વખત આંકુ રહે તેમ છે તે.

૩. આવી સુધારણા કરવાને કારણે જમીન માલિક સાંધમાં કાંઈ થયો નહીં હોય અથવા કાંઈ વળતર આપું હોય અથવા જમીન કાંઈ લાભ આપ્યો હોય તો તે.

આ રીતે ગણતરી કરીને જોડૂત પાતે કરેલા સુધારા માટે તેને વાજબી વળતર આપીને જ જમીનનો કબજો લેવાની કાયદામાં નોંધવાઈ છે.

પ્રશ્ન : સાંધના દર તો સામાન્ય પાટના આધારે નક્કી થયા હશે પણ કાંઈ વરસ નબળું હોય ત્યારે જોડૂત જોગ દરે સાંધ રીતે આપી શકશે ?

ઉત્તર : આ સંબંધમાં આ કાયદો સ્પષ્ટતા કરે છે કે કાંઈ પણ વરસમાં પાટની સ્થિતિને કારણે સરકાર જમીન મહેસુલ આપું કે અધું મુલતવી સુધારે અથવા માફ કરશે તે વરસમાં તે જમીનના સંબંધમાં સાંધ પણ આપી કે અધીં જો જ સારણે મુલતવી રાખતી પડશે, અથવા માફ કરવી પડશે. પણ આ કક્ષમ ભાગને હાલુ પડશે નહીં. પ્રમાણસર ભાગ લેવાં જો ગેરકાયદેસર નહીં ગણાય.

તે તે ગણતરિયાની જમીનનું સરકાર ભરત નહીં ભરવામાં આવતું હોય (જમીન ઇનામી કે સન'દિયા વગેરે હોવાને કારણે) તો નજીકની જે જમીનમાં મહેસુલ ભરવું પડતું હશે તે જમીનનું મહેસુલ જે પ્રમાણમાં મુલતવી કે માફ કરવામાં આવે તે પ્રમાણમાં આ જમીનની સાંધ વસુલ કરવા માટે મહેસુલી કાયદા મુજબ સરકારી મદદ મેળવી શકશે નહીં અને સાંધ માફ થયેલી હશે તો તે મેળવવામાં મદદ મેળવી શકી નહિ. આવી માફ થયેલી સાંધનાં નાણાં તેને આપવા કાંઈ દીવાની અદાલત હુકમનામું કરશે તો તે હુકમનામાની અમલ બજાવણી થઈ શકશે નહીં. તે સાંધ માફ નહીં થઈ હોય પણ માત્ર મુલતવી રહી હશે તો તે મુલતવી રહે તેટલા વખત દરમિયાન આવક હુકમનામાની અમલ બજાવણી થઈ શકશે નહીં.

આ રીતે સાંધ મુલતવી રહી ન હોય ત્યારે અથવા માફ ન થઈ હોય તે સંબંધમાં જમીન માલિક જોડૂત ઉપર સાંધનો દાવો માંડી શકશે. પણ આ બાકી રહેલી સાંધ આપવાનું હુકમનામું કરતાં પહેલાં એકાદ પાસેથી નક્કી થયેલી સાંધ કરતાં પાછલાં વરસોમાં વધારે લેવામાં આવી હશે તો જોડૂત તેટલી વધારાની રકમ આપી સાંધમાંથી બાકી કરવાની અરજી કરીને બાકી કરાવી શકશે. પણ આવી અરજી પાછલાં વરસોમાં વધુ મુદત માટેની સાંધ સંબંધમાં આવી શકશે નહીં.

પ્રશ્ન : આ કાયદામાં સંરક્ષિત ગણોત્તિયાને અમુક જ સંસ્થાઓમાં કાદી સહાય એમ કરાવ્યું છે. ખીન્ન ગણોત્તિયાઓ વિશે શું નિર્ધારણ કરવામાં આવ્યું છે?

ઉત્તર : સાંચના ધોરણે કૃષ્ણાઃ ઉપરના હક, અને સાંચની પાવની પ્રેરણવાની જાગતમાં તેમજ જમીન સુધારણા વગેરે જાગતમાં ખીન્ન ગણોત્તિયાઓના હક સંરક્ષિત ગણોત્તિયા જેવા છે.

પણ જે સંરક્ષિત ગણોત્તિયા તરફ જનહર થયા નથી તેમને વંશપરંપરાનો ખેડલક મળતો નથી. ૧૧ મી એપ્રિલ ૧૯૮૦ : પછીથી કાઠપણ ગણોત્તિ દસ વરસથી ઓછી મુદત માટે મઠ સહાય નહિ. અને આજે જે ગણોત્તિ ગાણુ છે તે ગણોત્તિ એક જો કે પાંચ વરસનાં થયેલાં હોય તો પણ તે દસ વરસનાં જ થયાં છે એમ ગણવામાં આવશે. આ રીતે દસ વરસ પૂર્ણ થતાં પહેલાં કાઠ કરાર, ફટિ, કે કાયદાની રૂએ પણ ગાન ગણોત્તિપરાની મુદત પૂરી થઈ હોવાને કારણે ગણોત્તિયાને કાદી સહાય નહિ. જે જમીન માલિક આથી વિરુદ્ધ જઈને ગણોત્તિયાને જમીન ખાલી કરાવશે અગર ગણોત્તિ દસ વરસથી ઓછી મુદતનું ગણુશે તો તે રૂપિયા એક હજાર સુધીના હંકને પાત્ર થશે.

આણુ પંદા ગમે તેટલી મુદતનો હોવા છતાં, દસ વરસ સુધીનો ગણુવામાં આવનાર હોવા છતાં જે ખેડૂત પોતે દસ વરસનો ગણુવાવાની ઇચ્છા ન રાખતો હોય તો તે પોતાનો હક જતો કરી શકશે.

આપણી એક અમલની જરૂરીઆત

અશક્તાશ્રમે

શ્રી. ચિમનલાલ મ. અમીન

આપણાં ગામોની જરૂરીઆત જાગત વિચાર કરનાં ધારી જાગતો નફૂર છે. આ જનના વિચારો વિચારજ રહે તો કંઈ અર્થ નથી એમ પણ લાગે છે. પરંતુ સંયોજ્યશાત્, આ વિચારોનો અમલ કરવા ગામમાં જઈને ખેસવાનું પણ શક્ય દેખાતું નથી. જે જાગતનો શોચ પણ થાય છે. આમ છતાં એક વિચાર મનમાંથી અસતો જ નથી. એટલે તે જાહેર કરવો હીક લાગે છે આ જાગતમાં કામ કરવા કોઈ ભાઈને પ્રેરણા થાય અને તે ઉગાડી લે તો એનું અનુકરણ ખીન્ન ગામોમાં જરૂર થશે. મારા ગામના જહારગામ રાંદતા ભાઈએ તે આ વિચાર અમલ અને હજાર ખેડૂતને રૂપીઆ બંગા કરી મોકલશે તો આ પ્રયાગ વસોમાં તો શક કરવા વિચાર છે. વિચાર આ છે.

આપણાં ગામોમાંથી ધ્રુધાર્થે જહારગામ કે પરદેશ રહેનાર પણ માણસોનાં ઘરડાં મા-આપ કે ખીન્ન સર્વોપદ્રાણાં ગામમાં જ રહે છે. કાદના ઘરડાં જાપ હોય. કાદને મા હોય, ભાંડું હોય. આ રીતે ગામમાં એટલાં રહેતાં

વૃદ્ધ અને અશક્ત સ્વજનો માટે જહારગામ રહેનાર બાઈઓને ચિંતા રહ્યા કરે છે. આવાં ઘરડાં માણસોને પુત્રની સાથે શહેરમાં રહેવું ગમતું નથી. વતનમાં રહે છે તો શારીરિક નબળાઈને લીધે ખાવા-પીવામાં તથા નાની મોટી મોંઘીમાં ભારે તકલીફ પડે છે. આ રીતે ગામમાં રહેતાં વૃદ્ધ સ્વજનો અને તેમના જહાર કમાતા પુત્રોને ચિંતાનો આ પ્રશ્ન છે. એ ચિંતા નિવારણ કંઈક થવું જોઈએ એમ લાગે છે.

લગભગ દરેક ગામમાં ધર્મશાળાઓ અને દેવસ્થાનોનાં મંદિરો ખાલી હોય છે. આવા ઘાઇ સ્થળે એક રસોડું ચાલુ કરું હાય તો દરેક ગામમાંથી લગભગ ૨૫-૫૦ વયોવૃદ્ધ માણસો આવા રસોડાનો પૈસા આપીને લાભ લેનાર નીકળી આવે. આ રીતે રસોડું ચાલુ થવાથી આવાં અશક્ત વડીલોને ઘણી રાહત મળવા સંભવ છે. ખીછ તરફ તેમના કમાતા દીકરાઓને પણ તેમનાં વડીલો તરફની ચિંતા કંઈક ઓછી થશે.

આવા રસોડા અંગે એક સંસાધનો, એક નોકર અને એક વ્યવસ્થાપક ત્રણ માણસો રોકવા પડે. તે રસોડાની સ્વચ્છ અને મારી વ્યવસ્થા કરે અને અવારનવાર મોંઘીમાં કંઈક મદદ કરે અને જેના તેના સગાને તેમનાં માતંગિતાના સમાચાર આપના રહે. તો કમાવા જનાર પુત્રાનો તથા ઘેર રહેનાર તેમનાં માગાપોને સારી રાહત મળશે.

રસોડા વગેરેની વ્યવસ્થા કરનાર સારા હોય તો આ ઉપરાંત તે જ સ્થળે એક એ કલાક કયાવાનાંનો કાર્યક્રમ ગોઠવી વડીલોનાં મનરંજન પણ કરી શકે.

આવાં આશ્રમ શરૂ કરવા માટે શરૂમાં હજાર બેદનદર ફાળીયા બચાવવા પડી તો જે લાભ લે તે ખર્ચનો ફાળો આપીને તે ચલાવે.

જહારગામ જઈ કમાતા લાઈઓએ પોતાના ગામમાં આવો એકાદ અશક્તાશ્રમ કાઢવાનો પ્રયોગ કરવા જેવા છે. આ આગત ઘાઇ ગામમાં કંઈક શરૂઆત થશે તો કીક પડશે.

વસો ગામના જહાર રહેતા લાઈઓને આ વિચાર ગમે અને તે બેએક દબરની રકમ ઉધરાવી મોકલી આવે તો વસોમાં આવા પ્રયોગ શરૂ કરવા વિચાર છે. ખીજે પણ આવું કંઈક જરૂરી છે એ સ્વીકારાશેજ એમાં શંકા નથી.

વિના-ઓછા-લવાજમ ફંડમાં મદદ

એડન કેમ્પથી શ્રી. ડાહ્યાલાલ એસ. પટેલ તરફથી રૂ. ૨૫૫, નાઇરોબીથી શ્રી. જયંતકુમાર કે. પટેલ તરફથી રૂ. ૫ અને દારેસલામથી શ્રી ડાહ્યાલાલ કે. પટેલ તરફથી રૂ. ૩૭ મળ્યા છે. જે સાલાર સ્વીકારી તે ફંડમાં જમા કર્યાં છે.

પ્રસંગકથા

આરણ્ય ઠાકતી ગાદી પાછી આવી !

દેશસેવાને ખાનર દરજ્જાસ્ત્રી ગોપાળદાસ દેસાઈએ પચ્ચાસ વર્ષ પૂર્વે ટસા અને રાયસાંકળીની ગાદી હોડી હતી. એ એમના તાલુકા, દીવાની અને ફાજલારી તમામ અધિકારો સાથે પાછા સોંપી દેવાનો હિતી સરકારે નિર્ણય કર્યો છે, અને હસા જેની સાથે જોડાયું છે તે વડાદરાએ એની દરજ્જાસ્ત્રીને સત્તાવાર ગ્વાલુ કરી છે. ગાદી સોંપણીનો દિવસ તા. ૨૩ મી મેનો નક્કી કર્યો છે. એ પ્રમાણે આ માસિક વાચકોના હાથમાં આવશે ત્યારે ગાદી મોંપાઈ પણ ગઈ દશે.

ગાદી ત્યાગનો પ્રસંગ

સન ૧૯૨૨ની સાલની વાત છે. મહાત્મા ગાંધીજીની વાલ્મીકી દરજ્જાસ્ત્રીનું દિલ જાગી મચ્યું હતું. દેશ માટે સર્વસ્વનો ત્યાગ કરવાની લાલના હૃદયમાં પ્રવળ જતી હતી. શ્રી ભક્તિજ્ઞાને રાજ્યની લગભગ સોંપી દરજ્જાસ્ત્રી રાષ્ટ્ર મુક્તિના જંગમાં જોડાઈ ગયા. એ અરસામાં રાજકોટ મુકામે મુંગઈના મયર્નરના આગમનના માનમાં લગનાર દરજ્જામાં હાજરી આપવાનું એક તાલુકદાર તરીકે દરજ્જાસ્ત્રીને નિમંત્રણ મળ્યું. પરંતુ તેમણે મુંગઈના પ્રાંતિક સમિતિની પ્રથમ પરવાનગી મેળવ્યા સિવાય દરજ્જામાં હાજરી આપવાની ના પાડી હતી, કારણ પોતે અસહકારની લડતમાં જોડાયા હતા. આથી, દરજ્જામાં હાજરી આપવાનો ઈન્કાર કરવા માટે તેમના પર જીન વડાનરી અને અવિનય દેખાડવાનો આક્ષેપ મુકવામાં આવ્યો અને એવી વર્તણૂક માટે તેમને મારી માગવાનું કહેવામાં આવ્યું. એ ઉપરાંત ટ્રેગેસ સાથેના તેમના સંબંધો ઝાંડી દેવાનું દબાણ કરવામાં આવતું હતું. પરંતુ દરજ્જાસ્ત્રીએ માફી ન માગી, તેમજ એ દરજ્જામાં હાજરી પણ ન આપી એના પરિણામે તેમનું નામ તાલુકદારોની યાદીમાંથી કેટ્ટી નાખવામાં આવ્યું. એ પછી દરજ્જાસ્ત્રી અને શ્રી ભક્તિજ્ઞા પોતાને ગામ ટસા ગયાં ત્યારે તેમના દરજ્જાગઢને તાળાં જોઈ તેમણે એ તાળાં તોડી નાખ્યાં હતાં. આને લગતો કેસ વડવાણની અદાલતમાં આવ્યો ત્યારે નિવેદન કરતાં દરજ્જાસ્ત્રીએ કહ્યું કે, 'હજી પણ હું તાલુકદાર કાયમ છું. અને તેથી જ મારા તાલુકાનો તમામ વહીવટ કરવાનો અને મારી મિલકત બોગવવાનો મને પૂરો અધિકાર છે એમ સમજી છું.' એ વખતે કોર્ટ તેમની આ વાત માન્ય ન ગણતાં તેમને કોર્ટ ઝેડતાં મુધીની જેલની સજા કરી હતી. ત્યારથી આજ સુધી એનો વહીવટ એજન્સી નીચે ચાલે છે.

હસાના એટલાના મટી સમસ્ત ગુજરાતના દરબાર થયા

હસા અને રાયસાંકળી એ બે ગામની ગાદીની દરબારશ્રીની વાર્ષિક આવક રૂપિયા ત્રીસેક લાખની હતી. પરંતુ એ આવક હોડ્યા પછી તો તેઓ સક્રિયાવાદ ને ગુજરાતની જનતાના હૃદયના દરબાર બન્યા હં. જલુ ગોાછી વ્યક્તિઓને આપ્યું હશે તેનું માન ગુજરાતે દરબારશ્રીને આપ્યું હં. કાદિ-યાવાડ રાજ્યપરિષદ, વડોદરા પ્રજામંડળ, કંઠાઉદેપુર પ્રજામંડળ, રાજપીપળા લોકસભા, અને દરિપુરા કોંગ્રેસના સ્થાપનનાં પ્રમુખપદો તાજ તેમને માથે મૂકીને ગુજરાતની જનતા પોતાનો પ્રેમ અને આદર અને નેતૃત્વ વ્યક્ત કરવાનો મોક્ષ ચૂકી નથી.

સ્વરાજ્ય આવ્યાની ખાત્રી

આમ સમસ્ત ગુજરાતના જનેલા દરબારને હસાની ગાદી શી વિસાતમાં હં! આજે મજાસાદીનો અતઃ આવી રહ્યોહે ત્યારે ગાદીસ્વીકારવાનું પ્રયોજન પણ શું હોય! પરંતુ દરબારશ્રીએ જ્યારે ગાદી કંઠાડી ત્યારે સરદારશ્રી વરલખભાઈએ બાખ્યું હતું કે, ‘હસાની ગાદી દરબાર ગોપાળદાસને જ્યારે પાછી મળે ત્યારે સમજવું કે સ્વરાજ્ય આવ્યું!’ આ દષ્ટિએ જોતાં આ આખોય પ્રસંગ લખ્ય જતી જાય છે. વળી હસાની ગાદી સ્વીકારી દરબારશ્રી રાજવીઓ સમક્ષ એક સુંદર દાગલો ગેશાડશે, એ શ્રદ્ધાએ જ રાજતરાહીના અસ્નોદય વખતે પ્રજા એમના ગાદી સ્વીકારથી દર્શાવ્ય છે. જ્યાંજ્યાર રાજતંત્રની સ્થાપના મઠિ હસા થઈ નાનું ગામ છે. પરંતુ આવડાં નાનાં ક્ષેત્રમાં જ રાજવી ધારે તો પ્રજાને સદ્દાર મેળવી તેમનો વિશ્વાસ દષ્ટ રીતે દરી શકે તેનું દબાંવ તેઓશ્રી પુરૂં પાડશે.

સરદારશ્રીના અભિનંદનમાં સૌનાં અભિનંદન આવી જાય છે

આ પ્રસંગે સમસ્ત પ્રજા એમને અંતરનાં અભિનંદન આપ્યા વગર ચડી શકતી નથી. અને એ અભિનંદન આપણે સૌ જુદા જુદા ગુપ્તોમાં વ્યક્ત કરીએ તો પણ સરદારશ્રીએ એ પ્રસંગે પાઠવેલા અભિનંદનના સદેશમાં એનું હાર્દ આવી જાય છે. એટલે એ સદેશો વાંચી ઉતારી આપણે સૌ દૃતદૃત્ય થઈશું. ‘આથી અમને આનંદ થાય છે કે અતે અમારી આશાઓ સંપૂર્ણપણે કૃણીભૂત થઈ છે. ૨૫ વર્ષની કસોટી અને મુશ્કેલીઓના લાંબા સમય દરમિયાન બાળક કાઈ ગાનવી ગમે તે પળે લાગી પડ્યો હોત. બારે મુશ્કેલીઓ છતાં પણ તમે અને લડિન્યાએ જે દેશલક્ષિત અને સહનશીલતા દાખવ્યાં તેને પરિણામે જ આ વિજય પ્રાપ્ત થયો છે. તમને મારા હાર્દિક અભિનંદન. તમને અને તમારા કુટુંબને લગવાનના આગ્રીર્થાદ હજ્જે.’

સાદો લખો

(૧) ભાદરણના શ્રી. શિવાભાઈ આચાર્યાઈ પટેલ ડ્રોએસી કાર્યક્ષેત્રો છે. અને એમની પાસે પ્રજા જે જાતની આચાર્ય રાજે તે રીતે એમનાં પુત્રી ગહેન કુસુમગહેનનાં લગ્ન તા. ૨૫-૫-૪૭ના રોજ વસોના ભાઈ વિષ્ણુભાઈ દાદાભાઈ અમીન સાથે સાદાઈથી એમણે યોજ્યાં હતાં. ભાઈ વિષ્ણુભાઈ પણ ભાવનારાજી યુરક નં. ૯૯૯૯ પાંચ-૭ વર્ષથી એ પણ ડ્રોએસનું કામ કરે છે. ગહેન કુસુમગહેન પણ વિદ્યુત કન્યા વિદ્યાલયનાં વિનિતા હોવાથી એ રત્નો રંગાયેલાં છે. એ લગ્નમાં લેવડદેવડની કાંઈ પૂર્વ શરત નહોતી, તેમજ તે પ્રસંગે એક પાઈની પણ લેવડદેવડ વરફાવા પણ વચ્ચે થઈ પણ નહોતી. જમણાર પણ ન હતો. લગ્નવિધિ પૂ. રવિસંકર મદારાજે કરાવ્યો હતો.

(૨) ધર્મજના શ્રી. અંજાલદાસ આચાર્યાઈ પટેલ જૂની પેઢીમાંના ગણયાગાંડયા સુધારક વિચારોમાંના એક છે. દરિયન આશ્રમ-સાગરમનીથી ૨૧ માઈલ દૂર આશ્રમ તરફથી આવતા બીડજ દાર્ગમાં રહે છે. એમના પુત્ર ભાઈ વનુકુમારનાં લગ્ન ભાદરણના વનની શ્રી. ગોરધનભાઈ ઝવેરભાઈ પટેલનાં પુત્રી ગહેન કુસુમગહેન સાથે તા. ૩-૫-૪૭ના રોજ ભાદરણમાં સાદાઈથી થયાં હતાં. ભાઈ વનુકુમાર સિનિયર બી. કામમાં છે. ગહેન કુસુમગહેન ઈર્ષ મેટ્રિક રાઈ આગળ પહેલા વર્ષની પરીક્ષા આપી છે. લગ્નમાં લેવડદેવડ ન હતી એટલું જ નહિ પણ સોદાચાર પ્રમાણે જે બીછ વિધિઓ થાય છે તેને પણ ધ્યાન આપ્યું ન હતું. લગ્નવિધિ પૂ. રવિસંકર મદારાજે કરાવ્યો હતો.

(૩) સામરણાના શ્રી. ગજદેવભાઈ આર્થ ધાર્મિક રીતે આર્થ સમાજના રંગે રંગાયેલા છે, અને બીછ જાણુ જનસેવા માટે 'કોંગ્રેસનું' કામ કરે છે. એમની મર્યાદા તોડી પાંચેક વર્ષ ઉપર એમનાં મોટાં દીકરીને એમણે જ્ઞાનમમાં પરણાવ્યાં હતાં. એમનાં બીજાં દીકરી ગહેન શારદાગહેનનું લગ્ન તા. ૨૬-૪-૪૭ના રોજ લાંબવેલના શ્રી. મોતીભાઈ ભાઈલાલભાઈના પુત્ર ભાઈ રમેશચંદ્ર સાથે સાદાઈથી પતાવ્યું હતું. જનમાં ૧૫ માણસ હતાં. જન જ્યોત્ષે આવી હતી. લગ્નવિધિ આર્થસમાજના આચાર્ય પંડિત મયાશંકરજી દિવસે કર્યો હતો. રાત્રે ૮ વાગે જન જમીને પાછી ફરી હતી. તોલ-ત્રાસાં કંઈ નહોતું. દાપાંની લેવડદેવડ કે કસુબો વગેરે કંઈ ન હતું. ઉપરાંત કાંઈ પણ જાતની બીછ પણ લેવડદેવડ ન હતી.

(૪) ગામ રતનપુરા (તા. આણંદ) ના શ્રી. વિદ્યુતભાઈ મથુરભાઈ પટેલ ત્રીસ વર્ષથી ડ્રોએસનું કામ કરે છે. એમનાં પુત્રી ગહેન ગંગાગહેનનું લગ્ન

તા. ૮-૫-૪૭ના રોજ વચાસીના શ્રી. હરમાનભાઈ લક્ષ્મીભાઈના પુત્ર ભાઈ હરવરભાઈ સાથે સાદાધથી થયું હતું. જનમાં અગિયાર માણસ હતાં. એક ટંક જમણ લીધું હતું. આમ ચાલુ રૂઢિઓને તિત્તાંજલિ આપી સમાજયુગ પ્રમાણે સાદાધથી લગ્ન પતાવનાર દરેક જણને અમારું અભિનંદન!

બહેન લલિતાબહેનની હિંમતને વ્યવહાર

ભાઈ પીતાંબર પટેલ મહેસાણા પ્રાંતના દરવા પાટીદાર છે. વર્ગીયો એમનું કુટુંબ અમદાવાદ રહે છે. ભાઈ પીતાંબર પટેલ એમ. એ. થયેલા છે, મુંબઈમાં સિનેમા ઉદ્યોગમાં પ્રદર્શન અધિકારીનો જોગો હોયો બોમ્બે છે, અને મુંબઈમાં નવી પેઢીના જે આશાસ્પદ વાર્તા લેખકો ગણાય છે તેમાંના એક અન્ય વાર્તાકાર છે. એમનું વેવિશાળ તેમની જ્ઞાતિનાં અમદાવાદનાં બહેન લલિતાબહેન સાથે એક જીવનની મુલાકાત પછી થયું હતું. બહેન લલિતાબહેન અઢાર વર્ષનાં છે અને અંગ્રેજી છ ધોરણ સુધી ભણેલાં છે. પરંતુ આ વેવિશાળની જાણ થતાં કુટુંબીઓએ તેમને દરવા બહેન લલિતાબહેનનાં માથાપ ઉપર દબાવ્યું હતું. કારણ કે ભાઈ પીતાંબર ગમે તેટલા લાયક હોય પણ મૂળ ગામડાના તે! સ્વેચ્છાએ જોડેલું એ વેવિશાળ કુટુંબીઓના દબાવણે લીધે માથાપને તોડવું પડ્યું, અને એમ જતી આગર કુટુંબીઓએ સાચવી રાખી. પરંતુ આ પ્રત્યે કુટુંબીઓ કરતાં માથાપનો વિશેષ હતો, અને સૌ કરતાં વિશેષ લલિતાબહેનનો હતો. એમને પોતાને લાગ્યું કે આ પગલું પોતાના હિતની વિરુદ્ધ ગયું હતું. સમાજ સામે બંદ કરવાનો એમણે નિશ્ચય કર્યો. ભાઈ પીતાંબરને ખ્યાનમાં પત્ર લખી માથાપની વિરુદ્ધ જઈ પોતાની લગ્ન કરવાની તૈયારી જતાં. ભાઈ પીતાંબર મુંબઈથી અમદાવાદ આવ્યા. બહેન લલિતાબહેન માથાપની છતાં ઘેરથી નીકળી આવ્યાં. અને તા. ૧૧-૫-૪૭ના રોજ લેડી વિજાબહેન નીલકંઠના બંગલે એ લગ્ન ૩૮ સમાજ જોઈતો રહ્યો અને પત્ની ગયું! બહેન લલિતાબહેનની, પોતાના હિત વિરુદ્ધ જતા માથાપ અને સમાજના પગલા સામે થવાની હિંમત બદલ અમારું અભિનંદન. અને આવા પ્રસંગે, જ્યાં પોતાનું અને માથાપ કે સમાજનું હિત જુદાં જુદાં હોય ત્યાં બીજા બંનેનો પણ રૂઢિનો ભોગ થઈ ન પડતાં બહેન લલિતાબહેનની જેમ હિંમત જતાવવા કમર કસે એવી સાથે સાથે વિનંતિ છે.

અનેકપત્ની પ્રતિબંધક કાયદા ખિસ્સામાં મૂકાયો !

જો માથાપની વિરુદ્ધ પગલું લેવાની હિંમત નહિ હોય તો રૂઢિમૂલ માથાપ તો દીકરીનો ભોગ લેતાં નહિ અચક્રાય તેમ નીચેનો પ્રસંગ કહી જાય

રે. કરમસદના શ્રી. પુરુષોત્તમ શંકરભાઈ પટેલે પોતાની ૨૦ વર્ષની દીકરી ગદેન શારદાજીદેનનાં લગ્ન ધર્મજીના અને પૂનામાં વેપાર કરતા એન્જીન્યોટ ભાઈ દીનુભાઈ પટેલ સાથે તા. ૨૪-૪-૪૭ના રોજ ઊનાંછપનાં ખંભાતમાં જઈને કર્યો! કારણ કે, ભાઈ દીનુભાઈને એક પત્ની હવાત છે એટલે અનેક પત્ની પ્રતિજ્ઞા કાયદા પ્રમાણે કરમસદમાં લગ્ન કરતાં એમની હિંમત ન ચાલી. જો કે કાયદો તો એવા પરદામાં જઈને કરેલા લગ્નને પણ લાગુ પડે છે. એ કાયદામાં રૂપરૂ છે કે આપું લગ્ન ફેક ગણાય. -છં. છતાં રૂઢિમુદ્ર માગ્યા પોતાની દીકરીને એક પુરુષ સાથે ગેરકાયદે જોડી તેની નિશિતિ એક માન જેવી કાયદાથી કરી મૂકતાં અચકાતાં નથી ત્યારે સાથે જ કંપારી છૂટે છે. આવ' આ કૃત્યમાં સદકાર આપતાં યોગી છપીથી કન્યાપક્ષ તરફથી રૂ. ૨૫-૩૦ માણસો પણ સાથે ગયાં હતાં. જેમાં પાંચ સાત તો જઈને જતા. પોતાના દિલની વિરુદ્ધના આ પગલાનો ૨૦ વર્ષનાં હોવા છતાં શારદાજીદેન વિરોધ ન કરે અને મૂપમૂપ ગેરકાયદે એક પુરુષ સાથે જોડાય તૈયાર શાય તેમાં બીજા જઈને જાવરી આપે અને તે 'મધુ' માગ્યા કરે! ત્યારે શાય, છે કે ઉપરનાં ગદેન સહિનાજીદેન જેમ જો જઈને હિંમત નહિ ગતાયે તો આવા ફેક ભોગ લેવાશે. પોલીસ ખાતાએ આ અંગે કેમ કંઈ પગલા લીધાં નહિ તે સમજાવું નથી.

એવું બીજું લગ્ન

કાસરા તાલુકાના અંજાવ ગામના શ્રી ગાલુભાઈ ગર્દે છવાભાઈ આવાભાઈનું લગ્ન ડેરાલીયા ગામે શ્રી ચુચાભાઈ છવાભાઈની દીકરી સાથે તા. ૧૧-૩-૪૭ના રોજ થવાનું છે એમ ખબર પડનાં પોલીસ તે દિવસે ત્યાં ગઈ તો અને પક્ષકારોએ જો લગ્ન તા. ૧૦મીએ પતાની દીધું હતું! આથી પોલીસે પરખનાર તથા કન્યાના ગાય ઉપર ફેસ કર્યો છે. લમણું લમણું આવા લગ્ન અંગે જે ફેસ ચલા માંડ્યા છે તેમાં કાયદામાં કસમ છે તે પ્રમાણે સીધી કે આકસ્તરી રીતે મદદ કરનાર ઉપર પણ ફેસ કરવાની જરૂર છે.

વિચારકને મૂંઝવણું લગ્ન

સોહાગાના અને હાલ વડોદરા રહેતા શ્રી અંદુભાઈ રાવજીભાઈ પટેલ વિદ્યાપીઠના સ્તાનક છે. ચરેતર એન્જીન્યુક્શન સોસાયટીમાં સ્વયંસેવક તરીકે જોડાઈને ૨૦ વર્ષની જો સેવા પૂરી કરીને ગઈ સાલ નિવૃત્ત ગયા છે. ઉપરાંત સ્વભાષે પણ ધાર્મિક વૃત્તિના છે. એમના ગીચ દીકરા ભાઈ પ્રવીણકુમારનાં

લગ્ન તા. ૮-૫-૪૭ના રોજ આણંદના બાણીતા ડોહટર શ્રી ઇશ્વરભાઈ જે. ષટેલનાં પુત્રી બહેન શરલાબહેન સાથે નાવલીમાં ચર્ચાં ભાઈ પ્રવીણકુમારે આ સાલ બી. એસ.સી. ની પરીક્ષ આપી છે. બહેન શરલાબહેન મેટ્રિક પાસ થયેલાં છે. આમ બેતાં કેળવણી-સંસ્કારની દ્રષ્ટિએ એ લગ્ન યોગ્ય છે. પરંતુ નૈતિક રીતે બેતાં એ એટલું યોગ્ય નથી લાગતું. આજે ઉપલા છ બારના ગોળગાં વરની બીડનો પાર નથી. એ ગોળ જવા બેઠકે એ જ એનો સાચો ઉપાય છે. પરંતુ એટલી ક્રાન્તિની વાત ત્યાં સુધી સમાજ ન કરે ત્યાં સુધી દરેકની એટલી તો આવશ્યક ફરજ ગણાવી બેઠકે કે ગોળ બહાર પુગને ન પરણાવે બેઠકે. અને એવી પ્રાથમિક જેવી ફરજની પણ સમાજ શ્રી. ચંદુભાઈ પાસે આશા ન રાખે? બીજા બાળુ, કુળવાનશાહીનો ખોટો મોહ દેશપરદેશ જઈ આવેલા શ્રી ઇશ્વરભાઈ ન રાખે એવી આશા સમાજ રાખે તો ખોટું છે? જતાં આ લગ્નથી એક બાળુ કુળવાનશાહીનો મોહ પોષાય, બીજા બાળુ લેવડેવડની જીતિ પોષાય અને તે જીતિએ પોતાના લગ્ન નિમિત્તે કેળવણેલાં યુવક યુવતી પોષવા દે એ ચિત્ર સાચે જ વિચારકને મુઝીકે તેવું છે.

જમણવારો વમધોદાર ચાલે છે

જમણવારનો કાયદો એ તો આજે ફારસ જેવો બની રહ્યો છે. અર્થાત્ ગાંડ્યાં જ એવાં લગ્ન છે કે એમાં એનું પાલન થતું હોય છે. બાકી સર્વજન રચુદ્ધેશ રીત પ્રમાણે જમણવાર ચાલે છે. પરંતુ વ્યવહારને ગોળગી મિથ્યાભિમાન પોષવા સુધી કાંઈ કાંઈ પ્રસંગો આગળ વધે છે ત્યારે વિમાસણ થાય છે. આંગાના શ્રી ઇશ્વરભાઈ સિવાભાઈ ષટેલે તા. ૧-૫-૪૭ના રોજ પોતાની દીકરીનું લગ્ન કર્યું એ પ્રસંગે કાયદાનો અર્થ ભંગ થાય છે તેમ એમણે વ્યવહાર પૂરતો જમણવાર કર્યો હોત તો એ સમજી શકાય તેવી વ્યવહારિકતા હતી. પરંતુ એ પ્રસંગે આંગાના પારીદારનાં સમસ્ત ઘરોને (લગભગ ચારસોને આશરે હશે) કંસાર લીધું જમણુ જમાણુ! અને તે પછી બીજા એક લગ્ન પ્રસંગે પણ એ જ પ્રમાણે ચાંગા જમણુ! વિમાસણ તો એ થાય છે કે શ્રી ઇશ્વરભાઈ જેવા સમજુ માણસ પણ દેશપરદેશની હવા ખાંધી હોવા છતાં આવા મિથ્યાભિમાનમાં રાખે, અને ચાંગા જેવું ખંધી રીતે આગળ પડતું ગામ જમાને એક વ્યક્તિનું મિથ્યાભિમાન પોષે, ત્યારે સામાન્ય ગામ અને વ્યક્તિને તો કહેવાનું જ શું રહે છે? વળી એથી આગળ વધી, કાંઈ પણ જ્ઞાતના પ્રસંગ વગર, ચોરાશીને નામે બાકેલમાં,

માર્ગમાં વડોદરા પ્રગ્નમંડળનું ત્યાં અધિવેશન ભરાયું ત્યારે જે એના સ્વાગતમંત્રી હતા તે શ્રી ચિમનલાલ દાદુલાલ દેસાઈએ તાજેતરમાં જમણુવારનો અક્ષરણુ પ્રસંગ ઊભો કરી પોતાનું મિથ્યાભિમાન ગોખ્યું. એવો બીજો પ્રસંગ ત્યાંના આફ્રિકાથી આવેલા એક ભાઈએ પણ કર્યો! જે અંગેની નોંધ વડોદરા રાજ્ય પ્રગ્નમંડળ પત્રિકાએ લેખને એમને સન્માનપાત્ર જોઈતા હતા. જે ભૂત પત્રિકા તરત સુધારશે એવી આશા.

જમણુવારનો કાયદો જવો જોઈએ

સામાન્ય પ્રગ્ન વ્યવહારને બદલે કાયદાનો ભંગ કરે ત્યાં સુધી તો કીક. પરંતુ જે કેમિસ સરકાર આજે કાયદો ઘડે છે તેનો અમલ કેમિસી હોવાનો દાવો કરતા માણસો પણ ન કરે, ત્યારે જે કાયદાનો અમલ અશક્ય બની જાય છે. ગંધ સાથે સુંધી તો આપણે એમ માનતા કે નોકરશાહીનું રાજ્ય જે જોટલે આમ ચાલે છે. પરંતુ આજે પણ જે સ્થિતિ ચોમેર ચાલી રહી છે તે જોતાં કહેવાનું મન થાય છે કે આ કાયદો સત્યરૂપે છે. કાયદાનો બધી દેકાણે ભંગ થાય છે છતાં ઘણા એ સંતોષ બતાવે છે કે એથી થોડી મર્યાદા જળાપાય છે, બાકી એ રૂઢિ કાણુમાં ન રહેત. આ દલીલમાં જરૂર વજૂદ છે. પરંતુ એની સામી બીજું, કાયદાનો ભંગ કરવાની વૃત્તિ પ્રગ્નમાં જે માનસ નવું પેદા કરે છે તે ભયંકર છે. જમણુવાર અંગે જ નહિ, પરંતુ આજે આજતના બદલાના નીચે જે અંડુશોની પરંપરા ઊભી થઈ છે તેનો પ્રિચાર કરતાં લાગે છે કે જે સર્વને સંપૂર્ણ પાળનાર કેટલા હશે? ગંધ કાલ સુધી જે પ્રગ્ન કાયદા પાલનમાં માનતી તે પણ આજે ભંગ કરતી થઈ ગઈ છે. એક વખત મુશ્કેલીને લીધે પેદા થયેલું આ માનસ પ્રગ્નમાં કાયમ ઘર કરશે તો જે બીજા કાયદાઓનો ભંગ કરતાં પણ અચકારો નહિ. અંડુશોની પરંપરાનો આ મોટો ગેરફાયદો કોઈ પ્રગ્નપ્રીય સરકારની ધ્યાન બહાર ન રહેવો જોઈએ. જોટલે જો જમણુવારનો કાયદો આજે પ્રગ્નપ્રીય સરકારના વખતમાં પણ પગાતો ન હોય, એનો ભંગ કાયદા ઘડનાર કેમિસી લેણી પણ કરતા હોય તો, એ સારી વાત એ છે કે જે કાયદો રદ કરવો જોઈએ. અગર એમાં થોડી છૂટ મૂકી તેનો કડક અમલ થવો જોઈએ.

અચાનક મરણુ શાધી થયું?

મહેળાવ ગામે શ્રી. મણિભાઈ લાલજીભાઈ પટેલનાં પુત્રવધૂનું તા. ૧૩-૫-૪૭ ના રોજ અચાનક મરણુ થયું છે. જે ગઈનેનું પિયર ગાડા છે,

અને એમના પતિ આણંદ ગામે થોડા વખત ઉપર બીજી વખત પરણ્યા છે ! આ સ્થિતિમાં એ અચાનક મરણ પામ્યા બાળકને પણ શંકા નહોતી વગર ન રહે એ સ્પષ્ટ દર્શીત છે. આ દર્શીત પિયરમાં જતાં માળાપે ખાસ મોટર દોડાવી મહેળાવ આપ્યાં. દીકરીના શયને પોતાને ગામ લેઈ ગયાં અને ત્યાં અગ્નિદાહ દેવાયો ! મહેળાવમાં તે પોલીસનું મોકલું ચાલુ છે, જતાં પોલીસે એ અંગે આટલું બધું જન્યા છતાં શું પગલાં લીધાં ! અચાનક મરણનું કારણ એને શું લાગ્યું ? પરંતુ પોલીસનો દોષ કાઢવાનો કંઈ અર્થ નથી, માળાપે દીકરીના એ અચાનક મરણ માટે કેમ કંઈ પગલું ન લીધું ? આપણો સમાજ આજરૂ જવાની બીકે આત્રા પ્રસંગો સંતાડી સખી ક્યાં સુધી નીચ વૃત્તિને પોખ્યા કરશે ? દીકરીઓનો ભોગ લીધા કરશે ! બીજી એવી એક બહેન પણ ત્યાં અચાનક મરણ પામ્યાની વાત છે. આવી નીચ વૃત્તિને ઉઘાડી પાડી એને યોગ્ય શિક્ષા કરાવવામાં નહિ આવે તો અનેક પત્ની પ્રતિજ્ઞાક કાયદામાં હયાત પત્નીને લીધે બીજું કશું નહિ કરી શકતું હોય અને કરવાની જેની પ્રબળવૃત્તિ હશે તે આવી નીચ વૃત્તિને પોષશે. મારે એ વૃત્તિને કામવા ખોટી આજરૂના નામે પ્રવર્તન ન કરવો એ નવા ગુનાને ઉત્તેજન આપવા ખરાબર છે.

છૂટાછેડાનો કાયદો અમલમાં આવ્યો.

અમુક સંલેગોમાં હિંદુઓની તમામ જાતિમાં છૂટાછેડાના હકની ભેગવાઈ આપતો ખરો મુખ્ય સરકારના ઝેરિયામાં તા. ૧૨-૨-૪૭ના રોજ પ્રસિદ્ધ થયો હતો. એ ખરો સીલેક્ટ કમીટીને સોંપાતાં થોડા ફેરફાર થયા પછી તે ધારાસભામાં જઈ વાચનમાં પસાર થયા બાદ તેને મુખ્યના ના. ગવર્નરની મંજૂરી મળી ચૂકી છે. અને તે હવે કાયદો બનેલ છે, જે મુખ્ય સરકારના ૧૨મી મે ૧૯૪૭ના ઝેરિયામાં પ્રસિદ્ધ થયો છે. આ કાયદો નીચેના સંલેગોમાં છૂટાછેડાની પરવાનગી આપે છે. (૧) નયુસકતા (૨) લાગલાગટ ચાર વર્ષ સુધી જિંદીને આજ્યા જરૂં થા શુમ રહેવું (૩) માંડપણ કે રક્તપિત્ત (૪) વ્યભિચાર (૫) જે કાઈ સ્ત્રીનો પતિ બીજી સ્ત્રીને પરણ્યો હોય અને તે જીવિત હોય તો સ્ત્રીને છૂટા થવાનો હક્ક મળે છે. આમાં ૫ નીચેની મર્યાદા મૂકી કાયદાને થોડો કડક બનાવ્યો છે. જે પતિ અને પત્ની ઉમરમાં આવ્યા પછી ૨૦ વર્ષ દંપતિ જીવન ગાળ્યું હોય તો ત્યાં, રજાન સાથેનું જીવન અથવા વ્યભિચાર સિવાય છૂટાછેડા માટેનો કાંઈ દાવો થઈ શકે નહિ.

શ્રીમદ્

ભગવદ્ગીતા

પુરુષાર્થબોધિની ટીકા સાથે

બે દળદાર ગ્રંથો : કદ ૬૮" x ૨૦"

કુલ પૃષ્ઠ ૧૦૬૮ : મૂલ્ય રૂ. ૧૭

ટપાલખર્ચ રૂ. ૧-૮-૦

મોજશોખન ।
સાધનો પાઠ્યતો
ખર્ચ જોડો કરી
સંસ્કારની વૃદ્ધિ
ને જાળવણી માટે
આ ગ્રંથો આજેજ
વસતી છે.

વદ, ઉપનિષદ, પુરુષર્થના અને ધર્મશાસ્ત્રોના અભ્યાસ ઉપરાંત ગીતા ઉપરનો અનેક પ્રાચીન અને અર્વાચીન ટીકાઓ ભેઈ. આ ટીકામાં પં. સાતત્યલેક્ષ્મણે નવીન રદરથે રચી દર્શાવે છે, જેમાં પ્રાચીન અને અર્વાચીન સંસ્કૃતિ તથા પરમાર્થ અને અવધારનો મુખ્ય સ્પર્ધી શકાય એવા આદર્શ રજૂ થયો છે.

આ ગ્રંથ વિશે જાણીતા સાહિત્યકર શ્રી. કનૈયાલાલ મા. મુનશી ગ્રંથે છે : " પશ્ચિત સાતત્યલેક્ષ્મણ પ્રખર વિદ્વાન સં. જોમની શ્રીમદ્ ભગવદ્-ગીતા ઉપરની પુરુષાર્થબોધિની ટીકા મુન્દાનને પ્રેરક થશે, એવી આશા ગણું છું. ગીતાછ એક અસુખોદ્ધારી છે, એના જોડલા પાસા તપાસીએ, તેટલી એની નવી અમર વૃદ્ધિ આપે."

સંસ્કૃત સાહિત્યનાં નવાં અન્ય પ્રકાશનો

શંકરાચાર્યકૃત નીચિતા ગ્રંથો હમણે પ્રસિદ્ધ થયા છે :—

- | | | |
|---------------------------------------------------|-------|------|
| (૧) શાન્ત્યલોકી અને બ્રીજાં ચાર રત્નો—મૂળ સંપત્તિ | આપાનર | ૦-૧૨ |
| (૨) સ્તોત્રસંગ્રહ—અક્ષિ ને વેદાંતનાં-સ્તોત્રો | " " | ૦-૧૦ |
| (૩) સર્વ વેદાંત-સિદ્ધાંત-સારસંગ્રહ | " " | ૧-૪ |
| (૪) ત્રિવેદ્યુદામણિ | " " | ૦-૧૨ |

ગીતાં રૂપ પુસ્તકની વિસ્તૃત માહિતી માટે લખો :—

સંસ્કૃત સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

જોડેશી

રજ.નં. ૨૦૦૦

બહેનો, પ્રદર, લોહીવા, અનિયમિત અટકાવ, અટકાવ વખતે પેટ કે પેડમાં થતી પીડા, પેશાબમાં બળતરા કે કળતર, ગર્ભ ન રહેવો, ગર્ભ રહીને શ્રવી જવો-કમુવાવડ, સગર્ભા અવસ્થામાં અત્ર ઉપર અભાવ, ઉલ્ટી, ઉખડા, છાતીમાં ઢાહ, અમુંઝાણ, કોડે રતવા, પ્રસવ સમયે પીડાવું, સુવાવડની નબળાઈ, મુયારોગ, શાવણની અછત, ઉંઘ ન આવવી, હીરદીરીઆ વિગેરે માટે જોડેશી વાપરો. બીજું નિષ્કળ બનાવદોષી સાવધાન રહેજો.

બધા દવાવાળા વેચે છે

એન-ટો-કંચનલાલ વાણીલાલની કું. મંગળદાસ રોડ, મુંબઈ ૨.

અનેક રોગોની એક જ દવા

જીવનધારા

રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડમાર્ક "જેનસ" નં. ૩૦૨.

કાલેશ, સંમહણી, ચરદી, હાથ, પગ, માથું તથા બદનનો દુઃખાવો, ખાણી વિકાર, સંધિવા, અસાક્ષિ, સોજો, અલ્હુ, અપચો, ખાંસી, આસ, ફસ, દાંત-દાઢમાં જળતર, ઝેરી ડંખ, પ્રદર, પ્રમેહ, મોઢાની દુર્ગંધ, પેટની ચૂંક, શણ, પેટ-પેડનો દુઃખાવો, અમુંઝાણ, ફરેક જાતના લાવ, થા પરવો, લોહી નીકળવું હત્યાદિ અનેક જાતના દરદોમાં તેમજ રહેવે, સ્ત્રીમર ચા મોઢરની મુસાફરીમાં તારકાલિક કષયોની વઈ પડનારી અમુલ્ય ઔષધિ. કિં. મોટી બાટલી રૂ. ૧૫૫, વચલી બાટલી રૂ. ૧૧ અને નાની બાટલી રૂ. ૭૫ પો. જુડું. (ફરેક ડેકાણે વેચાય છે)

જે. એન. શેઠના-જીવનધારા યોશીસ, નડીઆદ.

પાત્રી

સ્થાપક - શ્રી નરસિંહભાઈ પંડરભાઈ પટેલ

૨૦૦૩]

જૂન-૪૭

-૨૩

સર્વે ૧૯૪૩ માં જાગૃતતા બચત દુશ્મની સારમાં પ્રસંગે,
જે વખતે અખગણના કિન્દાના વધાનર અને કિર્તિ કાવનાગ
- દેવાસો હાપામાં પ્રગટ થતા હતા તે વખતે સુગત જિન્દાના
જોકે જાગની જોકે અમી ઘરની આલખાની માનિમાં જમણવારોની
અડમાઅડમી ચાલી ગઈ હતી અને જોકે જોકે અમી ચાલીતાં
મિત્રાણો ગાજ ગાજ આપવામાં આવતા હતાં એમજો
માનિજનોને ગાગરની નિમજમ આપી જોકે રે નેતુ જમજો
ખો હતા! જો જમજોમાં માન મરૂની અર્થ જ પીતોળામ
હાનર રૂપીઆ ચરેલ મગસમાં આપુ હતુ!

— 'જ્યોતિર્' ૨

૧૩
૫૫૨ ચેટ્ટીકર

વાંચન રસમય હોય તો, તળે બધા સંતાપ !

અસાંતિના જમાનામાં વાંચન જ દિલદુખ
બુલાવનારું સાંત્વિક રસાયન છે.

ગાંડીવનાં નવાં પ્રકાશનો

તાણાવાણા

રંગતરંગ

જનમટીપ વડે જનમભરનો જશ
જમાવનાર જુવાન લેખક
પેટલીકરની, ગુજરાતનું સાચું
ખમ્બીર ધનકાવનારી નવલિકાઓ.

રૂ. ૩-૦-૦

હસાવી હસાવી લોધપોધ કરનાર,
શ્રી જ્યોતીન્દ્ર દવેનાં રસમાણુક-
નો સભર ભંડાર. છએ ભાગ
સાથે જ ખરીદી દેયો. દરેકના ૧૫૫

રૂ. ૧૦-૦-૦

પાનનાં ખીડાં

પ્રાણુચ અને પરિણુચ

જ્યોતીન્દ્ર દવેનાં આ તાંબુલ
તમારા હોઠ પર જ નહિ, સમગ્ર
ચહેરા પર લાલી અળકાવશે.

રૂ. ૩-૦-૦

દરેક જુવાન શ્રી પુરુષે સુખી
લગ્નજીવન મેળવવા માટે
ચુનીભાઈની આ નવલકથા
વાંચવી જ જોઈએ.

નવી આ. કિ. ૪-૮-૦

બકેર પટેલ

વિષયક

ગુજરાતને હિંસાવવાનો ઇન્કારો
લેનાર આ મુરખીજીને તમારે
ત્યાં પધરાવો.

૨૪ ભાગ રૂ. ૧૩-૦-૦

માયખંધીના કાળજાકાળા જમા-
નાનો હૈયાવલોવણ ચીતાર
આપતી ચુનીભાઈની સોસરી
નવનવલ. રૂ. ૪-૮-૦

દરેક ચોપડીનું ટપાલખર્ચ ભરવું.
કોઈ પણ ચોપડી કે ભાગ છૂટક પણ મળી શકે છે.

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર :: સુરત

ગાંડીવ બાળપણવાંચકનું લવાજમ
રૂપિયા ૭૭, પરદેશ શિ. ૧૬ છે.

આ માસિક આણંદ ચરોતર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં શ્રી. આશાભાઈ ગોરખનભાઈ
પટેલે ઉદ્યોગભાઈ મોતીભાઈ પટેલ માટે અખ્યુ. તા. ૨૫-૬-૪૭

શ્રીમદ્

ભગવદ્ગીતા

પુરુષાર્થબોધિની દીકા સાથે

બે હજાર ૩૫૦ : ૩૬ બા" ૨૨૦"

કુલ પૃષ્ઠ ૧૦૧૮ : મૂલ્ય રા. ૧૭

દપાલખર્ચ રૂ. ૧-૮-૦

મોત્સોખના
સાધનો પાછળનો
ખર્ચ જોડો કરી
સંસ્કારની વૃદ્ધિ
ને જાળવણી માટે
આ મથકે આજેજ
વસતી લ્યો.

વેદ, ઉપનિષદ, વદુર્શન અને ધર્મશાસ્ત્રોના અભ્યાસ ઉપર ત ગીતા ઉપરનો અનેક પ્રાચીન અને અર્વાચીન દીકાઓ લેઈ આ દીકામાં પં. સાતવસેકરજીએ નવીન રહસ્યો રજૂ કર્યા છે, જેમાં પ્રાચીન અને અર્વાચીન સંસ્કૃતિ તથા પરમાર્થ અને શ્રવણાર્થો સુમેળ સાધી સકાય એવું આદર્શ રજૂ થયો છે

આ મથકે વિશેષગૃહીતા સાહિત્યકાર શ્રી. કનૈયાલાલ મા. મુનશી લખે છે : “ પંડિત સાતવસેકરજી પ્રખર વિદ્વાન છે. એમની શ્રીમદ્ ભગવદ્-ગીતા ઉપરની પુરુષાર્થબોધિની દીકા મુજબતને ‘પ્રેરક’ ચૂંટે, એવી આશા રાખું છું. ગીતાજી એક અંબુગોલ હોય છે, એના નેટલા પાસા તપાસીએ, નેટલી એની નવી ચમક વધારે આકર્ષે ”

‘સસ્તું’ સાહિત્યનાં નવાં અન્ય પ્રકાશનો

શંકરાચાર્યકૃત નીચેનાં મથકે દેખાયાં પ્રસિદ્ધ થયાં છે :—

- (૧) શતશ્લોકી અને બીજાં ચાર રત્નો—મજા સહિત બતાવે ૦-૧૨
- (૨) સ્તોત્રસંગ્રહ—ભક્તિ ને વેદાંતનાં સ્તોત્રો “ ” ૦-૧૦
- (૩) સર્વ વેદાંત-ચિહાંત—સારસંગ્રહ “ ” ૧-૪
- (૪) વિવેકચૂડામણી “ ” ૦-૧૨

બીજાં વધુ પુસ્તકોની વિસ્તૃત માહિતી માટે લખો :—

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

અ. રોડ, બોલસન. ૫૭, અમદાવાદ. કાવળાદેની, દાવીબીલ્ડિંગ, ત્રીજા માળે, મુંબઈ

વિધાનગરમાં પ્લોટ ભેંધએ છે?

- * ચારુતર વિધાનગર આણંદ, કરમસદ અને બાદશાહની સીમમાં વસતલ વિધાનગર બાંધે છે, એ હવે સૌ જાણે છે.
- * આ વસતલ વિધાનગરમાં ઉચ્ચ શૈક્ષણિકીની કોલેજો મારેનાં મકાનો તૈયાર થાય છે. આર્ટ્સ અને સાયન્સ કોલેજો આવતા જુનમાં શરૂ પણ થશે.
- * આ સ્થળે હેંડલી ડગનાં મકાનોવાળું ૧૦૦૦-૧૫૦૦ પ્લોટનું નગર તૈયાર થવાનું છે. ૫૦૦ એ. વારના પ્લોટની કિંમત રૂ. ... છે. પ્લોટ ખરીદનારને આટલી જગ્યા ચોકળી મળવાની છે. તેમાંથી રસ્તો કે એવી કોઈ જગ્યા કપાવાની નથી.
- * પ્લોટ રાખનારે ચારુતર 'મંડળ'ને રૂ. ૩૦૦ જેટ માટે અને રૂ. ૨૦૦ રસ્તા ખર્ચના મળી કુલ રૂપિયા ૫૦૦ જુદા આપવાના રહેશે.

મનોરભાઈ જીભાઈ પટેલ,

કે. એ. પ્ર. આર્યસમાજ, આણંદ

અનક રાગાનો એક જ દવા

જીવનધારા

રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડમાર્ક "જેનસ" નં. ૩૦૨.

કાલેરા, સંત્રહણી, શરદી, હાથ, પગ, માથું તથા બાકીનાં દુઃખાંત, પાણી વિહાર, સંધિવા, અસાંત, સોજા, અગ્નિ, અપચા, ખાંસી, શ્વાસ, દમ, હાંત-હાંતમાં કળતર, ઝેરી ડાંખ, પ્રદર, પ્રમેદ, મોઢાની દુર્ગંધ, ચેરની ચૂંક, શૂળ, ચેટ-ચેટને દુઃખાંત, અમુકજી, દરેક જાતના તાવ, ધા પડવા, લોહી નીકળવું ઇત્યાદિ અનેક જાતના રોગોમાં તેમજ રહેલે, રેડીમર યા મોટાની મુસાફરીમાં તાત્કાલિક ઉપચારી થઈ પડનારી અમુક અપચિ. કિં. મોટી બોટલી રૂ. ૧૫૫, લઘુ બોટલી રૂ. ૧૧ અને નાની બોટલી રૂ. ૭૫૫ થી. (દરેક ડેકાએ લેવાય છે)

જે. એન. શેઠા-જીવનધારા ઓશીસ, નડીઆદ.

પાટીદાર

પાટીદારસમાજના વિવિધ પ્રશ્નોની અર્થે ચર્ચાવતું માસિકપત્ર

વાર્ષિક લઘુગ્રંથ : દેશમાં કે. ટ. પરદેશમાં સિલિંગ ૬

કાર્યાલય — 'પાટીદાર' ગદિર, આણંદ

અપાઠ
સં. ૨૦૦૩

જૂન-૪૭

[વર્ષ • ૨૪
અંક • ૬]

બહેનોની મૂઝવાણુ.

શ્રી જરાલાલ ચિહુલલાલ પટેલ

એક બહેન મારી પાસે આવી અને મને કહ્યું, 'આપણા સમાજમાં બહેણા છોકરાઓ પરણી લઇને શું કામ પરણે છે? આટલું આટલું ભણે કરે તોય અમજતા નાંદે હોય! મને તો છોકરાઓ પરણી લઇને પરણે છે એ સરમજનક લાગે છે. આપણા જુવાન વર્ગ કે જેના ઉપર દેશના ભાવિનો આધાર છે તે આવે છે! હું છોકરા હોત તો સુધારો કરી બતાવત. આજે સુધારો કરવો હોય તો છોકરા જ કરી શકે તેમ છે. છોકરીની કંઈ કિંમત નથી. છોકરીને વર મેળવતાં જ સાંસા પડે છે. ત્યાં સુધારો કરવાની વાત જ શી કરવી? મને તો પરણી આપી પરણવામાં મારું અપમાન દેખાય છે. છોકરા કરતાં અમારામાં શું જોણું છે કે સમાજ અમારી કિંમત જોઈ આંકે છે? મેં તો મારા પૂરતો નિશ્ચય કર્યો છે કે હું વગર પરણી આપે જ પગપીટા. જાકી મને આ સમાજમાં જ્યાં છોકરાઓની આવી મનોદશા છે ત્યાં પરણવાનું મન થતું નથી.'

આ સાંભળ્યા બાદ, હું વિચારમાં પડ્યો. મારી જાતને એ છોકરીની રીયતિમાં મૂકી જોઈ તો ખરેખર એ બહેનની વાત સાચી લાગી. કુટુંબનો દાઈ જવાબદાર માણસ વરની શોધમાં જાય અને નિરાશ થઈ પાછો આવે એ ચિત્ર મને પહેલું નજર સમક્ષ આવ્યું. એ લાઈ પોતાના કુટુંબીઓને વાન કરે કે કુલાણા લાઈ તો આટલા રૂપીઆ અને આટલા તોલા માગે છે. આ વાત એ બહેનના સાંભળવામાં આવે તો એના ઉપર શી અસર થાય? દુનિયાની હોય તો એની પાસે ગોજીકો માર્ગ છે. સિવાય કે વગર પરણી આપે પરણવું અગર ન પરણું? આતો મેં મારી જણવો એક માત્ર દાખલો આપ્યો, પણ આ દાખલો ઘણી લાંબી બહેનોને કાચુ

પડે છે. બહેલી બહેનોમાં સ્વમાનની લાગણી જગી છે અને એમને માટે વરનો પ્રેમ પણ એટલોજ વિકટ બન્યો છે. મને આનો એક રસ્તો દેખાય છે. એનો અમલ થઈ ચૂક્યો છે એટલે એ શક્ય અને વહેવાર લાગે છે.

આજે વિવાહ ગોઠવવાની 'એજન્સી' જે લોહિના હાથમાં છે તેમાંના ઘણા ખરા વરગર પ્રમાણિત હોતા નથી અને પોતાના સ્વાર્થ અગર ખોટી પ્રતિષ્ઠાની ખાતર જેમે તેવાં જોડાં, કુળોં ગોઠવે છે. આ 'એજન્સી' મારા મત મુજબ સેવાભાવી શિક્ષક અને કાર્યકર્તાઓના હાથમાં હોવી જોઈએ. દરલાક કાર્યકર્તાઓ તથા શિક્ષકો લગ્ન ગોઠવતાં ભડકે છે. એ સમજે છે કે 'હ આ કામ અમારું નથી. આની પાછળ હર કંઈ રહેને એ બેડું દુઃખી નીવડયું' તો! હર એ નિર્જગતા છે. લગ્ન જો પવિત્રમા પવિત્ર એક પુરાણી સંસ્થા હોય તો આ માટે 'દાઈએ' એનાં પવિત્ર પંચિલામ આવતાં અટકાવ્યાં? પૈસાની લેવડદેવડથી આખો જોને અપવિત્ર બનાવીએ છીએ. જો પવિત્રતા સાચવવી હોય તો નિસ્વામી માણસોનાં ગોઠવણાં લગ્નો ધણે અશે સુખી નીવડશે. આવી બાબતોમાં ચંકચી આલયું તેના કરતાં શ્રદ્ધાથી આલયું એ વધુ સારું છે. દરેક બહેર કાર્યકર આ બાબતમાં શ્રદ્ધાથી આસે તો એનાં પંચિલામ ઘણાં સારાં આવશે. આજે હોદરાઓ તેમજ કોઠરીઓને પણ આવી બાબતોમાં વિશ્વાસ છે.

આજે દેશભ્રમમાં હોદરાકોઠરીઓ સાથે બાંધતાં હોય છે, ત્યાં તેઓને કાંક બીજાને ઓળખવાની તક મળે છે. અભ્યાસ કામ દરમિયાન લગ્નનો વિચાર ન કરેલા પણ અભ્યાસ પૂરો થતાં પોતાને થોડાં લાગતો સારોદાર શ્રદ્ધી લેવો. પછી બનેજો પોતપોતાના માબાપની તથા શિક્ષકોની સંમતિ મેળવી લગ્ન ગોઠવવું. સંમતિ એટલા માટે જરૂરી-ગણું છું કે માબાપના અને શિક્ષકોના અનુભવનો લાભ તેમની પસંદગીમાં મળે તો સોનામાં સુગંધ લલ્યા જેવું થાય. આવાં લગ્નો સુખી નીવડવાની ઘણી શક્યતા લાગે છે. વિદ્યાર્થીઓ આર્થિક સ્વાર્થથી રહિત હોય છે એટલે લગ્નમાં આજે આર્થિક સ્વાર્થ જે મહત્ત્વનો ભાગ ભજવે છે અને લગ્ન સંસ્થાને અપવિત્ર બનાવે જે તે અટકે અને તેને, જદલે કોઠરાકોઠરીની પસંદગી જે મહત્ત્વનો ભાગ ભજવશે. આજે-વિવાહ થતાંની સાથે જ પત્રવહેવાર શરૂ થાય છે આથી કેટલાક મોટરાઓ ગિડાય છે, પણ પત્રવહેવાર શરૂ થવા જરૂરી છે. એથી એક બીજાને જરાગર ઓળખી શકાય છે.

આજે સમાજમાં જે કુળોં ગોઠવાય છે તેથી એ બંનેનાં જીવન બગડે છે. સમાજમાં સુખી જોડાં ગોઠવાય એ એક મહાન સામાજિક સેવા છે. આલું આનું. કદંક થશે તો બહેલી બહેનોની મૂંઝવણ દૂર થશે. આ મૂંઝવણ દૂર કરવામાં શિક્ષક, બહેર કાર્યકર અને યુવાનો, તરુણો સાથે જરૂરી છે.

હેવટમાં બહેનોને અપમાનિત સ્થિતિમાંથી બચાવવા દરેક યુવક એટલું તો કરે કે તે વગર પરકો પરલો. આટલી મારી કુવંદા પ્રત્યે નત્ર પ્રાર્થના છે.

કાશ અત્યારે આપણી સમાજરચનામાં ભાગ્યેજ સંભવી શકે છે. પરંતુ તેટલા માટે તે સિવાયના થયેલાં લગ્ન સુખી નથી નીવડતાં, અગર તો એવાં દંપતી વચ્ચે સાચા પ્રેમનો અભાવ છે એમ પણ કહી શકાય તેમ નથી. હિન્દુ સંસારમાં ધણે ભાગે લગ્ન પછી દંપતી એકબીજાને અનુકૂળ થઈ જાય છે, એક બીજા માટે ત્યાગ અને ભોગ આપવા તૈયાર હોય છે, એકબીજાનાં સુખ માટે સખ્ત પ્રયત્ન કરે છે. દંપતી જીવન સુખમય અને આનંદી બનાવવા અને તેટલું કરે છે. પોતાના પ્રિયજન માટે ત્યાગ અને પોતાના સુખનો ભોગ આપવાની તૈયારી એ પ્રેમનું મુખ્ય લક્ષણ છે. એ દષ્ટિએ એ દંપતી વચ્ચે પ્રેમ પણ હોય છે એમ ગણવું જોઈએ. પરંતુ મારા નત્ર મત મુજબ એ ત્યાગવૃત્તિ, જીવનને સુખી બનાવવાની ઈચ્છા, એકબીજાને અનુકૂળ થવાની વૃત્તિ વગેરે હૃદયના ઊંડા પ્રેમને પરિણામે ઉત્પન્ન થતાં નથી, પરંતુ પરંપરાગત સંસ્કાર, આદર્શ આર્થ પત્નીની ભાવનાનો મુદ્દ થયેલો ખ્યાલ, સમાજના સ્થાપિત નિયમોના પાલનની સામાન્યરીતે વ્યાપેલી વૃત્તિ, કુટુંબની પ્રતિષ્ઠા સાચવવાની ઈચ્છા, જે ક્ષિતિમાં દેવચર્યાત અગર કર્માનુસાર મુકાવાં હોઈએ તે વેડી લેવાની, તેમાં સંતોષ અને સુખ માનવાની પરંપરાગત વૃત્તિ, ધરખાર ધરેણી, લગણ, કુટુંબ પરિવાર, સંતાન, ન્યાતઝતમાં પ્રતિષ્ઠા અને સ્થાન, વ્યવહારિક સગવડો અને લગ્ન જીવનની નીતિ ધોરણના સમાજે બાંધેલા નિયમો, આ બધાં કારણોને કીધે એ જાતની અનુકૂળ થવાની અને ત્યાગની વૃત્તિ ઉત્પન્ન થયેલી હોય છે, જે અરેખર સાચો હૃદયનો ઊંડો દંપતીપ્રેમ છે તે આથી જુદો જ, કોઈ અવર્ણનીય વસ્તુ છે, એ સ્વયંભૂ વૃત્તિ છે, માત્ર આકર્ષણ કે મોહ નથી.

આદર્શ પ્રેમ પરસ્પરના લાંબા પરિચય અને હૃદયની ઉન્નત ભાવનામાંથી ઉદ્ભવે છે. એ પ્રેમને પરિણામે એ આત્માનું અદ્વિત સ્થાય છે, માતાપિતા, ભાઈભાંડુ, સગાંસગંધી, મિત્રો, ધનદોલત, વૈભવવિલાસ, નિર્ધનતા, ક્લેશ, સંતાપ, વિપત્તી, એ બધાથી એ પંદ્રે હોય છે. આ બધાં એને સ્પર્શ કરી શકતાં નથી. એ પ્રેમ દિવ્ય પદાર્થ છે, પ્રાર્થિત વસ્તુઓથી પર છે. એના ઊંડા પ્રેમથી સંધાએલાં દંપતી આપણા સમાજમાં અત્યંત દુર્લભ છે. બીજા સમાજમાં પણ જવલ્લે મળી આવે છે. પરંતુ આદર્શ દંપતી તો તેજ આવા આદર્શ પ્રેમની અનુકૂળતા પ્રાપ્ત થાય એવી સમાજ રચના હોવી જોઈ. પરંતુ એવી સમાજરચના રચાવાનો સંભવ બહુ જ ઓછો છે, એટલે એ વિષે આ લેખમાં, વધુ ચર્ચા નહિ કરીએ.

એ વાત તો નહીં છે કે, લગ્ન કરવા માટે ઈન્જિનાં પાત્રોએ પરંપરા પોતે જાતે પસંદગી કરવી જોઈએ, કારણ કે સમસ્ત જીવન તેમને સાથે મુજબવાનું છે. જોડેએ સ્વભાવ અને વિચારોનો સુરેળ સધાય તો જીવન મુખમય બનવ. એવી પસંદગી લાંબા પરિચય વિના થવી અશક્ય છે. એવા પરિચયના પ્રસંગ શી રીતે યોગ્ય તે વિશે અહીં થોડો વિચાર કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

આપણા સમાજમાં નાનપણમાં વેવિસાળ કરી કન્યાને સસરાના ઘરનાં સાથે પરિચય પાડવાના પ્રસંગોની યોગ્યતા કરવામાં આવતી હતી. ટાણે સ્વસરે, કામ પ્રસંગે છેક નાની કન્યા પણ સાસરે જતી અને સાસરાનાં માણસોના નિકટ પરિચયમાં વખતો વખત આવતી. આ યોગ્યતાનો એક લાભ એ હતો કે જે કુટુંબમાં કન્યાને ભવિષ્યમાં જીવન અતીત કરવાનું છે તે કુટુંબનાં માણસોના સ્વભાવ અને વર્તનથી તે પરિચિત થતી જોડેએ લગ્ન પછી કન્યા ત્યાં આવે ત્યારે તેને છેક અજાણ્યું કે પરાયું લાગતું નહિ. પરંતુ આ યોગ્યતાનો મોટો ફાયદો એ હતો કે કન્યાની ઉંમર છેક નાની હોવાથી તેને માણસના સ્વભાવની પરીક્ષા કરવાની શક્તિ ન હતી. વળી સાસરાનાં માણસો સ્વભાવે અને વર્તને વાસ્તવિક રીતે મમે તેવાં હોય તો પણ કન્યાની સાથે લગ્ન અગાઉ સારો સ્વભાવ અને હૈત તથા માયાનો દેખાવ કરતાં. આ બધા ઉપરાંત જે અગ્નિ સાથે તેને જીવન અતીત કરવાનું, જે તેનો જીવનસાથી છે તેના પરિચયનો આ યોગ્યતામાં અવકાશજ હતો નહિ. જોડેએ આ યોગ્યતા મને તો ખર્ષ રીતે દષ્ટ લાગતી નથી. અત્યારે જમાનો ફરી બેધો છે. મોટી ઉંમરની કન્યા યાવ ત્યાં મુખી તેનું વેવિસાળ ન થયેલું હોય એવાં હમરો કુટુંબ હોય છે. જોડેએ એ જૂના શિવાજીનો વિચાર કરવાનો રહેતો નથી. તે ઉપરાંત સંયુક્ત કુટુંબની પ્રથા વૃદ્ધતી બન્ય છે. અત્યારના સંજોગોમાં પરિચય સાધવા માટે અત્યારના આપણા જીવન મુજબની અવસ્થા થતી જોઈએ.

આ જાગતમાં આપણે સ્પષ્ટતાથી નિઃસંકોચ રીતે, નિષ્પાલસતાથી વિચાર કરીએ. જે માતાપિતા લગ્ન અગાઉ ભાવિ દંપતી વચ્ચે પરિચય રવાની જાગતમાં સંમત હોય છે તે પણ આ જાગતમાં ભવભીત અને સંશયમસ્ત રહેતાં જોવામાં આવે છે. એ પરિચય કેવળ ગુહ્ય પરિચય જ રહે તેની એમને સંપૂર્ણ ખાતરી નથી હોતી. ક્વચિત્ ક્વચિત્ પરિચયને પ્રસંગે બંનેના અતિ નિકટ સહવાસને પરિણામે અનિચ્છનીય સંજોગો ઊભા થવાના દાખલા તેમની નજર સમક્ષ જાહુ મોઢું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. પરંતુ આવો

ભય રાખ્યો ઉચિત નથી, આવેશમય, ઊર્મિલ અને અવિચારી યુવક યુવતીઓ આગળ પાછળનો વિચાર કર્યા વિના ક્ષણિક મોહમાં પડી જાય અને કર્તાવ્ય ભાન ભૂલે તેટલા ખાતર પરિચયનો પ્રતિબંધ કરવો એ યોગ્ય નથી. માતૃ-પિતાએ-કન્યાને માતાએ અને પુત્રને પિતાએ-ભવચ્ચાનોની રખણ, સચોટ નિઃસંકાય રીતે અને છવનની ગંભીરતાની સંપૂર્ણ સમજણ આપીને, તેમજ દંપતીના દેહસંબંધની પાછળ રહેલો અતિ ભવ્ય અને અદ્ભુત ચમત્કારો તથા ઉન્નત હેતુ તેમની સમક્ષ રજૂ કરીને પોતાના સંતાનને મોહ તથા આવેશથી ન દોરાવાને માટે, તેમજ સંયમની તાલીમ આપીને તૈયાર રાખવાં એ માતૃપિતાની પવિત્ર ફરજ છે. એ ગ્રામ્યતમાં માતાપિતા જોડેલો સંકાય રાખે છે, કુદરત પર બધું છોડી દે છે, તેટલાં તે અનિષ્ટ સ્થિતિને અવકાશ આપે છે. છલકપટ, મોહજનન, દંભ અને આડંબરમાં ન લોભાવાની, તેમજ દેહસંબંધની પવિત્રતાની, ઉન્નત દૃષ્ટિની નિઃસંકાય રીતે માતાપિતાએ સંતાનોને સમજાવવી આપવી જોઈએ. એ પ્રમાણે નિષ્પાલસ રીતે સમજાવેલાં યુવકયુવતીઓના પરિચયને પ્રસંગે. રખણ નહિ થાય એવો મને વિશ્વાસ છે. તેમ છતાં એ પરિચયના પ્રસંગેએ માતૃપિતાએ અગર વડીલોએ સાવધ રહેવાની, પરાક્ષ રીતે નપાસ રાખવાની અને સતત જાગ્રત રહેવાની જરૂર તો રહે છે જ. મને લાગે છે—મારો એવો અનુભવ છે—કે મુશ્કાળ છાંદસો છાંદસીઓના અવિચારી રખણોનું મૂળ તેમનાં માતૃપિતાનો તેમણે સંપૂર્ણ વિશ્વાસ પ્રાપ્ત નથી કરેલો હોતો તે જ કં. જે સંતાનોનાં માતૃપિતા, તેમની અમુક ઉંમર પછી, તેમના ગાદ મિત્રો બન્યાં હોય છે તે સંતાનો પોતાની જમીન હદયની વાત નિષ્પાલસપણે માતાપિતા સમક્ષ રજૂ કરે છે એવાં સંતાનો ભાગ્યેજ રખણ કરે છે.

પરિચયના પ્રસંગની ગ્રામ્યતમાં પણ જોડો વિચાર અને વ્યવસ્થિત યોજનાની જરૂર છે. મુંજાઈની ફિક્કટ ક્ષણ જોડે ઇન્ડીયા કે એવી સંસ્થાઓ સ્વચ્છંદી વર્તનને અને કેવળ વિલાસવૃત્તિને ઉત્તેજન આપનારી ન પરંતુ ઉમણીઓ, નાના નાના ગેજાવડા, નાની નાની ચઢાપણીની મીજલસા, પર્યટનો વગેરે પ્રસંગો યોજાને પરસ્પર પરિચયનો અવકાશ આપી શકાય. એ પ્રસંગોએ લગ્નના હેતુથી પરિચય પાડવાની યોજના ન હોય. પરંતુ એવા અનેક પ્રસંગે યથેલા પરિચયોમાંથી પસંદગી એની મેજે સ્વયંભૂ થાય એ ખાસ જરૂરનું કં. એ પસંદગી પછી વધારે લાંબા પરિચયથી એકબીજાના સ્વભાવ, વર્તણૂક, આદર્શો, વિચારો, માન્યતાઓ

વગેરેની માહિતી મળતી જાય તેમ એક જીજ્ઞાના હૃદયમાં પ્રવેશ કરવાની અનુકૂળતા મળતી જાય. ઉપર જણાવ્યું તેમ આ જાતનો પરિચય લાંબા સમય સુધી રહેતો નોંધએ તો જ વાસ્તવિક જ્ઞાન થાય. એવા પરિચયને અતે એક જીજ્ઞાના લક્ષ સંબંધનો વિચાર થાય તો ધ્રુવે મોટે ભાગે એ સંબંધ પ્રેમમય થાય.

આ જાતની યોજનાઓં અવકાશકુશળ અને સુહૃદ્દિશાળી માતૃપિતા પોતે જાતે વિચારી-ચોક્ક શકશે. અહીં તો એની સહેજ સૂચના જ કરવામાં આવી છે.

મને લાગે કે અત્યારનાં માતૃપિતા આ જાતની પરિચયની અનુકૂળતા લાગ્યે જ કરી આપશે. તેમનાં માનસ લગ્ન જૂના સંસ્કારોથી ઘસાયેલાં છે, પરંતુ અત્યારે નવી કેળવણી પામેલાં યુવક યુવતીઓ જ્યારે માતૃપિતા થશે અતે તેમનાં સંતાનોના લગ્ન સંબંધનો સમય આવશે ત્યારે તેઓ પસંદગીની અનુકૂળતા જરૂર કરી આપશે. તેમને આ લેખકી કાંઈ વિચાર કરવામાં મદદ મળશે તો આ લેખનો હેતુ કાંઈક અંશે સાર્યક થયો હું ગણીશ.*

* જ્યોતિર્ધર મોના જાળમાંથી.

ગ્રંથસ્વીકાર

- (૧-૨) માતાનું ઋણ, પૂર્વાર્ધ-ઉત્તરાર્ધ : લેખક - જટુલાઈ મહેતા, પ્રકાશક - નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ, રા. ૫૫
- (૩-૪) સોલોમનનો ખજાનો, ખંડ ૧ સો ૨ નો : અનુ. - શંકર શાહ, પ્રકાશક - સોમાલાઈ કિશોરભાઈ પટેલ, સુબાવ, રા. ૩
- (૫) કલ્યાણમયી : લેખક - દુર્ગરશી ધરમશી સંપટ, પ્રકાશક - સગ્નું સાહિત્ય વર્ધક દાપાંસય, અમદાવાદ - મુંબઈ, રા. ૫૫
- (૬) રવ. ઝવેરચંદ મેઘાણી : લેખક - અંજાલાલ ત્ર. શાહ, પ્રકાશક - નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ રા. ૦-૬-૦
- (૭) વાકળ કેળવણી મંડળનું સાતમું નિવેદન (૧૯૪૫-૪૬) - મોહારોડ.
- (૮) શ્રી કૃષ્ણ પાટીદાર સમાજ (મુંબઈ) નો ૪૬-૪૭નો અહેવાલ - ઘાટકોપર કન્યા વિદ્યાલય ભાદરણ

કર્તૃ મેટ્રિકની પરીક્ષામાં નીચેની પાટીદાર અહેનો આ સાલ ઉત્તીર્ણ થઈ છે - શ્રી કુમુદિનીઅહેન જે. પટેલ, શ્રી નિર્મળાઅહેન બી. પટેલ, શ્રી રમાઅહેન વી. આઈ. પટેલ અને શ્રી રંગાઅહેન વી. વી. પટેલ.

પૂર્વ આફ્રિકાની સ્થિતિ

શ્રી શિવાભાઈ જી. અમીન

પ્રમુખ : પૂર્વ આફ્રિકા દિંદી મંચેસ

હિંદમાં હેલ્લા જે મહિનાના મારા વસવાટથી મને લાગ્યું છે કે પૂર્વ આફ્રિકાના હિંદીઓની લડતની ફેટલીક મદત્વની ગાળુઓ પર વર્તમાનપત્રો દ્વારા તથા સમાચો દ્વારા વધુ ભાર મૂકવાની જરૂર છે.

આ લડત તો આ સદીની શરૂઆતથી ચાલી રહેલી છે, પણ રોમન અને ગ્રીક ઇતિહાસના લેખકોના આધારે પૂર્વ આફ્રિકાની હિંદી વસાહતો તો છેક ઇ. સ. પૂર્વે છઠ્ઠા સૈકા જોડા દરના સમયથી અસ્તિત્વમાં આવેલી છે. આધુનિક સમયમાં આફ્રિકાના પૂર્વ કાંઠા પર હિંદી વેપાર અને વાણિજ્યે જે આગેવાનીઓ લાગ લગત્યો છે તે દ્રષ્ટિકોણનો સ્વીકાર કર્યો તેમજ રાજકીય અને વ્યાપારિક સાદસો કરનાર ચિંતિઓએ કરેલ છે.

નૌકા તથા લશ્કરી ઇતિહાસ લેખક અને વ્યવસ્થાનામાં પ્રતિબલ વિખ્યાત અશ્વકર્ષે હિંદી મહાસાગરના સંરક્ષણપૂર્ક માટે આફ્રિકાના પૂર્વ કિનારાની અત્યંત સાચી રીતે જ પીછાણી હતી. ઉત્તર આફ્રિકા સહીત મધ્ય પૂર્વમાં વિકસતી જતી આંતરરાષ્ટ્રીય પરિસ્થિતિમાં, પૂર્વ આફ્રિકામાં ધિરન પોતાનું લશ્કરી મથક સ્થાપવાની જે યોજના કરી રહેલ છે. તેમાં હિંદ માટે તેમજ મધ્યપૂર્વના લોકો માટે ખાસ અર્થ સમાયેલો છે. ઉપરાંત પૂર્વ આફ્રિકા જમીને વમેલા હિંદીઓ ત્યાંના છવનમાં મદત્વનું ધ્યાન ધરાવે છે. ત્યાંના પ્રાદેશિક વિસ્તારમાં હિંદીઓએ મદત્વનો લાગ લગત્યો છે અને શરૂઆતના ઇટિશ રાજ્યસ્થાઓએ જે વાતનો સ્વીકાર કર્યો છે કે તે પ્રદેશો પર ઇટિશોએ પોતાનું રાજ્ય ત્યાં વસતા હિંદીઓ પર કબજો મેળવીને જ જમાવ્યું છે. સંસ્કૃતિના પ્રસાર માટે આ પ્રદેશોને ખુલ્લા મૂકનાર ત્યાં વસેલા હિંદીઓના સાહસ અને શક્તિને ચર્ચાએ અંજલિ આપેલી છે. સર્વ વસાહતીઓમાં હિંદીઓ જે જળજરૂરત જલુમનિ ધરાવે છે તે હકીકતથી પૂર્વ આફ્રિકામાં રહેતા સર્વ લોકોના આર્થિક તેમજ રાજકીય વિકાસમાં મદદ કરવાનો હિંદીઓનો અધિકાર તેમજ દરજ રખાટ થાય છે.

હું જે પ્રદેશોની વાત કરી રહ્યો છું તે પ્રદેશો નીચે મુજબ છે. કાંઝીબાર, ટાંગાનીકા, યુગાન્ડા અને કેન્યા. આ પ્રદેશોમાં ચાર ગતિવર્તોની પ્રગ્ન વસે છે. આફ્રિકાવાસીઓ, હિંદીઓ આરબો અને યુરોપિયનો. આરબો, મુખ્યત્વે કાંઝીબારમાં તથા ટાંગાનીકા અને કેન્યાના સમુદ્ર કિનારાના પટાઓમાં વસેલા છે. આફ્રિકાવાસીઓ, હિંદીઓ અને યુરોપિયનો ચારે પ્રદેશોમાં વેગાયેલા છે.

યુરોપિયનો રાજ્યકર્તા કેમનો દરજ્જો ભોગવે છે. તેઓ ખાસ હક્કો ધરાવનારા કાંઈ છે. રાજ્યવહીવટ તેમના સગાં સંબંધીઓના હાથમાં છે. અને જો કે તેઓ સંખ્યામાં એકંદરે આ સર્વ - પ્રદેશોમાં યદ્યપિ માંડ ૫૦,૦૦૦ કે તેથી થોડા હશે તો પણ સરકારી વહીવટતંત્રનાં સર્વે મહત્ત્વનાં સ્થાનો તેઓના હાથમાં છે - અને રહેવો વહીવટ પણ તેઓ જ ચલાવે છે.

કારોબારીમાં, ધારાસભામાં, ન્યાયખાતામાં તેમજ મ્યુનિસિપાલિટી અને સ્થાનિક સ્વાયત્ત્યની સંસ્થાઓમાં સરકાર પક્ષ તરફ યુરોપિયન સભ્યો પ્રતિનિધિત્વ રજૂ કરે છે અને બિનસરકારી પક્ષે પણ તેઓ તેમની સંખ્યા પ્રમાણમાં ચોક્કસ ગણાય તેવા ધણા જ વધારે પ્રમાણમાં મહત્ત્વનું સ્થાન ધરાવે છે. કેન્યાનો જ દાખલો લઈએ તો આપણે જોઈ શકીશું કે ગવર્નરની કારોબારીના ૧૨ સભ્યોમાંથી ૧૧ સભ્યો યુરોપિયનો છે અને બિનયુરોપિયન તરીકે માત્ર એકાકી એક દિંદી જ છે.

૪૦ સભ્યોની કોંગ્રેસેટીવ કાઉન્સિલમાં બિનયુરોપિયનનોની સંખ્યા માત્ર નવની છે. ન્યાય ખાતામાં બધા જ જો અને મેજિસ્ટ્રેટો યુરોપિયનો જ છે. નાના કે મોટા સર્વ નગરોની પ્રજામાં મોટા પ્રમાણની બહુમતિ બિનયુરોપિયનોની હોવા છતાં તેઓ કોઈ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન કે બોર્ડની અંદર પ્રતિનિધિત્વ રજૂ કરવાની સમાનતા પણ ધરાવના નથી.

આ રીતે અહીં યુરોપિયનો અને બિનયુરોપિયનોના ધોરણે પ્રજાના ભાગલા પાડવામાં દેખીતો જ આધાર રહેલો છે. અને દક્ષિણ આફ્રિકામાં વર્લ્ડબેંકની જે નાજનીતિ સફળ થઈ છે તે રાજનીતિને અમલમાં મૂકવા માટેનું પૂર્વ આક્રમણ પણ એક ક્ષેત્ર છે એ હકીકત જાણીતી બની છે.

આજ સુધી તો વર્લ્ડબેંકની આ રાજનીતિને સફળ રીતે અમલી જનતી અટકાવનાર એક માત્ર હિંદીઓનો દંડ અને જુરસાદાર સામનો જ છે.

હવે હવે એવું સ્વરૂપ લીધું છે કે જ્યાં ઔદ્યોગિક તેમજ વ્યાપારી ઉચ્ચનીતિ દ્વારા તેમજ વહીવટી રાજસત્તા ધરાવનાર યુરોપિયનો દ્વારા હિંદીઓના પ્રવૃત્તિ ક્ષેત્ર પર કાંપ મૂકાતો જાય છે. અને દરેક સક્રિય રીતે હિંદીઓના વસાહત પર અંકુશ રાખવામાં આવે છે અને યુરોપિયનોની વસાહતને ઉત્તજન આપવામાં આવે છે. આ નીતિ અમલમાં મૂકવાના તેઓના કાર્યમાં નથા તેઓની યોજનામાં એ વિસ્ત્રયુદ્ધોને કારણે કેટલીક

મુશ્કેલીઓ ઊભી થઈ અને હિંદીઓને નાની-નાની જાગતોમાં સંતોષવાની દેખીતી જરૂરિયાતને કારણે પૂર્વ આફ્રિકામાં પોતાનું ગોરું વર્ચેસ સ્થાપવાની નીતિમાં ધીમે ધીમે આજગ વધવાની ધ્રિટનને ફરજ પડી છે.

હવે વ્યારે હિંદ સ્વાધીન બની રહ્યું છે ત્યારે જને પહેલે લડતમાં એક જાતનું ઉત્તેજનનું તત્ત્વ દાખલ થયું છે. યુરોપિયન પક્ષ દરેક શક્ય રીતે હિંદીઓને ડરાવવાના એવા સંભેળે ઊભા કરવા માગે છે કે જેથી કરીને બંને તેટલા હિંદીઓને પૂર્વ આફ્રિકામાંથી હાંકી કાઢી શકાય અને એક એવી પરિસ્થિતિ ઊભી કરવા માગે છે કે જેથી કરીને પૂર્વ આફ્રિકામાં વધુ હિંદીઓ દાખલ થઈ શકે નહિ. ખીણ બાગ, શક્ય તેટલી ઝડપથી યુરોપિયનોની વસની વધારવા માટેના માર્ગો તેમજ ઉપાયો શોધાઈ રહ્યા છે.

હિંદીઓની સંખ્યા કરતાં પોતાની સંખ્યા વધારી ઢેરાના ડાર્વામાં યુરોપિયનો સફળ થાય તે પહેલાં જો હિંદુસ્તાન સ્વાધીન અને સાર્વભૌમ બની ન જાય તો તેઓ દક્ષિણ આફ્રિકાના યુનિયનની માફક પૂર્વ આફ્રિકામાં પણ યુરોપિયનો માટે પોતાની સ્વાયત્ત સરકાર મેળવવાની આશા ધરાવે છે. આમાં સર્વ સત્તા તથા વિરોધાધિકારીઓ યુરોપિયનોના હાથમાં હશે અને દક્ષિણ આફ્રિકામાં બિનયુરોપિયનોનો જેટલો અવાજ છે તેટલો જ અહીં પૂર્વ આફ્રિકામાં હિંદીઓ, આરબો અને આફ્રિકાવાસીઓનો રહેશે. આ રીતે વસાહત ઉપર અંકુશ રાખવાનો પ્રશ્ન ઊભો થયો છે.

આ સદીની શરૂઆતથી જ વસાહત અટકાવવાના કે તે પર અંકુશ મુકવાના વખતો વખત પ્રવલ્લો કરવામાં આવ્યા છે. ૧૯૨૦-૨૪ દરમિયાન હિંદીઓની વસાહતનો કાયમ માટે અંત લાવવા યુરોપિયનો દ્વારા એક મોટી ચળવળ ઉભાડવામાં આવી હતી, અને દક્ષિણ આફ્રિકાની માફક અરાબ્યની પણ આ સમય દરમિયાનજ તેઓએ મામણી દરી હતી. હિંદીઓના સામન્યને કારણે અને હિંદમાંથી મળેલી મદદના કારણે યુરોપિયનોના આ પ્રયત્નો નિષ્ફળ નીવડ્યા.

ફરી ૧૯૪૪ની સાલથી અ્યાનિક વહીવટકર્તાઓની મદદથી વસાહત માટેના અંકુશ એવા પ્રકારે મુકવામાં આવ્યા છે કે જેથી માત્ર હિંદીઓને જ તેનાથી સહન કરવું પડે. વમાહત. પર અંકુશ મુકતાં ૧૯૪૫માં અમલી બનેલાં બિલો (ઈમ્પીએશન કંટ્રોલ બિલ્સ) દેખાવમાં જો કે જનતિભેદવાળાં નહોતાં લાગતાં, છતાં હિંદી વસાહતીઓને તેનાથી સખત રીતે સહન કરવું.

પડ્યું છે, એ મુજબનો અભિપ્રાય હિંદી સરકારે પૂર્વ આફ્રિકા ખાતે મોટાંબેલા પ્રતિનિધિમંડળે રજૂ કર્યો હતો.

હવે આપણે સાંભળીએ છીએ કે પૂર્વ આફ્રિકાના હિંદીઓએ તથા હિંદી સરકારે જે સામે પાંધો લીધો હતો તે વસાહત પર અંકુશ મૂકનારાં જૂના બિલો પાછાં ખેંચી લેવામાં આવે છે અને તેને સ્થાને નવાં બિલો રજૂ કરાઈ રહ્યાં છે. હિંદીઓના વસાહત પ્રશ્ને લાગેવળગે છે ત્યાં સુધી આ નવાં બિલો તો પેલાં જૂનાં બિલો કરતાં પણ ખદતર છે.

એક બીજા માર્ગ દ્વારા પણ યુરોપિયન વસાહતીઓએ પોતાની લાગવખનું ક્ષેત્ર વિસ્તાર્યું છે. યુરોપિયનોની વસાહત મુખ્યત્વે કેન્યા અને ટાંગાનીકાના ઉચ્ચ પ્રદેશોમાં ખૂબ ગીચ છે. કેન્યાની ખેતી લાયક સુંદરમાં સુંદર જગ્યાનો, તેના ઉચ્ચ પ્રદેશનો ભાગ યુરોપિયનોની વસાહત માટે આનામત રાખવામાં આવ્યો છે. આફ્રિકાવાસીઓ, આરબો અને હિંદીઓ આ વિસ્તારમાં જમીન ખરીદી શકતા નથી. આજ પ્રકારની નીતિ ટાંગાનીકાના ઉચ્ચ પ્રદેશના વહીવટમાં પણ દાખલ કરાઈ રહી છે.

કેન્યા સંસ્થાનનાં મળ બેપરવટનાં ધણાં મોટાં ખાસ ભંડોળો આ વિસ્તારોના વિકાસ અર્થે તથા આર્થિક દૃષ્ટિએ નુકસાનકારક રહેવો જોઈએ શાંધવા પાછળ તથા આ માટેની દરખાસ્તોને આકર્ષક ગનાવવા પાછળ ખર્ચવામાં આવે છે.

ટાંગાનીકા અને યુગાન્ડા નાણાકીય દૃષ્ટિએ વધુ સફર સ્થિતિમાં છે. આથી ધણા વર્ષો સુધી કેન્યાના અંદાજપત્રોની ખાધ પૂરવા માટે શક્ય સાધન તરીકે આ યુગાન્ડા અને ટાંગાનીકાની ગચત મૂકી પર દૃષ્ટિ પડેલી છે. વધુમાં કેન્યાના યુરોપિયન વસાહતીઓએ જેવી રીતે કેન્યાના ભાવિ પર વર્ચસ જમાવ્યું છે, તેમ ટાંગાનીકા અને યુગાન્ડાના ભાવિ પર પણ તેઓ વર્ચસ જમાવવાની ઇચ્છા ધરાવે છે.

આ ત્રણ પ્રદેશની બિનયુરોપિયન પ્રજા તરફથી હેલ્લા ત્રણ દશકાથી જેનો સામનો થઈ રહ્યો છે, તે ટાંગાનીકા, યુગાન્ડા અને કેન્યાના ચિકટ બનના જતા યુનિયનનો ટૂંકમાં આ પ્રશ્ન છે.

પૂર્વ આફ્રિકામાં યુરોપિયનો અને બિનયુરોપિયનો વચ્ચે જે વિવિધ હેતો પર જંગ ચાલી રહ્યો છે તેનું ચિત્ર આપણને આ રીતે મળી શકે છે.

જેમ કે, (૧) કાસેઆરી, ધારાસભા, ન્યાયખાતું, અને યુનિસિપલ વહીવટ તંત્રોમાં યુરોપિયન કામતું લોકશાસન વિરોધી રાજકીય વર્ચસ, (૨) યુરોપિયનો માટે ઉચ્ચ પ્રદેશોની ખેતીલાયક જમીનનો એકઠાતુની કામી અનામતમાં રાખવામાં આવી છે તે, (૩) હિંદી વસાહતીઓ પર અંકુશો મૂકવાની અને યુરોપિયન વસાહતીઓને ઉત્તેજન તથા નાણાં પૂરાં પાડવાની વિવિધ યોજનાઓ, અને (૪) યુગાન્ડા કેન્દ્ર અને ટાંગાનિકાનું યુનિયન રચવાના પ્રયત્નો.

આ સર્વ બાબતોમાં કુદરતી રીતે જ પૂર્વ આફ્રિકાની હિંદી પ્રગત્યે લગતમાં આગેવાની અર્થે ભાગ લેવાનો છે અને તેઓએ સફળતાપૂર્વક એટલો સમય મેળવ્યો છે, જે દરમિયાન પૂર્વ આફ્રિકાના વતનીઓ જાગી ઊઠી પોતાના વતનમાં પોતાનું યોગ્ય સ્થાન મેળવી શકે.

પણ મેં આગળ જણાવ્યું-તેમ હિંદુસ્તાનનો નહિંક આવી પહેંચિસી આઝાદીએ નવી પરિસ્થિતિ ઉપસ્થિત કરી છે. હિંદ સ્વતંત્ર અને તે પહેલાં આ ચારે પ્રશ્નો ઉપર અધિકારી તેમજ બિનઅધિકારી યુરોપિયન કામ તરફથી દબાણ સાવવામાં આવ્યું છે. સંસ્થાનો માટેના મંત્રી મી. ફીચ જેન્સ દ્વારા ઉચ્ચ પ્રદેશની અનામત રાખવામાં આવેલી જગ્યાઓનું કાયમી સ્વરૂપ અપાઈ રહ્યું છે. વસાહત પર અંકુશ મૂકતાં નવાં ગિસો લો કે જુદાં સ્વરૂપમાં રજૂ કરવામાં આવ્યાં છે, છતાં જૂના ગિસોની માફક હિંદી વસાહતીઓને અટકાવવાના ઉદ્દેશવાળાં છે.

કેન્યા, યુગાન્ડા અને ટાંગાનિકા માટેની મુઝિન મધ્યમ ધારાસભા માટેનું અધારણુ ૧૯૪૭ના સંસ્થાન પત્ર ૨૧૦ (કાસોનિયલ પેપર)માં અંમલવાયેલી નવી દરખાસ્તો દ્વારા ફેરવાઈ રહ્યું છે. આથી દેખીતી રીતે જ આજે ત્રણે પ્રદેશોની ધારાસભામાં યુરોપિયનોનું જેવું વર્ચસ છે તેવું જ મધ્યમાં પણ તેઓનું વર્ચસ સ્થપાશે.

આફ્રિકનો રાજકીય નીતે જાગ્રત જનતા જાણે છે, પણ પ્રજા સમૂહમાં ફળવણીના અસાવધો તથા કામના જાહેરછંદનમાં શિક્ષિત નેતાઓના અભાવથી તેઓ અગળ વધી શકતા નથી. આથી યુરોપિયનોના વર્ચસ સામે જાગ્રત દોરવણી આપવાની જવાબદારી પ્રજાના બીજા મોટા વર્ગ તરફ છે. આથી તેઓના શિરે રહેતી છે. જૂતકાળની માફક નહિંકના જાવિખમાં પણ પૂર્વ

આક્રિદામાં સ્વતંત્રતા અને સમાનતાની લડતને દોરવણી આપવાની તેઓની ફરજ તેમજ તે તેઓનો અધિકાર ગણાશે. તેઓની સંખ્યાના કારણે તેમજ તેઓની ઐતિહાસિક તેમજ સાંસ્કૃતિક પરંપરાઓના કારણે પૂર્વ આક્રિદામાં જોરાઓનું વર્ચસ રચાવાનું અટકાવવાના મહાકાર્ય માટે તેમજ જેમાં સર્વ કોમોને શક્ય તેટલા વધુમાં વધુ પ્રમાણમાં પોતાનો અવાજ રજૂ કરવાની સમાન તક સાંપડે અને પોતાના અધિકાર બળે જેમાં આક્રિદોને તેમને મળવું જોઈએ તેટલું આગળ પડતું સ્થાન મળે તેવું સ્વ-શાસન સ્થાપવા માટે બીજા કાંઈ વર્ગો કરતાં હિંદીઓ વધારે યોગ્ય છે.

આ લડતને ઊપાડી લેવી તે પૂર્વ આક્રિદાના તેમજ હિંદમાંના હિંદીઓની નૈતિક ફરજ છે. કારણ કે, પ્રાથમિક રીતે પૂર્વ આક્રિદામાં હિંદીઓની હાજરીના કારણે આક્રિદોને પોતાની સ્વાધીનતા ગુમાવી અને તેમના પર આર્થિક તેમજ રાજકીય વર્ચસ જમાવવાની કિટનને તક મળી. પોતાની આ ફરજમાં હિંદ જો નિષ્ફળ જશે તો પૂર્વ આક્રિદામાં પ્રગતિ અને સ્વાધીનતાના ધ્યેયની સેવા કરવાની ઐતિહાસિક તક તે ગુમાવી દેવા માગે છે એમ લેખાશે.

આ પુણ્ય કાર્ય પારં પારંવાં માટે સંજોગો અનુકૂળ છે. આક્રિદાવાસીઓ, હિંદીઓ તેમજ આરજો વચ્ચેના સંબંધો ગાઢ મિત્રાચારીભાવો છે. ભૂતકાળમાં સાથે કાર્ય કરવાની ઉત્સુકતા તેઓએ બતાવી આપી છે. છેલ્લાં પચાસ વર્ષો દરમિયાન એવો એક પણ પ્રસંગ જન્યો નથી જ્યારે હિંદીઓ, આક્રિદો અને આરજોને કાંઈ પણ મૂળભૂત પ્રશ્ન પર છટા પડવાનું કારણ મળ્યું હોય. અને ધુરંધરિયન કામમાં આગળ પડતા વિચારો ધરાવનાર પ્રગતિમાન તરવોએ પણ હંમેશાં એવી આશા ધરાવી છે કે હિંદીઓએ જ આ લડતની નેતાગીરી લેવી જોઈએ.

હિંદુસ્તાનમાં વચગાળાની સરકારની સ્થાપના થવાથી સમગ્ર પ્રગ્નમાં જેઓની હલ ટકા જોટલી વસતી છે તે આક્રિદાવાસીઓએ ખુલ્લી રીતે કહ્યું કે કે પોતાના આર્થિક તેમજ રાજકીય વિકાસ તેમજ સ્વતંત્રતાના જંગમાં હિંદીઓ તેમજ હિંદ તરફથી મદદ મેળવવાની તેઓ આશા ધરાવે છે. કાર્ય કરવાનો સમય અત્યારે છે. આથી પૂર્વ આક્રિદાની લડત પ્રત્યે વધુ ધ્યાન આપવાની હિંદની પ્રગતને હું વિનંતી કરું છું.

ખેડૂત દુઃખી શાથી છે?

શ્રી. હંગાનભાઈ ચતુરભાઈ પટેલ, વાર-એ-ગો.

પૈશાળના 'પાટીદાર' માસિકમાં શ્રી. બાલુભાઈ જશભાઈ પટેલનો 'અણોતધારો અને જમીન માલિક' એ લેખ પ્રસિદ્ધ થયો છે. 'એ લેખમાં ખેડૂતોના કસ્યાણની ધમશવાળા કંગ્રેસી ધારાસભ્યે અણોતધારાના કાયદાને અચ્ચાવ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે:—

“આપણા પ્રાંતમાં યુક્તપ્રાંત કે અંગાળ જેવી જમીનદારી પદ્ધતિ નથી એ સાચું છે. પણ પોતાની મહેનતનો પૂરો બદલો ખેડૂતને મળે છે એમ તો આપણે કહી શકીએ એમ નથી. સમાજમાં સૌથી વિશેષ મજૂરી ખેડૂત કરે છે; સમાજને હવતો ગળવા માટે જરૂરી ચ્યન્ન એ પેદા કરે છે—છતાં કંગાલમાં કંગાલ હાલત એની છે. એને પેટ પૂરવું ખાવાનું નથી, પહેરવા માટે પૂરતાં કપડાં નથી, અને રહેવા માટે લાંગીવૂડી મૂંપડી છે. જમીનદારી પદ્ધતિ આ પ્રાંતમાં લગે ન હોય, પણ ખેતી કરનારના આ હાલ છે એનો ઇન્કાર થઈ શકે તેમ છે! આ હકીકત સાચી હોય તો ખેડૂત અને જમીનદાર વચ્ચેનો સંબંધ સારો શી રીતે કહી શકાય?”

આ શુદ્ધ આવા સ્વરૂપનો પ્રશ્ન જોઈને એટલું જ તારવવા માગતા હોય તેમ જણાય છે કે ખેડૂતોની આવી લયંકર દસા માટે માત્ર જમીનદારો જ જવાબદાર છે. આ ઉપરથી મને માની લેવાની ફરજ પડે છે કે આ માનનીય સભ્યનો અનુભવ ધણો જ મર્યાદિત છે. ખેડા જિલ્લામાં ઘણાખરા જમીન માલિકો આ ધારાસભ્યની માતિના પાટીદારો છે, અને તેમને વારતવિક રીતે જોતાં જમીનદારો ગણવા જ ન જોઈએ. તે તો ગંધા ખેડૂતો જ ગણવા જોઈએ. કારણ કે, આ લોકો તેમની જમીન સાથે યા કાગે બીજાઓને ખેડવા આપે છે, છતાં જાતે ખેતરો ઉપર જાય છે અને ખેડૂતોને કામની યોગ્ય મૂલ્યનાઓ આપે છે. ઉપરાંત સાધનોના અભાવે ખેતી નિષ્ફળ ન જાય તેને માટે કાળજી અને ચિંતા રાખે છે, ખેડૂતોને સાધનો મેળવી આપે છે.

દાખલા તરીકે, નડિયાદનો એક પાટીદાર દસ વીધાં જમીનનો માલિક છે. આ જમીનમાં માત્ર ખેતી કરીને તેના હિતપત્રમાંથી પોતાનો અને પોતાના કુટુંબનો નિભાવ એ કરી શકે તેમ નથી એટલે તે બીજા કોઈ પ્રવૃત્તિ કરવાનું શોધી લે છે અને પોતાની જમીન બીજાને ખેડવા આપે છે.

આમ છતાં તે દરેકજ ખેતર ઉપર જોવા જાય છે. નાવણી વખતે ખેડૂતને ખીતી વ્યવસ્થા કરી આપે છે. બળદ કે ગાડા માટે જોઈતાં પૈસાની પણ વ્યવસ્થા કરે છે. ખેડૂતો વિશે જેને યોગ્ય સરખું પણ જ્ઞાન છે તે દરેક જાણે છે કે ખેડૂત ભયંકર ગરીબાઈમાં સડે છે. તેની પાસે ખી, બળદ કે ખીજાં ખેતીનાં સાધનો માટે જોઈતા પૈસા નથી હોતા. આવા પ્રસંગે જો તેને તેની પોતાની શક્તિ ઉપર આધાર રાખવાનો હોય તો તે ખેતીમાં નિષ્ફળ જાય. કેંગ્રેસી ધારાસભ્યો ખેડૂતોનું કટ્યાણ કરવાની વધારે પડતી ધમશમાં જોડલા ખેંચાઈ જાય છે કે ગીજ વસ્તુ સ્થિતિ તરફ તેઓ ગિલકુલ લક્ષ આપતા નથી.

જમીન માલિકને જમીન ગદલ ઉપજતો ત્રીજો ભાગ લેવાનું આ ધારાસભ્ય ચોગ્ય માને છે. બે ભાગના મજતર ગદલ ખેડૂતને હંમેશી ખેતી અંગેની આખી જવાબદારી લેવી રહી. પરંતુ મેં ઉપર જણાવ્યું તેમ બધી જવાબદારી તે જોડસો જોડાવી શકે તેમ નથી. અને તેમાં તેને જમીનમાલિક ઉપર આધાર રાખવાનો જ રહે છે. તો આ ધારાસભ્યને હું 'પૂછી શકું' કે આ કામ ગદલ જમીનમાલિકને કંઈ પણ મળ્યું જોઈએ કે નહિ ?

આ કામદાનું અનિવાર્ય અને એક માત્ર પરિણામ એ આવશે કે દક્ષ શારીરિક મહેનત કરનારા ખેડૂતોને માલિકની બુદ્ધિપૂર્વકની મળતી સત્થનાઓ નહિ મળે, ખરે વખતે જે કામ કર્યું જોઈએ તે નહિ થાય, તેથી ખેતીનું ઉત્પન્ન ઘટશે અને દેશને આર્થિક હાનિ થશે.

જે ધારાસભ્યના લેખના વાચન ઉપરથી મારે આ લેખ લખાવની જરૂર પડી, તેમના ચરોતરમાં જમીનની ઉપજનો અડધો ભાગ માલિક લે છે અને સાંચની રકમ પણ મોટી છે, એ વાત તદ્દન સાચી છે. પરંતુ તેથી ખેડૂતની દીનદીન સ્થિતિ છે એમ માની લેવું બ્યાજબી નથી. મારા માનનીય મિત્રને અમદાવાદ જિલ્લાનો અનુભવ નહિ હોય. એ જિલ્લામાં જે ખેડૂનો સીધા સરકારના ખાતેદાર છે તે અને ખીજાઓ જે તાલુકદારો કે ગરાશિયાઓના ખેડૂતો છે તે વીધે રૂપિયા બે કરતાં વધારે સાંચ ભરતા નથી. અને જ્યાં ઉપજમાં ભાગ લેવાની પ્રથા છે ત્યાં જમીન માલિક ત્રીજો કે ચોથો ભાગ લે છે. આ પ્રમાણે વસ્તુસ્થિતિ હોવા છતાં પણ ચરોતરના ખેડૂતો કરતાં આ ખેડૂતો વધારે કઠણ ગરીબાઈમાં સડે છે.

આ દેશમાં જેટલાં દસ વર્ષમાં માટે ખેડૂતોના સતત સંપર્કમાં આવવાના પ્રસંગો ગળ્યા છે. તેઓની સાથે દિવસોના દિવસો હું રહ્યો છું. તેમની સાથે તેમનો જ ખોરાક ખાધો છે અને તેમની સાથે સૂતો બેસી છું. આથી ખેડૂતોના રિવાજો, તેમના આચાર, તેમના વહેમો અને તેમના વિચારોનો ગમે ઘણો પરિચય થયો છે. ખેડૂતોની બગીચાઈ માટે અનેક કારણો છે. તેમની બેહદ નિરક્ષતા એજ મુખ્ય કારણ છે. બીજાં પણ ઘણાં નાનાં મોટાં કારણો છે. એટલે ખેડૂત કંગાલ છે માટે જમીનમાલિક અને ખેડૂત વચ્ચે સંબંધ સારો નથી, એમ ઉપરના પ્રશ્નમાં સાબિત કરવા માનનીય સભ્યે પ્રયત્ન કર્યો છે તે બરાબર નથી.

વિના-ઓછા-લવાજમમાં મદદ

ધર્મજનાં શ્રી વિમળાગહેન નખીનભાઈ પટેલ તરફથી ચિ. રખુ. પીજના એક ભાષ તરફથી રૂ. ૧૦ અને અડાસના અને લિમ્બુર રહેતા શ્રી મનુભાઈ એલ. પટેલ તરફથી ચિ. ૪૫ મળ્યા છે. જે આભાર સ્વીકારી તે ફંડમાં જમા કર્યા છે.

કચ્છી પાટીદાર વિદ્યાર્થીઓને મદદ

કચ્છી પાટીદાર વિદ્યાર્થીઓને આર્થિક કે પુસ્તકોની યોગ્ય મદદ શ્રી કચ્છ પાટીદાર સમાજ (મુંબઈ) તરફથી આપવામાં આવે છે. વિગત સાથે નીચેના સરનામે અરજી કરો.

મંત્રી, શ્રી કચ્છ પાટીદાર સમાજ (મુંબઈ),

કે. ડૉ. વેલાણીનું દવાખાતું,

સ્ટેશન સામે, જવાહર રોડ

ઘાટકોપર

સોહીની તાકાત

શ્રી મુમનલાલ સા. અમીન

દિન પર દિન 'પાટીદાર'ની પ્રસંગિકતામાં ચઢતી પડતીનાં પ્રસંગ-ચિત્રો આશ્ચર્ય પેદા કરે એવી રીતે ચીતરાતાં જાય છે. આ ચિત્રો અનેકરંગી અને અનોખાં હોય છે. કેટલાકને એ રમણીય લાગે છે, કેટલાકને એટલી રમણીયતામાં શે ઊંડે ઊંડે જિજ્ઞાસા આસા દેખાય છે. અર્થઘન અને અદ્વપદાં આ ચિત્રો છે.

પરંતુ આવાં ચિત્રો એ કંઈ તમાશો માત્ર નથી. આ ચિત્રોની સારી માહી અસર જરૂર સમાજે વિચારવી જોઈએ અને સમાજનાં સારાં તરફોએ ગંભીર વિચારપૂર્વક આ ચિત્રોને સમારવાં જોઈએ. આવા પ્રસંગો માટે માત્ર એ પાત્રોજ જવાબદાર નથી, સમાજનો પ્રત્યેક ઇષ જવાબદાર છે. આજે એ આપક જવાબદારી એટલી કુઠિત થઈ ગઈ છે કે આપણને એ અનિષ્ટ પરિણામોમાં પોતાનો દિરસો દેખાતો જ નથી; અને અક્રિયતા રીતે આવા પ્રસંગોમાં ન વચ્ચાઈએ ત્યાં મુઠી આવા જનારોની આપણને અસર થતી નથી.

આપણા સમાજનું સમુદ્ધ છવન પ્રજ્ઞ સુધારવા જેવું છે; પરંતુ એ કામ સહેજે કે વિના વત્તે થવાનું નથી. સંસ્કારી પુત્રાન સોહીથી જ આ કાર્યની શરૂઆત થઈ શકે. કુલાલિમાનો, દંભો અને સ્વાર્થો છોડી નાનો તો નાનો પણ શુદ્ધ આચારવારો એક વર્ગ છવનઅવધારમાં પ્રમાણિક વર્તન રાખે તોજ સાચો સુધારો થઈ શકે.

વળી સૌથી વધુ શુદ્ધ માર્ગ બહેનો પાસે છે—અને તે સોહીની તાકાત સમજવાનો સંસ્કાર. એનું 'બીજું' નામ નીતિ પરાયણ વ્યવહાર સાથે સંસ્કારી જાળવનો ઉછેર. કુંવારી કન્યા એ માત્ર લવિષ્યના બાલકની માતા જ નથી, પણ સારા સમાજની વિધાત્રી છે. વિધાત્રી તો છટ્ટીના દિને જ લેખ લખી શકે છે, જ્યારે માતા તો છત્ર ગર્ભમાં વણ માસનો થાય ત્યારથી સંસ્કાર લખી શકે છે. માતાનો લેખ સાચો અને શુદ્ધ હશે તો વિધાત્રીની તાકાત નથી કે એમાં એ દ્રશ્ય કરી શકે. જે માતા પોતાના ઉદરમાં અધિ જાળક માટે દ્રશ્ય જ નથી લખતી તેવાં જાણકો માટેજ વિધાત્રીને લેખ લખવા પડે છે. ગાફી વિધાત્રી માતાના લેખને જૂરસી નથી શકતી, કારણકે, માતાને લેખ (સંસ્કાર) લખવાનો હક્ક પહેલો છે અને વધુ સાચો છે. જેમ કવિ કરતાં 'બીજું' કાંઈ પોતાના કાવ્યની વસ્તુને વધુ

ન સમજી શકે, ચિત્તની ભાવના ચિત્રકાર કરતાં જોનાર કે ખરીદનાર વધુ ન સમજી શકે, તેમ પોતાના લોહીની પેદાશને માતા કરતાં વિધાતા તે શું વધુ જોગખવાની હતી કે ખીમના સર્જનના લેખ જો લખે?

માતાનો ગર્ભ રોટલીની કણકથી ઉતરતી ફાટીને તો નથી ને? એક જ ઘઉંની કણકથી રોટલી, લાડુ, દંસાન, બાટી અને બીરકીટ બને છે. માત્ર એની કેળવણી અને મેળવણી ફેર, એમ સર્વ માતાના ઉદરની શક્તિ તો સમર્થજ છે. જોટલી તખત્રા અને તાકાત શુદ્ધ જોટલી પ્રજ્ઞ સજ્જ અને સંસ્કારી. જેવી જેના મર્જની રક્ષા તેવી તેના આગકની કક્ષા. રામકૃષ્ણ પરમહંસ અને સર્વપક્ષી રાધાકૃષ્ણન, જ્ઞામી ત્રિવેકાનંદ અને સરદાર વલ્લભભાઈ, પંડિત માલવિયાજી અને પંડિત નહેરૂ જે કંઈ મંત્રોથી ઉત્પન્ન થયેલા સંતાનો નથી. જો સર્વ માતાના કૃપા-ચિત્રો છે. માતાના સંસ્કાર છે, ગર્ભની પવિત્ર રક્ષાનાંજ પડિલામ છે. જો લોહીની તાકાત અને શુદ્ધિ છે.

સમાજની આંખે કુંવારી વયે વધવું જો પાપ છે, તો વય વધ્યે પરણી માત્ર પ્રજા વધારવી જો મહાપાપ છે. હમ્મર વખત વિચારી પરણવું જોઈએ અને લાખ વખત વિચારી સંસાર વધારવો જોઈએ. ધ્યેય વિનાની પ્રજા જો માત્ર શરીરનો ફાલ છે, સ્થૂલ દેહનો વધારો છે. જોનાથી પીડાને, પ્રાંતને કે દેશને ફાયદો નથી. માત્ર એક નહેરૂ કુટુંબથી જ હિંદને ફેટલો ફાયદો થયો છે જોનો દિસાજ ગણો. જે સમાજ કે દેશ પોતાનાં સંસાર સુધારણે જો હંમેશાં ઇતિહાસે જોજળો દેખાશે. માટે જ આજે સરદાર પટેલ જેવા નેતાની દીર્ઘદષ્ટિ સમાજ પાસે સંસ્કાર અને શુદ્ધિ શોધે છે. અને જો એકજ આપણી સુઘન જૂની મૂડી છે કે જેના આધારે પર્લ બંક જેવી વિદેશી મરિલાને પણ કહેવું પડે છે કે “આજે વિશ્વભરમાં હિંદ સિવાય અન્ય નૈતિક નેતાગીરી લેઈ શકે તેમ નથી. હિંદ એક નૈતિક નેતાગીરી તરફજ તાકાત બતાવી શકશે, તે પરજ તેનું ભાવિ અવલંબે છે.”

અને જો નૈતિક નેતાગીરીમાં આપણે ભાંગીદાર થવું હોય તો લોહીની તાકાત સમજવી પડશે અને આપણો સંસાર સુધારવા પડશે. હવે જો યુગ આવશે કે જેમાં ચ.દીના ચાર દુકાડા કે ઈંટ પથ્થરની ચાર રંગીન દિવાલોથી માણસની કિંમત નહિ અંકાય. દશ વર્ષ પછી શ્રામતોને ગરીબ માણસોની ભૂખ લાગવાની છે. કારણ, તેમની પાસેજ તે વખતે શાંતિ આપનારી સંસ્કાર અને ચારિત્ર્યની અક્ષય મૂડી હશે, અને તે વખતે ગરીબ માતાનાં કૃપા-ચિત્રો ભારતની પ્રત્યેક દિવાલોએ પૂગતાં હશે.

પત્ર-મિત્રો

[૧]

શ્રી. તંત્રી, 'પાટીદાર',

પાટીદાર અંગેની પ્રવૃત્તિ ચલાવના આપના માસિકમાં મારી નીચેની વિનંતિ છાપશે તો આભારી થઈશ.

'કુમાર' માસિકમાં Our Friend Abroad નામનું કોલમ આવે છે. તેમાં પત્રો દ્વારા મિત્રતા દૃઢતા દરેક ભાઈઓનાં શિરનામાં તથા પરદેશી મિત્રોના ચૂંટી કાઢેલાં પત્રો છાપવામાં આવે છે.

એ પ્રમાણે સમાજના મુધારા માટે આપણા યુવકા, મિત્રો, વિચારકા અંદરપરસ પત્રવ્યવહાર કરે, બહેનો પણ એક બીજા સાથે પત્રવ્યવહાર કરે અને ગોતાના વિચારની આપણે કરે. ઉપરાંત બહેનોભાઈઓ વિવિધતીય પત્રવ્યવહાર પણ જાણુ કરે. વળી પરદેશ રહેતા પાટીદાર ભાઈઓને સગાં-ફોફી વિના કાંઈ પત્ર લખતું નથી, તો આ રીતે તેવા ભાઈઓ સાથે પણ પત્રવ્યવહાર ચાલુ થાય, ત્યાં રહેતા ભાઈઓને અહીંની સ્થિતિનો ખ્યાલ આવે, ત્યાંની સ્થિતિનો અહીંના ભાઈઓને ખ્યાલ આવે.

આ માટે એક માહેર વિચિત્રિ 'ક જે ભાઈઓ તેમજ બહેનો આ વિષયમાં રસ લેતાં હોય તેમણે તેમનું શિરનામું તથા ફોની સાથે પત્રવ્યવહાર કરવા છત્ક છે તે મને અથવા આપને જણાવે. જાહેરમાં નામ છાપવાની દિમત કરતાં હોય તો 'પાટીદાર'ના એક પૃષ્ઠ ઉપર છપાય. હું આવાં ભાઈબહેનોની મિત્રતાનાં વંદાણુ કરી આપીશ. પરદેશની જે થોડીક કલણો નેહી છે. જેમાં આપણા પાટીદાર ભાઈઓ આવે છે.

આથી મિત્રતાથી, (૧) અંદરપરસ વિચારની આપણે કરશે, (૨) બહેનોને પણ પુરુષના અને પુરુષને પણ બહેનોના વિચાર જાણવાનું મગશે, (૩) સમાજના ફરિવાળે પર કુંવર જોડાવવા સુવકો પત્રો દ્વારા કેળવાશે. (૪) પાટીદાર જ્ઞાતિમાં પેસી ગયેલ અરાગ તત્ત્વોની પરદેશમાં આપણા ભાઈઓને જાણુ થશે, (૫) વળી કાંઈ કાંઈ ભાઈ બીજી જ્ઞાતિના વિદ્વા-સોંઓ સાથે પત્રવ્યવહાર દૃઢતા કરે તો 'Treasure Chest' અને 'કુમાર' તથા 'આલસખા'માં ચર્ચા દર માસે લગલગ ૨૦૦ નામ અને શિરનામાં મળે છે, જે તેમને મોહલી આપવામાં આવશે.

પાટીદાર યુવકોને તથા યુવતીઓને પત્ર દ્વારા મિત્રતાથી જોડવાનો માર્ગ આ પ્રયાસ છે. તે સફળ થશે એ આશાએ આ પત્ર લખું છું. આપના આના પરના વિચાર જાણાવશો.

વસો, તા. નવિયાદ, }
તા. ૧-૬-૪૭ }

એ. એન. અમીન

[૨]

રા. લાઇથી,

આપનો તા. ૧-૬-૪૭નો પત્ર મળ્યો. વાંચી આનંદ થયો.

પત્રે દ્વારા મિત્રતા ફળપ્રવાનો આપનો વિચાર મને ગમ્યો છે. એ રીતે વિચાર વિનીમય પણ થઇ શકે. પરંતુ એ કેટલો સફળ થાય એ બીજા પ્રશ્ન છે. આજે આપણામાં ભયંકર હિંદુસ્તીનતા પેલી ગઇ છે. પોતાના ધર્મો સિવાય, એ પેલા મળે તેવી વાત ન હોય તો, આપણને તેમાં રસ રહ્યો નથી. એનો અર્થ આપણી પાસે વળત નથી એમ નહિ, ગપાટા મારવામાં, નિંદા કરવામાં આપણે કલાકોના કલાકો જગાડીએ છીએ. પરંતુ જીવન ઉપરથી રસ તો જોડી ગયો હોય તેમ વિચાર કરવાની આપણે ટેવ કેળવી શક્યા નથી. ધર્મો કરવો એ જ એ પ્રશ્ન જીવનમુક્ત બનાવી દે તે પ્રશ્નમાંથી જીવન જીવવાની કળા, મૌલિકતા અને આનંદ જોડી જાય છે. જીવન વ્યવહાર માટે ધર્મો અનિવાર્ય છે. પરંતુ એ એક માત્ર નથી. જનાં એને જ આપણે એક માત્ર માની બેસી હોઈ જીવન પ્રત્યે ભયંકર હિંદુસ્તીનતા સેવી રહ્યા છીએ. એને જ પ્રતાપે સમાજમાં આટલો મડો છે.

એ સ્થિતિમાં આપની યોજના દ્વારા પત્રમિત્રો ફેટલા મળે છે તે મને વિચારમાં નાખી દે છે. વળી વિજ્ઞાનીય મિત્રોનો પત્રવ્યવહાર આજના આપણા સમાજમાં શક્ય નથી. પરંતુ યુવકો-યુવકો વચ્ચે અને બહેનો-બહેનો વચ્ચે એ સંબંધ જોડી શકાય તો પણ એ દાસ પૂરતું છે. આપનો આ પત્ર હું જરૂર આગામી અંકમાં જાપીશ. પરંતુ એ અંગે વાચકોને વધારે ખ્યાલ આવે માટે આપને આપનો પરદેશની કલ્પો જોડી છે તે અંગેનો અનુલભ લખી મોકલજો તો વધુ ઉપયોગી થઇ પડશે. એ જ.

પાટીદાર મંદિર, }
આણંદ, }
તા. ૫-૬-૪૭ }

સિ. આપના,
હંધર પેટલીકર.
તંત્રીના વદિમાતરમ

[૩]

૨૧. બાદશી,

આપનો તા. ૫ મીનો પત્ર આજ રોજ મળ્યો. વાંચી થણો જ આનંદ થયો છે. મારી જોડેલી કલ્પોના અનુભવ સાધારણ આપણા પંડેલ મિત્રોના અપમાં આવી શકે નહિ. છતાં પણ કલ્પોનાં નામ જણાવું છું.

(1) Our friend Abroad-Stokham (Sweedeen), (2) International Students Association (U. S. A.), (3) Asiatic Hobbies. (4) Jay Hind friend club, (5) Unity Hobby Exchange, (6) Glob Introduction, (7) Asia Atlantic Hobbies.

કુપરની બે કલ્પો અલગ જોડી છે છતાં તેમાં દાખલ શ્રી નથી. બીજી કલ્પો માટે તો વાર્ષિક પાંચ રૂ તેથી વધુ રૂપિયા પણ ભરવાના હોય છે.

આ કલ્પો પોતાના Club Bullationમાં દરેક મિત્રોનાં શિરનામાં તેમના શોખ સહિત પ્રસિદ્ધ કરે છે અને અરબા શોખવાળા મિત્રો પત્ર-મિત્રો બને છે. દરેક સભ્યે સભ્યને જવાબ આપવાનો રહે છે તે જોયા જવાબ ન આપ્યાની બેથી વધુ દુનિયાદ જાય તો તેને કમી કરવામાં આવે છે. મને તો દુનિયાના દેશાનું અવનવું જવારણ ને માહિતીનો શોખ છે. વળી કોટામક, રિક્કિટોનો, સંપદ કરું છું. તારક-મંડળનો સભ્ય બન્યો છું ને જોરદોનોમીમાં પણ રસ ધરાવું છું. આથી અનેક પરનાતીય અને જ્વતીય મિત્રો છે.

આપણી કામમાં શરમ અને ધાક બે ખૂબજ પેસી ગયાં છે. Globને પાને ૨૦૦૦ લિટી મિત્ર સભ્યમાં કાઢી પડેલ. દેશાઈ કે અમીન ગાંડન ન હતાં. સાધારણ બાદશી હતા, જેમાંના પાંચ છ બાદશી સાથે મારું પત્રજવહાર ચાલે છે. હમણાં જ મુંબઈ એક પત્રમિત્ર બાદશી ત્યાં ગયા હતા, ત્યાં જોડનથી તાજા આવેલ બાદશી ધીરજલાલ સાથે મેળાપ થયો હતો. ઉપરોક્ત બાઈ જોડનમાં વ્યાપાર કરે છે. કહેતા હતા કે જોડનની પરિસ્થિતિ થોડા વખતમાં દક્ષિણ આફ્રિકા જેવી થશે. દક્ષિણ આફ્રિકામાં તો સામનો કરવાવાળા પણ હતા પણ અહીંથી તો ફક્ત નાળિયેર મળશે. પત્ર-મિત્રમાંથી અમે અંગત મિત્ર બની ગયા છીએ ને અત્યારે તો જોડન લઈ જવાની વાત કરે છે. બીજા પાટીદાર બાદશી અંગત જોળખાણથી જોડવા છે.

મારું ધ્યેય મેં આપને આગલા પત્રમાં જણાવ્યું હતું. ઉપરના અનુભવ પરથી લાગશે કે એક કૌટુંબિક બાઈ જેવો જ અવધાર આપણા પત્ર-મિત્રો આપણી સાથે રાખે છે.

વળી મુંબાઈ, મદ્રાસ, કલકત્તા, દોહદી, આગ્રા, પટણા વગેરે આંતર પ્રાંતીય પ્રદેશોમાં ધણીજ પાટીદાર ભાઈઓ વસે છે. પ્રવાસની અડચણો દૂર કરવામાં તે ભાઈઓ જે પત્ર-મિત્ર હશે તે ચોક્કસ મદદ કરશે. મારે તે ધણીખરાં શહેરોમાં શાહ, પ્લાઠાણુ વગેરે પત્ર-મિત્રો પણ છે ને હું પત્ર-મિત્રોને ત્યાં ઉતરું છું. આ પત્ર-મિત્રોનો એક નિશાળો સમાજ છે. જેમાં ઝગડા, ટંટા, અદેખાઈ, સ્વાર્થ વગેરેનું મૂળ નાબૂદ થએલું છે.

વળી આપણા ધણીખરા પાટીદાર ભાઈઓને લુદા લુદા શોખ હોય છે, તે પાટીદાર પાટીદાર સમવયના અને સમશોખના મિત્રો બની શકે છે.

પરદેશની (પાટીદાર તેમજ બીજા સાથે) જુદી જુદી વિદ્યાપીઠની માહિતી, દેશનું બધારણુ જાણવા માગના તથા પોતાના દેશની ખરેખરી વસ્તુ જાણવા ઇચ્છનાર ભાઈઓનાં શિરનામાં હું સારી કલખોમાં ગોઠવી આપીશ. પણ હમણાં તો આપણે શરૂઆત કરવાની છે. જેનાં બીજા રૂપે પ્રથમ આપણાં ગામોમાં જ પત્ર-મિત્રો માટે માગણી કરીએ તો બસ છે.

મારાં ધારવા પ્રમાણે ગોઠામાં ગોઠા ૧૦૦ પત્રો મિત્રની માગણી કરતા જરૂર આવશે.

મારું વસોમાં રહેવાનું હવે અનિશ્ચિત બન્યું છે. લગભગ ૧૨મી જૂને હું વસો છોડીશ. માટે સરનામું નીચે પ્રમાણે જાણો.

જો. એન. અમીન, 'પત્ર-મિત્ર', C/O 'પાટીદાર મંદિર', આણંદ.

વડોદરામાં હજી સુધી સારી રૂમ મળી નથી ને જૂની રૂમ બદલવાની છે. માટે મારું શિરનામું નિશ્ચિત થયે જણાવીશ. એટલે પત્રો ત્યાં પરત કરશે અથવા તારક-મંડળની સલામાં હું અવારનવાર આણંદ આવતો રહું છું એટલે તે વખતે લઈ જઈશ.*

વસો
તાર: ૭-૬-૪૭

લિ. આપનો,
અનુભાઈ

* શિરનામું નિશ્ચિત થયું છે-અનુભાઈ એન. અમીન,
લક્ષ્મી પ્રિન્ટીંગ, સુગ્રીમ ટ્રોપીક પાછળ, વડોદરા.

રસ્તે જતાં

હું ઘેર જતો હતો. રસ્તે માળસોનો અવરજવર ફીકે હતો. ખોરાગના આરેક વાગ્યાનો શુભાર થયો હતો. ઉનાળાનો આકરો તાપ ધખી રહ્યો હતો.

એક મેથોધેસો ત્રાકો ફેડે હાથ દબને ખેડંગતો ચાલતો સામે મળ્યો. એને ચાલવામાં ખૂબ દુઃખ થતું હોયું જોઈએ એમ તેનો અહેસાસી આપતો હતો. અમે જાનને એક બાજુની પાસે થઈને પસાર થયા. એણે મને જોયો હશે કે કેમ એ જુદી વાત, પણ મેં એને ધારીને જોયો હતો. હું આગળ ચાલી નીકળ્યો પણ મનમાં ખટકો જોડ્યો. મારી ફરજ ચૂકવાનું મનમાં દુઃખ થયા લાગ્યું. આ વિચારે થોડું આગળ તો ચાલ્યો, પરંતુ પગ પાછા વળ્યા.

એક ઝેરીના વાંકે આગળ એ જાળક નિઃસદાય ગીતે અત્યંત કમળ દશામાં પડ્યો હતો. આંખોમાંથી આંસુ નીકળતાં હતાં, નાપથી ને દુઃખના કમળથી મોં ઉપર પરમેશ્વરનાં શિંદુ ખાગ્યાં હતાં. એનો બાલુમાં એક ગંદું શક્તિયું પડ્યું હતું અને ગંદો ને ફાટકો એક કંતાનનો કકડો હતો. એનો ઉપયોગ એ શેતરંજ તરીકે કરતો હશે.

એની નજરેક જઈ મેં એને જોયો. એણેય આંખ ઊંચી કરી. એને કંઈ દુઃખદરદ હો એમ પૂછતાં એણે જણાવ્યું કે એને પૂઠે ગૂમરાં થયાં હો. હવે એનામાં જીવવાની કે ચાલવાની શક્તિ ન હતી. દવા કરાવવા તેણે તૈયારી ખતાવી. મારા પૂછેલા સવાલોના જવાબ તેણે રોકું ધણીવીને ન છૂટકે હુંકાં વાક્યોથી આપ્યા. તેને ખૂબ દરદ થતું હતું. તે કોઈ ફાકરોનો માફો હતો. માળાપ મરી ગયેલાં હતાં. નવેક વરસનો હતો.

એને દવાખાનામાં લઈ જવા પૈસા આપતાંય ઘોઘાગાડીવાળા તૈયાર ન થયા! હાથલાગીવાળાને બેઠે બેઠે પૈસા આપવાના ફરી બેલાવી લાવ્યો. એ શક્તિયું ને તાપડું પરી મૂકવાનું ગમ્યું. આ બધા વખતમાં ફેટલાક દુકાનદારોની ગિલાસ્ત વધવા લાગી. એમને લાગ્યું કે આ દરેદીને મદદ આપવી ઘટે. એને જીંદગીને હળવે હાથે લાગીમાં બેસાડો. એને લઈને હું ઘેર આવ્યો.

જાળકો બેઠાં થયાં. એ હોકરો અહીંથીજ ખાઈને જવર નગર નીકળ્યાં હતાં કે જ્યાં એ મને મળ્યો. એને નવડાવવો જોઈએ. પાણી ગરમ તૈયાર થયું. એનાં ગંદાં કપડાં કઢાવી નાખ્યાં. મારા દીકરાએ એને ખૂબ ચોળાને નવાડ્યો. એ પણ એનાથી આરેક વરસે મોટો હતો. એ દીકરાએ પણ

હરીર ઘસીને યોગવા માંડ્યું. એને નહાવાને લોટા પાણી ને પીવાને ચાવળું પાણી મળે એ ભગવાનની મહેર ગણાવ! દિલ લૂટીને એને બીજાં કપડાં જાદવાત્યાં. ધરમાં સુવાડ્યો ને વા ખાવા એક પંજો આપ્યો. આરામથી પંજો ખાનો એ છોકરો ઝીંધી ગયો.

અપોર પછી એને દવાખાનામાં લઈ જવામાં આવ્યો. ત્યાં રાજવાની ઝાકવણુ હું પહેલેથી કરી આવેલો.

બીજે દિવસે સવારે હું કામગીરીએ બહાર જતો હતો ત્યાં એ છોકરો મળ્યો. એનાં જૂનાં કપડાં ધોવા માટે સાબુ મૂકીને તેનું એક પડીકું વાળી આપ્યું હતું ને એક ધોણેલો કકડો આપ્યો હતો. એ જ્યાં સાથે એ પાછો ફરતો હતો. મારા પૂછવાના કંઈ જાણર જવાજ ન મળ્યા. મેં એને કપડાં ધોવાને નજા બતાવ્યો. એણે ના કહી ને જણાવ્યું કે એ તળાવે ધોઈ નાખશે ને પછી મારે થેં જશે. દરદર એણે મધું છે એમ પણ જણાવ્યું.

અપોરે થેર આવ્યો ત્યારે એ ખાઈને સૂનો હતો. પેલાં મેલાં કપડાંનું પડીકું એક બાબુ પડ્યું હતું. મને આશ્ચર્ય થયું. છોકરાઓએ વાત કરી કે એને દવાખાનામાંથી દાકતરે ફીડીએ આપીને કાઢી મૂક્યો એમ એ કહેતો હતો. એની પાસે સાતેક ગેઆનીઓ હતી. મેં એને સાંજે ફરીથી દવાખાને આવવા કહ્યું તો તેણે હા પાડી.

ત્યારેક વાગે મારે નીકળવાનું હતું. એણે ગઈ કાલે પાન માગેલું. એ ન હોય તો સોપારી માગેલી. પણ એને ધાણાની દાળ મળી. એને જરા હાનિ લાગી. આજે એને બીટી જોઈની હતી. બન્નમાંથી પાન ને એક સરખાનો પ્લાસ! પણ દ્રાણુ લાવી આપે? અમે બધા આરામ કરતાં હતાં ત્યારે એ રસ્તે જતા અવતા માણસાને એટલું મંગાવી દેવાની વિનંતી કરતો હતો. દોષજો એને બીટીજો આણી દીધી. ધરાઈને પીધી.

સાંજે એને દવાખાને લીધા. તે પહેલાં હું દાકતરને મળ્યો અને વાત કરી. એમને આશ્ચર્ય થયું. અરી રીતે એ છોકરો ક્યાં ગયો એની એ શોધ કરી રહ્યા હતા. મેં દાકતરને એનું દરદર કેમ છે વગેરે પૂછ્યું.

“એને ગૂમમાં નથી. એને: તો ચાંદીનો—સીંદ્રીલીસનો—રાગ છે.” દાકતરે કહ્યું. હું ચોંટી ઊઠ્યો. દામ્તર સમજી ગયાં.

“એમાં નવાઈ જેવું નથી. મેં એને બધું પૂછી લીધું છે.” એમણે કહ્યું.

“પણ આવડા નવેક વરસના છોકરાને આ ગેગ?” મારા અવાજમાં શર્ષ અને અજ્ઞાન બને હતાં.

“એ દાકતરની ગરીબાઈનો લાલ કાઈ દુષ્ટ રોગીલા માણસે લીધો હતો.

અકુદરતી દામ કહું અને આ નિર્દોષ બાળકને એ રાગનો ચેપ મૂકી ગયા. બાળકે બધું કબજું છે." દાકતરે કહ્યું.

હવે શું !

દાકતરે ધીરજ આપી કે ઈન્જેક્શનથી મટી જશે. એ આસ્વાસને હું પાછો ફર્યો ને મારે મેરથી ડાકરે આવે એટલે એને ચમકાવીને પણ રાગને એમ લલામણુ કરતો ગયો.

બીજે દિવસે સવારે તપાસ કરી.

દાકતર મુંઝાએલા હતા. એ ડાકરાની બાલુમંજ બે રગારીઓ હતા. એક દવા દેવા આવેલો ને ગીતો એની ચાકરી કરવા. એના પૈસા ચોરા-એલા. બધીજ બબ્બે આનીઓ હતી. દાકતરે રૂપીઓ આપી ડાકરાને વિદાય કરેલો એ વાત ઉપરથી એ બધા મેળ ભગવા લાગ્યો. એ બે રગારી કમ્પાઉન્ડમાં મએલા ત્યાં એ દરદી કોઈ સવા રૂપીઆની બેઆનીઓ લક-ગયી. બીજી ચારેક બે આની પડી મૂકી. એમાંથી એણે સરગત, પાન, બીડી બરાબર ઊઠાવ્યાં ને મારે ઘેર આવેલો ચારે ચૌદ આના સિતક મહેલી.

હવે એ ડાકરાને દબાખાનામાં : આવ શી રીતે ? ડાકરાને દવાખાને મલમ કરી બદાર મૂવા જણાવ્યું. ત્યારનો એ ડાકરે જણાયો નથી.

— મુસાફર

વિદ્યાર્થીઓ માટે

[૧]

શ્રી પાટીદાર યુવક સંઘ મુંબઈ નરકથી રહેલા બે વર્ષથી ફક્ત મુંબઈમાં જ અભ્યાસ કરતા પાટીદાર વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓને પાંચ પુસ્તકોની સહાય આપવામાં આવે છે. આનો લાભ ૪૪ વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીની-ઓએ લીધો છે. ચાલુ સાલ પણ પાંચ પુસ્તકોની મદદ આપવામાં આવ-નાર છે. મુંબઈમાં જ અભ્યાસ કરવા ઇચ્છતાં પાટીદાર વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓ બે મદદ મેળવવા ઇચ્છતા હોય તો તે માટેનાં ફાર્મ ભરી ના. ૩૦મી જૂન સુધીમાં સંપન્ના મંત્રીને મોકલી આપવી.

ચાલુ સાલ સંઘ તરફથી નીચેની સોળ શિષ્યવૃત્તિઓ, માસિક રૂ. ૧૦ ની ગાર માસ સુધી મેટ્રિક પસાર કરી, મુંબઈમાં આગળ અભ્યાસ કરવા ઇચ્છતા પાટીદાર વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓને આપવામાં આવશે. જે માટેની અરજીઓ તા. ૩૦મી જૂન સુધીમાં મંત્રી પર મોકલી આપવી.

(૧) સ્વ. વાલજીભાઈ વી. પટેલ શિષ્યવૃત્તિ (૨) ભાઈગાલભાઈ કે. પટેલ શિષ્યવૃત્તિ (૩) સી. ડી. પટેલ શિષ્યવૃત્તિ (જાહેતો માટે) (૪) સી. ડી પટેલ

શિષ્યવૃત્તિ (૫) ભાઈલાલભાઈ દાહભાઈ અમીન શિષ્યવૃત્તિ (૬) ભાઈલાલ-
ભાઈ દાહભાઈ અમીન શિષ્યવૃત્તિ (૭) શંકરભાઈ જોગભાઈ અમીન શિષ્ય-
વૃત્તિ (૮) હોરુભાઈ ખોડાભાઈ પટેલ શિષ્યવૃત્તિ (૯) પુરુષોત્તમદાસ તુલસી-
ભાઈ પટેલ શિષ્યવૃત્તિ (૧૦) પટેલ એન્ડ દેસાઈ શિષ્યવૃત્તિ (૧૧) ગોરધનભાઈ
જવેરભાઈ પટેલ શિષ્યવૃત્તિ (૧૨) એમ. પી. અમીન શિષ્યવૃત્તિ (૧૩) જોગ-
ભાઈ રણજોડભાઈ પટેલ શિષ્યવૃત્તિ (૧૪) ભીખાભાઈ ચતુરભાઈ પટેલ
શિષ્યવૃત્તિ (૧૫) પુરુષોત્તમદાસ લક્ષ્મીભાઈ પટેલ શિષ્યવૃત્તિ (૧૬) શાન્તિલાલ
મગનભાઈ પટેલ શિષ્યવૃત્તિ. લખા :—

મંત્રી, પાટીદાર યુવક સંઘ, મહતલાલ ગામ, ફેંચપૂલ, મુંબઈ-૭

[૨]

ચરેતરના હોશિયાર વિદ્યાર્થીઓને ઉત્તેજન આપવાના આશયથી અને
સાધનના અભાવે ઉચ્ચ કેળવણીથી વંચિત રહેતા ચરેતરના લાયક પાટીદાર
વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરવાના હેતુથી પ્રેરણા સને ૧૯૪૭-૪૮ ના શૈક્ષણિક
વર્ષ માટે અનુક્રમે (અ) ને (ચ) પ્રકારની કુલ ઓળ શિષ્યવૃત્તિઓ
શૈક્ષ ભીખાભાઈ જવાભાઈ નરહી આપવાનું ચાલુ સાથે ઠ્યુ. જે. તે
જામના વળગતા વિદ્યાર્થીઓએ નીચેના શિરનામેથી અરજીપત્ર મંગાવી તે
અરજીપત્ર તેજ શિરનામે માગેલી પૂરી હકીકત સાથે તા. ૭ જુલાઈ ૧૯૪૭
પરેલાં મોકલી આપતાં.

(અ) ચરેતર (ખેડ જિલ્લો, પેટલાદ તથા ભાદરજી મંડાલ) ના વતની
એવા વિદ્યાર્થીમાંથી સને ૧૯૪૭ ની મેટ્રિકની પરીક્ષામાં સૌથી વધુ ગુણ
મેળવનાર પરેલાં બે વિદ્યાર્થીઓ માટે નાન જનતા બેઠ સિવાય, અનુક્રમે
રૂ. ૧૫ અને રૂ. ૧૦ની માસિક શિષ્યવૃત્તિઓ.

(ચ) સાધન વિનાના લાયક ચરેતરના પાટીદાર વિદ્યાર્થીઓ માટે નીચેની
વિગતે ચાલુ માસિક શિષ્યવૃત્તિઓ :—

ક્રમસં	સાધન	એન્જનીયરીંગ	એમ. બી. બી. એસ.
રૂ. ૧૫	રૂ. ૧૫	રૂ. ૧૫	રૂ. ૧૫
રૂ. ૧૦	રૂ. ૧૦	રૂ. ૧૦	રૂ. ૧૦
રૂ. ૧૦	રૂ. ૧૦	રૂ. ૧૦	
અ.પી.ટી.સી.	ટકનીકલ (કલ્યાણન વગેરે)		આયુર્વેદ
રૂ. ૧૦		રૂ. ૧૦	રૂ. ૧૦

વળગ :—મનુભાઈ ભીખાભાઈ પટેલ, શ્રી ન્યુ રાજપુર મીલ્સ રૂં. લા. ,
જામતીપુર રોડ, અમદાવાદ.

પ્રસંગકથા

લેવડેવડ વગરનું સાદું લગ્ન

ચાંગાના શ્રી અંગાલાલ લાખલાલભાઈ પટેલ, ગાર-એટ-હોના પુત્ર ભાઈ સુરેંદ્રભાઈનાં લગ્ન પીપળાવના અને વડોદરા રહેતા શ્રી શંકરભાઈ સો. પટેલનાં પુત્રી જાહેન શારદાજાહેન સાથે તા. ૨૮-૫-૪૭ ના રોજ વડોદરા મુકામે સાદાઈથી થયાં. જાહેન શારદાજાહેન અદ્યાર વર્ષનાં છે અને છ. એ. ના છેલ્લા વર્ષમાં અભ્યાસ કરે છે. ભાઈ સુરેંદ્રભાઈ ચોવીસ વર્ષના છે અને બીજી એલ એલ. બી.ની ટર્સ લેરેલી છે. વેવિશાળ નક્કી કરવા રૂપિયા આપવા જવાની રૂઢિથી માંડી માયાંમાટલાં મુધીની કાંઈ વિધિ થઈ ન હતી; માંડવો સુકવનાનો નહોતો, ગોળતી ફરેલી પરકણ કે જાતનું એક વખતનું ભાડું પણ વરપક્ષે લીધાં નથી. એ પ્રમાણે કન્યાપક્ષે પણ ચાંદલો લીધો નથી. જાત એક દિવસ રહી હતી. ૨૦-૨૫ની જાતની સંખ્યામાં ચાર-પાંચ જાહેનો પણ હતી. લગ્ન સાંજના ૭ વાગે જાને પક્ષના સ્નેહીઓ-મળાવઢાલાંની હાજરીમાં થયું હતું. વાંજાં નહોતાં. માંડવો ફેળો, આસોપાલવનાં તોમળો તથા ઢોડોથી શણગાર્યો હતો. એ પ્રસંગે વરપક્ષે રૂ. ૫૦૧ સમસ્ત પાટીદાર દેગવણી મંડળ વડોદરાને દાન તરફે આપ્યા હતા. આટલી સાદાઈથી અને પૂર્વ સારત જ નહિ, પણ ગાંધીપુરાની પણ કાંઈ લેવડેવડ ન કરવા જદલ વરપક્ષે મન્યવાદને પાત્ર છે.

ત્રેમ સમયની કમોટીએ મેલ નીકળ્યો ?

જાજથી એ વર્ષ ઉપર (સં. ૨૦૦૧ ના જેઠ માસની પ્રસંગકથામાં ચિત્ત છે) ભાઈ સુરેંદ્રભાઈનું વેવિશાળ પગાણના શ્રી ઢોટાભાઈ મોતીભાઈ પટેલનાં પુત્રી જાહેન મંજુલાજાહેન સાથે થયું હતું. લગ્નના ચાર દિવસ અગાઉ જ એ ફેરક કરવું પડ્યું હતું. કારણ કે, સાંજના રો. મળજીઆઈ મોતીભાઈ પટેલનાં પુત્રી જાહેન પ્રફુલ્લજાહેન સાથે એમનું વેવિશાળ નક્કી થયું. એ જાને એકબીજાના પરિચયમાં આવેલાં હતાં. વડીલોની પ્રથમ સંમતિ ન હતી, પરંતુ પુત્રીના આગ્રહને વશ થઈ, એમના સુખ ખાતર રૂઢિ તોડીને રો. મળજીઆઈએ એ વેવિશાળમાં સંમતિ આપી. લગ્ન તે વખતે કેમ ન લેવાયું તેની જાણ નથી. કદાચ વડીલોની શરણીનો ધા સોયે પતાવવાની આગ્રહારકુશળતા પણ હોય. ગમે તેમ, એ વરસ વહી ગયાં અને એ વેવિશાળ ફેરક થયું. એમાં ક્યાં ક્યાં ચક્રોએ ગાગ. લગ્ન્યો હશે તેમાં પડવાની જરૂર નથી. ફક્ત એ સૌમાં યુવક-યુવતીની જ જવાબદારી વિશેષ હોતી

જોઈએ. જાડી ખીજાને વશ થાય એટલી નિર્જનતા હોત તો એ વેવિશાળ પ્રથમ ગોઠવાયું જ ન હોત. એનું કારણ, એ વરસ ઉપર પ્રેમ માનેડો તે સમયની દસોડીએ મોઢ નીકળ્યો હોવો જોઈએ. અને મોઢ કેટલો ટકે? આઘાત પ્રત્યાઘાત

આ પ્રસંગથી રૂઢિપોષક વડીલોની માન્યતાને પોષણ મળ્યું. ચાવી ખાખતમાં છોકરા છોકરીની રુચિ પ્રમાણે ચાલવું એ મૂરખાઈ છે, એમ એ માની બેસા છે એને ટેકા મેળ્યો. રૂઢિ ન તૂટી તેથી એના રક્ષકોને સંતોષ થયો હશે. આમ જુદા જુદા વર્ગ લલે ગમે તેમ સંતોષ માને. પરંતુ લગ્ન ઇચ્છતાં યુવક-યુવતીઓને આ દાખલામાંથી સારો ધડો લેવાનો મળશે. મોઢનું કેવું રૂપ હોય છે, સરસ્વતીમાં પ્રેમના જેવાં જ બધાં લક્ષણો એ બતાવે છે, એ પ્રમાણે ભોગ આપવા પણ તૈયારી બતાવે છે, પરંતુ પ્રેમ અને મોઢની લુલ્લુલામણીમાં પડી એનું સાચું રૂપ નહિ જોવાળી શકવાના પગિણામે, આજનાં આપણાં કહેવાતાં પસંદગીનાં લગ્ન નિષ્ફળ નીવડે છે. એટલે લગ્નનો પ્રશ્ન યુવક-યુવતીઓ માગ્યા પાસેથી પોતાનાં હાથમાં લે તેથી જ બધી મુશ્કેલી શાન્તિ નથી આવી જવાની. પરંતુ એની સાથે આવની જવાબદારી પણ ઉપાડવા તૈયાર રહેવું પડશે. દારૂક આવેશમાં તણાયે કે મોઢમાં ખેંચાયે આવનાર મુશ્કેલી વેડવાની પણ તૈયારી રાખવી પડશે. એટલે યુવક-યુવતીઓને આ પ્રસંગ લગ્નની વિચારણા માટે લાક્ષણિકી જેવો છે. છાત્રાલયમાં જનનના ઉતારો

ઉપર્યુક્ત જન સમસ્ત પાટીદાર-છાત્રાલયમાં ઊતરી હતો. એટલે એ ઉપરથી પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે—છાત્રાલયમાં જન ઉતરે એ અગત્ય છે? આવાં સાદાં લગ્ન ચતાં હોય તો ઉત્તેજન આપવું જોઈએ, ૨૦-૨૫ માણસની જન રજાઓમાં છાત્રાલય ખાલી હતું ત્યારે ઊતરી એમાં ખોટું શું? વગેરે સવાલ થશે. પરંતુ અમારે જે કહેવાનું છે તે આ એક પ્રસંગ માટે નથી, આપણા છાત્રાલયના એક કાયમના પ્રશ્ન તરીકે છે. આવતી કાલે રજાઓ હશે ને કોઈની ધામ-ધૂમવાળી જન આવી ને એ માગણી કરશે તો? છાત્રાલય આડું છે ને કોઈની સાદી જન આવી ને કહે કે અમારે ફક્ત એ જ રૂમની જરૂર છે તો? એટલે એના કાર્યવાહકોને અમારી એટલી જ વિનંતિ કે આ પ્રશ્ન ઉપર તેઓ વિચાર કરી તે અંગે યોગ્ય નીતિ નક્કી કરે.

સાદું લગ્ન

ખાનકુવાના શ્રી હરમાનભાઈ હરબજાભાઈનાં પુત્રી ગહેન મણિયરેનનાં લગ્ન સૂઝના શ્રી આબરભાઈ રણજિડભાઈ પટેલના પુત્ર ભાઈ રાવજીભાઈ

સાથે તા. ૨-૫-૪૭ ના રોજ સાદાઈથી થયાં હતાં. જનમાં ફક્ત ૧૧ માણસ હતાં. જૂન પ્રસંગે રંગિયો અને ગીતા બેઠ આપ્યાં હતાં. અભિનંદન ! કોંગ્રેસીઓ જ કાયદાનો ભંગ કરે છે !

મહાત્મજીના શ્રી શામળલાલ ખેંચરલાલ પટેલ, જૂનામાં જૂના કોંગ્રેસી છે. મહાત્માજી અને કાકા સાહેબ કાલેલકર સુધીના અતિવાસી થવાનું એમને સફલાગ્ય મળેલું છે. એમનાં ભત્રીજા બહેન મણિજીહેનનું લગ્ન તા. ૫-૬-૪૭ના રોજ વસો-ખાંધલીના શ્રી મગનલાલ તળાવલાલ પટેલના પુત્ર લાલ ચંદુલાલ સાથે થયું. ગૃહેન મણિજીહેન અને લાલ ચંદુલાલ બંને ૨૦ વર્ષની સરખી ઉંમરનાં છે, અને આ સાલ પ્રિવિયસ પાસ થયેલ છે. શ્રી મગનલાલ કોંગ્રેસી છે અને જલવાસ પણ ભોગવી આવેલ છે. આ લગ્ન પ્રસંગે લગભગ ૧૫૦ માણસોનો જમણુવાર થયો. જનમાં ૫૦ આસપાસ માણસ હતાં. જેડ પણ હતાં. જન રૂઢિ પ્રમાણે બે દિવસ રહી. શ્રી શામળલાલજી એમની પ્રથમ ભત્રીજીના લગ્ન પ્રસંગે તો મોટો જલસો કરેલો, એ હિસાબે આ લગ્ન સાદાઈથી પત્યું એમ કહેવાય. પરંતુ કોંગ્રેસ સરકારનો રૂપ કરતાં સુધારે માણસો ન જમાડવાના ધાગનો વગ-કન્યા પક્ષના બેઠ કોંગ્રેસીઓના હાથે ભંગ થયો તેનું શું ?

કાયદામાં મુરકેલી તો છે જ

પ્રથમના સાદા લગ્નનાં નોંધ લેવાઈ છે તેમાં પણ જમણુવારનો ભંગ થયેલો છે. ૨૫ તો જનમાં માણસ હતાં. કન્યાપક્ષ તરફથી પણ એટલી સંખ્યા સહેજે થાય. આમ લેવડદેવડ મુદ્દત જતી કરનાર પક્ષો પણ આ મર્યાદા પાળી શકતાં નથી. એ તો ત્યારે જ જાને કે જન બિલકુલ ન હોય અને કન્યાપક્ષ પણ કોઈને ન નોતરે. પરંતુ એટલી બધી આશા જનતા પાસે રાખવી એ દરેક પ્રસંગ માટે શક્ય નથી. અને કાયદો હોવા છતાં કાયદો જગાએ (અપવાદ સિવાય) એ મર્યાદા પળાતી નથી. એ બીના છે. પરંતુ કાયદો પાળી શકાય તેમ નથી એમ ને કોંગ્રેસીઓને પણ લાગતું હોય તો એમાં સુધારો કરાવવો એ તેમની ફરજ નથી ? અમારી તો એક જ માગણી છે કે કોંગ્રેસીજનો એ કાયદાને અમલમાં મુકાય તેવી મર્યાદાવાળો જનાવરાવે અને તેમ ન કરી શકે ત્યાં સુધી, કોંગ્રેસ સરકારના કાયદાનો જતો પોતે ભંગ ન કરે. ડાહી સાસરે ન જાય, ને ગાંડીને શિખામણ

“કલોલના કોંગ્રેસ હાઉસ ખાતે જાહેર સભામાં પ્રવચન કરતાં શ્રી મોરારજીલાલ દેસાઈજી જણાવ્યું હતું કે, આકરી અનાજ અને કાપડની કટોકટી સામે લોકોએ ધરાવર સામનો કરવો જોઈએ. જરૂર પડે લોકોએ

પાંદડાં ઉપર દહાડા ગાળવા પડે તો ય કાળાં બળરંતું અનાજ ખાશે નહિ. આપણે હિંદની અનાજ તંગીને લક્ષમાં લેવી જોઈએ અને જાણે કેશમાં દુકાળ હોય તેમ વર્નવું જોઈએ.” (‘ગુજરાત સમાચાર’ તા. ૧-૬-૪૭) એ અળાઉ દસ દિવસ ઉપરના છાપામાં સમાચાર હતા—પૂના મ્યુનિસિપાલિટીના પ્રમુખે પૂનાથી ૭ માઈલ દૂર વડગાંવમાં તા. ૨૧-૫-૪૭ના રોજ મહેશીલ ગોઠવી. ૨૩૨ માણસોની પંચન પડી ગઈ, મિષ્ટાન્ન પીરસાયાં, બરાબર રંગ જામ્યો, અને નિર્દય પોલીસે છાપો માર્યો ! ને શરા બંસોબત્રીજ લાગ્યા ! એ લાગેડુ ગૃહસ્થોમાં કેઝિસવાદીઓ હતા, સરકારી અમલદારો હતા, મ્યુનિસિપાલિટીના સભ્યો હતા, એ માનદ મેછરૂંટો હતા ! આનો ઉપાય શો ?

અનાજની આજે ગમે તેટલી મુશ્કેલી હોય, એક કણનો દુરુપયોગ કરવો પોષાય તેમ નથી, એવી ભલે અણતરી હોય, પરંતુ પ્રજામાં જોટલી ઊંડી રામુદલાવના કેળવાઈ નથી. તરત ને તરત કેળવી શકાય પણ નહિ. જોટલે રિયલિટી પ્રમાણે નહિ, પણ પ્રજા-માનસ પ્રમાણે કાયદામાં છૂટછાટ મૂકવાની જરૂર છે. ગઈ ધારાસભા વખતે શ્રી હંચા મહેતાએ ગાળલગનના કાયદાની વય વધારવાની દરખાસ્ત કરી હતી ત્યારે વડા પ્રધાન શ્રી બાળાસાહેબ ખેરે જવાબ આપ્યો હતો કે, હું વય વધારવામાં આવે તેમાં માનું છું, પરંતુ સામાન્ય પ્રજા એનું અનુકરણ કરે તેવો કાયદો હોવો જોઈએ. એ દલીલ આ જમણુવારના કાયદા માટે ન કરી શકાય ? જો કેઝિસી માણસો આનો ભંગ કરે તો સામાન્ય પ્રજાની વાત જ શી ? જોટલે પ્રજાના સામાન્ય વર્ગને અનુકૂળ થઈ શકે તેવી સંખ્યા રાખીને આ કાયદાનો કડકપણે અમલ થવો જોઈએ એ જોક રસ્તો છે. એમાં જમણુમાં ભાગ લેનારને પણ ગુનેગાર ગણવો જોઈએ.

કેઝિસના કસોટીના સમય છે

કેઝિસ સરકાર પાસે પ્રજાએ જે આસાઓ રાખી હતી તેમાં એ નિરાશ થઈ છે. લડાઈની મહામારીથી ત્રાસેલી પ્રજાને કેઝિસ સરકારને આવ્યાં આટલો વખત થયો છતાં કંઈ રાહત મળી હોય તેમ દેખાતું નથી. કાળાં બળરં એનાં એ આલે છે, લાંચરૂપ અને ધક્કા પણ જોડા થયા નથી. અનાજના ભાવ જોડા બાંધવામાં શ્રી દીનકરરાય દેસાઈએ જણાવ્યું હતું કે થોડા વખતમાં બ્લીજ ચીન્નેના ભાવ ઘટી જશે અને તેથી અનાજના ભાવ વધારવા બરાબર નથી. આજે એ વાતને ૭ માસ થયા છતાં ભાવ નરમ પડ્યા નહિ. અને અનાજના જોડા ભાવને કીધે એ કાળા બળરંમાં

તણાઈ ગયું. છતાં સરદાર અનાજના ભાવ વધારતી નથી. રેશનીંગ હંગામણ તૂટી પડ્યા જેવું જ ગણાય. મહિને ૨ શેર ધઉં, ૯ શેર ચોખા, ૩ શેર બાજરી. દાપડની પણ એ રામકલાણી છે. આખી લગાઈ દરમ્યાન કઠોળનું રેશનીંગ ન હતું. છૂટથી લોકોને મળ્યા કરતું. અને આ વરસે દાણ અદૃશ્ય થઈ ગઈ. ગોળ, દીવાસળી અને તેલ, કંઈ વરતું ગણાવવો અને કંઈ ન ગણાવવો ? કેંગ્રેસના માણસો જ કેંગ્રેસને ડૂબાડશે ?

આ કપરી સ્થિતિ ગમે તેવા આદેશ અને હિંમતવાળા તંત્રને મૂંઝવણમાં નાખી દે તેવી છે. એટલે કેંગ્રેસ સરદાર પણ એનો ધારે છતાં તરત નિદાલ ન કરી શકે, એ સિદ્ધાંત તરીકે સમજાય તેવી હકીકત છે. પરંતુ એ માટે પ્રજાને વિશ્વાસમાં લેવી જોઈએ. પ્રજાના માનસમાં જે શંકાકુશંકાઓ જનગતી દોષ તેનો ખુલાસો કરવો જોઈએ. જે જે વિષયમાં જેનો અનુભવ હોય તેવા માણસોનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. આજે તો એવું જાણતું લાગે છે કે, સરદારી અમલદારો રુચિ પ્રમાણે કામ કરતા-કરે છે, તેમ કેંગ્રેસી કાર્યકરો એમની રુચિ પ્રમાણે, અથવા પ્રત્નોને પહોંચી વળવા પ્રયત્ન કરે છે. કેંગ્રેસી કાર્યકરોની ભાવના માટે, એમની લાગણી માટે, છુદ્ધિ માટે આમાં શંકાનો સ્થાલ નથી. પરંતુ એક વસ્તુ સ્વીકારવી જ રહી કે એમને જાન અનુભવ ન હોય એ સ્વાભાવિક છે. અને તેથી જ આ મૂંઝવણ એવી થઈ છે. આ વખતે, કેંગ્રેસી જિનકેંગ્રેસીના ભેદ હોડી આ પ્રત્નોને પહોંચી વળવા જે સ્થિતિઓ નિમાય તેમાં અનુભવીઓને લેવા જોઈએ. એવા માણસો સામે આવીને ન આવતા હોય તો એમને સામે આવીને લેઈ આવવા જોઈએ. પણ હવે અંગ્રેજ સરદાર સામેની લડાઈ પતી ગઈ હોઈ, આંતરિક લડાઈ (વર્ગ વિગ્રહ) શરૂ થશે. એ સ્થિતિમાં દરેક કેંગ્રેસીએ તરવારની ધાર ઉપર ચાલવું પડશે. એટલી આત્મશુદ્ધિ નહિ હોય તો, જે પ્રજા દુશ્મન સામે લડતાં નજાગાઈ નભાવી લેતી હતી હતી તે પોતાની સામે પ્રત્ન આવતાં નભાવી નહિ લે. અને એથી જો કેંગ્રેસ ડૂબશે તો તે કેંગ્રેસીઓના હાથે જ ડૂબશે. એ પ્રસંગ ન અહવે એમ અને કિચીએ બીજો.

જેંડને વીળેરવા પોલીસને આવવું પડ્યું

આણંદના ગોટા અડધમાં જે જુદા વરધોડા સાટે જે જેડ આખ્યાં હતાં. એક અમદાવાદનું હતું, બીજું નડિયાદનું. ગાતના નવ વાગે એક વરધોડો નીકળી દાવર આગળ બેસી અમદાવાદવાળું જેડ રિવાજ મુજબ વાગતું હતું. દરમ્યાનમાં બીજો વરધોડો બીજો રસ્તે દરવાજામાંથી નીકળી મહીઆ ચોરે પુરસીઓ નાખી રસ્તો રોકી બેઠો. દાવરવાળો વરધોડો ત્યાં આગળ આવ્યો.

પણ નડિયાદવાળું બેન્ડ આગળથી ખસ્યું નહિ એટલે પાછળથી આવેલું બેન્ડ પણ ખુરસીઓ ગોઠવાથી ત્યાં બેઠું. અને આખી રાત બેમાંથી એકમે મચક આપ્યા વગર વગાડ્યા ક્યું! આ હરીફાઈમાં કોઈ નમતું મૂકતું નહિ હોવાથી સવારના આઠ વાગે પોલીસ પોલે સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો પણ કંઈ ન વળ્યું. એટલે પોલીસમાં રિપોર્ટ કર્યો તેથી પોલીસપાર્ટી આવી. તે દરમ્યાન નડિયાદવાળા બેડે સલામી આપી વિખરાઈ જવાથી શાન્તિથી વરઘોડા પસાર થયા હતા! શ્રી રામનારાયણ પાકે દવૈરવિહારમાં એક પ્રશ્ન કર્યો છે—માણસ જિંદગીમાં મૂરખમાં મૂરખ ક્યારે બને છે? જવાબ છે કે લગ્ન વખતે. કારણ એ કે છવનમાં જે કાર્ય એ કોઈ દિવસ લાગ્યે કરતો હોય છે તે તે વખતે કરે છે. ફેંટા બાંધે છે, ઘોડે ચડે છે, રાત્રે પણ માથે જીવ ધરાવે છે, વગેરે. એવી આ પણ એક જાતની મૂરખાઈ કે બીજું? આવા પ્રસંગે થોડી ચડમાચડસી થાય, મજાક થાય અને મગત ખંધાય એની ના નહિ. પરંતુ એ કેકે મૂરખાઈમાં પરિણમે ત્યાં મુધી વાત જાય એમાં એકે પક્ષની શોભા ન કહેવાય. બીજું બેન્ડ પ્રથમથી રસ્તો જાહેરી આગળ ગયું હતું, તો બે પ્રમાણે પાછળના બેડે રસ્તો જાહેર્યો હોત તો કંઈ હાર્યું ન ગણાત. પણ તો તો આમ બંધાએ જાણ્યું તે કાણ જાણત?

રાસમાં હરિજન માટે ફૂલો ખુલ્લો મૂક્યો

રાસમાં બે વરસથી શ્રી આશાભાઈ લક્ષ્મીભાઈ પટેલ હરિજનો માટે ફૂલો ખુલ્લો મૂકવાનો પ્રયત્ન કરતા હતા. ગામ લોકોએ પણ સંમતિ આપી હતી. પરંતુ મુશ્કેલી એ હતી કે હરિજનો પાણી ભરવા ખુશી ન હતા. એમને ઘણું અમનન્યા પણ માન્યા ન હતા. જેટલે ગામના ફૂલે વધ્યા હોય તો કરતુરંયા દ્યાખાના માટે જે જગ્યા લીધી છે તેના ફૂલે પાણી ભરવા સમજાવ્યા. જેટલે એમાં સમત થયા અને ત્યાં પાણી ભરવા લાગ્યા. બે વંસ પછી આજે પણ સ્થિતિ એની એ છે. તા. ૨૧-૫-૪૭ ના રોજ જિલ્લાના ડી. ડી. કલેક્ટર અને મામલનદારના પ્રયત્ને હરિજનોને પાણી ભરે. સમજાવ્યા—ફરજ પાડી. અમલદારોથી દયાવા ટેવાયેલી એ પ્રજા ના ન પાડી શકી. ચોરામાં બધા હા કહીને તો ગયા. પરંતુ ઘેર જતાં બધા ખરાબ આલ્યા ગયા. જતાં થોડા જે હતા તેમની ઉપર દયાણ થયું એટલે ન છૂટકે ફૂલે પાણી ભરવા આવ્યા. પાણી ભર્યું. રોજ બોલાવીને એમ અડવાડયું આપ્યું પરંતુ તેમાં ગામની પાંચેક બહેનોએ વાણુનો મેજો નાખવાનું બંધ કર્યું એટલે આખું ગામ એ મેજો બંધ કરે તો પોતાનું અહિત થાય એ બંધિ હરિજનો ફૂલે પાણી ભરતા બંધ થઈ ગયા. પછી તો રોજની રૂઢિ પ્રમાણે

જ બુદ્ધો એકા! આ પ્રસંગસમગ્રય તેષો છે. ગુલામોનો કાયદો રદ થયો ત્યારે એની સામે ગુલામોએ જ વંધો લીધો દત્તો. સૈકાઓથી જે પ્રગ્નમાં અરુપૃથક્તાનું હોદી વહેતું રહ્યું હોય, તેની અજ્ઞાન, નિરક્ષર, વહેમી, કંગાલ અને કુપમંદુક પ્રગ્ન પાસેથી બીછા શી આશા રખાય? આ ઉપરથી અરુપૃથક્તાનું કામ કરનાર કાર્યકરોને ખ્યાલ આવશે કે એમનું કામ ફક્ત સવર્ણોનું માનસ બદલવાનું એટલું જ નથી, પરંતુ અરુપૃથક્ વર્ણનું માનસ પણ કેળવવું પડશે. ભલે આ ચીસો ચાલુ ન રહ્યો. છતાં રાસની પ્રગ્નને અમે અલિનંદન આપીએ છીએ. સત્યાગ્રહની લડતમાં જેમ એણે મોખરે રહી નાક રાખ્યું છે તેમ આમાં પણ પહેલ કરી છે. એ કૃપાને અરુપૃથક્ ગમી પ્રગ્નએ ગાળ્ય નથી ગપ્યો, પરંતુ કૂવે પાણી ભરવાનું ચાલુ રાખ્યું છે એ એમને અરુપૃથક્તા તરફ સૂચનથી એ બતાવે છે. પરંતુ આટલેથી એમનું કામ પતી જતું નથી. હરિજનો કૂવે પાણી ભરતા થાય એ બાતનું નવું વલણ પ્રગ્નએ લેઈ એમની બીક દૂર કરવી જોઈએ

‘બાજ બેડાવાળ’માં પ્રસિદ્ધ થયેલ પત્ર અંગે સંપાદકોનો ખુલાસો

અ. ૨૦૦૨ ના આવણ માસની પ્રસંગકથામાં ‘બાજ બેડાવાળ’ માસિકમાંથી પ્રસિદ્ધ થયેલો પત્ર ઉતાર્યો હતો. એ અંગે ‘બાજ બેડાવાળ’ના જૂન ‘૪૭ના અંકમાં સંપાદકો તરફથી નીચેનો ખુલાસો બહાર થયો છે. “૧૯૪૬ના જુલાઈ માસના ‘બાજ બેડાવાળ’માં ઉપર્યુક્ત (પરદેશમાં કાળાં કૃત્યો) શીર્ષક નીચે પૂર્વ આફ્રિકાવાળા એક પાટીદાર પિતાનો જે કામગીરીઓમાં આવ્યો છે, તે પત્ર બતાવટી હોવાનું અમારા ધ્યાન પર લાવવામાં આવ્યું છે, જે બાળાના લગ્નનો ઉદ્દેશ્ય કર્યો છે તેના પિતાના વકીલ અને જે જ્ઞાતિયંધુ (દવે...સોહરાના અને ચાંચાના વતની) ના ઉપર આક્ષેપો થયા છે, તેમના વકીલ તરફથી અમોને જણાવવામાં આવ્યું છે કે આ સ્વર્ણી જિના ઉપગમ્યો કાદેલી છે, એવું પૂરવાર કરી શકાય તેમ છે, આ તર્કટ માટે જવાબદાર વ્યક્તિની તપાસ ચાલુ છે. આ સત્ય જિના અને તેને અંગેની સંપાદકીય ટીકા-ખાસ કરીને કામને ક્લંક વગેરે માસિકમાં પ્રગટ થવાથી તેમની સીધી અથવા આડકતરી રીતે માનદાનિ ઘર્ષ હોય તેથી તેમની તરફ હમદર્દી દર્શાવીએ છીએ અને તે માટે અમે દિલ્લગીરી બહાર કરીએ છીએ.” એ પત્ર અમે પણ ઉતાર્યો હતો એટલે ‘બા. બે.’ના સંપાદકોની માફક અમે પણ-એ અંગે ખેદ દર્શાવવાની ફરજ સમજીએ છીએ.

પત્રો અંગત વેરઝેર સત્તાપવાનું સાધન નથી

આજે ચાલતાં જ્ઞાતિ માસિકા જ્ઞાતિના પ્રતો ચર્ચવાની દૃષ્ટિએ ચાલતાં હોય છે. તેમાં અંગત ટીકાઓ અને ચર્ચાઓ આવતી હોય છે.

પરંતુ એની પાછળ કોઈ અંગત વેરવૃત્તિ હોતી નથી. સંપાદક-તંત્રીઓની એ નીતિને બગાડી શકવામાં લખાણ મોકલનારનો પણ ફાળો છે. કાર્યાલયમાં ઘણી માહિતી ઓળખીતા, બિનઓળખીતા તરફથી આવતી હોય છે. એમાં ખાત્રી કરવાની હોય છે, છતાં કોઈ બનાવટી પ્રસંગો લખી બંધ છે. તે માટે નવામાં પત્રો ઉપર ખ્યાન ન આપવું તે અને નામકામમાં પણ એ માહિતી માટે પૂરતી તપાસ કરવી એ બે ઉપાય છે. તેમ છતાં લખાણ મોકલનાર જે પોતાનું અંગત વેરવૃત્તિ સંતોષવાનું સાધન પત્રને ન માને તો તો આ પ્રશ્ન સરળ થઈ જાય. બાકી, કોઈ વખત ગોથું ખાઈ જવાનો પ્રસંગ બન્યા વગર ન રહે. તે વખતે સંપાદક-તંત્રીને માટે જીંદગિલીથી પોતાની ભૂલ કબૂલ કરી લેવી જોઈએ, એજ ઉત્તમ માર્ગ છે. ઠાકા ઠાલવેકર કહે છે તેમ, વૃત્તિવિવેચકને સમાજમાંના સજ્જન દુર્ગં, સારાનરસા, પોતીકા પારકા બધાની આગર પ્રિય હોવી જોઈએ.

શ્રી વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ કોલેજનો શુભારંભ

ચારુતર વિદ્યામંડળ તરફથી વચ્ચલ વિદ્યાનગર-આણંદમાં આ સાલે શરૂ થનાર સાયન્સ અને આર્ટ્સ એમ બે કોલેજો ન્યાયમૂર્તિ એમ. સી. આગલા, મુખ્ય યુનિવર્સિટીના વાઇસ ચેન્સેલરના શુભારંભ પ્રવચન સાથે તા. ૨૧-૬-૪૭ ના રોજ આજુ થઈ છે, એ એક આખા પ્રદેશને માટે આનંદનો પ્રસંગ છે. એના હેતુઓ વિશે આ માસિકમાં ઘણું કહેવાઈ ગયું છે એટલે આ પ્રસંગે એનું પુનરાવર્તન નહિ કરતાં અમે નવ ઘડતરના દેશના આજના કાર્ગમાં એ અમૂલ્ય ફાળો આપે તેના નાગરિકો ધારે એમ ધ્રુવી તેની કૃતેદ ઇચ્છીએ છીએ.

લવાજમ બાકી હશે તેમને આવતો અંક વી. પી. થશે

જે ગ્રાહક લાઇબ્રેરી પોતાનું લવાજમ ફાઇલમાં અંગેર કોઈ મારફત કાર્યાલયમાં સગવડે મોકલી આપે ને, તેમને લવાજમ બાકી પડતાં તરત વી. પી. કરવામાં આવતું નથી. એ પ્રમાણે હવે સુધી જેમનું લવાજમ નથી આવ્યું તે લાઇબ્રેરીને જણાવવાનું કે આવનું લવાજમ હવે તા. ૨૫-૭-૪૭ સુધીમાં મોકલી આપશે. બાકી દિસાબની સરખતા ખાતર આવતો અંક વી. પી. કરવામાં આવશે, જે હોડાવી આભારી કરશે.

પાત્રીકાર

સ્થાપક-સ્વ. ગુરસિંહભાઈ મુળેશ્વરભાઈ પટેલ

૨૦૦૩]

જુલાઈ-૧૪૭

[શ્રાવણ]

શ્રીઓને આપણે માત્ર શ્રીઓ જ બતાવી શકી છે. તેમને મનુષ્ય થવા કીધી નથી અત્યંત સ્વાર્થની ખાતર દેશે. જે દિવસથી તેના મનીષ્યને જ અને મદરતનું માની કીધું છે, અને તેના મનુષ્ય-ત્વની ગિતકૃત્ત પડવા કરી નથી, તે દિવસથી તેનું દેવું ચડતું, રહ્યું છે, એ દેવું કોઈ પદેશાં ચૂકતે કરવું જ પડે. મનીષ્યને હું તૂટી સમજતો નથી, પરંતુ એને જ એના નારીયનનનું ચૂક અને પરમ કદ્યાણ મમજતું એને હું કુસંદેશ માનું છું. કારણ કે મનુષ્યનો મનુષ્ય થવાનો સ્વાભાવિક અને સાચાસાચો અધિકાર છે. એ અધિકારને હજારી હાથ જેણે જેણે ખીણ કાઢી પણ બળની વરતુને અધિક મદ-ત્વની બનાવી દેવાનો પ્રયાસ કર્યો છે તેણે ખીણને પણ છેતર્યો છે, ને પોતાને પણ છેતર્યો છે. તેણે ખીણને મનુષ્ય થતાં આટકાવ્યો છે, અને પેલાના મનુષ્યત્વને પણ અન્યત્રતાં તૂટી બનાવી કીધું છે.

— શરદાખાખુ

૮

તંત્રી

ઈશ્વર ચેટ્લીકર

વાંચન રસમય હોય તો, તુજે બધા સંતાપ!

અશાંતિના જમાનામાં વાંચન જ દિલદુખ
ભુલાવનારું સાહિત્ય રસાયન છે.

ગાંડીવનાં નવાં પ્રકાશનો

તાણાવાણા

રંગતરંગ

જનમટીપ વડે જનમભરંતા જશ
જમાવનાર બુવાન લેખક
પેટલીકરની, ગુજરાતનું ગાયું
ખમીર ધળકાવનારી નવલિકાઓ.

રૂ. ૩-૦-૦

દગ્ગાવી હસાવી લોથપોથ કરનાર,
શ્રી ત્યોલીન્દ દવેનાં રસમાણિક-
નો સ્લોક ભંડાર. છએ ભાગ
સાથે જ ખરીદી લ્યો. દરેકના ૧૫૫

રૂ. ૧૦-૦-૦

પાનનાં ખીડાં

પ્રાણ અને પરિણામ

ત્યોલીન્દ દવેનાં આ નાંખુલ
તમારા હોઠ પર જ નહિ, સમગ્ર
ચહેરા પર લાડી ઝળકાવશે.

રૂ. ૩-૦-૦

દરેક જુવાન સ્ત્રી પુરુષે સુખી
લગ્નલવન મેળવવા માટે
ચુનીલાઈની આ નવલકથા
વાંચવી જ જોઈએ.

નવી આ. કિ. ૪-૮-૦

બકેર પટેલ

વિષયક

ગુજરાતને હુલાવવાનો ઇન્કારો
લેનાર આ મુરખીજને તમારે
ત્યાં પધરાવો.

૨૪ ભાગ રૂ. ૧૩-૦-૦

માપણંધીના કાન્નજકાળા જમા-
નાનો હૈયાલોચણ સીતાર
આપતી ચુનીલાઈની સોગરી
નવનવલ. રૂ. ૪-૮-૦

દરેક ચોપડીનું ટપાલખર્ચ બુકું.
કોઈ પણ ચોપડી કે ભાગ છૂટકે પણ મળી શકે છે.

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર :: સુરત

ગાંડીવ બાળપણવાંચકનું લવાજમ
રૂપિયા ૭, પચ્છેરા શિ. ૧૬ છે.

આ માસિક આલુંદ ચરોતર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં શ્રી. આશાભાઈ ગોરધનભાઈ
પટેલે ઈશ્વરભાઈ મોતીભાઈ પટેલ માટે છાપ્યું. તા. ૨૫-૭-૪૭

વિધાનગરમાં પ્લોટ જોઈએ છે?

- * ચારુતર વિદ્યામંડળ આર્ણેદ, દરમસદ અને બાકેશની સીમમાં વસતબ વિધાનગર બાધે છે, એ હવે સૌ બલે મે.
- * આ વસતબ વિધાનગરમાં ઉચ્ચ કેળવણીની કોલેજો મરિનાં મકાનો તૈયાર થાય છે. આર્ટ્સ્ અને સાયન્સ કોલેજો આવતા જુનમાં શરૂ પલુ થશે.
- * આ સ્થળે ડેક્લી ટર્ગનાં મકાનોવાળું ૧૦૦૦-૧૫૦૦ પ્લોટનું નગર તૈયાર થવાનું છે. ૫૦૦ ચો. વારના પ્લોટની કિંમત રૂ. છે. પ્લોટ ખરીદનારને આટલી જગ્યા ચોકળી મળવાની છે, તેમાંથી રસ્તા કે એવી કાંઈ જગ્યા કપાવાની નથી.
- * પ્લોટ રાખનારે ચારુતર મંડળને રૂ. ૩૦૦ રોર માટે અને રૂ. ૨૦૦ રસ્તા ખર્ચના મળી કુલ રૂપિયા ૫૦૦ જુદા આપવાના રહેશે.

મનોરભાઈ જી.જીભાઈ પટેલ,

ટે. ચ. પ્ર. આર્થિકમાજ, આણંદ

અનેક રોગોનો એકજ દવા
જીપનધારા

રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડમાર્ક "જેનસ" નં. ૩૦૨.

કેલેરા, સંમહણી, શરદી, હાથ, પગ, માથું તથા બદનનો દુઃખાવો, પાણી વિકાર, રુધિરા, અસાનિ, સોજો, અણર્જ, અપચો, ખાંસી, આસ, દમ, દાંત-દાઢમાં ક્યતર, હેરી ડાંખ, પ્રદર, પ્રમેહ, મોઢાની ડુર્ગંધ, પેટની ચૂંક, શળ, પેટ-પેડુનેક દુઃખાવો, અમુંજણ, દરેક બદના તાવ, ધા પડવો, લોહી નીકળવું છત્યાદિ અને બદના દરદોમાં લેમન રહેવો, રદીમર ધા મોટરની મુસાફરીમાં તાત્કાલિક ઉપયોગી થઈ પડનારી અમુક્ય ઓધધિ. દિ. મોટી બાટલી રૂ. ૧૧૧, વચલી બાટલી રૂ. ૧૧ અને નાની બાટલી રૂ. ૦૫૫ પો. જુડું. (દરેક ડેકાણે વેચાય છે)

જે. એન. શેઠના-છવનધાગા ઝોરીસ, નડીઆદ.

શ્રીમદ્

ભગવદ્ગીતા

પુરુષાર્થબોધિની ટીકા સાથે

બે દળદાર અથો : ૬૬ જા" x ૧૦"

કુલ પૃષ્ઠ ૧૦૬૮ : મૂલ્ય રૂ. ૧૦૭

ટપાલખર્ચ રૂ. ૧-૮-૦

મોજશોખના
સાધનો પાઞ્ચગો
અર્થ જોહો કરી
સંસ્કારની વૃદ્ધિ
ને જનનવણી માટે
આ અથો, આજેજ
વસાવી દ્યો.

વેદ, ઉપનિષદ, ષુદ્ધર્શન અને ધર્મશાસ્ત્રોના અભ્યાસ ઉપરાંત ગીતા ઉપરની અનેક પ્રાચીન અને અર્વાચીન ટીકાઓ ભ્રેષ્ઠ. આ ટીકામાં પં. સાતવલેકરજીએ નવીન રહસ્યો રજૂ કર્યા છે, જેમાં પ્રાચીન અને અર્વાચીન સંસ્કૃતિ તથા પરમાર્થ અને વ્યવહારનો મુખેજ સાધી શકાય એવો આદર્શ રજૂ થયો છે.

આ અંથ વિશે જાણીતા સાહિત્યકાર શ્રી. કનૈયાલાલ મા. મુનશી લખે છે : " પંડિત સાતવલેકરજી પ્રખર વિદ્વાન છે. એમની શ્રીમદ્ ભગવદ્-ગીતા ઉપરની પુરુષાર્થબોધિની ટીકા ગુજરાતને પ્રેરક થશે, એવી આશા રાખું છું. ગીતાછ એક અણુમોલ હોશે છે, એના જેટલા પાસા તપાસીએ, તેટલી એની નવી ચમક વધારે આકર્ષે"

‘સસ્તુ’ સાહિત્ય’નાં નવાં અન્ય પ્રકાશનો

- શંકરાચાર્યકૃત નીચેના અથો હુમણાં પ્રસિદ્ધ થયા છે:—
- | | |
|----------------------------------------------------|------|
| (૧) શાત્રલોકી અને બીજાં ચાર રત્નો—મૂળ સહિત ભાષાંતર | ૦-૧૨ |
| (૨) સ્તોત્રસંગ્રહ—ભક્તિ ને વેદાંતનાં—સ્તોત્રો | ૦-૧૦ |
| (૩) સર્વ વેદાંત-સિદ્ધાંત-સારસંગ્રહ | ૧-૪ |
| (૪) વિવેકચૂડામણિ | ૦-૧૨ |

બીજાં વધુ પુસ્તકોની વિસ્તૃત માહિતી માટે લખો:—

સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

પાટીદાર

પાટીદારસમાજના વિવિધ પ્રશ્નોની ચર્ચા ચલાવવું માસિકપત્ર
 વાર્ષિક લવાજમ : દેશમાં રૂ. ૩, પરદેશમાં શિલિંગ ૬
 કાર્યાલય — 'પાટીદાર' મંદિર, આણંદ

શ્રાવણ
 સં. ૨૦૦૩]

જુલાઈ-૧૯૭૭

[વર્ષ - ૨૪
 અંક - ૧૦]

સમસ્ત પાટીદાર પરિષદ

શ્રી જરાલાલ સોમાલાઈ પટેલ
 મંત્રી, શ્રી પાટીદાર યુવક સંઘ, મુંબઈ

એક વાણ્યે મને પ્રશ્ન કર્યો : “આપણા દેશમાં ઝડપભેર રાજકીય ક્રાન્તિ ચઈ રહી છે. આગામી હવે તો આરણાં ખખડાવી રહી છે. આંવા તથા રાજદારી ફેરફારો સાથે સામાજિક ફેરફારો કરવા પણ આવશ્યક છે. હિંદુસ્તાનને દુનિયાના અન્ય દેશોના હરોળમાં ગૌરવવંતું સ્થાન અપાવવું હોય તો દેશમાં આમાજિક ક્રાન્તિ આવશ્યક છે. જાતિઓ, તેમાંય વળી પેટા જાતિઓ અને તેમાંય ‘જમાવલાછના લુદા ચોકા’ જેવા મજબાબધ વાડાઓ. આ બધા વાડાઓ એકત્રિત કરવામાં આવે તો, વીણાના વૂટેલા તાર સાંધ્યા બાદ જે સૂરીશું જાન મંલગાય તેવું સુંદર પરીણામ નિપજવા શકાય. મુંબઈનો પાટીદાર યુવક સંઘ આ કાર્ય હાથ ધરે તો !”

ઘણા વખતથી મારા મનમાં પણ આ પ્રશ્ન ઘોરવા કરતો હતો. વૂટેલી માળાના મણકાની પેટે વેરવિખેર પડેલી આપણી જાતિને એક તાર સાંકળવામાં આવે તો આપણી નિશ્ચયી, એકનિષ્ઠ, પ્રમાણિક, અને મહેનતુ કામ પોતાને અને દેશને કેટલી લાભદાયી ચઈ પડે ! સમસ્ત પાટીદાર કામના આગેવાનો એક બ્યાસપીક પર ખેસી જાતિની ઉન્નતિ અર્થે વિચારણા કરે અને તેનો અમલ કરે તો !

કાર્ય ઘણું જ કપરું છે. વળા આજથી બે વર્ષ પર આટલી મોટી જવાબદારી ઉપાડે એટલી સંઘની શક્તિ પણ ન હતી, એટલે એ વિચારને તત્કાળ પૂરતો તો સ્વપ્નસૃષ્ટિમાં જ રમવા દીધો.

ધોડા વખત પર એક ભાઈએ ઉપરનો પ્રશ્ન કર્યો. મને સમય પણ સાનુકૂળ લાગ્યો. વસ્તુની અગત્યતા પણ એટલીજ લાગી. એટલે વડીલોની અમે સલાહ લીધી. એમણે તો ઉત્સાહમાં આવી કહ્યું, “અમે પણ ઘણા વખતથી આવી પરિષદ ખોલાવવા ઇચ્છીએ છીએ. માથ તો ધાતું જ સરસ. કંગે, અમારો સંપૂર્ણ આશ છે.” પછી તો અમારો ઉત્સાહ વધ્યો. બીજા સ્થાનિક પાટીદાર સંસ્થાઓના કાર્યકરોની સલાહ લીધી. બધા સંમત થયા એટલે ત્રણ જેમ આચ્યું. બહારગામનાં શિરનામાં મળ્યાં એટલા ભાઈઓને તેમજ સંસ્થાઓને પત્રો લખી તેમનાં સલાહમુજબનો મંજાવવાનું કાર્ય આરંભ્યું. ઘણાખરા ભાઈઓના જવાબો અમારા કાર્યને સહકાર આપવાનું જણાવતા આવ્યા.

તેમાં યશી કાર્યના શુભચિહ્ન તરીકે તા. ૬ દી જુલાઈએ ગુજરાત પ્રાંતિક સમિતિના મંત્રી શ્રી. રાવજીભાઈ મણિભાઈ પટેલ મુંબઈમાં આવ્યા હતા, ત્યારે એમને કુચ મળવાની તક ઝડપી લઈ તેમની સાથે આ પ્રશ્ન દેકે દષ્ટિક્ષણથી ચર્ચ્યો. એમણે સંપૂર્ણ સહકાર આપવાનું જણાવ્યું. પરંતુ એક બાબતની અગત્યતા જણાવી કે આવી પરિષદો બરાબ છે, કરાવો થાય છે, પણ એજ કરાવોના ધર્મથી તેનો ભગ કરે છે. આવી વસ્તુઓનું પુનરાવર્તન ન થાય તે માટે યુવકોએ કટિબદ્ધ થવું જોઈશે. એકેએક યુવકે પ્રતિજ્ઞા લેવી જોઈશે કે જે કરાવો થયા છે તેનો અમલ અમે તો ચોક્કસપણે કરીશું અને બીજા પાસે કરાવવા અમારા સર્વ પ્રયાસો કરીશું.

અત્યારે અમારી દષ્ટિ સમક્ષ પરિષદ ખોલાવનારો ઉદ્દેશ નીચે મુજબનો છે.

(૧) કચ્છ, ગુજરાત, કાઠીઆવાડ તેમજ અન્ય સ્થળોએ વસતા પાટીદાર ભાઈઓને એક વ્યાસપીઠ પર ભેગા કરવાનો, (૨) ‘સમસ્ત પાટીદાર સમાજ’ નામની કાયમી સંસ્થા સ્થાપી પ્રતિવર્ષ તેનું સંમેલન જુદા જુદા સ્થળે મળે એમ કરવાનો, (૩) સામાજિક રીતરિવાજોમાં કાયમી સુધારા કરવાનો, (૪) જ્ઞાતિનું કેળવણીનું ધોરણ ઊંચું લાવવા માટે, વિદ્યાર્થીઓ તેમજ વિદ્યાર્થીનીઓનો અભ્યાસ આગળ વધારવા માટે બંધીજ જાતની સગવડો-પુસ્તકો, શી, સ્ટેન્ડરડશીપ, લેન-અપાય એવું કાયમી ફંડ જીલું કરવાનો. (૫) આ પરિષદે પસાર કરેલા કરાવોના પાલન અર્થે ફરેરેર યુવક સંઘો સ્થાપી તેમની દ્વારા કરાવોનું પાલન કરાવવાનો. ‘સમસ્ત’ કામ નોંધરશાહી સરકારની જેમ સડી ગઈ છે એટલે સર્વવ્યાપી સુધારાજ નરૂરી છે. છતાં એક સાથે આખો લાડવો નહિ ગળી જતાં, દલપનરામના શબ્દોમાં કહું તો—

“સગળન ધીરેધીરે સંભળાવો મુધારાનો સૂર,
લાખો દીડી પરલાડવો આખો મુટ્ટીએ તો મરી જાય,
ભૂકા કરી ‘લભગાવીએ’ તો ખાસી રીતે ખાય.”

એમ એકદમ અધીજ જાળતમાં મુધારા નહિ કરતાં ધીમેધીમે સમાજના પ્રત્યેક અંગ મુધારતાં-ભલે વધુ વખત લાગે-આખો સમાજ મુધરી જશે. ખાટી એક સાથે સંખ્યાબંધ દુરાવો કરવાથી એ દુરાવો દાગળના બંડલમાં રહે છે અને જોતો અમલ આપણે તો નહિ પણ કંવટે ઉધાઈને કરવો પડે છે, એ તો અનુભવની વાત છે. આથી અમારો એકજ ઉદ્દેશ છે કે ભલે થોડું કરીએ પણ એ થોડું એકસ અને કૃતનિશ્ચયી હોવું જોઈએ. ભલે પરિષદ એકજ દુરાવ કરે પણ એ દુરાવ ચોપડે નહિ પણ વ્યવહારમાં મુદ્દાય તોજ પરિષદની સાર્થકતા. ખાટી હો હા કરી, સંખ્યાબંધ દુરાવો કરી, વિખરાઈ જવાનો અર્થ નથી.

પરિષદ ડિમેન્શનની આખરમાં ભરવાનો વિચાર છે. સમય લાખો જણાય છે પણ કાર્ય પણ એટલુંજ લાગે અને જવાબદારો બહુ હોવાથી આ જાળતમાં વાચક લાખજહેનો પોતાના વિચારો, મંતવ્યો, સલાહસૂચનો અને અભિપ્રાયો ‘પાટીદાર’ દ્વારા અથવા તો સંઘને પત્ર દ્વારા જણાવશે તો આભાર થશે.

આ ઉપરાંત આપની ધ્યાનમાં હોય તેવી આપણી જ્ઞાતિની સંસ્થાઓ તેમજ જ્ઞાતિના આગેવાનોનાં નામ તેમજ શિરનામાં અમને મોકલી આપશે તો કામ ધણુંજ સરળ થશે.

પાટીદાર જ્ઞાતિના ઇતિહાસમાં પ્રથમ વાર મળતી સમસ્ત પાટીદાર પરિષદની સફળતા માટે સર્વ લાખજહેનો સંપૂર્ણ સહકાર આપશે, એ આશા વધુ પડતી નહિ લેખાય. *

* શિરનામું:— મંત્રી, શ્રી પાટીદાર યુવક સંઘ,

પાટીદારસમાજ ગિરડીંગ, ફેન્ચ પૂલ, મુંબઈ-૭

વિના-ઓછા-લવાજમ ફંડમાં મદદ

નડિવાદના શ્રી હરિભાઈ મરઘાભાઈ દેસાઈ તરફથી તેમનાં પૌત્રી બહેન શરદકાન્તાના લગ્ન પ્રસંગે રૂ. ૧૧, ઝોડના અને મોલો રહેતા શ્રી મણિભાઈ સોમાભાઈ પટેલ તરફથી રૂ. ૧૦, મોઆસાના ડો. ઇશ્વરભાઈ એસ. પટેલ તરફથી રૂ. ૫, તથા મોલોથી શ્રી ઇશ્વરભાઈ એસ. પટેલ તરફથી રૂ. ૪. મળ્યા છે, જે સાભાર સ્વીકારી તે ફંડમાં જમા કર્યા છે.

“અમને કંઈ લોભ નથી!”

શ્રી. શંકરભાઈ સો. પટેલ

૧

કાળિદાસ: ખુશાલભાઈ, આ અમારા શનાભાઈની દીકરીનો વિવાહ તમારા ભત્રીજા જોડે કરવા વિચાર છે. એ દીકરી સારું ભણેલીગણેલી છે, દેખાવડી છે, સ્વભાવે સારી છે. કામદાન કરે તેવી છે.

ખુશાલભાઈ: શનાભાઈનું કુંડું જ કેવું?

કાળિદાસ: એમનું કુંડું જ પણ સારું છે.

ખુશાલભાઈ: તો ખીલું અમારે શું જોઈએ?

કાળિદાસ: તો બોલો, અમે રૂપિયા આપવા ક્યારે આવીએ?

ખુશાલભાઈ: સારું મુદ્દત જોઈને તમને ફાવે ત્યારે આવો.

કાળિદાસ: આવતી અગિયારશનું મુદ્દત સારું છે, તો તે દિવસે આવીશું.

કેમ, બરાબર?

ખુશાલભાઈ: હા; પણ.....

કાળિદાસ: બોલો, કંઈ કહેવું છે?

ખુશાલભાઈ: કહેવાનું તો કંઈ નથી; પણ.....

કાળિદાસ: પણ શું? બોલો તો બરા.

ખુશાલભાઈ: બુઝો, અમને કંઈ લોભ નથી; પણ દીકરીને તથા જમાઈને જલસો તો સિતરેએંશી તોણા કરાવવી પડશે.

૨

લલ્લુભાઈ: શિવાભાઈ, અમે તમારી દીકરી માટે રણુઝોડભાઈને મળી આવ્યા.

શિવાભાઈ: બોલો, શું થયું?

લલ્લુભાઈ: ચવાનું શું? હા પાડી.

શિવાભાઈ: લેવડદેવડની કંઈ વાત થઈ?

લલ્લુભાઈ: લેવડદેવડ કંઈ જ નહિ. વ્દન પણ નહિ આવે. ફક્ત છોકરો ગોરવાળદ તથા એકબે ભાઈજા સાથે પંણી જશે. માટલી—માટલાં પણ કહે છે કે અમારે નથી જોઈતાં.

શિવાભાઈ: તો તો જાહે સારું.

લલ્લુભાઈ: પણ બુઝો, રણુઝોડભાઈના કાકાએ કહ્યું છે કે અમને કંઈ લોભ નથી, પણ તમે તમારી દીકરીને જલસો કરાવો તેમાં આપણું સારું દેખાય એ જગા ધ્યાન રાખવું.

શિવાભાઈ : કઈ જાતનું ?

લક્ષ્મીભાઈ : બીજું કઈ જાતનું હોય ? એ તો એમ કે બીજી જાણસો કરાવીએ તે બેગી બંધી તથા પહેંચાંસાંકળાં પણ કરાવવાનાં.

૩

સોમાભાઈ : મોતીભાઈ, તમે કન્યા તો જોઈ. હવે ખોલો આગળની વાત.

મોતીભાઈ : આગળ તો બીજું શું કહેવાનું હોય ?

સોમાભાઈ : જુઓ, અમે પરજણ તો ગોળના રિવાજથી વધારે આપી શકીએ તેમ નથી; પણ તમારે જો સારી કન્યા તથા સારાં સગાં જોઈતાં હોય તો અમને હા પાડજો.

મોતીભાઈ : અમારે પણ સારી કન્યા તથા સારાં સગાં જ જોઈએ છે. અમને કંઈ લોભ નથી.

સોમાભાઈ : તો ત્રાત નક્કી ?

મોતીભાઈ : હા, પણ વહેવારમાં અમારું ખોટું ન દેખાય તેમ તમે વર્તજો.

સોમાભાઈ : કેવી રીતે ?

મોતીભાઈ : જુઓ, તમારા ગામની કન્યા અમારા પાડોશમાં હમણાં જ પરણાવી. એને જો દાગીના, કપડાં, વગેરે કરાવ્યું હોય તેનાથી જરા સારું તમે કરાવજો. એને પચાસેક તોલા જાણસો કરાવી કે અને બેએક હજારનાં કપડાં કર્યાં છે. મંગળમાં પણ પાંચસાત તોલા આપ્યું છે, અને લગ્ન માટલી ફરી છે તેની ઉપર પણ પાંચેક તોલાનો અડોરો બાંધ્યો છે.

સોમાભાઈ : વહેવારમાં સારું દેખાડવું હોય તો અમે અમારી મોટી દીકરીની જાણસો પણ કન્યાને પહેરાવીને વગાવીશું.

મોતીભાઈ : ના, એમ તો ન બને. એ તો તમારે બધું નવેસરજ કરાવવું પડે.

૪

રણુહોડભાઈ : કેમ અંજુભાઈ, તમે ગણાભાઈની કન્યા જોઈ આગળ ને ?

અંજુભાઈ : હા, મારે નહિયાદ ક્ષમ હવું ત્યારે ભેગાભેયું એમને ત્યાં જતો આવ્યો.

રણુહોડભાઈ : કેમ, કન્યા પસંદ છે ?

અંજુભાઈ : હા, કન્યા તો સારી છે.

રણુહોડભાઈ : તમને ગણાભાઈ કેવા લાગ્યા ?

અંજુભાઈ : ગણાભાઈ તથા તેમના ઘરનાં માણસો પણ સારાં છે.

રણુહોડભાઈ : તો વિવાહનો શો વિચાર છે ?

અંબુભાઈ: વિવાહનો વિચાર તો મારો સોજેસોજા આત્મી છે.

રણછોડભાઈ: તો હું ડાહ્યાભાઈને મળી વાત કરું. કેમ, બરાબર?

અંબુભાઈ: હા, પણ મારા દાદાને મારે પૂછવું પડશે.

રણછોડભાઈ: શું પૂછવાનું છે?

અંબુભાઈ: લેવડદેવડ સંબંધી.

રણછોડભાઈ: તમારા પોતાના વિચાર એ સંબંધી કેવા છે?

અંબુભાઈ: હું પોતે તો બધું લેવડદેવડને ખાસ મદત્તવ આપતો નથી, મને કંઈ લોભ પણ નથી; પણ મારા દાદાને મારે રાજી રાખવા બેઠાંજો.

રણછોડભાઈ: તમારા દાદા તો જૂના વિચારના તથા લાલચુ છે, એટલે એ કંઈ થોડામાં થોડા રાજી થવાના છે?

અંબુભાઈ: એમ તો ખરું.

રણછોડભાઈ: ત્યારે એમ કહેાને કે તમે તમારે મોટે માગવાને બદલે તમારા દાદા મારફત મોટો કરવા માગો છો!

ભણેલી બહેનોની મૂઝવણ

શ્રી. લલિતાબહેન ગોરધનભાઈ પરેલ, ધર્મજી

[જેઠ માસના અંકમાં બહેનો મારે આ નિગંધ માગ્યો હતો. ફક્ત ચાર નિગંધ મળ્યા છે, જે આપણી ભણેલી બહેનો દેટલી છત્રનમાં હૂંફાઈ ગઈ છે, તે બતાવે છે. મોં ખોલીને બોલવા જેટલું બધું જોતને ન રહ્યું હોય તેમ તો નથી બન્યું ને? આ જ નિગંધ ચ. એ. મોસાવટીએ પણ માગ્યો હતો, એને પણ આંત્ર જ જવાબ મળ્યો હતો. આ નિગંધને રૂ. ૧૫ નું પહેલું ઇનામ મળ્યું છે. બીજું ઇનામ વડોદરાનાં કે લીલા પુરુષોત્તમદાસ પરેલને મળે છે. એ નિગંધ આવતે અફે.—તંત્રી]

મુઝવણ! અને તેય વળી ભણેલી બહેનોને! કોઈને પણ કલ્પના ન આવે કે શાળા કોલેજમાં વિદ્યાર્થીઓ સાથે અભ્યાસની હનીફાઈ કરતી, ચર્ચામંડળમાં પોતાના દરીફને હંફાવતી, આધુનિક દેશનમાં ગ્રાચનારી, નંદનવનની કલ્પનાઓ કરતી અને કવિત્રી ન્દાનાલાલની રસપંક્તિઓના ઘૂંટડા પીતી આપણી આધુનિક બહેન અંદ-થી સુઝાતી હશે. પરંતુ તેમના અંતરમાં જગત યોદ્ધિયું કરે અને તમને એક નહિ પણ અનેક મુઝવણો એને કોતરી ખાતી જણાશે. એનું શું કારણ હશે હવા?

હોશિયારીની વાત કરીએ તો ફેટલાંકને જન્મથી જ ભુદ્ધિ હોય છે અને ફેટલાંકને પ્રસંગે ભુદ્ધિશાળી બનાવે છે. આપણી ચરોતરની થોડી બહેનોને વડીલોએ ભણાવી અને હોશિયાર બનાવી. આપણી બહેનો ભણીને હોશિયાર બના એ જોઈ માતાપિતાએ પુત્રીને કેળવણી આપ્યા બદલ ગર્વ પણ ધર્યો. બીજા પણ ધારે છે કે, તે ભણેલી છે એટલે તેને ચિન્તા નથી, મુશ્કેલી નથી, ડર નથી. પરંતુ હું તો માનું છું કે તેને ભણતરથી ઘણી જ મુશ્કેલી ઊભી થઈ છે. ઘણું ખર્ચ તો પુત્રીને ભણાવવા પાછળ માગ્યાપતી સ્વામી દષ્ટિ જ રહેલી હોય છે. ઘણા એમ માને છે કે ભણશે તો જ ‘ફેકાણું’ પડી જશે, પરંતુ જોગી આપતી પડશે. તો વળી ઘણા તો ‘ફેકાણા-ભાઈ’એ ભણાવી તો આપણે જ ભણાવતી જ’ અને તે બદલ ગર્વ લેવાનું ભણાવે છે. આજ કારણોસર કેળવણી મળી છે. સોમાં પા ટકાવ કેળવણીની દષ્ટિએ કેળવણી પામી છે.

આથી બહેનોનું ભણતર એક આયનાની જે ગાજુંગા જેનું બની ગયું છે. એક ગાજુથી તે કેળવણીનો જ સીધો રસ્તો દેખે છે અને બીજા ગાજુ આયનામાં મુખ પણ જોઈ શકાય તેમ નથી. કારણ ‘ફેકાણું’ પડી જતાં એવંતી મહત્વકાંક્ષાઓ, સ્વર્ગીય કલ્પનાઓ અને ભાવિ સ્વપ્નનાં ઉપર ભાર સીસું રેકાઈ જાય છે! વળી સંસ્કાર અને તેરખા સરસ ત્રીભાયા હોય પણ તે પ્રમાણે બહેનોને વર્તવા દેનાર થોડાં જ માગ્યા હશે, બાકી નથી તેમ કદીએ તોપણ આંતર કન્નને અનેક ગોનેરી રાખેલા સેવની કરી પછી હવે તો તેના લાપક વર મળતો નથી, જોણું બાળાવી હોત તો સાફ હવું, વગેરે વિચારોથી તેની કેળવણીની ગાડીને અધવચ્ચેથી જ લાલગત્તી બનાવી અટકાવી દેવામાં આવે છે ત્યારે એ જિંદગીની મુશ્કેલીનો કંઈ પાર રહેતો નથી.

આ જ મુશ્કેલીની અવસ્થામાં ‘દીકરી ને ગાય, જ્યાં દોરે ત્યાં જાય’ એ પ્રમાણે કંઈ જ ખ્યાલ વિના પરણી એમ્ને છે અને પછીથી જ વધુ મુશ્કેલીનો અંક ભજવવાનો આવે છે. કારણ અભ્યાસ અને પુસ્તકો, ગંડનપણીઓ અને અર્થોના વગેરે કરતાં તે ગૃહકારમાં પણ પ્રતીજ્ઞ થયેલી હોતી નથી અને શ્રીમંત જમાઇ મેળવવાની હોંશવાળી માતાએ પણ તે શીખવવાની જરૂર જોઈ હોતી નથી. એટલે પાછળથી તેની સ્થિતિ ‘ઘોખીનો ફૂતરો નહિ ધરનો ફે ઘાટનો’ જેવી થાય છે—કેળવણી અધૂરી અને કામમાં કચી જ રાડગાત કરવાની અને અધૂરામાં પૂરી જો કડક સાસુ મળી તો ખલાસ. રોજ મહેલાઈ-ટાણાંની ઝડીઓ વરસે તેય મુજાતા મને સહન કરવાની! આવી સ્થિતિમાં

તેને એમજ થાય કે ન ભણી હોય તો સાફ થાય. વળી શિક્ષણથી તેની નાજુક લાગણીઓ તીવ્ર થઈ જાય છે અને જરાજરામાં તે ગણુગણી ઊઠે છે અને પરીખામે તે હિરડીરિયા કે ઘેલછા કે બીજા અસાધ્ય કે દુઃસાધ્ય રોગોનું ઘર બની રહે છે. માથાપની લાગણીઓ સાચવવા જતાં તે આટલું સહન કરે છે પણ માથાપ તો જરાય વિચાર કરતાં નથી પણ ઉલટાનું દીકરીના આવા સુખથી તૃપ્તિનો ઝોડકાર અનુભવે છે. પણ કુળ, જોળ કે જાતિના વાડા તોડી પોતાની કન્યાને યોગ્ય વગ દાખી આપવાનું અને તેને ખરી સુખી કરવાનું તો બાળે સમજતાં જ નથી.

વળી કોઈ જગ્યાએ કન્યા માતાની મરહુ વિરૂદ્ધ ભણતી હોય કે ત્યારે મુઝવણનો પાર નહિ. ત્યારે ને ત્યારે તેને કેળવણી વિરૂદ્ધ સંભળાવવામાં આવે, તેની સારી ટેવોને ભણતરના પ્રયોજામરૂપ ગળવામાં આવે અને તે જે કહે તે તેમને મન ખરાબ જ. કેટલીક ભણેલી બહેનો મુંઝવે કાઢ્યો તથા લેખો લખે પરંતુ તેમનાં માથાપને મન તો શાહી અને કાગળોનો જમાડ જ! ભણતરથી સુધરેલી બહેનોને સમાજની કુરુદિઓ, જૂની લગ્નપ્રણાલિકાઓ, ફરિયાનો, પગેરે ગમતાં નથી, અને તેમનાં યુવાન લેાહી કંઈક સુધારે કરવા, માટે થનગતી રહ્યાં હોય છે. પરંતુ તેમનાં માથાપોની એકદમ સત્તા આગળ તેમનું કંઈ જ આશરું નથી અને તેમને મૂંઝે મોટે ખેત્રી રહી સહન કરવું પડે છે. ભણેલી બહેનોને સુધરેલા રિવાજ, રતેહ અને સાદાં લગ્ન, જોળખાંડન પગેરેની જરૂર હોય છે, કલ્પનામાં રચેલાં મનોરાજ્યોને સત્ય કરવાની મહેન્ટ હોય છે પણ માથાપ તેમને અડચણકર્તા નીવડે છે. આવી બહેનોનાં માથાપ પોતે પોતાની દીકરીને સુધારે છે, ભણાવે છે, પરંતુ પોતે તેમ કરી દીકરીને ભણતર પ્રમાણે સુધારાને પથે જવા દેતાં નથી તે અચોક્કસ છે. શરૂઆતમાં બહેનોમાંથી જે કોઈ પહેલ કરે તો એકવાર સાફ નહિ લાગે પણ પછીથી બધી બહેનો તે રસ્તે જશે. પરંતુ ઘણી બહેનો મનમાં ઇચ્છા છતાં પહેલ કરતાં અચકાય છે. કારણ તેમને ખીંક હોય છે કે કહેનાર તો એમજ કહેશે કે 'ત્તેયુ'? આ બહુ ભણાવ્યાનું કળ !' અને એટલેથી જ ન પાતનાં ઘણાંય કાચા કાનનાં ને મનમાં માથાપ પોતાની પુત્રીઓનાં ભણતર બંધ કરાવે અને પોતે જ તેનાં નિમિત્ત થાય, એ શું ઝોઝી મુઝવણ છે?

વળી એમ પણ બને છે કે ઊકારાઓને પરકેણની લાલચે વહેલા પર-ણાવ્યાં દેવામાં આવે છે એટલે ત્યારે તેઓ ભણી રહે છે ત્યારે. એક બે બાળકોના આપ બની ચૂકેલા હોય છે અને તેવડી જ ભણી રહેલી કન્યાને,

મોંઠે તેરત્રું જ ભણેલો કુંવારો છોકરો પોતાના ગોળમાં શોધવો મુશ્કેલ અને છે અને તેથી કન્યાના પિનાને કન્યા બ્રામ્હરૂપ લાગે છે, અને પરીણામે વર કરતાં કન્યા મોટી હોય તોપણ વિચાર કર્યા વિના ઝુકાવે છે. અને સમજુ ખાળા પણ પોતાના નસીબને દોષ દેતી મુઝાઈને બેસી રહે છે. ગોળ બહાર જવાનો તો તે શબ્દ પણ કાઢતી નથી, કારણ તેથી તો તે જ કપકાને પાત્ર થાય.

વળી ધણી જગ્યાએ દેખાય છે કે ત્યાં મુધરેલાં માળાપ છે ત્યાં તો મુધરેલા વિચારો છે, ભણતર છે અને ત્યાં બહેન ધારે તે કરો શકે છે. સાફ ભરનગૂંથણ, સુંદર લેખ, મુધરેલા રિવાજો, ગોળી ધામધૂમથી લગ્ન એ તમામ કરી શકે છે. પણ ખરેખરી બૂલ અહીંજ થાય છે. હાથીના ચાવવાના જુદા અને દેખાડવાના દાંત જુદા છે, એ પ્રમાણે મુધરેલા લોકો ખીજને સલાહ આપે છે, ખીજનાં તેવાં કાર્યોને વખાણે છે, ગડાશો મારે છે, પરંતુ તેમને ત્યાંજ તેવા પ્રસંગો આવતાં તેઓ અંતરાય નાખે છે અને ભણેલી બહેન વિચારી અંતરમાં રડતો, મુઝાતી બેસી રહે છે.

આપણા લોકો સુનર્યા, દેશપરદેશ કર્યા, ખીજ બાળતો-દેગવણી, દેશન, વિચારો, ભાવા, પહેરવેશ વગેરે-પારકાઓ પાસેથી સ્વીકારી, પરંતુ વિચારી મુઝાતી ભણેલી બાળાને તો અડચણકર્તાજ રહ્યા. ઊંડટાતું પોતાનો મુધારો ખતાવવા ભણાવીને છેવટ મુઝાતી કરવામાં વધારો કર્યો ! ગોળનાં બંધન દીક્ષાં કરવાને ગદ્ગદ સખત થયાં અને ઘટાડવાને ગદ્ગદ અનેક રિવાજો વધાર્યા.

આમ એકંદરે આજની આપણી ભણેલી બહેનો મુઝાનીજ રહી છે. પછી બહે કારણો જુદાં હોય. કાંઈ અણુધડ, અશિક્ષિત માતાના વર્તનથી, કાંઈ મુધારો કરવાની ઇચ્છા છતાં ન કરી શકવાથી, કાંઈ અધુરેથી અભ્યાસ બંધ કરી બેસી રહેવાથી, કળેસંલગ્નથી, દેગવણીને ગૃહદાર્પના અસંબંધથી. તો કાંઈ વળી માળાપ સામે ડેવી રીતે અંડ ઊંડાવતું એ વિચારથી, વગેરે એક નહિ તો ખીજ કારણે પણ ભણેલી બહેનો મુઝવણ પામી રહી છે. અને તેનો ફક્ત એક માત્ર ઉપાય સમાજિક ક્રાંતિ એજ છે. અને તે કરવાની તેઓમાં શક્તિ આવે એ જ પ્રભુપ્રાર્થના.

પ્રથમ પગલું

શ્રી હજનભાઈ ચતુરભાઈ પટેલ

ગુજરાતની જમીન એકંદર રીતે જોનાં રસાળ અને કળદ્રૂપ છે. વસતીના પ્રમાણમાં જમીન જોઈએ તેટલી પણ છે. છતાં એટલો ઘણી ગરીબ સ્થિતિમાં સડે છે.

આ સ્થિતિ માટે અનેક કારણો છે. મારા મતે સૌથી મોખેરે આવતું કારણ તેમની આત્મનિતક નિરક્ષરતા છે. એટલો પરાપૂર્વથી આજ્યા આવતા રિવાજો મુજબ ખેતી કરે છે. આજુબાજુમાં બનતા રાજગરજના બનાવોથી અજાત હોવાના કારણે ક્યો પાક તયાર કરવામાં તેને વધારે સારો લાભ થશે તેનો વિચાર કરી નિર્ણય કરવા જેટલો આવડત તેને હોતી નથી. તેના ઘરડાઓ તેના ગામમાં જે જાતનો પાક લેના હતા તેજ પાક તે પણ લીધે રાખે છે. ખેતીમાં નવીનતા કરી વધારે ઉત્પન્ન લેવાની આવડતનો તેનામાં તદ્દન અભાવ છે. તેના આચારવિચાર પણ દહી પુરાતન છે, તેમાં કંઈ પરિવર્તન રાખું નથી. પરીણામે લગ્નમરણ પ્રસંગે જો મોટા ખર્ચ કરી દેવામાં ડૂબે છે. શવિધ્ય માટે સંગ્રહ કરવાની ટેવ નહિ હોવાથી ગમે તેવી શરતે શાકુકારો પસંદથી ઉપાડ કરે છે, અને બી માટે ગમે તેવા ભાવ આપી જોઈતું બી લે છે. આ અને આવાં અનેક કારણો છે, જેને માટે તે પોતે જવાબદાર છે.

આ ઉપરાંત આ દેશની ન્યાયની કોર્ટો અને મુલકી કોર્ટો એટલની મર્યાદિત શક્તિને વંડી નાખવાના કારણરૂપ અનેક રીતે બને છે. એક નાના સરખા તુમાર માટે કામ ધંધો છોડી ચાર પાંચ ગાઉ આવીને રેલ્વે સ્ટેશને જઈને માણસોથી ખીચોખીચ ભરેલા ત્રીજા વર્ગના ડબ્બામાં મુસાફરી કરી મામલતદાર કે કલેક્ટર સાહેબની ઓફીસે તુમારના કામે જાય ત્યાં તેને કારકુનો નાહક રખડાવે અને આખરે યાજ્ઞને તેમને આપણીના પૈસા આપે ત્યારે તેનો તુમાર સાહેબના મોંનું ન્શન કરવાનું સુભાગ્ય પ્રાપ્ત કરે! સાહેબ ગંધી બાગીચની સંપૂર્ણ ચોક્કસાઈ કર્યા સિવાય દરાવ કરે. આ દરાવની નકલો માટે પાછો લખચોરાસીના ફેરામાં પડે અને આખરમાં નસીબદાર હોય તો ન્યાય મળે, નહિ તો આગળ વધે. અને આખરે મરે ત્યારે આ તુમાર તેના દીકરાને વારસામાં આપતો જાય!

આવી જ સ્થિતિ કિસાનની આ પવિત્ર દેશની ન્યાયની કોર્ટમાં થાય છે. તેની જમીન કોઈએ ગેરકાયદેસર કબજે લીધી હોય અને તે કબજે મેળવવા દોવાની કોર્ટનો આશ્રય લે તો ૭ વરસ સુધી કદાચ તેને હુકમનામું મળે

નહિ ! છ વરસ સુધી મુદતો પડે. ગિચારો ગરીબ ખેડૂત દગલાબધ સાક્ષીઓ લાવી તેનું ખર્ચ બોગવે અને મુદતો પડ્યે ગય.

આ દરમિયાન વકીલો, વકીલોના ગુમાસ્તા અને કહાલા દલાલો આ ગરીબને અનેક બહાને લૂંટે છે. વકીલો ઘણી થોડી ફીચી આ ખેડૂતનું કામ કરતા તૈયાર થાય છે અને પછી અનેક બહાને તેની પાસેથી પૈસા પડાવે છે. વકીલો કરતાં તેમના ગુમાસ્તા આ ગરીબો પાસેથી પૈસા પડાવવાની તરકીબો કરવામાં વધારે સિદ્ધહસ્ત હોય છે.

હિન્દી ન્યાયાધીશો મુદતો નાખનાં જરા પણ વિચાર કરતા નથી કે તેથી પક્ષકારને કેટલી હાનિ થાય છે અને કેટલી અગવડ થાય છે. એકજ તારીખે અનેક કામ રાખે છે. તેમાં દરેકમાં થોડું થોડું કામ કરી દરેકને મુદત આપે છે. આ પ્રથા સામાન્ય થઇ પડી છે. મુકદમાને પૂરો સાંભળી લીધા પછીથી ફરાવ લખવામાં પણ બેત્રણ માસ ઢાઢી નાખે છે. પાંજરામાં સાક્ષીઓના વર્તન બાબત જે છાપ પડી હોય તે આ અરસામાં હુત થાય તે સંભવિત છે. આવી રીતે રખડાવી રખડાવી જે ન્યાય મળે છે તે પણ વિશુદ્ધ નહિ હોવાનું વધારે સંભવિત છે. એટલે ઘણા મુકદમામાં તો અપીલ થવાની એ નિર્વિવાદ અને ચોક્કસ હોય છે. અપીલ પણ ત્રણ વરસ તો સહેજે લે. આ પછીથી થગેશા હુકમનામાની ગળતણીમાં પણ તેટલો સમય અને શક્તિ વેડફાઈ ગય છે.

વકીલો અને ન્યાયાધીશો આ વસ્તુસ્થિતિથી એટલા બધા ટેવાઈ ગયા છે કે તેમાં કંઈ ખોટું હોવાનો ખ્યાલ તેમને આવતો નથી. ન્યાયાધીશો પણ આવી શોચનીય દશામાં છે એટલે પ્રજા ગિચારી મૂગી મૂગી પીસાય છે અને પોતાની મર્યાદિત શક્તિને આ પ્રમાણે વેડફાતી સહન કરે છે. કોંગ્રેસ કાર્યદેશમાંથી ઘણાને આ સ્થિતિનું સ્વર્ગ લાન હોવા છતાં આ નિંદનીય સ્થિતિને મીટાવવા માટે કોઈ અયાજ સરખો પણ કરતા નથી. ગ્રામ્ય ગણાતાં વર્તમાનપત્રો પણ આ વિષયનો ઉલ્લેખ સરખો કરતાં નથી. એક બાદએ એકી વખતે બે નેડકાં બાળકોને જન્મ આપ્યો, એ સમાચાર તેમને જલદી મળે છે, પણ પ્રજાનું લોહી ચૂસની આ ન્યાયાધીશીઓ, વહીવટી કચેરીઓમાં હમેશ બનતી બાબત તેમના ધ્યાનમાં આવતી નથી.

કોંગ્રેસ પ્રધાનો સત્તારૂઢ થયા ત્યારથી દેશને સ્વર્ગ બનાવવાની નવી નવી યોજનાઓ વર્તમાનપત્રોનાં પાનાં ઉપર ચમકે છે. આજે નજાકાંકાને તો કાલે બીલપ્રદેશને સ્વર્ગ બનાવવાને વિચારેલી યોજનાઓ આ પત્રોનાં પાના ઉપર

ઉપાય છે. આમાંથી કોઈ યોજના હજી સફળ થઈ નાણી નથી અને સફળ થશે કે કેમ તે શંકા છે. દારણ કે, આ દેશમાં સત્તાધારી અધિકારીઓ નાનેથી મોટા બધા લાંચરૂશ્વતની બદીથી સડે છે અને ફરજનું બિલકુલ જ્ઞાન તેમને છે નહિ. કોંગ્રેસ પ્રધાનો બીંચા આદર્શોવાળા છે. દેશહિત સાધવાની તેમને જરૂર થયે છે. કામ કરવાનો ઉત્સાહ પણ છે. છતાં ન્યાંસુધી આ વસ્તુસ્થિતિનો, વિચાર કરી તેને મુધારવાનાં પ્રથમ પગલાં નહિ ભરે ત્યાં સુધી તેમની કોઈ યોજના સફળ થવાની આશા આકાંક્ષા કુસુમવત્ છે. જેટલી વહેલી આ સ્થિતિ સમજાવ તેટલું વહેતું લોકકલ્યાણ થશે એ વાત નિઃશંક છે.

મારા મતે કોંગ્રેસ કાર્યકરો અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં પડી ગયા છે, તેને બદલે વિચારપૂર્વક અમુક જ કામ હાથમાં લે અને બધી શક્તિ તેમાં જ કેન્દ્રિત કરે તો જરૂર શુભ પરીણામો આવશે. જે તંત્ર તેમને મળ્યું છે તેમાં ઘણા સડો છે. મુશ્કેલી ખાતાના તુમારો અને ન્યાયની અદાલતોમાં આવતા મુકદ્દમાઓનો ઝડપથી નિદાલ થાય તે માટે જલદી યોગ્ય ઉપાયો કરવા જોઈએ. દેશમાં કેળવણી વ્યાપક બને અને નિરક્ષરતાનો જલદી નાશ થાય એ બાબત ઉપર ખાસ તાત્કાલિક લક્ષ આપવાની જરૂર છે. કેળવણી વ્યાપક થશે અને અજ્ઞાન નષ્ટ થશે એટલે લોકોમાં જક ધાલી જેટલા વહેમો આપોઆપ નાશ પામશે. એટલે અસ્પૃશ્યતાનું પાપ વિના કાયદે જશે અને કામ કામ વચ્ચેનું વૈમનસ્ય પણ જશે.

કોંગ્રેસી ધારાસભ્યોએ કિસાનોનું કલ્યાણ દષ્ટિ સમક્ષ રાખી અનેક કાનુનો કર્યા છે, પણ તેથી કિસાનોને લાભ થયો નથી. હું માનું છું કે 'ઝાણ રાહત કાયદો' અને 'ગણોન ધારો' વગેરે કાયદાઓ કરવાની કોઈ જરૂર નહોતી. દારણ કે 'ડેક્કન એગ્રિકલ્ચરીરિટ્સ રીલીફ એક્ટ' ઘણાં વરસો પહેલાં પસાર કર્યો છે અને તેમાં ખેડૂતોના લાભની ઘણી ગાબતોનો સમાવેશ થાય છે. આ કાયદાનો લાભ ખેડૂતો લઈ શક્યા નથી, દારણ કે ન્યાયનું તંત્ર ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે નિરર્થક અને ખર્ચાળ થયું છે. એટલે ખેડૂતો કોર્ટનો આશ્રય લે તો પણ ભાગ્યે જીતીને આવે. સામો પક્ષ પૈસાવાળો હોવાથી પૈસા ખર્ચાને કામ ગમે તેટલા વરસો સુધી લંબાવે જાય. આખરે ખેડૂત ચાકીને પોતાનો ન્યાયી હક જતો કરે અગર ગમે તેવી શરતે સમાધાન કરે. ન્યાય તો ગંરીબોને મળવો દુર્લભ છે. ન્યાં સુધી કાયદાનો અમલ કરનાર તંત્ર સુધરે નહિ ત્યાં સુધી કાયદાઓ નિરર્થક માનવા રહ્યા. આટલું સાદું

સત્ય જો કોંગ્રેસી કાર્યકરો સમજે તો પ્રગ્ન જરૂર મુલાગી થાય. કોંગ્રેસી પ્રધાનો મુસાફરી ધણી કરે છે પણ કામ ધણું જોણું થાય છે. કોંગ્રેસી પ્રધાનોને સુચના આપનારા કોંગ્રેસી કાર્યકરો પણ ઘણા ભાગે ખરી વસ્તુ સ્થિતિથી અજાત હોય છે.

કિશોરો દીનહીન છે, કારણ કે તેઓ અજ્ઞાન, નિરક્ષર, વહેમોના ગુલામો છે. જમાના જૂના આચારવિચારોમાં સડે છે. નવા જમાનાને અનુકૂળ ખેતીનાં સાધનો મળતાં નથી. સડેલા સરકારી તંત્રમાં તેમની રહીસહી શકિત વંદેશી જાય છે. તેમની ફરિયાદ કોઈ સાંભળતું નથી.

ભણેલી બહેનોનું જીવનદર્શન

શ્રી મુમનભાઈ ભા. અમીન

આજે પાટીદાર સાતિમાં આંગળીને વેદે મણાય એટલી બહેનો ભણેલી છે. જીવિ જો ભણેલી બહેનો અણલુ બહેનોની હરોળમાં જીવી રહી છે—અફે જોધીગે અધિક દુઃખી જીવન ગાળી રહી છે, એનું કારણ શું? જો ભણેલી બહેનો સમાજને અનુકૂળ થતી નથી કે સમાજ ભણેલી બહેનોને અપનાવતો નથી? આ કાયડા જેવા પ્રશ્નમાં કાણ કેટલું જવાબદાર હશે? ભણેલી બહેનોની મંજૂરણો મોટે ભાગે જૂના અને જડ વિચારમાંથી જન્મે છે. દહેવાતા કુલીનો, સ્વાધીનિઓ અને શ્રીમતો તેને પોષે છે. અને બહેનોએ લીધેલી તાલીમ તથા તેમનાં જીવનની વિચિત્ર લાલચાઓ જો સમસ્યાઓને ગુચવે છે.

શિક્ષો અને ધરેડો ગમે એટલી જૂની અને સુંદર હોય પણ જ્યારે જો જીવનનો વિકાસ રૂધિતી હોય ત્યારે તેને ફેંકી દેવી જોઈએ. એક ગુલામના ડોડનું ઋતુએ ઋતુએ વિદસવું એ સુધારો, રૂપાન્તર કે નવીનતા નથી તો શીજી શું છે? સુધારો, રૂપાન્તર, નવીનતા જો તો નિયતિનું એક સંત્યજક છે. એને કાણ અટકાવી શકશે? સુધારાને રોકનાર ફરિયારો એટલુથે કેમ સમજતા નહિ હોય કે જે પામર જીવો પોતાનાજ ચરીરમાં થતા સુધારા અને રૂપાન્તરની નવીનતાને (જુદાપાને) રોકી શકતા નથી તે સમાજનાં રૂપાન્તર ક્યાં મુધી રોકી શકશે? પાટીદારસમાજ મિથ્યાભિમાન સિવાય કશું કરે તો હજી પાંચ પચેડપચેલાં જો શિષ્ટસમાજમાં ગણાતો થયો છે. પરંતુ હજીએ જો શિષ્ટ ગણાતા સમાજમાં અશિષ્ટ રિવાજો તો એટલા જ દોષપૂર્ણ અને જડ રહ્યા છે. આજે મુઠ્ઠીભરે સ્વાધીન માણસો લાખો માણસોનો વિકાસ રૂધિતો સમાજના સિદ્ધાંતને રાજ્ય કરે છે.

આજે ચોક્કસ પ્રમાણમાં અમુક પુરુષવર્ગ પોતાની કુળવાનશાહી પર મુસ્તાક થઈ નફરત બનતો જાય છે. કારણ, એ બહેને કે કે એ બહેની બહેનોને પોતાની પાસે આવ્યા વિના બીજો કોઈ આશ નથી. એટલે એમની એ રોખીનો પાશ દહી નીચે ઉતરતો નથી. ત્યારે બીજી જાણુ ભણવામાં જ સર્વદેવ માનતી કેટલીક બહેનો ઘરસંસારનો વીટો વાળી માત્ર આંખો માંથી ભણે જાય છે. એ બહેને કે અમુક ચોક્કસ ઉત્તર અમાન સાથે, પરંતુ સમાજમાં આવીને બીજી રહે છે ત્યારે તેનો સંસાર ભરેલો જાય છે!

આજની બહેનોએ મેળવેલી તાલીમમાં એ તાકાત નથી કે જેની દૂરે એ જડ ગિવાનનો સાગનો કરતી હોવી શકે. એની કેળવણીમાં એ સંસ્કાર નથી કે પોતાના બલિદાનથી એ સમાજનો સ્ત્રીનો પલટો શકે. એની કેળવણીમાં એવી ઉચ્ચ ભાવનાઓ નથી કે એ કુળવાનશાહીનો મોહ છોડી શકે. એની કેળવણીમાં એ તાદાન નથી કે આંખમાં આંસુ બાધે એ આનંદી શકે. આવું ભણતર ભણેલી બહેનોને ગરીબી પણ પરવડતી નથી અને શ્રીમંત પતિઓના જ્વલાવેય પરવડતા નથી! બાકી જે ભણેલી બહેનો ગરીબી પચાવી શકશે તેમને પતિ તો શું પણ બ્રહ્માંડની ડાઘ મુશ્કેલી નહિ મૂઝવી શકે. આવી બહેનો તાલીમ મેળવે છે ત્યારે પતિ નથી મેળવી શક્તી અને પતિ મેળવે છે ત્યારે જીવનનો આનંદ નથી મેળવી શક્તી. આ પ્રમાણે ભણેલી બહેનોની કલ્પનાશક્તિ સમાજ રુઝી લે છે.

આજની ભણેલી બહેનો વિચિત્ર રીતે એકાંગી બની ગઈ છે. એ બહેને જ પરંતુ સ્ત્રીજીવનથી વંચિત રહેતી. માત્ર અક્ષરજ્ઞાનથી કંઈ આદર્શ નારી ન બનાય. આવી બહેનો નથી 'મા' બની શકતી, નથી પત્ની બની શકતી, એને હંમેશાં વિદ્યાર્થી અવસ્થાની સ્વચ્છંદી મિત્રતા ગમે જ—જે સમાજને નથી પરવડતી. વિવાહિત જીવનનો પરિમલ ત્યારે જ ફેરે જ્યારે ઉભયનો જીવન હેતુ એકજ હોય. પરંતુ આજની બહેનોનો વ્યવહારુ ખ્યાલ એવો છે કે સાધન-સંપત્તિ હોય ત્યાજ આપણે લગ્ન કરવું જોઈએ. ત્યારે સત્યમાં પોતાને સાચી જનની બનાવી શકે એવા સુશીલ યુવકને જ પોતાની દેવ આપવી જોઈએ. આવો આજની ભણેલી બહેનોના જીવનમાં વિચિત્ર વિરોધ છે. પરીણામે એ બહેનોને ઇચ્છા વિરહ પરણવું પડે છે. પોતાપણું ખોવું પડે છે દારી બની જીવવું પડે છે. જીવનચૂંકણાં ચૂંકાવાં પડે જ અને પરીણામે શરીરનો વધારો કે જીવનનો કંટાળો જ રોષ રહે છે.

કેમી આંખાની કેરી જેવી આજની ભણેલી બહેનો છે. જેમ જાડ ઉપર ફળ કેરીનું હોય પણ યા જુદું હોય એમ કિમી લઈ જવતી બહેનોને કેરી

જેવી ગણીએ. પરંતુ એને પોષણ આપનાર થડ તો આંગાનું નથી જ. એ બહેનોને સાચી ફરી તો ત્યારે જ ફરીએ કે જ્યારે સંસ્કારના થડ ઉપર ફાલી-ફૂલી અક્ષરજ્ઞાનની મંજરીએ એ ચ્હોરે. ધરતીમાંથી દડવો રસ ચૂરી મોટા ચથેલા વૃક્ષને ધઈ કુશળ કિશાન મહેનતથી મીઠાં ફળ દેતું કરે, એમ આજની ભણેલી બહેનો અક્ષરજ્ઞાનના ભણતરથી સંસારમાં મીઠાં ફળ ઉપજાવવા મથી રહી છે. લીમડાના આંખા થશે તો ફાને અળખામણા લાગશે? પરંતુ આંગાજ ઉગશે અને ઉછળશે તો અધિક્કા મીઠા અને રળિયામણા હશે.

આજનાં યુવક અને યુવતી, બનેલી રાદ ખોટી છે. બનેને એક સાથે જીવવાનું છે. બનેની જીવન-સામગ્રી મમે તેટલી જિજ્ઞાસુ પ્રકારની હોય પણ એ મેળવણી દૂધ-સાકર જેવી સુગંધ હોવી જોઈએ.

જે બહેન માત્ર ડિગ્રીના મોહથી કે સાથે પતિ મળવાની લાલચથી ભણે તેને આખરે અનુકૂળ પાત્ર નહિ મળવાથી એ ભણતરની બૂઝ છાંડી શકે. કારણ તેનામાં પરાણે જીમું કરેલું સ્વમાન મન્યત છે, અભણ બહેનોનો મૂંગા અંધમ તેની પાસે નથી. સુખની સ્વર્ગીય ભાવનાઓનો ભંડાર તેની પાસે છે, અભણ બહેનોની અટલ શ્રદ્ધા તેની પાસે નથી. શરીરની નાણુક સુધડતા તેની પાસે છે, પરંતુ અભણ બહેનની શારીરિક સુખાકારી નથી. અક્ષરજ્ઞાનની વાહપડુતા તેની પાસે છે, અભણ બહેનોમાં દબાયેલું હોય છે એ સંસ્કારની શીતળતા તેની સરસ્વતીમાં નથી. લાલની ભણેલી બહેનો ફૂલ જેવી દેખાય છે પણ તેમના જીવનમાં ફૂલની સુગંધ નથી. એમનું જીવન તો અભણ બહેનોથીયે અધિક દયાપાત્ર છે. કાગળનાં ફૂલ જેવું છે.

દરેક સમાજમાં એક એવો યુગ આવે છે, જ્યારે સમાજના હિતને ખાતર અમુક વ્યક્તિઓએ ઉદાર દિલે પોતાના સુખચેનનો અલિ દેવો પડે છે. એમ આજના જડ સમાજનો રૂઢિંધી ખીલાવાળો દરવાજો તોડવા જ્યારે યુવાન ઐરાવતો 'માયુ' મારે ત્યારે હસતા મુખે ભણેલી બહેનોએ જિંટ 'મનધુ' પડશે. સહકાર આપવો પડશે. ભણેલી બહેનોનાં આવાં અલિદાનોમાં જ એ ભયંકર કિસ્સામાં પૂરાયેલી પોતાની અભણ બહેનોની મુક્તિ છે અને પોતાના જીવનની જટિલ મંજવણનો માર્ગ છે.

પંખીનો મેળો

ધંધર પેટલીકરની આ માસે બહાર
પડેલી નવી નવલકથા. કિંમત રૂ. ૨૫

ઘેર ચાલી ગઈ!

દવાખાનામાં દરદી તરીકે હું ઓરડી લઈને રહ્યો હતો. અશક્તિ ખૂબ હોવાને કારણે ખાટલાની નીચે ઉતરી શકું એવી સ્થિતિ ન હતી. વાતચીત પણ ઓછી ને ઓછો વખત કરી શકતો.

મારી બન્ને બાજુ દરદીઓની ઓરડીની કતાર હતી. ભાતભાતના દરદીઓ અવનવાં દરદીથી પીડાતા પણ હતા. કોઈને આરામની જરૂર હતી તો કોઈ જીવન-મરણ વચ્ચે ઓલાં ખાતા પડ્યા હતા. કોઈનાં સગાંવહાલાં આનંદમાં હતાં કેમકે દરદીને ચાર પાંચ દિવસમાં રજા મળવાની હતી ત્યારે કેટલાંકની હરેક ક્ષણ ચિન્તામાં પસાર થતી હતી. મરણને આરે આવેલા દરદીની ચિન્તા કરતાં એનાં સગાંવહાલાંમાં અનેક ઘણી ચિન્તા ઘર કરી બેસી હતી. ખરી ચિન્તા કરતાં માની લીધેલાં ચિન્તાનાં કારણે માનસિક કષ્ટ વધુ આપતાં હતાં.

આખો દિવસ ને રાત મારી ઓરડીથી એક ઓરડી છોડીને બીજી ઓરડી તરફ ડોકરો ને પરિચારિકાઓની દોડધામ ખૂબ રહેતી. રાત્રે અડધા અડધા કલાકે પરિચારિકાઓ આવે ને ગય. એ ઓરડીના દરદીની સ્થિતિ ગંભીર લાગતી હતી. મને સહેજ એને વિષે જાણવાની ઇનેત્તરી થઈ.

“આ ગંધી શાની ધમાલ છે?” મેં પૂછ્યું.

“એ તો એક ડોકરી માંડી છે. મરણે કે નહિ ગટે એ વિષે ડોક્ટર કંઈ કહી શકતા નથી પણ ગંધા પ્રયત્ન કરી છૂટે છે.” મને જવાબ મળ્યો. મારે આટલેથી જ કુતૂહલવૃત્તિ સતોષથી પડી

મારી તબીબીયત જરા હીક થઈ એટલે વધારે જાણવાને પૂછ્યું, તો જવાબ મળ્યો કે “એ...શામની દીકરી થાય. એના બાપ ને તેમના એક ભાઈનાં મેલાચાકરી કરે છે. અવારનવાર એમના ભાઈ આવે છે, બંધ છે.”

“એ ડોકરી કુંવારી છે?” મેં પૂછ્યું.

“ના રે. પરણેલી છે.”

“ત્યારે સાસરા પક્ષનું કોઈ નથી?”

“ના. એ તો સહાયક ભોતાં નથી. એનો ઘણી જિયારો ફેરો મારી આવે છે. હજી તો જવાનું છે. કોઈક વાર રડી પણ દે છે. પરંતુ એથી કંઈ વધારે એનું જિર લાગતું નથી.”

“પણ એને શયું કે શું?”

“એને ડોક્ટર આપરેશન કર્યું છે. કરતી વખતે કહેલું કે કેસ ખૂબ જગડ્યા પછી આવ્યો છે, છતાં પ્રયત્ન કરી જોવા હાથમાં લીધેલો. આપરેશન કર્યા પછી પાક્યું. ઊલટીઓ શરૂ થઈ ને પછી તો એવી સ્થિતિ થઈ કે મોં વાટે ઝાડો થતો. પેશાબ પણ કૃત્રિમ રીતે કરાવવો પડતો. ડોકરી ખૂબ રિખાવ છે. કંઈ કંઈ નળીએ મોઢામાં ને પાછળ બાંધી છે.

જિઆરી પડી પડી આ બધું સહી છે. ન હલાય કે ન ચલાય. લગવાન એવું દુઃખ તો દુઃખનને ય ન આપશે." મને કહ્યું.

"છોકરી ગભરાતી હશે ખરી?" મને લાગ્યું.

"ના કે, એની જાતી તો જાણે પચ્ચરની લાગે છે. હજી તો સત્તર આઠ વરસની છે. મુઠામને સદ વળા ગળેલી છે. દાડકાં ને ચામડું રહ્યું છે. ડાળા તગમગે છે. એમાં જ ખંડું તેજ છે. એના ચાપને ખૂબ દિ'મન આપે છે કે મરવું તો એકવાર છે, પછી ચિન્તા શી, એમ કહે છે."

"ત્યારે તો આપણે ઘેર જાણે તે પહેલાં મારે એને મળવું પડશે." એમ મેં ઈચ્છા બતાવી.

"તે મળતો. તમારી ખજાર પણ પૂરે છે, કારણ કે અહીં તો ચોરડીઓમાં રહેતા એકબીજાનાં દરદ ને મર્ગદસ્તાથી માહિતગાર બની જાય છે."

"એને પેટનું દરદ હતું?" મેં પૂછ્યું.

"હવું તો પેટમાં પણ શું નામ તે ખજાર નથી. નામ અપડું છે. એ છોકરીનું શરીર પહેલાં તો લઈ જવું હતું. ધમાકે પાણીનું બેડું લાવે. દસ શેર ચપડીવારમાં દળા નાખે. દસમુખી હતી. કામ કરે પણ જાણે ક્યું નથી, એમ છુટી જ કરે. મોટા ગામમાં પરણાવી. સાસરે દુઃખ દેવું શરૂ થયેલું. છોકરી ઘેર આવી પણ રોજ રોજ સુકાતી જાય. પૂછીએ ત્યારે કશું ય ના બોલે. વૈદ ડોક્ટરોની દવા કરી પણ કંઈ ના મટ્યું. અરે દરદજ ના પરખાયું. એટલે ભેવટે અહીં લાવ્યા ને ડોક્ટરે ફાટો પાડ્યો. નિદાન ક્યું કે પથરી બાગી છે એપરેશન ક્યું ને પથરી કાઢી. ડોક્ટરે કુપ્રલયથી એ પથરી તોડી ભેદ તો અંદરથી સેક્ટરી પીન બીકળી."

"એટલે?" મેં આશ્ચર્યથી પૂછ્યું.

"એ જ, આપણા સમાજની સગીની વાત છે. છોકરીએ કશું ય કહ્યું નહિ. ટૂંકમાં વાત એવી છે કે એની સામુએ એ પીનને છોકરીને દુઃખ દેવા અંદર દાખલ કરી દીધેલી... એની આગળ પાછળ ખારથી પથરી બાગી ને હવે છોકરી લગવાનને ઘેર જવાની તૈયારીનાં પોટલાં ગાંધી રહી છે. આવી છોકરી અમને મૂકીને..." એમનાથી બોલાયું નહિ. ફસફાંજ સંભળાયાં ત્યારે મારે ઘેર જવાનું થયું ત્યારે એટલું ચાલીને છોકરીનાં દર્શન ગયો. ખાટલામાં એ જ નળીઓ લટકાવેલી હતી. રૂડી કપાળી બહેન ફિક્કી પડી હતી. મોટા ઉપર દાન્ય હતું પણ દુઃખની કારખી ચાતના ને 'મોહી વિનાની' ચામડી એને બરાબર પ્રગટ થવા દતાં નહિ.

મેં એને પ્રણામ કર્યાં. એણે મીઠ્યા.

"બહેન, તું ખરેખર બહાદુર છે. લગવાનનું સ્મરણ કરજે." એણે ડોકું દલાવ્યું. ઘેર આવ્યા પછી ત્રીજે દિવસે જાણ્યું કે એ લગવાનને ઘેર ચાલી ગઈ!

—મુસાફર

કેયડો

ધિર પેટલીકર

નારણે પ્રથમ તો બી. એ. થયા પછી પરણવું એમ વિચાર્યું હતું. અને મૂરનિયાની શોધમાં આવતા કન્યાપિતાને એ પ્રમાણે એ જવાબ પણ આપતો હતો. 'કાઈ સારા ઘરનું માણું આવતું ત્યારે જાનું મન લોભાઈ જતું', પરંતુ નારણના પક્ષે જાણુછ અને કાકા હતા એટલે જાનું કંઈ વળતું નહિ.

પરંતુ બી. એ. થયા પછી પણ નારણે પચ્છવાનું દેખ્યું. હવે એણે એમ કહેવા માંડ્યું કે એમ. એ. થયા પછી હવે જે થાય તે. જાની ધીરજ તો ખૂટી ગઈ હતી, પરંતુ નારણના નવા વિચારમાં જાણુછ અને કાકા પણ સંમત હતા.

વર્ષોથી પતિને અને દિવરને ઓળખતી જાને સમજાવતું ન હતું કે દીકરાની જેમ એ બંને ક્યારથી સુધારક થઈ ગયા હતા?

બા કાઈ દિવસ સુધારાની વાત કરતી ન હતી. એને તો એકજ મહેચ્છા હતી કે નાતના રિવાજ પ્રમાણે દીકરાદીકરી પરણી દેકાણે પડે એટલે બસ. જો કે, જાણુછ અને કાકા એવા સાચ પજાત ન હતા. એ સુધારાની લાંબી લાંબી વાતો કરતા. નાન જતી જોઈએ, ગોળ તો સૌ પહેલા જવા જોઈએ, પોતાના પગ ઉપર ઊભા રહે તેવા ચાચ ત્યારે જીવાનોએ પરણવું જોઈએ. માથાપો પોતાના માથા ઉપરથી જે દિવસે દીકરાદીકરી પરણાવવાનો બોલે કેંકડા દેશે ત્યારે દેશના લોક સુખી થવાના છે. આજે તો છોકરી જન્મે ત્યારથી માથાપને માથે બ્રહ્માંડનો ભાર આવ્યો હોય તેમ તે દખાઈ જાય છે. આવી પ્રજા તેથીજ અકાળે વૃદ્ધ થઈ જાય છે. લગ્નમાં એક પાઈનું ખર્ચ ન થવું જોઈએ. તોજ એમાં નિર્ગર્થક વેડફાતી લક્ષ્મી કુટુંબના પોષણમાં વપરાય, કેળવણીમાં વપરાય. આજે તો માણસ ખાતો નથી, પીતો નથી, કે જાળકાની પાછળ કેળવણી અંગે ખર્ચો શકતો નથી, તેનું કારણ ખોટા ખર્ચો.

આવી વાતો જાણુછ અને કાકા સાંભળનાર હોય ત્યાં સુધી રેડિયાની માફક ગગડાવ્યે જતા. પરંતુ દીકરી પરણાવવાનો પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે એમાં મોટું મીડું! ગોળમાંય, જે કુટુંબવાળા એમને નીચા માની કન્યા લેવા ના પાડતા હતા તે ઘેર એમણે કન્યા આપવા બધા પ્રયત્ન કર્યા. નાતમાં કાઈએ નહિ આવી હોય તેટલી ખાનગી રકમ આપી. બહારથી દેખાડ્યું કે અમે કંઈ આપ્યું નથી. વરના પિતાને જાનું રાખવામાં શું જતું હતું? એ પોતે પણ સુધારક દેખાતો હતો.

આ એટલી જ ધરમાં મનમાં બળી રહી હતી. જાશમાં માખણ જાય અને ગાઈ ફૂડ દેખાય, તેવો ઘાટ એને થતો લાગ્યો. મોંખાંધીને લે તેમ આપ્યું, છતાં આપ્યાનું (અર્થ કર્યાનું) ગૌરવ લેવાય નહિ. વળી દીકરીને લાયક છોકરો ન કહેવાય. એમ પણ હતું. છતાં જાને એનો ખાસ વાંધો ન હતો. છોકરા કરતાં એ તો ધરને કન્યા આપતાં હતી.

આમ આપુછ અને કાકા કેવળ સુધારાની વાત કરતા એટલુંજ, બાકી અચરણ તો ચઢી ગ્રામ પ્રમાણે હતું. છતાં નારણના લગ્ન બાબતમાં એ અત્યાર સુધી દીકરાનું કશું માનતા હતા એ બાને સમજાતું ન હતું. આપુછ એવા અવહારું હતા કે મનનો ઉડો ભેદ ઈશને ન કહેવો, એમાં જ સલામતી માનતા હતા. તેમાંય દીકરીના લગ્ન વખતની જાની લેવડદેવડ કહેવાથી એ જાની નહોતી રહી તેનો એમને ખત અનુભવ થયો હતો. બાએ ઈશ સાથે વાતો કરતાં કહ્યું હતું—શાના મોટા સુધારક. અમારી પાસે મોં ખાંધીને રૂકમ લીધી છે. અને ખૂણે આપી તેના કરતાં એટલી જો જાહેરમાં આપી હોત તો નાનમાં અમારી વાહવાહ ચાન. પણ જાશમાં માખણ ગયું અને ઉપરથી ફૂડ કર્યાં.

આપુછ ઘણા વખત એનો બજારો કરતા. પરંતુ બાને એ સમજાતુંજ નહિ: ‘રૂકમ આપી છે તો પછી જાની શું કરવા ગાખવી?’ આખા છતાં ન આપ્યાનો ડોળ કરવામાં મોટાઈ છે, એ નવી મોટાઈની બાખ્યા આપુછ સમજ્યા હતા એટલી બા નહોતી સમજ, એની જ આ મોંઘાણ હતી.

એટલે નારણને અત્યાર સુધી ન પગલાવવા પાછાની સુધારક વૃત્તિ એમણે કદી બાને કહી ન હતી. એ એટલુંજ કહેતા કે છોકરાઓ લણે ત્યાં સુધી ન પરણે એ તો ઘણું સારું કહેવાય. નાની ઉંમરમાં લગ્ન થાય તે કરતાં એ પોતે પોતાના પગ ઉપર જોલા રહેતા થાય પછી પરણે એમાં હું માનવાવાળો છું.

બા અત્યાર સુધી જેમ તેમ દબાઈ અંપાઈ બેસી રહી. પરંતુ નારણે બી.એ. થવા પછી ન્યારે ના પાડી ત્યારે બાની ધીરજ ન રહી. આપુછની જૂની દલીલ ન ચાલી ત્યારે એમણે મનનો મેલ કહ્યો: ‘તમે ઈશ વાતમાં સમજો નહિ ને. એક દહાડો છોકરો મોટો કુંવારો હોય તે લાંછનરૂપ ગણાવું. આજે એ કિંમતી ધન ગણાય છે. જેમ નાતમાં સૌથી વધારે પૈસાદાર કોણ તેની ગણતરી થાય છે, તેમ સૌથી મોટો લણતો કુંવારો છોકરો કોનો તેની પણ ગણતરી થતી હોય છે.’ આપુછએ બાને ધીમેથી ઉમેર્યું: ‘અને એનો ઉપયોગ કરતાં આવડે તો ધન મળે એટલુંજ નહિ, પણ સાગ્ર

કુટુંબની (જે ધરની કન્યા પોતાને ઘેર ન આવે તેવી) કન્યા સાથે સાથે મળે.’

છતાં બાએ નારણને હવે પરણાવવો જોઈએ તે આગ્રહ જાણી રાખ્યો. અને સંકો બતાવી કે છોકરાઓને એમના મન પ્રમાણે ચાલવા દેવા ઠીક ન કહેવાય. જો કંઈ બહારથી.....’

બાપુછએ એને ત્યાંજ બોલતાં અટકાવી કહ્યું: ‘એ તો ગંધી આવડતની વાત છે. છોકરો જાણે બાપ મને પૂરી સ્વતંત્રતા આપે છે, બાપ જાણે કે હું સ્વતંત્રતા આપું છું તે મારા દાવમાં આપું છું. નારણ જાણે જાણે કે હું નથી પરણવું માટે નથી પરણતો. પરંતુ સાચી વાત તો એ છે કે મારે એને નથી પરણાવવો માટેજ એ નથી પરણ્યો.’

‘પણ તેય ક્યાં સુધી?’

‘મેં એમણે જે નિશાન ધાર્યાં છે તે પડે તો હમણાં તરત જાડું. નારણને તે ધડીએ પાછો એ રહે તે સમજાવવો એ મારા દાંધમાં.’

‘તો છવાલાઈએ હમણાં પૂછાવ્યું હતું તે શું જોડું હતું? ૫૦-૬૦ તોબા જણશે આપવાનું કહેતા હતા. અને એ પ્રમાણે બીજું આપણે દહીંએ તે આપવા પણ ખુશી હતા.’

બાપુછ હસીને બોલ્યા: ‘ધૈસાની તને હજી જૂખ રહી છે? ૫૦-૬૦ લાલા, એ તો તારા બે છોકરા આફ્રિકા જે કમાય છે તેમના જેમણે મહિનાની માવજત એ લોભે આ છોકરો આપવાનો નથી.’

બા પણ કંઈ વિચારતી હોય તેમ ન બોલી. બાપુછએ ઉમેર્યું: ‘ધૈસાનો વિચાર કરવાનો હોય તો એને આગળ જણાવવાનીજ ક્યાં જરૂર છે? વેપારમાં આફ્રિકા ધકેલી દીધો હોય તો એય કમાતો ગઈ જાય. પરંતુ જણાવને ધૈસા જોઈએ તેટલા આપ્યા છે. દીકરી પણ ટોચ ઘેર પરણાવી છે. હવે તો બે છોકરા સાધારણ ઘેર પુરણાવ્યા છે, તેનું સાદું નારણને ટોચ ઘેર પરણાવી વાળી હેવું છે.’

‘પણ એનું કોઈ પૂછવા આવશે તેની આશામાં ક્યાં સુધી બેસી રહેવું?’

‘કોઈ પણ ધંધામાં ધીરજ અને ખંત વગર કંઈ પ્રાપ્ત થતું નથી.’ અને એવી જે શક્યતા હતી તેનો બાપુછએ ઇસારો પણ કર્યો. બા અંદરની વાત જાણ્યા પછી જાણી ગઈ.

નારણ લગ્નનો પ્રશ્ન ધકેલ્યા કરતો હતો એનું બીજું કારણ હતું. લગ્નનાં દરેક યુવક જેમ સ્વપ્નાં સેવે છે તેમ એણે સેવ્યાં હતાં. પરંતુ એના બે ત્રણ મિત્રો એમાં છેતરાઈ ગયા હતા. કોઈએ જે ગણતરી કરી હતી તે ખોટી પડી હતી. કોઈએ જે ગુણ પત્નીમાં છે તેમ માની લગ્ન કર્યું હતું તે

પ્રત્યક્ષ જીવનમાં આવતાં દેખાયા ન હતા. ત્રીજો વિચારો એક મિત્ર તો સાવ લગ્નના કાલમાં ફાઈલ પડ્યો હતો, એમ કહીએ તો પણ ખોટું ન હતું. એટલે નારણ કાઈ ઉતાવળિયું પગલું ભરવા માગતો ન હતો. પોતે પૂરતો વિચાર કરીને, મિત્રોએ જે શૂલ કરી છે તે તો નહિ જ કરે, એમ માનતો એ લગ્ન ફેલી રહ્યો હતો.

વળી વસંત તરફ એની નજર મંડાઈ હતી. ઇન્દરમાં ભણતી એ છોકરી, એમનાજ ગોળની હતી. એના પિતા ડોક્ટર હતા. નારણ એમને ઘેર કાઈ કાંઈ વખત જતો આવતો. નાતમાં લગ્નની મુશ્કેલી અને લેવડદેવડના રિવાજોની ચર્ચા થતી. એ પ્રસંગે-પોતે પણ પોતાના વિચારો વ્યક્ત કરતો. એ પ્રશ્ન પોતાનો છે અને ધરનાં એમાં કંઈ રાહી ન શકે એમ પણ સવાલ જવાબમાં બોલી નાખતો.

તે વખતે એના મનમાં એ ચર્ચા કરતું હતું કે વસંતની વહેલી મોડી માગણી આવે તો નવાઈ નહિ. અને સાચું પૂછો તો એને એમ. એ. ચવાની કંઈ ઉમેદ ન હતી, પરંતુ એ નિમિત્તે વસંતનો સંબંધ જો થોડો લંબાય, અને પોતાની મહેન્ટ કાઢે એજ અભિલાષા હતી.

પરંતુ બીજી સાત વસંત એક ત્રીસ વર્ષના, એ બાળકોના પિતા, વિદ્યુર વડીલ સાથે પરણી ગઈ અને નારણનું સ્વપ્ન વીખરાઈ ગયું. નારણને તે ઘડીએ ડોક્ટર ઉપર અને વસંત ઉપર અપરંપાર રીસ ચઢી હતી. બસ! પોતાની પસંદગી ન થઈ તેનું કારણ પોતાના કુટુંબમાં કન્યા ન આપવાની એમની મોટાઈ. ભણ્યા છતાં આટલી જડતા! પદાભ્યુ એટલે મૂંઝવેજ છૂટકો માની નારણે એમ. એ.નું બીજું વર્ષ ખેંચી કાઢ્યું. અને લગ્નના ઉમેદવાર તરીકે એ જોબો રહ્યો ત્યાં એના ઉપર માગાં આવવાં શરૂ થયાં.

અત્યાર સુધી તો એને એમ લાગતું હતું કે પોતે લગ્ન ઉપર ધણો વિચાર કર્યો છે પરંતુ એનો ઉપયોગ કરવાનો આચ્છે ત્યાં એને લાગવા માંડ્યું કે પોતે ગૂંચાતો જાય છે.

કાઈ છોકરી દેખાવડી હોય છે તો એણે ધારો હોઈ તેટલી ભણેલી નથી. કાઈ ભણેલી હોય છે ત્યારે એણે જેની ઈચ્છી હોય છે તેવી સુંદર નથી. કાઈ સુંદર અને ભણેલી હોય છે તો એનું શરીર નજીક લાગે છે. કાઈ વળી પ્રમાણમાં નીચી હોય છે. એક બધી રીતે અનુકૂળ હતી ત્યારે નારણને થયું કે પોતાના કરતાં જોયી છે. અને માપી તો ખાસ્સી ત્રણ ઇંચ એની જોવાઈ વિશેષ હતી.

પ્રથમ તો લગ્ન વિષે પોતાને કાઈ પૂર્વગ્રહ નથી, એમ નારણ માનતો હતો. પરંતુ એ છોકરીને ત્યારે જોવાઈને કારણે એણે ના પાડી ત્યારે એને

પોતાને પણ લાગ્યું કે એ વસ્તુને અને લેખનશૃવનની સફળતાને શ્રેષ્ઠ સંબંધ? એની પાસે કાંઈ જવાબ ન હતો છતાં એનું મન માન્યું નહિ.

એક છોકરી એને બધી રીતે ગમી હતી ત્યારે થોડી રંગે શ્યામ હતી. નારણના મને પ્રશ્ન કર્યો: ‘મુંદરતાને લગ્ન શ્રવનમાં કેટલું સ્થાન?’ લગ્ન શ્રવનની સફળતાનો આધાર સ્વભાવ પર નિર્ભર છે, એમ એણે ગણી જગાએ વાંચ્યું હતું. પોતાનો એક મિત્ર અલણ અને મુંદર ન કહેવાય એવી પત્ની હોવા છતાં મુખી હતો એ પણ એને અનુભવ હતો. છતાં સર્વ રીતે અનુકૂળ હોવા છતાં એ કારણે જ નારણે એ છોકરીને હા ન પાડી. એની બુદ્ધિએ કહ્યું: ‘ગમે તેમ, પણ બાવિ પ્રજાનો રંગ બંધાવ કરતાં મા ઉપરજ આધાર રાખે છે!’

આમ છ મહિના સુધી નારણના મન ઉપર એટલો બંધા બોલો રહ્યો કે ‘પહેલાં એની પાસે જે વિચારશક્તિ હતી એ પણ બાણે કુદિત થઈ ગઈ’ હોય તેમ એ હાસ્યજનક ફલીલ પણ કરી બેસતો.

દરેકને ના પાડતો નારણ બાને પણ સમજતો ન હતો. એ કહેતી: ‘ભાઈ! તું શોધે એવી, બધી રીતે સરખી તો કાંઈ ના હોય. પાંચ આંગળાઓ કંઈ સરખી હોય છે?’

નારણ પણ મૂંઝાતો હતો એટલે કહ્યું: ‘બા! સમજ બૂઝીને ન છૂટકે કાંઈને હા પાડવી, એના કરતાં નાનપણમાં પરણ્યો હોત તો સારું. એમોય મન વળાય કે-માબાપે શોધ્યું તે ખરું!’

બાએ કહ્યું: ‘તો તો અમે કહીએ છીએ તે જ હા પાડી દેને.’

છેલ્લે છેલ્લે જે છોકરીઓનો પ્રશ્ન વિચારાતો હતો. ‘બાપુજીએ ધાર્યું’ હતું તેમાંથી તો કાંઈ નિશાન ન પડ્યું. પણ એ જ કુટુંબની, માબાપ પણ એટલાં જ કેળવાયેલાં, પણ છોકરી ગુજરાતી એકલું જ લણેલી. માબાપ એમ કહેતાં કે અમે આફ્રિકા હતાં અને દીકરી દેશમાં એટલે એના લણતર તરફ કાંઈએ લક્ષ ન આપ્યું. સાચી વાત એ હતી કે આફ્રિકાથી પિતાના ખાસ આગળ લણવાના પત્રો આવતા છતાં કુસુમ અંત્રિય નિશાળે ન ગઇ. એની બુદ્ધિ લણવામાં ચાલતી ન હતી, અને એના ઉમરના પ્રમાણમાં બીજી છોકરીઓ નાનો હતી એટલે વર્ગમાં એને પોતાનો ઉપહાસ થતો એ સહેવાતો ન હતો. એટલે ઘેર દાદાદાદી પાસે રહી એ ધરમ શીખી હતી. આજે વખત એવો આવ્યો છે કે ગુજરાતી લણવાને તો કાંઈ લણેલું કહેવું નથી. છોકરી

અંગ્રેજી ભણેલી નથી, એ એકજ વાત સાંભળતાં મૂરતિયો નાંકતું દીચકું મરડે છે! વળી કુસુમ દેખાવમાં પણ સુંદર ન કહેવાય. ફક્ત બીજા પક્ષે એને કદુબી ન કહેવાય, એ ખરું.

કુસુમના પિતાને પણ કુટુંબનું અભિમાન ઓછું ન હતું. એ કુસુમ બધી વાતે પસંદની હોત તો નારણના કુટુંબમાં એ કન્યા આપવા તૈયાર ન થવા દેત. પરંતુ એ જોયો સુંબી અને ભણેલો મૂરતિયો. શેષતા હતા, એવો કાંઈ હા નહોતો પાડતો એટલેજ સુધારાની વાત કરી નારણને કન્યા આપવા તૈયાર થવા હતા. નારણે એને જોઈ હતી પરંતુ એને પાસ આવવી ન હતી.

બીજા બાળુ એક કન્યા, નરજો પસંદ કરી હતી તે બાપુછને માન્ય ન હતી. ઊંઝરીએ મંદિરની પરીક્ષા આ સાલ પાસ કરી હતી. દેખાવડી પણ કહેવાય. તંદુરસ્ત પણ હતી. ઉંમરમાં થોડી નાની કહેવાય. નારણ તેવીસ વર્ષનો હતો. એ ૧૭ વર્ષની હતી. પરંતુ નારણે જે કન્યાઓ જોઈ હતી તેમાં એને આ વધુ પાસ પડી હતી. સ્વભાવ કે ચુલ્હોય તો જોઈ શકાય તેમ હોતા નથી એટલે બહારથી જે ખાત્રી થઈ શકતી તે પ્રમાણે એની ઉપર નારણની પસંદગી ઉતરી હતી. પરંતુ એ કુટુંબની કન્યા લેવામાં બાપુછને કંઈ હરખ ન હતો. પહેલાં બે દીકરાઓ બધાં પરણ્યા હતા, તે છતાં આ કન્યા હલકા કુટુંબની હતી. એની ત્રીજી પેઢીમાં સાદું થયેલું હતું. એ કન્યા ભણે નારણને પસંદ હોય પરંતુ એથી કુટુંબને કાંઈ રીતે ગૌરવ લેવા જેવું ન હતું.

એટલે આ બે કન્યાઓ અંતે ઘરમાં મહાર્ગ પડી હતી. કુસુમના પક્ષમાં બાપુ ધર હતું. શારદાના પક્ષમાં નારણ એકલો. બાપુછને તો ખાત્રી હતી કે છેવટ ધાકું તો પોતાનું જ થવાનું. પરંતુ એ પાસા બ્યવહારદક્ષ હતા એટલે કળથી કામ લેવાનું તેમને ઠીક આવતું.

ગામના મગનભાઈ, જે કેમિસ ઝાવણીમાં વર્ષોથી કામ કરતા હતા, તેમના પ્રત્યે સ્વાભાવિક રીતે જુવાનીઆ વર્ગ માનથી જોતો. એમની સલાહ સ્વીકારતો પણ ખરો. જો કે, મોટાઓ મગનભાઈને એટલા માનથી જોતા નહિ. કેમિસમાં બધા સ્વાર્થો બેઠા થયા છે, એમ એકજ વાક્યમાં નાના-મોટા સૌને તાણી નાખતા. અને બધાને કહે એટલે વ્યક્તિગત મગનભાઈ

ખોટું લગાડતા નહિ. એ પોતે પણ કબૂલ કરના કે, ગામ હોય ત્યાં દેડવાડો હોય જ. પરંતુ એમને ખચર ન હતી કે ગામના પીઠ લોક તો એમને દેડવાડામાં જ ગણતા. પરંતુ આ તો મનની ઝાંડી વાત. એ જ વ્યવહારિયા જરૂર પડે ત્યારે પોતાના કામ માટે મગનભાઈનો પૂરો ઉપયોગ કરતા.

એ પ્રમાણે આપુલએ મગનભાઈને સાધ્યા. કુસુમને લેવામાં લાલ ગણાવ્યા. આ ગામમાં એ કુટુંબની કન્યા નથી આવી એ એક નવો ચીલો છે. એથી ભવિષ્યમાં ગામને લાલ છે, એમ પોતાના લાલને જદલે ગામના લાલની વિશાળતા ખતાવી. મગનભાઈ પોતે પણ કાંચેરી હતા છતાં, નોત-જાત જવાં નોંધે એ તેમ કહેતા છતાં, મોટાઈમાં હૂંમેલા હતા. કુસુમના કુટુંબવાળાંની મોટાઈ તેમને કાયમ ખૂંચતી. બીજાઓને એ દલકા ગણતા એ તરફ એમને ચીડ હતી. એ કુટુંબની કન્યા જે આવતી હોય તો એમની મોટાઈ ઉતરે, એ એમના મનમાં વસી ગયું. નારણને સમજાવવાની એમણે કમર કસી.

મગનભાઈએ નારણનો ઝાંધી ગયેલો સેવાગ્રાવ જગાડ્યો. પોતાને ઘોડી ખોટ જતી હોય તો પણ કુટુંબને લાલ થતો હોય, ગામને લાલ થતો હોય, એવું પગલું ભરવું નોંધે, એમ સમજાવ્યું. રૂપ એ તો નાચવંત છે, લગ્નજીવનમાં એ કંઈ ભાગ ભજવતું નથી, ખરો ભાગ તો સ્વભાવ ભજવે છે, એમ જણાવી એમણે કુસુમના સ્વભાવની ખાનદાનીનાં વખાણ કર્યાં. અંગ્રેજ કેળવણીને વખોડી અને છતાં એનો મોહ હોય તો પોતે એને કાંઈ વિદ્યાલય મારફત અભ્યાસ કરાવવાની વ્યવસ્થા કરી આપશે, એવી ખોટી લાલચ પણ આપી. જે કે એ કશું શક્ય નહોતું, અદાર વર્ષની છોકરી આજે ભણવા જેસે એમાં શો માલ હતો? અને શારદાના કુટુંબને હલકું કહીને એમણે દલીલ ન કરી, પરંતુ પોતે એને પણ સારી રીતે જાણખે છે, કહી એ કુટુંબનાં-એની માના આરિત્રની વાત કરી. અને એ મજબૂત પ્રહારે એમણે નારણના હાથમાં જે શારદાની પકડ હતી તે છોડાવી દીધી.

નારણને મગનભાઈ તરફ નાનપણથી જે માન હતું, એને લીધે એ છતાં, નારણે હા પાડી. નારણ એમ. એ. થઈ જે છોકરી સાથે નહોતો ઇચ્છતો તેની સાથે પરણ્યો. પૂરતો વિચાર કરીને!

એના મિત્રો તો હજુય એ ટોચડો ઝીંકેલી શક્યા નથી.

પ્રસંગકથા

સમસ્ત પાટીદાર પરિષદ

આ અંકના પ્રથમ લેખમાં શ્રી પાટીદાર યુવક સંઘ-મુળકએ આવતા ડીસેમ્બરમાં મુંબઈ ખાતે સમસ્ત પાટીદાર પરિષદ યોજાવવા અંગે નિવેદન કર્યું છે. હમણાં એક બાહ્ય જાતિની પરિષદ તાજેતરમાં મળી હતી, એ અંગે વર્તમાનપત્રમાં દીકા આવી હતી. એ પરિષદનું સંચાલન ફરનાર આગેવાનો કેમિસી હતા અને કેમિસી ધારાસભ્યો પણ હતા. પત્રે સચાલ કર્યો હતો કે આજે ત્યારે નાનગત જૂંસી નાખવાની રીયતિ આવી છે ત્યારે આવી જાતિ પરિષદો ભરવી ઇચ્છે છે? અને તે કેમિસી ધારાસભ્યોને હાથે અને તે કેટલું વિરોધાણાસો છે? આ જ ગતનો જવાબ આપણને સામાન્ય વાતચીતમાં પણ સાંભળવા મળે છે. જે તે જવાબ આપે છે— અરે! નાનની પરિષદો ભરવી એ તો ગ્રંથ ગુજરી થઈ. જે અનિષ્ટ છે તેને પોષવાનો શો અર્થ છે?

જાતિ પરિષદો ઇચ્છે કે અનિષ્ટ?

આ જવાબ પ્રથમ દૃષ્ટિએ માણસને વિચારતો કરી નાખે છે. જાતિઓના અનિષ્ટ વિષે જોણું નથી કહેવાયું. ખૂદ મહાત્માજીએ જાણ્યું છે કે અંશપૂર્યતા અને જાતિઓ નહિ જાય ત્યાં સુધી હિંદુ ધર્મનો જયવારો નથી. એવી જાતિઓનો બચાવ કરવો એ રાજ્ય નથી, એટલે ઉપરનો જવાબ કોઈ જાતિની કે પરિષદની વાત ફરનારને કહે છે, ત્યારે સાંભળનાર વિચારમાં પડી જાય છે. પરંતુ આ જવાબ સાચો હોવા છતાં જે લોકો આ બોલતા હોય છે તેમના મોંમાં એ શોભતો હોતો નથી. એવો જવાબ આપનારના ૯૯ ટકા આચરણ તો જાતિની રૂઢિ પ્રમાણે કરના હોય છે. આ કારણે જ આજે કચ્છતા ઊભી થઈ છે. જાતિ તો રહી જ; પણ એનામાં નૂર ન રહ્યું, નર્યો કાદવ જ રહ્યો. સક્રિયતા અને ધરણવાળા સેવકો દરેક ક્ષેત્રને જોગવાઈ પ્રમાણમાં મળી રહ્યા છે, રૂકા એવો ગિલકુલ અભાવ હોય તો જાતિના ક્ષેત્રમાં. પછી જાતિમાં સડો દિવસે દિવસે ન વધે તો શું થાય? એટલે જાતિઓ ન હોવી જોઈએ એ સિદ્ધાંતમાં આપણે માનતા હોઈએ છતાં એ પ્રમાણે આચરણ કરવાની આપણી તૈયારી ન હોય ત્યાં સુધી જાતિઓને એ ખોય તરફ પ્રગતિ કરે એ દૃષ્ટિએ પણ સુધારવાની જરૂર છે. જાતિને સિદ્ધાંત તરીકે ન માનવી, એની પ્રગતિ તરફ સાવ બેદરકાર રહેવું, અને આચરણ જાતિની રૂઢિઓ પ્રમાણે કરવું, એવી અક્રિયતા કરતાં જાતિની

સુધારણા માટે ધનસંપૂર્ણક કામ કરનાર કોઈ રીતે સંકુચિત વૃત્તિઓને પોષે છે એમ માનવાનું નથી. ફક્ત જ્ઞાતિઓમાં કામ કરનારનો ફલક વિશાળ હોવો જોઈએ. અને એણે એ રીતે કામ કરવાનું છે કે ભવિષ્યમાં નાતજાતની દિવાલો દૂર કરવામાં જ એના કાર્યની કૃત્ય જઈ પહોંચે. એ વિશાળ ધ્યેયને લક્ષમાં રાખી જ્ઞાતિની પરિવહો ભરાય તેમાં કંઈ અયોગ્ય નથી. સાચે વખતે પરિવહ ભરાય છે.

મુઝઈના યુવક સથે પરિવહ ભરવાનો સમય સાચે જ ખરે વખતે રાખ્યો છે. ઓગસ્ટની ૧૫મીએ દિંદ નવું પગલું ભરશે સાઠ સાઠ વર્ષ સુધી કેએસ જે વસ્તુ માટે લડી, તે એને મળી નથી. દેશના જે રીતે ભાગલા પડ્યા તેમાં કોઈ-કેએસ કે લીમ-ગાજી નથી. કેએસને દિંદ અખંડ રાખવું હતું. લીમને પાકીસ્તાન મળ્યું છે છતાં એની જેટલી માગણી હતી નેટલું નહિ. આમ દેશની તા. ૧૫મીની ઓગસ્ટ હિસાબગેરક તો ન જ કહેવાય. છતાં એએએની ધૂસરીમાંથી દેશ છૂટો થાય છે એ પ્રસંગ નાનોમનો નથી. એટલે અત્યાર સુધી રાજકીય આઝાદી સિવાય બીજી વાત કરનારને જવાબ મળેતો હતો કે—ભાઈ! આજે અધું લક્ષ આઝાદી મેળવવામાં આપવાનું છે. એ મળતાં બીજાં પ્રશ્નોને તો જોતજોતાંમાં પહોંચી વળાશે. હવે દેશનો મોટો પ્રશ્ન ઉઠી જતાં, બીજાં ક્ષેત્રોમાં ધ્યાન આપવાની જવાબદારી ફરેક કાર્યકરની થઈ પડે છે. છતાં આ બાબતમાં આપણે હજુ ૫ નહિ મન્યત થઈએ તો પરિસ્થિતિ કરેણુ આવશે. આજે આઝાદી નો આવી પડેલી લાગે છે, છતાં મૂઝવણનો પાર નથી. દેશમાં નિરક્ષરતાનો અધનાર પૂરેપૂરો વ્યાપેલા છે. સ્વરક્ષણની તાકાત નથી. કુસંપનો પાર નથી. સામાજિક બાબતમાં પણ એટલા જ કાદવમાં ફોળેલા હીએ. બાબાને અન્ન નથી અને પહેરવાને વસ્ત્ર નથી. પછી તંદુરસ્તી તો હંધ જ ક્યાંથી? એટલે દેશસેવકો જે આજ સુધી ફક્ત રાજકીય બાબતોમાં રચ્યાપચ્યા રહેતા હતા, તેને બદલે તેમણે પ્રજાના બીજા પ્રશ્નોમાં—સામાજિક, ધાર્મિક અને આર્થિક—વિશેષ રસ લેવો પડશે. એ તરફ જેટલું હવે દુર્લક્ષ થશે તેટલી પ્રજાની ઉન્નતિની ગતિ ધીમી રહેશે. આવા સમયે પારીદાર પરિવહ ભરાય તે સુઅવસરે જ ગણાય.

પણ જૂની રીત હવે નહિ ચાલે

દહીં માટે ડોક્ટર જે રીતે પગલાં લે છે, એ રીતે સમાજનાં દહીં માટે પગલાં લેવાં જોઈએ. પ્રથમ ડોક્ટર દહીંને શું દર્દ છે તે જાણી લે છે.

પછી એ દર્દ આગળ વધતું અટકાવતું, એ એનું પ્રથમ પગલું થઈ પડે છે. દર્દ, અટક્યું એટલે જે જામી ગયું છે તેને હટાવવાનો વારો આવે છે. એ પછી દર્દીએ પ્રથમની જે શક્તિ ગુમાવી છે તે પુનઃ પ્રાપ્ત થાય તે માટે ઈંદ્રિય પગલું ભરવાનું છે. અને એ રીતે દર્દી પુનઃ હતો, તેવો તંદુરસ્ત થઈ જાય એટલે ડોક્ટરનું કામ પૂરું થાય છે. સેવકોનું કર્તવ્ય પણ એ જ પગલે પગલે હોતું જોઈએ. પ્રથમ સમાજના રોગનું નિદાન કરવું. સમાજને એ અંગે પૂરેપૂરો માહિતગાર કરવો. અને એ દર્દને દૂર કરવા વળતાં પગલાં લેવાં. એમાંનાં પ્રથમ એ પગલાં, ગઈ કાલ સુધીના સમાજ સુધારકોએ કર્યાં છે. શો રોગ છે એ કોઈનું અજાણ્યું નથી, એ રોગ જોવા જોઈએ એ પણ સૌ કબૂલ કરે છે. ફક્ત આજે સલાહ આવીને ત્યાં ઊભો રહ્યો છે કે દર્દી દરમિયાન પૂરો હેરાન થાય છે—દુઃખીદુઃખી થઈ ગયો છે, છતાં દવા પીવા તૈયાર નથી. કસ્ટી દવા જોઈને કમકમાં આવે છે, તેમ નરે ચીલે જવાની વાત આવતાં સમાજને કંપારી છટે છે. અને આમાં કશુંતા વિશેષ એ આવી છે કે ડોક્ટર પોતે (સમાજસુધારક) એ રોગથી પીડાતો હોવા છતાં દવા પીતો નથી અને ફક્ત દર્દીને પીવાની સલાહ આપે છે! એટલે આજના સમાજસેવકોનું કર્તવ્ય સમાજને જાગૃત કરવાનું કે સુધારાના લાભ ખતાવવાનું નથી. સમાજ પોતે એ જાણે છે. ફક્ત જ્ઞાન હોવા છતાં આચરણ કરવાની એનામાં શક્તિ નથી. એ શક્તિ આજના સેવકોએ સેનાપતિની જેમ મોખરે કૂચ કરીને એનામાં પ્રેરવાની છે. એ રીતે આજનું કામ ગઈ કાલની રીતે થાય તેમ નથી.

નિષ્ફળતામાંથી પણ નવું શીખવાનું છે

આવી પરિવેદો ભૂતકાળમાં ભરાઈ ગઈ છે અને તેનું કંઈ પરિણામ નથી આવ્યું તેવો અનુભવ છે. શ્રી રાવજીભાઈ મણિભાઈ પંડેએ આ અંગે એક વસ્તુ ચીંધી છે: 'આવી પરિવેદો ભરાય છે, કરાવો થાય છે, પણ એજ કરાવોના ધાર્મિકતા તેનો ભંગ કરે છે. આવી વસ્તુઓનું પુનરાવર્તન ન થાય તે માટે યુવકોએ કડીજદ થવું જોઈશે. એકએક યુવકે પ્રતિજ્ઞા લેવી જોઈશે કે જે કરાવો થયા છે તેનો અમલ અમે તો ચોક્કસપણે કરીશું, અને બીજા પાસે કરાવવા અમારા સર્વ પ્રયાસો કરીશું.' આ એમની સલાહ હિમતી છે. એવી નિષ્ફળતાનાં મૂળ તપાસવાં જરૂરી છે. સ્વતંત્ર પ્રગ્લનાં મૂલ્યાંકનો અને પરાધીન પ્રગ્લનાં મૂલ્યાંકનોમાં આલ જોઈને ફેર હોય છે. દાખલા તરીકે—આજે આપણે કોઈ પણ કામ કરવું હોય અને તેનો તેના શોધવો હોય તો દરિ રાજકારણમાં

પહેલા પુરુષ તરફ જવાની. ગુલામ હેશમાં રાજકારણ સૌથી વિશેષ મહત્વ પામે
 એમાં નવાઈ નથી. પરંતુ એજ એક માત્ર નથી. મગજનું કામ મગજ કરે.
 હાથનું કામ હાથ કરે, પગનું કામ પગ કરે, અને જઠરનું કામ જઠર કરે. શરીરને
 માટે તો એ બધાંય સરખાં અગત્યનાં છે. પરંતુ આજે તો રાજકારણને મગજનું
 અગત્યનું સ્થાન મળવાથી ક્ષિતિ ઝોવી થઈ કે કે હાથ, પગ કે જઠરનું કામ
 કરવાનું હોય તો પણ આપણી દષ્ટિ મગજ તરફ જાય છે. એમાંય વિશેષ
 કચ્છુતા તો એ થઈ કે મગજ પોતે પણ પોતાની મર્યાદા ભૂલી એ કામ કરવા
 તૈયાર થઈ જાય છે! અને એનું પરિણામ નિષ્ફળતામાં આવે છે. એટલે
 જાનિના અને સમાજના પ્રશ્નો ભલે રાજકારણ જેટલા અગત્યના ન હોય,
 પરંતુ એનું પોતાનું વિશિષ્ટ સ્થાન છે. અને એ વિશિષ્ટ સ્થાન માટે એનું
 કામ હોય તેને એ સુકાન સોંપવું જોઈએ. જે ક્ષેત્ર માટે આપણે માણસો
 પસંદ કરીએ ત્યારે આપણી નજર એ ક્ષેત્રમાં એણે સાધેલી સિદ્ધિ તરફ
 હોવી જોઈએ, ભવિષ્યમાં એ અંગે કેટલું કરી શકશે એ તરફ હાવી જોઈએ, બીજા
 ક્ષેત્રમાં એની ગમે તેટલી સિદ્ધિ હોય તેથી આપણે અંતરવત્તું ન જોઈએ. ભૂતકાળ
 તરફ આપણે નજર કરીશું તો માલમ પડશે કે જેમને આપણે ચૂંટ્યા હતા તેનું
 કારણ ફક્ત એમની બીજા ક્ષેત્રમાં સિદ્ધિ હતી—ખાસ કરીને રાજકારણમાં.
 પરંતુ ઘડેં ભલે સૌ ધાન્યમાં ફિમતી હોય, પરંતુ જો મારે ભાત
 કરવો હોય તો એખા જ જોઈએ. પછી હું ઘડેં જોણીને કહું—પણ એખા
 કરતાં ઘડેં શું જોછા ફિમતી છે? એનો ભાત કેમ ન થાય? એટલે આપણે
 ભૂતકાળની નિષ્ફળતામાંથી જો કંઈ શીખવું હોય તો એટલું તો એખા
 દેખાય છે કે જેને જે અંગે ચૂંટીએ તે અંગે તેની પ્રથમ લાપકાત હોવી
 જોઈએ. બાકી ઘડેંનો ભાત કરવા જેવી જ સ્થિતિ થવાની.

સામાજિક બાબતોમાં મુખ્ય પ્રશ્નો કયા?

સામાજિક બાબતો અંગે વિચાર કરતાં પ્રથમનો કેળવણીનો પ્રશ્ન આગળ
 તરી આવે છે. સામાજિક બાબતમાં આજની કેળવણી પાસે જેટલી
 આશા રાખી હતી તેટલી પ્રગતિ થઈ નથી. આજે કેળવણી ઝોછી છે તે
 બાજુએ રાખીએ તો પણ, જેમને કેળવણી મળી છે તેનાં મોટા ભાગે પણ કંઈ
 સીધાં પગલાં ભર્યાં નથી. પરંતુ કેળવણીમાં મૂળભૂત મુદ્દારો એ સરકારના હાથનો
 પ્રશ્ન છે, અને સરકાર હવે પ્રજાની આવે છે એટલે એનું નિવારણ કરવા
 ઘટવું કરશે એમ આશા રાખીએ. પરંતુ એ જાતની કેળવણી ૧૮ વર્ષની
 ઉંમર સુધી મફત આપી શકે તેવી સરકારની શક્તિ થતાં વર્ષો લાગશે. તેમજ

ઉચ્ચ કેળવણી મેળવવા માટે પણ પ્રગ્નને ખર્ચ કરવું પડશે. સરકાર ન્યાં
સુધી જવાબદારી ન લેઈ શકે ત્યાં સુધી સમાજના આગેવાનો જાગૃત હોય
તો જાણક ગરીબ વિદ્યાર્થીને હરેક પ્રકારે મદદ કરવી જોઈએ. આજે એવા
હોકરા ઝોઝા હશે, પરંતુ આવતી દાયકે એ વર્ગ વધવાનો છે. એ દરેકને જો
સાચ મદત મદદ ન થઈ શકે તેમ હોય તો, થોડું કામ આપીને પણ મદદ કરવી
ગ્હી. વિદ્યાર્થીએ પણ એ જાતની તૈયાર રાખવી જોઈએ. આમ કોઈપણ
સામાજિક પ્રશ્નમાં પ્રગ્નનો કેળવણીનો પ્રશ્ન પ્રથમ ઉપાડી લેવો જોઈએ.
અત્યાર સુધી આપણે સામાજિક રીતરિવાજોને જ પ્રથમ સ્થાન આપતા
આવ્યા છીએ તેને નવા કાર્યક્રમમાં કેળવણી પડી સ્થાન આપવું પડશે અને
એ જૂના રીતરિવાજમાં પરિવર્તન થાય તો જાણીએ એ માર્ગે વપરાતો પૈસો
એટલો ખર્ચો છે કે કેળવણી માટે જંગી ફંડ થઈ શકે. કુરિવાજો એટલા
મળણીના છે કે એ પ્રશ્ન અંગે અહીં ચર્ચા કરવી જરૂરી નથી. ઉપરાંત
સ્વચ્છતા, ગામનાં સાર્વજનિક બીજાં કામો, રંજન કાર્યક્રમો, વગેરેને પણ
સ્થાન આપવું પડશે.

યુવક સંઘનું આ પગલું આવકારદાયક છે

નિવેદનમાં પરિપક્વ બોલવા પાછળની દૃષ્ટિ જણાવી છે, જેમાં સંકુચિતતા
જેવું કંઈ નથી. તેમજ સમાજના વિશ્વસને રૂધિ તેવી કોઈ યોજના નથી.
ઉપરાંત સક્રિય યોજના બંધ લાવવાની અવસ્થા પણ વિચારી છે. આ અંગે
હરેક વિચારક ભાઈજાહેન પોતાના વિચારો છૂટથી જણાવી, નવી પરિસ્થિતિમાં
સક્રિય રીતે કામ કરવાનો રસ્તો ચીધો તો મદદરૂપ જણાશે. ફક્ત સડી ગયેલા
અંગેને ધીમે ધીમે સુધારવાની વાત શક્ય નથી. એ રીતમાં સફળતા મળે
એમ હોય તો અધીરાઈ રાખવાનું કંઈ કારણ નથી. પણ આજ સુધીના
પ્રત્યક્ષ ઇતિહાસે બતાવ્યું છે કે એમાં કંઈ વળ્યું નથી. ભલત, એથી તો
સડેલું અંગ સાચ નકામું થતું જાય છે. એટલે શસ્ત્રક્રિયા વિના ઉપાય નથી.
સાચી વાત તો એ છે કે જે પ્રશ્નમાં શસ્ત્રક્રિયાની જરૂર હોય તેમાં શસ્ત્ર-
ક્રિયા, દવાની જરૂર હોય તેમાં દવા, અને કુદરતી ઉપચારની જરૂરી હોય
તેમાં તે. આજે મોખરે કૃત્ય કરે તેવાં યુવકયુવતીની જરૂર છે. સામાજિક
કાર્યમાં સ્ત્રી ન્યાં સુધી દૂર રહેશે ત્યાં સુધી ગતિ મંદજ રહેવાની.
આજે એની સ્થિતિ કૃત્ય કરે તેવી નથી, તો એને લાયક કેળવણી
આપવી એ પણ આ પ્રશ્નમાં આવી જાય છે. બાકી યુદ્ધની આ કારમી
ધડીએ આપદ્ધર્મ તરીકે પણ આપણે આપણા રિવાજોને સહેજ મંચક આપી

નથી, એ આપણું માનસ બતાવે છે કે સુધારો ધીમે ધીમે કરવાનો વખત વહી ગયો છે. હિંદની સ્વતંત્રતાનો ધારો પાર્લામેન્ટમાં ત્રીજા વાચનમાં પસાર કરતો વખતે, ઉપસંહારમાં વડા પ્રધાન મિ. એટલીએ જણાવ્યું કે, 'હવે શબ્દોથી આવાસન આપવાનો સમય વહી ગયો છે, અને આજે તો આપણે કાર્યોને અમલમાં મૂકવાના વંશંતમાં આવીને ઊભા છીએ.' બરાબર એ જ શબ્દો આજે આપણા સમાજિક ક્ષેત્રમાં પણ એટલા જ સાચા છે. બ્રિટીશ પ્રબ્લ એના સ્વાર્થ વિરુદ્ધની વસ્તુ હોવા છતાં સમય સમગ્ર ગઈ, તે સમય આપણે આપણા હિતોનો હોવા છતાં નહિ સમજીએ? .

વલ્લભવિદ્યાનગરમાં એન્જિનિયરીંગ કોલેજ

ચરોતરને આંગણે ઉચ્ચ કેળવણીની સંસ્થાઓ ગઈ કાલ સુધી ન હતી. પરંતુ બે વર્ષમાં બે આર્ટ્સ કોલેજો, બે સાયન્સ કોલેજો, અને એક ખેતીવાડીની કોલેજ મળી પાંચ કોલેજો શરૂ થઈ છે. ઉપરાંત મેડિકલ અને એન્જિનિયરીંગ કોલેજ માટે આખા ગુજરાતમાં સંગવડ નથી, એવી કોલેજો-માંથી એક, એન્જિનિયરીંગ કોલેજ આવતી સાલથી વલ્લભવિદ્યાનગરમાં શરૂ થશે, એ સમાચાર સાંચે જ ચરોતરની લાંબી પ્રગ્નનાં ઘડનર માટે ઘણા અગત્યના છે. હિંદના જાણીતા ઉદ્યોગપતિ શેઠશ્રી ખીરલાતા પ્રતિતિધિ ગયા માસમાં વિદ્યાનગરની મુલાકાત લેઈ ગયા હતા. એ સંસ્થાથી એમને સંતોષ થયો, અને એન્જિનિયરીંગ કોલેજ માટે રૂપિયા ત્રીસ લાખ આપવાનું શેઠશ્રી ખીરલા તરફથી જાહેર થવાના સમયાર પણ હવે તો વર્તમાનપત્રોમાં જાહેર થઈ ગયા છે. ગુજરાતમાં આવી એક પણ કોલેજ નથી ત્યારે આવું દાન આપનાર શેઠશ્રીનું ગુજરાત-તેમાં જ ચરોતર-ઝણી ગણાશે. વલ્લભવિદ્યાનગરના વિશ્વકર્મા શ્રી ભાઈલાલભાઈ ઘાલાઈની યોજના અધી કોલેજો એ નગરમાં ઊભી કરવાની છે. એ રીતે કેળવણીની જાગ્યનમાં ચરોતર શ્રી ભાઈલાલભાઈનું પણ એટલું જ ઝણી રહેશે. વળી કોલેજમાં લશ્કરી તાલીમ આપવાની યોજના પણ વિચારાય છે. એ પ્રવૃત્તિ પણ એટલી જ આવકારપાત્ર છે.

અનાજના ભાવોથી ખેડૂતોને અન્યાય થયો છે

સરકારે અનાજના બે ભાવ બાંધ્યા છે તે ખેડૂતોને ગિલકુલ પોષાય તેવા નથી, એમ દરેક સમજી શકે તેમ છે. નરસંકાના શ્રી વેણીભાઈ પ્રભુદાસ પટેલ એ અન્યાય ક્યારે દૂર આવે, એનો ખુલાસો કરતાં નીચે પ્રમાણે જણાવે છે. "ગયા ત્રિવિયુહને લીધે ખેતી કરવાનાં સાધનો જેવાં કે બળદ, ઢોર, ખેતીનાં હથિયારો, ખાતર, મજૂરી અને ખેડૂતના

છવન નિર્વાહની યીજેના ભાવ આશયો દ્વંષ ઘણા વધી ગયા છે, ત્યારે ખેડૂતોના પડવેલા અનાજના ભાવ સરકારે અદીથી ત્રણ ઘણા ઘાંખ્યા છે. ખીછા યાજુ વેપાર અને યીજન ઉત્પાદનમાં લડાઈ પહેલાંના કરતાં આ વખતમાં પાંચથી દસ ધણે નેડા મળે એવા ભાવ ઘાંધવામાં આવ્યા છે. ખેડૂતોનો ઉદ્ધાર કરવાના સિદ્ધાંતવાળી આપણી સરકાર બિનઅનુભવે દહેા કે મૂડીવાદી માનસે દહેા, તે આંત્રી રીતે મૂડીવાદીઓ, તરફ સગી માતા જેવી અને ખેડૂતો તરફ સાવધી માતા જેવી નીતિ રાખી, મુંગઈના અનાજ કમિટીના સભ્ય મિ. કાયસ જેવા અનાજના ભાવો વધારવાની ના પાડે અને ખીછા યાજુ મિલમાલિક મંડળના પ્રતિનિધિઓના દયાણુથી યના કાપડના ૨૦ ટકા ભાવો વધારી આપે! જે મોટે ભાગે આ દેશની ૭૦ ટકા ખેડૂત વસ્તી પહેરનાર છે.

ખેડૂત મંડળની જરૂર છે

“આ ઉપરથી સમગ્ર રાષ્ટ્રય છે કે ન્યાં સુધી ખેડૂતોની વસ્તીના પ્રમાણમાં ખેડૂતોના સાચા અને અનુભવી પ્રતિનિધિઓ રાજ્યકાળની દરેક સંસ્થાઓમાં અને વાનાથી મોટામાં મોટી દમિટિઓમાં નહિ મોકલી રાકાઓ ત્યાં સુધી ખેડૂતોનો ઉદ્ધાર થઈ શકે નહિ. મોટા ખેડૂતોએ પોતાનો ઉદ્ધાર કરવો હોય તો ખીજાઓની આસાઓ છોડી ખેડૂતોએ ગામેગામે ખેડૂત મંડળો ઊભાં કરી દરેક તાલુકા, જિલ્લા અને પ્રાંતમાં ખેડૂતોનું સંગઠન કરી, ખેડૂતોમાંથીજ પોતાના સાચા અને અનુભવી પ્રતિનિધિઓ મોકલશે ત્યારેજ ખેડૂતોનો ઉદ્ધાર થશે.” (‘ખેડાવર્તમાન’ તા. ૬-૭-૪૭) ખેડૂતોની આ દુર્ગિવાદ સાચેજ ટ્રેડિસવાદી સરકારના અમલમાં પણ નથી સંભળાઈ, એ ખીના છે. ભાવ યોછા ઘાંધવાની દલીલમાં શ્રી દીનકરરાય દેસાઈએ કહ્યું હતું કે, ખીછા વસ્તુઓના ભાવ પણ થોડા વખતમાં ખેસવાના છે, એટલે અનાજના ભાવ વધારે ઘાંધવાની જરૂર નથી. ભવિષ્યના આવા અંદાજ ઉપર આધાર રાખી ખેડૂતને એક તો અન્યાય કર્યો, અને એ ભાવ યોછા ન થયા છતાં, અનાજના ભાવમાં દાર્ઘ સુધારો કરતું નથી. એક યાજુ અનાજની દેશમાં મોટી ખાંધ છે ત્યારે ખેડૂતોને ઉત્તેજન આપી વધુ અનાજ ઉગાડવાની પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવાને બદલે ખેડૂતોમાં અસંતોષ વ્યાપે, ખેતીને નુકસાન થાય તેવી સ્થિતિ ઊભી કરવી, એ પ્રગટીય સરકારને માટે શોભારૂપ છે? કેમકે એ ખેડૂતોની સંસ્થા છે એમ મહાત્માજી કહ્યા કરતા હતા, અને એથીજ ખેડૂતોની જુદી કાંઈ સંસ્થા અત્યાર સુધી નથી રચપાઈ એમ

કવીએ તો ખોટું નથી, જે કાંચેરી નીતિ આવીજ રહેશે તો ખેડૂતોએ ન્યાય મેળવવા જરૂર નથી સંસ્થા રચવી પડશે.

શ્રી દસકોશી લેઉઆ પાટીદાર મંડળ (પહેલો જથ્થો)

આ મંડળનું ખેડ કેળવણીમાં વિકાસ કરી જ્ઞાતિની ઉન્નતિ કરી અન્ય જ્ઞાતિઓની હરોળમાં સ્થાન પ્રાપ્ત કરવાનું છે. આથી નવા સ્થપાયેલા આ મંડળે કેળવણી અંગે નીચેનાં કાર્યો હાથ ધરવાની તૈયારી કરી છે. (૧) જ્ઞાતિના તમામ બાળકોને વિના મૂલ્યે પાઠ્ય પુસ્તકો આપવાં, (૨) અભ્યાસના ઉત્તેજનાર્થે ઈનામો વહેંચવાં અને સ્કોલરશીપો આપવી. (૩) લાયકેરીઓને ઉત્તેજન આપવા શક્ય પ્રયાસો કરવા. (૪) શહેરમાં રહેવા ખોડિંગની વ્યવસ્થા કરવી. (૫) નિરક્ષરતા નિવારવા શક્ય પ્રયત્નો કરવા. (૬) વિદ્યાર્થીઓને શી આપવી. મંડળનું કાર્યાલય-૨૩૮, સારંગપુર, ધાસીરામની પોળ, અમદાવાદ-૪. 'અજવાળાં' નવું જ્ઞાતિ માસિક

'અજવાળાં' માસિકની ઓળખ આપતાં એના મુખપૃષ્ઠ ઉપર જણાવ્યું છે-કાઠિયાવાડની સંસ્કૃત પટેલ જ્ઞાતિનું માનીતું માસિક. તેના તંત્રી છે, શ્રી ત્રિભાઈ ઉકાભાઈ પટેલ, કાર્યાલય-'અજવાળાં' કાર્યાલય, હાથીખાના રોડ, રાજકોટ. લવાજમ દેશમાં રૂપિયા આર અને પરદેશમાં રૂપિયા છ. એમાં જ્ઞાતિને સ્પર્શતા સામાજિક, રાજકીય, ખેતીવિષયક વગેરે લેખોની ગોઠવણ છે. ઉપરાંત સ્થાનિક મંડળો, તેની જરૂરિયાતો, શ્રી કાઠિયાવાડ પટેલ સેવા સંઘની પ્રવૃત્તિઓ વગેરે જ્ઞાતિ સંસ્થાઓની માહિતી છે. જુદાં જુદાં સ્થળોએ માસ દરમિયાન બનેલા પ્રજાજી સમાચાર છે. પાટીદાર જ્ઞાતિ સાગર જેવી ગણાય છે. જુદા જુદા વિભાગોમાં જ્ઞાતિના પ્રજો એટલા લિન્ન છે કે કોઈ એક જ્ઞાતિ માસિક છંછં છતાં દરેકના પ્રજોને સંપૂર્ણ સ્પર્શ શકે નહિ. એ રીતે સ્વરત જિલ્લાના પ્રજોને પહેંચી વળવા 'પાટીદાર જળત'નું નવું માસિક આ વર્ષે પ્રસિદ્ધ થવાનું અમે આગળ જણાવી ગયા છીએ. એજ પ્રમાણે આજે બીજું માસિક કાઠિયાવાડની જ્ઞાતિને સ્પર્શતું શરૂ થાય છે તેને અમે 'આવકારીએ' છીએ અને તેની સફળતા ઇચ્છીએ છીએ.

કીકી આઈ ફ્રાન્સ-આખના દર્દો માટે અકસીર

સોલજેનન્ટ : દાવોલ એજન્સીઝ-બોરસદ.

શિષ્યવૃત્તિઓ

(૧)

શ્રી પાટીદાર યુવક સંઘ મુખ્યધને મદ્રાસનાળા રાય પટેલ તરફથી શિષ્યવૃત્તિ અંગે રૂ. ૧૨૦) મળ્યા છે, જે આભાર સહિત સ્વીકારવામાં આવ્યા છે.

(૨)

સંઘ તરફથી જાહેર કરવામાં આવેલી સત્તર શિષ્યવૃત્તિઓની—માસિક રૂપીઆ દસની બાર માસ સુધીની—વહેંચણી નીચે મુજબ કરવામાં આવી છે.

(૧) સી. ડી. પટેલ શિષ્યવૃત્તિ, નડિઆદનાં શારદાબેન મંગળભાઈ પટેલને,
 (૨) સી. ડી. પટેલ શિષ્યવૃત્તિ, ભાવનગરના ચુનીલાલ ગોરધનદાસ ધમશાનીઆને,
 (૩) ભાઈલાલભાઈ દાજીભાઈ અમીન શિષ્યવૃત્તિ, ઉમ્મેલના ગોવિંદભાઈ નાયુભાઈ પટેલને, (૪) ભાઈલાલભાઈ દાજીભાઈ અમીન શિષ્યવૃત્તિ, નડીઆદનાં દસાજીબેન જેઠાલાલ દેશાઈને, (૫) રાંધરભાઈ જોરાભાઈ અમીન શિષ્યવૃત્તિ, શેરયાના ગિરધરભાઈ ગોરજીભાઈ પટેલને, (૬) હીરુભાઈ ખોડાભાઈ પટેલ, શિષ્યવૃત્તિ માખસાના મોહનભાઈ રામદાસ પટેલને, (૭) પુરુષોત્તમદાસ ગુજરાતીભાઈ પટેલ શિષ્યવૃત્તિ, સીપોરના જનાલાલ અબાલાલ પટેલને, (૮) પટેલ. એન્ડ દેશાઈ શિષ્યવૃત્તિ, સ્વાદલાના લખુભાઈ કાળિદાસ ભટ્ટાને, (૯) ગોરધનભાઈ જવેરભાઈ શિષ્યવૃત્તિ, તરસાલના બેચરભાઈ મયુરભાઈ પટેલને, (૧૦) એમ. પી. અમીન શિષ્યવૃત્તિ, છારાડના પ્રાગજીભાઈ નરસિંહભાઈ પટેલને. (૧૧) જેઠાભાઈ રજુજીભાઈ પટેલ શિષ્યવૃત્તિ, સોજીનાના ગણપત્કુમાર કાશીભાઈ પટેલને, (૧૨) બીખાભાઈ ચતુરભાઈ પટેલ શિષ્યવૃત્તિ, નડીઆદના ચિમનલાલ કાશીભાઈ પટેલને, (૧૩) પુરુષોત્તમદાસ લક્ષુભાઈ પટેલ શિષ્યવૃત્તિ, અમરેલીના જયંતિલાલ રામુભાઈ પટેલને, (૧૪) રાય પટેલ શિષ્યવૃત્તિ, સોજીનાનાં જયબાળા અબાલાલ પટેલને, (૧૫) શાન્તિલાલ મગનભાઈ પટેલ શિષ્યવૃત્તિ, જાગનોડના (પૂ. ખાનદેશ,) કૌટીક ગુણા રાનેને.

(૩)

બાકીની બે શિષ્યવૃત્તિઓ—સ્વ. વાઘજીભાઈ વી. પટેલ શિષ્યવૃત્તિ અને ભાઈલાલભાઈ રૂ. પટેલ શિષ્યવૃત્તિ, ૧૯૪૭ ના એપ્રિલમાં લેવાયેલી મેટ્રિકની પરીક્ષામાં પાટીદાર વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓમાં મોથી વધુ માકર્સ મેળવનાર વિદ્યાર્થીને અને વિદ્યાર્થીનીને કોઈ પણ જગ્યાએ આગળ અભ્યાસ ચાલુ રાખ્યો હશે તો આપવામાં આવશે. આ માટે અરજીઓ વિષયવાર માકર્સ, સાળાનું નામ, પરીક્ષાનો નંબર, સેન્ટર, આપ તેમજ વાલીનું અને પોતાનું નામ, વગેરે સાથે કરવી. અરજીઓ તા. ૨૫ મી જોગલ્ટ સુધીમાં સંઘ પર મોકલી આપવી.

મંત્રી, શ્રી પાટીદાર યુવક સંઘ,
 પાટીદારસમાજ પ્રિન્સિંગ, મેન્ડ પૂલ, મુખ્યધ

ગંથ સ્વીકાર

(૧) યંત્રની મર્યાદા : લેખક-નરહરિ દા. પરીખ, પ્રકાશક-ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ, એક રૂપિયા.

સન ૧૯૪૦ માં પ્રસિદ્ધ થયેલ પુસ્તકની આ બીજી આવૃત્તિ છે. બીજી વિશ્વ યુદ્ધ સર્જેલ હતાકાંડના અનુભવ પછી યંત્રની મર્યાદા છેક અલ્પબોધ સુધી પહોંચી છે. અને તે કેવો સર્વનાશ કરી શકે છે તે હીરાશિમાળા અનુભવ કર્યો છે. એટલે યંત્રો ઉપર અકુશ મુકવાની વધારેમાં વધારે જરૂર હોય તો તે આજે છે.

(૨) પાનનાં બીડાં : લેખક-બ્યોતીન્દ્ર દવે, પ્રાપ્તિસ્થાન-ગાંડીય સાહિત્ય મંદિર, સુરત, ત્રણ રૂપિયા.

રંગતરંગના એક પછી એક એમ છ લાગ આપીને ગૂજરાતના હાસ્ય-સમ્રાટ તરીકે જેમણે ખ્યાતિ મેળવી છે તે શ્રી બ્યોતીન્દ્ર દવેના એવા બીજા હાસ્ય લેખોનો આ સંગ્રહ છે. એમની પ્રતિભાનો એ પૂરાવો છે કે એ સામાન્ય વસ્તુમાંથી પણ હાસ્ય ઉપગમે છે અને વાચકને હાસ્ય આપીને જ એ અટકી જતા નથી, એને પોતાને પણ વિચારતો કરી મૂકે છે. એટલે એમના લેખો તંદુરસ્ત હાસ્ય બને છે. એ એમની કલમના પ્રતિભા આ સંગ્રહમાં પણ જળવાઈ રહી છે.

(૩) વિષયક : લેખક-સુનીલાલ વ. શાહ, પ્રાપ્તિસ્થાન-ગાંડીય સાહિત્ય મંદિર, સુરત, સાડાચાર રૂપિયા.

ગૂજરાતમાં આજે જે પીઠ નવલકથાકારો છે, તેમાં નિયમિત સર્જનમાં ફાળો આપે જતા હોય તો એમાં શ્રી શાહનો ફાળો મોખરે છે. એ પોતે ખેંચલકી નવલકથાકાર ન. એમની કોઈ નવલકથામાં ફક્ત આનંદ ખાતર વાર્તા એવી વસ્તુ નહિ દેખાય અને છતાં એમની નવલકથા એટલી જ આનંદદાયક તો હોવાની જ. છાપાના ગ્રન્થમાં કહીએ તો ‘હેલ્લામાં મેલ્લા સમાચાર’ જેવી વસ્તુ-પુદ્ગલ, મોંઘવારી, કાળાંગળર, એથી નીતિના ધોરણમાં મેહદ થયેલો ઘટાડો, વિલાસ અને ખુવારી-એ વિષયને સ્પર્શતી આ નવલકથા રસપ્રદ છે.

(૪) શિશુ રામાયણ : લેખક-સોમાભાઈ કિશાભાઈ પટેલ, સુણાવ, (વા. આણંદ), પ્રકાશક-પોતે, બાર આના.

બાલભોગ્ય શૈલીએ રામાયણના પ્રસંગો આ પુસ્તિકામાં આપ્યા છે. બાળકોને રામાયણના આખા ઇતિહાસનું મોટું પુસ્તક પ્રથમ વાંચવા આપવાને બદલે એના જુદા જુદા પ્રસંગોને આવરી લેઈ, વાર્તાની સળંગતા જાળવતી આ પુસ્તિકા આપવામાં આવે તો તે રસપૂર્વક વાંચી જશે.

(૫) બે આખ્યાનો : લેખક-પ્રકાશક ઉપર-પ્રમાણ, બાર આના.

સુદામા ચરિત્ર અને નળાખ્યાન, એમ-બે આખ્યાનો ઉપરની શૈલી પ્રમાણે આ પુસ્તિકામાં આપવામાં આપ્યાં છે. આજે આપણે બાળકોને ગમે તેવી કલ્પનાની ખાલી ગજારામાંથી ઉત્પન્ન થયેલી વાર્તાઓ વાંચતાં જોઈએ છીએ ત્યારે થાય છે કે આવી વાર્તાઓનાં પુસ્તકો આપવાથી એમનો વાર્તારસ પોષાય છે, અને સાથે સંસ્કાર પણ મળે છે.

પાત્રીકર

સ્થાપક: સ્વ. જયસિંહભાઈ ઇશ્વરભાઈ પટેલ.

૦૦૩]

ઓગસ્ટ-૧૯૭૭

[ભાદ્રવે

અપને દેશ મેં અપના રાજ



અંડા ! અજર અમર રે'જે

☆

૧૦૦
ઈશ્વર પેટલીકર

તદન નવું જ ચિત્રમય

બાલ સાહિત્ય

★



૧ મંજરી ૬ હંસા ૧૧ લીલાવતી ૧૬ જમાંધરાજ
૨ અલાદીન ૭ વાલિયો ૧૨ અલીબાબા ૧૭ દોરડાંવાળો
૩ મુદામો ૮ વામનજી ૧૩ મીનીમાશી ૧૮ ભ્રમદાદ
૪ વડોદરા ૯ રત્નાંદે ૧૪ સારંગીવાળો ૧૯ ઢીંગલો
૫ હીરામણ ૧૦ લાખો ૧૫ તડોડિયો ૨૦ ગુલીવર
અને ૨૧ અણુહસન.

નંબર ૧ થી ૨૦ સુધીના દરેકના ચાર આના, નંબર ૨૧ ના આઠ આના. ઉપરનાં ૨૧ પુસ્તકો, વિવિધરંગી મચિત્ર પૃષ્ઠામાં, બાલવિનોદ માળાના નવા અને છેલ્લા, ત્રીજા સેટમાં આપવામાં આવેલ છે. જેમાં એકંદરે ૭૫૦ પાનનું વાચન, ૨૭૫ સુંદર ચિત્રો સાથે છે. મજબૂત બોક્સમાં પેક કરેલા આ સેટની કિંમત રૂ. ૫-૧૨-૦ અને વી. પી. ખર્ચ બાર આના છે.

આખો પેકજંઘ સેટ અથવા ઉપરમાંનાં કોઈ પણ મનપસંદ છટક પુસ્તકો મંગાવો. આમાં જ રસિક બીજાં ૪૨ પુસ્તકોના ૧૫૦૦ પાનના વાચનના ૬૦૦ ચિત્રોવાળા બે સેટ પણ સાથે સાથે વસાવો.

બાલવિનોદમાળાના ત્રણ સેટ, એકંદરે ૬૩ પુસ્તકોના રૂ. ૧૬-૪-૦ વી. પી. ખર્ચ રૂ. ૧-૧૨-૦

તમારા બુકસેલર પાસે માગો અથવા બક્ષાસ થાય તે પહેલાં મંગાવેવા માટે લખો:-

બાલવિનોદ કાર્યાલય : ૧૪૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨

વિધાનગરમાં પ્લોટ જોઈએ છે?

- * ચારુતર વિધાનગરમાં આલુદ્, કરમસદ અને બાકશાહની સીમમાં વસતલ વિધાનગર બાંધે છે, એ હવે સૌ જાણે છે.
- * આ વસતલ વિધાનગરમાં ઉચ્ચ કેળવણીની કોલેજો મારેનાં મકાનો તૈયાર થયાં છે. આર્ટસ્ અને સાયન્સ કોલેજ આ વર્ષે થરુ થઈ ગઈ છે. અને આવના જૂનમાં એન્જિનિયરીંગ કોલેજ શરૂ થશે.
- * આ રથજે હિલી ઢબનાં મકાનોવાળું ૧૦૦૦-૧૫૦૦ પ્લોટનું નગર તૈયાર થવાનું છે. ૫૦૦ ચો. વારના પ્લોટની કિંમત રૂ. છે. પ્લોટ ખરીદનારને આટલી જગ્યા ચોક્કસ મળવાની છે. તેમાંથી રસ્તો કે એવી કોઈ જગ્યા કપાવાની નથી.
- * પ્લોટ રાખનારે ચારુતર મંડળને રૂ. ૩૦૦ શેર મારે અને રૂ. ૨૦૦ રસ્તા ખર્ચના મળી કુલ રૂપિયા ૫૦૦ ભુત્તા આપવાના રહેશે.

મનોરભાઈ જીજ્ઞાઈ પટેલ,

કે. ચ. પ્ર. આર્યસમાજ, આણંદ.

અનંક રંગાની એક જ દવા

જીવનધારા

રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડમાર્ક "જેનસ" નં. ૩૦૨.

કોલેરા, સંત્રહણી, શરદી, હાથ, પગ, માથું તથા બદનનો દુઃખાવો, પાણી વિહાર, સંધિવા, અગાંઠા, સોજા, અછલું, અપચો, ખાંસી, શ્વાસ, દમ, દાંત-દાદમાં દળતર, ઝેરી ટંબ, પદર, પ્રમેહ, મોઢાની દુર્ગંધ, પેટની ચૂક, શળ, પેટ-પેડુનેક દુઃખાવો, અમુકણ, દરેક જાતના તાવ, ઘા પડવો, લોહી નીકળતું છત્યાદિ અનંક જાતના દરદોમાં તેમજ દેહવે, રૂઝીમર યા મોટરની મુસાફરીમાં તાત્કાલિક ઉપયોગી થઈ પડનારી અમુક્ય ઔષધિ. કિં. મોટી બોટલી રૂ. ૧૧૧, વચલી બોટલી રૂ. ૧૧ અને નાનો બોટલી રૂ. ૧૦૦ ચો. જુદું. (દરેક ડેકાણે વેચાય છે.)

જે. એન. શેઠના-જીવનધારા ઓપીસ, નડીઆદ.

પાટીદાર

પાટીદારસમાજના વિવિધ પ્રશ્નોની ચર્ચા ચલાવતું માસિકપત્ર

વાર્ષિક લવાજમ : દેશમાં રૂ. ૩, પંદેશમાં શિલિંગ ૬

કાર્યાલય — 'પાટીદાર' મંદિર, આણંદ

લાદરવો
સં. ૨૦૦૩

ઓગસ્ટ-૪૭

વર્ષ - ૨૪
અંક - ૧૧

સોનેરી દિવસ

શ્રી રાવજીભાઈ મણિભાઈ પટેલ

આ જગતમાં જરૂર, જમીન, અને જલ, એ ત્રણ કળિયાનાં મૂળ ગણાયા છે. પૃથ્વીના મંડાણથી તે આજ સુધીના ઇતિહાસમાં નાની મોટી લડાઈના કારણમાં એ ત્રણમાંથી એક તો કારણબદ્ધ હશે જ 'દેટલીક તડાછેલો'માં કોસને મોખરે ધરો હશે અને 'દેટલીકમાં' કુરાનને આગળ ધર્યું હશે અને 'દેટલીકમાં' અધર્મનો નાશ કરવાનું 'જંઘાનું' મથ્યું હશે પણ તેમાં ગર્ભિત હેતુ જરૂર, જમીન, અને જોર પૈકી કોઈ એક તો હશે જ. અનાદિ કાળથી આજ સુધીના પૃથ્વીના પડ ઉપર ચએલાં રમખાણો તે વાતની સાક્ષી પૂરશે.

ધર્મમૂળથી માનવજાતિને એ રામ લાગેલો છે. પહેલાં રામજો પોતાની વ્યક્તિગત મહત્વાકાંક્ષા પોષવાને લડાઈઓ જાગવના, હાલ પ્રગતંત્રના યુગમાં પ્રગતજો પોતાના સમુહની મહત્વાકાંક્ષા પોષવાને તેથી પણ ભયંકર લડાઈઓ જાગે છે. અંગ્રેજ પ્રગતજો પોતાની સક્ષતનતના વિસ્તારના પ્રયોજનમાં પડી સક્ષતનતમાં સુરજ ન આવશે એટલી પૃથ્વીનું પડ આવરી લીધું. ફેરફારો ખસો વરસેલો હિંદની ગુલામીનો ઇતિહાસ આપણને શીખવશે કે અંગ્રેજ પ્રગતજો આ મહાન દેશની કંદોડાની જ્વનનાને શા માટે અને 'કેવી રીતે' ગુલામીની જંગલમાં જકડી રાખી. એમાંથી શી રીતે મુક્ત થવું એનાં પરજણ હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ ફેરફાર ૨૭ વરસથી માંડ્યાં, સને ૧૮૫૭નો 'જળવો' હિંદમાં ચએલો. અંગ્રેજ ઇતિહાસકારોએ તેને સિપાઈઓનો 'જળવો' કહ્યો. રાષ્ટ્રભાવનાથી રંગાયેલા રાષ્ટ્રમેવકાએ તેને

સ્થાનત્રયનું યુદ્ધ ગણ્યું. ખરી રીતે તો તેમાં સડોવાએલા યોદ્ધાઓ પોતા-
પોતાની મહત્વાકાંક્ષાથી પ્રેરાયા હતા. તેમાં પ્રમુખીય તત્ત્વ નહોતું અને
પ્રમુખો સાથે નહોતો. તેથી જેની પાસે નાશકારક સાધન સામગ્રી વિશેષ
હતાં તે ફાવ્યા અને અગ્રેષ્ઠ સસ્તનતની પદ્ધતિ પહેલાના કરતાં વધુ
પ્રચાર જની.

તે ગુલામીની બેટીઓમાંથી જન્મી શી રીતે મુક્ત થાય તેની શોધમં-
દેશના આગેવાનો કેટલાએ કાળથી પડ્યા હતા. કાન્સમાં કાન્સિ રાષ્ટ્ર અને
પ્રમુખ રાજ્યના બોમ્બથી મુક્ત થઈ. અમેરિકાએ અગ્રેજો સામે યુદ્ધ કર્યું
અને તે અગ્રેષ્ઠ સત્તામાંથી છૂટ્યા. ઈટાલીની પ્રજાએ ચોરડીઆના પંજનમાંથી
છૂટ્યા વરસો સુધી ચાતના પેડી અને અતે છૂટી. આ બધામાં લશ્કર,
પાયદળ, બંદૂક, તોપો, દરિયાઈ લશ્ચક જહાજ, હવાઈ જહાજ વગેરે
અખૂટ વિનાશની સામગ્રી વપરાઈ અને અનહદ રક્તપાત થયો. આપણા
નેતાઓ તે બધું જોતા અને ગમ ખાતા, પોતા પાસે આવી સામગ્રી
નહોતી ત્યારે કરવું શું? કેટલાકે વળી યુરોપના દેશોના મુક્તિના ઇતિહાસ-
માંથી શોધી કાઢ્યું છે કે નાસવાડી છૂપી મંડળીઓ કાઢવી. અગ્રેજો, અગ્રેષ્ઠ
અમલદારો અને અગ્રેષ્ઠ રાજ્યને નીલાવી હિંદી પ્રજાને દગો દેતા એવા
હિંદી અમલદારોને દાર કરી નાસ વર્તાવેલાં અને પોતાનું ધ્યેય પ્રાપ્ત કરવું
એ પ્રયત્નમાં બંગાળ, પંજાબ અને બીજા પ્રાંતોમાં પ્રજાને ઉલટો નાસ
થયો અને હેતુ ખર આપ્યો નહિ.

એટલામાં પૂ. મહાત્માજી હિંદના કિનારે ઊતર્યા. દક્ષિણ આફ્રિકામાં તેમણે
પોતાની કાર્યસિદ્ધિની સાધના કરી હતી. તેમણે હિંદની જનતાને અવાજ
કર્યો કે હતાશ થશો નહીં લલેને આપણી પાસે તોપો કે જંજીરો ન હોય,
ધોડેસ્વાર કે પાયદળ ન હોય, દરિયાઈ જહાજ કે હવાઈ જહાજ ન હોય.
જતાં, આપણે રાક્ષસી સાધન સામગ્રી ધગવતી મહાન. અગ્રેષ્ઠ સસ્તનત
સામે લડીને તેની ગુલામીમાંથી જન્મભૂમિને મુક્ત કરી શકીએ છીએ.
તેના પાઠ તેમણે પ્રજાને એક પંજી એક આપવા માંડ્યા. પ્રથમ પાઠ તેમણે
અંધારણમાં મોતીહારીની કાર્ટમાં આપ્યો કે એક મામુલી પ્રજાજન જોખમ
માથે કરીને પણ ખ્રિસ્તી સસ્તનતના હુકમનો અનાદર કરીને મલકાતા મુખે
જેલમાં જઈ શકે છે અને સસ્તનતના કાયદાને શૂંસી શકે છે.

બીજો પાઠ તેમણે ખેડ જિલ્લામાં સને ૧૯૧૮માં આપ્યો કે જમીન
મહેસુલ જેવા વિકટ પ્રશ્નમાં પણ સરકારના અયોગ્ય હુકમ સામે પ્રજા

સામુદાયિક રીતે સત્યાગ્રહ કરીને ન્યાય મેળવી શકે છે.

મીતે પાંડ નાગપુર જંડા સત્યાગ્રહમાં પ્રગ્ન શીખી કે પોતાના અંડાની પ્રતિષ્ઠા રક્તપાત રૂપા સિવાય અલુનમ મનોગળથી સાચવી શકાય છે.

આથો પાંડ પ્રગ્ન જોરસદ તાલુકાના દૈડીઆ વેરાની લડનમાં શીખી કે સાધનની અને હેતુની શુદ્ધતા હોય તો ગમે તેવી સત્તાધારી સરકાર સામે અદ્વિતીય સત્યાગ્રહ આદરી શકાય છે અને તેમાં સંપૂર્ણ વિજય મેળવી શકાય છે. ઉપરાંત તેણે સત્યાગ્રહથી પ્રગ્નની નીતિ અને શુદ્ધતા વધે છે.

પાંચમો પાંડ આરડોલી સત્યાગ્રહમાં પ્રગ્ન જે શીખી તે સત્યાગ્રહની દ્વારમ દેશભરમાં છવાઈ ગયો. આવી સત્યાગ્રહની લડતોના સમય દરમિયાન આદી પ્રચાર, દાંડનિષેધ, અરપૂર્યતા નિવારણ, સરકારી કાર્ટોના જાહેરજાર જેવાં રચનાત્મક કાર્યના પ્રતાપે પ્રગ્નમાં આત્મવિશ્વાસ અને જાગૃતિ વધ્યાં. આ બધા કાર્યમાં દેશના રાજકીય ક્ષેત્રમાં શક્તિશાળી અને સ્વાર્થત્યાગી સેવકો પણ કીકીક મળ્યા-જે વેલો હજી પણ માલે છે. આવી બધી શુદ્ધ સામગ્રીની સાથે દેશભરમાં પ્રથમ સત્યાગ્રહ મહાસભાએ સને ૧૯૩૦માં ઉપાડ્યો. અને તેની સરકારી પૂ. મહામાણને આપી. પ્રગ્ન શુદ્ધમાં ધડાય છે. આપણે પણ ૧૯૩૦ થી ૧૯૪૪ સુધી જે શુદ્ધ ચાલ્યું એમાં ધડાયા. આપણી શક્તિ વધી તેને પરિણામે અંગ્રેજ સરકારે ૧૯૩૫નો હિંદી દાયદો ધડ્યો અને પ્રાંતપ્રીય પ્રાંતિક સરકારો રચાઈ.

પણ તેથી કંઈ પ્રગ્નને સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત નહોતી થઈ. સ્વાતંત્ર્યવાંચી પ્રગ્નને ત્યાં સુધી સ્વતંત્રતા ન મળે ત્યાં સુધી તેને જાંપ ન વળે. આપણે પાંડી કેડ કરી અને ઉંવડો નિર્ણય કર્યો કે અંગ્રેજોએ આપ્યા જવું જોઈએ. પૂ. મહાત્માજીએ આ મૂત્ર પ્રગ્ન પાસે મૂક્યું ત્યારે પ્રગ્નને મૂત્ર ન પડી. આગેવાનો પણ મુંઝાયા અને સમમાં પડ્યા કે મહાત્માજી આ શું કહે છે? તેઓ પેટી ધણા કહેવા લાગ્યા કે અંગ્રેજો જશે તો આપણું શું કંડાણું? આ હિંદુ મુસલમાનના મગડા, આ આપણા દ્રામી ચાડગોની ખેંચાળેચી, કોઈપણ કામ એક મતે ન કરી શકીએ એવી આપણી ઊંચલિજ દશા, આપણી સામાજિક દુર્દશા, તન અને મનની કંગાલિયત દર્શાવતી આપણી જીવનચર્યા, સ્વાર્થાંત્ય જાનેલી આપણી જીવન-દૃષ્ટિ અને દેશના અંગે ઉપરના મુમડાડપ આપણા રાજસ્થાનો, આ બધી આપણી રાષ્ટ્રીય જીવનના સમયે અંગ્રેજોને એકાએક ચાડ્યા જવાનું કહે છે. અને ખરેખર તેઓ કંઈ તો આપણે શું કરીશું?

પણ મહાત્માજીની પ્રગળ ઇચ્છા શક્તિએ દેશનું વાતાવરણ પલટાવી દીધું. દેશની જનતામાં વિજ્ઞાનિક અસર થઈ અને મુંબઈની ઐતિહાસિક મહાસભિતિએ ૧૯૪૨ના ઓગસ્ટની ૮મી તારીખે રાત્રે બાર વાગે ઠરાવ કર્યો કે અંગ્રેજોએ હિંદ છોડી આપ્યા જવું.

ત્યારપછી શું થયું તે દેશ જાણે છે. અંગ્રેજોને આ ઠરાવ વસંતો લાગ્યો. આવો ઠરાવ કરનારી સંસ્થાને નિર્મૂળ કરવાની તેણે પ્રતિજ્ઞા લીધી. કાયદો અને નીતિરીતિનું ઉલ્લંઘન કરીને સરકારે દેશમાં જે પાશવલીલા આદરી તેના ઝમરણુ માચથી આંખમાં લોહી તરી આવે છે. આ આઝાદીના અંતિમ જંગમાં જાન કે અઝાત સ્વદેશ પ્રેમી યુવક યુવતીઓએ જે વીરતા દાખવી તેના ઝમરણુથી હૃદય મગરૂરીથી ઉછળે છે. અમદાવાદ અને અડાસના તે યુવાન શહીદોને કેમ ભૂલાય? સાચા સત્યાગ્રહોને જાજે એવી પવિત્ર ફરજ બજાવતાં ડાકિરમાં જેનું કરખીણ ખૂન થયું, અને જેણે સામી જાતીએ ગોળા કીણી તેવા શહીદ ઝોટાભાઈ મુખીને કેમ ભૂલાય? તે સિવાય અનેક શહીદોએ શુભરાતમાં અને બહાર ચિત્ર જેવા સ્થળોએ જે વીરતા દાખવી તે કેમ ભૂલાય? ૧૯૪૨ના ઓગસ્ટની ૧૫મી તારીખે આપણા પ્રિય સખા મહાદેવભાઈને આપણે પૂનાના આગાખાન મહેલમાં ખોયા, તે સૌમ્ય અને પ્રેમાળ મૂર્તિને આપણાથી કેમ ભૂલાય? આપણાં પૂજ્ય માતૃશ્રી કરતુરખાને પણ ત્યાં ખોયાં, તે પણ શી રીતે ભૂલાય? તેવીજ રીતે આપણા વીર, ધીર અને હિંદમાતાની સેવામાં સ્વનું સ્વાપર્જ કરનાર શ્રી. સુભાષ-બાબુને પણ કેમ ભૂલાય?

આપણી લડત અહિંસક હતી. એટલે જાતીભોતો શારીરિક નારા ન થયો પણ તેઓ એવી રીયતિમાં મુકાયા કે તેમને આપણી માંગણી સ્વોદ્ધારવી પડી. ઘણા દહે છે કે અંગ્રેજોને જવું પડે છે તે આપણી લડતને કારણે નહિ પણ તેમના આંતર રાષ્ટ્રીય પ્રતિકુળ સંજોગોને લીધે. હું એમ કદી શકીશ કે છેલ્લાં પચીસ વરસથી સ્વચ્છ માટે લડત ચલાવનાર કોંગ્રેસ જેવી સખળ સંસ્થા ન હોત તો ગમે તેવા ખૂરા સંજોગોમાં પણ તે વિદાય ન લેત. પણ હવે તે જાય છે. ગમે તેનું બગાડીને પણ તે રહાપણુ વાપરી જાય છે. તેમને આપણે અલિનંદન આપીએ. સત્ય અને અહિંસાના સાધનોવાળા આપણા સત્યાગ્રહના પ્રતાપે જગતભરમાં આપણી પ્રતિજ્ઞા વધી. આપણા સામાવાળા અંગ્રેજો પ્રત્યેનો આપણો રોષ જોગળી ગયો

અને તેમના પ્રત્યે મીઠી દ્રષ્ટિ થઈ. આમ જે સિદ્ધિ આપણે પચીસ વરસમાં મેળવી તે સિદ્ધિ દિસાત્મક સાધનોથી મેળવવા પ્રયત્ન કર્યો હોત તો આપણું શું થાત? સાધન સિદ્ધાંતના આપણે જૂસાઈ ગત અને જૂસાઈ ન ગયા હોત તો દરોડોનાં બલિદાન અપાયાં હોત. દેશનો મોટો ભાગ જમીનદોસ્ત થયો હોત અને આપણી સમૃદ્ધિનો વિનાશ થયો હોત. પૂ. મદાત્માણની નેતાગીરીએ આપણને આ જોષમથાંથી બચાવ્યા. દુનિયાના દોષ પણુદેશમાં આવે ચમત્કાર થયો નથી. તેથી જ આજનો દિવસ (તા. ૧૫ ઑગસ્ટ ૧૯૪૭) જગતના ઇતિહાસનો મોનેરી દિવસ ગણી શકાય. સત્ય અને અહિંસાનો આ ઓઠો પ્રભાવ! આપણું સત્ય એ ખરેજ સત્ય નહોતું પણ અત્યંત ઓઠું હતું. આપણી અહિંસા એ ખરેજ અહિંસા-એટલે શક્તિશાળીની ક્ષમા નહોતી પણ નમ્રતાનું હથિયાર હતું. આવા સત્ય અને અહિંસાના પાંજરા પડછાવાનો આશરો લેવા માત્રથી જે ચમત્કારી પરિણામ આવ્યું તો સાચે જ આપણે અહિંસા અને સત્યના સાચા પૂજારી બન્યા હોત તો શું થાત? પૂ. મદાત્માણના છવનમાં હાલ જે દુઃખ છે તે ન હોત. તો ઇંગ્લેસની જે ભાવના આવીસ દરોડ જનતાની રાજકીય, સામાજિક અને આર્થિક મુક્તિની છે તે પૂર્ણ થઈ હોત. પણ હજારો વરસો સેવેલી આપણી નિર્બળતા આપણી આડે આવી, અને સાચું સ્વરાજ્ય નહીં પણ સાચા સ્વરાજ્યનો પડછાયો હાથ આવ્યો.

જમે તે હો. પણ મજેલા સ્વરાજ્યનો સદુપયોગ કરવાનો અને તેનો દુરુપયોગ કરવાનો અધિકાર આપણને પ્રાપ્ત થયો. આપણે ભવિષ્યમાં તેનો જેનો ઉપયોગ કરીશું તેના ઉપર આપણા સારાનરસા ભાવિનો આધાર છે. પ્રથમ તો આપણે આપણા સંકલ્પ પૂરો કરવાનો છે. આપણા દેશના ભાગલા પડ્યા તેનું આપણને દુઃખ છે, તે દુઃખ ત્યારે જ જાય કે જ્યારે હિંદ પાંચું એક અને અવિભાજ્ય રાવ. એ શી રીતે થાય? હિંદના ભાગલા મુસ્લીમ-ગુડાગીરીને કારણે પડ્યા એવું કહેવા કરતાં તે આપણી નબળાઈથી પડ્યા એવું કહેવામાં વધુ સત્ય અને વધુ હડાપણું છે. આપણી શારીરિક અને માનસિક તેમજ સામાજિક નબળાઈ ન હોત તો શુદ્ધગીરી કરવામાં જીગતે ઉત્તેજન મળ્યું ન હોત. એટલે આપણું પ્રથમ કર્તવ્ય એ છે કે આપણી હરેક પ્રકારની નબળાઈને ટાળીએ. હરેક ઇંગ્લેસી પોતાનું અને અન્યનું રક્ષણ કરી શકે એવું માનસિક અને શારીરિક બળ ઇજાવે, તેની તાલીમ લે.

ખીછ વાત આપણા સામાજિક બેદલાવેને તિલાંજલી આપવાની છે. આપણે હિંદુ તરીકે નાની મોટી સર્વ કામ એક છીએ અને હિંદી તરીકે પણ એક છીએ. તેમાંથી હિંચનીચના બેદ ટાળ્યે જ છૂટકા છે. અસ્પૃશ્યતા મરી ગઈ છે. પણ હજી તેનું શબ હિંદુ સમાજમાં પડ્યું પડ્યું સડે છે અને બદબો મારે છે. તેને જમીનમાં દાટી નહીં દબાવે તો તેના ઝેરી જંતુ આપણો નાશ કરશે. હિંદુ ધર્મનું રક્ષણ કરવું હોય તેણે તે શયને દાટી દબાવે સાચા હિંદુ બનવું. તેમ નહિ કરે તો હિંદુ ધર્મના દ્રોહી ગણાશે. અને પોતાના ધર્મને દફનાવવામાં નિમિત્તરૂપ બનશે. પ્રભુ તેમને સદગુણિ આપે!

ત્રીજી વાત આપણા સમાજમાં રહેલી આર્થિક અસમાનતા આપણે દૂર કરવાની છે. અને તે નાના મોટા ગૃહઉદ્યોગો સ્થાપીને તેનો વિકાસ કરવાથી થશે. જેમ પ્રજાના માથે નિરંકુશ રાજા શબવત, જડ બોળ રૂપ છે, તેમ મૂડીવાદીઓ પણ અમાનતા પર બોળરૂપ છે. તે બોળથી દિનપ્રતિદિન કચડાતી અમાનતાને ઉગારવી હોય તો ગણરજના પ્રતિક સમા રેંટિયાની આગ્રાધના અને તેવા ખીજા આમોઘોગ સિવાય ખીજો રસ્તો નથી. જળોતો સ્વભાવ જ એવો છે કે જેના પર બાળે તેનું લોહી ચૂસીને છાંયે અને જાડી થાય, તેમ યંત્રથી નબત્તા મોટા ઉદ્યોગોનો સ્વભાવ જ એવો છે કે યમજીની કારીગરોને ચૂસવા અને તેમના લોહીથી તાગ્ન થવું. આને કાંઈ મીઠાની શકશે નહિ માટે ચાણુ જમાનાના ઉદ્યોગોના કેન્દ્રીકરણને જોઈને ગોદ પામવાની જરૂર નથી. હજી તેના મોહમાંથી નહિ છૂટીએ તો પાછા આપણે જે મેળવ્યું છે તે ખોવાના જોખમમાં આવી પડીશું.

આ રીતે રાજકીય નિશામાં આપણે રચનાત્મક કાર્યનાં જે અંગેને ભૂંડ્યા છીએ તેને આપણે લાવથી અપનાવીએ તો આપણી વાડી ફૂલશે, ફાલશે અને સારા સંસારને તેની સુવાસ આપશે, નહીં તો ખીજું પરિણામ લયકર છે. તે જો કે આપણે પૃથ્વીના પર પરથી સાવ જૂંસાઈ જઈશું. પ્રભુ આપણું રક્ષણ કરે.

૧૫મી ઓગસ્ટ પછી

શ્રી ચિમનભાઈ મૂ. અમીન

તા. ૧૫મી ઓગસ્ટે હિંદુસ્તાન સ્વતંત્ર દેશ બને છે. એ પછી દુની-આના દરેક દેશમાં આપણા દેશના એલચીઓ નીમાશે; અને એમની કચેરીઓમાં આપણા વાવટા ફરકશે! દુનીઆના દેશોની પરિપદોમાં આપણા પ્રતિનિધિઓ બેસશે; અને આંતર રાષ્ટ્રીય પ્રશ્નોમાં સ્વતંત્ર હિંદનાં મંત્ર્યો સ્વતંત્ર રીતે રજુ કરશે! આ તારીખ પછી પરદેશ રહેતા આપણા દેશના બાંધવો જાંચે માથે ફરતા થશે. ધીમે ધીમે આપણાં વઢાણો આપણા વાવટા સાથે દુનીઆના ગંધા-સમુદ્રો અને મહાસાગરમાં ફરતાં થશે!

પરતંત્રતા અને ગરીબાઈનો આપણને લાંબો અને કષ્ટકારી અનુભવ છે. આને લીધે સર્વમાં આપણા પ્રતિનિધિઓને લઘુતા-inferiority complex-જેવું લાગશે. પરંતુ આપણી વસ્તી ઘણી મોટી છે. આપણી સંસ્કૃતિ અને છાત્ર પ્રત્યેની લાવનાઓ પણ બીજા દેશો કરતાં જુદી છે. એકેડેમી વર્ષની ગુલામી અને હમ્મશ વર્ષથી થતા બહારની સંસ્કૃતિના હુમલા છતાં આપણી સંસ્કૃતિ અને લાવનાઓ છવંત રહી શકી છે. એટલે એમાં છાત્રતા રહેવાની અદ્ભુત શક્તિ છે. એ શક્તિ દ્વારા રાખનાર જે બળો છે તેમાં સક્ષમતાથી આપણે અભ્યાસ કરવો જોઈએ. અને તે બળો કેમ વિકસે તે વિચારી આપણે દુનીઆની પ્રગતિમાં આપણો ફાળો આપવા તૈયાર થવું પડશે. સાથે સાથે આપણે દુનીઆની બીજી પ્રજાઓની પ્રગતિનો અભ્યાસ કરી તેમાં રહેલાં બળો સમજવાં પડશે, અને તેમાંથી આપણને જે માફક આવે તે અપનાવવું પડશે. આમ થતાં દુનીઆની પરિપદોમાં આપણા દેશનો અવાજ ભારે મહત્વનો ગણાશે.

આપણી આગળની પેઢીના નેતાઓએ પચાસ-સાઠ વર્ષની સતત તપશ્ચર્યા કરી, અનેક વાતનાઓ વેઠી, એને પ્રતાપે આજે આપણે સ્વતંત્ર બનીએ છીએ. એ સ્વતંત્રતા શ્રેણીથી દુનીઆમાં આપણો દેશ મોખ્ય સ્થાન બેળવે તે માટે હવે પછીની પેઢીએ પ્રયત્ન કરવાના રહેશે.

આ બધું થતાં થોડો સમય વીતશે. એ સમય જોટલો ટુંકો હશે તેટલું આપણે માટે તથા દુનીઆને માટે સારું છે. આ સમય બને જોટલો ટુંકો થાય તે માટે આપણા દેશના યુવાનોએ ધડાવું પડશે. એ બલતનું ધસતર જરૂરી સદા શકે તે માટે આપણે સૌથી પ્રથમ આપણી કેળવણીનો પ્રયત્ન હાથ ઉપર લેવો પડશે.

આજે આપણી કેળવણી આપણા યુવકોને આપણા દેશની વાંતો કરતાં પરદેશી વાંતો વધુ શીખવે છે, આપણા દેશ કરતાં પરદેશી વસ્તુઓ વધુ વાપરતાં શીખવે છે, આપણી ભાષા, પહેરવેશ અને રહેણીકરણી કરતાં પરદેશી ભાષા, પહેરવેશ અને રહેણીકરણી વધુ સારી છે, એમ માનતાં શીખવે છે. એટલે આપણા ભણેલા યુવકો ઘરના મટી જાય છે. આપણને આપણા ધર્મમાંથી વિસ્વાસ ઘટતો જાય છે, આપણને આપણી સમાજ-વ્યવસ્થા તરફ અલગભેદ થાય છે, પરદેશનું બધું સારું લાગે છે. આને લીધે ભણેલા યુવકો અને સમાજ વચ્ચે અંતર વધતું જાય છે.

આનો અર્થ એમ નથી કે આપણે આપણું જ બધું સારું, એમ માની આપણી કેળવણી ગોઠવવાની છે. પરંતુ આપણી સમાજવ્યવસ્થા, સંસ્કૃતિ, રહેણીકરણી, વગેરેમાં પણ સત્ત્વ છે. બીજામાં પણ સત્ત્વ હશે. આપણામાં સમયાનુસાર ફેરફાર થતા નથી એટલે કંઈક બગાડ કે વિકૃત્તિઓ આવી હશે. એ વિકૃત્તિઓ નાશ કરવાની જરૂર છે, અને પરદેશનું આંધરું અનુકરણ કરવાની જરૂર નથી. એ દૃષ્ટિએ આપણું અને પરદેશનું લોકલેશન સમજી પુણના કરી જરૂરી ફેરફાર કરતા રહેવાની કળા આપણા યુવકોને આવડે તે જાતની કેળવણી આપવાની યોજના આપણે ઘડવી જોઈશે.

આપણા દેશની પ્રગતિમાં આડે આવનાર સૌથી મોટાં એ વિધો જન-તાની ગરીબાઈ અને અજ્ઞાનતા છે. એ એ મુખ્ય રોગના ઉપાય થશે તો બીજા નાના રોગ આપોઆપ નાશ પામશે.

ગરીબાઈનો નાશ કરવા સરકારે તથા પ્રજાના આગેવાનોએ સહકારથી કામ કરવું પડશે. લોકોને રોજ મળે તે માટે મોટા ઉદ્યોગો સ્થાપવા જોઈશે. પરંતુ કદત મોટા ઉદ્યોગોથી કુરોડોની આમજનતાની ગરીબાઈ દાણા શકાવાની નથી. એટલે ખેતીની ઉન્નતિ માટે મોટી મોટી નહેરોની યોજનાઓ કરવી પડશે, દોર ઉઠેરની પ્રવૃત્તિને ઉત્તેજન આપવું પડશે, નાનાં ગૃહ ઉદ્યોગોને અપનાવવા પડશે.

ઉદ્યોગોથી આવેલી આવકનો ઉપયોગ લોકો પોતાની પ્રગતિ માટે જ કરતાં શીખે તે માટે લોકોને સંસ્કારવાનો કેળવણી આપવી પડશે. કેળવણીનો પ્રચાર કરતા અગાઉ લોકોને અક્ષરજ્ઞાન આપવું એ ખાસ અગત્યનું છે. તે વગર લોકોને પહેંચવું અશક્ય છે. એટલે સૌથી પ્રથમ પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવી પડશે. પછી ઔદ્યોગિક કેળવણી માટે ફેર ફેર કલાલયન જેવી સંસ્થાઓ કાઢવી પડશે. અને આપણા દેશનાં સાધનોના ઉપયોગ જનતાના હિત માટે કેવી રીતે અને કેટલા પ્રમાણમાં થઈ શકે એમ છે તેની શોધખોળ કરવા માટે રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યુટ જેવી સંસ્થાઓ પણ કાઢવી પડશે.

ધનિક વર્ગે કરોડો રૂપીઆનાં દાન કરવાં પડશે. જુવાન વર્ગે દેશ અને પોતાની ઉન્નતિ માટે સાદસિક જની રાતદિવસ કામ કરવાની વૃત્તિ ઢેળવવી જોઈશે.

આ બધા જનાં પોતાની અસર આપણા સામાજિક અને ધાર્મિક જીવન ઉપર પણ પડશે જ. અને કદાચ વ્યક્તિગત જીવન ઉપર પણ ફેટલાક અંકુશો આવશે. દાખલા તરીકે, આપણી માલગીનાં પૈસા હોય તો પણ તે દારૂ પીવા કે જુગાર રમવા વાપરી શકીશું નહિ. દેવસ્થાનોમાં જતું નાણું કંદાગ દવાખાનાં કે શાળાઓ ચલાવવામાં વાપરવું પડશે. પોતાની બધી મીઠકત પોતાનાં જ બાળકોને આપી શકશે નહિ. કુંકમાં દેશની પ્રજા પાસે વ્યક્તિગત રીતે કે સામુદાયિક રીતે જે લક્ષ્મી કે શક્તિ હશે તેનો ઉપયોગ અમુક પ્રમાણમાં આખા દેશની ઉન્નતિ માટે જ વાપરાવવાં જોઈએ એવી અપેક્ષા દેશ રાખશે.

આ બધું ફેટલાક વર્ગને થોડો વખત ચાલશે. તેથી કદાચ અનેક જાતના વર્ગ અને હિતો વચ્ચેની નાની નાની અશામભૂંશ થશે. પરંતુ હિંદુસ્તાનને જાણે એવું અગત્યનું જ્ઞાન આ દેશે પ્રાપ્ત કર્યું હશે તો દેશના માણસોએ થોડા વખત માટે આવી અશામભૂંશ સહેવી જ પડશે.

આને માટે પ્રજાનું માનસ તૈયાર કરવા સરકારે ભારે મહેનત કરવી પડશે. એ પ્રચાર અને તેના અમલ માટે દેશના જુવાન વર્ગે કટિબદ્ધ થવું પડશે.

સ્વતંત્ર હિંદુસ્તાનમાં આપણા પાટીદાર યુવકોએ પણ પોતાનો ફાળો આપવાનો છે. એટલે આપણે પણ આપણી ખામીઓ વિચારી તે નિવારવા તૈયાર થઈ જઈએ તે ખાસ આવશ્યક જ. જે રિવાજો આપણામાં અંકુશના વધારવામાં આડે આવતા હોય, આપણી એનદીકરીઓના સ્વમાનનો ભંગ કરનાર હોય (જેમ કે પરદેશની પ્રથા), જે રિવાજોથી આપણી આર્થિક અને માનસિક શક્તિનો દુર્વ્યય થઈ રહ્યો હોય (જેમ કે લખના ખોટા ખર્ચ) તે બધા બંધ કરવાનો આપણે તુર્તજ નિશ્ચય કરવો પડશે.

આપણે દેશ ગરીબ છે, પ્રજા અજ્ઞાન છે, ચાલીસ કરોડનો દેશ હોવા છતાં બીજા નાના દેશો કરતાં અનેક રીતે પછાત છે. એને માટે આજ સુધી આપણે પરદેશી સત્તાને જવાબદાર ગણતા હતા. હવે આપણે સ્વતંત્ર થઈએ છીએ. હવે આપણી નયગાદીઓ લાંબો વખત ચાલુ રહેશે તો આપણે બીજાં કાંઈને દોષ આપી શકવાના નથી. એટલે આપણે જાગૃત થઈ આપણી પ્રગતિ રોકનાં તત્ત્વો સમજી લઈ તે દૂર કરવાનાં જાગૃત અદાલતો જગાવવાં પડશે. પરમેશ્વર આપણને આ જાતની જાગૃતિ અને શક્તિ આપે.

સમસ્ત પાટીદાર પરિષદ-૨

[૧]

એક મહિનાના પ્રચાર બાદ પરિષદ ભરવામાં સક્રિય સહકાર આપવાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરતા સંખ્યાબધ પત્રો આવ્યા છે, જેથી અમારી ખાત્રી થઈ છે કે આપણે સર્વ રાજકીય પક્ષના સાથે આમાનિક આગતોમાં પક્ષો લાવવા ઉત્સુક છીએ. આઝાદ માનવીને જાણે તેવું ઉન્નત જીવન જીવવું હોય તો જૂની પ્રણાલિકાઓ વિસારે મૂકી પડશે. હવે ભૂતકાળ ઉવેખવામાં માલ નથી. ગઈ કાલે શું કરતા હતા એ સંભારણ નહિ. આજે શું કરવું છે અને આવતી કાલે શું કરીશું એ વિચારો અને એ પ્રમાણે વર્તવા નૈયાર થાય. હિંદને વર્ષોથી ગણાઈતી જેમ વળગેલી પરદેશી સત્તા ઉખેડી નાખી તેમ સાતિને કુરિવાને ફરી વળગેલી અનેક ગણાઈઓને તોડી નાખવી પડશે.

આપણી સરકાર હાયદો પસાર કરે અને તેને આપણે દરજિયાત માન આપવું પડે, તે કંતાં આપણે જાતે સમજી એ કુરિવાને નાખૂદ કરી શા માટે ગૌરવ ન લેવું?

આજે દેશના કિતની સંખ્યાબધ યોજનાઓ રજુ થતી જાય છે. તે અમલમાં મૂકાય ત્યારે ખરી, પરંતુ તે દરમિયાન દેશમાં જુદાં જુદાં સંધ-ખજોએ જાગૃત થઈ એકમેકના સહકારથી કામે લાગી જવું પડશે. આઝાદી પચાવવી હોય, સ્વરાજ્યને સુરાજ્ય બનાવવું હોય તો નાના મોટાના બેઠલાવો, કે કુળવાનસાહી ને ખાનદાનીના વિચારો અને તેજેદૈપની લાવનાઓ મૂલી જઈ એક સાથે ખભે ખભા અને કદમે કદમ મિલાવી ચાલવું પડશે.

ગુજરાતનું શારીરિક ધન નબળું છે. ગુજરાતી પ્રજા માધકંજલી છે. એની તંદુરસ્તી ખોટા રૂપિયા જેવી છે. આ કલકે આપણે ભૂંસવું છે. પાટીદાર એ તો ખેડૂતો બાળક, એને તો કુદરતનો ખોળો ખૂંદવાનો સદર પરવાનો. આવો સુવક નજાલો સંભવેજ કેમ? તેમ છતાં એ નિર્બળ છે, દારણ કે પરદેશી શિક્ષણે આપણને ટાપકીય અને પરાવલંબીપણુ શીખવ્યું છે. ગઈ કાલે ધરતીને ખાળે રમતો સુવક આજે કોલેજમાં ગઈ પાવડર લગાવી સ્ત્રીથી પણ વધુ કામળ દેખાવવામાં મગડખી ધરે છે. એક નાની બેગ ઉચકવા મજૂર માટે ફાંફાં મારે છે. એક ફ્લોંગ ચાલવા માટે વિક્ટોરીયા, ખસ, ટ્રેક્સી કે ટ્રામ માટે કલાક સુધી ખોટી યાવ છે અને એ દાદર ચડતાં

દીંચણે હાથ દેવા પડે છે આ મનોવૃત્તિ હવે તો ત્યજવી જોઈશે. હવે ગુજરાતે ગરવી ગુજરાત થવું જોઈએ. કાઠિયાવાડે સાચું સૌરાષ્ટ્ર બનવું જોઈએ.

આપણે જગતને શ્રી. વલ્લભભાઈ પટેલ જેવા મુત્સદ્દી સરદાર આપ્યા. એ સરદારના એવાજ સૈનિક બની સરદારનું નામ ઉજ્જવળ કરવું એ શું આપણી ફરજ નથી ? દેર દેર આયામશાળાઓ સ્થપાય, ન્યાં આયામશાળાઓ બંધ થઈ ગઈ હોય તે પુનઃ શરૂ થાય, યુવાનોમાં જાગૃતિનાં પૂર ઉમટે એવું ફરીશું તો જ આપણે સાચા સૈનિક બનીશું.

કેળવણીની દૃષ્ટિએ આપણે ઘણાજ પગલે છીએ. અલગ પ્રગતિ-તાનો ભાર વહન કરવા સક્તિમાન નહિ થઈ શકે. આજના યુવકયુવતીઓને આવડી કાઢના દિલ અને એશિયાના ઘડવૈયા કરવા હોય તો આપણે કેળવણીનું ધોરણ ઊંચું લાવવું પડે. ન્યાતવગ્ર અને લગ્નો પાછળ ચડસા-ચડસી અને રૂપયા ફરી હાથે રૂપિયાનો વ્યય કરવા કરતાં કેળવણી ફાંદામાં એ વ્યય આપી શક્તિની અને તે દ્વારા દેશની કેળવણીનું ધોરણ ઊંચું લાવવાની ખાસ જરૂર છે.

આપણે પાટીદાર રાજકીય બાબતોમાં જેટલા આગળ વધ્યા છીએ તેટલા જ સામાજિક બાબતોમાં પાછળ પડ્યા છીએ. પરંતુ હવે સમય પલટાઈ ગયો છે. જે લુહિયાતુર્થ અને વ્યવહાર દૃષ્ટિ આપણે રાજકીય બાબતોમાં કેળવી છે એ સામાજિક બાબતોમાં પણ કેળવવી પડશે તો જ આપણો જયપારો થશે.

આગામી સંમરન પાટીદાર પરિષદ દરમિયાન, ગુજરાત, કાઠિયાવાડ અને અન્ય સ્થળોએ વસના પાટીદાર લાઠરવોને જાહેર આમંત્રણ આપે છે કે જ્યાં વસતા હો ત્યાંથી પરિષદમાં હાજરી આપવા હાજરોની સંખ્યામાં પધારજો. પરિષદનો સંદેશો ગામડાને ખૂલે ખૂલે ગૂંચતો કરજો. કેરકેર યુવક સંઘો સ્થાપી, શારીરિક અને માનસિક વિકાસ કેળવવા, સામાજિક કુદરિઓનાં બંધનો તોડવા અને ગજાખૂડ અજ્ઞાનમાં રહેલા સમાજનાં પડળ દૂર કરવા આજથી જ પ્રયાસો શરૂ કરજો.

પરિષદમાં હરાવો રજુ કરવા દરજ્જા લાઠરવોને પોતાના હરાવો મોડલી આપવા વિનંતિ છે.

પાટીદારસમાજ ગિદડીંગ, 1
ફેબ્રુઆરી, મુંબઈ-૭

માનદ મંત્રીઓ,
શ્રી પાટીદાર યુવક સંઘ, મુંબઈ.

[૨]

શ્રીમાન તંત્રીશ્રી,

‘પાટીદાર’-આણંદ,

મુળમંદિરમાં આવતા ડિસ્ટ્રિક્ટમાં સમસ્ત પાટીદાર પરિષદ બોલાવવા સંબંધી શ્રી પાટીદાર યુવકસંઘ મુળમંદિરના મંત્રીનો જે પત્ર ‘પાટીદાર’ના બુલાઈ અંકમાં પ્રગટ થયો છે, તે યોગ્ય સમયે યોગ્ય હેતુસર પ્રસિદ્ધ થયો છે.

એકલા કાઠિયાવાડમાં જ પાટીદારની વસ્તી સત્તર લાખની ગણી શકાય. તેજ પ્રમાણે કચ્છ અને ગુજરાતમાં પાટીદારની વસ્તીનો બહોળો સમુદાય સંગઠન સાધે તો અન્ય દામોદી પછાત રહી ગયેલ આપણી કામનું હિત સાધવાનું કાર્ય સુભમ બને.

પાટીદાર જાતિમાં જે અનેક નાનામોટા વાડાઓ તથા પ્રાદેશિક વર્તુળો છે તે ઊંચાંચીની કરી જોઈ-નીચના લેલભાવને મીટાવી સમસ્ત પાટીદાર જાતિમાં સમાનતાની ભાવના ખીલવી, ભાઈચારો કેળવી, વ્યાપક સંગઠન સાધવાનો મુગ પાટી ગયો છે. આ કાર્ય થોડું વહેતું શરૂ થયું હોત તો સાડું હતું. પરંતુ હવે પણ આપણે જાગૃત બનીને વ્યવસ્થિત અને યોજનાપૂર્વક આ કાર્ય ઉપાડી લઈશું તો આપણી સંઘસંકલિત કેળવણીને સ્વતંત્ર ભારતમાં પાટીદાર જાતિ પોતાનું યોગ્ય સ્થાન અચૂક પ્રાપ્ત કરશે.

આજે આપણે સામાજિક કુરૂદિઓ અને અન્ય ગુંચવણકારી આંતરિક સમસ્યાઓમાં જોડા ઉતર્યા વગર સમસ્ત પાટીદાર સમુદાય વચ્ચે બંધુભાવ પ્રગટે અને સમાન ભાવથી સાથે હજારોમળાત્મા યાય એવી એકતા સ્થાપવાની સૌથી વધુ અગત્યતા જોવી થઈ છે. કચ્છ, કાઠિયાવાડ અને ગુજરાતના પાટીદારો વચ્ચેની જોઈ-નીચની દિવાલનો બૂકો કરીને સૌ જનભાઈઓ એક જ છીએ એ પ્રકારનું વાતાવરણ સૌથી પ્રથમ સર્જવું જરૂરી છે.

આ કાર્ય માટે પ્રથમ તો આપણાં જનાલયોનાં દાર કોઈ પણ પાટીદાર વિદ્યાર્થીમાટે પ્રાદેશિક લેલો રાખ્યા વગર સમાન દરજ્જે ખુલાં કરી દેવાં જોઈએ અને તે જનાલયોના સૂત્રધારોએ સંસ્થાની આખી નીતિ બદલી નાખવી જોઈએ અને શક્ય હોય ત્યાં વ્યવસ્થાપક મંડળમાં નવેસરથી રચના થવી જોઈએ કે જેથી ઉપરની ભાવના સિદ્ધ થઈ શકે. જે આપણી શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં આ પ્રકારની વિશાળ દષ્ટિ રાખીને ભાઈચારો કેળવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આપણને સફળતા મળશે તો આપણા વિદ્યાર્થીઓના પરસ્પરના

વ્યવહારમાં કોચનીચના બેઠો ખસી જશે અને નવી પેઢીમાંથી પાટીદાર જાનિના બિન્ન બિન્ન વાડાઓ આપોઆપ દૂર ધઈ જશે. એટલે પાટીદાર પરિવદમાં આ સંબંધી યોગ્ય ફરાવ થવો જરૂરી છે.

બીજું, સમસ્ત પાટીદાર જાતિની એક મધ્યસ્થ સંસ્થા સ્થાપીને તેની સાથે જુદી જુદી પાટીદાર સંસ્થાઓની સંકલના કરવી જોઈએ. આ કાર્ય માટે કામચલાઉ વ્યવહાર બંધારણ પછી દિસેબરમાં મળનાર પરિવદમાં રજુ થયું જોઈએ. આવી મધ્યસ્થ સંસ્થાની દોરવણીથી ઇતર સ્થાનિક સંસ્થાને યોગ્ય માર્ગદર્શન મળશે અને જાનિમાં એકતા અને બંધુભાવ પ્રસરાવવાનું કાર્ય સરળ થશે.

ત્રીજું, સામાજિક કાર્યકરો નૈવાર કરવા માટેની એક સંસ્થા આપણે બની કરવી જોઈએ. આપણી મધ્યસ્થ પાટીદાર સંસ્થાના સંચાલન નીચે સામાજિક કાર્યકરોનું એક મોટું જૂથ બીબું કરવું જરૂરી છે. એવા કાર્યકર્તાઓને અમુક પ્રકારની તાલીમ અપાયા પછી જાતિ ઉન્નતિના વિવિધ કાર્યમાં રોકવા માટે તેમને જરૂરી વેતન પણ મળવું જોઈએ. આવા કાર્યકર્તાઓ દ્વારા સામાજિક મુદ્દારણા, નિરક્ષરતા નિવારણ અને સામાન્ય રાષ્ટ્રીય જ્ઞાનનો પ્રચાર આપણી કામના આમર્ષમાં યોજનાપૂર્વક કરી શકાય.

૬ માનું છું કે પરિવદમાં મોટી સંખ્યામાં ફરિયાદો મૂકવાને બદલે આવી તથા-ચાર અગત્યની જાગતો પર પૂરતી વિચારણા કરીને યોગ્ય નિર્ણયો લેવામાં આવશે તો જ હેતુ માટે આ પરિવદ ભરાનાર છે તે મહદ અંશે સિદ્ધ થશે.

દાયાળાના રોડ, નાજકોટ }
તા. ૨૮-૭-૪૭

રતિલાલ ઉકાલાધ પટેલ
મુખ્ય મંત્રી, કાશિવાડ પટેલ સેવા સંઘ

[૩]

મુજબના શ્રી પાટીદાર સુવક સચે સમસ્ત પાટીદાર પરિવદ દિસેબર માસમાં બોલાવવાનો નિર્ણય કર્યો છે, એ આવકારદાયક છે. પાટીદાર પરિવદો અગાઉ ભરાઈ ગઈ છે. એ પરિવદોમાં હમને માગ્યસોએ ભાગ લીધો છે. એ પરિવદોમાં ઘણા ફરિયાદો થયા છે. છતાં એ ફરિયાદો કાગળ ઉપર જ રહ્યાં છે, કારણ કે એ પરિવદોમાં ફરિયાદો રજુ કરનાર અને તેને ટેકા આપનાર સભ્યોએ પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે એનો ભંગ કર્યો છે. આ રીતે જે ભાઈઓ પરિવદના મંચ ઉપર બોલે એ જ ભાઈઓ ફરિયાદો ભંગ કરે તેની સમાજ

ઉપર અસર થતી નથી. જવાબદાર માણસો જ્યારે પોતાના વચનનું પોતે જ ભાન નથી રાખતા ત્યારે સમાજ અને પોથીમાંનાં રીંગણાં માની સમાજ-સુધારકોને નિંદે છે. માટે પરિષદના દર્શકર્તાઓ, ભાષણો કરનારાઓ, દરાવ રજુ કરનારાઓ અને દરાવને ટેકા આપનાર ભાઈઓ બોલે તે જ પ્રમાણે વર્તન રાખનારા હોય તો જ તેમના વચનોની સમાજ ઉપર અસર થાય. માટે મુખ્ય પરિષદમાં આગેવાની લયો ભાગ લેનારા, પરિષદમાં ભાષણો કરનારા અને દરાવ રજુ કરનારા તથા તે દરાવને અનુમોદન આપનારાઓ જે વિષય ઉપર પોતે બોલે તેને ડવનપર્ચીત પોતે વળગી રહ્યાં અને પ્રસંગ આવે ત્યારે પોતાનો દેહ બલે જાય પરંતુ પોતે જે બોલ્યા હોય તેની વિરૂદ્ધ વર્તન ન કરે એવી દૃઢ પ્રતિજ્ઞા કરે, તો જ સમાજ ઉપર અસર થાય.

જે ભાઈઓ એમ માનતા હશે કે સમાજ સુધારો થોડો થોડો થશે એ માનધું જૂઠું ભરેલું છે. સમાજને ચૂસી ખાનાર કૃતિ રિવાજો સામે બળવો ઉઠાવી તેને જડમૂળથી જ ઉખાડી નાખે તે જ સમાજમાં સુધારો કરી શકે છે. દાખલા તરીકે, મનુષ્યના ધરીરનું દાડકું સળતું હોય તે સજેલા દાડકાનું થોડે થોડે ઓપરેશન કરવામાં આવે તો ઓપરેશન સફળ થતું નથી, પરંતુ સજેલા દાડકાના સંપૂર્ણ ભાગનું ઓપરેશન કરવામાં આવે તો જ આગળ સળતું બંધ થાય અને ઓપરેશન સફળ થાય. તેવી જ રીતે અત્યારે પાટીદારસમાજમાં સમાજની શારીરિક, માનસિક, નૈતિક અને આર્થિક શક્તિનો નાશ કરનાર જે કુરિવાજોને જડ ધાલી દીધી છે, તે જડને એકદમ ફગાવી દેવા માટે બળવો કરવામાં આવે તો જ સમાજને ચૂસી ખાનાર કૃતિ-રિવાજો જાય. સમાજમાંથી કુરિવાજોનો નાશ કરવા ગમે ગમે પાટીદાર મંડળો અને પાટીદાર યુવક મંડળો બિલાં કરી એ મંડળોના સભ્યોએ નીચેની દસ પ્રતિજ્ઞાઓ લઈ તેનો અમલ કરવો અને બીજા ભાઈઓમાં પ્રચાર કરવો.

૧. કન્યાની ૧૬ વરસ અને વંની ૨૦ વરસથી ઓછી ઉમરના લગ્નમાં ભાગ લેવો નહિ.

૨. વરકન્યાના લગ્નમાં વંની ઉમર કન્યાની ઉમર કરતાં નાની હોય તેમજ કન્યાની ઉમર કરતાં ૧૦ વરસથી વધુ ઉમર વરની હોય, તે લગ્નમાં ભાગ લેવો નહિ.

૩. જે લગ્નમાં વર અને કન્યા પક્ષ તરફથી પૈસા, સોતું, દાગીના, વાસણ, માંટલાંમાંટણી વગેરે આપણે થાય તેમાં ભાગ લેવો નહિ.

૪. જે જનમાં ૨૪ માણસથી વધારે માણસ હોય તેવા જનમાં ભાગ લેવો નહિ.

૫. એક દિવસથી વધારે જન રહેવાની હોય તે જનમાં જવું નહિ.

૬. વિધુર કુંવારી કન્યા સાથે જન કરે તે જનમાં ભાગ લેવો નહિ.

૭. જે જનમાં બેન્ડ હોય તે જનમાં ભાગ લેવો નહિ.

૮. મરણ પાછળ, જાગરમું, મારીઓ, વગેરી કે શ્રાદ્ધ કરવું નહિ અગર ખાવુંલેવું નહિ.

૯. પાછલી પ્રજનના હિત ખાતર ખીંટી, હુકમનું વ્યસન કરવું નહિ; તેમજ બીજાને તે આપવાં નહિ.

૧૦. પોતાનાં જાળદારને પૂરપૂરી કૃપાથી આપવા જનતા પ્રયત્ન કરવો.

ઉપર પ્રમાણે પરિષદના કાર્યકર્તાઓએ, પરિષદમાં ભાષણો કરનારા અને દંડાઓ રજુ કરનારા તથા તેને અનુમોદન આપનારા ભાઈઓ પ્રતિજ્ઞાઓ લેઈ જીવનપર્યંત પાળે અને વર્તન કરે અને જામે જામ પાટીદાર મંડળો અને પાટીદાર સુવક મંડળો ઉભાં કરી પાટીદારસમાજ સુધારકો તરફથી પ્રચાર થાય તો જ સમસ્ત પાટીદાર પરિષદ સફળ થાય.

નરસંકા
તા. ૭-૮-૧૭

વેણીભાઈ પ્રભુદાસ પટેલ



પાછલે જારણે

[નવી નવલકથા]

સને ૧૯૩૯-૪૦ માં 'વજામણી' અને 'મળેલા છવ' નામની આગજીવનને આલેખતી સુંદર નવલકથાઓ લખી ગુજરાતમાં જાણીતા થયેલા શ્રી. પન્નાલાલ પંડેએ આજ સુધીમાં નવલ-નવલિકા યદને જાર પુસ્તકો ગુજરાતને આપ્યાં છે. 'પાછલે જારણે' જે એમની 'વજામણી'ના ૬૬ (૧૫૫ પાન)ની નવલ છે. 'વજામણી' સન ૧૯૩૯માં સૌ પ્રથમ પ્રગટ થઈ ત્યારે સદગત ઝવેરચંદ મેઘાણીએ તેને વર્ણવી ક્રેડિટ નવલ ગણાવી હતી. તે પછી 'મળેલા છવ'થી પન્નાલાલ ગુજરાતી સાહિત્યમાં જીવંત થઈ ગયા છે. તે પછીનાં એમનાં પુસ્તકો એટલી ઉત્તમ શ્રદ્ધાનાં નથી ઉતર્યાં. છેલ્લે છેલ્લે વાચકો અને વિવેચકો એમ પણ કહેવા લાગ્યા કે પન્નાલાલ દવે આપણને આ જીવંતજીવન અને જીતીય જીવનના એમની વાતો સિવાય બીજું કંઈ કહેશે કે નહિ?

વાચકો-વિવેચકોની એ ફરિયાદ પન્નાલાલે ધ્યાનમાં લીધી હોય તેમ 'પાછલે ખારણે' વાંચતાં લાગે છે. માનવપ્રેમ આ નવલમાં જલકાઈ ગયો છે. વાર્તાનો વિષય ઘણો જીણવિતો છે. પચાસ હજારની ગંગીરીવાળા ત્રીસેક વર્ષના કોકોરને એક મહિનાનો પુત્ર હતો. કોકોર અમદાવાદ દવાખાનામાં માંદા હતા. બચે તેમ હતું નહિ (પાછળથી જાણે છે પણ તે પ્રમાણે) ત્યાં મહિનાનો પુત્ર મરણ પામ્યો. કકરાણીએ પિયરથી લાવેલ ચાકર ગલખાણને મરેલાને સ્થાને ખીંજે પુત્ર વારસ તરીકે લાવી મૂક્યા હુકમ કર્યો. એ ફકરાતના તાબાના જોડેના ગામના હમીરસિંહને એટલી ઉમરના બે જોડિયા દીકરા હતા. માખાપની ઇચ્છા ન હતી જતાં ગલખાણ એમને સમજાવી એક પુત્ર મરેલા કુંવરને બદલે લાવે છે. હમીરસિંહ એક પુત્ર મરી ગયાનું જાહેર કરે છે અને વાત ટંકાઈ રહે છે. આવી વાતો રજવાડાંમાં બનતી દરેક સાંભળી હોય છે. જતાં પન્નાલાલ આપણને જોમતી વાત કહેવાની કુશળ કળાને લીધે એક એક વાર્તા પૂરી કરતાં સુધી ખેંચી શકે છે, એ આ વાર્તાની મોટી સફળતા છે. 'વળામણ' અને 'મજેન્ના છવ' પછી આડે રહેતે ચડી ગયેલા પન્નાલાલ 'પાછલે ખારણે' થઈ પાછા આવ્યા એમ સહેજે લાગે છે.

પછી વાર્તા ઠેક કંઈક સુધી વલ્લા કરે છે. ગાદીએ ગયો તે પુત્ર અમરસિંહ અને ઘેર રહ્યો તે હિમતસિંહ ઠેક સુધી અને લાંબચો છે તે જાણના નથી. અને તેથી રજવાડાંમાં સત્યાગ્રહની ચળવળ પછી જે રાજપ્રમુખ વચ્ચે જળગ્રાહ ચાલે છે તેવા પ્રસંગો બનતા જાય છે. કોકોર સત્તામાં મદ છે. હિમતસિંહ કોલેજમાં ભણતો અને સત્યાગ્રહની જેલમાં જઈ આવેલો સ્વતંત્ર યુવક છે. બંનેની વચ્ચે માતા કુંવરગાઈ ખીસાય છે. પેટ ખોલી શકતી નથી અને દુઃખથી અંતર વક્રોવાયા વગર રહેતું નથી. આમાં મૂળ બને છે કકરાણી ગ્રજળા. મરેલા પુત્રને બદલે છવતો પુત્ર આપનાર કુંવરગાઈનો ઉપકાર કે અહેસાન તો ક્યાં રહ્યું પણ એ જોની દુસ્મન બને છે. વચ્ચે મુશ્કેલીમાં મુકાય છે તે કામ કરનાર ગલખાણ.

કુંવરગાઈ પોતાનું દુઃખ જોતે કહેતાં કહે છે : 'ગલખોભાઈ! પોતાના દીકરાઓ ને વળી કૃપમાંય ભેગા આજોટલા, એજ એકખીજના ગળાં કાપવા જિલા થાય! એ બધું મારે નજરે જ જોવું પડશે! એવાં તે મેં શાં પાપ કર્યાં હશે કે.....'

ગલખાણ એના જવાબમાં આશ્વાસન આપે છે : 'જોવું કશું નથી, કુંવરભાણી, ધરતીનો જ દાખલો લો ને? એય મા જ છે ને? પણ તમે

જુવો જો કે એનાં છોકરાંય—અરે તમારે તો ફીકું પણ એનાં છોકરાં તો એક બીજાની જાતી ઉપર ચઢી બેઠાં છે. ગજે બાચકાં ભરીને લોહી ચૂસે છે...

આમ આ બંને સગા લાઈઓ વચ્ચે અણુબણુ દેડ સુધી ગ્રહ વાંચ્યા કરે છે. હમીરસિંહ અગાઉ ગુજરી ગયો હોય છે. કુંવરજીઈ મરવા પડે છે. ગલ્યાણ ગયો બેંદ કુંવરને કહે છે. મરવા પડેલી માને રાંતે જાનો, ધરમાં પાછલે બારણે ચઢ, કુંવર મળવો બન્ય છે—જેમ એક દિવસ ગલ્યાણ એજ પાછલે બારણેથી એને ઉપાડી લાગ્યો હતો તેમ. બેલ્લી વળત પુતળું મોં નીરખવા બંણે કુંવરજીઈ છવ ખેંચી રહી હોય તેમ અમરસિંહને જોતાં—બેટલાં એનો છવ ગયો. બને દીકરાઓએ જિયણી એને ચાક ઉતારી. ગલ્યાણ એ દશ્ય નીરખી રહ્યો.

વાર્તા અહીં જ પૂરી થાય છે. જો જ એનો કલાપૂર્ણ અંત છે. પરંતુ લેખકે, ચિત્રકાર ચિત્ર પૂરું થવા છતાં એકદમ પીછી વધુ મારી બેસે તેમ, આર પેરેઆફ વધુ લખીને વાર્તાના કલાપૂર્ણ અંતને બદલે બ્યાસજની કથાના અંતની જેમ—શ્રોતાજનો કહેવાની મતલબ જો કે કે હલો જેમ કથામાં બોધ તારવે તેમ—અહીં હેડલા પેરેઆફમાં બોધ તારવી વાર્તા પૂરી કરી છે :— 'જય બારણે બનતા જાતના ને છવનના બેદ તો કાંકેય પામી શકાય, પણ આ પાછલે બારણેથી આગમન ને પ્રસ્થાન એ તો—આછવન એક કાયડો જ રહવાનો!'

વાર્તામાં શ્રેષ્ઠ પાત્ર દોગપુનું કે કુંવરજીઈનું. દીકરાને સોંપ્યા પછી ધાવણનો પાત્રો ચડ્યો. એ એક માતૃત્વનો ઉમદા પ્રેમ પ્રસંગ છે. હિંમતસિંહનું પાત્ર તે પછી આવે છે. કકરાણી રાજબા દુશ્મનની બરબ સાથે છે એ માનસ સમન્વય તેવું છે, પરંતુ એ કુંવરજીઈ જેટલું છવંત નથી બની શક્યું. ગલ્યાણનું પાત્ર શરૂઆતમાં આડું છે, પણ પાછળથી તે વિકાસ સાધી શક્યું નથી. અંતે ક્યારેક તો એ લેખકનું દાયું દોગપુનું હોય તેમ લાગે છે. કુંવરજીઈને આશ્વાસન આપતા ઉપર હોદલા સખ્તો સરસ છે, પણ એટલું બધું, સમાજવાદી કે ગાંધીવાદી, હાંફ તત્ત્વજ્ઞાન ગલ્યાણના મોંમાં લેખકે મૂક્યું છે એમ વાચકને તરત લાગે છે. અમરસિંહનું પાત્ર હિંમતસિંહ જેવું રજવાડાંના માનસ પ્રમાણે નિશ્ચયી ચિત્રાયું હોત તો વાર્તા જે કંઈલાંત હોવા છતાં, કંઈલાંતનું શિખર સર ન કરી શકી તે કરી શકત.

• ઈ.

પંડે એકલો

“કેમ ભાઈ, આવો.”

ત્રણેય નવજવાનો હતા. જે તો કોલેજીયનો હતા. ત્રીજા મેટ્રિક પાસ થયેલા હતા.

“કહો, કેમ આવ્યા છો?”

ત્રણેય કંઈક કહેવા આવેલા પણ ક્યાંક મુંઝવણ હતી.

એક ભાઈએ શરૂ કર્યું: “મારા કૃષ્ણામાએ એક લાઈ છે. મારી સામે જ ઘર છે. પંડે એકલો છે. એને ઘર હતું. એ જે ઘરમાં અત્યારે કે તે એનું જ ઘર હતું. ગઈ દીવાળીએ એના એક પિતરાઈએ લખાવી લીધું. એ થ જાણુવા જેવી વાત છે. પણ.....પણ કહી જ નાખું. એ માણસ એકલો. ખાવાપીવાનું નિયમિત મળે નહિ. બરાબર ખાવા કરવાનું આવડેય નહિ. ખાવાપીવાનાં વલખાં મારે. પેલા પિતરાઈ એ કૃષ્ણ ગયા. દીવાળીને ટાંકણે એને નજરમાં ધાક્યો. ખરી વાત તો એના ઘરને નજરમાં ધાક્યું. એને લુગડાં લતાં આણી આખ્યાં. જે ચાર દિવસ સારું સારું ખવડાવ્યું ને ઘર લખાવી લીધું. ઠરતાવેજ રહ્યરહ્ય કરાવ્યો. ને કહે છે કે એને મહિને પચીસ રૂપિયા જીવના સુધી આપવાના ક્યાં છે. બાકી મકાન પેટે કુટી બરામ આપી નથી. ઘરની કિંમત નાખી દેતાં ૭-૮ હજાર થાય.”

જરા ખિન્નતાનો શ્વાસ ખેંચી એણે આગળ ચલાવ્યું. “અન્યુંંક એમ કે એને પેલા ચૈસા ન મળ્યા. ખાધાપીધા વગર હવે એ ખાટલે પડ્યો છે. ગંધ ગંધ થઈ રહી છે. એ પાણી માગે છે, ખાવાનું માગે છે પણ કામ આપતું નથી.”

“તમે કેમ નથી આપતા?” મેં પૂછ્યું.

“હું તો હમણાં આવ્યો. અતારનવાર આપું છું. પહેલાં કોઈ આપે પણ પંડી બંધ કરે. ને રોજનું લાગ્યું તે કાણુ કરે? પરંતુ ખરી વાત એમ છે કે એને કોઈ મદદ કરે એ પેલા પિતરાઈ ને એના ઘરવાળી સાંખી લેવાનાં નહિ. એ તો ભાડવા જ લે છે. એમને તો એમ કે જેટલો વહેલો જાય એટલું વહેલું ઘર કાઢી લેવાય. એને નીચેના ભાગમાં પડી રહેવા દે છે ને ઉપરનો મેડો તો ભાડે આપ્યો છે. એમની બીકે—એ ગાળાગાળ કરે ને ઘરનાં આપણને વહે એટલે—ચોરી છપીથી બધું કરવું પડે છે.”

ઘરના વડીલો પાડોશી સાથે, પિતરાઈ સાથે કે ન્યાનીલા સાથે સંગઠિત થઈને માનતા નથી અને આથે આથેય તેનાથી આ યુવાનો લાડી રહ્યા છે, એ કાયરતા એમના કહેવામાં વરતાઈ આવતી હતી.

વળી એમણે આગળ ચલાવ્યું :

“એનાથી ઊંડાતું જ નથી. માંડણ, ચાંચડ-એનો તો પાર નથી. બીંતે, પીટોમાંય માંડણ. ચાંચડ તો ઊંડા જ છે. જતાંઆવતાંને એ માખે ઊંડાવા આછા છે. પાણી પાવા એલાવે છે. પણ એની પાસે જળ નથી?”

“મારી પાસે શ્રી આશા રાખો છો! તમે સાથે તો આવશોને!” મેં પૂછ્યું.

“સાથે.....? હા, હા, રહીશું પણ પેલાં ગંધવા નહિ કે.”

“એ લોકો તોફાન કરે એમ લાગે છે!”

“અથા હશે ત્યાં મુધી તો નહિ બોલે પણ પાછળથી મહુમહુની જોખણ.”

“એ તો સહન કરવું પડશે. આપણી ફરજ જાળવી લઈએ. એને નવગ્રામીઓ, ધોવડાવીઓ, દવા કરીએ. પણ પછી એને ખાવા આપવાનો, પાણી પાવાનો વગેરે બદોબસ તમારે કરવો જોઈશે. વૈસા વિધે તમે નિર્મિત રહેજો, કામ તમારે કરવું પડશે. તમે ત્યાં જળ ને હું આવી પહોંચું છું.”

એક નવો ઉત્સાહ લઈને એ જવાનીઆઓ ગયા. મેં તપાસ કરી. એ એકલો હતો. એને નિતનિત દહાડો જોગે ને કાણુ ખવડાવે? એ તણુ આગળ પડતા માણસોને મળ્યો તો કહે: “કંઈ વાંધો નહિ. એનો દા’ડો ફરતો હોય તો ખોટું શું? હરિજન સાથે લઈ જશો તો ય વાંધો નહિ. અને ભઈસા’જ, એ સાંકડા કળિયામાંથી એ ગંદવાડ ને ગંધ જળ ને, તો અધાં મુખીઆં ચાય. એને માટે કંઈક કરવું જોઈએ, બાકી ગાંડો હતો અને છવવાનો ય ફેટલા દિવસ!” ન છૂટકે આ અધા હમદર્દીના બોલ બોલતા હતા. પછી હું સીધો દરદીને ઘેર પહોંચ્યો. પેલાઓ મારી રાહ જોતા ત્યાં જ ઊભા હતા.

મેઝાજ, ટકાગ જેવા ઘરની જોસરીમાં એક ગંધાતા ખાટલામાં એ સૂતો હતો. લગ્ન ઉનાળે આખે શરીરે એણે ગોઠવું ગોઠવું હતું. એનો રંગ મેઝને લીધે વરતાતો જ ન હતો. ગોઠડા ઉપર

માખો જ માખો. પાગરેલા ગોદડાની તો વાત જ ન પૂછશો. અમારા ખખડાટથી એ ગોદડું સળવળ્યું! એક સૂઝાએલો, મદદનો હોય એવો હાથ બેજે બેજે બહાર નીકળ્યો. ત્યાં તો મોઢું ઉઘડી ગયું એટલે માખોએ એના ફિફા, કંઠુ ને પહોળા મોઢા ઉપર મારે શરૂ કર્યો. માખોને મહાત કરવા એના હાથે ધમપછાડ માંડ્યા. એને શાન્ત રહેવાનું કહી અમે પંખાથી એ માખોને ઊડાડી. પણ એના મોં ઉપર દુઃખની, કષ્ટની, કંઠુતાની અવધિ હતી. એનામાં નિઃસદાયતા હતી. આજે એને પાણી પાનાર કાઢ ન હતું. આખે શરીરે ચૂંટ ને વણર હતી. એ છવનચી છૂટકારાનો દમ ખેંચવા માગતો હોય એમ લાગતું હતું. ઉંમર પાંત્રીશેકની આસપાસ હશે. શરીરે કંપારી છૂટે એવું દશ્ય હતું. જંગાળના જૂખમરાનું દશ્ય નજર સામે હતું.

પેલા ભાઈને સાન્તવન તો આપ્યું પણ સફાઈ વગેરેનું કામ શરૂ કરવાનું હતું. વાળની જટા થઈ હતી. દાઢી કેટલાય દિવસની વધી હતી. જૂનો પાર ન હતો. વાળ સાફ કરવા હઝમને સંચો લઈને બોલાવ્યો. એટલામાં કૂતૂહલવૃત્તિથી ફળીઆમાં માણસો ફીક ઉભરાયાં હતાં. મોંએ લૂગડું દઈને ઘોરોએનો અવરજવર ફીક શરૂ થયો હતો. આગળ પાછળ ધીમે ધીમે ગળગણાટ સંભળાતો હતો: “બપુ” બાંન, એ તો આવી નરકખાણમાં એ જ છવ. લખ્યા લેખ મિથ્યા થાય? એને કાઈ ખાવા ના આપે ને પાણી પીવાનો લાવેય ન પૂરે. આપણે તો શું કરીએ? કરવાવાળો તો હજાર હાથનો ધણી છે અને બાંન... આ ઘર લખાઈ લઈને..... ત્યારે એમનું ય શું લઈ થશે?.....”

એટલામાં વાળંદ આવી પહોંચ્યો. પેલા ભાઈને માંડ માંડ પથારીમાં બેઠો કર્યો. માથું દાઢી વગેરે સાફ કર્યાં. વધેલા નળ કપાવી નાખ્યા. એમના મેડા ઉપરના માળાએથી બે ફાટલી ગોદડીઓ મળી આવી. બાજુના અંદરના બે ખંડ વાળી નંખાયા. ફિનાઇલથી ચોકડી-પાણીઆટું ઘોઈ નાખ્યાં. બીંતોએ ને ખૂણેખાંચરે ફિનાઇલ છાંટ્યું. યુવકો ને બીજા ભાઈઓની મદદથી એને નવડાવવા લીધો. ઝડોપેસાળ પથારીમાં થએલાં બધું ચોંટી ગયેલું. માંકલુ ને ચાંચડનો તો પાર જ નહિ. ધીરે રહીને, ગોળીને નવડાવ્યો. ત્યાં જતા પહેલાં મને કેટલાકે કહેલું કે જ્યાં દો ને— ધારાં પડ્યાં છે! જ્યાં એને નવડાવી રહ્યા એટલે મેં પૂછ્યું. “.....ભાઈ, હવે જરા સાડું લાગે છે?”

ધીમા અવાજે એણે કહ્યું, “લગવાનને ત્યાં જવાના હવે જે કાંડ છે, પણ નીરંતે જઈશ.”

એને પેલી ચોખ્ખી પથારીમાં લીધો. એમના એક પાડોશીએ આપેલું ઘોઁએલું પહેરણ ને ઘેનાઉં પહેરાવ્યાં. ખાવાનું આપ્યું, જે એણે ઝપાટાભેર પૂરું કર્યું. ખાતાં ખાતાં કહે કે, “કદાચ હવે છવાશે ખરું.”

બહારનોય ખંડ સાફ કર્યો. કપડાં, ગોદડાં, ચોશીકાં વગેરે બાળી નાંખાવ્યું. ધૂપ કર્યો ત્યારે મેડાવાળા લાહુત કહે, “જરા અહીંઆં ય ફિનાઈલ ઇન્ટના જાને. માંકણે તો મારી નાખ્યા!”

થોડા દિવસ બાદ, એક ભાઈએ મને ખબર આપી. “એ માણસ તો ફરીથી ગંધાઈ ઊઠ્યો છે. ગંધ આબુગાબુ ફેલાઈ રહી છે. કદાચ રાગચાળો ય થાય.” ફરી પણ કોઈએ એની ભેંછની દરકાર ન લીધી. નરત જ એને દવાખાને એન્થ્રુક્સ કારમાં મોકલાવ્યો. ત્યાં સાફચક્ક ફરી ઇન્જેક્શન વગેરે સારવાર શરૂ કરવામાં આવી. દરેક વાગ્યે આ બધું થયું.

તથા વાગ્યે દવાખાનાનો માણસ મને શોધતો આવ્યો. મને કહેવાડાવ્યું હતું, “તમારો મોકલેલો માણસ એ વાગ્યે ગુજરી ગયો છે. મડદાની અવસ્થા દરેકો.”

હેતલા સમાચાર આપનાર લાછતેલખી જણાવ્યું. એમની સાથે ત્રણેક જવાનીઆ પણ આવ્યા. પછી ખબર મોકલાવતાં મરનારના પિતરાઈ વગેરે આવ્યા. ઘર લખાવી લેનારે ય આવ્યા. એમણે જ ફરજ સમજી લાકડાં, ઘી, કાંટીઆનું કપડું, નાળીએર વગેરેની ઉદાર દિલે ગોઠવણ કરી! સંસારનો વહેવાર કર્યો! મરનારનો છવ ગને બેસે એ માટે જહેમત ઊઠાવી.

હું ય મડદાની ચોરડી આગળ લેતો. જીમ્ન કોઈની મદદની જરૂર વિશે પૂછતાં એક ભાઈ ગોટ્યા, “જારે મારા ભાઈ, એ તો બધું ય થઈ રહેશે. દમભૂં બધા આવી પહોંચ્યા જાણે. તમને કહેવાય! ને આમાં છે શું! એટલા પૈસા ન ખરચાય!”

હું મરનારનો કેસ વાંચતો હતો.

“.....શરીરમાં કશું નથી. લોહી નહિ જેવું જ છે.પેટની દિવાલો સફા મટ પડી ગઈ છે..... એ વાગ્યે મરણ પામ્યો.....

ભણેલી બહેનોની મૂંઝવણ

શ્રી. લીલા પુરુષોત્તમદાસ પટેલ

ભણેલી બહેનોની મૂંઝવણ બે પ્રકારની હોય છે. દાહપત્રિક અને વાસ્તવિક. દાહપત્રિક મૂંઝવણો તેમણે અને તેમના નિકટના માણસોએ તથા સગા-ગાએ ઊભી કરેલી હોય છે. દરેક કન્યાનાં માથાપ એમ ધ્રુવે છે કે તેમની કન્યા ભણીગણીને સંસ્કારી અને એટલે લગ્નના બજારમાં તેની કિંમત વધે અને તેને ઉચ્ચ કુળનો, મુશાલ, સંસ્કારી, સુશિક્ષિત, શ્રીમંત અને દેખાવડા પતિ મળે. માત્ર ભણતર એ સંસ્કાર અને ગોખ્યતાની પારાશીથી નથી, એ વાત લોકો ભૂલી જાય છે.

આ બધાં વચ્ચે આદર્શોનું ભયંકર ઘર્ષણ થાય છે. કન્યા સાહિત્ય સૃષ્ટિમાં વિચરતાં અનેક દલિપત પાત્રો ઉપર પોતાનું મન કેન્દ્રિત કરે છે અને પોતાના આ આદર્શોને સતોષે તેવા પતિ માટે ઝંખે છે. તેને તથા તેના માથાપને ખ્યાલ નથી રહેતો કે આદર્શ અને વાસ્તવિક જીવન વચ્ચે આ ભજનીન જેટલું અંતર છે. પરિણામ એ આવે છે કે લગ્ન પહેલાં અને પછી પોતાની સ્વપ્ન સૃષ્ટિમાં કલ્પેલાં પાત્રો અને પ્રસંગો નહિ જોવાથી બહેનો નિરાશ થાય છે, દુઃખી થાય છે અને ઘણી વાર તો જીવનથી કંટાળે છે. આ પ્રકારની મૂંઝવણો દાહપત્રિક છે અને તેનું ધોણુ વાસ્તવિકતાનાં જાનનો અભાવ છે.

બીજા પ્રકારની મૂંઝવણો ખરી છે. ભણેલી બહેનો કે તેમના ભણતરનો હોય કાદવો નિર્ચય છે. ભણેલી બહેનોની સૌથી મોટી મૂંઝવણ તેમને લાયક સંબંધ મેળવવામાં રહેલી છે. બાળ લગ્નો લગભગ નાબૂદ થયાં છે, પરંતુ તેની અસર હજી રહેલી છે. ચૌદ પંદર વરસ થતાં છોકરાનું અને અઢાર વરસ થતાં છોકરાનું લગ્ન કરી નાખવામાં આવે છે. ભણતાં ભણતાં છોકરીઓ અંગ્રેજી ચોથા કે પાંચમા ધોરણમાં આવે છે એટલે તેમને પરણાવી દેવામાં આવે છે. જે બચે છે તે મેટ્રિક સુધી કે તેથી આગળ પણ જાય છે. જનના સુધી પહોંચી જો ભણતી હોય છે ત્યાં સુધી તેમના લગ્નની ઉતાવળ કરવામાં આવતી નથી. મેટ્રિક સુધી જાય કે તરતજ તેમનું ગોઠવી દેવાની ઉતાવળ માતાપિતા કરતાં બીજા લોકોને વધારે હોય છે. ભણતા છોકરાઓ તો ભાગ્યેજ કુંવારા હોય છે. ગોળની મર્યાદા ન હોય તો મુશ્કેલી ન રહે, પણ અત્યારે

તોં અમુક જામમાંજ, અમુક ખડકીમાંજ, અને અમુક ધરમાંજ કન્યા આપી સકાય એવા જોટા મોહને લીધે ગોઝ વરની તાલ્ પડે છે. શોકની વાત છે કે આવા મિથ્યા દંભમાંથી આટ આટલી કેળવણી મેળવવા છતાં પણ પાટીદારો છૂટા થઈ શકતા નથી. ભણેલી કન્યાઓને ભણેલા વર નથી મળતાં અથવા મુશ્કેલી પડે છે એ વાત તદ્દન ખોટી છે. ખરી વાત એ છે કે અમુક વાડામાંથી એવાં વર નથી મળતા. કાંઈ સમાજ મુધારકે રસ લઈને કાંઈ પણ મોટી દોલેજમાં ભણુતા પાટીદાર છોકરાઓ અને છોકરીઓની તપાસ કરે તો જણાઈ આવશે કે ભણુતી છોકરીઓ ઘણી અદ્વપસંધમાં છે, જ્યારે છોકરાઓની સંખ્યા ઘણી ગોટી હશે. આમાં ૫૦ ટકા તો પરણ્યા વગરના હશે, પણ તેઓ અમુક વાડામાં નહિ હોવાથી કુળ બૂખ્યા પાટીદારો માટે નકામા ગણાય છે. આમ હોવાને જલ્દે કંઈ નહિ તો રાટી વહેવાર ત્યાં બેટી વહેવારનો સિદ્ધાંત પાટીદારસમાજ સ્વીકારે તો ભણેલી બહેનોની આ પ્રકારની મુશ્કેલી કંઈક અંશે દૂર થઈ જાય. આ મુશ્કેલીમાં ભણેલા છોકરાઓ પણ વધારો કરે છે. પૈસા કે કુળના લોભે તેઓ અભણ કન્યાઓને પરણે છે કે તેમને પરણવાની ફરજ પાડવામાં આવે છે. આવાં કળેડાં લગ્નો કરવાથી તેઓ અને તેમની પત્નીઓની મુંઝવણ વધી પડે છે. એટલું સાફ છે કે ભણેલી બહેનોને અભણ વર સાથે પરણવાનું આપણા સમાજમાં થતું નથી. બીજી ઘણી શાંતિઓમાં આવું થવાના દાખલાઓ મોજુદ છે:

હાલનું શિક્ષણ પણ એવા પ્રકારનું છે કે ભણેલી બહેનોની મુંઝવણો ઘટાડવાને જલ્દે વધારે છે. ગૃહ છવનમાં ઉપયોગી ન હોય એવા વિષયો તેમને શીખવવામાં આવે છે. અક્ષર અર્થુન, ભૂમિતિ, ભૌતિકશાસ્ત્ર જેવા નિરુપયોગી વિષયો તેમને શીખવાના હોય છે, જ્યારે શરીરશાસ્ત્ર, આરોગ્ય-શાસ્ત્ર, પાકશાસ્ત્ર, ગૃહવૈદક, માંદાની માવજત, સીવણ, ગુંથણ, સંગીત જેવા અતિ ઉપયોગી વિષયોથી તેમને અજાન રાખવામાં આવે છે. ભણેલી કે અભણ બધી બહેનોને ગૃહછવનમાં તો પડવાનું હોય જ. ભણુતરના જોગ્ગને લીધે અભણ બહેનો જેટલી ગૃહછવનમાં ભણેલી બહેનોની તૈયારી હોતી નથી. આથી જ્યારે તેમને ગૃહછવનનો જોગ્ગ ઉપાડવાનો આવે છે ત્યારે તેઓની સ્થિતિ પાણીની જહાર માછલી હોય એવા થાય છે. તેઓ મનમાં મૂંઝાય છે. જૂનવાણી સાસુ, સસરા અને નણુંદને સતોષ આપી શકતી નથી અને પતિ જો ઝોઝી સમજાવણો અને દીવો હોય તો ગૃહ-છવનમાં કટુતા પ્રસરે છે અને તે દુઃખી થાય છે. જો શિક્ષણની પ્રથામાં

ફેરફાર કરવામાં આવે અને બહેનોને સામાન્ય જ્ઞાન ઉપરાંત તેમની જરૂરી એવા વિશિષ્ટ વિષયોનું જ્ઞાન અપાય અને છવનની તૈયારી માટે ટેળવવામાં આવે તો તેમની મોટા ભાગની મૂંઝવણો દૂર થાય.

આ ઉપરાંત લણેલી બહેનોને સામાજિક મુશ્કેલીઓ પણ ઘણી હોય છે. સમાજનાં જૂનવાણી બળો સામે સંઘ્રામ કરવાનું ભગીરથ કામ તેમને માથે આવી પડે છે. લગ્ન પ્રસંગે આપ લે કરવાના ખોટા રિવાજો તેઓને પસંદ ન હોય તો પણ તેનો વિરોધ કરી શકતી નથી. વિરોધ કરે તો પણ તેમને દ્રાઢનો ટેકા મળતો નથી અને તેમનો અવાજ ગુંગળાઈ જાય છે. સમાજને સુધારવાની, બદલવાની તેમને તમન્ના હોય છે, ખોટા દંભ તેમને પસંદ નથી, વિધવાની સ્થિતિ જોઈને તેમનું હૃદય રડી ઊઠે છે, મરીઓનું શૌચ તેમનાંથી જોઈ શકાયું નથી, સામાજિક અન્યાયો સામે તેમનો અંતરનાદ બળવો પોકારે છે, માનવી માનવી વચ્ચેના કૃત્રિમ ભેદો તેમને માન્ય નથી, ખોટા ખર્ચા કરી વિનાશ નોતરવાનું તેમને પસંદ નથી, સ્ત્રીઓની પશુ કરતાં પણ હલકી સ્થિતિ જોઈને તેઓનો આત્મા કંટાળે છે—પણ આ બધા માટે તેઓ કંઈ કરી શકતી નથી, કારણ કે તેમને ભણેલા યુવકોનો પણ ટેકો નથી. આજકાલના યુવકો આ બધા રિવાજોને તિલાંજલી આપવાને બદલે તેને ઉત્તેજન આપે છે, એ તેમને માટે શરમજનક વાત છે. તેઓ આવતી કાલના સમાજના રતબો છે અને તેઓ જો સુધારા નહિ કરે તો એકલી બહેનો મૂંઝાયા સિવાય બીજું શું કરી શકશે?

આમ બધી રીતે વિચાર કરતાં આપણે જોઈએ છીએ કે લણેલી બહેનોની મૂંઝવણો ઘણી છે. આ બધી મૂંઝવણો દૂર કરવા માટે દરેક પાટીદાર યુવક અને યુવતીએ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. સર્વ દુઃખોનું મૂળ ગુલામી છે. રાજકીય ગુલામી દૂર થતાં સામાજિક, આર્થિક, ધાર્મિક અને રૂઢિનાં બંધનો તૂટી પડશે—કેણે કે તોડી પાડ્યાં પડશે. ન્યાત જાતના ભેદો દૂર થશે—કરવા પડશે. વ્યક્તિ સમાજને માટે છે અને સમાજ વ્યક્તિને માટે છે, આ ભાવનાનું સત્ય સ્વીકારાશે તોજ આવતી કાલની સ્ત્રી પોતાનું યોગ્ય સ્થાન પ્રાપ્ત કરી શકશે.

પ્રસંગકથા

અપને દેશ મેં અપના રાજ

તા. ૧૫મી ઑગસ્ટ ૧૯૪૭નો દિવસ હિંદના ઇતિહાસમાં જ નહિ પરંતુ જગતના ઇતિહાસમાં સુવર્ણ અક્ષરે લખાયેલો રહેશે. પોતાની સ્વતંત્રતા ખાતર દુનિયામાં ઘણા નાનામોટા દેશો લડ્યા છે. સ્વતંત્ર પણ થયા છે. પરંતુ આ દિવસ જેવી જાન્યતા ઇતિહાસે જૂતકાળમાં જોઈ નથી. ધણે દધિયારે, સત્યાગ્રહની અનોખી લડત દુનિયાને હિન્દુસ્તાને સફળ કરી બતાવી છે. આજે આપણે આ જમાનામાં છવીજો છીએ જોટલે એની લખ્યતા જોટલી મહાન કે જોટલી આપણને નહિ દેખાય. પાંડવો અને રામના ધર્મ-યુદ્ધથી આપણે મુગ્ધ થઈ જઈએ છીએ, તેટલા આ છતથી આપણે મુગ્ધ નથી થયા, 'કારણ કે આ છત આપણી આંખ આગળ લગ્યાઈ છે. પરંતુ સવિખ્યનો ઇતિહાસકાર આ છતથી જરૂર સૌ કરતાં વિશેષ મુગ્ધ થશે અને એ છતના રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધીજીના સ્મરણથી ધન્યાતા અનુભવશે. મહાત્મા ગાંધીજીનો જય !

હિંદે અંગ્રેજ સત્તાનો ઇન્કાર કર્યાતથી ક્યાં ક્યો હતો. પ્રગમાં સ્વરાજ્યની અંતે સ્વતંત્રતાની બાવના નહોતી ત્યારે દેશી રાજકર્તાઓએ પ્રથમ એનો સામનો કર્યો, તેના રૂળ રૂપે ૧૮૫૭નો સંગ્રામ સમગ્ર દેશમાં ખેલાયો. એ સંગ્રામ પ્રગ માટે નહોતો ખેલાયો પણ સત્તા માટે ખેલાયો હતો. પ્રગતંત્રની બાવના તે સમયે હિંદમાં નહોતી જોટલે એ સ્થિતિની કિંમત ઓછી આંકવાનો કંઈ જરૂર નથી. મતલબ કે, પરદેશી સત્તા તે વખતના રાજકર્તાઓને નહોતી કબૂલ. પરંતુ તે પછીના ત્રીસ વરસમાં પ્રગમાં જગતિ આજ્ઞાની શરૂઆત રૂપે ૧૮૮૫ માં હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાની સ્થાપના થઈ. આજની રીતે તે વખતની મહાસભા એક તમાસા જેવી લાગે. પરંતુ કોઈ વસ્તુનું મહત્ત્વ તે સમયના જગથી માપવું જોઈએ. એ માપે જોતાં લાગશે કે અંગ્રેજોએ નહિ ધારી દેવા તેટલી વહેલી પ્રગ જગત થઈ ગઈ. સાંસ્થાનિક સ્વરાજ્યની માગણી કરી. ૧૯૦૫માં બંગલોની લડતમાં પ્રગ છતી. પરંતુ તે પછીના ઇતિહાસના સર્જક મહાત્મા ગાંધીજી છે. આલોસ કદોડની અભણ. નિશરુ અને સ્વતંત્રાનો જુસ્સો ગુમાવી ખેડેલી પ્રગને રૂપે રસ્તે સ્વાધીનતા લણી દોરી જવી, એની નાડ પારખી સત્યાગ્રહનું નવું શસ્ત્ર દેશ આગળ મૂકનાર ગાંધીજી હતા. એ સમયે શુદ્ધિશાળી માણસોએ એ ધૂનને દસી પણ કાઢી હતી. 'સાચી રીતે જોઈએ તો હિંદી

પ્રગ્નએ મહાત્માહુનો એ હથિયારને એની ગૂળ લાવના સાથે આજ સુધી સ્વીકાયું પણ નથી. બીજો કોઈ રસ્તો પ્રગ્ન પાસે હતો નહિ એટલે નિર્જાનના હથિયાર તરીકેજ પ્રગ્ન સત્યાગ્રહની લડત લડી છે. અને છતાં એવી નિર્જાનતાનું પરિણામ પણ સફળ આપ્યું તે આપણે નજરેનજર જોયું. મહાત્માહુનો એ જય છે.

પાકીસ્તાન એ આપણી નિર્જાનતા

હિંદની સ્વતંત્રતા કોંગ્રેસની છતને લીધે નહિ પણ આંતરરાષ્ટ્રીય રાજ-કારણને લીધે આવી છે એમ માનનાર વર્ગ પણ છે. એ હકીકતમાં અસ્પષ્ટ સત્ય છે. જો એ કારણેજ સ્વતંત્રતા મળી હોત તો એ આફ્રિકાને પણ મળી હોત. પરંતુ હિંદના જેટલી આફ્રિકા, પ્રગ્ન જાગ્રત નથી એટલે એ તો ગુલામજ રહી. એટલે દેશમાં કોંગ્રેસ જેવી મજબૂત સંસ્થા ન હોત તો આંતરરાષ્ટ્રીય સંજોગો જદલાયા છે છતાં અંગ્રેજો હિંદ ન છોડત. અને જો ફક્ત કોંગ્રેસના વિગ્ન્ય માત્રથી સ્વતંત્રતા આવી હોત તો પાકીસ્તાન ન જન્મ્યું હોત. દેશી રાજ્યોનો પ્રશ્ન ગુંચવાયો ન હોત. એટલે સ્વતંત્રતા એ કોંગ્રેસની છતનું મુખ્ય કારણ છે તેમ પાકીસ્તાન એ કોંગ્રેસની નિર્જાનતાનું મુખ્ય કારણ છે. અને કોંગ્રેસની નિર્જાનતા એટલે આપણી નિર્જાનતા. છતાં આજે આપણા અંતરમાં હરખ છે

આપણો આદર્શ—અખંડ હિંદનો—સિદ્ધ થયો નથી છતાં આપણા અંતરમાં આજે હરખ છે અંગ્રેજોના હડી ગયાનો. એ ન જાય ત્યાં સુધી આપણો પ્રશ્ન ઉકેલે તેમ ન હોતો એટલે એના જતી વખતે આપણે ગુંચવાઈ પડ્યા છીએ એમ અફસોસ કરવો વ્યર્થ છે. એકસો નેવું વર્ષ ઉપર ૧૭૫૭માં બ્રિટિશ લશ્કરે હિંદી લશ્કરની મદદથી પ્લાસીના યુદ્ધમાં બંગાળ પ્રાંત છતીને હિંદમાં બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના પાયા નાખ્યા હતા, તે સામ્રાજ્યનો આજથી અંત આવે છે, એ કંઈ ઓછા હરખની વાત નથી. લડાઈના અંતે છતનાર પક્ષને પણ હરખાવા જેવું ખાસ લાગતું નથી, કારણ કે એનો પક્ષ પણ જોછો ખુવાર થયો હોતો નથી. એમ આજે આપણી સાથે રહેવા માગતા આપણા પાકીસ્તાની લાદજોને, જેઓ પણ આ છતના પૂરેપૂરા હિરસેદાર છે, તેમને આજે આપણાથી છૂટા પડવું પડ્યું છે, એ આપણને હરખ ઉપજાવે તેવી બીના નથી. છતાં આપણી મોટી ધાંટી, અંગ્રેજોને હડાવવાની, આપણે તરી પાર ઉતર્યા છીએ તો એ બીજી ધાંટીને તરી પાર ઉતરીશું એમ આજે તો આશાવાદી બનીને એ માર્ગ કુચ કરવી, એ એક જ માર્ગ આપણી સામે છે.

હવેજ આપણી કસોટી શરૂ થાય છે

જે યુગપુરુષે આ છત આણી તે આજે ગ્રેતાની દાર માને છે. દેશ ત્યારે ઉત્સવ ઉજવે છે ત્યારે એ અપવાસ કરે છે! અખંડ હિંદનો આદર્શ આજે એનો ધુળમાં મળ્યો છે. સામી આલુથી પાકીસ્તાન ન ઈચ્છનાર આપણે મગજે શુભાવી બેસા છીએ. પાકીસ્તાનનો આખો લાડુ ન મળતાં પંજાબ, બંગાળ અને આસામના દુકાદા થયા એથી એ મેજબનારને પણ તુષિનો ગોડકાર આવ્યો નથી. મહાત્માજી આશા સેવે છે કે પાકીસ્તાન થોડા વખતમાં હિંદુસ્તાનમાં પાછું આવી જશે. એવું થાય તો આપણા દરખતો પાર ન રહે. પણ એનો આધાર આપણા ઉપર છે, એ વાત આપણે બૂલી જઈએ છીએ. સ્વતંત્ર હિંદમાં પાકીસ્તાનને પાછું લાવવું હોય તો એ ત્યારેજ શક્ય અને કે હિંદ હિંદુઓનું નથી પણ ધર્મના બેદલાવ સિવાય એમાં રહેતી હરેકાઈ પ્રગતિ છે એમ દ્રષ્ટને લાગવું જોઈએ. સ્વતંત્ર હિંદના કાયદા એવા હોવા જોઈએ. બહુમતિ પક્ષના હિંદુઓનું વર્તન પણ એવું હોવું જોઈએ. આજ સુધી આપણે દોષનો ગંધો ટોપકો અંગ્રેજોને માથે મૂક્યા ક્યો છે. એ દોષિત પણ હતા. છતાં આપણે આપણી જાતને સારી માની બેસા છીએ તેટલા સાચેજ સારા છીએ કે કેમ, એ કપરી કસોટી હવે શરૂ થવાની છે. એમાં આપણે પાર ઉતરીશું તો પાકીસ્તાન હિંદમાં આવશે. અને નહિ આવે તો પણ, હિંદ દુનિયાના રાષ્ટ્રોમાં એક શક્તિશાળી રાષ્ટ્ર થશે. ફરીથી કાઠની ગુલામીમાં નહિ આવે. પાકીસ્તાની આપણા લાઇઓને, દર રહીને પણ ઉપયોગી થઈ શકીશું.

આ કાર્ય ધારીએ છીએ તેટલું સહેલું નથી

આપણામાં મૂળ તો બેદલાવનો પાર નથી. નાતો, પેટા નાતો, જાત-નીચતા બેદલાવ, અસ્પૃશ્યતા અને ધર્મના નાનામોટા પંથો! આ આપણી વચ્ચેના જ બેદલાવ આપણે નથી ભૂંટી શકતા ત્યાં મુસલમાન, પારસી, ખ્રિસ્ત કે પછી બીજા કોઈ ધર્મીને સમાન દરજ્જે સ્વીકારવા જેટલી તૈયારી આજે જતાકી રાખીએ, એ જાળ બદારની વાત છે. મૂળ આપણને લોહીમાં એ વારસો મળ્યો છે ને તેમાં આપણો આ રોગ જોઈ અંગ્રેજ સત્તાએ એ રોગમાં ઝેર ઉમેર્યું. અને તેથી સત્ય છુપાવ્યા વગર કહીએ તો આપણા દિલમાં, શું હિંદુ કે શું મુસલમાન, બહાર દેખાડીએ છીએ એટલી અંદર પરસ્પર સદ્વૃત્તિ નથી જ. આપણા રેગિષ્ટ શરીરમાં અંગ્રેજ સત્તાએ રેડેલું ઝેર રંગેરંગમાં વ્યાપી ગયું છે. એટલે ન્યાયથી જોઈ શકે તેવો જનતાથી કોઈ આમપક્ષ નથી. આવા સમયે જે સત્તા જ્યાંને બેસા છે

એમની જવાબદારી અનેકગણી વધી જાય છે. જેમનાં એ પ્રતિનિધિ છે તે પક્ષની બહુમતિ પ્રમાણે એ કરવા જાય તે સામા પક્ષને કોઈ વખત અન્યાય થવાનો સંભવ છે. એટલે આગેવાનોનું કર્તવ્ય, ન્યાય શું છે તે જોઈ. પોતાના પક્ષને તે સમજાવવાનું છે અને તેમ કરતાં પણ વિરૂદ્ધ જાય તો એને માન આપી ખસી જવાનું છે, પણ એને તાબે થવાનું નથી. એ રીતે આગેવાનો મક્કમતાથી વર્તશે તો આમ પ્રજામાં ઉભરાઈ જાય એર થોડા વખતમાં બહાર નીકળી જશે, અને સ્વતંત્ર હિંદ એના ખોય તરફ ઝડપથી દૂર કરશે.

રાજકારણમાં ધર્મને ભેરવવાની ચાલ હવે જવી જોઈએ

રાજકારણ અને ધર્મ એ અલગ વસ્તુ છે. છતાં પોતાના સ્વાર્થ ખાતર અંગ્રેજ સત્તાએ એને ભેળસેળ કર્યાં હતાં એમ કરીને એને તો હિંદમાં ગંદી રમત રમી હતી. અને પક્ષોને ભેગા નહોતા થવા દેવા, અને થવા પણ નહિ. હવે આપણે એ ગંદી રમત ચાલુ રાખવી છે? આજે ગોવધનો પ્રશ્ન હિંદમાં એવો ગણાય. હિંદુધર્મના ઔપચારિકો દહે છે કે હવે હિંદમાં ગોવધ બિલકુલ બંધ થવો જોઈએ. ન થાય તો અપવાસ કરવાની પણ રજાભેરી બજાવાય છે. હિંદુઓ ગાયને પૂજ્યોગ્ય માનતા હોય તો તેને પૂજે, પાળે અને કતલ ન કરે. પરંતુ બીજા કોઈ પક્ષને તેમ કરવાની એ કાયદાથી શી રીતે ફરજ પાડે? તો તો હિંદમાં હિંદુઓનું રાજ છે એમ થયું. સામી બાંજુ દાખલો અપાય છે કે પાકીસ્તાનમાં એવા કાયદા થાય છે એનું શું? એ સાચું હશે, પરંતુ આપણે કંઈ એવો આદર્શ થોડો ધાર્યો છે કે પાકીસ્તાન કરે તેમ આપણે કરવું? એટલે સ્વાયત્ત હિંદ કોઈ એક પક્ષના ધર્મની લાગણીને માન આપી કાયદા ઘડે તો એને સર્વનું રાજ કહેવું યોગ્ય નહિ ગણાય. તેમજ વારંવાર પાકીસ્તાનનો દાખલો આપવાનો પણ અર્થ નહિ રહે. આજે અમેરિકા, ઇંગ્લેન્ડ શું કરે છે એ જેમ આપણે જોતા નથી તેમ પાકીસ્તાન અગે માનીશું તો જ આપણી લઘુમતીઓને ન્યાય આપી શકીશું. ધર્મનો પ્રશ્ન એ દરેક બક્ષિતનો છે. એ બાબતમાં કોઈ પણ અશયલુકર્તા ન નીવડે એટલું રાજ્યે જોવાનું ગણાય. બાકી બહુમતિ પોતાની લાગણીનો જ વિચાર કરે તો આજે જેમ ગોલકતોને એનો વધ કાયદાથી અટકાવવામાં ધર્મ દેખાય છે, તેમ અજાહારીઓને માંસાહાર કાયદાથી અટકાવવામાં ધર્મ દેખાય. એમ લુદા લુદા પક્ષો પોતાની લાગણી નિમિત્તે કાયદાનો આશરો ગ્રાધે એ કેમ બને?

સત્તા માટે ખેંચતાણ થશે

મુલામી હતી ત્યાં સુધી એને ફેડવા લગનાર કોંગ્રેસ એકલી હતી. સ્વતંત્રતા આવી ત્યારે એના દિસ્સેદાર થવા રાજ્યઓ અને લીગ જાગી. લીગે પાકીસ્તાન મેળવ્યું અને રાજ્યઓ સ્વતંત્ર થયા અને એટલે દરજ્જે હિંદની સ્વતંત્રતા ખંડિત થઈ. પરંતુ હવે ઘણા પક્ષો સત્તા માટે દેશમાં ખેંચાતાણ કરશે. કોઈ ધર્મને નામે બોલશે. પરંતુ એ હથિયાર હવે ખૂટું થઈ ગયું છે એટલે હિંદમાં એની છત થાય એવી આજે નિશાની નથી. એટલે સામ્યવાદ, સમાજવાદ કે એવા કોઈ બીજા વાદને નામે લોકોમાં પ્રચાર કરવામાં આવશે. હિંદ પ્રજાસત્તાકનો અનુભવ આટલા મોટા પ્રમાણમાં કરતું હોય. તો અત્યારે પ્રસંગ છે. સ્વરાજ્ય આવશે એટલે દુઃખ નહિ રહે એવી સાદી સમજ સામાન્ય પ્રજામાં છપાશેલી છે. આજે સ્વરાજ્ય આવ્યું છે છતાં દુઃખનો પાર નથી. પહેરવાને વસ્ત્ર નથી, રહેવાને ઘર નથી. કાળાં બગર, લાંચરૂશ્વત અને જૂઠાણાનો પાર નથી. આ બધો વારસો આપણી પ્રજાકીય સરકારને મળ્યો છે. આપણા બધાવી પાડેલા ઘરનો દુસ્ત્રને છેવટ આપણને કબજે મેળ્યો છે. પરંતુ એણે આખું ઘર બાળી મૂક્યું છે. જે મળ્યું છે તે ફક્ત ઘરનું બોંયતળિયું છે. નફામાં ઉપરનો બહેલો કાટમાળ દૂર કરવાની મહેનત આપણને સોંપી છે. એ રિયલિટીમાં કોઈ પણ પક્ષ કે વાદ પ્રગટને આજે ને આજે મુખી કરી નાખે એ રિયલિટી નથી.

કોંગ્રેસને તક આપવી જોઈશે

એટલે આજે સ્વરાજ્ય આવ્યું ને પ્રજા આજ ને આજ સુખ શોધશે તે કોઈ પક્ષથી બનવાનું નથી. આજે કોંગ્રેસ સરકાર છે એટલે એનો લાભ લેઈ બીજા પક્ષો એની વિરુદ્ધ પ્રચાર કરશે. લોકો તો દુઃખી છે એટલે માની બેસવાની બીક છે કે કોંગ્રેસ કર્યું કરતી નથી. વળી પ્રચાર કરનાર પક્ષ લોકોને મોટાં મોટાં વચનો આપશે. પોતે સત્તા ઉપર આવશે તો કોઈને નાણું બૂખ્યું નહિ રહેવા દે, બધાને બધી સગવડ મળશે, એમ કહી પોતાનું મહત્ત્વ બતાવશે. પરંતુ પ્રજાએ જાણી લેવું જોઈએ કે ખુદ લગવાન આવે તો પણ હિંદને તરત સુખ મળે તેવી કોઈ રિયલિટી નથી. સ્થિતિની મજૂર સરકારનો દાખલો એ માટે આપણી સમક્ષ મોજૂદ છે. ચૂંટણી વખતે એણે પ્રગટને જે વચનો આપ્યાં હતાં તે એ મૂર્તિમંત કરી શકી નથી. કારણ કે, પક્ષની ઉમેદ એ એક વાત છે, અને એને સફળ કરવી તે બીજી વાત છે. એટલે પ્રજા સ્વરાજ્ય આવ્યું છતાં સુખ ન આવ્યું એવી અધીરાઈ ન બતાવે, એ

આજે જરૂરું છે. હિંદમાં ક્રાંતિસ એ જૂની અને મજબૂત સંસ્થા છે. મૂડી-વાદીઓની લક્ષ્મીથી એનું શરીર પોષાયું હશે તો આમજનતાના લોહીથી એનો આત્મા પોષાયો છે, એ ન જૂલનું જોઈએ. જે સંસ્થા આપણને સ્વરાજ્ય સુધી દોરી લાવી તે જનતાના સુખ માટે સમાજવાદના આદર્શો નહિ દોરી જાય એમ માનવાનું કોઈ કારણ નથી. એને ખંટિયેર થયેલા ધરને ફરી ચણવા ઝોઝામાં ઝોઝો એક દસકા મળવો જોઈએ. એટલા સમયમાં એ પોતે આજે જેવી પ્રાગતિકાને જૂનવાણી લાગે કે તેવી રહેશે તો એ આપો-આપ જનતાનો વિશ્વાસ ગુમાવી બેસશે.

ક્રાંતિસમાં પડેલો નહિ આવે એમ માનવાનું કારણ નથી

ક્રાંતિસના તંત્ર વિષે ગોમેરથી ફરિયાદ હોડે છે. એ ફરિયાદમાં વજૂદ પણ હશે. પરંતુ એનો બધો દોષ ક્રાંતિસના કાર્યકર્તાઓને માથે ઢોળવા કરતાં એમાં દરેકની જવાબદારી છે એમ સ્વીકારતા આપણે ચક્રાંતુ ત્યારે એ ફરિયાદ કરવાની રહી નહિ હોય. ક્રાંતિસમાં આજે સૌથી વધારે સડો છે એમ જો લાગતું હોય તો એનું કારણ આજનો જમાનો છે. લડાઈએ દરેક ક્ષેત્રમાં સડો ઘાલી દીધો છે. એથી ક્રાંતિસ મુક્ત-રહેવી જોઈતી હતી, છતાં ન રહી એટલું જ ઉપરની ફરિયાદમાં જો તથ્ય હોય તો કદી શકાય. આજે મંચ ઉપર એ સંસ્થા છે એટલે એના દોષ આપણને દેખાય છે. આવતી કાલે એની જગ્યાએ બીજી સંસ્થા મંચ ઉપર આવશે તો એમાં એવો સડો નહિ હોય તેવું માનવાનું કોઈ કારણ નથી. આજેવાનો કે કાર્યકર્તાઓ પ્રજામાંથી જોલા થાય છે. પ્રજામાંથી જેટલા પ્રમાણમાં સડો દૂર થશે તેટલા પ્રમાણમાં આજેવાનોમાંથી એ દૂર થશે. છતાં એનો અર્થ આજેવાનો જવાબદાર નથી એમ કહેવાનો કે ક્રાંતિસનો બચાવ કરવાનો આ લખીને કોઈ ઉદ્દેશ નથી. ફક્ત આજે આપણે સ્વતંત્ર થયા છીએ ત્યારે આપણું દિત જોવા માટે દીર્ઘ દષ્ટિની જરૂર છે એટલું જ કહેવાની મતલબ છે. બાકી ક્રાંતિસ સત્તા ઉપર આવી છે એટલે એ મદમાં પડી જશે તો એને ગણડતાં કોઈ શકનાર નથી. પરંતુ એ બધું, જે પક્ષે હિંદ માટે હજુ કંઈ ક્યું નથી, એના વચનોથી જ માની લેવું આપણે માટે આપણા લડાને ખાતર હિતાવહ નથી. સત્તા ઉપરના પક્ષે પણ એટલું ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે પ્રજા આગળ કોઈ પણ સંસ્થાની સેવા જમા રહેતી નથી. જૂતકાળમાં કોઈ સંસ્થાએ કે વ્યક્તિએ પ્રજાની ગમે તેટલી સેવા કરી હોય, પરંતુ વર્તમાન કે ભવિષ્યમાં એની આશા ન હોય તો પ્રજા જૂતકાળનો અહેસાન માની કોઈને સહી લેતી નથી. સત્તા ઉપર બેઠેલી ક્રાંતિસે આ વાત બરાબર ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. જૂતકાળની એની કીર્તિગાથા એણે ગાવી બંધ કરી પોતાની નજર વર્તમાન અને ભવિષ્ય તરફ માંડવી પડશે. બાકી ઐતિહાસ સામ્રાજ્યને આ યુદ્ધ છતી આપનાર અચિલની પ્રજા

ન થઈ તો કોંગ્રેસની યશો, એમ માનવું જાણ લેવું છે. પરંતુ કોંગ્રેસ સ્વતંત્ર હિંદની આમજનતાની ખાતર પકડે નહિ આવે તેમ આજે માની જેસનું અગર કોઈ મનાવે તો સ્વીકારી લેવું, એ આપણી ટુંકી દૃષ્ટિની નીતિ ગણાશે. સ્વતંત્ર હિંદને કેવો આકાર આપવો એ આપણા હાથમાં છે.

સ્વતંત્રતા જેમ માણસને મુક્ત કરે છે, તેમ સાથે સાથે જવાબદારી પણ લાવે છે. આપણા મુજબમાં, સ્વતંત્રતાની જવાબદારી આપણે વાત કરીએ છીએ ત્યારે ફક્ત મુકિત જ ધૂમતી ફોય છે. એની સાથેની જવાબદારીનો ખ્યાલ નથી એમ કહીએ તો પણ ચાલે. અને એ જવાબદારી આપણે નહિ સમજીએ. સ્વીકારીએ તો સ્વતંત્રતા ઝૂંટવાઈ જશે. અને એમ નહિ અને તો પણ સ્વરાજ્યની પાસે આપણે જે મોટી મોટી આશાઓ રાખી છે તે નહિ ફળે. ગઈ કાલે આપણે જે માનસવાળા હતા તેજ માનસ સ્વતંત્ર થયા પછી પણ આપણે રાખવા માગતા હોઈશું તો મહાત્મા ગાંધીજી આપણને સ્વરાજ્ય સુધી દોરી લાગ્યા, તેવા સો મહાત્માજીઓ દેશમાં હશે તો પણ આપણે સ્વરાજ્ય બોગવતી પ્રજા હોઈશું છતાં સુખી નહિ થઈએ. સ્વરાજ્યની લડત લડી એ થોડા માણસોથી અને તેમ હતું, અને એવા થોડાઓ લડયા પણ ખરા. પરંતુ સ્વતંત્ર હિંદને ઘડવું એ થોડાઓનું કામ નથી, સૌનું કામ છે. અને એ જવાબદારી સમજીશું તોજ સ્વતંત્ર થયાનો અર્થ છે. જાડી અસ્પૃશ્યોને સ્વતંત્ર હિંદમાં પણ આપણે અસ્પૃશ્યો રાખવા માગતા હોઈશું, મજૂરોનું ચૂસણ ચાલુ રાખવા માગતા હોઈશું, સ્ત્રીઓને આજની જેમ મુલાકાત રાખવા માગતા હોઈશું, મુસ્લિમ સંસ્કૃતિથી મુલાકાત રહેવા માગતા હોઈશું, કે નાન-જાતના નાના નાના વાડામાં લગાઈ રહી, જૂનાપુરાણા કુરિવાજોમાં છપી ખાવામાં ગ્રથતા હોઈશું તો સ્વતંત્રતાનો કંઈ અર્થ નથી. એટલે જેને સ્વતંત્રતા ખારી છે તે સામાની સ્વતંત્રતા પણ એટલીજ સ્વીકારે અને સમાન દરજ્જે એના ન્યાયી હકને સ્વીકારવા કાયમ તૈયાર રહે, એ સાચા સ્વતંત્ર હિંદની ફરજ ગણવી જોઈએ.

જેમના ભોગ અને ત્યાગે સ્વતંત્ર થયા લાગ્યરાણી થયા તે સૌને કોટિ વંદન!

સ્વતંત્રતાની આપણી લાંબી કૂચમાં નામી અને અનામી કેટલાય દેશ-લિમાની રીરેએ જલિદાન આપ્યાં છે. ખુદાર સંતારની સંખ્યા તો તેથી અનેક ગણી છે. એમાંના થોડા એ દિવસ જોયા લાગ્યરાણી પંજુ થયા છે. એ સૌનાં નામનો અહીં ઉલ્લેખ કરવો શક્ય નથી, એટલે આપણા રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધીજીના નામમાં સૌ સમાઈ જાય છે માની સૌને વંદન કરીએ. મહાત્મા ગાંધીજીની જય! જય હિંદ!



એ પ્રસંગે દાન

પલાણના શ્રી. હોટાભાઈ ઈશ્વરભાઈ પટેલે આઝાદ દિન નિમિત્તે શાળાને રૂપિયા એક હજાર ને એકનું દાન આપ્યું છે. ધન્યવાદ.

ગ્રંથસ્વીકાર

(૧) બાલવિનોદ માળા (સેટ ત્રીજી) : સંપાદક-નાગરદાસ છ. પટેલ, ચિત્રકાર-જગમોહન મીસ્ત્રી, પ્રાપ્તિસ્થાન-બાલવિનોદ કાર્યાલય, મુંબઈ. આ ત્રીજી સેટમાં અગાઉના બે સેટ જેમ ૨૦ પુસ્તકો છે. દરેકની કિંમત ચાર આના છે. બેટ પુસ્તક 'અધુહસન' એ વિશેષ છે. તેની કિંમત આઠ આના છે. બાલવિનોદમાળાના ત્રણે સેટની કિંમત સાડતેર રૂપિયા. વી. પી. ખર્ચ દોઢ રૂપિયા. આ સેટનાં પુસ્તકમાં નીચે પ્રમાણેના વિષયનાં પુસ્તકો છે. 'સુદામા'ની પુરાણ કથા, 'વરોદરા'ની પ્રવાસ કથા, 'લાખો' 'હીલાવતી'ને દારડાંવાળો'ની મોક કથાઓ, 'વાલિયો'ને 'તડાકિયો'ની સાદસ કથાઓ, 'અલાદીન' 'અલીબાબા' 'જમાદરાજ' 'સિદ્ધમાદ' અને 'અધુહસન'ની અરેખિયન નામદસની જાણીતી કથાઓ, 'મંજરી' 'હીરામણુ' 'હંસા' અને 'રત્નોંદે'ની પરીકથાઓ અને 'વામનજી' 'મીનીમારી' 'સારંગીવાળો' 'દીંગલો' અને 'ગુલીવર'ની જગત સાહિત્યની જાણીતી બાલચાર્તાનાં રૂપાંતરો આપવામાં આવ્યાં છે.

આ રીતે પુસ્તકમાં વિવિધતા છે. શ્રી. નાગરદાસ બાલસાહિત્યના અગ્રણ્ય લેખક છે એટલે બાપા બાલગોચર અને પ્રવાહી છે. બાલવિનોદમાળાનું ત્રીજું આકર્ષણ તેની ચિત્રો સાથેની સુંદર છપાઈ છે. અને છતાં આજે ગુજરાતી સાહિત્યમાં પ્રગટ થતા બાલસાહિત્યમાં કિંમતમાં એ સરવું છે.

(૨) ખેડૂત : તંત્રી-નરવરસાહ દવે, સહતંત્રી-મગનલાલ પટેલ, આણંદમાયી, આણંદ તાલુકા વિકાસ મંડળ તરફથી તા. ૧૫મી ઓગસ્ટે નવું પખવાડિક શરૂ થયું છે. વાર્ષિક લવાજમ રૂપિયા બે છે. એનો ઉદ્દેશ જનનામાં જાગૃતિ લાવવાનો છે. અને તેથી વિકાસ મંડળે ખોટ ખાધને, સામાન્ય જનતાને પોષાય તેવું નજીવું લવાજમ રાખ્યું છે.

(૩) ગ્રામ સ્વરાજ : કાર્યવાહક તંત્રી-જનકરાય વસાવડા, મુરતથી સહકારી શિક્ષણ મંડળ તરફથી તા. ૧૫મી ઓગસ્ટે ઉપરનું નવીન માસિક શરૂ થયું છે. લવાજમ રૂપિયા ત્રણ છે. સદસ્ય, ગ્રામોદ્ધાર અને ગ્રામોદ્યોગના વિષયોને સ્પર્શવાનો માસિકનો ઉદ્દેશ છે.

(૪) ધરતી : તંત્રી-ચંદ્રવદન લસકરી, પાટીદાર જનતાના મુખપત્ર તરીકે ૧૫મી ઓગસ્ટથી આ નવું માસિક અમદાવાદમાંથી શરૂ થયું છે. વાર્ષિક લવાજમ રૂપિયા ત્રણ, પરદેશમાં શિલીંગ ૬, અને ગ્રામોદ્યોગના વિષયોને સ્પર્શવાનો માસિકનો ઉદ્દેશ છે.

(૫) કેડી : સંપાદકો-શશિદાનંત નાણાવટી, યશવંત દોશી, કેડી પખવાડિક પણ અમદાવાદથી આ તળકેડે શરૂ થાય છે. એની ઉમેદ છે સુવાન ગુજરાતની અલિલાયા અક્ત કબાની. લવાજમ દેશમાં રૂપિયા આઠ અને પરદેશમાં રૂપિયા દસ.

(૬) શ્રી પાટીદાર યુવક સંઘ, મુંબઈ અને ૧૯૪૫-૪૬નો તૃતીય વાર્ષિક રિપોર્ટ.

ડીડી આઈ ફોર્સ-આંખના દર્દો માટે અકસીર

સોલજોનન્ટઃ દાવોલ એજન્સીઝ-બોરસદ.

ચાતુર્માસ માટે સસ્તું સાહિત્ય

શ્રીઓ તથા જાળકોને સમગ્ર ત્રણ મોટા અક્ષરોમાં જાણેલાં, ધર્મ અને નીતિનાં પુસ્તકો ઘરમાં વસાવો. તેનાથી સારા સંસ્કાર પડે છે અને કુટુંબનો તેમજ સમાજનો પાયો મજબૂત પડે છે.

ભારતની દેવીઓ	૯-૦	એકાદશ ઉપનિષદો	૨-૮
આખ્યાનમાળા	૬-૦	જૂહુદારણ્યક ઉપનિષદ	૧-૮
તુકારામ ગાથા	૬-૦	૧૦૦ ઉપનિષદો	૪-૦
સ્વર્ગનાં ૭ પુસ્તકોનો સેટ	૧૪-૦	વિવેકચૂડામણિ	૦-૧૨
વિવેકાનંદ ચરિત્ર	૩-૦	શતશ્લોકી ને બીજાં રત્નો	૦-૧૨
રામચંદ્ર દત્ત ને નાગ		સ્તોત્રસંગ્રહ	૧-૪
મહારાય	૧-૦	સર્વવેદાંત સારસંગ્રહ	૧-૪
ચૈતન્ય મહાપ્રભુ	૬-૮	મહાવાક્ય રત્નાવલિ	૦-૧૨
તુકારામ ચરિત્ર	૨-૮	ધર્મપદ	૧-૦
વિવેકાનંદના ઉપદેશ	૧-૮	ચિદુરનીતિ	૦-૧૨
સ્વામી રામતીર્થ	૩-૦	મોક્ષમાળા	૧-૪
સ્વામી રામતીર્થના ઉપદેશો	૨-૮	ઉપદેશ સારસંગ્રહ	૩-૧૨
આદર્શ ચરિત્રસંગ્રહ	૨-૮	પ્રીતમદાસની વાણી	૨-૮
મહાત્મા સરદાદાસ ચરિત્ર	૦-૧૦	સ્વરૂપવિચાર	૦-૧૦
પુરુષાર્થબોધિની ગીતા	૧૧-૦	પ્રભુમય જીવનનું રહસ્ય	૧-૦
ગીતાપોથી	૦-૬	ગુલિસ્તોં	૦-૮
ગીતાસાર	૦-૪	આગળ ધસો	૨-૮
અષ્ટાવક્રગીતા	૦-૮	દૂંડી વાર્તાઓ મંથ ૧લો	૨-૮
જ્ઞાનસત્રગીતા	૧-૪		

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

ઈશ્વર પેટલીકરનાં પુસ્તકો વાંચ્યાં ?
 ન વાંચ્યાં હોય તો તરત વાંચો.

૧. આમચિત્રો	રૂ. ૨-૮-૦
૨. જનમટીપ	રૂ. ૩-૦-૦
૩. લખ્યાલેખ	રૂ. ૩-૧૨-૦
૪. ધરતીનો અવતાર	રૂ. ૨-૮-૦
૫. તાણાવાણા	રૂ. ૩-૦-૦
૬. માનતા	રૂ. ૨-૮-૦
૭. પંખીનો મેળો	રૂ. ૨-૮-૦
૮. પટલાઈના પેચ ભા. ૧	રૂ. ૦-૧૦-૦
૯. પટલાઈના પેચ ભા. ૨	રૂ. ૦-૧૦-૦
૧૦. પાતાળ ફૂલો	(છપાય છે)

ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિ.
 દરેક બુકસેલરને ત્યાં મળે છે.

પાટીદાર

સ્થાપક: રવ. વરસિહભાઈ કૃષ્ણચરભાઈ પટેલ

૨૦૦૩]

સપ્ટેમ્બર-૨૪

[આસો]

આસાર

આ માસે 'પાટીદાર'નું ૨૪મું વર્ષ પૂરું થાય છે. આપ સૌએ જોને નિભાવી લેઇ ને મીઠા સ્વદનાર આપ્યો છે તે બદલ પૂરા થતા વર્ષને અતે 'પાટીદાર' આપ સૌનો—શ્રાવકો, વાચકો, લેખકો અને અઢી દેશમાં નવા આફ્રિકામાં લગભગ વસતી કરવાનું કામ કરતા શુભેચ્છકોનો આભાર માને છે. અને સાથે સાથે આપ સૌ નવા વરસમાં પણ પૂર્વવત્ સંગઠિત આદુ રાખજો જોવી 'પાટીદાર' સાથે સાથે આશા પણ રાખે જેવ.

—તંત્રી 'પાટીદાર'

તંત્રી

ધીર ચેટલીકર

તદન નવું જ ચિત્રમય .

બાલ સાહિત્ય

★



- | | | | |
|-----------|-----------|---------------|---------------|
| ૧ મંજરી | ૬ હંસા | ૧૧ હીલાવતી | ૧૬ જમાધરાજ |
| ૨ અલાદીન | ૭ વાલિયો | ૧૨ અલીબાબા | ૧૭ દોરડાંવાળો |
| ૩ સુદામો | ૮ વામનજી | ૧૩ મીનીમાશી | ૧૮ સિંદબાદ |
| ૪ વડોદરા | ૯ રત્નાદે | ૧૪ સારંગીવાળો | ૧૯ ઢીંગલો |
| ૫ હીરામણુ | ૧૦ લાખો | ૧૫ તડાકિયો | ૨૦ ગુફીવર |
- અને ૨૧ અબુહસન

નંબર ૧ થી ૨૦ સુધીના હરેકના ચાર આના, નંબર ૨૧ ના ચાડ આના. ઉપરનાં ૨૧ પુસ્તકો, વિવિધરંગી સચિત્ર પૃષ્ઠામાં, બાલવિનોદ માળાના નવા અને છેલ્લા, ત્રીજા સેટમાં આપવામાં આવેલ છે. જેમાં એકંદર ૭૫૦ પાનનું વાચન, ૨૭૫ સુંદર ચિત્રો ગાયે છે. મજબૂત બોક્સમાં પેક કરેલા આ સેટની કિંમત રૂ. ૫-૧૨-૦ અને વી. પી. ખર્ચ બાર આના છે.

આખો પેકજાંધ સેટ અથવા ઉપરમાંનાં કોઈ પણ મનપસંદ છૂટક પુસ્તકો મંગાવો. આવાં ૪ રસિક બીજાં ૪૨ પુસ્તકોના ૧૫૦૦ પાનના વાચનના ૬૦૦ ચિત્રોવાળા બે સેટ પણ સાથે સાથે વસાવો.

બાલવિનોદમાળાના ત્રણ સેટ, એકંદર ૬૩ પુસ્તકોના
રૂ. ૧૭-૪-૦ વી. પી. ખર્ચ રૂ. ૧-૨૨-૦

તમારા બુકસેલર પાસે માગો અથવા ખસામ્સ થાય
તે પહેલાં મંગાવવા માટે લખો:-

બાલવિનોદકાર્યાલય : ૧૪૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨

ગ્રાહક લાઇબ્રેરીને

- ✽ માસિકનો આ વરસનો છેલ્લો અંક છે. સંવત ૨૦૦૪ નું લવાજમ જેમનું કાર્તિકથી શરૂ થતું હતું તેમને આવતો અંક વી. પી.થી રવાના કરવામાં આવશે. જેઓ મ. ઓ.થી અગર લાયકાત લવાજમ પહોંચાડવા ઇચ્છતા હોય તેઓ તા. ૨૫ ઓક્ટોબર સુધીમાં મોકલી આપશે તો તેમનો અંક વી. પી. નહિ થાય.
- ✽ જે લાઇબ્રેરી નવા વર્ષે ગ્રાહક રહેવા ન ઇચ્છતાં હોય તે કૃપા કરી તેમની ઇચ્છા પોસ્ટકાર્ડથી જણાવી દે તેવી વિનંતિ છે. જેથી વી. પી. ના નુકસાનમાં કિતરવું ન પડે.
- ✽ જે વિદ્યાર્થી લાઇબ્રેરી ગ્રાહક છે તેમણે ઉપર જણાવ્યા સમયમાં લવાજમ ભરી દેવું જોઈશે. જાકી તેમને વી. પી. કરવામાં નહિ આવે, અને ગ્રાહક રહેવા ખુશી નથી માની માસિક ખર્ચ કરવામાં આવશે.
- ✽ બહેનોને વિના લવાજમે માસિક મળી શકે છે. આ વર્ષે બહેનોએ તેનો સારો લાભ લીધો છે. ઉપરાંત જે બહેનો તેનો લાભ લેવા ઇચ્છતાં હોય તે લખી જણાવે.
- ✽ ઓછા લવાજમમાં બહેનોને, વિદ્યાર્થીઓને તથા ગુજરાતી શાળાના શિક્ષકોને રૂ. ૨ ના લવાજમે માસિક આપવાનું ચાલુ છે.
- ✽ આફ્રિકાનાં લવાજમ દર વરસની માફક આ વરસે પણ ઘણાંખરાં જાકી છે, તો દરેક પોતાની ફરજ સમજી લવાજમ પહોંચાડી દે એવી વિનંતિ છે.
- ✽ માસિક દર અગ્રેષ્ઠ મહિનાની ૨૫મી તારીખે નિયમિત અહીંથી રવાના થાય છે. અંક ન મળવાની ફરિયાદ આખર તારીખ સુધીમાં જણાવી દેવી.
- ✽ માસિકનું સામાન્ય વરસ કાર્તિક માસથી શરૂ થાય છે. કાર્તિક અને વૈશાખ એમ બે હપ્તે ગ્રાહકો નોંધવામાં આવે છે. વચ્ચે ગ્રાહક થનારને પાછલા અંકો શિલક હોય ત્યાં સુધી મોકલી આપવામાં આવે છે.
- ✽ સ્થાનિક લવાજમ ભરનારની સગવડ ખાનગર ફોશન રોડ ઉપર-ચરોતર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ-આર્જુનમાં લવાજમ ભરવાની વ્યવસ્થા છે.

પાટીદાર

પાટીદારસમાજના વિવિધ પ્રશ્નોની ચર્ચા અભ્યાસગુ' માસિકપત્ર

વાર્ષિક લઘુઅનુસૂચિ : દેશમાં રૂ. ૮, પરદેશમાં શિલિંગ ૬

કાર્યાલય — 'પાટીદાર' મંદિર, આણંદ

આસો
સં. ૨૦૦૩

સપ્ટેમ્બર-૧૯૭૭

[વર્ષ. ૨૪
અંક. ૧૨]

સમસ્ત પાટીદાર પરિષદ-૩

[૧] પ્રશ્નોત્તરી

[પરિવંદ ખાતમાં પોતાના અગિયારો વ્યક્ત કરતા સંખ્યાગંધ પત્રો અમારી ઉપર આવ્યા છે, એમાં સામાન્ય રીતે સર્વને મુશ્કેલી ઠેરફાક પ્રશ્નોના ખુલાસા અમારી દૃષ્ટિએ અહીં આપીએ છીએ : મંત્રીશ્રી, પા. યુ. સંઘ, મુંબઈ.]

પ્રશ્ન : 'સમસ્ત પાટીદાર પરિષદ' કૃતાં યુવક પરિષદ ભરે તો સાફ નહિ ?

ઉત્તર : આપા પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં જ સંકેત થાય છે. જો યુવકો ફક્ત યુવક પરિષદ જ ભરવા ઉત્સુક હોય તો મામેલામથી મોટી સંખ્યામાં આગળી પરિષદમાં લાજરી આપે એટલે આપોઆપ પરિષદ યુવક પરિષદમાં ફેરવાઈ જશે. વળી યુવક એટલે અમુક વર્ષની ઉંમરનો માણસ એ વ્યાખ્યા હવે જૂની થઈ ગઈ છે. જેના વિચારે હિચ્ચ છે, જેનામાં સેવાવૃત્તિ છે, જે સમાજમાં ક્ષાન્તિ લાવવા માગે છે, ઉંમરમાં વૃદ્ધ છતાં જેનામાં યૌવનનો ધનમનાદ અને યુવાનીનો પમરાટ મહેટ્ટા રહ્યો છે, એવા કોઈપણ ઉંમરનો યુવક યુવક કહી શકાય. આ દૃષ્ટિએ પણ પરિષદ યુવક પરિષદ જ છે.

પ્રશ્ન : આગામી પરિષદમાં બહેનોને સ્થાન ખરે કે ?

ઉત્તર : આપણી જાતિમાં દોરની માફક મજૂરી કરી, ગદર્બની માફક મૂક માર ખાતું, છતાં ગણની માફક અસજ કપાં પિના અન્યાયો સંભળવું કોઈ માનવપ્રાણી હોય તો તે બહેનો જ છે. આપણા રૂઢ થઈ ગયેલા જડ વિચારોને લઈને બહેનોથી સમાજ સામે આગળી ચાંધાતી નથી એટલે કંટાળી આ બહે વિચારીએ તો આત્મહત્યાનો ઝોંઝોલા માર્ગ ગ્રહણ કરવો પડે છે. પરંતુ હવે સ્ત્રીશક્તિ વગૃત થઈ છે. આપણી બહેનોએ પણ પોતાના અને જાતિના

હિતને ખાતર સામાજિક અન્યાયો અને અસમાનતા સામે અપાંજ ઝેલાવેા જ પડશે. આ પરિપદ એવી જાહેરોને સંપૂર્ણ સાથ આપશે. પરિપદમાં એમનું સ્થાન અગત્યનું છે. જેટલી મોટી સંખ્યામાં એમની હાજરી એટલી પરિપદની સફળતા.

પ્રશ્ન : જે જે પાટીદાર સંસ્થાઓ હોય તે જાંધી સંસ્થાઓનું એકીકરણ કરી એમને એક મધ્યસ્થ સમિતિ દ્વારા દોઢવણી આપવામાં આવે તો?

ઉત્તર : આગામી પરિપદમાં આ જાળવણી સંપૂર્ણ ચર્ચા કરવામાં આવશે. અને 'સમન્ત પાટીદાર સમાજ' નામની એક મધ્યસ્થ સંસ્થા સ્થાપી, જેમાં દરેક વિભાગના પાટીદાર ભાઈઓનેનું યોગ્ય પ્રતિનિધિત્વ જાળવાશે, તે સમાજ દ્વારા જરૂર જણાતાં જાંધી સંસ્થાઓને દોરવણી આપવામાં આવશે. આજનો યુગ સંગઠનનો છે જે આપણામાં અંદર અંદર ભાગલા ને ભુલ ભુલ રાગતાલ હશે તો આપણે કંઈ પ્રગતિ કરી શકવાના નથી. એટલે જાતિ અને દેશના હિતને ખાતર પણ જુદી જુદી સંસ્થાઓનું એકીકરણ આવશ્યક છે અને કરવું જ પડશે.

પ્રશ્ન : પરિપદો તો ઘણી ભરાઈ, ડરાવો પણ થોડાંધ થયા, છતાં એનું પરિણામ અત્યાર સુધી તો શૂન્ય જ છે. હવે તો મરકાર પાસે કાયદો કરાવી જાતિ સુધારવાના પ્રયાસ કરો તો ડહાપણ ભર્યું નહિ?

ઉત્તર : આવા નિરાશાવાદી ભાઈઓને શું કહેવું? સદીઓની મુલાખીની ધુસરી ફગાવી દેવા કોંગ્રેસને કેટકેટલી પરિપદો ભરવી પડી, કેટકેટલા ડરાવો ધડવા પડ્યા, તે તો જરા વિચારો. પરિપદો લોકમન કેળવવા અને નવા કાર્યકરો મેળવવા ભરાય છે, ડરાવો અંતિમ ધ્યેય તરફ આગેદંત્ર કરવા દિવાદાંડીની ગરજ સાર છે. એટલે કોઈ પરિપદ કે ડરાવનું પરિણામ શૂન્ય ન જ હોઈ શકે. પ્રત્યેક પ્રયાસમાં પ્રગતિનાં બીજ રહેલાં છે, અને એવા પ્રયાસો કરતાં કરતાં જ લક્ષ્યગિદ્ધ પર પહોંચી જવાય.

ખાટી, ફક્ત કાયદાની રાહ જોઈ જેટલી રહીશું તો કંઈજ નહિ વળે. કાયદો થતાં એનો અમલ કરાવવા આપણે તૈયાર રહેવું પડશે. સારકા એકટ છે છતાં જાળવળતો ચાય છે જ, પચ્ચીસથી વધુ ન જમાડી શકાય એ આજે કાયદો છે છતાં ગમે ત્યાંથી ગમે તે રીતે ને ગમે તે ભાવે સીધુ-આમન લાવી જુદો જુદો પગંતમાં ઊભાડ પગે ને ફડકડતા હૈયે એ દોઢસો માણસો જમાડી ધણુંય ગૌરવ લીધું! પરંતુ હવે આપણે આ કાયદા પ્રત્યેની વિમુખતા ચલાવી લેવી નથી. આપણે પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ યુવકયુવતીઓનું દળ જોશું કરી આવા પ્રસંગોએ જડેચોક સત્યાગ્રહ આદરે એમ કરવું છે.

પ્રશ્ન : તમે પ્રતિજ્ઞાપદ્ધિ યુવકયુવતીઓનું, દળ ઊભું કરવા માગો છો ? તો તેમાં કોણ જોડાઈ શકે ? 'એમનું' કર્તવ્ય શું ?

ઉત્તર : હા. નિઃસ્વ, નિષ્પક્ષપાતી ને આજુનમ પ્રતિજ્ઞાપદ્ધિ યુવકયુવતીઓનું દળ ઊભું કરવાની અમારી ઈચ્છા છે, જે પરિપક્વે પસાર કરેલા હરોલોનું પાલન કરે તે બીજાઓ પાસે પાલન કરાવવા પ્રયાસો કરે.

આમાં કોઈપણ હિંમતનાં ગૂંચાત, કચ્છ, કાઠીઆવાડ કે ગમે ત્યાં વસતાં સાધ્મજહેનો જોડાઈ શકે છે. એમનું કર્તવ્ય પોતાને ગામ, શહેર કે પોતાને માદિતી મળી હોય તેવા સ્થળે હરોલોના ભાગ કરતા બનાવોની જાણ મધ્યસ્થ સમિતિને કરવી અને સમિતિની સૂચના મળે તે પ્રમાણે કરવા તત્પર થવું.

આનું દળ આજીવીજ ઊભું થાય તો અતિમ ધ્યેયને પહોંચતાં વાર નહિ લાગે. જેટલું મોટું આ દળ તેટલી વહેલી આપણી સિદ્ધિ ને સફળતા.

મંત્રીઓ-શ્રી પાટીદાર યુવક સંઘ-મુંબઇ

[૨] આત્મનિરીક્ષણનો પ્રસંગ

આજે હિંદનો ઇતિહાસ અતિ ઝડપથી પલટાઈ રહ્યો છે. એ પલટો જોઈએ તો ઝડપી છે કે અનેક લોકો એને જોળખવાને આજે અશક્ત છે. પરંતુ એ સ્વીકૃત છે કે હિંદમાં આજે ઐતિહાસિક ફેરફારો થઈ રહ્યા છે. હિંદ આજ આઝાદ થયું છે, એનું ભાવિ રવેજાએ નક્કી કરવાનો એને અધિકાર સાંપડ્યો છે. પરંતુ જો હિંદની આવની કાલ આજ કરતાં વધારે સાચી બનાવવી હોય અને આઝાદીનાં સર્વ મીઠાં ફળ માણવાં હોય, તો હિંદના જોકેએક નાગરિકે આજે જ પોતાની જવાબદારીઓ સમજવા અને અદા કરવા તૈયાર થવાનું છે.

આજે હિંદ માટે એક નવો જ તળાવો આવી પહોંચ્યો છે. અને હિંદના જોકેએક સમૂહ પણ, પછી તે કોઈ સંસ્થાના રૂપમાં હોય કે સાતિના રૂપમાં હોય, પોતાનું આત્મનિરીક્ષણ કરવાનો પ્રસંગ આવી પહોંચ્યો છે. આ પલટાપેલ પરિસ્થિતિમાં પોતે ક્યા રૂપમાં નવા સંજોગોને અનુકૂળ થઈ શકે અને એ માટે શું પગલાંઓ લેવાની જરૂર છે એ માટે દરેક સમૂહે આજે જાંબીર પિયારણા કરવાની જરૂર છે. આનું આત્મનિરીક્ષણ ન કરનાર સમૂહ નહોતના અવિખ્યમાં જ સમજના પ્રવાહમાંથી જરૂર છૂટો પડી જશે અને પોતાનું અસ્તિત્વ ખોશે. આજે આવતા અતિ ઝડપી ગાજકીય અને આર્થિક ફેરફારો કોઈપણ વર્તમાન સમૂહજીવનને પાયામાંથી પલટાવી નાખ્યા વગર રહેનાર નથી.

આપણી પાટીદાર જ્ઞાતિ હિંદના અનેકવિધ સમુદાયોમાંના એક અગ્રન્યતો સમૂહ છે. એને માટે પણ આજે આત્મનિરીક્ષણ કરવાનો પ્રસંગ આવી પહોંચ્યો છે. જ્ઞાતિના ભાવિ માટે આશાસ્પદ ચિહ્નોસમી ટેટલીક સંસ્થાઓ આજે પાટીદારોના વસવાટના કચ્છ, કાઠિયાવાડ અને ગુજરાત જેવા પ્રાદેશિક વિભાગોમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે અને તેમના તરફથી જ્ઞાતિની ત્રુટીઓ અને જરૂરીઆતો અંગે એમનાં સ્થિતિ સંજોગો પ્રમાણે પ્રચાર અને પ્રચારો ચાલુ છે. પરંતુ આજે આ સંસ્થાઓને એકબીજાના ગાઠ સમાગમમાં આવવાની જરૂરીઆત બહોળી થઈ છે. એમણે આજે એકત્ર મળી, સંગઠિત થઈ, સમગ્ર જ્ઞાતિનું સર્વોચ્ચ આત્મનિરીક્ષણ કરી જરૂરી સંયુક્ત પ્રયાસો કરવાના છે કે જેથી આપણી જ્ઞાતિ તેની ત્રુટીઓ ભાળી શકે, તેને ત્યજે અને સમયના પ્રવાહો પ્રમાણે વર્તવા કટિબદ્ધ થાય.

આવા સંકેતની શરૂઆત “સમસ્ત પાટીદાર પરિષદ” જેવી પ્રવૃત્તિ યોજવાથી થઈ શકે. જ્ઞાતિની અનેકવિધ સંસ્થાઓના વિધિવિધ જ્ઞાન, અનુભવ અને વિચારશ્રેણી ધરાવતાં ભાઈબહેનો એક જ વ્યાસપીઠ પર એકત્ર થઈ, નવા સંજોગોને સમજવા, આપસઆપસમાં વિચારોની શ્રાપણે કરી, જ્ઞાતિપ્રગતિને રૂંધનાર બંધનોને હેઠવાનો એકમતે નિર્ણય કરે. પ્રચાર, કેળવણી અને અન્ય સામાન્ય પ્રવૃત્તિઓ માટે સંયુક્ત યોજનાઓ ઘડી કાઢે અને એને અમલમાં ઉતારવા પોતાની સર્વ શક્તિઓ ખર્ચવાના સપથ લે, તો જરૂર પાટીદાર જ્ઞાતિ નહકના ભવિષ્યમાં જ હિંદની અન્ય જ્ઞાતિઓ માટે દાખલારૂપ બની રહે. શ્રી પાટીદાર યુવક સઘ (મુંબઈ) બીજી સંસ્થાઓના સહકારથી આવી પરિષદ યોજવા પ્રચાર તથા પ્રયાસો કરી રહેલ છે. કચ્છના પાટીદારો તરફથી હું આ પ્રવૃત્તિને હાર્દિક આવકાર આપું છું અને મને ખાતરી છે કે સર્વ પાટીદારો સમગ્ર જ્ઞાતિના હિતને લક્ષમાં લઈ, ટૂંકી દૃષ્ટિ પર રચાયેલ ઊંચનીચ અને પ્રાદેશિક વિભાગોના બંધનોને અવગણી, સમાન ધોરણે, એક જ ધ્યેયથી, સમગ્ર જ્ઞાતિને સહકારથી કાર્ય કરવાના સાંપડનાર આ પ્રથમ પ્રસંગને જરૂર આવકારશે.

રતનશી ખીમજી બંગલો, ૧ કે. આર. વેલાણી, એમ. એ., એલએલ. બી.,
સ્ટેશન સામે, ઘાટકોપર / મહામંત્રી, શ્રી કચ્છ પાટીદાર સમાજ (મુંબઈ)

[૩] કેળવણી અને વ્યાયામ

શ્રીમાન તંત્રીશ્રી, ‘પાટીદાર’,

આપના જુલાઈ અને ઑગસ્ટ માસના ‘પાટીદાર’ના અંકોમાં મુંબઈમાં આવતા ડિસેમ્બર માસમાં સમસ્ત પાટીદાર પરિષદ જોલાવવા સંબંધી શ્રી

પાટીદાર યુવક સંઘ મુંબઈના મંત્રીઓનો જે પત્ર પ્રગટ થયો છે, તે હેતુસરનો છે. વળી હાલના પ્રસંગે સાચેજ આવશ્યકદાયક અને પ્રસંશનીય છે અને તેને અમારો સંપૂર્ણ સહકાર છે.

આ પરિપદ દ્વારા આપણે સમસ્ત પાટીદાર દ્રામની ઉન્નતિ સાધી શકીએ તેવી એક સંસ્થા જીભી કરવી જોઈએ. આજે દિંદમાં પાટીદાર દ્રામની ઉન્નતિ માટેના કાર્યો કરતી અનેક સંસ્થાઓ છે. અને તે તમામ સંસ્થાઓને એકત્રિત કરી એક મહાનસંસ્થા જીભી કરવા સમિતિ રચવી જોઈએ. આજે દેશમાં રાજકીય વાતાવરણ કંટાળુ હાલતમાં છે. તેવે સમયે એકત્રિત થતી કામ કરવું આવશ્યક છે.

આ પરિપદમાં સામાજિક રિવાજો પર બીનઅમલી કરાવો કરવા કરતાં નીચેનાં બે કાર્યો કરવા અને તેને અમલી બનાવવાની ખાસ જરૂર છે.

(૧) કેળવણી (૨) વ્યાયામ.

આપણી કામની યાગીજરી વસ્તી ગામડામાં રહે છે, અને ત્યાં પ્રાથમિક કેળવણી સિવાય બીજી કોઈ પણ પ્રકારની કેળવણી મળતી નથી. પ્રાથમિક કેળવણી સંપૂર્ણ મેળવ્યા બાદ માધ્યમિક અને ઉચ્ચ કેળવણી પ્રાપ્ત કરવા માટે શહેરમાં જવું પડે છે, ત્યાં ન મળે રહેવાનું. વળી રેશનીંગના સમયમાં આવતો પ્રશ્ન પણ મોટો છે. તો આ પરિપદ દ્વારા દરેક મોટા શહેરમાં તેવી સંસ્થાઓ જીભી થાય તે માટેના પ્રયત્નો થવા જરૂરી છે. અને આવી સંસ્થાની અમદાવાદ જેવા આઠ લાખની વસ્તીવાળા ઔદ્યોગિક શહેરમાં ખાસ ઉણપ તરી આવે છે. તેથી અમદાવાદમાં તેવી સંસ્થા જીભી થાય તેવા પ્રયત્નની જરૂર છે અને તે માટે આ મંડળ પ્રયત્ન કરી રહ્યું છે. તો આશા છે કે અમારા આ કાર્યને દરેક સાથ અને યોગ્ય દોરવણી આપતા વિચારો રજુ કરશે.

કેળવણીની પ્રવૃત્તિની સાથે સાથે વ્યાયામ પ્રવૃત્તિના ઉત્તેજન માટેની પણ ઓટલી જ અગત્ય છે. વ્યાયામ પ્રવૃત્તિ પરત્વે આપણે બધા નિરસ રહ્યા છીએ, અને તેનાં ફળ આજે બોગવી રહ્યા છીએ. હાલના પ્રસંગે વ્યાયામ અને લશ્કરી તાલીમ આપતી સંસ્થાઓ શરૂ કરવી ઇચ્છનીય છે, તે માટેની વિચારણા આવી પરિપદો દ્વારા કરવી જોઈએ.

આશા છે કે સૌ શાંતિજન્યું આ કાર્યો પર વિચારણા કરશે.

૨૩૮, ઘાસીરામની પેળા, ૧

ચંદુલાલ ચતુરભાઈ પટેલ
સારંગપુર, અમદાવાદ } મંત્રી, શ્રી દસકોશી લેઉઆ પાટીદાર મંડળ

[૪] કાયદાદ્વારા સુંધારો

તંત્રી, 'પાટીદાર',

પાટીદાર યુવક સંઘના મંત્રીનો સમસ્ત પાટીદાર પરિષદ વિપત્તિનો લેખ આપના જીલ્લાઈ માસના માસિકમાં વાંચ્યો. પરિષદ ભરાય તે ઇન્દિય છે.

સવાલ એ કે કે પાટીદાર પરિષદ પાટીદારના લલા માટે કરશે શું? પરિષદ સામે ઘણા સવાલો હશે અને કાંઈક રૂઢિઓ નાશ કરવાના ક્રિમિયાઓ વિચારવાના હશે.

પાટીદાર યુવક સંઘ ત્યારે પરિષદ ભરે કે ત્યારે સૌથી પહેલું તેણે હાલનો યુવક કે જે આપદાદાઓ અને સમાજ તરફથી મુશ્કેલી ભરી રૂઢિઓ અને આગળ વધતા જમાનાના ભારથી લદાગેલ છે તેનો ભાર હલકા કરવાનું પગલું ભરવું પડશે. પરંતુ ભાર હલકા કેવી રીતે કરવો?

આપણે અનુભવ જાણ્યું છે કે હવેનો લેખો-કંઈક પરિષદો અને ઘણા વિચારમંચને પણ કાંઈજ કરી શક્યા નથી. અત્યારનું આપણું જીવન બહુ જુદી જ રીતે છતાંય છે. દરેક માનવી પોતાના કાર્યમાં મશગૂલ છે, તે પોતે સમજે છે કે ઘણીજારી રૂઢિઓ મુશ્કેલીરૂપ છે અને માર્ગમાંથી હટે તો સાફ. પરંતુ પોતે આગળ પડીને હડાવવાનો વિચાર કરતો નથી-કરવાની તમન્ના નથી. તે પોતે વિચારે છે કે કાંઈ લલો માણસ કરી દે તો ફીક! બાકી વખત આવ્યે જોઈ લઈશું! આવા છીજો આપણે જાણીએ!

આવી દશામાં કાંઈ ક્યું નથી-કરી શકીશું કે કેમ એ સવાલ છે. કાંઈ સરળ રહેતો?

એક રહેતો છે. અત્યારે આપણી પોતાની સરકાર છે કે જે પ્રગતિના લલા માટે છે, તો પાટીદાર યુવક સંઘ એમ ન કરે કે સમસ્ત પાટીદાર પરિષદ ત્યારે ભરાય ત્યારે સામાજિક-આર્થિક-ધાર્મિક વગેરે આગતોમાં પ્રવર્તી રહેલ ખરાબ રૂઢિઓની વિચારણા કરે અને પછી સરકાર પાસે રજુ કરે કે અમારી જાનિમાં આટલી આટલી ખરાબ રૂઢિઓ છે કે જે અમારા વિકાસને રૂંધે છે માટે કાયદાથી અટકાવો?

જો સરકાર કાયદાથી અટકાવ તો પાટીદાર યુવક સંઘે ભગીરથ પ્રયત્ન કરી તેનો અમલ સરળ બનાવવા દરેક આગ-શહેરમાં પોતાના સભ્યો-શાખાઓ દ્વારા સરકારને માર્ગદર્શક થવા કોશીલ કરવી જોઈએ.

હું નથી માનતો કે આ સિવાય હવે આપણી પાસે આથી વધુ સરળ અને સફળ રહેતો હોય.

સમસ્ત પાટીદાર પરિષદ આના ઉપર વિચાર કરશે?

નાઈરોબી,

ચંદુભાઈ અંબાલાલ પટેલ

[પ] યુવક-લિંગ કસે

તંત્રી શ્રી, ' પાટીદાર '

નીચેનું લખાણ આપના આવના અંકમાં જાપી આભારી કરશે.

આવતાં ઉમેશજીમાં મુશ્કેલી શ્રી પાટીદાર યુવક સંઘે સમસ્ત પાટીદાર પરિષદ બોલાવવાનો જે નિર્ણય કર્યો છે, તે ઘણાજ સ્તુત્ય, આવકારદાયક અને સુઅવસરનો છે.

કૌટુંબિક, આર્થિક અને પ્રાદેશિક વાઙ્મયો દૂર કરી સમસ્ત પાટીદાર ક્ષેત્ર એક થાય તો આજે જાતિને જે અનેકવિધ અગવરો વેઠ્યા પડે છે તે દૂર થાય. આજે આપણે સંગઠન કેળવવાની જરૂર છે. જેટલું મજબૂત આપણું સંગઠન હશે તેટલી ઝડપી આપણી પ્રગતિ થશે.

પરિષદ જેમ સમસ્ત પાટીદાર સમાજ નામની મધ્યસ્થ સંસ્થા સ્થાપવા માગે છે તેમ સમાજના અનિષ્ટો સામે પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક લડાઈ લડનાર અણુનમ યુવકયુવતીઓઓનું પણ એક પ્રયત્ન જ નથી. કસે અને તેમની એક સંસ્થા સ્થાપે તો તેમનું લવિષ્યનું કાર્ય ધણજ સરળ પાની જાય.

પરિષદે, સંખ્યાબંધ દરારો કરી પૂર્ણાહુતિ કરવાની નથી. જો સમાજમાં સાચે જ ક્રાન્તિની જાગ્રત દેવાવી હોય તો મુદ્દાના દરારો પસાર કરી જોના પાલનાથે પ્રયત્ન આદરણ શરૂ કરવું. જાકી ચારેય તરફ હવાતિયાં મારવા જતાં માઝા ધરના પડેલો ભૂખે મરે તેવી વાત થશે.

પરિષદ કેળવણીનો પ્રથમ ઉપાય; સમાજની વિવિધ ચક્ષીમાં રાતદિન પીસાતી જાહેરોને જાગૃત કરે, સઘનો પાટીદાર સંસ્થાઓનું જોડીકરણ કરી એક મધ્યસ્થ સંસ્થા સ્થાપે અને સમાજના અનિષ્ટો સામે ખમેખલા મિલાવી લડન શરૂ કરે, જોના યુવકયુવતીઓનું પ્રયત્ન જૂથ બંધ કરે, તો જોણે તે મહાન સિદ્ધિ મેળવી ગણાયશે.

મદ્રાસ,

રાવજીભાઈ સી. ખરેલ

આફરિના જે માહક ભાઈઓનાં લવાજમ સં. ૨૦૦૨ અને સં. ૨૦૦૩નાં એમ જે વર્ષનાં જાત્રી પડતાં હશે, તેમના તરફથી તે નહિ આવે તો નવા વરસથી માસિક બંધ કરવામાં આવશે. આજસમાં ન જવા દેતાં દરેક તે મોકલી આપશે તેવી વિનંતિ છે.

મનોરમા

મેં ચાક્રેલા શરીરે હિંચકા ઉપર લંબાવ્યું, ઝોશીકા ઉપર માથું ગોઠ્યું ન ગોઠ્યું ત્યાં તો સીડીનું ખાગણું ખંખડ્યું.

“...ભાઈ છે કે?”

“આવો, અત્યારે ક્યાંથી?”

ખેંપોરતો વખત ને તડેરા કહે મારું કામ.

આવનાર ભાઈ મારા મિત્ર હતા. એમની માથે એક છોકરી હતી. એના પ્રમાણમાં એણે મોટા પનાતો સાદો પહેર્યો હતો. જતેને હિંચકા બેસાડ્યાં.

મિત્રે કહ્યું : “ચાલો ત્યારે મારી વાન ફલી લઉં એટલે ફંફંક રહેતો મૂકે.”

મને સમજણ પડી કે આવેલી છોકરીનો કાયકો બોલો યથો લાગે છે. એ છોકરીને મેં ક્યારેય જોઈ ન હતી.

તેમણે ચલાવ્યું : “હમણાં વડોદરા તરફની ગાડીમાં આ છોકરી આવી. ત્યાં એ આશ્રમમાં પંદરેક દિવસ રહી પણ એ વિધવા નહિ હોવાને કારણે એને આશ્રમ છોડવું પડ્યું.”

“પણ તમારે ત્યાં જ આવીને બિની રહી...”

પણ મારા પ્રશ્નને વચ્ચે જ કાપીને તે બોલ્યા : “એ જ વાત ઉપર આવું છું. એ જ્યારે વડોદરા જતી હતી ત્યારે મારી દીકરી એ જ ડગ્ગામાં મુસાફરી કરતી હતી. તે વખતે આ છોકરી તેને ખીજાંઝો પૂછપરછ કરે તેના જવાબ તે દુઃખી ચહેને આપતી હતી. વળી રડી પણ પડતી એટલે મારી દીકરીએ એના તરફ સહાનુભૂતિ જતાવી એટલું જ નહિ પણ જરૂર પડ્યે આહીં આવવાને સરનામું ય આપેલું.”

મેં કહ્યું : “સમજ્યો, એ કેમ અહીં આવી ચઢી?”

“એણે જે વાત મારી દીકરીને કહેલી તેં કહું. એનું નામ મનોરમા. તે અમદાવાદના...ગૃહમાં રહેતી. મારવાડી છાલણુ છે. ગાય નથી. મા છે પણ ઘરડી છે. તે એના એક ઓરમાન છોકરાની સાથે રહે છે. આ મોંઘવારીના જમાનામાં કેટલાંતું પૂરું કરે એટલે આ છોકરીને રાખવા તૈયાર ન થયો. મા પણ લાચાર બની. એટલે કાઈએ આ છોકરીને...આમ સંક્રામાં દાખલ કરાવી દીધી. ત્યાંથી નીકળીને તે વડોદરા તરફ જતી હતી.”

“હીક, પણ તમારી કહેલી વાતમાં વચ્ચે વચ્ચેની કેટલીય વાતો હજી અધૂરી લાગે છે. આ જેનને પૂછી શકાય?” મેં કહ્યું.

“જરૂર... આપણે એને કંઈ રસ્તો શોધી આપવો કે એટલે વધી શો ?”
પેલા મિત્રે જણાવ્યું.

એટલામાં પેટી ડોકરી કે જેને કપાળે ને મોંએ પરસેવો વળ્યા કરતો હતો ને જે લુછ્યે જતી હતી તેણે જ કહ્યું : “મને પૂછશો તે જણાવીશ.”

“ત્યારે તો સારું” તમારી વાત જાણવાના રસથી તમને પૂછવાનું નથી પણ કોયરો શો છે ને ઉદ્દેશ શું આણવો એટલા માટે પૂછવું પડે. તમને કાઢી કેમ મૂક્યા ?”

“સાચું કહું ?” એજ અમારાં ઉપરી અમને વડે ને હું તોફાની ખરી એટલે એક દિવસ સવારમાં કહે કે, ‘બે જવું હોય તો, આ રસ્તો.’ અને હું આલી નીકળી.” તેણે કહ્યું.

“એ તાણે મારે ગળે ઉતરવું નથી. આવી સંસ્થા જે આપમેળે જ તમારા જેવી ડોકરીઓને રાખવા તૈયાર થાય, તે આમ કાઢી મૂકે એ ન સમજાય. કાં તો તમારું તોફાન બારે હશે, તમને કોઈ ખૂરી આદત હશે કે જેનો એપ જીનઓને લાગવાનો એમને લાયક હશે. અથવા તમને એક જગ્યાએ વધુ વખત રહેવાનું અમતું નહિ હોય.” મારા કહેવામાં એ ડોકરીની વાતમાં સંપૂર્ણ શંકા હોવાનું જણાઈ આવતું હતું.

ડોકરી જરા વિચારમાં પડી એણે ફરીથી આગળ ચલાવ્યું : “જુઓને, હું તમને સાચે સાચું જ કહીશ. હું બહારાએલી છું. કદાચ તમે મારા ઉપર ચિદાવ એ શીક લાગે છે.”

“મારે ચિદાવાનું કારણ જ નથી. હું તો એ વિચારમાં પડ્યો છું કે અમારા કુટુંબ ઉપર આવી આક્રમક આવ તો શું થાય ? એ ડોકરીઓ શું કરે ? મને દુઃખ થાય છે કે તારા જેવી બેનોને આમ અન્યાય રીતે રખડવું પડે છે. તારા પ્રેમનો ઉદ્દેશ કરવાને અમને જણાવવા જેવી વાત તું જણાવીશ એટલે ગસ છે. તારો મનો શોધનારો હું નથી. બેધડક કહેવા માંડ.”

ડોકરીને. હિંમત આવી ગણ પાછો લય લાગતો હતો. એટલામાં મારા મિત્ર અંદરના ઝોરડામાં ચોક્કસીએ ગવા એટલે એણે કહ્યું : “એમના દેખનાં નહિ કહું. એમના આગળ જૂટી પડું. એમણે મને જે આમ આણી ને તકલીફ ઝંડાવી તેમને ઈતર્યા જણાય.” એમ કહી એ રડી પડી.

મેં એને આશ્વાસન આપ્યું : “એમના આગળ તારે સાચું બોલવું જોઈએ. એ જ એમને ઘેર તને જમાડીને લાવ્યા. એમની દીકરીએ તને તેજ નાખવા

આપ્યું ને માથું ઓળાવીને અહીં મોકલી, એ જ તારા ખરા દિનરસી છે.”
 “સારું ત્યારે” એણે કહ્યું.

પેલા મિત્ર આવી પહોંચ્યા. એની વાતનો સાર આ પ્રમાણે હતો.

“ગાડીમાં મને થડુ પૂછપરછ થવા માંડી એટલે હું આત્મચ હું એમ કહેલું પણ હું મારવાડી મોઝીની છેલ્લી છું. મારા આપ દયાત છે. ‘પણ મને જારેક વરસની પરણાવીને સાસરે મોકલી. પરણનારો પાંત્રીસેક વરસનો હતો હું એનાથી ભટકી ગઈ, લેગતાઈ ગઈ, આડેચાપાડેશીએ વાત બળી. મને એણે સતાવવાનું ચાલું રાખ્યું, આબુગાજુની સીઓએ ઘણીઘણીઆણીની વાતો સમજાવી. મને ધૂળટી છૂટી ગઈ. કાંઈએ મને પોલિસ મોકળીએ જઈ ફરિયાદ દાખલ કરવા કહ્યું. હું ગઈ. ફરિયાદ કરી. કોર્ટમાં કેસ ચાલ્યો. મને છટાપડા મળ્યા. મારા આપને ત્યાં ગઈ તો ફરીથી વેચે એ બીજા એમનામાં પણ વિશ્વાસ નથી એમ કહ્યું એટલે મને... આશ્રમમાં મૂકી. ત્યાં એકલું કામજ કરાવે, છોડરાં સંભાળાવે. મારે લાણવું હતું, કંઈક શીખવું હતું કે જેથી મોટી ધાઉ કે પરણું ને ધરમંગ થવાનો વારો આવે, દમાવાના દહાડા આવે તો દમાઈ ગડું. એમણે કંઈ રસ્તો ન દાખ્યો એટલે એક શિક્ષક ભાઈની મારફતે મને... ગૃહમાં દાખલ કરાવી. ત્યાં અમને તેલ ને સાણના ખૂબ વાળા પડે છે. જે છોકરીઓ ઘેરથી મંગાવી શકે એમનેજ મળે. મારા જેવીને તો કશુંજ નહિ. એટલે મેં વધી બેઠાઓ, તોફાન ક્યું, ને બહેર ક્યું કે મેં હવેથી મને સાણ ને તેલ આપવામાં નહિ આવે તો ગમે તેનાં સાણ ને તેલ મારાં ઉં એમ સમજીને વાપરીશ અને ખરે જ ઉપયોગ પણ કરતી. એને એમણે ચોરી માની. પછી એક દિવસ સવારે કહ્યું કે જરૂં રોય તો જ એટલે હું ચાલી નીકળી. રસ્તે મારી બા મહેતી હતી ત્યાં લાકડાના પીંડા આગળ આવી. મારાં નાનાં ભાઈએન રમતાં હતાં પણ અંદર જવાની મારી હિંમત ન હતી. તેમણે બાને બોલાવી. એ તો મને રાખવા ખુશી ન હતાં. એટલે રેશને પહોંચી. વડોદરાને જહો મહેસાણા તરફની ગાડીમાં બેસી ગઈ. સાંજે મને સમજાયું કે બોટી ગાડીમાં બેઠી છું. ત્યાં મને કાંઈ ભાઈએ ચલાવું વગેરે આપ્યું ને બીજે દિવસે આમ વડોદરા જતી હતી ત્યાં... એનનો સમાગમ થયો અને આજે તેમને ત્યાં આવી.” આટલું કહેતામાં એને પરસેવો ખૂબ થયો. પછી થોડો વખત એ બેઠી ગઈ.

અમને ય આ પ્રશ્ન મુઝવવા લાગ્યો. હેયરે એમ નક્કી થયું કે રાત્રે તો એ મિત્રને ત્યાં રહે ને બીજે દિવસે બીજા એક આશ્રમમાં દાખલ કરાવવી.

પહેલા શેઠ—અરે, ટયુશન તો હું પણ મારા પ્રતીલ મારે રાખું છું. પણ મને તો એમાં ય કંઈ લક્ષીવાર કેળાતો નથી. મારા પગાર લેવામાં જ સમજ્યા છે. કામ કરવું એ તો તે સમજતા જ નથી.

બીજા શેઠ—મારો પણ એજ અનુભવ છે. માસ્તરો જાદુ જગડી ગયા હાજે છે. એકેક માસ્તર ચાર ચાર ટયુશન રાખે. નિશાળની તોફરી કરે, એટલે એમના કામમાં ય શું અરકત આવે? વૈસા જ્યાંએ પણ કંઈ બદલે નથી મળતો.

જે સદગૃહસ્થ એક શેઠના સેમેટરી હતા, તે આ વાતો રસથી સાંભળતા હતા. ચર્ચામાં શેઠોઆ લોકો શિક્ષકના ધંધા અને જન ઉપર જાદુ આગળ વધી ગયા એટલે તેમનાથી ન રહેવાયું.

એમણે કહ્યું : ‘મેં આપ જ્યા મુન્શીગોની વાતો સાંભળી હું આજે આ તોફરી કરું છું, પરંતુ મારો પહેલાનો વ્યવસાય શિક્ષકનો હતો. તંદુરબની અને ખીજાં કારણો આડે ન આવત તો હું છાંદગીલર એજ ધંધો કરત. એ ધંધાનો મને અનુભવ છે. એટલે આપ જધાની વાતોનો દુક જવાળ આપવાનું મને મન થાય છે. આપ દ્રોષ્ટને અંગત આક્ષેપ કરવા હું કંઈ નથી કહેતો પરંતુ આપની વખર અનુભવની વાતોથી આપ શેક્ષકવર્ગને કેટલો અન્યાય કરી રહ્યા છો તે સમજાય માટે હું આ ાતચીત અંગે બે શબ્દો બોલવા માગું છું.

‘શિક્ષકના કામથી આપ સૌને અને સમાજમાં ધણાને અસંતોષ છે. જેનું કારણ એ છે કે આજે છોકરાં જોષ્ઠએ તેટલાં સારી રીતે લાણનાં નથી; મેમને જોષ્ઠએ તેટલા સંસ્કાર કે શિસ્ત નથી શીખવાતાં, એ રખડેલ ને વાચાળ તથા ખર્ચાળ અને વિલાસી જનતાં જન્ય છે. અને આ જાદુ થાય છે તેની જવાબદારી શિક્ષકને માથે નાખવામાં આવે છે. હું એક શિક્ષક તરીકે કહું છું કે આ જાધી સ્થિતિની થોડીજ જવાબદારી શિક્ષકની છે. વધુ જવાબદારી માઆપ અને સમાજની છે. શિક્ષક આજે સમાજમાં નગજો વર્ગ છે એટલે જે તે એને જવાબદાર ગણવાની હિંમત કરે છે.

‘જાદી હું પૂછું છું કે શિક્ષકને તેના કામ બદલ સમાજ શું આપે છે? એનો પગાર જોઠો, એનો મોભો જોછો, અને એની જવાબદારી કેટલી? આવતી કાલના નાગરિકો ઘડવાનું તેને સોંપવામાં આવે છે.

‘હું આપને પૂછું છું કે આપનાં છોકરાં પાઠળ આપ કેટલો સમય

આગો ડો? આપની મોટરેના સુવચે જેટલો પગાર પણ ઘણા શિક્ષકોને નથી મળતો. તમારી મિત્રોમાં ઘોતી કે સાડીની ડિઝાઈન સારી ન હોવા અને તે ગળદરમાં ન જાયે તો તમે દોડાદોડ કરી સાડું જાખનાર શોધી ગમે. ને પગારે રોકો ડો, પરંતુ તમારાં આજ્ઞકોને વધુ વખત કે સારી રીતે ફેળવવા તમે એક કલાક પણ નથી આપના. તમારા એકલાના જ છોકરાને સળાવતાં કોઈ શિક્ષક વધુ પગાર માગે તો તમને તે મોંઘુ પડે છે!

‘શિક્ષક ગિચારો પણ માણસ છે. તેને પણ ઘર-બેરાં-ભાઈરાં એ જુદું છે. એ જુદું પરાળે નસાવવા તે સતારથી સાંજ સુધી નોકરી ને ટપુશન દે છે અને એ ઉપરાંત પોતાનાં છોકરાંને ફેળવે છે. તેને શું મળે છે તેનો ફરી આપને વિચાર આવે છે!’

‘વળી તેના ઉપર જ છોકરાંનું અણુતર ને ઘડતર ડોડી દઈને જ માળાપો ક્યાં અટકે છે? તેણે કરેલું કામ પણ જગાડે છે! છોકરાંને શીખવવા શિક્ષક એક કલાક આવે. તેનો મોટો વખત લેસન દરાવવામાં જાય. થોડો વખત મળે તેમાં તે સંયમ, ન્યાય, નીતિ, સત્ય, શિસ્ત વગેરે પાળવાની વાતો શીખવે. તે જાય. છોકરો ઘરમાં આવે. માળાપ કાઢતી જોડે પતાનો જુગાર રમતા હોય કે પડ્યા પડ્યા સીમાર કુંકતા હોય. વૈસાની રેલમહેલથી ખીંચત પણ છંદ અને વૈલવ આસતા હોય! શિક્ષકની વાતો બૂલી જઈ કે દરો દોરી છોકરો પણ મોજશોખ-વૈલવવિલાસ એમાં જ સાચું છવન માનતો થઈ જાય! આ રીતે નથી શિક્ષકને સાડું મહેનતાણું મળતું, તેને યશ મળતો એટલું જ નહિ પણ તેને જે કરવાનું છે તે કામમાં નથી માળાપનો સહકાર મળતો અને છતાં છોકરાં જગડે તેનો બધો અપવશ તેને મળે છે! આ ક્ષતિ ન્યાય!’

‘હું નથી સમજી શકતો કે પાંચ પચાસ કે એ જસો રૂપિયા માટે આખો દિવસ કોઈ વસ્તુ તરફ જાળનાર એમ કેમ નથી સમજતા કે એ રૂપિયા કે-તાંય છોકરાંનું ઘડતર એ વધુ જરૂરી છે! રાત દિવસ આખી છંદગી વૈનકું કરી મેળવેલી મૂઠી અને સ્વત પેઢીની આજરૂ છોકરાં ખરાબ થશે તો એક રાતમાં નષ્ટ થવાની છે. એ દીવા જેવી સ્પષ્ટ વાત છે છતાં કેટલાં માળાપ દિવસનો એકદ દુલ્લકિય પોતાનાં છોકરાં સાથે ગાળે છે! આપ આ પ્રશ્નને આ રીતે વિચારી જોશો તો આપને જરૂર સમજશે કે છોકરાં જગડે તેમાં એકલા શિક્ષકનો દોષ કાઢવો એ બૂલ છે.’

એક શેઠે બોલી કહ્યા : ‘ત્યારે શું તમારું એમ કહેવું છે-કે બધા શિક્ષકો સાફ જ કામ કરે છે અને તેમની પિંદુ કંઈ જ કહેવા જેવું નથી?’

પેલા ભાઈ : ‘ના, મારું એમ કહેવું નથી. શિક્ષકો બધા જ વફાદારીથી પોતાની ફરજો બજાવે છે એમ મારું કહેવું નથી. પરંતુ પોતાની ફરજો વફાદારી અને પ્રમાણિકપણે, ન બળવવા ગલ્લ આપણે જગ્યા લેવાનો હોય તો તો શિક્ષક ઉપરાંત આપણે ઘણાના જવાબ લેવા પડશે. દાખલા તરીકે મોટા બગાર લેનાર કેટલા અમલદારો પ્રગળા હિતની દૃષ્ટિએ જ પ્રમાણિકપણે નોકરી કરે છે એમ હું પૂછું છું? આપ જ્યાં બગાચ ન લાગે તો હું એમ પૂછું કે શેર હોલ્ડરો અને ધરાંકા ભરપૂર નફા આપતા છતાં આપ બધા આપના ધંધામાં કેટલું પ્રમાણિકપણ સાચવ્યા હો તેનો વિચાર કરો? હા! માથાપ તરીકે દરેક માથાપને પૂછી શકાય કે તમારાં છોકરાં કેવાં થાય તો તમે ખુશી છો એ પણ તમે નક્કી કર્યું છે? અને એ નક્કી કર્યું હોય તો તે રીતે તે ઘણા તે માટે તમારે પણ રોજના છવનચવલામાં ઘણાં અને સંયમ રાખી છવવું જોઈએ, એ વાત તમે સમજો છો? પોતાનો છોકરો જુગારી ન થાય એમ ઈચ્છનાર પિતા જાતે જુગાર રમે તો તેની ઈચ્છા અર્થ વગરની છે એમ આપ સ્વીકારો છો? આવા તો આપણે આપણી જાતને અનેક પ્રશ્નો પૂછી શકીએ. ખરી વાત એ છે કે સારાં છોકરાંના માથાપ ચતું હોય તે માથાપે ઘરમાં છોકરાંની વસ્તી શતાં ધરને નિશાળ તરીકે સ્વીકારવું જોઈએ. બાળક માત્ર અનુકરણથી ઘણું શીખે છે. એટલે આપણા છવનચવલાની છોકરાં ઉપર ઘણી જ મોટી અસર થાય છે.

‘શિક્ષકે પ્રગળા ઘડતરમાં ઘણા અગત્યનો ભાગ ભજવવાનો છે. પરંતુ શિક્ષક પોતાનું કામ સારી રીતે અને એકાગ્રતાથી કરી શકે તે માટે મને મળે છે તે કરતાં સાફ મહેનતાણું અને મોબો મળવો જોઈએ એમ શાય તોજ શક્તિશાળી અને સ્વમાનપ્રિય માણસો આ ધંધામાં જોડાશે. આ બધું ન થાય અને તેથી પ્રગળા ઘડતરમાં ખામી દેખાય તો તેનો અર્થ અપવશ શિક્ષકનેજ આપવામાં બૂલ થાય છે એમ મને લાગે છે.’

દેશમાં જે ભાઈબહેનોનું લવાજમ આ માસે પૂરું થાય છે, તેમને આવતો કાર્તિકનો અંદ, લવાજમ નહિ આવ્યું હોય તો, પી. પી. થી રવાના થશે. આ સૂચના સિવાય દરેકને જુદી સૂચના આપવામાં આવતી નથી. માટે જે ભાઈબહેનો નવા વરસે આહલક રહેવા ન ઈચ્છતાં હોય તે અવશ્ય તે પ્રમાણે લખી જણાવે તેવી વિનંતિ છે.

આસતર વિદ્યામંડળની પ્રવૃત્તિઓ

શ્રી. લીખાભાઈ કુ. પટેલ

સહકારી ગણતંત્ર

વલ્લભ વિધાનગરને 'સહકારી ગણતંત્ર'નો નમુનો તૈયાર કરવાની ઉમેદ છે. દુનિયાની અને આપણા વહાલા વનગની ડામાડોળ સ્થિતિમાં ફલકટ સ્વાર્થ, વહેમ અને ઈર્ષાને પરિણામે અનેક પ્રકારના વિનાશ સિવાય ખીણું કાંઈ દેખાતું નથી. આપણે તો પૃથ્વી ઉપર 'રામરાજ્ય' સ્થાપવામાં સદાય કરવાની છે. લોકો પ્રેમો અને, એકબીજાને સુખે સુખી અને દુઃખે દુઃખી થાય, નાત, જાત, ધર્મ, પ્રાંતના વાડાઓ ઝોળંગી સારી વસુધા આપણું દુરુંધ અને, અને સપ્તર્ષીના સહકારથી સર્વનાં સુખસગવડ માટે નમુનેદાર રચના રચાય એવા પ્રકારનું ગણતંત્ર અહીં ઊભું કરવાની મંડળની ઇચ્છા છે.

અંગ્રેજો તો ગયા. હિંદની શુભામીની બેડીઓ તૂટી. આઝાદી આવી. પણ પછી? સ્વરાજ્યને સુરાજ્ય બનાવવા પ્રયત્નો કરવા અને તેમાં સફળતા મેળવવી એ સહેલું કામ નથી. આપણું તંત્ર આમ ચાલે તો અંગ્રેજો તો હમ્મે, અને આપણે શરમાવાનું જ થાય. માટે આપણે તો આઝાદીને પચાવનાર અને નવી પ્રગતને સર્જવામાં જરૂરી બોગો આપનાર માણસો તૈયાર કરવા છે. આપણાં મંડળોનો ઉદ્દેશ આ જ છે. વિચારપૂર્વક તેનું બંધારણ વાંચનાર અને રચણ ઉપર ચાલતી પ્રવૃત્તિઓ બેનારને આવું કાંઈક થવાની તૈયારીઓ ચાલતી હોય તેવી ઝાંખી થયા સિવાય રહેશે નહિ.

વિકુલભાઈ પટેલ મહાવિદ્યાલય

જુન ૧૯૪૭થી મહાવિદ્યાલય શરૂ થયું. તેમાં બી. એ., બી. એસસી. સુધીના લગભગ બધા જ વિષયોનું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. કોલેજમાં ૫૦૩ અને હાઇસ્કૂલમાં ૩૩૦ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા છે. શૂદ્ધમાં ૨૧ બેતો ઋણ અધ્યાપિકાઓ સાથે રહે છે.

મંડળની પ્રવૃત્તિઓ જંગલમાં જ રાત્ર ચમેલી હોવાથી, બાંધકામ માટે માલસામાનની અનેક હાડમારી નડી હોવાથી અને કોલેજ અને શૂદ્ધમાં ધાર્યો કરતાં વધારે સંખ્યા થવાથી અનેક મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવાની અને તેમ કરવામાં આનંદ માણવાની અને સરદારશ્રીની ઈચ્છા મુજબ ખડતલ જીવન ગાળવાની તાલીમ પણ મળી. અધ્યાપકો અને વિદ્યાર્થીઓ નવું જ જીવન જીવવા લાગ્યા. સ્થાપકોની મુશ્કેલીઓ સાથે તેના આનંદોમાં

પણ સર્વ ભાગીનાર બન્યા. સંસ્થાની મુલાકાત લેનાર સર્વને અહીંના ડોલેજીયનનો આ અમત્કાર કાંઈક અવનવો અને આદરણીય લાગ્યો. આ છવન ગાળનાર સર્વ અધ્યાપક અને વિદ્યાર્થીઓ આ દિવસોનાં મીઠાં સંસ્મરણો ભવિષ્યમાં યાદ કરી સંસ્થાના ઘડતરમાં પોતે પણ કાંઈક ફાળો આપ્યો છે અને તે ગદલ કાંઈક મેળવ્યું છે, એ વિચારથી મગફળ થશે.

ઇન્નેરી ડોલેજ

ડોલેજ ઉધડવાની શરૂઆતમાં જ શ્રી. ઘનશ્યામદાસ ખીરલાની સૂચનાથી ખીરલા એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટના મંત્રી શ્રી. પાંડે સંસ્થાની મુલાકાતે આવ્યા. બંધી વ્યવસ્થા જોઈ તેમને ઘણો સંતોષ થયો. તેનો અહેવાલ તેમણે ખીરલાજીને આપ્યો. તેથી તેમને પણ સંતોષ થયો. એટલે સરદારશ્રીના આમંત્રણથી શ્રી. ભાષલાલભાઈ અને બીખાભાઈ દિલ્હી જઈ આવ્યા. પરિણામે એક સુંદર ઇન્નેરી ડોલેજ સન ૧૯૪૮ના જુન માસથી શરૂ કરવાનો નિર્ણય થયો. ખીરલા કેળવણી ટ્રસ્ટ તરફથી આ માટે સુંદર મકાનો ગાંધિયા અને પ્રયોગશાળાઓમાં સાધનસામગ્રી વસાવવા આશરે રૂ. પચીસ લાખ ખર્ચ કરવાનું નક્કી થયું. ખીરલા ટ્રસ્ટની આ બાદશાહી સખાવતથી મંડળની પ્રવૃત્તિઓમાં અનેરો વેગ આવશે. આ પહેલાં તો બધો ખાલી ખિસ્સાનો જ એલ હતો. તે પરમકૃપાળુ, પરમાત્માની કૃપાથી ક્ષેત્રમંદ રીતે ભજવાઈ ગયો. ચરોતરની સર્વ કામ અને સ્થિતિના માણસોનો હૃદયપૂર્વકનો અહકાર એ આ ક્ષેત્રની આવી છે.

ઇન્નેરી ડોલેજની યુનિવર્સિટીની માન્યતા માટે તા. ૫-૮-૪૭ના રોજ અરજી કરવામાં આવી છે. પ્રયોગશાળાઓ માટે સાધનસામગ્રી મેળવવાની મુશ્કેલી બાકીની છે. તેમાં વળી ઇન્નેરી ડોલેજ માટે તો મશીનરીની મુશ્કેલીનો વધારો થાય છે. ઇમ્પોર્ટ લાઇસન્સ, સ્ટીલિંગ અને ડોલર એક્સચેન્જની મુશ્કેલીઓએ તેમાં ઉમેરો કર્યો છે. એટલે જરૂરી ચીજો વખતસર આવે તે માટે બંધી વ્યવસ્થા કરવા મંડળના કાર્યમાં રસ લેતા, કાર્યવાહક મંડળના સભ્ય શ્રી. ગોરધનભાઈ પટેલ જાતે જ વિમાન માર્ગે યુરોપ પહોંચી ગયા છે. ઇન્નેરી, ડોલેજનો પ્રથમ વર્ષનો વર્ગ પહેલે વર્ષે શરૂ કરવો હોવાથી અને ઘણી સાધનસામગ્રી તો હાલ પણ તૈયાર હોવાથી આશા છે કે શરૂઆત કરવામાં અડચણ આવશે નહિ. ડિગ્રીવર્ગોની સાથે સાથે ડીપ્લોમાના વર્ગો અને બીજા કેટલાક વર્ગો કે જે કારીગરો તૈયાર કરવામાં ઉપયોગી થાય તે પણ શરૂ કરવામાં આવશે. ઓછા ભણતરનો માણસ પણ

તાલીમથી પોતાની શક્તિનો વધુમાં વધુ ઉપયોગ કરી વધુ કમાણી કરતો થાય અને અને તેટલા વધારે માણ્યોને તેનો લાભ મળે એ ઉદ્દેશ છે, ખીરલા ઇન્ટરેરી કોલેજનાં ગદ્યનો, પ્લેન ઓન્ડરીમેટ માત્ર સારું જુતાની ગળ્પીની કંપનીમાં તૈયાર થાય છે. દશેરાના અરસામા મદનનું ખાતમુહૂર્ત થાય તેવી તૈયારીઓ ચાલે છે.

પાણીનાં નળ અને ગટર

મંડળે વાસદ, આણંદ, બોરસદ, ચિખોદરા, જોડની વોટર વર્ક્સ અને રૂઢિતેજની યોજનાઓ હાથ ધરી છે. નકશા તૈયાર થાય છે. તેમાં વાસદ અને આણંદના ગદ્યા નકશા તે ખાતાની પૂનાની ઓફિસની મલાહ સચના માટે ત્યાં મંડળના ઇન્ટરેને મોકલી તૈયાર કરાવ્યા જ અને કાગળો કેટલાક માસથી સરકારની મંજૂરી માટે મોકલ્યા છે. સરકારી રીત મુજબ ઓર્ડી ઝીણી ઝીણેની આગીઓ હપ્તાથી નીકળતી હોવાથી ઇન્ટરેને ખાસ પૂના મોકલી તે પૂરી કરવા અને તેમાં મુધારા વધારા કરવાનું કામ ચાલે છે. આશા છે કે આ યોજનાઓ હવે યોગ્ય માસમાં મંજૂર થનાં આગળ કામ ચલાવવાની અનુકૂળતા થશે. ઉપરોક્ત બે ગામના અનુલવ ઉપરથી ખીરલા ગામેના કાગળો અને નકશા તૈયાર કરવામાં અનુકૂળતા મળશે અને ખાતાને પણ તે યોજનાઓ મંજૂર કરવામાં સરળતા થશે.

ખાંધકામ

યોજના મુજબ ખાંધકામ આગળ વધે છે. તેમાં પણ રેતી, ગ્રેવલ, સુના માટે પથ્થર, ફાલસી વગેરે લાવવા માટે અનેક મુશ્કેલીઓ નાંડે છે. સતત ત્રણત્રણ ચારચાર માસ સુધી માલ આવતો જ નથી. છતાં જનતા તવરાળ કામ ચાલે છે.

અને તેટલા ાદરા વિદ્યાર્થીગૃહમાં રહી અભ્યાસ કરે તે માટે ગૃહનાં અનેક મકાનો ખાંધવાની જરૂર પડશે. આ કામને પહોંચી વળવું મુશ્કેલ છે. જુન ૧૯૪૮ પહેલાં એક હગ્ગર વિદ્યાર્થીઓ રહી શકે તેટલાં ગૃહનાં મકાનો ખાંધવાં નોંધ્યો. વખત જતાં ગદ્યા મળી ત્રણેક હગ્ગર વિદ્યાર્થીઓ રહી શકે તેટલાં ગૃહનાં મકાનો ખાંધવાની નોંધવાઈ થવી નોંધશે. આશા છે કે આ પ્રવૃત્તિઓમાં રસ લેનાર સખીજનો ગૃહનાં મકાનો ખાંધવામાં આર્થિક સહાય કરી આ આવશ્યક અંગે મદદ કરશે.

વિદ્યાર્થી પટેલ મહાવિદ્યાલયના ભોંયતળમાં કોલેજના વર્ગો હાલ તો ખેંચે છે. મદન ઘણું મોટું હોવાથી તેમાં જ ગદ્યા વર્ગોનો સમાવેશ થઈ ગયો છે. ઉપરના માળના અર્ધા ભાગનું ચણતર પૂરું થઈ ગયું છે.

વર્કશોપ

વર્કશોપ માટે જરૂરી લગભગ બધાં મશીનો મેળવી દીધાં છે અને તે મોડવાઈ ગયાં છે. આગળા, સ્ટોપરો, ગરડ્યાં, વગેરે બનાવવાનું કામ શરૂ થઈ ગયું છે. મોટીંગ માટે બે મોટા પ્લીડના બહા તૈયાર થાય છે. તેનું મકાન પણ બંધાય છે. પિત્તળના બહા તો કામ કરતા થઈ ગયાં છે. એટલે આ સામાન તો હવે અહીં તૈયાર થાય છે તે જ બાંધકામમાં વપરાય છે.

સીમેન્ટના નળ દ્વારા બનાવટથી તેમજ મશીનથી તૈયાર થાય છે. આ નળ દૂરદૂરનાં જેડૂતો પણ અહીંથી લઈ જાય છે. એન્જીનના પાણીથી ખેતી કરનાર જેડૂતો માટે આ ખાતુ ઘણું ઉપયોગી નીવડ્યું છે. છતાં તે માટે અમને સીમેન્ટ અને રેતી હજુ તો મળ્યાં નથી.

જુન માસથી દોવાગતો માટે મંડળમાં જ વિજળી ઉત્પન્ન થાય છે. બીજી મશીનરી પણ વિજળીથી ચાલે છે.

વડલલ વિધાનગરના પ્લોટ

નગરમાં પ્લોટ રીઝર્વ કરાવનાર સત્જનો પ્લોટ મેળવવા અને મકાન બાંધવા અંધારા થયા છે. વડલલ વિધાનગરની બંધી જ જમીનના નકશા જમીનના બિનખેતીના ઉપયોગ માટેની પરવાનગી માટે મોકલેલા છે. તે માટે અમારી ઉધરાણી તો ચાલુ જ છે; છતાં હજુ તેનું પરિણામ આવ્યું નથી. આ યોજનાને મંજૂરી મળતાં જ પ્લોટ પાડવાનું શરૂ કરવામાં આવશે અને અને તેટલા વહેલા પ્લોટો આપી દેવા તજવીજ થશે. હતા તેટલા લગભગ બધા જ પ્લોટો રીઝર્વ થઈ ગયા છે. આણંદથી ખંભાત રેલ્વેની દક્ષિણ બાજુની જમીનનો નગરમાં ઉમેરો થાય તેવો સંભવ છે. આણંદથી વડલલ વિધાનગર અને કરમસદ જવા આવવા માટે નવો બંધાનારો પાકો રસ્તો આ જમીનમાં થઈને જ જાય છે. એટલે હવે તો પ્લોટ રીઝર્વ કરાવવા ઈચ્છનાર સત્જનોને તે નવી જમીનમાંના જ પ્લોટ મળી શકે તેવો સંભવ છે. તેમાં પણ માગણી એટલી બધી છે કે પૂરો પૈસા પહેલેથી ભરનારને નામે જ પ્લોટ રીઝર્વ કરવામાં આવે છે.

ઐરાવતો ક્યાં છે ?

શ્રી લલિતાબહેન ગોરધનભાઈ પટેલ

ગયા શ્રાવણ માસના અંકમાં આવેલા શ્રી. સુમનભાઈ લા. અમીનના 'ભણેલી બહેનોનું ઇષનદર્શન' એ નામના લેખ અંગે મારા વિચારો મણાવવા છૂટ લઉં છું.

અરે જા! 'આજે પાટીદાર જાતિમાં આંગળીને વેઢે ગણાય એટલી બહેનો ભણેલી છે' અને 'તેમ અભણ બહેનોની દરેણમાં છત્રી રહી છે.' વાત ખરી છે પણ તેમાં વાંક કોનો છે? એ ભણેલી બહેનો સમાજને અનુકૂળ થતી નથી તેમ નથી, પરંતુ કેટલાંક તરેણે તેમને તેમ કરતાં અટકાવે છે. હા. ત. ભણેલી બહેનો તરફ અભણ બહેનોની મોટી સંખ્યા જુદીજ દૃષ્ટિથી જુએ છે. તે કોઈ વિચિત્ર પ્રાણી હોય તેમ તેની સામે જોઈ હસે અને વાતો કરે એટલે ભણેલી બહેનને પણ તેમના તરફ મમતા ન જ રહે અને તેમની નિંદા અને કથલી જેવા નકામા વિષયોથી અલિપ્ત રહી પોતાનું ચિત્ત ખીજા સારા કામમાં વાળે. આવાં તો અનેક દારૂનો દરો.

'વળી ભણેલી બહેનોની મુંઝવણ જૂના અને જડ વિચારમાંથી જન્મવાનું' દારણુ તેમનાં માથાપોના મનનીજ સક્રિયતા છે. કેળવણી આપતી વખતે તેઓ પ્રખર મુદારક બની જાય છે અને પછીથી તેમના રક્તમાં રહેલું અને ગળાધૂધીમાંથી સાંપડેલું 'પાટીદારપણું' જ્યારે ઉજળે છે ત્યારે એજ બહેનોને કાળે મુંઝવણ આવે એ સ્વાભાવિક છે. દારણુ, તેમનાં માથાપો માની ત્રીધેલો મુંદર રૂઢિઓ અને ધરેલો હોડી શક્તાં નથી અને રૂપાંતરની નવીનતાને અપનાવી શક્તાં નથી.

કુમળું ઝાડ જેમ વાળીએ તેમ વળે. નાનપણથી જ ખાજાઓને 'તું' હોકર થજે 'તું' વડીલ થજે' વગેરે મહત્ત્વદાંક્ષાઓના મિનારા ખતાવવામાં આવે એટલે તે પણ ભણતરને સર્વસ્વ માનીને ખીજા કરાતો વિચાર ન કરે અને પછીથી તેમનો સંસાર ભડકે ગળે તેમાં તેમનો તો જરાય વાંક નથી.

અને આજની કેળવણી એ શું છે? શાળામાં જુઓ કે કોલેજમાં જુઓ, શું શીખવવામાં આવે છે? ખીજગણિત, ભૂમિતિ, જ્યોત્ષ્ણ, ભૌતિકશાસ્ત્ર, રસાયનશાસ્ત્ર, અર્થશાસ્ત્ર, દિલમુશી વગેરે વિષયો બહેનોને શા કામમાં આવવાના છે? એમાંથી તેઓ જડ વિચારોનો સામનો કરવાનાં ક્યાં તરેણે જોતી

શકે? જિલદું, અખતર કરી કરીને સંક્રિત ગુમાવે એજ. વળી આ શિક્ષણ લેવા માટે ક્યાં તેઓ જન્મથી આગ્રહ ગ્રાપીને આવે છે? નાનપણથી મગજમાં ભગવેલા વિચારો માત્ર મોટપણમાં હરખતાનું મોટું સ્વરૂપ લે છે. અને પછી આગ્રહ કરે જ ને? કારણ હોડાં ઊતરેલાં મૂળ જલદી ડેરી રીતે નાશ પામે? એટલે આજની ભણેલી બહેનોની ખામીઓ માટે તેમનાં માળાપો જ જવાબદાર છે, નહિ કે બહેનો. જો માળાપો નાનપણથી સારાં સાગ પુસ્તકો વંચાવી વ્યવહારિક જ્ઞાન આપે, સંસ્કૃત, માતૃભાષા, દેશભાષા શીખવે, સાહિત્યનો શોખ લગાડે, યુગલો વગેરે વંચાવે તોય ઘણું છે. શાળા દોલેજો કરતાં તો તેઓ સીતા, સાર્વત્રી, ગામી વગેરેનાં હૃદયમાંથી ઘણું ઘણું શીખશે. જે ધાર્મિક શિક્ષણ જળવાન બનાવે, મનને અને ચારિત્ર્યને ઘડે છે તે નમાયણ અને મહાભારત ગાત્ર વાર્તાના સ્વરૂપમાંજ ભણેલી બહેનોએ વાંચ્યાં હશે.

આપણી 'કલમી ફેરીઓ' કેવી છે? વૃક્ષ પરની ફેરીને પોપનાર લીંમડો હોય તો પણ તેમાંથી ખેંચેલા હૃદયનરસમાંથી તે પોતેજ પોતાનો ખોરાક બનાવે છે; જ્યારે આપણી 'કલમી ફેરીઓ'ને હૃદયનરસ ખેંચતાં કેટલું ગુમાવવું પડતું હશે! તેમને તેમના રસ્તામાં તેમનાં માળાપ, ભાઈબહેન અને આજો સમાજ છે. તેમને જરા જેટલી સ્વતંત્રતા આપો અને પછી જુઓ કે કલમી આંખાની ફેરીઓ કેટલી મીઠી છે? આજે છે તો કલમી ફેરીઓ પણ તે હવા અને પ્રકાશના અભાવે સડી ગયેલી ફેરીઓ છે.

ડિગ્રી મળવાથી ફક્ત ભણેલા ગણાય છે. અને તે મેળવવા ઉગ્ગરા અને શક્તિનો વ્યય થયેલા હોય છે. વાંચી, જોખી પાસ ચલાય છે પણ તેના બદલામાં 'અક્ષરજ્ઞાનની વાફપટુતા, સુખની સ્વર્ગીય ભાવનાનો ભંડાર, શરીરની નાબુકતા' વગેરે આવે; અને 'મૂંઝો સંયમ, અટલ શ્રદ્ધા અને શારીરિક સુખાકારી' તો ઘર આંગણે માતા પાસેથી શીખવા જેવી વસ્તુઓ દોલેજ કે શાળાઓમાં ક્યાંથી મળે! માળાપો એવું શિક્ષણ આપતાં નથી અને શાળા, દોલેજમાં તે મળતુ નથી. પછી આંખો મીંચીને ભણતી બહેનોને 'ઘરસંસારના વીંટા'ને ઉખેળવાનું કારણ પણ હોતું નથી એટલે એ બધી બાબતોથી તેઓ અજાત જ રહે ને?

વળી 'જડ સમાજના ફિફી ખીલાવાળા દરવાજા'ને તોડવાની વાતો તો આદ્રશ કુસુમવત્સ રહેવાની છે. કારણ આપણા સમાજમાં 'યુવાન ઐરાવતો'જ ક્યાં છે? જેઓને ધારવામાં આવે છે તેઓતો માત્ર ઐરાવતોનાં

જોખ. હશે કદાચ. પણ એ જોખાં શું શક્તિ યનાવવાનાં! આજનો યુવાન બધી રીતે પાટીદાર દેખાય છે પરંતુ જ્યારે મુધારાની વાત પોતાને ત્યાં આવે છે ત્યારે અપવાદ સિવાય કાકા, દાદા, મામા કે આપા આગળ 'ઐરાવત' ને બદલે બંકરી બની જાય છે.

અને બહેનો તો લંગેશાં સદાકાર આપવા તૈયાર છે. ફક્ત ઐરાવતો તૈયાર કરે. બહેનો તો ફક્ત માર્ગદર્શનના અભાવે શાન્ત છે. 'આંખો માંથીને ભણ્યે ગયેલી' બહેનોને જે વસ્તુનું જ્ઞાન નથી તેનો ખ્યાલ આપીને માર્ગદર્શન કરાવવું એજ મુધારકનો ધર્મ છે અને નહિ જ ભણેલી બહેનોનાં જીવનની આગી રેખા દોરી તેમને જ દોષ આપવાનો. કાંઈ પણ મુશિક્ષિત બહેન પોતાના પિતાને, માથે ડગલ (ભણ્યાઓના પરણેનો) બોલે નાખતો રાજ ન હોય, પરંતુ તેમની પાસે ઉપાય ન હોવાથી મન દાખી રાખી જોયા કરે છે. માટે આપણા સમજમાં રૂઢિઓ અને રિવાજોને તોડવાની સક્ષમ બહેનોને નહિ આપનાં યુવાનોનેજ આપવી જરૂરી છે બહેનો 'ઉંટ' તો શું પણ 'ઐરાવત' બનશે. પરંતુ તેમને શિક્ષણનો રાહ ચતાવનાર યુવકોએ જોખરે ફચ કરવાની જરૂર છે.



સ્વરાજ્ય ચાલ્યું

ઈશ્વર પેટલીકર

[૧]

અમારા ગામમાં રામા પટેલની જેટલી વાહ વાહ ચાય છે તેટલી લાગ્યે કાંઈ ગામમાં કાંઈની ચતી હોય તો. દરેક એમ જ કહે છે કે આખા ગામમાં રામા પટેલના જેવો કાંઈ મુખી માણસ નથી. કહેવાનું કારણ એ છે કે એમના જેવો ગામમાં કાંઈ ગરીબ નહિ હોય એવી પ્રથમ એમની રિયતિ હતી. રામા પટેલને બાપ પંદર વર્ષના મૂકીને ગુજરી ગયેલા. વારસામાં દસ વીધાં જમીન ગીરો મુકાઈ ગયેલી હતી, જેની ઉપર એટલો બધો બોળો હતો કે રામા પટેલ છોડાવશે કે કેમ. એ શંકાનો સવાલ હતો.

પરંતુ એકલે પડે હોવા છતાં રામા પટેલે નાનપણથી ઘરનો બોળો સારી રીતે ઉપાડી લીધો. બાપનો બચકાર તો મીઠું ઉધાર ન આપે તેવો ચર્ચ ગયો હતો, તે એમણે સાખ ખાંધી. જમીન તો પારકી ખેડતા હતા, પરંતુ અંગઉધાર શો જસો કપિલા ગમે તે આપે તેવી શાકુદારી ખતે

મેળવી. ૩૦-૩૫ વર્ષની વયમાં, પોતાની દસે વ વીધાં જમીન છોડાવી લીધી. જુવાનીમાં ભગવાને જે દીકરા આપ્યા હતા, તે મોટા થતાં રામા પટેલની ખેતી આખા ગામમાં ચડિયાતી થઈ. એ આવકમાંથી બીજી પંદર વીધાં જમીન મોખે પડતી એમણે ખરીદી હતી. સોંધવારીના વરસોમાં, જ્યારે ખેતીમાં ખોટનો ધંધો હતો ત્યારે રામા પટેલની ખેતી દુઝતી ગયતી પેડે ઉપજ આપી કરતી હતી.

પંદરી આ લડાઈમાં તો કહેવાનું જ શું? ૭૦-૭૫ સુધી તમાકુના ભાવ ગયા. રૂપિયા જ રૂપિયા! પંદર હજારનો પોતના આગવા દૂધામાં આગવો પંપ મૂક્યો. લોકો વાતો કરવા લાગ્યા કે ભઈ, ભરતામાં ભરાય. ભગવાન આવવા એસે ત્યારે ચારે બાજુથી આપ આપ ફરે છે. મહેનતુ અને સમજુ છોકરા ભગવાને આપ્યા. ઘરમાં ઠેરાં પણ એવાં મળ્યાં. રામા પટેલનો સ્વભાવ પણ એવો. કાંઈ દિવસ જલકાઈ ગયા નહિ. પૈસાની ખોટી દાંસ નહિ. લોકોની ખાલી નિંદા નહિ. આટલું સુખ છે તો ય રામા પટેલને તો એમનું ખેતર ભણું. દહાડો જગે એટલે ખેતરમાં જ હોય.

લોકો એમનો આ ખંતીલો અને ભલો ભોજો સ્વભાવ જોઈ કહેતા કે, ભગવાન કંઈ અમરતો નથી આપતો. પાત્ર જોઈને આપે છે. આટલા પૈસા થયા પણ કંઈ પોતાની રહેણીકરણીમાં ફેર ફર્યો છે! બીજા ખેડૂતની જેમ જ જૂના બાપના ઘરમાં રહે છે એના ઉપર પતરાં નાખવા જેટલો ફેરફાર થ ફર્યો નથી. એ જ ગળિયાનું કપડું પહેરે છે. એ જ માવજી મોચીના સીવેલા ચાંચોળા જોડા પહેરે છે. છોકરાઓ પણ એવા સીધા સાદા છે.

જતાં પૈસો ખરચવાનો આવે ત્યારે પાછા પડે તેવા કંજુસ નથી. ગામમાં ગમે તેને ત્યાં મહેમાન આવ્યા એટલે આ પીવા એ જોલાવવાના જ. જેહ છોકરા પરણ્યા ત્યારે ય એટલી ધામધૂમ કરી. ભગવાને દીકરી નથી આપી, તે ગહેનતી ભાણીને પરણાવવાનું આખું ખર્ચ ઉપાડી લીધું. એટલે ઘરની રહેણીકરણી સાદી હતી એનો અર્થ એવો નહિ કે એ કંજુસ હતા. એટલે સામાન્ય રીતે ગામમાં પૈસાદારનું લોકો જુદું જોલતા હોય છે તેવું રામા પટેલ વિષે ન હતું. ગરીબગરબાની એ આવી આંપટી પણ દારતા. એમને આંગણે આવેલું કાંઈ ચાલતા લગી ખાલી હાથે ન જતું. અને જય તો એમાં રામા પટેલનો દોષ હશે, એમ કાંઈ ન માનવું.

આવા રામા પટેલ લડાઈના વખતમાં ૧૦૦-૧૫૦ અને ૨૦૦ મહું સુધી તમાકુ પકવતા. પંપ રાત દહાડો ચાલતો. અનાજ પાકે એ જુદું.

૧૫૦૦-૧૫૦૦ રૂપિયાની કિંમતના જે જોડ જળદ હતા, જે મોડર હતા, અને પૈસો જોડનાં જથ્થો વધી ગયો કે તમાકુની ખાખી, રામા પટેલ, તમે ઘાસો જોગ લોકો એમને આગ્રહ કરતા. લોકોની ગણતરી હતી કે જોજામાં જોજા એક લાખ રૂપિયા રામા પટેલ પાસે રેડીગેડી ફેલ હોવા નોંધ્યો. હા, લાઈ, ના શા સાર હોય? એની પાસે હોવા ય ધન્ય છે! લગવાનના અલવા ય ધન્ય છે! જે પગે હીંડતું દરેક માણસ જોડતું કે, આંખા ગામમાં રામા પટેલ જોડતું કાંઈ સુખી નથી

[૨]

ફક્ત આખા ગામમાં મારા જોડવાનો મત જોશી મુદ્દો છે. રામા પટેલને હું ગામના વધારે પૈસાદાર માણસ કહું, પણ સુખી નહિ કહું.

જોટા ખર્ચા ન કર્યા, જોટી ટેન્કા ન હોવી, મોજશોખ ન હોવા, જો જોક સારી વાત છે. પરંતુ પૈસા હોવા છતાં માણસ છવનની જરૂરી સગવડતા ન લોગવે તેને હું સુખી ન કહું. રામા પટેલનું ઘર નોંઉં છું તો ખીજા ગરીબ જોડતમાં અને તેમનામાં કંઈ ફેર નથી. ગરીબનું ઘર જોડતું અમ્યમ્ છે તેટલું એમનું છે. સાત વર્ષ ઉપર એમનો નાનો છોકરો પરણ્યાઓ ત્યારે સુનાનું પોતું મારું હતું જે માપ. ખીજા ગરીબ જોડતને જેમ રહેવાના ઘર ભેગાં દોર આંધવાં પડે છે તેમ જો પણ પોતાના રહેવાના ઘરમાં, ખર્ચાં નહિ તો ફક્ત બેંચ અને પાડી આધે છે. એમ છાણની ગંદકી સૌના ઘરમાં છે તેવી એમના ઘરમાં છે.

સાદા હોયું જો જોક વાત છે. અને અનધક હોયું જો ખીજા વાત છે. આ લડાઈમાં રામા પટેલે કમાઈને પંપ મૂક્યો. નવી જમીન રાખી, વહુજોને મહેલાં મકાનમાં, લાનપુણ્ય પણ ક્યું હશે. પરંતુ એમના ઘરના રાચરચિકામાં ફરો વધારો થયો નથી. એના જો માંકણ લારાઈ રહે તેવા ખાટલા છે કાંઈ સારો ખાટલો વખો નથી. એની જો ગોદડીજોમાં મૂર્છ રહે છે. રૂતું જોગું કે ઉપર આદર આવી નથી. મચ્છર સૌના ઘરમાં છે જોટલાં એમના ઘરમાં હોય છે.

એમના જમણમાં પણ કંઈ ફેર થયો નથી. જપોરે ગરીબ જોડત ખાજરીના રોટલા ખાય છે ત્યારે જો પણ એના જ રોટલા ખાય છે. ફક્ત ખીજા જોગો ધી જોગું ખાતો હશે ત્યારે એમના ભાણમાં ધી થોડું વધારે હશે. સાંજે ગધાની જેમ જો પણ ખીચડીને દૂધ ખાય છે. સાકની જરૂરિયાતને

એ શોખ માને છે. ગરીબને ઘેરથી બહુ દૂર સંચે જાય છે ત્યારે એમને ત્યાંથી અધુરું જાય છે.

ગરીબનાં છોકરાં પૈસાના અભાવે જેમ અભણ રહે છે તેમ એમનાં છોકરાં પૈસા હોવા છતાં અભણ રહે છે ! ભણતરને પણ એ શોખ માને છે. ખર્ચ પૂરતું બેચાર આંકડા લખ્યા એટલે જસ એમ એમની માન્યતા છે. પરંતુ ખર્ચ પૂરતું એમનાં છોકરાં નથી લખ્યા એ એમને ખબર નથી. છોકરાઓ ખેતી કરે છે પરંતુ ખેતી કરવાનું એમને જ્ઞાન છે ? જે જૂની દીએ ગરીબ ખેડૂન સાધનના અભાવે ખેતી કરે છે, એજ દીએ એ સારા બળદ-ઝોતર રાખી કરે છે. બાકી પદ્ધતિ તો એની એજ જૂની પુરાણી.

ગરીબનાં બાળકો જેમ મેલાં ગંદાં રહે છે, તેમ એમનાં બાળકો રહે છે. બીજા બાળકો જેમ ગાળો બોલે છે તેમ એ પણ બોલે છે.

આમ રામા પટેલને હું નેહિં છું ત્યારે મને કાંઈ રીતે એ સુખી લાગતા નથી. અને આ જાતની ફલીસા હું ગામ લોકો આગળ કરું છું ત્યારે કહે છે કે એ બધા સવાલ શહેરના લોકોને પોવાય. અમારે ધૂળમાં રહેવું અને ધૂપેલનો, શો સવાલ ?

પણ આ સવાલનો સવાલ નથી. આ તો જરૂરિયાતનો સવાલ છે. સ્વરાજ્ય આપણે શા માટે જાંઘએ છે ? સ્વરાજ્ય આંદોલન છતાં ને આપણે આ રીતે છબ્યા કરીશું ને એ મળ્યાનો અર્થ શો ? પરદેશી સરકાર દેશને છુટતી હતી તે આપણે શું કાંઈ જાટગવનું હતું ? એ પૈસા આપણી પાસે રહે તે માટે. આપણી પાસે પૈસા રાખીને જે રામા પટેલની જેમ પૈસાનો કાંઈ ઉપયોગ ન કરવાનો હોય તો એ મેળવીને શું અર્થ ? પૈસા ખોટી રીતે ઉઠાવીને વાપરી નાખવા એ જેમ કુટેવ છે, તેમ પૈસા હોવા છતાં જરૂરિયાતમાં એનો ઉપયોગ ન કરવો એ પણ કુટેવ છે.

કાંઈને થશે, આ બધું તો જે શહેરમાં રહીને સુખ ભોગવતો હોય તેને વિચાર આવે. બાકી રામા પટેલ કાંઈ રીતે દુઃખી નથી. એમને આવા દુઃખનો ખ્યાલ પણ નથી. એટલે સુખનો સવાલ માણસના ભોગવવા ઉપર નહિ, પણ મન ઉપર રહેલો છે.

હું પૂછું છું : 'રામા પટેલને મનથી તો દુઃખ નથી ને ત્યારે ?'

બધા એમના વતી ખાત્રી આપે છે : 'ના.'

તો એક સવાલનો જવાબ આપો : 'રામા પટેલ ૫૦ વર્ષે ત્યારે સાવ

મરડા કેમ થઈ ગયા? યાચો કેમ બેસી ગયાં? 'કેડે હાથ દેઈને કેમ ચાલે છે? પહેલાં જોટલું' હવે કામ નથી થતું' એમ કેમ ખૂમ પાડે છે?'

'પચ્યાસ વર્ષે તે આ કળિયુગમાં જોઈએ છે? પછી ઘરડા ન ચાય તો શું ચાય?'

મને હસવું આવે છે. જિયારો કળિયુગ!

'હું પૂછું છું: 'એમના મોટા, ઝોડગ્રાની વહુને બેઠિ મુવાવડો કેમ વસમી પડી? તમેજ કહેો તો કે આ વખત તો મગણની ધાંટીમાંથી ગયી.'

'જો તો કરમમાં દુઃખ-લાખ્યું હોય તે ભોગવ્યા વમર છૂટકા છે?'

મેં તે દિવસે કહ્યું: 'કળિયુગનો કે કરમનો એમાં દોષ નથી. રામા પટેલ સુખી નથી એનો દોષ છે. શરીર એ કુદરતનો સંચો છે. એને રાજ ઘસારો પડે તે ખોરાક દ્વારા, આરામ દ્વારા પૂરવો જોઈએ. ખોરાકમાં ચોખ્ખાં હવાપાણી પણ આવી જાય. જો રામા પટેલને અને એમના ઝોડગ્રાની વહુને પૂરતો પોષણવાળો ખોરાક મળ્યો હોત, આરામ મળ્યો હોત તો કળિયુગેય ન આવત, અને કરમનેય ન આવત.'

એક જાણને કંઈક ગળે ઉતર્યું હોય તેમ એણે કહ્યું: 'એવું થોડું ખરું તો ખરું. જાત વડી જાય એટલી કાળી મગૂરી કરવાની અને ખાવાનું પૂરતું નહિ.'

મેં હમીને કહ્યું: 'એવું થોડું ખરું નહિ, પૂરેપૂરી ચોખ્ખી હવા, ચોખ્ખું પાણી, સ્વચ્છ અને પોષણવાળો ખોરાક, વગેરેની દિંમત નહિ સમજીએ ત્યાં સુધી આપણે વહેલા ઘરડા થઈ જવાના. રાગનો ભોગ થઈ પડવાના અને દુઃખી રહેવાના. એટલે ગમા પટેલ લાખ રૂપિયા કમાયા હોય તો પણ હું એમને સુખી ન માનું.'

'પણ એવું બધું, ગામડાના લોક સુધી સુખ આવશે?'

'ના આવે તો સ્વરાજ્ય આવ્યું ન કહેવાય.'

'સ્વરાજ્ય તો આવ્યું ને?'

'જો એ સાચું સ્વરાજ્ય હશે તો એ સુખ પણ આવશે. એથી વધારે સુખ આવશે.'

સામાજિક જાગૃતિ આવી પણ એને કૃષ્ણ ન આવ્યાં

હિંદુસ્તાનમાં કે જાતિઓમાં જે કુરૂદિઓ હતી-હે, તે હોવાનું કારણ પ્રજાની અજ્ઞાનતા એમ માનવામાં આવ્યું હતું. અને એ અજ્ઞાનતા દૂર કરવા માટે ગઈ પેઢીએ પૂરેપૂરી જુએશ બિટાવી. જાળલગ્ન, કન્યા અને વર વિક્રય, બારમાં, કાણુમાકણુ, જનના ખોટા ખર્ચો બિચનીચના ભેદ, નાતોના વાડાઓ. અરુપૃથક્તા, વિધવાવિવાહ, આવા અનેક અનિષ્ટો પ્રજાનો વિનાશ કરી રહ્યાં હતાં તેમ પ્રજાના દિલમાં હસાવવાનું કામ ગઈ પેઢીનું હતું. લોકો એને ધર્મ માનતા હતા. એ અંધ શ્રદ્ધામાંથી પ્રજાને જાગૃત કરવી એ ગઈ પેઢીના સુધારકો અને સેવકોનો ધર્મ હતો. રાજકીય આદિલન પણ એમાં સારો ભાગ ભજવતું હતું. એનું પરિણામ સફળ આવ્યું. લોકોને પોતાની કુરૂદિઓનું જ્ઞાન થયું. એ ધર્મ નથી પણ અધશ્રદ્ધા છે એમ જાણે સૌ કબૂલે છે, એ એની સફળતા જ છે. ‘પાટીદાર’ આજ આટલા વર્ષથી આવે છે પણ નાતમાં શો સુધારો થયો? એમ પ્રશ્નો પૂછાય છે. ‘પાટીદાર’ કે એવા કોઈ પત્રથી જ સુધારો થઈ નય, એમ માની લેવું એ વધારે પડતું છે. સમાજજીવનને ઘડનારાં અનેક જણો છે, તેમાંનું એ એક વિચારો ફેલાવનારું અને સમાજને વિચારતો કરી મૂકવાનું સાધનમાત્ર છે. અને એ રીતે જોતાં જે અનિષ્ટો છે, કુરૂદિઓ છે, તેને ઉધાડી પાડવામાં ‘પાટીદાર’ મોટો ફાળો ભજવ્યો છે. એ કુરૂદિઓને પોષનારાં પણ એટલું તો કબૂલ કરે છે કે એ ખોટું છે. આ જાગૃતિ થયા છતાં પ્રજામાં કુરૂદિઓ ચાલુ છે, નથી વધતી પણ વધ છે. જાગૃતિ આવી પણ એનાં મીઠાં કૃષ્ણ સમાજને જે મળવાં જોઈએ તે ન મળ્યાં, એ આજની સ્થિતિ છે.

નવી પેઢીનું કામ અશ્રદ્ધા ખંખેરી નાખવાનું છે

હવે નવી પેઢીએ જે કામ કરવાનું છે તે જાગૃતિને સફળ બનાવવાનું. જાગૃતિ આવશે એટલે અનિષ્ટો નાશ પામશે, એ ગણતરી ગઈ પેઢીની સાચી ન પડી. સમાજનો જે વર્ગ જાગૃત થયો, તેણે પણ આચરણ જૂનાં-પુરાણાં ચાલુ રાખ્યાં. કારણ કે, જૂની પેઢીએ અધશ્રદ્ધાથી એને પોષ્યાં હતાં, તો નવી પેઢી એને અશ્રદ્ધાથી પોષી રહી છે. કુરિવાજોને એ સમજે છે, કેવું આચરણ કરવું જોઈએ એ એ જાણે છે, પરંતુ એને એ નવા વિચારો ઉપર અશ્રદ્ધા છે. અને એ અશ્રદ્ધા એને નવે માર્ગે જતાં રોકે છે. આજે નાનો નાનો પણ એક વિચારક વર્ગ છે, જે ઉપર ગણાવ્યાં તે અનિષ્ટો જવાં જોઈએ તેમ સાચેસાચ માને છે. પરંતુ આચરણ કરતાં એ પોતે

એટલો પડશે, એ બીજા કંઈ પગલું ભરી શકતો નથી. આ એની અથદાનું પરિણામ છે. એ અથદા ખંભેરી નાખવી એ નવી પેઢીનાં બળોનું કામ છે. અંતરદા કેમ ટકી રહી છે?

જે નાનો વર્ગ આ ગદ્યાં અનિષ્ટોને જાણે છે, છતાં પોતે છે તેનું કારણ જીવનમાં જે વિકાસ થવો જોઈએ તે થયો નથી. આપણી કેળવણીની અપૂર્ણતા એ એનું મુખ્ય કારણ છે. આપણી દાલની અંગ્રેજ ઘડેલ કેળવણીનો ઉદ્દેશ કારકુનો પેદા કરવાનો હતો. અને એ દૃષ્ટિએ એ સફળ થઈ છે. એ કેળવણીએ આપણને સ્વતંત્રતાનો અર્થ શીખવ્યો પણ તેને માટે મરી શ્રીદવાની ભાવના જાગૃત ન હતી. એણે આપણને સંસ્કારનો અર્થ સમજાવ્યો પણ એ આપણા જીવનમાં આવે તેવી તમન્ના ન પ્રગટાવી. એણે આપણને સમાજની કુરૂટિઓ સમજાવ્યા જેટલો જીવિકાસ કર્યો, પણ તોડવાની શક્તિ ન આપી. આપણને પૈસા કમાવાનો ધંધો શીખવ્યો, પણ કમાણીનો સદુપયોગ ન પ્રેર્યો. દુકંદમાં, આજની અંગ્રેજ કેળવણીએ ભણાવ્યા ખરા પણ ગણાવ્યા નહિ. અને એને લીધે આપણામાં અથદા ટકી રહી છે.

એનો ઉપાય કેળવણીમાં કાનિત

હિંદ આઝાદ થયું છે. આઝાદીને પચાવવા આઝાદ પ્રજા જોઈએ. પ્રજાના હોદ્દામાં આઝાદી લાવવી હોય તો તે કેળવણીદાર એને મળવી જોઈએ. ગુલામી પોષની આ કારકુની કેળવણી જતી જોઈએ. આઝાદ હિંદનું હાથ ધરવા જેવું એ પહેલું કામ છે. એ કેળવણી જ દેશમાંથી જૂખમરો, અજ્ઞાનતા, અને આપસ આપસનાં ઝેર ટાળશે. એ ગદ્ય ચાલુ રહે તો જ પોતાનું રાજ્ય આલે માની અંગ્રેજ સરકારે હિંદને અધારી બાંધી હતી. એ જાય એટલે પ્રકાશ લાધે. વ્યક્તિનો ગદ્ય દૃષ્ટિથી વિકાસ થાય. એ વિકાસ નથી પેઢીની અથદા ફેંકી દેશે.

સમાજ અને વ્યક્તિ

સમાજમાંથી કુરૂટિઓ કે અનિષ્ટો નાબૂદ કરવા અત્યાર સુધી આપણે સામુદાયિક અહિંસાનો જગાવતા હતા. એકલ દોકલ વ્યક્તિ કંઈ કરે તેનો કશો અર્થ નથી, સમાજનો મોટો ભાગ પગલું ભરે તો જ અસર થાય, એમ માની આખા સમાજને અનુરૂપ કાર્યક્રમ ઘડાતા, પરંતુ એ રીતને હવે વળગી રહેવું નવી પેઢીને માટે જરૂર નથી. દિવસે દિવસે સમાજની વ્યક્તિ ઉપરની પકડ હીલી ચતી જાય છે. સમાજ પણ પહેલાં વ્યક્તિનું જે હિત જોતો તે

હવે જોતો નથી. પરીણામ એ આવ્યું છે કે દરેક પોત પોતાના ઘરના પટેલ થઈ ગયા છે, છતાં સમાજનું જે કંઈ જોર દેખાય છે તે વ્યક્તિમાં અશ્રદ્ધા છે તેનું પરિણામ છે. સમાજ રિવાજોની દૃષ્ટિએ હાલે ટકી રહેલા દેખાય, પરંતુ સમાજજીવન જિન લિન થઈ રહ્યું છે. એનું કારણ જુદે જુદે સ્થળે થતો જતો વસવાટ. એટલે સમાજ પાસે એવી ઘણી શક્તિ નથી કે જે વ્યક્તિ પાસે અમલ કરી શકે. વળી વ્યક્તિને સમાજ પ્રત્યે એવી શ્રદ્ધા નથી કે જે એના જોડાને શિરોમાન્ય રાખે. સમાજને ઘડવા માગતી નવી પેઢીએ આ ભેદ ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવાનો છે અને ઘડતરમાં જુદાં જુદાં બળોએ એ દૃષ્ટિએ કામ કરવાનું છે એટલે સમાજના વિકાસ માટે આજે વ્યક્તિનાં વિકાસ, ઘડતર તરફ પ્રથમ ધ્યાન આપવાનું છે. સમાજનો અમુક વર્ગ સુધરશે એટલે વ્યક્તિ સુધરશે એ મઠ પેઢીની સમજ બગાડતી હતી - જ્યાં સુધી સામાજિકી પકડ વ્યક્તિ ઉપર હતી ત્યાં સુધી, પરંતુ આજે એમ વિચારી કામ કરવું પડશે કે વ્યક્તિ સુધરશે તોજ સમાજ સુધરશે. વળી અત્યાર સુધી સામાજિકી ઘડતરબળોએ વ્યક્તિને સામાજિક બાળત અંગેજ સુધારવાનો મોટો ભાગે પ્રયત્ન કર્યો છે. પરંતુ વ્યક્તિને બે જીવન છે, અંગેજ ને સામાજિક, અને બંને પરસ્પર ગૂંથાયેલાં છે. અત્યાર સુધી એક નગરી લક્ષ આપ્યું છે એટલે આ પાસુ બગૃત થયું છતાં અંગેજ જીવન સમૃદ્ધ ને હોવાથી એણે પ્રગતિ ન કરી. એટલે વ્યક્તિમાં સામાજિક પ્રગતિ કરાવવી હોય તો અંગેજ જીવન પણ પ્રગતિશીલ હોવું જોઈએ. એટલે વ્યક્તિને ઘડવા માગતાં બળોએ એ બંને તરફ એક સરખી દૃષ્ટિ રાખીને કામ કરવાનું છે.

વળી જ્ઞાતિઓ હવે લગન પૂરતી રહી છે

આજે જ્ઞાતિઓ હવાત છે. છતાં એક પેઢી પહેલાં એ જે રૂપે હતી તે રૂપે હાલ નથી. જ્ઞાતિઓ પાસે સરકારી સત્તા જેવી જે સત્તા હતી તે આલી ગઈ છે. ગોળ, વાડ કે કુડોળાંના આગેવાનો એક દિવસ ધાકુ કરી રાકતા હતા. આજે એ તાકાત એમની તૂટી ગઈ છે. એનું કારણ, પ્રખ્યાતો થોડો ભાગ પણ બહાર વસતો થયો એટલે તેને ડરાવવાનું સાધન ન રહ્યું. વળી બગૃતિ પણ વધતી ગઈ. જ્ઞાતિઓ એટલે અમુક ધંધો કરતી પ્રજા, એ અર્થ પણ ઊડી ગયો. ગમે તે નાત ગમે તે ધંધો કરતી થઈ, વસતી થઈ એટલે એ પ્રમાણે એનામાં બહારની હવા આવી. પરિણામે આજે જ્ઞાતિ, ગોળનો અર્થ કન્યાની લેવડદેવડ પૂરતો થઈ ગયો. નવી પેઢી આ જાદુ હિંદમાં એટલી મર્યાદા પણ લાંગો વખત ચલાવી લેશે એમ લાગતું નથી. અદ્યત્થના,

સૂડીવાદ, જમીનદારો અને એવા પ્રગ્નમાં ધાર્મિક અને આર્થિક ભેદભાવો ઉત્પન્ન કરતાં અનિષ્ટ કાયદા દ્વારા નાખૂદ કરવાના પ્રયત્નો હિંદમાં આવી રહ્યા છે. છેલ્લે મુંબઈની આદુ ધારાસભામાં હરિજન મંદિર પ્રવેશ બિલ પણ પાસ થઈ ગયું છે. એમાં વખત કાયદાનાં પરિણામ કદાચ નહિ દેખાય. પરંતુ સરકાર તરફથી એને ટેકા મળતો જવાથી એ સફળ થવા વગર નેહિ રહે. એ રીતે સામાજિક ભેદભાવો છુટ્ટી નાખવાના પ્રયત્નો થવાના છે. મદ્રાસ ધારાસભામાં નાતગતના ભેદ ભાવને મિટાવનારું બિલ લાવનાનો પ્રયત્ન થાય છે. એટલે આઝાદ હિંમાં જે લગ્ન પૂરતી સાતિઓ આજે દફા રહી છે તે ફરજી આયુષ્ય, ભોમવશે, તે દહી ન શકાય. આ પરિણામ વરેલું આવે કે મોડું એ પ્રશ્ન ખાત્ર મહત્વનો નથી. એ આવનાનું છે જ, તે પ્રશ્ન મહત્વનો છે અને તે એટલા પૂરનો કે એ સ્થિતિ વિચારી જે પ્રગ્ન આજથી પોતાનું ઘડતર કરશે, તે જ ભવિષ્યમાં વિકાસ સારો સાધી શકવાની છે. પચ્ચીસમા વર્ષમાં પ્રવેશ એ માસિકનો મુશ્વરસર છે

દોડમો વર્ષની શુદ્ધામીમાંથી હિંદ આઝાદ થયું છે તે હિંદનો સૌથી મોટો મુશ્વરસર છે. એ રીતે હિંદી પ્રગ્નની પેઢી નવી શરૂ થાય છે. એ સમયે માસિકને પણ નવી પેઢીમાં પ્રવેશવાનો મુશ્વરસર પ્રાપ્ત થાય છે. પાટીદાર ને રૂપાંતર કરવાની ઉમેદ આજથી ત્રણ વર્ષ ઉપર મેં તેને હાથમાં લીધું ત્યારની હતી. પરંતુ તે વખતે તંત્રી તરીકેનો કંઈ અનુભવ ન હતો. આજે ત્રણ વર્ષને અંતે હું પૂરો અનુભવો યઈ ગયો છું. એમ પણ નથી. જ્યાં જે કંઈ પતકિંચિત્ અનુભવ મળ્યો છે, અને મેં નહિ ધારેલો. તેટલો બધો આપ સૌનો-ગ્રાહકો, વાચકો, લેખકો, અને શુભેચ્છકોનો-સહકાર મળ્યો છે, તે બંને સ્થિતિ આ આથો 'મેં' તે પગલું ભરવા હિંમત આપે છે. તળી કાગળની મુશ્કેલી એ પણ મોટી ગર્વાદા હતી. ન્યૂઝ પ્રિન્ટ કાગળ કંટ્રોલમાંથી છૂટી ગયો હોઈ ના વરસથી માસિકનાં પૃષ્ઠોમાં વધારો કરવાનો ઇરાદો રાખ્યો છે. આજની મોંઘેવારીમાં એ વધુ પડતું સાદસ છે. પરંતુ ઉપર નવી પેઢીની પરિસ્થિતિ દર્શાવી તેને અનુરૂપ માસિકને રૂપાંતર કરવું હોય તો પૃષ્ઠ સંખ્યા ન વધે ત્યાં સુધી તે સમૃદ્ધ ન થાય. એટલે છેલ્લા ત્રણ વર્ષમાં મેં નહિ ધારેલો તેટલો બધો સહકાર જે મળતો રહ્યો છે તે ઉત્તરોત્તર વિશેષ મળતો : હેશે એની શ્રદ્ધાળી એ સાદસ કરવાનું નક્કી કર્યું છે

‘પાટીદાર’ ના રૂપાંતરનું લક્ષ

આજે આપણે જે લગ્ન કે એમાં રૂઢિ રિવાજ પૂરતા પાટીદાર રહ્યા

વિદ્યાનગરમાં પ્લોટ જોઈએ છે?

યોગતર વિદ્યામંડળ આણંદ, કચ્છમાં જેને આઈગલની સીમમાં વસત્રમ વિદ્યાનગર આપે છે, એ હવે સૌ જાણે છે.

આ વસત્રમ વિદ્યાનગરમાં ઉચ્ચ ડ્રેજિંગની કોલેજો માટેના મકાનો તૈયાર થયા છે. આર્ટ્સ અને સાયન્સ કોલેજો આ વર્ષે શરૂ થઈ ગઈ છે. અને આવના જૂનમાં એ જિનિયરીંગ કોલેજ શરૂ થશે.

આરંભે, હેડલીન્ડમાં મકાનોવાળું ૧૦૦૦-૧૫૦૦ પ્લોટનું નગર તૈયાર થવાનું છે. ૫૦૦ આવા વારના પ્લોટની કિંમત રૂ. ૫૦૦૦ છે. પ્લોટ ખરીદનારને આટલી જગ્યા એકબી મળવાની છે. તેમાંથી રજો કે જેની કોઈ જગ્યા કપાવાની નથી.

પ્લોટ રાખનારે ચારતર મળાને રૂ. ૩૦૦ એર માટે અને રૂ. ૨૦૦ રજા, ખર્ચના મળી કુલ રૂ. ૫૦૦ જુલો આપવાના રહેશે.

મનોરભાઈ જી. ભાઈ પંટેલ,
રૂ. ૫૦૦ મ. આયસમાળ, આણંદ

અનેક રોગોની એક જ દવા જીવનધારા

રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડમાર્ક "જીનસ" નં. ૩૦૨.

કોલેરા, સર્વજીવી ગરબી, હાથે, પગ, માથું તથા જઠરનો દુઃખાવો, પાણી વિકાર, સંધિવા, અશક્તિ, સોનો, અલ્સ, ગળાનો, ખાસી, શ્વાસ, દમ, દાંત-દાઢમા ફેણતર, હેરી ડાખ, પ્રદર, પ્રમેહ, મોઢાની દુર્ગંધ, પેટની ચૂક, રાજ, પેર-પેડુનેક દુઃખાવો, અમુકજી, દરેક જાતનાં તાવ, ઘા ખડવો, લોહી નીચળુ ઇત્યાદિ અનેક જાતની દરદોમા તેમજ રેલ્વે, સ્ટીમર થા મોટરની મુસાફરીમાં તાત્કાલિક ઉપચારની પદ પડનારી અમુક અપેક્ષા ડિ. મોટી બાટલી રૂ. ૧૫૦, વચલી બાટલી રૂ. ૭૫ અને નાની બાટલી રૂ. ૩૦ માત્ર. જી. (દરેક ડોકાણે વેચાય છે.)

જે. એન. શેઠના-જીવનધારા ઓશીસ, નીચીઆઈ